

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Ursula Legvin, STALNO SE VRAĆAJUĆI KUĆI
Preveo Aleksandar B. Nedeljković

Adaptirao : Petar Popović

UVODNA BELEŠKA

Za ljude u ovoj knjizi možda će biti istina da su živeli u jednom dobu daleke, daleke budućnosti, u Severnoj Kaliforniji.

Glavninu ove knjige sačinjavaju njihovi glasovi koji govore sami za sebe, u pričama, autobiografijama, pozorišnim izvođenjima, poeziji i pesmama. Ako čitalac bude voljan da otpri prisutnost nekih termina koji mu nisu poznati, svi će do kraja biti razjašnjeni. Pristupajući svom poslu kao romanopisac, zaključila sam da će biti najbolje da mnoge opisne i razjašnjujuće delove sakupim u jedan blok koji će nositi naziv 'Zaleđe knjige', da bi takve delove mogli prenebreći oni koji žele pripovedanje, ali i da bi ih mogli naći oni koji uživaju u objašnjenjima. Postoji i rečnik koji takođe može biti koristan ili zabavan.

Teškoće prevođenja jezika koji još ne postoji jesu znatne, ali ih ne treba preuveličavati. Prošlost, uostalom, može biti jednako nesagledna kao i budućnost. Drevna kineska knjiga pod naslovom Tao teh čing prevođena je na engleski desetinama puta, štaviše i Kinezi je moraju iznova prevoditi na kineski pri svakom novom ciklusu Kitaja, a ipak nam nijedan prevod ne može dati onu knjigu koju je napisao Lao Ce 'koji možda nije ni postojao'. Imamo samo onaj Tao teh čing koji je ovde, sada. Tako je i sa prevodima književnosti iz 'jedne' budućnosti. Činjenica da ona još nije napisana, puko odsustvo teksta za prevođenje, ne čini tako veliku razliku. Ono što je bilo i ono što još može biti dva su bića koja leže, kao deca čija lica ne možemo videti, u naručju tišine. Jedino što mi ikada imamo jeste: ovde, sad.

PREPEL PESMA

iz Letnje igre

Pokraj reke u poljima
pokraj reke livadama
pokraj reke iz polja
pokraj reke iz livada
prepelice dve
Trče, trče dve
straha, straha dva
prepale se dve
prepel prepal stra
na livadi dva

PRILOZI ZA JEDNU ARHEOLOGIJU BUDUĆNOSTI

Kakvo osećanje obuzme naučnika kad bezoblične humčice i nejasni jarkovi ispod trnja i čičkova počnu da se uobličuju i razjašnjavaju: ovo je bio spoljašnji bedem – evo gde im je bila kapija – onde su slagalište žita imali! Kopaćemo ovde, i tamo, a onda ću hteti da pogledam ono neravno mesto na nizbrdici... Kako naučnici dotaknu pravu slavu kad kroz prste klizne, sa prosejavanom zemljom, tanki disk, i kad, obrisan jednim potezom palca, pokaže na sebi rogatog boga, utisnutog kalupom u krhku bronzu! Kako im zavidim na tim njihovim lopatama i sitima i trakama za merenje rastojanja, na svim njihovim alatima i na njihovim mudrim, stručnim rukama koje dotiču i drže ono što nađu! Ne za dugo; predaće taj predmet muzeju, naravno; ali jesu ga držali jedan trenutak u šakama.

Ja sam, konačno, našla grad za kojim sam tako dugo bila u lovu. Kopala sam više od godinu dana na nekoliko različitih pogrešnih mesta, istrajavala sam u nekoliko tvrdoglavih uverenja – na primer, da su oko njega morale postojati zidine, a u zidinama kapija, samo jedna – proučila sam još jednom obrise na mojoj mapi tog područja, i tad mi je svanulo, isto onako sporo, ali i neumitno kao kad sunce u zoru izlazi, da je taj grad tu, da je čitavo vreme bio pod mojim stopalima. A zidine nikada nisu postojale; zašto bi njima, za ime sveta, bio potreban tvrđavski zid? Ono što sam ja smatrala kapijom, bio je most preko spoja dvaju reka. A svete zgrade i plesalište bili su ne u središtu grada, jer centar je Šarka, nego daleko odatle, u svom kraku dvostruke spirale, i to naravno u desnom kraku – onamo, na pašnjaku, niže od ambara. I tako i jeste, tako i jeste.

Ali ja ne mogu tamo na kopanje poći i nadati se da ću pronaći povijeni odlomak nekog crepa, svetlucavo stopalo vinske čaše, keramički poklopac solarne baterije, ili zlatni novčić Kalifornije, neizmenjen, zato što zlato ne rđa, još od dana kad je odliven u Plaservilu i potrošen za kurvanje ili za kupovinu nekog imanja u Friskou i onda, možda, neko vreme nošen u obliku venčanog prstena, koji je onda sakriven u trezor dublji od rudnika iz koga je to zlato zasvađeno, gde je ostao sve dok se nije pokazalo da je svaka bezbednost uvek slabo zasnovana, i najzad preoblikovan u sunce sa povijenim zracima koje je dato nekom umetniku u znak počasti; ne, ja to zlato pronaći neću. Jer ga tu nema. To zlatno sunašće ne boravi, kao što kažu, u Domovima Zemlje. Ono se u razređenosti vazduha nalazi, u divljini koja leži onostran ovog dana i ove noći: u Domovima Neba. Moje zlato je u krhotinama slomljenog ćupa na kraju duge. Tamo kopaj! Šta ćeš naći? Semenke. Seme divljeg ječma.

Ja mogu da hodam kroz divlji ječam i čkalj, između kuća tog gradića za kojim sam tragala, gradića Sinšana. Mogu da pređem preko Šarke i izidem na plesalište. Tamo, približno na mestu gde je sad hrast–dolinac, biće Opsidijan, na severoistoku; sasvim blizu njega biće Plava Glina, ukopana u kosinu brda, na severozapadu; bliže meni, bliže središtu, Serpentina Četvorosmernica; zatim dve Tugle na onoj krivini koja se spušta dole ka potoku, jugoistočno i jugozapadno. Oni će morati da isuše ovo polje, ako hejime

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

budu gradili onako kako ja mislim da je njihov običaj, naime, ispod zemlje, tako da samo piramidalni krovovi u kojima su pisarnice strše iznad tla, i da ukrašeni krajevi ulaznih merdevina vire iz samog vrha. To baš dobro vidim. Svakovrsna sagledavanja duhovnim očima dopuštena su meni, ovde. U mogućnosti sam da stojim tu, na starom pašnjaku gde nema ničeg osim sunca i kiše, nemarno razasutog semena divljeg ječma, i drača, i ludih turoveti, tu gde nikakva stoka ne pase, nego samo jeleni; stojim ovde, sklappam oči i vidim: mesto plesanja, stepenasto–piramidalni krovovi, mesec od kovanog bakra na visokom drvenom stubu iznad Opsidijana. Ako oslušnem, mogu li čuti, unutrašnjim uhom, njihove glasove? Jesi li ti, Šlimane, mogao čuti glasove na ulicama Troje? Ako jesi, bio si i ti malčice lud. Pa svi Trojanci su pomrli tri hiljade godina ranije. Ko je udaljeniji od nas, dalje od domašaja, nečujniji: mrtvi, ili još nerodeni? Oni čije kosti leže pod dračom, slojevima zemljišta i nadgrobnim kamenovima Prošlosti, ili oni koji bez težine klize između molekula, u onom boravištu gde vek prođe kao dan, među lepim narodom, pod velikim, zvonasto zakrivljenim Bregom Potencijala?

Do te parcele se ne može kopanjem stići, nikako. Oni nemaju kosti. Jedine ljudske kosti na ovom pašnjaku bile bi kosti prvodošavših, a oni ovde nisu sahranjivali i nisu ostavljali za sobom ni grobove, ni crepove, ni krhotine, ni zidove, ni metalni novac. Ako su ovde imali grad, bio im je napravljen od onog istog od čega su šume i polja; i nestao je. Čovek može slušati, ali sve reči njihovog jezika su nestale, baš sasvim nestale. Obrađivali su opsidijan, i on ostaje; onamo, dole, na rubu bogataškog aerodroma, bila je radionica, i ti možeš tamo da pokupiš obilje odlomljenih komadića, mada niko nije pronašao nijedan dovršeni šiljak već godinama. Nikakvog drugog traga o njima nema. Kao vlasnici ove Doline, držali su je ovlaš, lakom rukom. Ovde se hodalo blagim korakom. Tako će činiti i oni drugi, oni za kojima ja tragam.

Ne mogu smisliti nikakav drugi način da ih nađem, nijedan drugi arheološki pristup koji bi mogao doneti neku korist, osim ovog: uzmi u naručje svoje dete ili unuča, i to bebu, dete mlađe od godinu dana, pa siđi među divlji ječmam na poljani koja se prostire niže od ambara. Sasvim u podnožju brda je hrast, na poslednjem nagibu; tu stani, i okreni se ka potoku. Stoj mirno. Možda će beba videti nešto, ili čuti neki glas, ili se obratiti nekome tamo, nekome iz doma.

*Mala vinarija u Sinšanu

KAMENGATALICA

Prvi deo

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Kamengatalica, to mi je prezime. Sama sam ga izabrala, zato što imam priču o tome gde sam išla kad sam bila mlada, ali sad ne idem nikuda nego samo sedim kao kamen na ovom mestu, u ovom tlu, u ovoj Dolini. Stigla sam tamo gde sam se onda bila zaputila.

Moja Kuća je Plava Glina, a moje domaćinstvo je Visoki Trem Sinšana.

Moju majku su zvali Tau, Vrba i Pepela. Ime mog oca, Abhao, u dolini znači 'Ubija'.

U Sinšanu imena beba često dolaze od ptica, jer ptice su vesnici. Onoga meseca koji je prethodio mom rođenju, jedna sova je dolazila svake noći u jednu grupu hrastova zvanu Gairga, ispred prozora Visokog Trema, sa severne strane; tu je pevala. Zato je moje prvo ime bilo Severna Sova.

Visoki Trem je stara zgrada, dobro sagrađena, sa prostranim sobama; grede i ram su od crvenog drveta, zidovi od nepečene cigle, koju zovemo ćerpič ili tugla, i od maltera, a prozorska okna su sačinjena od malih, četvrtastih ploča bistrog stakla. Balkoni Visokog Trema su duboki i divni. Prababa moje prababe bila je prva koja je stanovala u našim sobama, na prvom spratu, pod krovom; kad je porodica bila velika, njima je bio potreban ceo sprat, ali moja baba je u svom pokolenju bila jedina, pa smo živele samo u dve zapadne sobe. Nismo mogle mnogo davati. Imale smo pravo korišćenja deset stabala divlje masline i nekoliko drugih sakupljačkih stabala na Sinšan Grebenu, i pravo korišćenja jedne sadne raskrčevine u istočnom delu Vakjahuma; sadile smo krompire, kukuruz i povrće na jednoj od parcela uz potok jugoistočno od Crepaj Brda, ali smo mnogo više kukuruza i pasulja uzimale iz slagališta nego što smo u ta ista slagališta donosile. Moja baka, Vejlant, bila je tkalja. Kad sam bila sasvim malo, ona nije imala nijednu ovcu u porodici, pa je zato glavninu onog što je tkala davala za vunu da bi mogla tkati još. Moja najranija uspomena na život bila je pokretanje prstiju moje bake preko osnove na razboju, napred i nazad; srebrnasta, polumesečasta narukvica blistala je na njenom zglavku, ispod crvenog rukava.

Druga stvar koje se sećam jeste moj odlazak uzbrdo do izvora našeg potoka, u magli jednog ranog zimskog jutra. To je bilo prvi put da ja kao dete Plave Gline zahvatam vodu za vakvu mladog meseca. Bilo mi je toliko hladno da sam plakala. Starija deca su mi se smejala govoreći da sam pokvarila vodu time što sam u nju plakala. Ja sam im poverovala, pa sam počela da plaćem na sav glas zato što sam pokvarila vodu. Službu je vršila moja baka; ona mi je rekla da je voda dobra i dopustila mi je da nosim mesečev ćup sve do grada, ali ja sam cmizdrila i šmrktala celim putem, zato što mi je bilo zima, i što sam se stidela, i što je taj ćup izvorske vode bio hladan i težak. Osećam tu hladnoću i vlagu i težinu još i sada, u starosti, i vidim mrtve ruke manzanite crne u magli, i čujem glasove koji se smeju i pričaju ispred i iza mene na strmoj stazi uz potok.

Idem tamo, idem tamo,

gde sam išla pre.

Do vode uz plač.

A i magla, a i magla

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

pored vode gre.

Plakala nisam dugo, možda ni dovoljno. Otac moje majke je rekao: "Prvo smeh, posle plač; prvo plač, posle smeh." Bio je to Serpentinac iz Čumoa, koji se bio vratio u taj grad da živi sa narodom svoje majke. Moja baka nije imala ništa protiv toga. Ona je jednom prilikom rekla: "Živeti sa mojim mužem isto je kao i jesti neizbejljene žireve." Ali silazila je ponekad da ga poseti u Čumou, a on je ponekad navraćao i stanovao neko vreme kod nas, leti, kad se Čumo pekao kao dvopek na dnu Doline. Njegova sestra Zelenbubnja bila je slavna plesačica Leta, ali njegova porodica nikad ništa nije davala. Govorio je da su siromašni zato što su njegova majka i baba prethodnih godina sve uložile u igre Leta u Čumou. Moja baka je govorila da su siromašni zato što ne vole da rade. Možda su oboje bili u pravu.

Jedini preostali pripadnici ljudskog naroda koji su neposredno bili u mojoj porodici živeli su u Madidinu. Sestra moje bake odselila se tamo, a njen sin se tamo oženio jednom ženom iz Crvene Tugle. Često smo se posećivali, a ja sam se igrala sa mojim rođacima u drugom kolenu, a to su bili devojčica zvana Pelikana i dečak zvani Hmelj.

Naše porodične životinje, kad sam bila mala, bile su himpiji, živina, i jedna mačka. Naša maca bila je crna, bez ijedne bele dlake, zgodna, dobro vaspitana, i bila je veliki lovac. Njene mačiće smo trampili za himpije, tako da smo jedno vreme imali veliki obor pun himpija. Ja sam se brinula o njima i o pillicima i pazila da mačke ne ulaze u staze i obore pod donjim balkonima. Kad su počela moja stanovanja uz životinje, bila sam tako mala da me je zelenorepi petao plašio. Znao je da je tako, pa je polazio ka meni trzajući vratom i psujući, a onda sam ja navrat–nanos bežala preko ograde, u obor himpija, da bih od njega utekla. Tada su himpiji izlazili i dizali se u sedeći položaj i zviždali mi. Sa njima mi je bilo lepo, čak i lepše nego sa mačićima. Naučila sam da im ne dajem imena i da ih ne trampim žive da posluže kao hrana, nego da one koje sam trampila – brzo ubijem; to je zato što neki ljudi ubijaju životinje bez marenja i bez veštine, nanoseći im strah i bol. Naplakala sam se toliko da bi i moj deda bio zadovoljan, kad je jedne noći ovčarski pas poludeo, upao u prolaz i poklao sve himpije sem nekoliko mladunaca. Mesecima posle toga nisam mogla ni sa jednim psom da razgovaram. Ali za moju porodicu taj događaj se pokazao veoma povoljan, jer nam je narod tog ovčarskog psa dao jednu steodnu ovcu, kao nadoknadu za gubitak naših himpija. Ona je ojagnjila dva ženska jagnjeta, tako da je moja majka opet postala pastirica, a moja baka je imala porodičnu vunu koju je mogla da upreda i tka.

Ne pamtim kako sam učila da čitam i da plešem; baka me je podučavala još pre nego što sam progovorila i prohodala. Kad sam imala pet godina, počela sam da idem u hejime zajedno sa ostalom decom Plave Gline, ujutro; kasnije sam učila sa nastavnicima u hejimama i u Loži Krvi, Loži Hrasta i Loži Krtice; naučila sam Put Soli; učila sam neko vreme sa pesnikinjom Irom, i dugo sa lončarkom Glinosunčanom. Nisam učila brzo i nikad nisam razmišljala o mogućnosti da odem u neki od velikih gradova na školovanje, iako je nekoliko dece iz Sinšana tako učinilo. Dopadalo mi se učenje u

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

hejimama, učestvovanje u jednoj strukturi prostranijoj od mog znanja, u kojoj sam nalazila olakšanje od osećanja straha i gneva, osećanja koja, bez pomoći sa strane, ne bih mogla razumeti, niti izdržati. Ipak, nisam naučila koliko sam mogla; uvek sam sebe zadržavala, govoreći: "Ja ovo ne mogu".

Neka deca su me, iz zle namere ili iz neznanja, zvala Hvikmas, 'polu-Kuća'. Čula sam i da se o meni u narodu govorilo: "Ona je pola osobe". To sam razumela na svoj sopstveni način, rdavo, jer mi kod kuće niko nije te reči objasnio. Nisam imala hrabrosti da u hejimama postavljam pitanja, niti da idem na mesta gde sam mogla sticati znanje o stvarima koje su se nalazile izvan našeg gradića Sinšana; a da jesam, počela bih uviđati da je Dolina takođe deo jedne celine, a ne samo celina. Pošto ni moja majka, ni njena majka nisu govorile o mom ocu, ja sam tokom prvih godina moga života znala o njemu samo to da je svojevremeno došao iz nekog mesta van Doline, a onda opet otišao. Smisao toga, za mene, sastojao se samo u činjenici da nisam imala ni očevu majku, ni očevu Kuću, što je značilo da sam polovina osobe. Nisam ni znala da postoje Kondorci. Osam godina sam živela pre nego što smo otišli do vrelih izvora u Kastoha-Nai da lečimo reumatizam moje bake, a tamo sam u zborištu videla ljude Kondora.

Ispričaću to putovanje. Bilo je to jedno malo putovanje pre mnogo godina. To je put mirnog vazduha.

Digli smo se po mraku, jednog jutra, oko mesec dana posle Svetskog plesa. Jedan deo ušteđenog mesa dala sam crnoj mački koja se zvala Sidi; ona je već zalazila u starost. Pomišljala sam da će biti gladna dok mi nismo tu; ta misao me je brinula danima. Majka mi reče: "To pojed ti. Mačka će uhvatiti što je njoj potrebno!" Mama mi je bila stroga i okrenuta razmišljanju. Moja baka je onda rekla: "Dete hrani svoju dušu. Pusti."

Ugasile smo vatru na ognjištu i ostavile vrata malo otvorena, za mačku i za vetar. Sišle smo niz stepenište pod poslednjim zvezdama; kuće su izgledale kao bregovi u tami, mračne. Kad izidosmo na zborište, kao da postade svetlije. Prešle smo Šarku i otišle do hejima Plave Gline. Tamo nas je čekala Školjka; bila je članica Lekarske lože, već neko vreme je lečila bol moje majke, njih dve su bile stare prijateljice. Napunile su umivaonik vodom i opevale Povratnicu zajedno. Kad smo se popele do plesališta, već se razdanjivalo. Školjka se vratila s nama preko Šarke i kroz grad, a kad smo prešle most preko Sinšan Potoka, sve tri smo čučnule tamo, ispod živih hrastova, popiškile se i rekle "U dobru idi! U dobru ostani!" – smejući se. Tako je nekad činio narod Niže Doline pri polasku na put, ali to sad pamte samo stari ljudi. Onda se Školjka vratila, a nas dve smo produžile pored tamošnjih ambara, između dva potoka, i preko Sinšan Polja. Nebo iznad brda s druge strane doline počelo je da se žuti i crveni; u sredini, gde smo nas dve bile, šume i bregovi dobiše zelenu boju; iza nas Gora Sinšanska bejaše plava i mračna. Tako smo pešačile duž ruke života. Ptice su pevale svoje različite pesme u vazduhu, u drveću i na poljima. Dolazeći na stazu Amiu, okrenule smo se ka severozapadu, ka Babi planini, a tad su jugoistočne planine dopustile ivici sunca da izviri, bela. Ja sada hodam tim putem, u toj svetlosti.

Moja baka Vejliant osećala se dobro i lako je hodala tog jutra, pa je rekla: "Haj'mo u Madidinu, naše da vidimo." Zato smo otišle na tu stranu, ka suncu, i ušle u

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Madidinu duž Sinšan Potoka, na mestu gde su se divlje i domaće guske i patke hranile i pričale, mnogobrojne, u močvarama pahulj-trave. Ja sam, dabome, u Madidinu išla često, ali ovog puta grad je izgledao sasvim drugačije, zato što sam bila na putovanju koje je vodilo dalje od njega. Osećala sam se ozbiljna i važna, i nisam želela da se igram sa mojim rođacima iz Crvene Tugle, iako sam, od sve dece, baš njih najviše volela. Moja baka je provela neko vreme kod svoje snaje – njen sin je umro pre mog rođenja – i kod očuha njene unučadi, a onda smo nastavile put, prešle smo voćnjake šljiva i kajsijsa i izbile na Starpravi drum.

I ranije sam ja dolazila do Starpravog druma, i prelazila ga, sa mojim madidinuskim rođacima, ali sad mi je predstojalo hodanje po njemu. Osećala sam se važno, ali me je i obuzimalo strahopoštovanje; prošaputala sam heju za prvih devet koraka. Narod je govorio da je taj drum najstarija ruketvorina u celoj Dolini i da se i ne zna od kad je tu. Drum je u nekim svojim delovima bio odista prav, ali drugi njegovi delovi zaokretali su prema reci, a onda se vraćali i pripajali pravim delovima. U prašini – otisci stopala, ovčijih papaka, magarećih kopita, psećih šapa, ljudskih stopala sa cipelama, ali i bez cipela; toliko je bilo tih tragova da sam ja pomislila da su to sigurno tragovi svih onih koji su tu prošli tokom poslednjih pedeset hiljada godina. Da bi davali senku i zaštitu od vetra stajali su, duž obe strane puta, velikodolinski hrastovi, ponegde i brestovi, ili topole, ili beli eukaliptusi, tako ogromni i kvrgavi da se činilo da su stariji i od samog druma; ali drum je bio toliko širok da čak ni jutarnje senke nisu dosezale preko njega. Pomišljala sam da je drum sigurno tako širok zato što je toliko star; ali moja majka je objasnila da je širok zato što velika stada idu njime iz Gornje Doline do slanotrvanih prerija na Uščima reke Na, posle Sveta, zatim se njime i vraćaju, posle Trave, a u tim stadima bude i po hiljadu ovaca, pa i više. Sva ta stada već su prošla, pa smo naišle samo na dvojica ili trojica balegarska kola koja su išla za poslednjim stadom; uz kola je išla grupa govnaštih, razgalamljenih omladinaca iz Teline, koji su lopatama skupljali i ubacivali balegu, za njive. Dobacivali su nama dvema svakojake šale, a moja mama je odgovarala smejući se, ali ja sam skrivala lice. Bilo je na tom putu i drugih putnika, a kad su nas pozdravljali, ja sam opet skrivala lice, svaki put; ali čim bi prošli, zurila sam za njima i postavljala tako mnogo pitanja – ko su? odakle su? kuda idu? – da je Vejlijant počinjala da mi se smeje i da mi odgovara šalama.

*Himpi

Pošto je ona bila osakaćena, napredovale smo sporo, a kako je sve to za mene bilo novo, činilo mi se da je put ogromno dug, ali već sredinom prepodneva prošle smo kroz vinograde i približile se Telina–Nai. Videla sam kako se taj grad diže pokraj reke Na: velike ambare, zidove i prozore njegovih kuća među hrastovima, krovove hejima sa njihovim visokim crvenim i žutim stepenastim zasecima, grad nalik na grozd, grad kao fazan, bogat, uklopljen od mnogo delova, zapanjujući, divan.

Sin polusestre moje babe stanovao je u Telina–Nai, u jednom domaćinstvu Crvene Tugle, i ta porodica nam je bila poručila da ostanemo kod njih kad nas put u

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

dovede. Telina je bila toliko veća od Sinšana da sam mislila da joj kraja nema, a i to domaćinstvo bilo je toliko brojnije od našeg da sam mislila da njima kraja nema. A zapravo ih je bilo samo sedmoro ili osmoro i stanovali su u prizemlju Tvrdošljačne kuće, ali drugi rođaci i prijatelji neprestano su dolazili i odlazili, a radilo se i pričalo i kuvalo i donosilo toliko da sam mislila da to domaćinstvo mora biti najbogatije na svetu. Čuli su kad sam prošaputala mojoj baki: "Vidi! Imaju sedam lonaca za kuvanje!" Svi su se tome nasmejali. U prvi mah sam se stidela, ali oni su to ponavljali i tako se dobrodušno smejali da ja počeh to da ponavljam da bi se smejali još više. Posle sam rekla: "Ovo domaćinstvo je ogromno, kao planina!" na šta je Vajn, žena mog polujaka, rekla: "Pa onda dođi i stanuj neko vreme s nama u ovoj planini, ti Severna Sovo. Lonaca imamo sedam, ali kćer nijednu. A potrebna nam jedna!" To je mislila ozbiljno; bila je središte sveg tog davanja, uzimanja i proticanja, velikodušna osoba. Ali moja majka nije dopustila da joj te reči dođu, a moja baka se osmehivala, ali nije rekla ništa.

Te večeri moji crvenotugleni rođaci, dvojica Vajninih sinova, i još neka deca iz tog domaćinstva, preduzeše da me vode po celoj Telini. Tvrdošljačna kuća je jedna od unutrašnjih kuća uz levo zorište. U srednjem prostoru bila je u toku konjska trka, čudo za mene koja nikad nisam ni sanjala da bi srednji prostor mogao biti dovoljno veliki da se u njemu održava konjska trka. A ni konja nisam, baš, tako mnogo videla, do tada; u Sinšanu su bile trke magaraca na kravljem pašnjaku. Staza je vodila oko tog prostora u levo, pa se preokretala i vraćala desno da bi se dobio oblik hejija-if. Ljudi su bili gore, na balkonima i krovovima, sa uljanim i baterijskim svetiljkama, kladili su se i pili su i dernjali se, konji su jurili kroz senke i kroz sevanje svetlosti, zaokretali brzo kao laste, a jahači su podvikivali i podvriskivali. Na drugoj strani grada, na nekim od balkona desnog zorišta, ljudi su pevali, spremajući se za igru Leta.

Prepale se dve
prepel prepal stra...

Pevalo se i na plesalištu u Serpentinskim hejimama, ali mi smo samo prošli pored njega, kad smo silazili do Reke. Dole među vrbama gde su svetlosti grada bile samo svetlucanja među senkama, bilo je parova koji su došli da uživaju u osami. Mi, deca, šunjali smo se okolo i tražili ih po gustišima vrba, pa kad bismo našli neki par, moji rođaci su vikali: "Brzo, brzo krtice, peskovite trtice!" ili stvarali nepristojne zvuke; tada bi taj par ustao psujući i pojurio nas, a mi bismo se razbežali kud koji. Ako su ti moji rođaci to radili svake tople noći, nije bilo mnogo potrebe za sredstvima protiv začeca u Telini. Kad smo se umorili, vratili smo se u kuću; jeli smo hladan pasulj, a onda polegali na spavanje po balkonima i tremovima. Cele noći smo čuli kako narod peva 'Prepel pesmu' s one strane puta.

Sledećeg jutra nas tri smo pošle rano, ali ne pre zore niti pre dobrog doručka. Dok smo prelazile reku Na lučnim kamenim mostom, moja majka me je držala za ruku. To nije radila često. Mislila sam da to radi zato što je prelaženje Reke svetinja. Sad

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

mislim da se plašila da će me izgubiti. Mislila je da je trebalo da mi dozvoli da ostanem u tom bogatom gradu, kod bogatih rođaka.

Kad smo se udaljili od Telina–Nae, njena majka joj reče: "Za zimu, možda, Vrbo?"

Moja majka ne uzvratila ništa.

Na to nisam obratila nimalo pažnje. Bila sam srećna i pričala sam celim putem do Čumoa o divotnim stvarima koje sam videla, čula i uradila u Telina–Nai. I čitavo vreme dok sam pričala, moja majka me je držala za ruku.

Tako reći nismo ni primetile kad smo ušle u Čumo, toliko su tamošnje kuće razmaknute jedna od druge i skrivene drvećem. Namera nam je bila da tu prenoćimo u našim hejnimama, ali smo prvo otišle da posetimo mog dedu po majčinoj strani. Imao je svoju sopstvenu sobu kod nekih svojih rođaka u Žutoj Tugli, u jednospratnoj kući ispod hrastova, sa pogledom na potok; lepo mesto. Njegova soba, koja mu je bila radna soba, bila je velika i vlažna. Do tada sam svog dedu uvek znala po njegovom srednjem imenu, a ono je bilo Lončar, ali on je u međuvremenu bio uzeo drugo ime: rekao nam je da ga zovemo Trulež.

Smatrala sam da je to blesavo ime, pa sam, malo nadmena zbog onog smeha kojim je porodica u Telini prihvatila moje šale, rekla mojoj majci, prilično glasno: "A je l' smrdi on?" To je čula moja baka i rekla: "Ćuti. Ne treba se šaliti time." Osetila sam se rđavom i glupom, ali činilo se da baka nije ljuta na mene. Kad su se ostali iz te kuće vratili u svoje sobe, ostavljajući nas tri sa mojim dedom u njegovoj sobi, ona mu reče: "Kakvo si to ime pustio da ti dođe?"

"Istinito", reče on.

Izgledao je drugačije nego u Sinšanu prethodnog leta. Oduvek je bio sumoran i sklon da se žali. Ništa nikad nije bilo kako treba i niko nije nikad radio kako treba, osim njega, a on se retko ikakvog posla prihvatao, zato što trenutak nije bio pravi. Sad se, međutim, zadržavajući mrzovoljnost i mračnost, ponašao važno. Rekao je Vejlianti: "Džaba ti je da ideš na vruće izvore da se lečiš. Više bi vredelo da sediš kod kuće i učiš kako treba razmišljati."

"A kako se to uči?" upita ona.

On reče: "Moraš naučiti da su tvoji bolovi samo greška u razmišljanju. Tvoje telo nije stvarno."

"Ja mislim da je stvarno", reče Vejliant, smejući se i pljeskajući se po kukovima.

"Ovako stvarno?" reče Trulež. Držao je u ruci drvenu lopaticu koja mu je služila za glačanje spoljašnje strane velikih smeštajnih ćupova koje je proizvodio. Bila je to lopatica izdeljana od drveta masline, dugačka kao moja ruka do ramena, a široka pedalj. Podigao ju je desnom rukom, primakao levu, a zatim prošao lopaticom kroz svoju levu šaku. Lopatica je išla kroz mišiće i kosti kao nož kroz vodu.

Vejliant i Vrba su zurile u lopaticu i šaku. Pokretom im je pokazao da mu dopuste da i njima uradi isto. Nisu podigle ruke; ali ja sam bila radoznalče, a i željna da budem u središtu pažnje, pa sam podigla desnu. Trulež je pružio lopaticu i prošao njome

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

kroz moju podlakticu, popreko. Osetila sam blago kretanje lopatice; bilo je to kao doticaj plamena sveće kad prođeš prstom kroz njega. Nasmejala sam se od iznenađenja. Deda me je pogledao i rekao: "Mogla bi ova Severna Sova u Ratnike."

Tad sam prvi put čula tu reč.

Vejlant reče 'meni je bilo jasno da je ljuta': "Nema izgleda. Tvoji Ratnici su svi muškarci."

"Može da se uda za jednog", reče deda. "Kad dođe vreme može se udati za sina Mrtve Ovce."

"Možeš ti malo da se onu—stvar sa tvojim mrtvim ovcama!" reče Vejlant, i ja se zbog toga nasmejah, ali Vrba je dotače po ruci da je umiri. Ne znam da li se moja majka bila uplašila te moći koju je njen deda pokazao, ili se uplašila da se njen otac i majka ne posvadjaju; u svakom slučaju, ponovo je uspostavila mirno ponašanje između njih. Popile smo po čašu vina sa mojim dedom, a onda smo ga otpratile do plesališta Čumoa i do hejima Plave Tugle. U njima smo, u gostinskoj sobi, prenoćile, i to je prva noć koju sam ikada prespavala ispod zemlje. Svidala mi se tišina, a i nepomičnost vazduha, ali nisam bila na tako nešto navikla, pa sam se tokom noći stalno budila i osluškivala; tek čujuć majčino disanje uspevala sam da opet zaspim.

Postojali su u Čumou još neki ljudi koje je Vejlant želela da vidi; ona je tu stanovala kad je učila tkanje tapiserija. Tek pred podne krenusmo iz grada. Išle smo severoistočno od Reke, a Dolina se sužavala; drum je zašao među maslinjake, šljivake i voćnjake nektarina, a okolni bregovi bili su terasasti, vinogradima pokriveni. Nikad nisam bila tako blizu Planine; ona sad ispuni moje oči. Osvrtala sam se, ali Sinšan Planinu nisam mogla videti: ili joj se oblik promenio, ili su je druge planine na jugozapadnoj strani sakrile. Ovo me je uznemirilo. Najzad sam o tome popričala sa mamom, a ona je razumela moj strah i utešila me govoreći da će naša planina, čim se vratimo u Sinšan, biti tačno na onom mestu gde i pripada.

Kad smo prešle potok Veder, otvorio nam se pogled na grad Čukulmas, koji je gore u brdima, s druge strane Doline; videle smo kako tamošnji vatrogasni toranj stoji izdvojen, napravljen od kamena raznih boja, crvenog, narandžastog i žučkastobelog, raspoređenog u šare fine kao na korpi ili zmiji. Stoka je pasla u žutim pašnjačkim udubinama na donjim obroncima planine, između pruženih krakova šuma. Na suženom, ravnom dnu Doline bilo je mnogo vinarskih podruma i mnogo sušara za voće, a vočari Čukulmasa gradili su letnje kućice. Pored Nae su se, među hrastovima, tamneli mlinovi, a njihovi točkovi stvarali su zvuk koji se razlegao nadaleko. Prepelice su se oglašavale svojim dozivanjima sa tri note, ševe su uzletale iz njiva, a lešinarke su kružile u visinama. Sunčana svetlost bila je bistra, vazduh nepomičan.

Moja majka reče: "Ovo je dan Devete Kuće."

Moja baka samo primeti: "Biće mi drago da stignem u Kastohu." Od kad smo izašle iz Čumoa, ćutala je i išla hramljući.

Na putu se našlo, pred nogama moje majke, jedno pero, plavo sa sivim prugama, krilno pero čavke. Bio je to odgovor na njene reči. Dohvatila ga je i ponela sa sobom. Bila je to žena sitnog rasta, lica okruglog, kose upletene u kike koje su onda bile

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

kružno namotane; žena finih šaka i stopala, po ceo dan bosa, obučena u stare čakšire od jelenske kože i košulju bez rukava; na leđima nevelik ranac, u ruci pero. Ona tako hoda u sunčanom sjaju i mirnom vazduhu.

Senke su nailazile preko Doline sa zapadnih brda kad smo stigle u Kastoha–nau. Vejliant je ugledala krovove iznad voćnjaka i rekla: "Aha, eno je Babina Pička!" Stari ljudi su tako nazivali Kastohu, zato što je ta varoš ležala između raširenih nogu te planine. Kad sam čula da je tako zovu, zamislila sam da je to grad u šumi četinaru i crvenog drveta, i da je sav u jednoj pećini, mračnoj i tajanstvenoj, i da iz pećine juri Reka. Kad smo stigle na most preko Nae i kad sam videla da je to veliki grad, poput Teline samo još veći, sa stotinama kuća, i sa više ljudi nego što sam ja dotad znala da na svetu ima, počeh plakati. Možda sam se od stida rasplakala, zato što sam uvidela koliko je bila glupa moja pomisao da grad može biti pećina; a možda sam se uplašila ili umorila od svega što sam videla tokom tih noći i dana, na putu provedenih. Vejliant je šakama obuhvatila moju desnu podlakticu i osmotrila je. To nije uradila još od kad je Trulež tu prošao lopaticom; ništa o tome nije bilo ni rečeno, do tada. "On je jedna matora budala", reče ona sad, "a i ja sam." Skinula je narukvicu sa srebrnim polumesecom koju je uvek nosila, i namakla mi je preko šake, na desnu ruku. "Eto", reče ona. "Neće otpasti, Severna Sovo."

Ona je bila toliko mršava, da je taj polumesec bio samo malo prevelik za moju ruku; ali ona nije na to mislila. Prestadoh plakati. Te noći u konaku pokraj vrelih izvora spavala sam i spavajući znala, cele noći, da je taj mesec na mojoj ruci, pod mojom glavom.

Sledećeg dana videla sam Kondora prvi put. Meni je sve u gradu Kastoha–na bilo čudno, sve novo, sve drugačije nego kod kuće; ali čim sam videla te ljude znala sam da su Sinšan i Kastoha u svakom pogledu jedno i isto, a da je ovo nešto drugo.

Bila sam kao mačka koja je namirisala zvečarku ili pas koji vidi duha. Noge su mi se ukočile, a vazduh oko glave počela sam osećati zato što su vlasi moje kose pokušavale da se usprave. Stala sam kao ukopana i prošaputala: "Šta su ovi?"

Moja baka reče: "Kondorci. Ljudi ni od jedne Kuće."

Moja majka bila je pokraj mene. Krenula je napred veoma naglo i obratila se joj četvorici visokih muškaraca. Oni se okrenuše ka njoj, ukrašeni kljunovima i perima, i pogledaše je sa visine. Meni noge počеше da popuštaju, a htela sam i da piškim. Videla sam crne lešinare kako se nagnju nad moju majku, istežu crvene vratove, pružaju šiljate kljunove, zure očima koje su okružene obručima bele boje. Izvlačili su neke stvari iz njenih usta i iz njenog stomaka.

Vratila nam se, pa smo pošle ka vrućim izvorima. Ona reče: "Bio je na severu, u oblasti vulkana. Ovi ljudi kažu da se Kondori vraćaju. Znali su njegovo ime kad sam ga izgovorila, kažu da je on važna ličnost. Jeste li videle kako su slušali kad sam izgovorila njegovo ime?" Moja majka se nasmeja. Nikada je nisam čula da se smeje tako.

Vejliant reče: "Čije ime?"

Vrba reče: "Mog muža."

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Opet su stale, oči u oči.

Moja baka slegnu ramenima i okrete se na drugu stranu.

"Kažem ti, vraća se", reče moja majka.

Videla sam bele iskre koje su se množile svuda oko njenog lica, kao svetlosne muve. Jauknula sam, onda sam počela povraćati, pa sam čučnula. Počeh ponavljati reči: "Neću da te to pojede!"

Majka me je u naručju odnela do konaka. Neko vreme sam spavala, a po podne sam otišla sa Vejlant do vrućih izvora. Ležale smo dugo u vrućoj vodi. Bila je smeđeplava i puna blata i mirisala je na sumpor, vrlo neugodno u početku, ali kad jednom u nju uđeš, počne te obuzimati osećanje da bi želela zauvek po njoj da ploviš. Bazen je bio plitak, širok i dugačak, obložen emajliranim pločicama plavozelene boje. Nije bilo zidova, ali je postojao visoki krov od greda; mogli su se postaviti i zakloni od vetra. Divno je to mesto bilo. Svi prisutni ljudi bili su tu da bi se ležili; pričali su samo tiho, ili su ležali sami u vodi pevajući blage pesme lečenja. Plavosmeđa voda skrivala je njihova tela, tako da si, gledajući duž tog velikog bazena, mogla da vidiš samo glave kako se odmaraju na vodi, naslonjene unazad, na pločice; neke glave – sklopljenih očiju i neke koje pevaju, u izmaglici koja lebdi povrh vrelih izvora.

Tamo ležim, tamo ležim,
na plitkoj vodi plovim samo,
gde ležah i pre.
Izmaglica tu miruje
diže se sa nje.

Konak vruće banje Kastoha-nae bio nam je domaćinstvo mesec dana. Vejlant se kupala u toj vodi i odlazila svakodnevno u Lekarsku ložu da uči Bakarnu Zmiju. Moja majka je odlazila sama uzbrdo, u planinu, na Izvor Reke, u Vakvahu, i dalje, na vrh, tragom planinskog lava. Dete nije moglo ostati ceo dan u banji i Lekarskoj loži, ali ja sam se plašila mnogoljudnih zborišta velikoga grada, a rodbinu u ovdašnjim kućama nismo imali, pa sam zato ostajala ponajviše kod vrućih izvora i pomagala u poslu. Od kad sam saznala gde je Gejzir, često sam tamo odlazila. Jedan starac koji je tamo živeo i koji je vodio posetioce po heja-mestu i pevao pesmu o podzemnim rekama, često je razgovarao sa mnom i puštao me da mu pomažem. Naučio me je Blatnoj Vakvi; bila je to prva pesma koju sam primila za sebe samu. Čak ni tad nije bilo mnogo ljudi koji su znali tu pesmu; zacelo je veoma stara. To je pesma u jednom od starih oblika, pevač je sam i prati se drvenim bubnjem sa dve note, a većina reči je u matrici, tako da ne ih valja pisati. Unutar matrice na jednom mestu u pesmi one druge reči izlaze napolje i kažu:

Sa rubova ka unutra do sredine
nadole, nagore do sredine,
svi ovi su ušli ovde,
svi ovi sad ulaze ovde.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Mislim da je taj stari čovek bio u pravu: to je jedna od pesama Zemlje. Bio je to moj prvi poklon, a ja sam ga dala mnogima.

Nisam više zalazila u grad, pa nisam ni videla nijednog pripadnika Kondora; tako sam ih i zaboravila. Posle mesec dana otišle smo kući, u Sinšan, na vreme da učestvujemo u plesovima Leta; Vejliant se osećala dobro, pa smo prepešačile Dolinom sve do Telina—nae za jedno jutro i predveče stigle u Sinšan. Kad smo stigle na most preko Sinšan Potoka, počela sam sagledavati sve unatraske. Brda na severu bila su tamo gde treba da je jug, kuće sa desne strane bile su levo. Takva je bila čak i unutrašnjost naše kuće. Obišla sam sva meni poznata mesta, nalazeći da je sve preokrenuto. Bilo je to čudnovato, ali ja sam u toj čudnovatosti uživala, mada sam se nadala da ona neće ostati. Ujutru, kad sam se probudila, slušajući kako Sidi prede uz moje uvo, sve je bilo na svom mestu, sever je bio na severu a levo je bilo levo, i ja više nikad nisam videla svet naopačke, ni za tren.

Kad je otplesan i poslednji deo Leta, otišle smo u naš letnjikovac, a tamo mi je Vejliant rekla: "Severna Sovo, kroz nekoliko godina počećeš da budeš žena, krvaričeš ženskom krvlju, a prošle godine bila si samo skakavac; ali sad si u sredini, na dobrom mestu, u svojim godinama bistre vode. Šta želiš da radiš na ovom mestu?"

O tome sam razmišljala jedan dan, a onda sam joj rekla: "Želim da idem gore na tragove lava."

Ona reče: "Dobro."

Moja majka nije ni pitala, ni odgovarala na pitanja. Od kako smo se vratile iz grada Kastoha—na, stalno se držala kao da osluškuje, čekajući da se začuje neka reč, nešto iz velike daljine, i da zbog toga nastoji da bude nepomična.

I tako me je baka spremila za polazak. Devet dana nisam jela meso, a tokom poslednja četiri od tih devet dana jela sam samo sirovu hranu, jednom na dan, u podne, i pila vodu četiri puta dnevno sa po četiri gutljaja. Onda sam se probudila rano, pre svetlosti, ustala i uzela kesu sa poklonima. Vejliant je spavala, a moja majka je, činilo mi se, ležala budna. Prošaputala sam jednu heju njima i jednu kući i izišla.

Naša letnja kuća bila je na jednoj livadi visoko u brdima, iznad Potoka Tvrđogudurnog, milju ili više uzvodno od Sinšana. Tamo smo odlazile tokom svakoga leta u mom životu, sa jednom porodicom Opsidijanaca iz Kuće Čimbam, i tamo smo mešali naše i njihove ovce u jedno stado; ispaša je za ovce bila dobra u brdima, a potok je uspevao da opstane sve do kiša, skoro svake godine. Naziv te livade bio je Gah—heja, zbog velike, plave, serpentinske hejija—stene u severozapadnom delu njenom. Odlazeći, prošla sam pored te stene Gah—heje. Htela sam da stanem i da joj govorim, ali ona je progovorila meni; rekla je: "Nemoj stati, idi dalje, idi visoko, pre sunca." Zato sam produžila uzbrdo preko visokih brda, idući hodom dok je još bio mrak, onda trčeći kad se razdanilo, tako da sam dospela na visoki greben Gore Sinšanske kad su se krivina Zemlje i krivina Sunca rastale. Videla sam kako svetlost pada na jugoistočnu stranu svih stvari i kako se mrak okreće i odlazi preko mora.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Tu sam otpevala Heju, a onda poslala tim grebenom planine, sa severozapada ka jugoistoku, držeći se jelenskih staza kroz trnjake, ali nalazeći sama put na mestima gde je žbunje bilo razređenije, ispod borova i jela; nisam išla brzo, nego veoma sporo, zastajkujući svaki čas i osluškujući i tražeći putokaze i znake. Ceo taj dugi dan nisam prestajala brinuti gde ću prenoći. Prelazila sam sad na jednu, sad na drugu stranu pojedinih grebena, uvek misleći: 'Moram da nađem dobro mesto, moram doći na dobro mesto.' Nijedno mesto nije izgledalo dobro. Rekla sam sebi: 'To treba da bude heja-mesto. Znaćeš kad do njega stigneš.' Ali ono što sam ja stvarno držala u svom umu, ne misleći o tome, bili su puma i medved, divlji psi, muškarci sa obale, neznanci iz plažne zemlje. Ja sam skrovište tražila. Zato sam pešačila celi dan i kad god sam igde zastala, tresla sam se.

Pošto sam otišla na visinu veću od one gde su izvori, ožednela sam do mraka. Pojela sam četiri lopte semena i polena iz moje kese poklona, ali posle toga sam bila još žednija, a malčice mi je bilo i muka. Suton se popeo uz planinu pre nego što sam našla mesto koje nisam mogla naći, i zato ostadoh gde sam se zatekla, u jednoj udubini ispod nekih stabala manzanite. Ta udubina kao da me je štitila, a manzanite su čista hejija. Dugo sam tamo sedela. Pokušala sam da pevam heju, ali mi se nije dopao zvuk mog usamljenog glasa na tom mestu. Najzad sam legla. Kad god sam se makar i najmanje pomakla, suvo lišće manzanite je vikalo: "Čujte! Ona se kreće!" Pokušala sam da ležim nepomično, ali me je hladnoća navodila da se sklupčam; a studeno je bilo tamo gore, vetar je donosio morską maglu preko planine. Magla i noć mi nisu dopuštali da vidim, iako sam stalno zurila u pomrčinu. Mogla sam da vidim samo to da je moja želja ranije bila da se popnem na planinu, a moje očekivanje da ću sve uraditi kako valja i treba, da ću hodati tragovima lava – ali da se završilo tako što nisam ništa postigla i što mi je čitav dan protekao u bežanju od lavova. To je bilo zato što se nisam popela da bih lav bila, nego da bih pokazala onoj deci koja su me zvala poluosobom da sam bolja osoba od njih, da sam hrabra i sveta osmogodišnjakinja. Počeh plakati. Pritisnula sam lice na golu zemlju, između lišća, i stala plakati u to tlo, majku svojih majki. Tako sam svojim suzama načinila malo, slano, blatno mesto tamo gore, na toj hladnoj planini. To me je navelo na razmišljanje o onoj pesmi koja je stigla do mene preko onog starog čoveka kod Gejzira, o Blatnoj Vakvi, pa sam je otpevala u sebi. Pomogla mi je unekoliko. Tako je noć nastavila da biva. Žeđ i zima nisu mi davali da spavam, a umor mi nije davao da se probudim.

Čim je svetlost počela da dolazi, sišla sam sa tog grebena da nađem vodu; spuštala sam se kroz gusto žbunje u najzudignutijem delu jednog kanjona. Dugo sam išla pre nego što me je jedan izvor pustio da ga nađem. Bila sam u lavirintu mnogobrojnih kanjona, okrenulo me je na drugu stranu, i kad sam se opet popela na grebene, bila sam između Gore Sinšanske i Gore Stražarke. Krenula sam dalje i popela se na jedno veliko, ćelavo brdo u podnožju Stražarke, a odatle sam, osvrnuvši se, mogla videti da je Sinšan Planina okrenuta ka meni svojom pogrešnom stranom, spoljašnjom. Bila sam izvan Doline.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Nastavila sam da pešačim tokom celog tog dana, kao i prethodnog, polako i sa zastajkivanjem, ali moj um je bio izmenjen. Bio je bistar, iako nisam razmišljala. Sebi sam rekla samo ovo: "Pokušaj da budeš na onom putu koji ide oko ove Gore Stražarke bez velikog dizanja ili spuštanja, tako da se vratiš opet na ovo ćelavo mesto na ovom brdu." Postojalo je dobro osećanje na tom brdu, tu gde je divlji ovas bio blistavo bledožut na suncu. Mislila sam da ću ga opet naći. Išla sam, tako, dalje. Svim stvarima koje su mi dolazile obraćala sam se zovući ih imenom ili heju govoreći, drveću, jelama i diger–borovima i divljim kestenima i crvenom drvetu i manzaniti i madroni i hrastu, pticama, plavoj čavki i žbunskoj senici i detliću i febi i jastrebu, lišću šamiza i patuljastog hrasta i otrovnog hrasta i drena, travama, jelenskoj lobanji, zečjem izmetu, vetru koji je duvao sa mora.

Na onoj drugoj, lovnoj strani, nije bilo mnogo jelena voljnih da priđu blizu ljudskom biću. Jeleni su pet puta dolazili u moj pogled, a jednom i kojotkinja. Jelenima sam govorila ovako: "Dajem vam blagoslov koliko mogu, vi Tihi; dajte mi blagoslov koliko možete!" Kojotkinji sam dala ime Pevačica. Vidala sam ja kojote kako se šunjaju naokolo u vreme ožajgnivanja, vidala sam kako kradu iz letnjikovca, vidala sam i mrtvog kojota, parče prljavog krzna, celog svog života, ali ženku kojota nikad do tad nisam videla u njenoj Kući.

Stajala je između dva diger–bora, dvadesetak stopa daleko od mene, i pošla je napred da me bolje vidi. Sela je, obavila rep oko stopala i upiljila se. Mislim da nije mogla dokonati šta sam. Možda nikad nije videla dete. Možda je bila mlada kojotica koja nikada nije videla ljudsku osobu. Meni se dopadao njen izgled, vitak i uredan, njena boja divljeg ovsa zimi, njene svetle oči. Rekoh: "Pevačico! Tvojim ću putem!" Sedela je tamo, zurila je i kao da se osmehivala, zato što usta kojota idu u obliku osmeha; onda je ustala, protegla se malo i namah iščezla – kao senka. Nisam videla kako odlazi, pa nisam ni mogla poći njenim putem. Ali te noći ona i njena porodica pevali su kojotsku vakvu blizu mene, cele noći. Magla ne dođe, te noći; tama je ostala blaga i bistra, a zvezde su se, sve, pokazale. Imala sam osećanje lakoće dok sam ležala na rubu jednog malog proplanka pod starim lovorovim drvećem, gledajući gore, ka šarama zvezda; počela sam da lebdim, da pripadam nebu. Tako me je Kojota pustila da uđem u njenu Kuću.

Sledećeg dana sam se vratila na ono brdo sa crnim ovсом koje mi je dozvolilo da vidim pogrešnu stranu planine Sinšan; tu sam ispraznila kesu i dala tom mestu svoje darove. Nisam prešla brdo da bih zatvorila krug, nego sam se vratila dole, u gudure između planina, sa namerom da obiđem Sinšan Planinu sa jugoistoka, i na taj način da upotpunim svoj hejija–if. U tim gudurama opet se izgubih. Jedan potok me je poveo napred zato što je kretanje duž njega bilo lako, dok su sve strane njegove gudure bile strme i gusto zarasle u otrovni hrast. Išla sam sve dalje i dalje uz taj potok i ne znam do kog sam mesta stigla. Te gudure se zovu Stari Lisičji Do, ali niko od onih koje sam kasnije pitala, a to su bili lovci i ljudi iz Lovorove Lože, nikad nije video to mesto na koje sam, idući tim potokom, došla. Bila je to jedna dugačka, mračna bara gde potok kao da više nije tekao. Oko bare je raslo drveće koje nigde drugde nisam videla, sa glatkim stablima i granama i sa trouglastim listovima u čijoj je boji bila vrlo mala primesa žutog.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Voda te bare bila je sva posuta tim liščem, koje je po njoj plovilo. Stavila sam šaku u vodu i zatražila od vode da mi kaže dalji smer. Osetila sam moć u vodi i to me je uplašilo. Voda je bila tamna i mirna. Nije to bila ona koju sam ja poznavala, niti ona koju sam htela. Bila je teška, kao krv, i crna. Nisam je pila. Čučala sam tamo, u vreloj senci ispod tog drveća pored vode, i tražila neki znak ili neku reč; trudila sam se da razumem. Nešto je došlo po vodi, ka meni: buba vodokližač. Bila je krupna; tociljala se brzo na svojim blistavim ulegnućima u koži vode. Rekoh: "Dajem ti blagoslov koliko mogu, Tiha; daj mi blagoslov koliko možeš!" Taj insekt je ostao nepomičan izvesno vreme tu, između vazduha i vode, na njihovom mestu sastajanja, koje je njemu mesto bivanja; onda je kliznuo u senke obala. To je, tamo, bilo sve. Ustala sam, pevajući hejajana–nou, i našla jednu putanju pored otrovnih hrastova, do vrha te gudure, onda sam se vratila kroz Stari Lisičji Do i ušla u Zadnji Kanjon, i tako stigla na moju planinu, u vrelini kasnog popodneva u sredini leta; a cvrčci – razgalamili se kao hiljadu zvona; čavke, one plave i one sa crnim ćubama, viču i psuju me, kroz celu šumu. Te noći sam čvrsto spavala pod živim hrastovima na strani moje planine. Sledećeg dana, četvrtog, pravila sam perjane čarobne štapiće i to od perja koje mi je dolazilo dok sam pešačila i od štapova sa tih živih hrastova; a na jednom malenom, curećem izvoru među kamenjem i korenjem uvrh jedne gudure upotrebila sam Vakvu Izvorku, koliko god mi je znanje dopuštalo. Posle toga krenula sam kući. U Gah–heju stigoh oko zalaska sunca i pridoh letnjoj kućici sa tri zida. Vrba nije bila tu; Vejlant je radila sa preslicom, ispred kuće, pored ognjišta. "E – da!" reče ona. "Da se okupaš ti, ne bi bilo loše, možda?"

Znala sam da joj je vrlo drago što sam bezbedno stigla kući, ali ona se smejala što sam posle pravljenja vakve, u onoj žurbi da stignem kući i jedem, bila zaboravila da se umijem. Sva sam bila znoj i blato.

Dok sam silazila do Potoka Tvrde Gudure, osećala sam se starom, kao da je moja odsutnost potrajala duže od četiri dana, duže od jednog meseca u Kastoha–nai, duže od osam dotadašnjih godina mog života. U potoku sam se oprala i u sutonu pošla gore preko livade. Stena Gah–heja bila je tamo i ja joj pridoh, a ona reče: "Dodirni me sad." Tako sam i učinila i time se kući vratila. Znala sam da mi je došlo nešto što nisam razumela, a možda ni želela, iz onog čudnog mesta, one bare i vodokližača; ali šarka mog hodanja bilo je ono zlatno brdo; kojotkinja mi je pevala; i dokle god su se moja šaka i ta stena uzajamno dodirivale, ja sam znala da pogrešila nisam, makar i da je to do čega sam stigla bilo ništa.

Pošto sam u Dolini imala samo jednu babu i samo jednog dedu, jedan čovek Plave Gline zvan Devetvrh zatražio je da mi bude po–deda. Pošto se bližilo doba da napunim devet godina, on je došao iz njihovog letnjikovca u Kanjonu Medved–potoka da me uči pesmama Otaca. Ubrzo posle toga vratile smo se s njim u Sinšan da se pripremimo za plesanje Vode, a za to vreme je porodica Opsidijana u Gah–heji čuvala naše ovce. To je bio prvi moj dolazak u grad u letnje doba. Tako reći nikog nije ni bilo u njemu, osim ljudi Plave Gline. Pevajući i vršeci hejiju po ceo dugi dan u gradu koji je bio prazan i otvoren, počela sam da osećam kako se moja duša otvara i širi u okolni

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

prostor, sa dušama drugih plesača, da ispuni prazninu. Voda se slivala iz činije od plave gline, a pesme su bile potoci i bare u velikoj vrelini leta. Druge Kuće su došle sa letovanja, pa smo plesali Vodu. Onima u Tahas Tuhasu bio je presušio potok, pa su se popeli odatle da plešu sa nama; oni koji su imali rođake, njima su i otišli, a ostali su se ulogorili u Sinšanskim Poljima ili su spavali na balkonima. Pošto je bilo prisutno toliko naroda, plesanje nikad nije prestajalo, pa je hejima Plave Gline bila tako puna pevanja i sile da je dodirivanje tog krova bilo kao da dodiruješ lava. Velika je to vakva bila. Tokom njenog trećeg i četvrtog dana ljudi iz Madidina i Teline čuli su o Vodi u Sinšanu, pa su počeli dolaziti da se pridruže. Poslednje noći balkoni su bili puni ljudi i hejija-if je ispunio celo plesalište, a po nebu su toplinske munje plesale na jugoistoku i jugozapadu, pa nisi mogao da razlikuješ bubnjeve od grmljavine; Kišu smo otplesali nadole, sve do mora, i onda opet nagore, sve do oblaka.

*Petostubni letnjikovac

Između Vode i Vina jednoga dana sastala sam se sa svojim crvenotuglenim rođacima iz Madidina da beremo kupine kod Izleg-prepel stene. Tamo su svi kupinjaci bili već brani, pa za nas nije mnogo ostalo; zato smo Pelikana i ja bili divlji psi, a Hmelj je bio lovac, pa smo lovili jedni druge po tim trnovitim stazicama između kupinovitih gustiša. Sačekala sam da Hmelj naiđe pored mog skrovišta, pa sam se bacila na njega s leđa, lajući glasno, i oborila ga. Ostao je bez daha; posle se neko vreme durio, sve dok nisam počela da skičim i da mu ližem šaku. Onda smo svi troje seli i dugo pričali. On reče: "Prošli neki sa ptičjim glavama kroz naš grad juče."

Rekla sam: "Šta, skupljači perja?"

"Ma, ne", reče on, "ljudi sa glavama kao ptice – kao lešinari – crni i crveni."

Pelikana se počeo demjati: "Nije ih video on, nego sam ja", ali mene počeo obuzimati strah i mučnina. Rekoh: "Moram sad kući", i pođoh. Oni se vratiše u Madidinu, a ja krenuh Poljem Sinšanskim i preko potoka Hehu; blizu vinarija sam bila, kad sam digla pogled i ugledala jednu pticu kako kruži na nebu, jugozapadno. Mislila sam – lešinarke, ali sam videla da je veća od lešinarke, da je to ona veličanstvena. Devet puta se okrenula u vazduhu iznad mog grada, a onda je, upotpunivši hejija-if, otklizala polako na severoistok, preko mene. Njena krila, od kojih je svako bilo duže nego što je čovek visok, ni pomakla se nisu; samo su se oni dugački perjani prsti na krajevima naginjali u vetru. Kad je otišla preko Brega Crvene Krave, ja sam pohitala u Sinšan. Na balkonima je bilo mnogo ljudi, a na zborištu su neki Opsidijanci bubnjali da se ohrabre. Otišla sam u Kuću Visokog Trema, u našu drugu sobu, i sakrila se u mračni ugao iza smotanih ležajeva. Verovala sam da sam ja bila ta koju je kondor tražio.

Ušle su moja majka i moja baka, ne znajući da sam tu, i počele da pričaju. "Rekla sam ti da dolazi!" reče moja majka. "On će doći i ovde nas naći!" Govorila je ljutito i radosno, na način koji nikada ranije kod nje nisam čula.

"Ne dogodilo se!" uzvratila moja baka, ljutita bez radosti.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

U taj mah sam izišla iz tog budžaka i pritrčala babi, uzvikujući: "Ne daj mu da dođe! Ne daj mu da dođe i da nas nađe!"

Moja majka reče: "Hodi k meni, Kondorova Kćeri."

Pošla sam ka njoj i stala. Stojeći između njih dve, rekla sam: "Ne zovem se tako."

Moja majka je mirovala dva daha, a onda je rekla: "Ne boj se. Videćeš."

Počela je da raspoređuje hranu za kuvanje večere, kao da se ništa nije dogodilo niti događalo. Vejlant je uzela svoj drveni bubanj i sišla u naše hejime. Narod je bubnjao u svim hejimama, te večeri.

Bila je to poslednja velika vrućina te godine i ljudi su izišli na balkone radi noćne svežine. Čula sam ih kako pričaju o onom kondoru. Agejt, bibliotekar Madrone, počeo da govori pesmu zvanu "Let Veličanstvenoga", koju je sam sastavio na osnovu jednog starog zapisa nekog Nalazitelja u Biblioteci; tu se govorilo o Unutrašnjem moru i o Svetlosnom planinskom lancu, o Omornskom moru i o Nebeskom planinskom lancu, o pustinjama žalfige i o prerijama trave, o Planini severa i Planini juga, a sve je to bilo prikazano onako kako bi video kondor u letu. Agejtov glas bio je divan i kad je on čitao ili govorio, čovek je slušao i ulazio u prostor i u tišinu. Želela sam da govori celu noć. Kad je kazivanje završeno, neko vreme je vladalo ćutanje; onda su ljudi počeli, opet, da govore tiho. Nisu bile prisutne ni Vejlant ni Vrba. Ljudi me nisu primećivali i zato su o Kondoru govorili na način kako ne bi u prisustvu moje porodice.

Školjka je čekala da se moja baka vrati iz hejima. Rekla je: "Ako se ti ljudi vraćaju, ovog puta ne bi trebalo da im dozvolimo da ostanu u Dolini."

"Već su u Dolini", reče Lovački Pas. "Neće da odu. Došli su da ratuju."

"Koješta", reče Školjka, "nemoj pričati kao dečak, u tvojim godinama."

Lovački Pas je, kao i Agejt, bio obrazovan čovek, koji je često putovao u Kastoha–nau i u Vakvahu da čita i da razgovara sa drugim učenim ljudima. On reče: "Ženo Plave Gline, razlog što ja to kažem sastoji se u tome što sam razgovarao sa muškarcima Lože Ratnika u Gornjoj Dolini, a šta su ratnici ako ne ljudi koji ratuju? A ovi su naš sopstveni narod, narod Pet Kuća iz Doline Nae, eto šta su ti Ratnici. Ali oni su govorili i razmišljali o narodu Kondora već deset godina, u tim gradovima."

Stara Pećinarka, kojoj je poslednje ime došlo kad je oslepela, reče: "Lovački Psu, da li ti to hoćeš da kažeš da su ljudi Kondora bolesni, da su im glave pogrešno nameštene?"

On reče: "Da, to mislim da kažem."

Neko sa udaljenijeg dela tog balkona upita: "Je li tačno ono što se priča, da su svi oni muškarci?"

Lovački Pas reče: "Svi koji ovamo dolaze su muškarci. Naoružani."

Školjka reče: "Ali, čuj, ne mogu oni da se šetkaju pušeci duvan iz dana u dan, iz godine u godinu, to je besmislica! Ako neki muškarci u tim velikim gradovima u gornjem delu Doline žele da se ponašaju kao dečaci od petnaest godina i da jurcaju naokolo igrajući se rata, šta imamo s time mi ovde? Dovoljno je samo da kažemo tim strancima da putuju dalje."

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Mišji Ples, koji je tada bio govornik mojih hejima, reče: "Oni nam ne mogu nikakvu štetu naneti. Hodamo putanjom zaokreta."

Lovački Pas reče: "A oni točkom – i sila se nagomilava!"

"Držite se vi putanje zaokreta", reče Mišji Ples. Bio je to dobar, jak čovek. Želela sam da slušam njega, ne Lovačkog Psa. Sedela sam naslonjena leđima na zid kuće, zato što sam bila raspoložena da ostanem pod strehom, van domašaja pogleda sa neba. Između mojih stopala ležalo je nešto, na podu balkona; u svetlosti zvezda izgledalo je kao štapić ili parče kanapa. Uzela sam ga. Bilo je tamno, kruto, tanko i dugačko. Znala sam šta je: bila je to reč koju sam morala naučiti da govorim.

Ustala sam, prišla Pećinarki, i gurnula joj to u ruku, govoreći: "Uzmi ovo, molim te, za tebe je", zato što sam želela da ga se otarasim i zbog toga što je Pećinarka bila vrlo stara, mudra i slaba.

Ona ga opipa i pruži ka meni. Reče: "Severna Sovo, zadrži ga. Tebi je izgovoreno." Njene su oči gledale pravo kroz mene, u zvezdanoj svetlosti koja je njoj bila unutrašnjost pećine. Morala sam da uzmem to pero nazad.

Onda je progovorila ljubaznije. "Ne plaši se", rekla je. "Tvoje šake su dečje šake, one su tekuća voda kroz točak. One ne drže, one puštaju, one očišćuju." Onda se počela njihati napred–nazad, sklopila je svoje slepe oči i rekla: "Heja, Kondorova Kćeri, u zemlji suvoj, misli na potoke koji teku! Heja, Kondorova Kćeri, u mračnoj kući, misli na plavu glinenu zdelu!"

"Nisam Kondorova Kćer!" rekoh. Stara samo otvori oči, nasmeja se i reče: "Kondor kao da misli da jesi."

Okrenula sam se da uđem u kuću, postidjena i uznemirena, a Pećinarka reče: "Čuvaj to pero, dete, do časa kad budeš u mogućnosti da ga vratiš."

Ušla sam u naše sobe i stavila to crno pero u onu korpu sa poklopcem koju je Vrba načinila za mene da u njoj čuvam hehole i pamtim stvari. Videći ga u svetlosti svetiljke, mrtvački crno, duže od orlujskog pera, počeh da osećam ponos što je stiglo do mene. Ako treba da se razlikujem od drugih ljudi, onda bar neka moja različitost bude vredna da se zapazi, pomislila sam.

Moja majka bila je u Loži Krvi, a baka u hejimama. Kroz jugozapadne prozore čula sam kišni zvuk bubnjeva. Kroz severoistočne, onu malu sovu kako govori u hrastovima: u–u–u–u–u–u–u. Zaspala sam sama, razmišljajući o kondoru i slušajući sovu.

Prvog dana Vina, neki ljudi iz Madidina dođoše pričajući da mnogo Kondoraca silazi u Dolinu preko Planine, iz pravca Bistrog Jezera. Devetvrh je polazio sa svojom porodicom na berbu u Velike Šipa vinograde na dnu Doline, a ja sam pošla da radim sa njima. Dok smo brali, naiđoše neki ljudi govoreći da Kondorci silaze Star–pravim drumom, i mi odosmo tamo da gledamo njihovo prolaženje. U mom umu je ta slika, koja mora biti uspomena, ali je kao zidna slika, sjajna, sa mnogo likova, i nepomična: crne i crvene kondorske glave u redovima, noge i kopita velikih konja, topovske cevi, točkovi. U toj mojoj duhovnoj slici točkovi se ne okreću.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Kad smo se vratili u Sinšan, vakva je upravo počinjala i ljudi su, do zalaska sunca, već uveliko počeli da piju. Oni iz Žute Tugle smejali su se i plesali na zborištu i počinjali da izvode bičaste hejija–ifove, a narod iz drugih kuća pio je u nameri da ih sustigne. I neka deca se pridružiše tim bičevima, ali to se uskoro pretvorilo više u tumbanje nego u ples, pa je većina nas sa prvim imenima otišla gore, na balkone; odatle smo posmatrali kako se odrasli predaju raspuštenom ponašanju. S nama je došao i Dada iz Stare Crvene Kuće, koji je bio odrastao, ali nije mogao dobro da misli. Nikada pre nisam naročito dugo posmatrala VINO; plašilo me je i bivalo mi je dosadno, ranije. Sada, sa devet godina, bila sam spremna da ga gledam. Ono što videh bilo je Izokretanje. Svako koga sam poznavala postao je neko koga nisam poznavala. Zborište je bilo belo od mesečine i naloženih vatri i jakih svetiljki i prepuno ljudi koji su plesali i izvodili bičeve i klovovali. Mnogi odrasli igrali su baci–motku, pentrali su se merdevinama i stepenicama, bili su posvuda na balkonima i krovovima i u drveću, kao senke, smejali su se i dozivali. Jedan opsidijanski lekar, Vrhunac, čovek inače stidljivog i svečanog držanja, bio je otišao do svojih hejima i uzeo jedan od onih velikih penisa koje Klovnovi Krvi koriste u plesanju Meseca, pritegao ga je kaišem na sebe, pa jurcao naokolo i čuškao njime sve žene otpozadi. Gurnuo ga je i na Kukuruznu Kičanku, a ona je butinama stisnula penis i skočila napred: kaiš se prekinuo, Vrhunac je pao na nos, a ona je otrčala sa velikim penisom, dernjajući se: "Doktor mi dao kuru!" Videla sam kako Agejt priča veoma glasno i kako se dostojanstvena Školjka, sva prašnjava, tetura tamo–amo, pošto se otkačila sa kraja biča, i kako moja baba Vejliant pleše sa jednom bocom vina.

Onda je prvi Dumiadu ohve izišao iz žutotuglenih hejima i prešeo preko Šarke, odmotavajući se u hodu sve više i više; najzad je njegova krilata glava bila na visini tri puta većoj od visine odrasle osobe, pa se tamo, iznad svetiljki i vatri, njihala. Svi su mirovali dok je ohve počinjao da tka obrazac, onda su počeli bubnjevi, pa su i bičevi krenuli, pevajući, za Dumiadu ohveom koji se, u svome namotavanju i odmotavanju, uputio stazama između kuća. Ja sam te večeri bila popila mnogo više vina nego ikada ranije i sad sam imala osećaj da se moram držati ograde balkona da ne bih otplovila uvis, u vazduh. Dumiadu ohve dođe, uvijajući se, od Kuće Uzbrdne, kroz drveće, sve bliže Kući Visokog Trema. Njegova žuta glava zastade kod našeg balkona i okrete se polako, pa osmotri svojim očima svakog pojedinog od nas: u velikom oku, malo, duboko, blistavo oko. Onda ohve produži svojim putem, njišući se i gibajući u ritmu bubnjeva. Dada je bio čučnuo i sakrio lice od Dumiadu ohvea. Jedan dečkić iz naše kuće, zvan Jutarnji Ševan, plakao je od straha, a ja sam ga tešila, kad jedno drugo dete reče: "Gle, ko je ono?" Neki ljudi su bili prešli most i sad su stajali blizu Gairga hrastova. Bili su obučeni u crno i stajali su tamo, visoki i nepomični, kao lešinari na drvetu, koji gledaju dole.

Ljudi su ih pogledali, a onda su nastavili plesati VINO. Dumiadu ohve se vraćao ka plesalištu, a frulaši su na zborištu vodili topot–ples. Jedna žena iz Žute Tugle prišla je visokima i popričala sa njima, praveći pokrete šakama, a onda ih je odvela do zborišta, gde su burad sa vinom bila postavljena na testeraške nogare. Četvorica ostadoše tamo da

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

piju; ali se peti vrati preko zborišta, mimo svetiljki, kroz ples, ka Visokom Tremu. Gledajući odozgo sa balkona videla sam kako moja majka Vrba dolazi od Šarke; u podnožju stepeništa našeg doma njih dvoje se sretoše.

Otrčala sam u našu drugu sobu. Uskoro sam čula korake kako dolaze stepeništem i ulaze u našu ognjišnu sobu. Pozvala me je. Ušla sam u ognjišnu sobu. On je stajao tamo. Njegova crna krila visila su nadole, a crvena glava sa kljunom doticala mu je tavanicu.

Moja majka reče: "Severna Sovo, tvoj otac je gladan. Ima li u ovoj kući išta dobro za jelo?"

Tako smo mi u Sinšanu govorili kad ljudi dođu, a gosti su tad uzvraćali: "Samo je moje srce bilo gladno da vidi vas." Posle toga smo iznosili hranu i jeli zajedno. Ali moj otac nije znao šta treba reći. Stajao je tu, i gledao me. Majka mi reče da zagrejem kukuruz i pasulj na peći. Dok sam to radila, bacala sam poglede postrance na tog muškarca, pa sam videla da on ima ljudsko lice. Ja do tog trenutka nisam bila sigurna da li je ta kondorska glava sa kondorskim kljunom njegov ukras na glavi, ili njegova glava. A kad je skinuo taj šlem, opet sam virnula postrance. Lep je to muškarac bio, sa dugačkim nosom, širokim obrazima i dugačkim, uzanim očima. Gledao je moju majku Vrbu. Ona je palila uljanu svetiljku kojom smo se mi služile za stolom. Toliko lepote joj je došlo, da ja u tom trenu ne znadoh da svoju majku gledam, nego pomislih da je to neka neznanka, osoba iz Četvrte Kuće, koja tu stoji sa sjajem u rukama.

Razgovarali su najbolje što su mogli. Moj otac je znao samo delove i odlomke našeg jezika. Broj ljudi koji su, tokom mog života, došli u Sinšan iz oblasti izvan Doline bio je malen, ali čula sam trgovce sa severnih obala i jednog Amarantinca sa Unutrašnjeg mora koji su govorili kao on – pokušavali, kao što se kaže, da sipaju vodu u polomljen čup. Njegovi pokušaji da nađe potrebne delove jezika bili su smešni i ja sam videla da je on, ma koliko čudan bio, ipak ljudska osoba.

Vrba je sipala vino za nas troje, pa smo seli zajedno. Moj otac je bio toliko veliki i dugonog da je zbog njega sto postao daleko premalen i prenizak.

Pojeo je sav kukuruz i sav pasulj koji sam podgrejala i rekao mi: "Vrlo dobro! Dobra kuvarica!"

"Severna Sova je dobra kuvarica, i dobar gonič stada, i dobar čitač, već je i hodala planinom, jedanput", reče moja majka. Pošto me je retko hvalila, obuzelo me je osećanje kao da sam tog časa popila ceo čup vina. Ona je nastavila: "Ako si se dovoljno najeo za sada, mužu, izidi napolju i pij. Svi mi plešemo Vino noćas. A ja hoću da te svi u ovom gradu vide!" Smejala se govoreći to. On ju je pogledao, možda ne razumevajući mnogo, ali sa toliko naklonosti i divljenja da se u mom srcu poče stvarati toplina prema njemu. Moja majka mu uzvratil pogled, osmehujući se, i reče: "Dok tebe nije bilo, mnogo ljudi mi je stalno govorilo da si otišao. Sad kad si ovde volela bih da im kažem da si ovde!"

"Ovde sam", reče on.

"Pa, onda, idemo", reče ona. "I ti, Severna Sovo."

"Kako bebu zoveš?" upita moj otac.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Moja majka ponovi moje ime.

Rekoh: "Nisam beba."

"Devojka", reče moja majka.

"Devojka", reče on i svi se nasmejasm.

"Šta je sova?" upita on.

Ja rekoh ono što mala sova kaže: u-u-u-u-u-u.

"Aha!" reče on. "Sova. Hajde, Sovo." Pružio mi je ruku. Bila je to najveća šaka koju sam ikada videla ili dodirnula. Prihvatila sam je, pa smo pošli za mojom majkom, dole, u plesanje.

Vrba je te noći bila puna lepote, puna moći. Ponosita je bila, veličanstvena. Pila je, ali njena veličina nije bila od pića, nego od moći koja je bila devet godina suzbijana, a sada oslobođena.

Ona pleše tamo, ona tamo pleše,

pleše gde je otišla

smejući se, među ljude.

Seva, nestaje,

svetlost vatre duž vode.

Moja baka je u pijanom stanju počela da pravi nered, a ostatak noći provela je u ambarima, kockajući se. Kad sam se popela gore, na spavanje, iznela sam svoju posteljину na balkon, da bi otac i majka mogli imati sobe samo za sebe. Bila sam sva srećna dok sam, razmišljajući o tome, tonula u san; huka i buka u gradu nisu mi smetali nimalo. I druga deca su spavala po balkonima ili u drugim kućama kad su roditelji hteli da budu nasamo, a sada sam i ja kao ta deca. Baš kao što mače radi što i svi ostali mačići, dete želi da radi što i ostala deca, a to je želja koja nastupa sa isto toliko siline koliko i nerazmišljanja. Pošto mi, ljudska bića, moramo učiti ono što radimo, tako počinjemo, ali ljudska promišljenost počinje tamo gde želja da se bude isti prestaje.

Godinu dana pre ovog mog sadašnjeg pisanja ove stranice, u vreme kad su ljudi iz Lože Madrone zatražili da napišem ovu pripovest o mome životu, otišla sam do kćeri Dajke Ire. Ta njena kćer bila je pisac priča; zapitala sam je da li bi me mogla naučiti kako da napišem tu priču, jer ja nisam znala kako se to radi. Dajka mi je predložila, između ostalog, da pišući priču nastojim da budem onakva kakva sam bila u doba o kome pišem. Ovo se pokazalo mnogo lakše nego što sam očekivala, sve do sad, evo do ovog mesta, gde je moj otac ušao u kuću.

Teško je priseliti se koliko sam malo znala. A ipak, Dajkin savet bio je dobar; jer sad, kad znam ko je moj otac bio, i zašto je bio tamo i kako je došao i ko su bili ljudi Kondora i šta su radili, sad kad sam u takvim stvarima učena, ono moje staro neznanje, samo po sebi bezvredno, postaje vredno, korisno i moćno. Moramo učiti koliko god možemo, ali i paziti da naše znanje ne zatvori krug, da ne spreči pristup praznini, jer bismo onda zaboravili da ono što ne znamo ostaje bezgranično, bez međa ili dna, i da

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

ono što znamo možda mora deliti osobinu poznatosti sa onim što ga opovrgava. Ono što je jednim okom viđeno, nema dubinu.

Jad života mojih roditelja sastoji se u tome što su oboje mogli da vide samo po jednim okom.

A sve što je ojađivalo mene – činjenica da sam bila pola jedno, pola drugo, i ništa celo – bilo mi je u detinjstvu tuga, a po odrastanju snaga i korisnost života.

Jednim okom vidim Vrbu, kći Vejlantinu, iz Plave Gline Sinšana, Vrbu koja se udala za čoveka bez Kuće i imala u porodici jednu kćer i osam ovaca i pravo plodouživanja na nekoliko stabala i na jednom prostoru za zasejavanje trave. Da su radile i jedne muške ruke, ta porodica je mogla više postići u vrtlarstvu, više praviti, onda bi možda bilo i više davanja nego uzimanja hrane i raznih stvari, a to je veliko zadovoljstvo, onda bi one živеле poštovane, bez ikakvog stida.

Drugim okom vidim Tertera Abhaoa, Pravog Kondora, Komandanta Južne vojske, koji je, sa svojim trupama, bio oslobođen dužnosti preko jeseni i zime i koji je čekao naređenja za prolećnu kampanju. Svojih trista ljudi doveo je u Najsku Dolinu zato što je znao da tamo živi bogat i predusretljiv narod, koji će njegovima dati dobru hranu i dobar smeštaj; takođe i zato što je u jednom od tamošnjih gradova imao devojkę, pre devet godina, kad je bio pedesetar, na prvom istraživanju Juga, devojkę koju nije zaboravio. Devet godina je dugo vreme i ona se nesumnjivo udala za nekog seljaka iz njenog plemena i narađala mu gomilu derištađi, ali, ipak, ipak, svratiće on do tog sela da nju vidi.

I tako je došao, i našao da na njegovom ognjištu gori vatra, i da je njegova večera spremna, i da njegova žena i kćer dobrodošlicom pozdravljaju njegov povratak domu.

To je bilo ono što on nije znao da ne zna.

Od te prve noći Vina stanovao je u našem domaćinstvu. Većina građana gledala ga je bez zlovolje, zato što je bio Vrbın muž i što se konačno vratio, ali niko iz Kuća Zemlje nije ga primio na stanovanje. Čak i u Sinšanu je živela jedna osoba rođena izvan Doline: Pešak od Kuće Plavih Zidova došao je pre trideset godina sa severnih obala, sa trgovcima, i ostao u Dolini, i oženio se Tojonom od Žute Tugle; Serpentske hejime su ga primile. U velikim gradovima takvih ljudi, jasna stvar, ima mnogo, a u Tahas Tuhasu pričaju da su svi zajedno došli, svojevremeno, odnekud, sa severa, pre ko zna koliko stotina godina, kao bezdomni narod. Ne znam zašto nijedna od tih Kuća nije uzela mog oca, ali pretpostavljam da su njihovi Saveti videli da to ne bi išlo. On bi morao da uči, i to stvari koje zna svako dete u hejimama, ali on to ne bi podneo, jer je bio uveren da već zna sve što treba da zna. Vrata se retko otvaraju čoveku koji ih zatvara. Možda on čak nije ni znao da vrata postoje. Bio je zauzet.

Kroz Savete Kuća i Sadnih Loža četiri grada Niže Doline on je načinio aranžmane za svoju tristotinu. Dati su im Eukaliptusni pašnjaci za logorovanje i za napasanje konja, dole na severoistočnoj strani Reke, nizvodno od Unmalina. Ta četiri grada saglasila su se da im daju izvesne količine kukuruza, krompira i pasulja i da im dozvole lov na području od Grbina nadole, ka unutrašnjim severoistočnim bregovima,

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

sve do Slanih močvara; takođe, ribolov na Reci ispod ušća Kimi potoka i vađenje školjki na bilo kom mestu istočno od Istočnog Ušća reke Na. Takvu pogodbu dati bilo je dobro, ali, kao što kažu, trošenje je jedino bogatstvo; iako su tri stotine ljudi morali pojesti mnogo, postojalo je razumevanje da će oni otići iz Doline posle Sunca, pre Sveta.

Ni na kraj pameti meni nije bilo da će sa njima otići i moj otac. On je stigao kući, tu je, naša porodica je cela, sve je onako kako i treba da bude, uravnoteženo, potpuno; dakle, neće se menjati.

Osim toga, on je bio sasvim drugačiji nego ljudi u tom logoru. Govorio je keškim jezikom, stanovao u domaćinstvu, bio je otac jedne kćeri.

Kad me je prvi put poveo na Eukaliptusne pašnjake sa sobom, nisam bila sigurna da su ti ljudi ljudska bića. Svi su bili isto odeveni i svi isto izgledali, kao krdo životinja neke vrste, a nijednu meni poznatu reč nisu progovarali. Kad god neko priđe mome ocu, pljesne se po čelu, ili klekne pred njega kao da osmatra njegove nožne prste. Smatrala sam da su ljudi, vrlo glupi, i da je moj otac jedina prava osoba među njima.

A među Sinšancima je on ponekad izgledao poprilično glup, mada meni nije bilo drago da to priznam. Nije umeo da čita i piše, kuva, pleše, a ako je ikakve pesme znao, bile su sa rečima koje niko nije razumeo; nije radio ni u jednoj radionici niti u vinariji niti u ambarima, nikad čak nije ni kroz polja hodao; želeo je da ide sa grupama lovaca, ali njega bi samo najnemarniji lovac uzeo, jer on nije pevao jelenima niti govorio smrti. U prvi mah su smatrali da je to iz neznanja, pa su obavljali te stvari umesto njega, ali kad se nije naučio podobnom ponašanju odbili su da love s njim. Jedan jedini put bio je vidno koristan – i to kad su crvenotuglene hejime morale biti iznova kopane i građene. Njihov govornik bio je vrlo strog i nije voleo da ljudi iz drugih Kuća pomažu, ali pošto je moj otac bio beskućnik, nikakva ograničenja nisu sprečavala da svojeručno pomogne; a ruke su mu bile jake. Ipak, tim svojim trudom nije zaradio mnogo naklonosti, jer kad su ljudi videli kako on može raditi, postali su utoliko skloniji da se pitaju zašto se tako malo posvećuje radu.

Moja baka je držala jezik za zubima, ali nije mogla prikriti svoj prezir prema muškarcu koji neće da čuva stado niti da obrađuje zemlju, pa čak ni da cepa drva. On, koji je prezirao stočare, ratare i drvoseče, našao je da je to teško podnositi. Jednog dana reče Vrbi: "Tvoja majka ima reumatizam. Ne bi trebalo da radi tamo dole, da kopa krompire, po blatu i kiši. Daj da ona sedi u kući i tka u toploti. Platiću nekom mladom čoveku da obrađuje vaše parče zemlje za vas."

Moja majka se nasmeja. Smejala sam se i ja; bila je to smešna pomisao, reverzija.

"Koristite vi novac na taj način, video sam ja to ovde", reče on, pokazujući punu šaku raznovrsnog, prilično jadnog novca sa obe obale.

"Pa naravno da koristimo novac. Dajemo ga ljudima koji glume i plešu i recituju i prave se, dajemo za pravljenje, za plesanje, znaš! Šta li si ti radio da tebi daju te pare?" upita moja majka, smejući se.

Nije znao šta da kaže.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

"Novac je znak, počast, on pokazuje da si bogat", pokušala ona da objasni, ali on nije razumeo; zato ona reče: "U svakom slučaju, kad je reč o bašti, naš deo zemljišta je odveć mali da bi vredelo da iko na njemu deli trud sa nama. Stidela bih se da zatražim."

"Pa onda ću dovesti jednoga od mojih ljudi", reče on.

"Da radi na našem delu zemlje?" reče moja majka. "Ali to je zemlja Plave Gline."

Moj otac opsova. Psovanje je naučio pre nego išta drugo i psovao je valjano. "Plava glina, crvena glina, šta ima veze !" reče on. "Svaki klipani ume da kopa crno blato!"

Moja majka je neko vreme sedela, radeći sa preslicom, a onda, napokon, reče: "To je lud govor." Opet se nasmejala. "Ako može svaki klipani, što ne možeš ti, dragi moj?"

Moj otac kruto reče: "Nisam ćon."

"Šta ti je to?"

"Čovek koji kopa zemlju."

"Ratar?"

"Ja nisam ratar, Vrbo. Ja sam zapovednik trista ljudi, vojsku vodim, ja sam... Postoje stvari koje čovek može, i koje ne može raditi. Valjda ti je to jasno!"

"Ma sigurno", reče moja majka, gledajući ga sa divljenjem prema njegovome dostojanstvu. I tako je to prošlo, a da ni ona ni on nisu shvatili šta druga strana govori, ali ipak bez ljutnje i povrede, jer su njihova ljubav i naklonost sprečili da se zlo nagomila, neprestano su ga ispirali, kao što voda ispira u vodeničnom kolu.

Kad su gradili most preko reke Na, otac me je vodio svaki dan dole, na Eukaliptusne pašnjake. Njegov mrki konj-škopac bio je dvaput teži i upola viši od većine konja iz Doline. Dok sam na tom konju sedela, na sedlu sa visokim prednjim i zadnjim šiljkom, ispred velikog čoveka sa kondorskom kacigom, imala sam osećaj da nisam dete nego nešto sasvim drugo, nešto ređe od ljudskog bića. Gledala sam ga i slušala kako se obraća ljudima u bivaku Kondora: sve što im je govorio bilo je naređenje – uputstvo koje se mora poslušati bez pitanja i rasprave. Nikad oni ni o čemu nisu raspravljali. On kaže naređenje, a čovek kome se obratio pljesne se šakom iznad očiju i odjuri da učini rečeno, ma šta to bilo. Svidalo mi se da to gledam. I dalje sam se plašila Kondoraca. Svi muškarci, svi visoki, čudnovatu odeću nose, mirišu čudno, naoružani su, ne govore mojim jezikom: kad god su mi se obraćali ili osmehivali, ja sam uzmicala i obarala pogled, a odgovarala nisam.

Jednog dana kad su počinjali gradnju mosta, otac me je naučio jednoj reči, pjez, sada: na njegov signal trebalo je da viknem "Pjez!" što sam glasnije mogla, a tada bi radnici ispustili nabijač stubova, veliku stenu čekrkom dizanu. Slušala sam svoj visoki, tanki glas i gledala kako ga deseterica snažnih ljudi svaki put poslušaju. Zato sam u početku osećala veliku energiju one moći koja izrasta iz neravnoteže, bez obzira na to da li je posredi neravnoteža čekrka sa tegom ili neravnoteža društva. Pošto sam bila gonič, a ne stub, prijalo mi je.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Oko tog mosta je, međutim, bilo nevolja. Od kad su se vojnici Kondora ulogorili na Eukaliptusnim Pašnjacima, grupe nekih ljudi iz gradova Gornje Doline stalno su dolazile i prolazile pešice pokraj logora, ili se vrmale po Unmalinskim vinogradima; nisu lovili, samo su se zadržavali u okolini. Svi su oni bili članovi Lože Ratnika. Narod je u Sinšanu govorio o njima sa nelagodnošću, sa nekakvom očaranošću – kako Ratnici svakodnevno puše duvan, kako svaki od njih ima svoju sopstvenu pušku, i tako dalje. Moj rođak Hmelj, koji se bio učlanio u Zalivski Lovor, nije dozvoljavao da Pelikana i ja budemo divlji psi kad smo se igrali; trebalo je da mi budemo Kondorci, a on Ratnik. Ali ja sam rekla da Pelikana ne može biti Kondorac, jer to nije, dok ja jesam Kondorka – delimično. Ona reče da ne želi ni jedno ni drugo da bude, i da je to glupa igra, i ode kući. Hmelj i ja smo lovili jedno drugo po celom Tuglen Brdu celo to po podne, noseći štapove kao puške, uzvikujući: "Kak! Mrtav si!" kad bismo jedno drugo videli. Bila je to ista ona igra koju su muškarci dole na Eukaliptusnim Pašnjacima želeli da igraju. Hmelj i ja smo bili ljudi za njom, pa smo se svaki dan toga igrali i uvlačili i drugu decu, sve dok Vejlant nije opazila šta radimo. Jako se naljutila. O igri nije rekla baš ništa, ali mi je dala da ljuštim toliko lešnika i badema da su mi ruke tako reći otpadale, a uz to mi je i govorila da ću, ako pre Trave propustim samo još jednu jedinu lekciju u hejimama, verovatno izrasti u sujevernu, zlovoljnu, nerazumnu, odvratnu, kukavičku osobu; ali, naravno, ako je to ono što ja želim, neka mi bude. Ja sam znala da se to ona ljuti zbog one igre, pa sam je prestala igrati; ali nije mi, tada, palo na um da ona takođe želi da više ne idem sa ocem na Eukaliptusne Pašnjake da gledam kako grade most.

Sledeći put kad sam otišla s njim, vojnici nisu radili: jedna grupa Ratnika iz Čumoa i iz Kastoha–Nae bila se ulogorila tačno između pobodenih stubova, na rečnoj obali. Nekolicina Kondoraca je razgovarala sa mojim ocem, a meni je bilo jasno da su ljuti; tražili su od njega da ih pusti da silom isteraju ove Dolince odatle. On je odbio i otišao dole da razgovara sa Ratnicima. Ja sam pošla za njim. On me je poslao nazad da čekam sa njegovim konjem, tako da ne znam šta su mu Ratnici rekli, ali kad se vratio gore na Pašnjake izgledao je razljućen; posle toga je dugo razgovarao sa svojim oficirima.

Te noći su Ratnici otišli, pa se sledeća dva–tri dana rad na mostu nastavio, u miru, tako da je otac bio voljan da me povede na Pašnjake kad sam to zatražila. Ali kad smo tamo stigli tog popodneva, jedna grupa Dolinaca čekala je pod poslednjim drvetom u velikom dvojnomo redu eukaliptusa po kojima su ti pašnjaci dobili ime. Neki od Dolinaca priđoše i počеше da se raspravljaju sa mojim ocem. Rekoše da im je žao što su neki mladi ljudi bili neučtivi ili svadljivi i da se nadaju da se to neće više desiti; ali, s druge strane, da je većina onih stanovnika Doline koji su o ovom pitanju razmišljali zaključila da je greška nabacivati most Reci ako nismo prvo pitali Reku i ljude koji na njenim obalama žive.

Moj otac reče da je njegovim ljudima potreban most da bi prenosili zalihe preko Reke.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

"Postoje mostovi u Madidinu i Unmalinu i skele kod Plave Stene i Okruglog Hrasta", reče jedna osoba iz Doline.

"Ne mogu da podnesu težinu naših kola."

"Postoje kameni mostovi u Telini i Kastohi."

"Predaleko zaobilaženje."

"Tvoj narod može skelom da prebacuje stvari", reče Suncotkač od Kastoha–Nae.

"Vojnici ne nose toware na leđima", reče moj otac.

Suncotkalja je neko vreme razmišljala o tome, a onda je rekla: "Pa, ako hoće jesti hranu, možda će i naučiti kako se hrana nosi."

"Moji vojnici se ovde odmaraju. Kola su za nošenje. Ako naša kola ne mogu preko Reke, tvoj narod će morati da nam donosi hranu."

"Malo sutra", reče jedan čovek iz Tahas Tuhasa.

Suncotkač i drugi ga pogledaše. Zavlada ćutanje.

"Mi smo na mnogo mesta podigli mostove. Ljudi Kondora nisu samo hrabri borci, nego su i odlični graditelji. Drumovi i mostovi oko Kondor Grada čudo su ovog doba."

"Kad bi most na ovom mestu bio prikladan, već bi postojao", reče Bela Breskva iz Unmalina. Moj otac nije voleo da razgovara sa ženama u prisustvu Kondoraca i zato ništa nije rekao, pa nastade još jedna tišina ispunjena razmišljanjem.

"Po našem rasuđivanju", reče Suncotkač veoma učtivo, "ovaj most ne bi bio na pravom mestu."

"Vama ka jugu ništa i ne ide, osim tog vašeg voza sa šest drvenih vagona!" reče moj otac. "Most na ovom mestu otvoriće putanju pravo do..." On zastade.

Suncotkač klimnu glavom.

Moj otac dobro razmisli, pa reče: "Čujte. Moja vojska nije došla da nanosi Dolini ma kakvu štetu. Mi ne vodimo rat protiv vas." Dok je to govorio, bacio je pogled jednom ili dvaput ka meni, videći me samo sa pola svog uma, zato što se trudio da nađe reči koje su mu bile potrebne. "Ali morate razumeti da Kondor vlada celim Severom i da sad živite pod senkom njegovog krila. Ja vam ne donosim rat. Samo dolazim da proširim vaše drumove i da vam izgradim jedan most preko koga može proći nešto šire od debele žene! Vidite, gradim ga ovde dole, daleko od vaših gradova, gde vam neće smetati. Ali ne smete nam stajati na putu. Morate s nama."

"Mi smo boravioci, ne putnici", reče Kopač iz Telina–Nae, govornik Plave Gline, čovek dobro poznat, tih, ali jedan od velikih govornika. "Čoveku nisu potrebni drumovi i mostovi da bi išao iz sobe u sobu u sopstvenoj kući. Ova Dolina je naša kuća, u njoj živimo. U njoj dočekujemo dobrodošlicom goste čija je kuća negde drugde i koji idu dalje svojim putem."

Moj otac je neko vreme raspoređivao, u svom umu, reči kojima će uzvratiti, a onda je rekao jakim glasom: "Moja želja je da budem vaš gost. Znae da je ova Dolina i moja kuća, takođe! Ali Kondoru služim. On je dao naređenja. Odluku ne možemo ni vi ni ja donositi niti menjati. To morate razumeti."

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Čuvši ovo, čovek iz Tahas Tuhasa okrete glavu jako unazad, cereći se, i uzmače iz grupe, da pokaže da je po njegovom mišljenju dalji razgovor beskoristan. Još dvoje–troje drugih uradiše to isto; ali Opsidijan od Unmalina istupi napred da govori. U to doba ona je bila jedina osoba u svih devet gradova koju su zvali imenom njene Kuće; najpoznatija od svih igračica Meseca i Krvi; neudata, jednopolna, ličnost velike moći. Ona reče: "Slušaj, dete, mislim da ne znaš o čemu pričaš. Možda bi mogao početi da učiš, ako bi naučio da čitaš."

On to nije mogao da otrpi, pred svojim ljudima. Iako većina njih nisu razumeli njene reči, razabrali su rujanje i bespogovornost u njenom glasu. On reče: "Tišina, ženo!" Onda, gledajući mimo nje, ka Suncotkaču, reče: "Naređiću da se rad na mostu sad prekine, zato što ne želim nikakvo zlo. Napravićemo most od dasaka za kola i rasturićemo ga kad budemo odlazili. Ali mi ćemo se vratiti. Moguće je da će velika vojska, hiljadu ljudi, proći kroz Dolinu. Drumovi će biti proširivani, mostovi će biti građeni. Ne izazivajte gnev Kondora! Pustite ih – pustite ih da teku kroz Dolinu, kao voda kroz točak sa lopaticama u vodenici."

Mome ocu glava nije bila nameštena unatraske na vrat. Čak i za to kratko vreme, nekoliko meseci, počeo je da shvata sliku vode. Da je samo rođen u Dolini, da je samo ostao i živio u Dolini! Ali takva razmišljanja su, kao što se kaže, voda ispod mosta.

Opsidijan je otišla odatle u gnevu, a za njom su pošli svi iz Unmalina izuzev Bele Breskve, koja je, ispoljavajući znatnu hrabrost, ostala čvrsto na svom mestu i progovorila: "Mislim da u tom slučaju ljudi iz gradova treba da pomognu ovim ljudima da nose hranu koju im dajemo; uslovljavanje poklona je odvratno."

"Saglašavam se", reče Kopač; isto rekoše i nekolicina drugih iz Madidinua i jedan iz Tahas Tuhasa. Diger dodade reči iz Pesama Vode: "Most pada, reka teče..." Otvori dlanove ka mom ocu, smešeći se, i uzmače jedan korak. Ostali sa njim učiniše isto.

"To je dobro", reče moj otac i okrete se da i on ode odatle.

Stajala sam tu i nisam znala na koju stranu da se okrenem, da li da pođem sa mojim ocem ili sa građanima; jer znala sam da je na obe strane, i pored njihove uzdržanosti, ostao gnev, da se nisu sastavili. Slabi idu za slabošću, a ja sam dete bila; pošla sam za svojim ocem; ali sam zažmurila da me niko ne vidi.

Tu stvar sa mostom nekako su izgledili. Vojnici su načinili drveni most dovoljan za prelazak njihovih kola, a Dolinci su donosili zalihe ne odjednom, nego malo po malo, po nekoliko vreća ili korpi, i ostavljali ih u sušari u Atsamjeu, gde su kola Kondora mogla da dolaze i preuzimaju ih. Ali Ratnici su se zadržavali u blizini; motrili su na logor Kondora; a mnogi ljudi u Unmalinu odbili su da daju išta Kondorcima, i da sa njima razgovaraju, i da ih gledaju, a istovremeno su počeli da dolaze na sastanke Lože Ratnika. Opsidijan od Opsidijana od Unmalina bila je osoba koja pamti kad joj se neko zameri.

U Tahas Tuhasu jedna opsidijanska devojka sprijateljila se sa jednim od ljudi Kondora i poželela da otputuje u dubinu kontinenta sa njim; ali pošto je imala samo

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

sedamnaest godina, i pošto se uplašila izvesnih stvari koje su joj ljudi govorili, zatražila je saglasnost svojih hejima – što moja majka Vrba nije učinila u svoje vreme. Opsidijan od Tahas Tuhasa posla ljude u Unmalin da o tome razgovaraju, a Opsidijan od Opsidijana reče: "Zašto su ovi Kondorci svi muškarci? Gde su Kondorke? Jesu li oni ginkoi? Nek se udaju jedni za druge, pa nek rađaju šta im volja. Neka ova kćer naše Kuće ne uzima beskućnika!"

Čula sam o tome, ali ne znam da li se ta devojka u Tahas Tuhasu priklonila tom savetu ili se nastavila viđati sa tim mladim Kondorcem. Sigurno je da se za njega udala nije.

Između Trave i Sunca, Ratnici iz gornjih i donjih delova Doline održaše nekoliko vakvi duž Star-pravog Puta i na rečnim obalama; te vakve su nazivali Prečišćavanjima. Muškarci su se u svim gradovima pridruživali Loži Ratnika, zato što je Kondor ostajao u Dolini. Pridružili su im se i sin i unuk mog dede-po-strani Devetvrha i cela ta porodica je neko vreme bila zauzeta tkanjem posebne odeće koju su ta dvojica nosila na svojoj vakvi: to se sastojalo od tunike i ogrtača sa kapuljačom, od tamne vune, i donekle je ličilo na odeću kondorskih vojnika. Loža Ratnika nije imala klovnove. Kad su neki Klovnovi Krvi iz Madidinua došli na jedno od njihovih Pročišćenja, ratnici ih nisu ni grdili, ni prenebrežavali, nego su ih počeli gurati i vući, bilo je i nešto malo tuče i mnogo rđavih osećanja. Uvek ima seksualnih nevolja i napetosti oko Ratnika. A neke od žena u Sinšanu čiji su se muževi pridružili toj loži počele su se buniti zbog ratničkih pravila o seksualnom uzdržavanju, ali su im se druge žene smejale; zimi ima toliko tih obrednih uzdržavanja za svakoga ko pleše Sunce ili Svet da još jedan niz takvih pravila nije mogao naročito mnogo uticati, mada je mogao biti, kao što kažu, ona iglica zbog koje je magarić zanjakao.

Moja baka je plesala Unutrašnje Sunce te godine, a ja sam prvi put postila Dvadeset Jedan Dan i slušala svake noći pevanje u transu u našim hejimama. Bilo je to čudnovato Sunce. Svakoga jutra, te zime, nailazila je magla, koja se mnogih dana nije ni podizala više od brda u podnožju Gore Sinšanije, tako da smo živeli kao pod niskim krovom; sa dolaskom večeri, ta magla bi se spustila opet do samog dna Doline. Belih Klovnova je, te godine, bilo više nego ikad. Iako su neki od njih dolazili u Sinšan iz drugih gradova, bilo ih je, ipak, premnogo; sigurno su neki stigli iz Četiri Kuće, iz Kuće Lava, kroz tu vlažnu, belu maglu koja je sakrivala svet. Deca su se plašila da se od kuća udalje toliko da ih ne mogu pogledom pronaći. U suton su čak i balkoni počinjali da ulivaju strah. Čak i u ognjišnoj sobi događalo se da dete digne pogled i vidi na prozoru to belo, zureće lice i začuje to mucanje.

Svoje sadnice sam negovala na jednom mestu u šumama, s udaljenije strane onog grebena koji je, kad se iz grada krene ka severu, drugi po redu; daleko je to bilo, zato što sam htela da sadnice budu iznenađenje kad ih predam. Nije mi bilo nimalo lako da nateram sebe da odlazim tamo sama, da bih se o njima brinula, tokom Dvadeset Jednog Dana, jer silno sam se plašila Belih Klovnova. Kad god su žbunske ptičice ili veverice ciliknule ili učinile ck! ja sam se sleđivala, misleći da je to mucanje. Kad je osvanulo jutro Sunčeve prekretnice, magla je bila tako gusta da ja ni pet koraka ispred

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

sebe nisam mogla videti. Svako drvo u šumama bilo je Beli Klovn koji čeka i u tišini pruža ruke da me uhvati. Nije se čulo baš ništa. Ništa nije govorilo. Ništa se, osim mene, nije ni kretalo, na svim tim belim grebenima. Bilo mi je hladno do kosti i hladno do duše; bila sam ušla u Sedmu Kuću i nisam znala kako bih izišla. Ipak, išla sam dalje, iako su šume bile maglom toliko sakrivene i izmenjene da ni u jednom trenutku nisam bila sigurna gde sam; dodoh do svog malog drveća. Otpievala sam heju Sunca, ali ustima maltene zatvorenim, jer su svi zvuci bili tako grozni; iskopala sam sadnice i prebacila ih u saksije koje sam za njih ponela, ali čitavo vreme sam se tresla, radila sam žurno i nespretno; korenje sam verovatno savila. Onda je to trebalo i odneti nazad u Sinšan. Začudo, kad sam zašla među vinograde na Brdu Gornjeg Čvora i znala da sam stigla kući, to mi nije bilo baš sasvim drago. Jedan deo mene želeo je da bude u hladnoći i strahu, izgubljen u magli, jedan deo mene bio je kod svoje kuće u Sedmoj Kući, a ne u Kući Visokog Trema. I tako odoh uz stepenice i probudih svoju porodicu za Sunce. Vrbi sam dala sadnicu divljeg kestena, Vejlanti divlju ružu, a Ubijaču sadnicu hrasta dolinca. Taj hrast sada stoji tamo gde smo ga zasadili, na zapadnoj strani hrastovog šumarka Gairga, i to je drvo u širenju, lepog oblika, još ne teško po obimu. Onog divljeg kestena i one ruže nema više.

Pre plesanja Sunca, a i posle toga, moj otac je boravio sa nama u Visokom Tremu, svake noći i svakog jutra. Vejlant je te godine plesala i Sunce i Svet; provodila je glavninu dana i po celu noć dole u hejimama. Vrba te godine nije plesala; a Ubijač, naravno, nije bio obavezan ni da posti ni da pleše. U to vreme, dok nisam ništa znala o njegovom narodu, mislila sam da on ne praznuje ništa i da nema baš nikakve vakve, što bi značilo da nije u vezi ni sa čim na svetu osim sa vojnicima kojima je davao naređenja i sa mojom majkom i sa mnom. On i Vrba su ostajali zajedno u kući kad god su mogli, te zime. Posle Sunca, te niske magle su nestale, a zamenile su ih kiše, uz hladni talas koji je na visoke delove Gore Sinšanske naneo i sneg nalik na brašneni prah na mlinarevoj kosi, a na travu, ponekog jutra, inje. Moj otac je imao neke fine ćilime od crvene vune, koje je nosio da bi njima, na maršu, oblagao svoj šator iznutra; preneo ih je kod nas, pa je od njih naša ognjišna soba bila sva bogata. Rado sam na njima ležala. Imali su miris na slatku žalfiju, ali i druge mirise za koje nisam imala nazive; ti ćilimi su mirisali na ono mesto sa koga je moj otac došao, daleko na severoistoku. Imale smo mnogo drveta za loženje, jabukovog, zato što je grad nanovo zasadio stare voćnjake. Veliki je mir vladao pokraj vatre, tokom tih dugih večeri, mir za njih i za mene. Mislim o mojoj majci: ona je pored vatre, u svojoj lepoti, na rubu godina tuge. To je kao da gledaš vatru koja gori u kiši.

Glasnici Kondora dođoše, preko Planine, komandantu vojske Kondora.

Ubijač reče te večeri, kad je večera bila gotova: "Mi moramo ići pre vašeg Svetskog Plesa, Vrbo."

"Ja po ovakvom vremenu – nigde", reče moja majka.

"Ne", reče on. "Bolje ne."

Ćutanje. Govorio je o ganj.

"Šta bolje ne?" reče moja majka.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

"Kad mi pođemo kući – tad ja dolazim po tebe", reče on.

Ona reče: "O čemu ti pričaš?"

Tako su govorili unatraške neko vreme, on o vojski Kondora koja se vraća iz rata na Amarantskoj obali, a ona ne priznajući da ga je počela shvatati. Naposljetku ona reče: "Da li je istina ovo: ti mi kažeš da odlaziš iz Doline?"

"Jeste", reče on. "Na neko vreme. Protiv naroda na obali Unutarašnjeg mora. To je Kondorov plan."

Ona ne reče ništa.

On reče: "Na godinu dana – ne duže od godinu dana. Osim ako budem poslat u Sai. U najgorem slučaju, dve godine, nikako duže."

Ona ne reče ništa.

"Poveo bih te sa sobom kad bih mogao, ali to bi bilo opasno i nerazumno. Kad bih mogao ostati – ali ne mogu. No, ti ćeš me čekati ovde."

Ustala je iz svog sedišta pokraj vatre. Mekota vatre spala je sa nje, tako da ona ostade mračna. I reče: "Ako nećeš da ostaneš, idi."

"Čuj, Vrbo", reče on. "Čuj me! Zar je nepošteno tražiti da čekaš? Da sam pošao na lovačko putovanje, ili trgovačko, zar me ne bi čekala? Vi, Dolinci... neki od vas i izlaze iz Doline! Pa se vrate – a njihove žene ih čekaju... vrtiću se. Obećavam ti. Ja sam tvoj muž, Vrbo."

Stajala je tu, između vatre i senke, neko vreme, a onda je progovorila.

"Jednom", rekla je.

Nije razumeo.

"Jednom, devet godina", reče ona. "Dvaput, ne. Moj si muž; i nisi. Moja kuća te drži; i ne drži te. Biraj."

"Ostati ne mogu", reče on.

Rekla je, govoreći i sada blago i jasno: "Izbor je tvoj."

"Ja sam Komandant vojske Kondora", reče on. "Kao što naređujem, tako isto i primam naređenja. U ovoj stvari izbora nemam, Vrbo."

Odmakla se tada od vatre, prešla preko sobe.

"Moraš razumeti", reče on.

"Razumem da si odabrao da ne biraš."

"Ne, ne razumeš. Ja samo mogu da te pitam: hoćeš li me čekati?"

Ona ne reče ništa.

"Vrtiću se, Vrbo. Moje srce je ovde, sa tobom i sa detetom, uvek!"

Stajala je pokraj vrata druge sobe dok je on govorio. Moj krevet je bio u toj drugoj sobi, na domak vrata; videla sam ih oboje, osećala sam sile koje su vukle njeno telo na dve strane.

"Moraš me čekati", reče on.

"Otišao si."

Prešla je u drugu sobu i zatvorila vrata, koja su dotle bila otvorena radi toplote. Stajala je tako u mraku. Ležala sam nepomično. On reče: "Vrbo, vrati se!" Prišao je vratima i opet izgovorio njeno ime, ljutito, u velikom bolu. Nije odgovorila. Ni ja ni ona

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

nismo se pomicala. Dugo se nije dešavalo ništa, a onda smo ga čule kako se okreće i odlazi preko ognjišne sobe, pa niz stepenice. Majka je legla pokraj mene. Ništa nije govorila, nije se micala ni najmanje, kao ni ja. Nisam želela da razmišljam o onome što je rečeno. Pokušala sam da zaspim i u tome sam ubrzo uspela.

Ujutro, kad sam ustala, videh da je majka savila te crvene tepihe i stavila ih, zajedno sa odećom mog oca, ispred vrata, na balkon, pokraj vrha stepeništa.

Pred podne dođe moj otac uz stepenište, pored tih tepiha i odeće. Uđe na vrata. U sobi je bila moja majka; nije ga pogledala niti mu je odgovorila kad joj se obratio; čim se sklonio sa vrata, izašla je iz kuće i pošla u naše hejime. Krenuo je za njom. Neki iz Plave Gline izišli su istog trenutka i sprečili ga da side u hejime. U prvi mah se ponašao ludački, ali oni su ga utišali, a Devetvrh mu je objasnio da muškarac može da dolazi i odlazi kako mu je volja i žena može da ga primi ili ne primi nazad kako je njoj volja, ali da je kuća njena: ako ona zatvori vrata, on ih ne sme otvarati. Narod je izišao da sluša, zbog te silne vike koju je on u početku nadigao; neki su zaključili da je smešno da se takve stvari objašnjavaju odraslom čoveku. Jačina, jedna od govornica Lože Krvi, počeo da mu se podsmeva. Čim je rekao "Ali ona pripada meni – to dete pripada meni", Jačina počeo da izvodi krvno–klovnovsko ćuransko teturanje oko njega, vičući: "Čekić ima menstruaciju meni! Plisiraju hrabrost njoj!" i još niz takvih reverzija reči. Bilo je u gradu nekih ljudi kojima je bilo drago da vide Kondora poniženog. Ja sam to gledala sa balkona naše kuće.

Moj otac se vratio gore, stepeništem. Ritnuo je namotaj ćilima i odeće, iz besa, kao dete, i stao na vrata. Ja sam se bila vratila do kuhinjskog stola, na kome sam do maločas mesila kukuruzni hleb. Produžila sam to da radim; i dalje sam mu bila okrenuta leđima. Nisam znala šta ću, kako ću, i mrzela sam svog oca što mi je napravio tu neizvesnost i taj jad. Bilo mi je drago što ga je Jačina ismejala, htela sam i ja da ga ismejem zato što je toliko glup.

"Sovo", reče on. "Hoćeš li me ti čekati?"

Ne očekujući plač uopšte, zaplakah.

"Ako budem živ, vratiću se ovde kod tebe", reče on. Nije ušao u sobu, a ja mu nisam prišla. Okrenula sam se i klimnula glavom. Kad sam digla pogled ka njemu, već je stajljao na glavu kondorski šlem koji skriva lice. Okrenuo se i otišao.

Vejliant je za to vreme tkala; njen razboj bio je namešten u drugoj sobi, uz prozore. Kad se majka vratila u kuću, Vejliant joj je reče: "Pa, ode on, Vrbo."

Lice moje majke bilo je bledo i izbrazdano. Ona reče: "Otišla sam od tog imena. Vratitiću se mom prvom imenu."

"Tau", reče baka, blagim glasom, kao kad majka izgovara ime novorođenčeta. I odmahnu glavom.

Drugi deo Kamengaticine priče počinje na strani 173

BELEŠKE:

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

str. 8# Idem tamo...

Ako se izuzme jedno prošlo vreme, "išla", glagoli u ovim stihovima i u drugima u istoj formi svi su u sadašnjem vremenu, i to u onom sadašnjem vremenu koji se koristi za pričanje mitova, prepričavanje snova, za govor o mrtvima, i za ceremonijalne recitacije. Ovo 'vanvremensko sadašnje vreme' može se, prilično uspešno, preneti u engleski jezik kao particip prezenta:

Going there, going there,
Going where I went
Crying beside the water.
Going there, going there
The fog along the water.

str. 10# Tako smo pešačile duž ruke života.

U razjašnjavanju ove ikonografije mogao bi donekle pomoći Serpentski kodeks. U levoj ruci hejija-ifa, koji je simbol Celine, postoje pet boja, ovim redom: crna, plava, zelena, crvena, žuta, idući prema središtu ili iz središta; desna ruka tog simbola bila je bela. Leva ruka bila je smrtnost, desna ruka večnost.

str. 17# Bakarna Zmija... planinski lav...

Ta Bakarna Zmija možda je bila neki obred za lečenje reumatičara. A ta Planina 'Ama Kulkun, Baba Planina', zatim Izvori reke Na i grad na tim izvorima, Vakvaha-na, bili su narodu Doline najsredišnjija sveta mesta. Popeti se na vrhove te planine 'idući po otiscima lavljih šapa', ili 'jastrebovim putem' – to je bio usamljenički duhovni izlet; preduzimala ga je, ranije ili kasnije, većina stanovnika Devet Gradova.

str. 36# Jesu li oni ginkoi?

Drvo ginko je seksualno dimorfno. Ženska ginko stabla obično se ne sade u blizini muških stabala, jer ako budu oplodena, nastaje voće iz koga se širi strahovit smrad. U literaturi naroda Keš drvo ginko se povezuje sa homoseksualnoću, i u satiri i u slavljenjima.

str. 38# "Mi moramo ići pre vašeg Svetskog Plesa"

Nesavršeno upoznat sa delikatnostima upotrebe glagola u keškom jeziku, Terter Abhao je upotrebio onu zamenicu 'mi' koja uključuje i osobu kojoj se govori; osim toga, upotrebio je i jedan oblik glagola 'ići' koji pretpostavlja da se ide na malu daljinu i da će to biti kratkotrajno; zato ga je Vrba shvatila otprilike kao da je kazao: "Mogli bismo se ti i ja malčice prošetati pre vašeg Svetskog Plesa."

str. 40# ...takvih reverzija reči...

U improvizacijama Klovnova jezik je namerno dislociran, da bi se dobijali subverzivni efekti 'kao u nadrealističkoj poeziji i ikonografiji'. Abhao je nehotice

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

napravio baš takvu dislokaciju kad je rekao da njegova žena i njegovo dete 'pripadaju' njemu; u gramatici naroda Keš ne postoji način da se izraze odnosi vlasništva između živih bića. Jezik u kome je glagol 'imati' neprelazan; jezik u kome je 'biti bogat' ista reč kojom se kaže i 'davati'; to je jezik koji lako može pretvoriti stranca koji se njime služi, a i prevodioca, u klovna.

SERPENTINSKI KODEKS

Ovaj tekst, pisan arhaičnim kaligrafskim slovima, jedini je verbalni element u jednoj knjizi u obliku harmonike, koja je ispunjena likovnim simbolima, u Biblioteci Vakvahe.

Devet Kuća živih i mrtvih su Opsidijan, Plava Glina, Serpentina, Žuta Tugla, Crvena Tugla, Kiša, Oblak, Vetar i Mirni Vazduh. Četiri Kuće mrtvih imaju svoje boje, a to su bela i boja duge. Narodi koji žive sa ljudskim narodom žive u Kućama Zemlje; narodi divljine žive u Kućama Neba. Ptice su iz Kuća Neba, dolaze iz desne ruke, mogu govoriti za mrtve i odnositi im poruke, a njihova pera su reči koje su izgovorili mrtvi. Kad dete dođe iz Četiri Kuće da se rodi, ono dođe da živi u Kući svoje majke. Kuće Neba plešu Ples Zemlje, a Kuće Zemlje plešu Ples Neba. Kuća Plave Gline pleše Vodu, Kuća Žute Tugle pleše Vino, Kuća Serpentine pleše Leto, Kuća Crvene Tugle pleše Travu, Kuća Opsidijana pleše Mesec. Sve Kuće Zemlje i Neba plešu Sunce. Sunce sa ostalim zvezdama pleše obrazac Vraćanja. Hejija-if je obrazac tog obrasca i kuća svih Devet Kuća.

U ovom tekstu se sažeto izlaže sastav društva, godine i Vaseljene, onako kako ga sagledava narod Doline.

Bića ili stvorovi za koje se kaže da žive u Pet Kuća Zemlje i koji su nazvani Narodom Zemlje uključuju Zemlju samu, stene, zemljište i geološke formacije, Mesec, sve izvore, tokove i jezera neslane vode, sva ljudska bića sada živa, lovljene životinje 'lovnu divljač', pojedinačne životinje, domaće i prizemne ptice i sve biljke koje ljudi sakupljaju, seju, ili koriste.

U narode Neba, koji se nazivaju i Narodima Četiri Kuće, Nebeskim Narodima, ili Narodima Duge, spadaju Sunce i zvezde, okeani, one divlje životinje koje nisu lovljene, sve životinje, biljke i osobe sagledane kao vrste, a ne kao jedinke, ljudska bića sagledana kao jedno pleme, jedan narod ili jedna živa vrsta, svi narodi i bića u snovima, vizijama i pričama, većina vrsta ptica, mrtvi i nerođeni.

*Medved

Tablica na stranama 46# i 47# prikazuje tih Devet Kuća, boje i pravce povezane sa svakom od njih, godišnju svetkovinu za koju je svaka od njih odgovorna i Lože, Društva i Veštine 'odnosno Umetnosti' povezane sa svakom. Tablica je shematska, a

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

rasprava koja sledi je pojednostavljena. Može poslužiti kao sažeto objašnjenje izvesnih reči, fraza i neiskazanih pretpostavki na kojima su zasnovani dolinski tekstovi u ovoj knjizi i kao uvod u način razmišljanja Keša i u teme njihove umetnosti. Međutim, važno je imati na umu da ne postoji dolinski izvornik te tablice, niti ma šta slično. Iako su brojevi četiri, pet i devet, kao i prikazi Devet Kuća i njihovo raspoređivanje u hejija-if ili uzglobljenu spiralu, odnosno boje, pravci, godišnja doba i stvorenja povezana sa Kućama stalni motivi dolinske umetnosti i misli, dok su podele na Zemlju i Nebo, smrtnost i besmrtnost, povezane sa jednim temeljnim gramatičkim manevrom u tom jeziku 'zemaljski i nebeski način, ili modus, govora', pravljenje samih tablica i spiskova sa tom devetodelnom podelom i njenim različitim članovima i potpodelama delovalo bi na dolinski um kao posao donekle detinjast i – zbog fiksiranja i 'zaključavanja' informacija – rizičan i nedoličan.

Tih Pet Kuća Zemlje jesu osnovni delovi društva, keški ekvivalent klanova ili deoba. Ne–Keši su nazivani ljudima od nijedne Kuće, beskućnicima, bezdomnima. Kuće su bile matrilinarnne i egzogamne. Svi ljudski članovi iste Kuće smatrani su srođnicima prvog stepena, sa kojima je nedolično imati seksualne odnose 'vidi odeljak o 'Rodbinu' na str. 424#'.

Te Kuće nisu bile poređane ni po kakvoj hijerarhiji vlasti, vrednosti i tako dalje, niti je među njima postojalo takmaštvo radi višeg položaja; imale su nazive Prva, Druga i tako dalje Kuća, ali taj brojni redosled nije pretpostavljao baš nikakvo svrstavanje po vrednosti ili značaju. Jeste postojalo izvesno takmaštvo u vezi sa svetkovinama koje je svake godine priređivala svaka Kuća – ne toliko između Kuća, koliko unutar njih, u devet gradova. Ona reč koju ja obično prevodim kao ples – vakva 'wakwa' može takođe značiti obred, misteriju, ceremoniju, proslavu. Jedan godišnji krug vakvi sačinjava dolinsku godinu.

U novembru, kad brda počnu da ozelenjavaju, Crveni Čerpič 'Crvena Tugla' pleše Travu. U vreme zimske Sunčeve prekretnice svih devet kuća plešu Sunce. U vreme prolećne ravnodnevice Pet Kuća plešu Nebo, Četiri Kuće plešu Zemlju, a ceo taj ples nosi zajednički naziv Svet. Kad dođe drugi pun mesec posle toga, Opsidijan pleše Mesec. Na dan letnje Sunčeve prekretnice i u danima posle toga Serpentina pleše Leto. Početkom ili sredinom avgusta Plava Glina pleše Vodu kod izvora, bara i potoka. U vreme jesenje ravnodnevice Žuta Tugla pleše Vino ili Napijanjanje.

Tih sedam velikih vakvi mogu se naći slikovno raspoređene u vidu hejija-ifa, tako što je u središtu 'ili Šarki, Zglobu' Svet, neposredno od njega su, sa leve strane, Sunce, a sa desne strane Mesec, slede Trava i Leto, a na levom i na desnom kraju crteža su Vino i Voda. Takva nesekvencijalna slika godine osobena je za hronologiju Doline. A pošto tamošnja dvosezonska klima nije bila podobna za datiranje po godišnjim dobima, u razgovorima su događaji obično datirani u odnosu na vakve: pre Trave, između Vode i Vina, posle Meseca. 'Odeljak "Vreme i Grad" na str. 149# razrađuje dolinske predstave o vremenu.'

U svakom od tih devet gradova materijalna manifestacija svake od Pet Kuća bile su hejime. Nalazeći da svi prevodi tipa "crkva, hram, svetište, loža" vode u

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

pogrešnom pravcu, upotrebljavala sam u ovoj knjizi kešku reč. Ona je obrazovana od delova heya, heyiya – čije konotacije uključuju svetost, šarku, vezu, spiralu, središte, izricanje pohvala i promenu – i ma, kuća.

Figura hejija-if, dve spirale koje se stiču ka zajedničkom 'praznom' središtu, bila je materijalno ili vizuelno tumačenje zamisli hejije. Variran i razrađivan na bezbroj načina, hejija-if bio je koreografski i gestovni element u plesanju, a oblik pozornice i kretanje po pozornici tokom drame bili su zasnovani na hejija-ifu; on je bio i organizaciono sredstvo u planiranju gradova, u grafičkim i kiparskim oblicima, u dekoraciji i u građenju muzičkih instrumenata; služio je kao tema za meditaciju i kao neiscrpna metafora. Kroz taj vizuelni oblik izražavala se jedna ideja koja je prožela dolinsku misao i kulturu.

*Puma

PET KUĆA ZEMLJE

Prva Kuća Druga Kuća Treća Kuća Četvrta Kuća Peta Kuća

OPSIDIJAN PLAVA GLINA SERPENTINA ŽUTA TUGLA CRVENA

TUGLA

severoistok severozapad s, i, j, z jugoistok jugozapad

crno plavo zeleno žuto crveno

mesec neslane vode stene tle tle

Pravac kretanja povezan sa svih Pet Kuća Zemlje jeste ka unutra.

ŽITELJI

Oni koji stanuju u Pet Kuća Zemlje jesu Zemlja sama, Mesec, sve stene i svi oblici kopna, sve neslane vode, pojedinačne životinje i ljudska bića sada živa, biljke koje ljudi koriste, domaće ptice i one koje žive na tlu, lovna divljač i domaće životinje.

Domaće životinje i ptice: ovce, goveda, konji, magarci, mazge, mačke, psi, himpiji, živina, kućni ljubimci.

Lovna divljač i ptice koje se love: jeleni, žbunski zec, veliki zec, divlja svinja, veverica, oposum, prepelica, fazan, divlja živina; ponekad divlja stoka, slatkovodne ribe, žabe, krabe.

Skupljačko bilje: bobičavo voće, semenske trave, korenje, lekovite trave, salate, jestive gljive, orasi, divlje vočke, stabla pogodna za drvenu građu, žiroviti i žučni hrastovi, kalifornijski rogoz, trava pahulja, divlje cveće i tako dalje.

Domaće biljke – drvne: maslina, šljiva, breskva, nektarina, kajsija, trešnja, višnja, kruška, grožđe, badem, lešnik, pomorandža, limun, jabuka, ruža i tako dalje.

Domaće biljke – nedrvne: pasulj, grašak, legumi, kukuruz, bundeva, krompiri, crni luk, paradajz, tomatilo, biberi, okra, beli luk, povrće iz porodice kupusa, korensko povrće, lubenice i dinje, lekovite trave; konoplja, pamuk, lan; baštensko cveće, i tako dalje.

SVEČANOSTI

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Žitelji svih Pet Kuća Zemlje zajedno plešu Nebeske plesove svečanosti Sveta 'oko prolećne ravnodnevice' i Ples Sunca 'u vreme kratkodnevice'.

Mesečev Ples Vodeni Ples Letnji Ples Vinski Ples Travni Ples

LOŽE

Loža Lovora i Loža Tragača su pod pokroviteljstvom svih Pet Kuća Zemlje.

Loža Krvi Loža Lovaca Lekarska Loža Loža Saditelja

Društvo Klovnova Loža Ribolovaca Društvo Hrasta Društvo Zelenog

Krvi Loža Soli Društvo Masline

Društvo Belih Klovnova

Društvo Jagnjeta

UMETNOSTI

Staklarska umetnost Lončarska umetnost Knjiška umetnost Umetnost drveta

Vinarska umetnost

Štavilačka umetnost Umetnost vode Umetnost bubnjeva Kovačka umetnost

Tkačka umetnost

ČETIRI KUĆE NEBA

Šesta Kuća Sedma Kuća Osma Kuća Deveta Kuća

KIŠA OBLAK VETAR MIRNI VAZDUH

Za sve Četiri Kuće Neba pravci su prema nadiru i prema zenitu.

Boje sve Četiri Kuće Neba su dugin spektar i bela.

medved puma kojot jastreb

smrt san divljina večnost

dole gore preko napolje

ŽITELJI

Oni koji stanuju u Četiri Kuće Neba jesu većina ptica, morske ribe, školjke, divlje životinje koje nisu lovljene radi hrane 'puma, ris, divlja mačka, kojot, divlji pas, medved, kobac, miš, voluharica, pacov, šumski pacov, veverica, zemaljska veverica, čipmank, krtica, tvor, bodljikavo prase, dabar, lija, šišmiš', reptili, vodozemci, insekti; svaka biljka ili životinja shvaćena kao vrsta, ili uopšteno; ljudska bića shvaćena kao vrsta, narod, pleme ili nacija; mrtvi; nerođeni; sva bića u pričama ili snovima; okeani, Sunce, zvezde.

SVEČANOSTI

Stanovnici Četiri Kuće plešu Plesove Zemlje na Svetskoj Svečanosti, kao i Ples Sunca.

LOŽE

Loža Crne Tugle i Loža Madrone su pod pokroviteljstvom sve Četiri Kuće Neba.

UMETNOSTI

Mlinarska umetnost je pod pokroviteljstvom sve Četiri Kuće Neba.

U dolinaškom gradu svako je imao dve kuće: kuća u kojoj stanuješ, tvoje boravište, nalazi se u Levoj Ruci grada koji ima oblik dvojne spirale; a u Desnoj Ruci je

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

tvoja Kuća, to su tvoje hejime. U domaćinstvu živiš sa onima koji su tvoji srodnici, po krvi ili po osnovu braka; u hejimama se srećeš sa svojom širom i trajnijom porodicom. Hejime su bile središte obožavanja, poučavanja, obuke, izučavanja, bile su sastajalište, politički forum, radionica, biblioteka, arhiv, muzej, berza, sirotište, hotel, studentski dom, utočište, mesto za gazdovanje dobrima i glavno središte ekonomske kontrole i upravljanja za celu zajednicu, kako interno, tako i u pogledu trgovine sa drugim gradovima naroda Keš i sa narodima izvan Doline.

U manjim gradovima hejime su bile velike petostrane podzemne odaje, izdeljene pregradama; iz zemlje je virio samo niski, četvorostrani, piramidni krov. Stepeništa su polazila od uglova ka vrhu, a ulaz je vodio kroz otvor na samom vrhu, pa merdevinama. U Telini i Kastohi odaje i krov bili su mnogo veći, a u Vakvahi, na Planini, hejime su bile pet velikih podzemnih kompleksa; njihove veličanstvene krovne piramide bile su okružene trgovima i pomoćnim zgradama. Javni prostor uokviren krivinom stambenih zgrada zvao se zborište ili zajedničko mesto; a prostor uokviren krivinom pet hejima zvao se plesalište. Mapa grada Sinšana na str. 178# pokazuje kakav je bio prostorni raspored keškog grada.

Dalje razmatranje o združenosti Loža i Umetnosti sa Kućama nalazi se u odeljku 'Lože, Društva, Umetnosti' na str. 430#. Kao što tablica pokazuje, Mlinari, čija su zanimanja uključivala odgovornost za vodenice, vetrenjače, generatore, različite vrste inženjerstva, kao i za pravljenje, korišćenje i održavanje mašina, imali su cenjen ali donekle nepravilan položaj, jer nijedna Kuća među živima nije bila odgovorna za njih.

Druge prividne nepravilnosti su posledica načina na koji je karta crtana i prevodenja. U engleskom jeziku čovek može reći da prepelica živi u Drugoj Kući, ali ako kažemo da žbunić paradajza živi u Petoj Kući, to već zvuči pomalo čudno; dok je tvrdnja da mrtvi i nerođeni stanuju u Kućama Neba veoma čudna. Keši bi mogli reći da je to zato što mi sami ne živimo u Kućama, nego ostajemo izvan.

*Kojot

Zgrade hejima su, ako vam je volja da tako kažete, Pet Kuća, ili materijalna ispoljavanja istih, odnosno njihovi prikazi. Kad je reč o Četiri Kuće, njihove glavna ispoljavanja su meteorološke: kiša za Šestu Kuću, oblaci, magla i izmaglica za Sedmu, vetar za Osmu, a za Devetu Kuću nepomični vazduh, razređeni vazduh, koji se i dahom naziva. Drugi veliki simboli Četiri Kuće – Medved, Puma, Kojot, Jastreb – mogu se sagledati kao mitološka sredstva, imaginativne konfiguracije, što bi značilo da ih ne treba shvatati doslovno; ipak, ne može se otpisati i doslovni vid. Ući u Kojotsku Kuću znači biti promenjen. Opet, Četiri Kuće su i i Kuće Smrti, Sna, Divljine, Večnosti. Svi ovi vidovi su međusobno povezani, tako da kiša, medved imrt mogu jedno drugo simbolisati; verbalne i ikonografske slike cvetaju u ovoj povezanosti. Čitav sistem je duboko metaforičan. Svoditi ga na ma koji drugi oblik bilo bi, po oceni naroda Doline, sujevno.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Iz tog razloga sistem Devet Kuća ne nazivam religijom niti hejime religijskim građevinama, uprkos očite i neprekidne povezanosti dolinskog življenja i mišljenja sa svetošću. Oni nisu imali ni boga, ni bogove, ni veru. Ono što su, čini se, imali, bila je metafora koja dejstvuje. Zamisao koja se najviše primiče središtu te vizije jeste Kuća, znak je uzglobljena spirala ili hejija–if, a reč – ona u središtu, reč hvaljenja i promene – jeste heja!

*Jastreb

GDE JE TO

Planine koje u dva uporedna lanca uokviruju Dolinu nisu visoke; čak i Baba, Ama Kulkun, stari vulkan u kome se ta dva lanca sastaju i čine upetljani čvor, nije mnogo viša od hiljadu dvesta metara. Dno Doline je aluvijalna ravan; iz njega se brda dižu strmo, a na oba ta planinska lanca teren je veoma neravan, duboko izbrazdan jarugama koje su izdubili potoci. Na nagibima koji su okrenuti ka istoku i zaklonjeni od morskog vetra drveće i žbunje raste gusto: diger–bor, jela, crveno drvo, madrona i manzanit; žbunje i razni hrastovi – živi, mrki, beli i crni, i veliki hrast–dolinac; američki divlji kesten, zalivski lovor, vrba, jasen i jova. Tamo gde je suvlje, čaparel: niski, gusti čestari i trnjaci, trava bak–braš ili divlji ljiljani koji pred kraj kiša cvetaju slatkom plavom i ljubičastom bojom, pa belo cvetajući šamiz, pa čaparelski grašak, jelen–drvo, tojon, kofiberi, kojotski žbun i, večito, skrab–hrast i, uvek, otrovni hrast. Duž potoka rastu slatkožbun, okeanska kapljica, žuta azaleja, divlja ruža i divlja kalifornijska puzavica; na zapadnim, vetrovitim stranama brda i na oblim bregovima od minerala serpentina rastu samo divlje trave i divlje cveće.

Oduvek je to stroga zemlja, širokogruda u davanju, ali ne bujna, ne meka, ne blaga. Odvajkada ima samo dva godišnja doba: jedno mokro, jedno suvo. Kiše i žege umeju da budu silne, zastrašujuće. Biljke prolaze kroz svoj slatki, postojani redosled cvetanja, zrenja, odmaranja, kao i svuda, ali smenjivanje ta dva godišnja doba je više preokret nego prelaz. Nekoliko tamnosivih, pljuskovitih dana, kad izgoreli pa namočeni mrki bregovi odjednom zablistaju bolnim, ubodnim zelenilom nove trave... Nekoliko oblacima namreškanih, zračnih dana kad narandžasti makovi, plava obrnika, grahorica, detelina, divlji ljiljan, brodića, plavooka trava, bela rada, ljiljan – svi odjednom cvetaju, cele strane brda postaju bele, purpurne, plave i zlatne, ali istovremeno se trava suši, bleđi, a divlji ječam je već posejao svoje seme. To su vremena promena: ozelenjavanjem se ulazi u zimu, umiranjem u leto.

Dođe magla. Ona stiže sa ogromnih ravnih močvara, morskih močvara, i trščaka, iz estuarija i beskrajnih tula na jugoistoku i sa morskih plaža s one strane jugozapadnog lanca. Oko Gore Sinšanke i Gore Stražarke i Gore Izvorke, tvrdih, mrkih, bezdubinskih obrisa na suvom nebu, magla nastupa, vlažeći, zamućujući i brišući stvari. Planine nestanu, sve, tiho. Pod niskim krovom brda su nejasna. Na svakom listu orošenje, kapljice. Smeđe čaparelske ptičice letučaju nesigurno i oglašavaju se zvucima cpp, tkk, negde su blizu, ali ih nikad ne vidiš. Hrast dolinac – nadneo se, ogroman, nad

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

tebe, ne vidiš kud sežu njegove ručerde. Ako podeš uzbrdo od Vakvahe jednog takvog jutra, negde duž puta izići ćeš iz magle: iskoračiš baš kroz taj krov, okreneš se i baciš pogled nazad, na more magle koje se u brilijantnoj tišini razbija o brda. Ono to čini odavno. Ta brda su stara, ali je magla starija.

Zemljište u Dolini je crna ili smeđa glina podesna za pravljenje nepečene cigle – ćerpiča to jest tugle. Ima i onog crvenog tla koje nastaje raspadanjem plavo–zelene serpentinske stene, sa žilama vulkanskog pepela; nije to bogato, otvoreno, podatno zemljište, nego je škрто, zadržto, zlovoljno. Pšenicu ispljune. Seljaku tera da uzgaja vinovu lozu, maslinu, kao i ružu, limun, šljivu. Tvrde stvari, slatkomirisne, jakog ukusa, dugovečne. I kukuruz, pasulj, bundevu, lubenice, dinje, šargarepe, salate, šta ti je volja, šta god hoćeš, ako dovoljno zapneš, i ako ga kopaš kad je kao kaša sveže zamešanog cementa, a zalivaš kad je kao stvrdnut beton. Teško zemljište.

U našim danima Reka ove Doline jedva curka u sušnoj godini, kad u septembru svi potoci osim najvećih sasvim presuše; ali Na će postati veći, mada kraći, vodotok. Kad Velika Dolina bude, kao celina, utonula, cepanje Zemljine kore duž raselina i verovatno neki džepovi magme ispod Ama Kulkune izazvaće podizanje nadmorske visine Doline; takođe će se povisiti nivo podzemnih voda u Dolini; uz dodatno dejstvo vrelih leta Velike Doline, veoma ublaženih Unutarašnjim morem, ogromnim močvarama i morskim maglama koje će ploviti iznad morskih struja kroz daleko širu Kapiju, klima će biti preinačena. Suva sezona neće biti ovako izrazito suva; potoci će biti puniji, reka dostojanstvenija i zamašnija, dostojnija obožavanja. Ipak, samo je pedesetak kilometara od izvora do mora.

Pedeset kilometara može biti dugo ili kratko. To zavisi od načina na koji ih prelaziš; od onoga što Keši opisuju izrazom vakvaha.

Oni svečano, učtivo, uz izraze uveravanja da će sve biti u redu, uzimaju na zajam vodu iz Reke i njenih pritočica, da je piju i da sa njom budu čisti i da navodnjavaju; oni vodu koriste umno, obazrivo. Žive na području koje na pohlepu uzvraća sušom i smrću. Teška zemlja: nadmena, a osetljiva. Kao jeleni koji na njoj žive i koji će ti krasti hranu i biti tvoja hrana, mršavi, sitni jeleni, lopovi i plen, susedi, motritelji i motreni, radoznali, neuplašeni, nepoverljivi, nepripitomljivi. Uvek i samo divlji.

Koreni i izvori Doline oduvek su bili divljiji. Tačni rasporedi kočića uz koje se vije vinova loza i okresanih loza, redovi sivih stabala maslina, formalna veličanstvenost rascvalih voćnjaka badema, oštropapkaste ovce i tamnooka goveda, kamene vinarije, stari ambari, vodenična i druga mašinerija dole pokraj vode, senoviti gradići, sve je to lepo, humano i krasno, ali koreni Doline su koreni diger–bora, skrab–hrasta i divljih trava koje ni za šta ne mare niti se iko o njima brine; a na izvorima tamošnjih potoka voda se diže kroz pukotine otvorene zemljotresima, između stena koje su bile morska dna pre nego što je ljudski rod nastao, iznad ognjeva u unutrašnjosti Zemlje. Korenje ove Doline je u divljačnosti, snevanju, umiranju, večnosti. Ovdajšnje jelenje staze i staze stopalima utabane i one kolske – zaobilaze korenje stvari. Ne idu pravo. Može biti potreban ceo život da pređeš pedeset kilometara i da se vratiš.

PANDORA ZABRINUTO RAZMIŠLJA O TOME ŠTA RADI: OBRAZAC

Neće Pandora da gleda u teleskop sa njegove široke strane, pa da vidi Dolinu draguljno blistavu, izdvojenu, majušnu, celu. Sklapa oči, jer ona ne želi da vidi, jasno joj je šta bi videla: Sve Pod Kontrolom. Kuću lutaka bi videla. Državu lutaka.

Pandora, žmureći, juri napolje, iz opservatorije, i grabi, šakama grabi.

I šta dobija, osim posekotina na rukama? Parčiče, komade, odlomke. Krhotine. Delove Doline, a oni su u prirodnoj veličini. Ništa izdaleka, sve u ruci, da opipaš, držiš, čuješ. Ne intelektualno, nego mentalno. Ne duhovno, nego sa težinom. Parče madronskog drveta, komad opsidijana. I plave gline. Pa ako je činija i polupana 'a ova jeste', neka um iz te gline, iz načina na koji je to pravljeno i pečeno, iz obrasca 'čak i ako je nepotpun, a ovaj jeste' crpe energiju. Neka srce dopuni obrazac.

NEKE OD PRIČA ZA GLASNO PRIČANJE

e priče koje su ispričane glasno jedne večeri u suvoj sezoni u letnjakovcu iznad Sinšana

Dakle, bila Kojotkinja u svetu i išla, znaš, i sretne dedu Medu.

"Ja ću s tobom", veli Kojota.

Meda kaže: "Ne, molim te, nemoj sa mnom. Ne želim da dođeš. Sakupiću sve medvede pa ćemo u rat protiv ljudskih bića. Nije mi volja da ti podeš."

Reče Kojota: "Uuu, pa to je strašno, strava je tako nešto uraditi. Poginućeš, izginuće. Nemoj ratovati, molim te, ne ratuj! Svi treba da živimo u miru i da se volimo!" Dok je to pričala, krala je muda Medi, odsecala ih je opsidijanskim nožem koji je maznula iz Doktorske Lože, a nož je toliko oštar bio da Medo nije ništa osetio.

Kad je završila, klisnula je, odnoseći medvedova muda u jednoj kesi. Otišla je do mesta gde su ljudska bića bila. Ljudi su pušili duvan i pevali, pravili barut i metke, čistili puške, spremali se za rat sa medvedima. Kojota ode do njihovog generala, pa će reći: "Uuu, ala ste vi hrabri, vi junaci, vi pravi ratnici! Kakvu hrabrost imate, idete u rat protiv medveda, a imate samo puške!"

Taj se čovek zabrine, pa kaže: "A šta oni imaju od oružja?"

Kojotica će: "Imaju tajna oružja, ne mogu ti kazati." A kad se istinski zabrinuo, ona će: "Imaju ogromne puške iz kojih ispaljuju čarobne metke od kojih ljudi postaju medvedi. Donela sam dva takva", i pokaže mu testise medveda.

Svi ratnici dođoše, pogledaše i rekoše: "Šta ćemo sad?"

Kojotica reče: "Pa, evo šta bi trebalo da uradite sad. Trebalo bi da vaš general ispalji svoje čarobne metke na medvede pa da se oni pretvore u ljude."

Ali general reče: "Ama, ne. Isterajte ovu kojošturu odavde, samo nam pravi sranje!" Pripucaju oni na Kojotu, a ona utekne.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Počne rat. Medvedi su imali srca i kandže, ljudi duvanski dim i puške. Ljudi pogodiše i poubijaše sve medvede jednog za drugim, sve sem poslednjih četiri-pet, koji su kasno stigli u rat, pa su mogli i da pobegnu. Pobegnu oni i posakrivaju se po divljini.

Tamo sretnu Kojotkinju.

"Pa zašto to učini, Kojoto?" rekoše joj. "Zašto nam ne pomože? Ništa nisi uradila osim što si ukrala jaja našem najboljem borcu!"

Kojota reče: "Da sam uspela i onom ljudskom čoveku da maznem jaja, sve bi dobro bilo. Slušajte. Ljudi se jebu suviše često i razmišljaju suviše brzo. Vi, medvedi, jebete se samo jednom godišnje, a spavate mnogo i premnogo. Nemate vi izgleda protiv njih. Ostanite ovde sa mnom. Ne bih rekla da je rat pravi način da se živi sa tim narodom."

I tako medvedi ostanu u divljini. Većina životinja je ostala u divljini sa Kojoticom. Ali mravi ne. Oni su bili rešeni da ratuju protiv ljudskog roda i to su činili i to evo i sad čine.

'Drugi govornik.' Jeste, jeste, stvarno. A Žena Buva, ona je Kojoti stara drugarica, eto, znate, one žive zajedno. Ona svu svoju dečicu šalje u napade na kuće ljudi. Kaže: "Idite da ih zavrbi, idite da njihovu decu malo svrbne – malo svrbne!" 'Govornik malo zagolica jedno dete, a ono podvrisne.'

'Treći govornik.' E, da, da. Onda, znate, bilo je ono vreme, takođe u svetu, kad je Kojotkinja rekla Psu: "Ljuta sam što je taj ljudski narod pobedio u ratu sa medvedima. Idite u njihov grad i ubijte onoga, onoga njihovog generala."

Pas je pristao. Otišao je u ljudski grad. Ali tamo, u onom domaćinstvu gde je taj general živeo, žene dadoše psu meso, povadiše mu krpelje iz ušiju, počеше ga gladiti po glavi, pripitomiše ga. Onda, kad bi govorile "Lezi", on bi legao, kad bi govorile "Dođi" on bi dolazio. Taj pas je izneverio Kojoticu. Pridružio se ljudskom narodu.

'Razgovor neko vreme luta, a mlađu decu hvata dremež. Kad legnu na spavanje na tremu letnjikovca, neko od starijih ljudi izvesno vreme peva dvonotni napev. Posle ovoga nastupaju tišina i pesma cvrčaka. Onda prvi govornik opet počinje.'

Taj čovek, znate, taj general što je pobio medvede, e, pa, htelo mu se da i njegovi sinovi budu generali rata, kao on, junaci. Smatrao je da se junaštvo njegove duše nalazi u mudima. Možda je tu pomisao dobio od Kojotice. Zato ih je sam sebi odsekao i stavio svako mudo u po jednu bakrenu lopticu; sam je te dve loptice izradio, a svaka se sastojala od dve polovine koje su se mogle zavrtanjima povezati jer su imale odgovarajuće navoje. Onda je obojici svojih sinova dao po jednu. Rekao je: "Čak i ako budete upola onakvi muškarci kao što sam bio ja, biće dovoljno. Bićete neustrašivi, osvajaćete, ubijaćete svoje neprijatelje." Eto šta je on rekao njima.

Samo, njegovi sinovi nisu u to poverovali. Svaki je mislio da su mu oba muda potrebna.

Jedan od njih ode drugome u kuću, noću, sa nožem. A onaj drugi ga je čekao tamo, isto sa nožem. Oni jedan na drugoga, pobodu se, i nastave se bosti i seći, dok najposle ne umru oba od krvarenja. Ujutru – obojica mrtvi. Iziđe starac iz svoje kuće,

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

vidi krv na stazama, krv na stepenicama, ljude koji plaču, i vidi svoje sinove zgurene, krute i mrtve. Razbesni se on, u silnu jarost padne, stane vikati: "Vraćajte mi moja muda!"

Međutim, supruge tih sinova su već bile izbacile muda iz loptica. Bacile su muda na brdo lešinara, sa kasapskim otpacima, jer su muda već počela smrdeti. Zato, kad je matori počeo da se dernja, one rekoše jedna drugoj: "Šta ćemo?" Pa opraeše unutrašnjost tih bakarnih loptica što ih je on napravio i zavariše ih da ostanu večno zatvorene 'mada je moguće i da su ih lepkom zalepile' i dadoše ih starome.

"Evo, na, to su ti tvoja dragocena muda, taste", rekoše. "Bilo bi dobro da ih prišiješ natrag tamo gde pripadaju. Sva deca tvojih sinova su devojčice, muda im ne trebaju."

I tako matori prišije bakarne loptice sebi između nogu i počne svuda da se šeta sa njima. A one zvekeću, klepeću. Govorio je: "Čim se bude u ovom gradu rodio pravi general rata, daću mu ih." Ali ta muda nisu bila ništa, bila su prazne loptice. Kad je starac umro, sahranili su te dve loptice zajedno sa njegovim pepelom.

'Treći govornik.' Jest, jest, uistinu. Posle je Kojotica došla i iskopala ih.

'Drugi govornik.' Tako je, baš je tako. Onda ih je nosila kao minduše kad je plesala Mesec.

PRIMEDBA PREVODIOCA. Bilo je jasno da je priča o ratu sa medvedima bila, u izvornom obliku, poznata prisutnim odraslim slušaocima. Oni su izražavali svoje pohvalno mišljenje mrmljanjem i smehom, ali to su bile samo pohvale zbog dosetljivo sročениh rečenica. Činilo se da je i priča o Psu skraćena verzija dobro znane priče. Da li je priča koju su ispričali posle odlaska mlađe dece na spavanje bila varijacija na dobro znanu temu, ili je bila u celosti improvizovana, ili nešto između toga dvoga, ne znam; moj je utisak bio da slušaoci ne znaju šta će se u priči dogoditi i da saraduju, svojim smehom i dobacivanjem, u izmišljanju i izvođenju priče.

ŠAHUGOTEN

U verziji koju je ispričala priređivačici mala Medvedica

Bila jednom jedna porodica Plave Gline u Unmalinu i imala dete ribu. Bila je to devojčica ali i riba. Ponekad je bila više ljudsko biće, a ponekad više riba. Disala je i vazduh i vodu, zato što je imala i pluća i škrge. Dugo su je držali daleko od vode, misleći da će ona postati više ljudska ako se zadržava na vazduhu. Nije dobro hodala: noge su joj bile slabe i mogle su praviti samo kratke korake. Ali jednom, kad je bila beba i kad su radili na njivama, ostavili su je da spava u senci, a ona se probudila i otpuzila do obližnjeg rezervoara vode. Vrate se oni i pogledaju, a košara prazna. Dede, babe, roditelji, svi pojure da je traže okolo. Njen brat je otišao do obale tog bazena, u kome je bila rezerva vode, i čuo pljuskanje. Pogledao je preko vode i video kako mu sestra iskače kao pastrmka. Kad su došli i drugi, ona je zaronila i ostala ispod vode. Mislili su –

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

udavila se. Svi su zagazili u vodu i počeli da prevrću blato. Ona se sakrila na dno, u blato i sluz, ali na kraju su je našli, videli su njeno svetlucanje. Kad su je izneli iz vode grčila se celim telom, zevajući, sve dok nije opet prodisala vazduh.

Posle toga držali su je zatvorenu u kući, ili su, van kuće, ostajali neposredno pored nje. Njen stariji brat nosio ju je tamo i amo. On je bio taj koji je uvek ostajao uz nju. Ona nije nešto mnogo rasla, bila je još vrlo mala za devojčicu kad je ušla u godinu sazrevanja; zato je brat i sad mogao da je nosi. Ona bi zatražila da je odnese do Reke, a on je odgovarao: "Čekaj neko vreme, kekošbi, čekni još neko vreme!" Pomagao je u čuvanju stoke u Unmalinu, a dok se time bavio ostavljao je svoju sestru u nekom od potočića ili plitkih bara, da se tamo brčka i igra. On je stražario, gledajući je odozgo, sa obale. Onda, kad je ojačala, kad se zadevojčila i kad je učila pesme Lože Krvi, on ju je počeo izvoditi u opsidijanske hejime i čekati na izlazu, a uveče je na Reku voditi, nizvodno od grada, na mesto gde Reka obilazi Unmalinsko brdo i stvara duboke virove. Plivala je daleko, a on ju je čekao. Svake večeri plivala je dalje, a on je čekao duže.

On joj reče: "Kekošbi, kekošbinje, pitaju kuda mi to idemo uveče, zašto ostajemo sa krdom tako kasno."

Ona reče: "Takošbi, matakošbi, ne volim pesme koje pevaju ispod zemlje u Prvoj Kući, pesme krvi. Volim vodene pesme koje pevaju u nešoj Kući. Ne želim da se vraćam u vazduh, u zemlju."

On reče: "Nemoj otplivati!"

Ona reče: "Trudiću se da ne otplivam."

Ali jednog dana otplivala je tako daleko da je u vodi osetila, kroz kožu, ukus mora. Vratila se, doplivala do svog brata koji je čekao pored dubokog vira ispod brega. Reče mu: "Matakošbi, moram otići. Okusila sam krv u Reci. Sad moram dalje." Njih dvoje prisloniše obraz uz obraz. Ona kliznu natrag u vodu i otpliva. Mladić ode kući. Kaza: "Otišla je, u more otplivala." Tad ljudi pomisliše da ju je on ostavio u Reci, da se umorio od nošenja svoje sestre i od staranja o njoj. Narod je bacao krivicu na njega, govoreći mu: "Što si je puštao blizu Reke? Što je ne zadržao na suvom? I zašto ne ostade uz nju?" On je osećao stid i gorki jad. Kad je bio sa stokom na poljima i u ambarima, plakao je od sramote i usamljenosti. Govorio je ribama u Reci i morskim galebovima koji su po vlažnom vremenu dolazili uz Dolinu: "Ako vidite moju sestru, recite joj da dođe domu svome!"

Ali mnogo vremena prođe pre njenog povratka domu. On je svake večeri šetao kraj reke. A kad je počela kišna sezona, on jedne večeri, dok se mrak zgušnjavao, ugleda kroz kišu nešto belo ispod vode, pod obalom, blizu mesta gde je bio jedan dubok vir. Začu zvuk – ošš, ošššš – nalik na talase mora. Siđe kroz vrbe. Ona je to bila u vodi, u plićaku pokraj same obale, bila je vrlo bela i dozivala je: "Takošbi! Matakošbi!" On htede iz vode da je iznese, ali utom ona povika: "Ne! Nemoj!" Bela je bila i mnogo proširenog stomaka. Tu se i porodila, u vodi, u plićaku kraj obale: dete, dete bele boje, ne riba nego beli dečak. Brat ga izvadi iz vode i zavi u svoju košulju. Ona to vide, onda se prope telom u luk unazad i umre u toj plitkoj vodi. Naidošje ljudi; odvedošje tu bebu i njenog ujaka kući. Pesme za smrt su onda oštevali i pokojnicu spalili sutra na onom

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

spaljivalištu dole, kod mesta zvanog Seba. Pepeo u Reku, a ne u zemlju, staviše. Šahugoten, Morem—rođen, tako nazvaše bebu. Ima u Unmalinu sada nekih ljudi, Opsidijanaca, kože beličaste, koji su unuci kćeri Šahugotenove.

ČUVULJA

Recitovao Flečer, bibliotekar Unmalinske Serpentine. Ovo je primer 'formalne' recitacije, izvođenja jedne priče, za razliku od neformalnog ili improvizovanog pričanja priče. Sasvim je jasno da ova priča služi kao deo nastave. Smatra se da je istinita, ili činjenična, iako u Čumou postoji druga verzija koja počinje rečima: 'Tamo dole, s one strane Doline, u onom Tahas Tuhasu...'

Tamo gore s one strane Doline, u onom Čumou, bila jednom jedna mlada žena u Trećoj Kući, učena, u odeći još nebojenoj; tamo su joj dali da bude čuvulja—sačuvulja, ona koja se brine o stvarima i sklanja ih na prava mesta i vadi ih odatle, o svim hejmskim stvarima potrebnim za plesanje, pevanje, nastavu i davanje. Bilo je tu halja, kostima za plesače Leta, i kamenova je bilo, pa slika na hartiji, tkanini i drvetu; čuvala je ona i veliki izbor pera, kapa, muzičkih instrumenata, jezičastih bubnjeva, a i jedan veliki bubanj za vakvu; pa plesne zvečke, načinjene od tikve i školjke i jelenjih papaka i glinenih delova; a čuvala je i spise, knjige, slatke i gorke trave i suvo cveće, rezbarije i hehole—noe svih vrsta, ulja, alate i alatke za pravljenje i popravku, i svakojake vredne i časne stvari te vrste, i posude za čuvanje njih, i omotače za njih, i police, ormane, i posebna mesta gde se sve to stavljalno, i sve kako valja i treba, čisto, dolično i lepo; a ona je bila ta čuvulja koja je sve to čuvala. To je njen dar bio, to je radila dobro, i u radu nalazila zadovoljstvo. Kad god je išta zatrebalo, ona je to iznosila iz spremišta, i bilo je spremno za upotrebu. A kad god je neko nešto dao, ona je to spremala na pravo mesto. Šta god se isprljalo ili pohabalo, ona je to očistila i popravila, a kad se sasvim ishabalo ona je toj istoj stvari nalazila neku drugu upotrebu. Nastavila je time da se bavi i kad je učinila zalaženje u kopno i kad se udala i kad je bila majka. To joj je glavni posao bio i niko osim nje nije ga za te hejime radio.

Jednom neki čovek napravio duborez od madronskog drveta, divnu stvar, hehole—no, da to da onoj Kući u kojoj madrona raste. Ostavio on to u petom uglu velike sobe. Čuvulja je rezbariju primetila posle odlaska ostalih ljudi kući. Podigne ona rezbariju, dopadne joj se i posle dugog držanja i gledanja pomisli ona ovako: 'Ovo mi odgovara; ovo kao da je za mene pravljeno. Ovo je za mene. Čuvaću ja ovo neko vreme.' Odnela je tu stvar kući, u svoje domaćinstvo, i stavila je u svoju košaru sa poklopcem, ispod drugih stvari. Tamo je rezbarija i ostala. Čuvulja rezbariju nije često gledala, niti ju je upotrebljavala.

Drugi put napravio neki čovek za Serpentinu plesnu haljinu od jelenje kože sa našivenom čipkom u vidu lišća i sa bakarnim ukrasima u obliku dugačkih žireva. Čuvulja ju je stavljalno sad u ovu pregradu, sad u onu škrinju, na raznim mestima u hejimama, razmišljajući: 'Ovo izgleda kao da bi meni dobro stajalo.' Probala je halju, a

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

onda u njoj i ostala i po ceo dan u njoj radila, misleći: 'Dobro mi stoji; odgovara mi. Za mene je pravljeno. Možda ću u tome plesati kad bude sledeće Leto. A neko drugi bi mogao ovu haljinu odabrati pre mene. Zadržaću je ja do Leta.' Odnela ju je kući, u svoje domaćinstvo, i stavila je na dno svoje odevne škrinje. Tamo halja i ostade. A ona je ne obuče kad poče sledeći ples Leta.

Danas dan, sutra dan, jednog dana neka porodica donese mnogo praška od manzanitinih bobica za hejime. Čuvulja ostavi jedan deo u peti ugao; ostatak odnese kući, u svoje domaćinstvo, misleći: 'Mome sinu bude suvo grlo od prašine u svom godišnjem dobu, onda on tako gadno kašlje, trebaće mu jabukovača od manzanite za takve prilike. Ovo ću ja da sačuvam i da upotrebim kad njemu bude potrebno.' Stavila je prašak u jednu staklenu teglu sa čepom, u podrumu svoje kuće, u svom domaćinstvu. Tamo prašak i ostade. Ona od njega ne napravi nimalo jabukovače kad poče suva sezona.

Opet, jednom, neka žena dade sviralu od jelenske butne kosti, vrlo staru, koja je odavno u Drugoj Kući čuvana; mnogo puta je ta frula svirala četvoronotnu heju. Čuvulja je stavi uz ostale flaute Treće Kuće, ali se poče često vraćati do nje, vaditi je iz kutije, premeštati je po policama, misleći: 'Ovo ovde ne pripada; za svirku je prestaro. Nepažljivi ljudi sviraju u ovakve svirale – deca, muzičari. Ne može se sa nečim ovako starim i lepim postupati kao da je obična svirala.' Odnela je to svojoj kući, u svoje domaćinstvo, i stavila u svoju poklopljenu košaru. Tamo svirala i ostade. U nju niko ne zavrira.

*Svirala od jelenske kosti

Tek, jedanput, neki čovek donese parče kukuruznog hleba. Vrlo je star bio i već mutne pameti, a i to parče hleba bilo je staro, suvo i tvrdo; on ga nije mogao žvakati. Odlomio je onaj komad koji je hteo sažvakati, i bacio ga, a ostatak stavio u peti ugao, govoreći: "Možda neko mlađ, sa jakim vilicama, može to da žvaće." U petom uglu čuvulja je taj hleb našla. Bacila ga je na pod, a kad je čistila metlom tu veliku sobu hejimsku, počistila ga je zajedno sa prašinom, pa je sve to skupa odnela uz merdevine i bacila na zemlju nadomak hejimskog krova.

To popodne, to veče, ona se razboli. Sledećeg dana vrlo je bolesna bila. Imala je strašne bolove u stomaku, šakama, anusu, zubima. Održali su dovođenje—unutra za nju, ali ona nije krenula sa pevačima. Lekari su je negovali, ali njoj ništa nije pomagalo; bolovi su joj postajali sve jači, nadimala se, počeše joj se i šake i stopala nadimati, i trbuh i lice.

Jedan njen rođak iz njene Kuće koji je bio pevajući lekar dođe da se brine o njoj i da joj peva. Pevajući, pomno ju je motrio. Ječala je i nije slušala. Kad je pesma bila završena njen rođak reče: "Rodice moja, pesma se sastoji od pevanja."

On ode kući. Ona ostade razmišljajući o njegovim rečima: njih je čula. Sad je već bila sva iscrpljena, ali i sva naduvena i presamićena od bolova u stomaku. Htela je da bljuje, ali nije mogla, htela je da kaka ali nije mogla. 'Pa za šta umirem ja?' pomisli

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

ona. Razmislila je o stvarima koje je uzela i zadržala. Dopuzala je do svoje košare sa poklopcem i potražila sviralu od kosti jelena i drvorez od madronskog drveta. Ničeg nije na dnu košare bilo, ničeg osim nekoliko grudvi prljavštine. Potražila je po svome sanduku sa odećom onu izvezenu halju. Ništa nije našla, samo neku prljavu krpu. Sišla je u svoj podrum, do svojih polica, potražila prašak za jabukovaču. U tegli prljavština, u tegli prašina. Oduče se ona do hejima, ječeći: "Gde je? Gde je?" Puzila je po zemlji oko hejima, grebala noktima zemlju, jaučući: "Gde je?" Narod je mislio da je poludela. Našla je ono parče kukuruznog hleba, samo mrvicu otpalu s njega; a možda je to i bila samo mrvica zemlje, za koju je Čuvulja pomislila da je mrvica hleba. Pojela ju je. Onda je ležala mirno. Vratili su je kući i pevali za nju, a ona je to pevanje slušala. Bilo joj je bolje; zatim se oporavila sasvim. Posle toga su drugi ljudi vodili brigu o stvarima u hejimama.

SUŠENI MIŠEVI

Ovo je pričao Zmijokralj, čovek sedamdesetih godina, nekoj grupi dece jednog kišnog dana u Serpentskim hejimama u Sinšanu.

Imala Kojotica to dete, negde ga našla, nije bilo njeno; ljudsko je bilo, ukrala ga negde. Možda je videla bebu, niko pazio nije, pa je onda rekla: "Nosim ovu bebu u kuću kod mene." I odnela je. S ljudskom bebom njena igrala su se deca. Kojota je dojila, beba se ugovila od kojotskog mleka. Postala je deblja od kojotskih beba; one su sve bile repovi i rebra. Al' smetalo im nije. Sa detetom ljudskim igrali se oni, skakali na njega, a ono na njih, grickali su njega, grickalo ih ono, spavali su skupa u postelji njenoj, u kući Kojote. Al' ono se smrzzzavalo jer krzna nije imalo. Skičalo, treslo se, skičalo, treslo se. I reče Kojota: "Šta nije u redu?"

"Zima mi."

"Krznom obrasti!"

"Ne mogu."

"E, šta ću ti ja?"

"Vatru ti naloži, tako ljudi rade, zima kad im dođe."

"Doo—bro, dobro, dobro!" Kojotkinja reče, pa do jednog mesta gde su bili ljudi odmah ona teče. Sačeka da ljudi vaticu upale; u kuću im skače, jedan štap dočepa, zapaljen i vreo, s njim u brda juri. Iz njenoga štapa vrcaju varnice, svuda suva trava, počinju vatrice. Za Kojotom požar, gori žbunje, trava; ona stiže kući, svuda vatra prava. Cela njena porodica navali da beži, svi beže k'o ljudi, svi u reku hop—la! Ostaše u reci, samo noseš vire. "Ej", reče Kojota, "je l' ti sada top—lo?"

Izidu iz reke, s jedne strane ništa, izgorelo sve. Onda dođu kiše, nije toplo više, hlillladna zima baš. S druge strane reke jazbina im nova. Detetu još hladnije, ali vatru više ne traži od nje. I pomisli ono: 'Neću više ovde, s kojotima ovim; hladna im je kuća, idem k ljudima. To je meni narod i na njihov način živeću odsad.' Ustane po danu, kad kojoti spavaju; sušenoga mesa jelenskog ponese i sušenih miševa nekoliko; jer za jelo

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

ništa u toj kući drugo nije imalo; i pođe na put. Ceo dan je išlo, ceo, ceo dan, trčalo ponekad, da što dalje bude, od kojotske kuće da pobegne skroz. A na kraju dana, po zalasku sunca, gleda da se skrije, mesto dobro traži jer spavati mora. Na strmini nekoj jedna ravna stena; krevet ono pravi, grančice naslaže, od jele i bora; pa po njima leže i na njima spi.

Budi se Kojota, proteže se, zeva. Njena štenad kažu: "Pazi, pazi to? Gde je Dvonogo?" Osvrne se ona, u kutak zaviri, tamo dete vidi, na polici jednoj, pored stvari njenih, ono spava mirno. "Eno, eno njega, na polici tamo", kaže njima ona. "Zašto li to dete na polici spava, to se pitam ja?" Odu svi u lov.

Dete opet ustane sledećega jutra, i opet pešači, pomalo i trči, ceo dugi dan; u pećinu jednu uveče se skrije da baš tu prespava gde opasno nije. Kojoti se bude: "Pazi, pazi to? Gde je Dvonogo?" Svud po svojoj kući ona ga potraži. U košari šivačkoj ga spazi. "Zašto li to dete u košari spava, baš se pitam?" Odu opet vani.

Sledećega dana jednom ljudskom gradu dete pride bliže i u njega stiže. Od njega beže svi; izgleda im čudno; i kamenje bacaju, ali uzaludno; dete je rešilo da ostane tu. Ispod trema kuće sakrije se jedne; te noći izide i do vrata legne. Vide njega ljudi koji tamo žive, bude njima žao, u kuću ga prime da kod vatre sni.

A kojoti se bude, levo–desno glede, oni mali kažu: "Gde je Dvonogo?" – "Ooo! Jao! Dete moje nestalo, drugoj kući otišlo! Izide Kojota, cele noći tuli, zavija i ječi, sve se prolama od kuknjave njene: "Vraćaj mi moje miševe sušene!"

Tako priča narod, to su njene reči smušene, kad je mesečina i kad gradu pride: "Vraćaj mi moje miševe sušene!"

Tako priča narod, tako priča narod. Da.

Beleška: str. 63#. sušenih miševa nekoliko: tupude uti gosuti.

DAJRO

Ispričao Irin muž Crveni bik, grupi dece i mladih omladinaca u hejimama Opsidijana.

Heja hej heja,

Heja hej heja, u tom vremenu tom mestu, u vremenu hladne tmine, u mestu tmine hladne, išla je ona, žena je išla, ljudskog naroda žena, bregovima je išla, tražila je nešto za jelo. Brodiju je tražila i lukovice kalohortusa pre cvetanja, zamke je nameštala za žbunske zečeve, skupljala sve što bi moglo hrana biti, jer je njen narod gladovao, a i ona. To su bili dani kad su ljudi morali raditi po ceo dan za dovoljno hrane i kad ni tako nisu nabavljali dovoljno, pa je narod mreo, narod i životinjski i ljudski, narod je od gladi i studij mreo, tako pričaju.

Lovila ona i skupljala po brdima, pa sišla u neku jarugu, učinilo joj se da tamo vidi neku mačju travu dole uz potok. Zašla u bak–braš i u skrab–hrastove i u trnjake, a tu se morala probijati; nije bilo jelenskih, čak ni zečjih staza. Gurala je, gurala kroz gušćake, ne bi li u jarugu sišla. A smračilo se kao da će kiša. Mislila je: 'A–uh, dok iz

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

ovog žbunja izidem, u ovo doba godine, biću krpeljima prekrivena!' Stalno je šakama prevlačila kroz kosu, i po rukama, i po vratu, da napipa krpelje, da ih zbaci pre nego što se zakače. Mačju travu ne nađe uopšte, niti išta za jelo, dole u guduri. Navali nizvodno; kroz guste trnjake košulju pocepa, sva se izgrebe. Tad na jednom mestu vide žuto rastinje zvano metlica; visoko, gusto; ničeg tu nije bilo. Metlica je posivela i napola mrtva bila; nijednog cveta na njoj nije bilo. Progura se ona u gustiš metlice i vide: neko stoji. U sredini, ispred nje, stoji neko. Neko širok, a mršav, tmina od stvora, glava mu mala, a jedna šaka bez prstiju, samo sa dve hvataljke, kao klješta ili pinceta. Stoji onamo i čeka. Kažu: oči nije imao, taj stvor.

Stala je; mirovala. Probala je vrlo tiho da se vrati, kako je i došla. Ali gustiš od metlice zatvorio se bio, pa je kršenje grdno nastajalo kad god je to pokušala. Nije bilo druge do napred, tiho. Ta osoba je stajala mirno, nije se pomicala ni gledala; toliko je nepomičan taj stvor bio, da ona više nije bila sigurna ni da je živ. 'Možda mogu proći pored njega', pomisli ona. I pođe napred, tiho, najtiše, glatko, brzo. Stvor je čekao, ne čineći ni makac. Žena vide kako je mršavo i ravno to biće, kako suvo izgleda, pa pomisli da to mora biti nešto što nikad i nije bilo živo. Naide do njega. Sad je pored njega bila. Sad ga je prošla i okrenula mu leđa. Tad je skočilo. Skočilo je i uhvatilo je rukom hvatalicom za vrat. Držalo ju je i reklo: "Vodi me tvojoj kući!"

Borila se i vikala: "Puštaj me!" Pokušavala je da se oslobodi, ali ono je ne pusti. Gušila se. Ono je stezalo sve jače i ona reče: "Dobro, povešću te mojoj kući!"

"E, to je dobro", reče ta spodoba. I pusti je. Kad se okrenula da pogleda stvora, izgledao je kao muškarac, kao ljudsko biće, kao čovek taman, suv, sitne glave i sitnih očiju, ali sa dve ruke i dve šake sa palcima i prstima, i sve na njemu kako bi na čoveku trebalo biti. "Ti napred", reče muškarac, "a ja ću za tobom."

I tako pođe žena napred, i tako pođe muškarac za njom.

Došla je do boravišta svoga, do gradića malenog, sa svega nekoliko kuća, nekoliko porodica, negde u toj dolini sumračnoj i studenoj. Došla je, i taj čovek za njom, a njen narod zapita: "Ko ti je to?"

Ona reče: "Jedan gladan čovek."

Oni rekoše: "Pa utanjio se, to jeste, sigurno. Može deliti sa nama ono što mi za jelo imamo."

Ona pokuša da kaže: "Ne! Oterajte ga!" – ali čim zausti da to izgovori, grlo joj se zatvori i disanje joj prestade, kao da je on opet stisnuo njen vrat. Nije mogla ništa da kaže protiv njega.

Zapitaše tog muškarca kako se zove, a on reče: "Dajro."

Morala je žena svoja vrata Dajru otvoriti. On uđe i sede pokraj njene vatre. Morala je s njim deliti hranu koju je donela za svoju decu i svoju majku. A nije mnogo bilo: nekoliko lukovica i nekoliko listova salate, jer samo toliko je našla. Kad su to pojeli, svi su i dalje bili gladni, ali Dajro reče: "A—uh, ovo je dobro bilo! Ovo je valjalo!" I već se činilo da nije onako mršav.

Zapita ženu: "Gde ti je muž?"

Ona reče: "Umro prošle godine."

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Dajro reče: "Zauzeću ja njegovo mesto."

Ona pokuša da kaže: "Ne!" ali to nije mogla reći: grlo joj se stezalo toliko da joj se činilo da će joj glava prsnuti; nije mogla da diše; najзад reče: "Da."

Tako je Dajro postao njen muž, a ona se tome prilagodila kako je najbolje mogla.

Posle nekog vremena njena mati reče: "Taj muž koga si u šumama pokupila – ne radi ništa."

"Još je slab od onolikog gladovanja", reče ona.

Narod u gradu poče govoriti: "Zašto se Dajro ne bavi ratarstvom, ili lovom, ili sakupljanjem? Ostaje u kući po ceo dan i celu noć."

Ona je govorila: "Bolestan."

A oni: "Možda je bio bolestan kad je došao, ali gle ga sad!"

Jer, on je postao baš debeo – svakim danom sve se više gojio, a koža mu je sad bila crvenkasta, ne mrka.

"On se udebelio, a ti i tvoja porodica ste mršaviji nego ikad – kako je do toga došlo?" pitali su je. Ali ona nije mogla reći. Kad god je pokušala nešto da kaže protiv Dajra, čak i kad on nije bio uz nju, počinjala se daviti. Oči su joj se punile suzama. "Ne znam", govorila je.

Sadili su u baštama, ali to leto bilo je tmurno i hladno. Seme je trunulo u zemlji. Malo se šta moglo uloviti; nije bilo mnogo životinja Plave Gline, jer su i one gladovale i bolovale; a i opsidijanskih životinja bilo je malo. Niko nije imao hrane. Deca te žene bila su sve slabija i sve bolesnija, stomačići su im se silno nadimali. Ona je plakala, a muž joj se smejao. "Vidi, deca su kao ja!" govorio je. "Svi smo trbonjel!" Jeo je sve: postajao je iz dana u dan sve deblji, širi, rumeniji. Porodica je imala jednu kravu, a trave je bilo dovoljno da ona živi zdravo; njeno mleko održavalo je decu u životu. Pođe jednog dana Dajro u livade. Žena reče: "Eno, vidite, moj muž kreće da radi!" Dajro ode do mesta gde je krava pasla, a žena reče: "Eto, on će paziti našu sestru tamo." Ali on poče kravi da pije krv, da siše krv. Ovo je radio svaki dan, pa krava nije mogla davati mleko; on je to nastavio da čini, te krava leže i uginu. On ju je raskasapio tu, na livadi, i vratio se kući noseći meso. Morao se vraćati nekoliko puta da bi preneo sve. "Evo kako naporno radi moj muž!" reče žena. Suze su tekle niz njeno lice. A to su videli ljudi, videli su njeni sugrađani.

Bez mleka njena deca mnogo oslabiše. Muž, Dajro, deci je uvek ljubazno govorio, ali meso im nije davao. Pojeo je sam sve. Ponekad je govorio njima, deci, majci, babi: "Evo vam, zar nećete ovo meso? Nećete ovu hranu?" Ali čim bi to kazao, njima su se grla stezala i zatvarala, tako da su samo mogli odmahivati glavom; onda bi on ždrao meso, smeškajući se i šaleći se. Umre jedno dete. Onda i drugo, starije, poče umirati. Dajro se ugojio već toliko, da nije ni ustati mogao; samo je sedeo pokraj vatre po celi dan i noć. Trbušina njegova bila je ogromna, divovska je lopta bila. Koža mu je bila silno zategnuta i svud bledo rumena. Oči mu se od sala više nisu videle. Ruke i noge bile su mu patrljci koji su virili iz te grdne lopte gojaznosti. Njegova žena ostajala je, sa svojom majkom, pokraj umirućeg deteta.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Ljudi u gradu se sastadoše da razgovaraju. Neko vreme su zborili, a onda odlučili da ubiju Dajra. Muškarci su bili ljuti, pa su govorili: "Nožem preko tog grla, metkom u to škembe!" Ali bila je tu jedna sakata žena, vidovnjak, koja reče: "Ne tako, ne tako. Nije to čovek!"

"Ali ubićemo ga", rekoše oni.

"Ako ga ubijete na taj način, njegova žena i njena porodica će umreti s njim. Vi ne smete svu tu krv, koja je u njemu, proliti. Njihova je to krv."

"Onda ćemo ga ugušiti", reče jedan od muškaraca.

"E to je pravi način", reče sakata.

Otišli su, svi skupa, do te kuće. Vrata su bila zatvorena. Gurnuli su ih, ušli. Baka i mati i dete ležali su kao drveni štapovi, kao stare kosti na podu, toliko slabi da se nisu mogli podići ni u sedeći položaj, i umirali. Muž je sedeo uz vatru kao velika crvena lopta od kože. Čim je video ljude, poprimio je opet svoj pravi lik i ispružio šaku-hvataljku, ali bio je suviše debeo da se pomakne i nije ih mogao uhvatiti. Oni su sa sobom bili doneli pun lavor eukaliptusovog ulja; sad su pritisnuli Dajra da ne može ustati, gurnuli mu glavu u ulje i tako držali, dugo. A on se dugo bacakao, umirao nije, ali oni su njegovu glavu držali i držali pod uljem; najzad se njegovo veliko, široko, debelo telo ukrutilo i počelo se smanjivati. Sažimalo se, skupljalo, a žena i dete se digoše u sedeći položaj. Smanjilo se još i oni ustadoše. Smanjilo se stvorenje na veličinu pesnice, a njima se povrati snaga da govore. Smanjilo se na veličinu lešnika, a oni se počеше slobodno kretati i pričati šta je bilo. Smanjilo se na veličinu nokta na palcu, toliko je tanko bilo, postalo je suvo i mrko, a ljudi, pozdravljajući i tešeći ženu i porodicu, prestadoše da ga motre pomno. Smanjilo se toliko da je bilo manje od zrna sočiva, a onda je ispuzilo iz lavora sa uljem, pa kroz vrata i nazad u brda, da tamo čeka nailazak neke druge osobe. I, kažu, još čeka.

PESME

Prvi deo

Kao što je objašnjeno u odeljku 'Usmena i pisana književnost' u Zaleđu knjige, dolinsko pesništvo u nekim slučajevima bilo je zapisivano, u drugim slučajevima nije; međutim, bez obzira na to da li je bilo improvizovano, recitovano po pamćenju, ili čitano iz pisanog teksta, uvek se izvodilo glasno.

U ovom odeljku nalazi se nekoliko improvizacija; tu su i neke dobro poznate pesme, koje su, kao i sve narodne pesme, izgubile autorstvo i sad pripadaju svima 'u Dolini je bilo i drugih mogućnosti, ponekad su se pesme davale, ponekad ih je primalac morao zaraditi'; ima nekoliko dečjih pesama; navedene su i neke 'javne' pesme – one koje su izgovarane na takmičenju ili pisane na javnom mestu.

PASTIROVA PESMA IZ ČUMOA

Posle porođaja,
posteljica može tvoja biti,
a jagnje ne može, Kojoto.
Ovca oštre papke ima,
pripazi se, Kojoto.
Ja mogu neke devojke imati,

a ovu ne mogu, Kojoto.
Njenoj majci se ne sviđam,
pripazi se, Kojoto.

PESMA VILIN KONJICA
Na Reci, divan, Unmalin, Unmalin!
Pod tamnim hrastjem, ambari, ambari.
Uveče čuje se medenica zvon, zvon,
to stoka vraća se u dom, u dom.

Sa Oblog Brda unmalinskog, unmalinskog,
vidim prostore ovog kraja vinogradskog.
Čujem narod kad se uveče vraća s pesmom
iz vinograda, sa rada, u dom, u dom.

BELEŠKA: Pjesma 'vilin konjica' 'za pevanje ili recitovanje' predstavlja improvizaciju, nešto što ide olako. Ovu je govorila Metla nekoj porodičnoj grupi na balkonu jedne kuće u Unmalinu u letnje večer, a kad sam rekla da mi se pjesma dopala, autorica ju je zapisala i dala mi je.

PESMA ZALIVSKOG LOVORA

Mora on njime da mlatara.
O, jebanje, grdna brigo!
Maše njim ko da je zastava
da bi mu se dobro digo.

Zabija ga u mišje rupe,
pa i do krtičje je stigo.
Zabija ga i u nečije dupe
da bi mu se dobro digo.

"Pusti me da se opustim",
njegov mu, razumno, kaže.
"Ni slučajno", odgovara on,

"takvi zahtevi ne važe."

"Pusti me da odspavam",
njegov mu razumno kaže.
"Ni slučajno", odgovara on,
"od tebe se dizanja traže."

Njegov se ludo digne jedno veče,
ruke mu izrastu, pa se noža laća.
Svog glupog gazdu od sebe odseče,
eno, beži gazda praznih gaća.

Sad njegov devet puta za to
pesmu zahvalnicu peva.
Ide na spavanje spokojno,
biće san miran, a ne ševa.

Al' izraste mu kasnije
jedan malecak novi gazda.
Sad njegov skače na mravinjake
i gazdu svog tu gura vazda.

NEKE 'ČETVOR–PETORNE' PESME IZ MADIDINUA

Govorene na večeri pesništva, na rečnoj obali, posle rada.

GUBITAK

Srce mi teško
poprečni kamen
disanje stalo
žalosti plamen

LJUBOMORA

Nakačila tolike mindušetine,
šta imaš od takve ženetine?
Da l' više ždranja? Da l' više pića?
Il' više drndanja tvog glavića?

PRVA LJUBAV

Paradajzi. Čupaš korov.
Sunce. Silna vrelina.
Miris lišća gorak. Opor.
To je slika iz davnina.

TAMNA DEVOJKA

Crni leptir, crna krila,
let, okret, blist, lepet,
hajdučke trave stabljika,
vraća se, luta, napet.

KOLOPLET NADZEZAVANJA

Stara keška reč 'fini' prevodi se ovde kao 'nadzezavanje'. To je stara zabava, takmičenje u rimovanim uvredama. Navodimo usmene improvizacije te vrste na jednom plesu Vina u Čumou.

Iz donje Doline ti si? Znam, tako zboriš.
K'o krabe da ti izlaze natraške iz usta.
Tako sa rečima se boriš.

U Čumou pilići u drvenoj duplji.
Kažu ko–ko–da, kažu ko–ko–ko.
Čumovci ne znaju da kažu ni to.
Pilići pametniji, Čumovci su gluplji.

U donjem delu Doline
pametni su živo.
Od psećih govana
sebi prave pivo.

Jači ukusi su za pameti jače.
Zato Čumovci sebi u pivo
stavljaju ono što su srale mačke.

Znam da ste vi iz Doline donje.
Kad se dočepate jedne ideje,
ne rastajete se od nje,
kao kučka kad je uhvati grč
džukcu na kurcu.

Jedan Čumovac imao ideju jednu
prvu i jedinu u životu
i celih pet minuta je pamtio
tu krasotu.

PESMA PAPERAT–STABLJIKE

Peva uz rad, pletući korpu, žena zvana Paprat–Stabljika u Kastoha–nai

Stara stopala
vire ispred
starih kolena,
oči stare
tebe gledaju
preko ove košare
koju stare šake prave.
Košara je nova.
Ej, stopala stara
idoste putevima dugim
a to do čega dođoste
ova je košara.
Nek se dignu stopala!
Neka pevaju
ovu pesmu novu
jednoj staroj ženi.
Meni.

PESMA KOJA SE UZ BUBANJ KAZUJE

Govorila Kulkuna iz Čukulmasa

Jastreb kruži, vrti se i kliče.
Krpelj u koži mog temena siše.
Ako se vinem u visine sa jastrebom,
moraću i da sišem sa krpeljem.
O bregovi Doline moje,
u vama stvari mnogo zapetljano stoje!

UMETNICI

Napisano na belom gipsanom zidu u radnoj sobi Društva Hrasta u Telina–nai

Ama čime se uopšte bave

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

ti, tamo, pevači, škrabači, plesači, mazači, oblikovači, stvarači?
Praznoruki idu u bezdan između;
punoruki se vrate.
Idu zamukli, a sa rečima i melodijama se vrate.
Idu zbunjeni, a sa obrascima se vrate.
Idu kljakavo, plakavo, bljakavo, strahavo,
a sa krilima crvenokrilog jastreba se vrate
i sa očima planinskog lava.

Pa oni tamo i žive
tamo hvataju dah:
u bezdanu praznom, između,
gde je druge strah.

Ama gde ti tajanstveni artisti stanuju?
Tamo, u provaliji samuju.
Njihove šake su šarka.
Tamo niko drugi ne može da diše.
Njih ni hvala ne dohvata više.

Umetnici obični
rade strpljenjem, strašću, veštinom, trudom
pa se vrate poslu, dobrim sudom.
Proporcije, intelekt, svrha,
ravnodušnost, zadrtnost, uživanje u alatu,
to su im putevi, to im je trka.
Pridu praznom; glavčini;
zaobilaze, kruže,
kao lešinar, motre dole,
kao sa kojotom da se druže.

Gledaju centar, središte ih mami,
obilaze ga, opisuju,
a tamo ne mogu živeti sami.
Zaslužuju hvalu.

Eto to su ti koji sebe umetnicima zovu, među ljudima.
Takmiče se za pohvale jedni sa drugima.
Misle da je središte
napunjeno crevo.
I da je sranje rad.
Oni su ono što lešinar i kojot

pojedoše juče.

HVALISANJE

Iz gradića Tahas Tuhas.

Iz Tahas Tuhasa muzičari, znalci,
u svoje instrumente preobraćaju stvari:
reke u svirale, brda u bubnjeve,
slušaju ih zvezde, nebeski svod stari.
Otvaraju ljudi vrata na Četiri Kuće,
otvaraju se i prozori nebeske duge
da slušaju Tahas Tuhirce, ne druge.

UZVRAĆANJE

Iz gradića Madidinua.

Iz Tahas Tuhasa muzičari, gluvci,
u svoje noseve sviraju umesto u frule.
Umesto bubnjeva lupaju svoje guzice.
Od njih beže čak i buve.
Sinšanci zatvaraju prozore,
a vrata Madidinci
kad čuju da sviraju Tahas Tuhirci.

BODRENJA I UPOZORENJA IZ DRUGE I TREĆE KUĆE ZEMLJE

Kaligrafisani zidni plakat iz serpentinskih hejima u Vakvahi.

Čujte, vi narode iz Tugli, vi Opsidijanci!
Čujte, vrtlari i zemljodolci, voćari, vinari, pastiri, stočari!
Vaše su umetnosti vredne divljenja, izdašne,
dobrobiti koje vi dajete su zamašne,
ali vas i opasnost mnogo koja vreba,
zato se dobro pripaziti treba.
Kaže čovek među kićankama kukuruza, zemlja je ovo moja, moje
oranje i sejanje,
žena kaže, među ovcama što pasu, ovce su ovo moje, ovo je moje
gajenje i negovanje.
U brazdi iz semena klija glad.
U ogradi krava oteli strah.

U žitnicama su cela brda siromaštva.
Vezana kobila oždrebi grudve gneva tvrda.
Plod masline bude rat.
Pripazite se vi, narode iz Tugli, vi Opsidijanci, pridite malo i
divljini,
ne ostajte stalno na obdelini, život samo na obrađenom – vašoj
propasti je brat.
Dođite među trave nesejane, da vidite to žestoko seme,
dođite među hrastove koji nose žireva ogromno breme,
potražite korenje slatko u zemlji gde je plug nepoznat.
Dođite kod jelena na brdo, kod riba na reku, kod prepelica na
livadu.
Možete ih uzeti, možete ih jesti,
oni su hrana kao i vi.
Sa vama jesu, nisu za vas.
A tamo – ko su vlasnici?
Pumina je šuma,
lijino je brdo,
sovino je drvo,
vlasnik one jazbine je miš,
dok riblja mlad je vlasnik one bare: a sve je isti stan.
Dođite da zauzmete mesta koja su vaša.
Ograde ovde ne postoje, ali kazne postoje.
Nema da se ratuje, ali smrti se mnogi boje; umire se tu svaki dan.
Dođite da lovite. Ulovićete sebe.
Dođite da sakupljate: iz granja, iz trava, iz zemlje,
sakupljaćete sebe.
Na ovom tlu nek vam je dobar san.
Samo, to vaša zemlja nije,
nego ste ta zemlja vi.

BOZO

'ŽIRNI DETLIĆ'

Dečja pesmica brojalica u Sinšanu.

Bozo ptica, šešir crven,
šare bele, a nos drven,
čuka čuka ispod grana,
čuka čuka celog dana.
Čuka tamo! Čuka vamo!

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Čuka tamo! Čuka vamo!

Jen, dva, tri!

Tu smo mi!

Jen, dva, tri!

Tu smo mi!

U ZAPADNOJ ZEMLJI CELOJ

Dečja plesna pesma, čuje se u svih devet gradova Doline; taj ples se zove 'Pravljenje okreta'. Taj slik je osoben za dečje pesme; metrikom u prevodu učinjen je pokušaj da se nagovesti uporni plesni ritam.

HOR

Kruži kruži oko kuće
kruži kruži al' je vruće
gori gori svako zno
gori gori sve je crno

SOLO

Ko će ovo da prebrodi
ruke moje oslobodi
ko će meni ljubav biti
da l' će Zapad suze liti

HOR

Krug je bio nije više
na slobodu se probiše
u dolinu pa niz polje
jer su tamo trave bolje

SOLO

Krug je zato da se beži
nije samo da se leži
dođi brzo da me voliš
nemoj igri da odoliš

PETORNA PESMA O GUŠTERIMA

Improvizovala jedna Sinšanka, kćer Dajke Ire, sedeći na suncu pokraj nekog kamenog zida.

Gušter velik
skače, hita,
seva trbuh plav:
Ja sam nebo! Ja sam munja!
Gušter malac
voli tajac:
Ja sam senka sav.

JUNCU ZVANOM RUŽOKOREN

Improvizacija koju je tokom Drugog dana svečanosti Sveta govorila Kulkuna od Čukulmasa.

Koju to misao misliš
celog veka svog?
Sigurno neku veliku, svečanu,
čim ceo svet gledaš kroz nju
celog veka svog.
Kad moraš da pogledaš u nešto drugo
prevrćeš očima, mučeš gnevno,
silno željan da joj se vratiš,
postojano u nju da zuriš,
da je misliš
celog veka svog.

LEŠINARI

Pevala uz bubanj Lisičin Poklon od Sinšana. Versifikacija je bila 'četvoro–petorna'.

Četiri, četiri lešinara!
Četiri, četiri, pet!
Okreću se, kruže
svijaju svoj let.
U visinama okretnici
zaokružuju sve bolje
ka srednjoj tački samrtnici.
Gde je središte?
Ovaj breg – onaj breg
ma koja dolja
gde se jedna smrt stvara.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Tu je središte.
Ispod svih krugova

u okretnici devet lešinara
tamo je središte.

DOLINSKOJ PREPELICI

Govorile Adsevin od Sinšana i njena tetka, sestra njene majke, Cvetana.

Majko Urkrurkur, svoje domaćinstvo mi pokaži
molim te, mom pogledu da ga daš.

Pod je glina plava
kiša kad pada zidove čini
oblaci nebeski su vrata
vetar je prozor, i sam provetrava;
tavanice uopšte nema, ti to znaš.

Sestro Ekverkve, na koji način održavate svoj dom,
molim te, to mi kaži il' pokaži.

Tako što trčimo pravo ka cilju, uredno
i uzlećemo bučno, ne mnogo daleko,
ostajemo zajedno i pričamo
obeležene fino i tačno:
bucmaste, okruglih očiju, sa ćubom.
Kćeri Hegurka, kakav je cilj ili kraj toga,
molim te, to mi reci.

Jastreb u vrelo podne
rogata sova uveče,
mačka u tami:
perje, kosti; kiša lije, sunce dođe zračno,
pod toplim krilima skrivena, obla, jaja.

ZADIRKIVANJE MAČETA

Improvizovao Razmišljavni, momak od šesnaest godina, u Sinšanu, u jednom povrtnjaku.

Ooo, eej, mače, ti si zemlje parče!

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Ooo, eej, imaš boju zemlje, mače!
Na toplom suncu spavaš leti,
pritiskaš zemlju da ne poleti,
držiš ispod sebe svoju senku.
Ovaj oblatak ako frkim u tvoj kutak
razdvojiće se mače i zemlje parče –
ooo, eej, neko po vazduhu plivaće!

KOFA

Improvizovao jednog toplog jutra u rano proleće petnaestogodišnji Adsevin
'Zvezda Jutra' od Sinšana, sekući bambus.

Tako mi se nešto jako drema,
tako me neka olenjica hvata,
radije bih da me u bambusu nema,
da lepo sednem pored onih vrata.
Tamo jedna prazna kofa miruje,
ne ide nikud, ništa neće,
niko u nju i ne zaviruje,
e kad bih i ja bio te sreće.

LJUBAVNA PESMA

Peva se u čitavoj Dolini.

Ako dune vetar žuti,
ako budu dobri puti,
onda moja ljubav lepa
može doći ovog jutra.
Ako dune vetar sreće,
poljem ako se prošeće,
onda moja ljubav lepa
može meni doći sutra.

KAKO UMRETI U DOLINI

Pogrebi su se obavljali u oblasti divljih brda i šuma. Pored svakog grada postojala je po jedna takva oblast, "lovna strana", gde se ništa nije sadilo i gde je vlasništvo nad semenskim livadama, močvarama sa mačjom travom i sakupljačkim drvećem bilo ili zajedničko, ili zasnovano samo na navici ili trenutnoj pogodnosti. Približno na kilometar i po ili dva kilometra od grada, svaka od Pet Kuća koristila je po jedan vrh brda, ili visoki deo doline, kao svoje groblje. Nikakvih graničnih linija nije

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

bilo i porodica je mogla da smesti novi grob gde god je htela; groblje se prepoznavalo po zasadima jabuke, manzanite, divljeg kestena, divlje azaleje, besnika i kalifornijskih makova. Grobovi nikad nisu obeležavani nikakvim komadima kamena iznad tla, ali jesu ponekad malom izrezbarenom figurom od kedrovog ili crvenog drveta, a često je uz grob zasađivana jedna ili više biljaka pomenutih gore; to je održavano u dobrom stanju dokle god su preživeli savremenici i naslednici imali volje da se trude da uspomene budu "zelene" to jest da ne uvenu. Većina grobalja imala je izgled jabučara, samo slabijih i nepravilnijih nego što su obični jabučari u Dolini.

Prostor za spaljivanje nalazio se u nekoj udolini ili udubini ispod, ali blizu, groblja. U jednom krugu znatne veličine uklanjana je sva trava, a zemljište je utabavano i, svake godine, posipano solju; ovim poslovima bavili su se članovi Lože Crne Tugle.

Svečanost umiranja nazivala se 'Odlazanje na zapad ka izlasku sunca'. Prilažemo opis koji je napisala Majka iz Žir-Kuče u Sinšanu.

ODLAŽENJE NA ZAPAD KA IZLASKU SUNCA: UPUTSTVA ZA UMIRANJE

Trebalo bi da neko iz Lože Crne Tugle bude učitelj za prenošenje ovog znanja.

Posle Plesa Vina, a pre Trave, ljudi koji hoće da nauče pesme za Odlazanje na zapad ka izlasku sunca trebalo bi da se obrate tom nastavniku.

Posle Plesa Vina, oni pomognu tom nastavniku da izgradi jednu hejja-ložu u blizini grada, obično na sadnoj strani. Mi, čiji su gradovi na bregovima, upotrebljavamo, za to, grede od eukaliptusa ili vrbovog drveta, pobodemo devet do dvanaest komada sa svake strane, pričvrstimo gornje poprečne tako što ih vezujemo vrbovim prućem, a onda ispletemo zidove od borovih grana. U dnu Doline, gde loža možda mora biti veća zato što tamo živi više ljudi, ostavljaju zidove otvorene, ali naprave debeo krov, pošto je početak sezone kiša i pošto su neki od učesnika u proslavi bolesni ili stari, pa im je potreban zaklon. Bez obzira na to da li zidovi postoje ili ne postoje, ulaz je sa severoistočne strane, a izlaz kroz jugozapadnu. Za loženje se nakupi mrtvo drvo manzanite i okesano granje sa jabuka; to se naslaže u gomilu. Sve kamenje koje se nađe na tlu unutar lože prikupi se na jedno mesto; to je heja kamenje. Loži se da ime "Reunija", ponovni sastanak.

Nastavnik tamo ode kad bude poslednje veče Trave i provede celu noć, kopajući u zemlji ložište, koje nije okruženo kamenjem i pevajući da bi blagoslovio ložu.

Đaci dođu ujutro. U ložište naslažu drva i zapale vatru, na nju bacaju lišće zalivskog lovora i pevaju heju.

Ako neko tad hoće da govori o tome kako će on sam umreti, ili o osobi koja je bliska njegovom srcu, a umrla je naprasno ili se razbolela pa sad umire, on stavi punu šaku lovorovog lišća na vatru i govori. Nastavnik i ostali slušaju. Kad se takvi govori završe, nastavnik, eventualno, počne da govori o onome što se iz snova ili vizija može saznati o putevima kojima ljudi možda idu posle smrti; on, takođe, može početi da čita, iz knjiga Crne Tugle, pesme koje govore o duši. A može i da ne govori ništa, nego samo da udara ritam heje na jednotonskom bubnju.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Onda bi trebalo da počne nastava. Ljudi treba da nauče pesme koje pevaš dok umireš i pesme koje se pevaju za umirućeg.

Nastavnik otpeva prvu od pesama koje se pevaju za umirućeg.

To je ona koja se peva kad umiranje počne. Može se pevati kratko ili dugo. Osoba koja umire može tada biti u stanju da je peva uglas sa bdeocima, glasno ili u sebi, dok zalazi u smrt. Drugi, bdeoci, nastavljaju da bde i da slušaju i pevaju. Oni će znati kad je vreme za drugu pesmu, po tome što mrelec prestane da se pokreće, ili po tome što se njegov dah bori da se oslobodi. Kad više nema ni pulsa ni daha, počinje treća pesma. Kad je lice mreoca hladno, ona se prekida.

Ove stvari saopštava učitelj između pevanja pesama; on takođe poučava da se ma koja od bdeočkih pesama može ponavljati mnogo puta, sve dok umiranje ne bude završeno. Četvrtu i petu pesmu treba pevati tek kad počne sahrana, a posle toga glasno na bilo kom mestu, u bilo koje vreme, tokom četiri dana; posle toga glasno kod groba, još pet dana; posle toga, samo u sebi, u svom umu, do sledećeg Svetskog Plesa. Posle toga te pesme više ne treba pevati za tu osobu.

Većina ljudi čula je pevanje bdeočkih pesama, koje se pevaju za umirućeg, ali ne i mreočkih, koje treba da peva umirući.

Učitelj će im reći da mreoci znaju kad koju pesmu da zapevaju, po mestima na koja njihov duh dospeva dok mru. U početku ta mesta prepoznaje um, kasnije ih prepoznaje duša. Ako je mreoc živeo umno, prepoznavaće ta mesta, bez obzira na to da li su u Pet Kuća ili u Četiri Kuće. Dobro je ako mreoc može da otpeva sve pesme do kraja, ali neophodno nije. Potrebno je, međutim, da bdeočke pesme budu pevane tokom umiranja, ako je to moguće i tokom prvih pet posmrtnih dana, da bi se pomoglo umirućem da umre, a živima da žive.

Kad je sve to rečeno i raspravljeno, nastavnik peva prvi stih prve mreočeve pesme. Učenici odgovaraju, pevajući prvi stih bdelačke pesme. Na taj način oni uče svih pet pesama koje će sami pevati kad budu umirali, ali sad nijednu ne pevaju nego samo daju, kao bdeoci, kontrapunktno odgovore na svaki stih svake pesme. Jedino nastavnik, koji pripada Loži Crne Tugle, peva mreočeve pesme glasno. Dobro je da učenik mnogo puta otpeva mreočke pesme u sebi, bez zvuka, tada i kasnije, da bi one postale deo njegovog uma i njegove duše.

Evo kako glase pesme za Odlazjenje na zapad ka izlasku sunca. 'Mogu se čitati zasebno, ili zajedno, niz stranicu, ili poprečno po širini stranice.'

PESME

PRVA PESMA

Umirući peva:
Krenuću napred.
To je teško, to je teško.
Krenuću napred.

Bdeoci pevaju:
Idi napred. Idi napred.
Mi smo s tobom, mi smo s tobom.
Mi smo uz tebe.

DRUGA PESMA

Krenuću napred.
Promena je.
Krenuću napred.

Sada pođi, sada kreni.
Ostavi nas sad.
Vreme je da nas ostaviš.

TREĆA PESMA

Postoji put.
Sigurno postoji način.
Ima puta i načina.

Ti odmičeš.
Tvoja stopala su na tom drumu.
Ti njime ideš.

ČETVRTA PESMA

Pevanje se menja.
Svetlo se menja.
Pevanje se menja.
Svetlo se menja.
Oni dolaze.
Plešu u isijavanju.
Reunija, reunija.

Ne osvrći se.
Ulaziš.
Postižeš.
Stižeš.
Svetla ima sve više.
A ovde, nazad, je mrak.
Gledaj napred.

PETA PESMA

Vrata Četiri Kuće
su otvorena.
Zacelo su otvorena.

Vrata Četiri Kuće
su otvorena.
Zacelo su otvorena.

Kad su sve pesme naučene, oni zatrpaju vatru zemljom i na taj način ispune ložišnu rupu; dok to rade pevaju ovu pesmu:

Teško je, teško je.
Lako nije.
Ti moraš nazad, unutra.

Posle toga oni treba da sruše Ložu Reunije. Neko može da ponese kamičak sa gomile, ili grančicu zimzelena sa krova, da zakači svoje znanje za to. Odu na kupanje, pa kući. Nastavnik ode na neki divlji izvor da se opere, a ako je osoba Plave Tugle, ode u hejime na pranje.

Tako ljudi Lože Crne Tugle poučavaju o načinu da se umre u Dolini reke Na. Ja sam bila učenica dvaput i nastavnica sedam puta.

*Loža Reunije

Ako u porodici i među prijateljima umrlog niko nije naučio bdeočke pesme, doći će član Lože Crne Tugle, ili Adobe, da ih peva i to uz samrtnu postelju ako je moguće, a uz grob svakako; uistinu, uz svaku sahranu i svečanu službu uvek se našao neko iz Crne Tugle da pomogne.

Ako bi bilo ikakve sumnje ili brige, došao bi član Lekarske Lože da potvrdi smrt. Ubrzo posle toga, svakako pre nego što prođu jedan dan i jedna noć, mrtva osoba je odnošena na pokrivenoj nosiljci do spaljivališta njene Kuće. Nosači su članovi porodice i žalioци pokojne osobe. Žalioци mogu i dati i nositi drva, ali spaljivanju treba da prisustvuju samo članovi Lože Crne Tugle. Porodici i žalioцима se tad kaže da odu kući.

Ovo je nagovešteno jednom starom dolinskom pesmom:

Dim iza grebena gledam, gledam,
kiša je, a on se ne da, ne da.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Kremacija je bila pravilo, ali su je mnoge okolnosti mogle sprečiti: veoma vlažno vreme u kišnoj sezoni; veoma suvo vreme u sušnoj sezoni, kad se zbog opasnosti od šumskog požara ne sme ložiti nikakva otvorena vatra; i izričita želja pokojnika da posle smrti ne bude spaljen. U takvim slučajevima grupa crnotuglaša iskopa raku, položi mrtvacu unutra, omotanog pamučnim čaršavom i to tako da legne na levi bok i da njegovi udovi budu donekle savijeni. Onda ostanu pored lomače ili pored otvorenog groba celu noć, pevajući, u razmacima, zapadnoидуće pesme.

Ujutru dođe svako ko želi da prisustvuje pogrebu. Bliski rođaci, uz pomoć članova Lože, iskopaju maleni grob za pepeo, ili zatrpaju veliki grob sa telom. Kad je raka zatrpana, jedan član Crne Tugle izgovori, samo jednom, Devet reči:

Neprestani, beskrajni, nezaprečeni,
otvoreni, idući, vraćajući,
uvek, uvek, uvek.

Pramičak pepela ili kose mrtve osobe baci se uvis, u vazduh, dok traje izgvaranje Devet reči. Deci koja prisustvuju pogrebu mogu se dati semenke ili žito da pospu po grobu, da bi se ptice tu okupljale i prenosile žalilačke pesme u Četiri Kuće. Ko god hoće, može ostati, ili se može povremeno vraćati tokom prvih četiri dana posle te smrti, da bi pevao zapadnoидуće pesme pokraj rake; a tokom pet dana iza toga jedan član porodice ili žalilac iz Kuće pokojnika dolazi bar jednom dnevno da ih peva. Devetog dana, po tradiciji, žalioци se opet okupe oko groba da ga obeleže nekim drvetom, žbunom ili cvećem i da poslednji put pevaju glasno. Posle ovoga, nema više nikakvih žalilačkih obreda, niti se pesme za tu osobu ikada više pevaju glasno.

Kad neko umre izvan Doline, njegovi pratioci čine sve što je u njihovoj moći da telo spale i da donesu pepeo kući, ili bar da donesu nekoliko uvojaka kose i komada odeće; onda se to sahranjuje i pesme pevaju. Ako neko nestane, ili se udavi u moru 'a izgledi da se tako nešto dogodi su gotovo nepostojeći', pa 'nema smrti koja bi se mogla nositi', neko od rodbine zamoli Ložu Crne Tugle da zakaže dan za žaljenje, a bdelačke pesme se pevaju svakodnevno, devet dana, u hejimama poginule osobe.

Iako je na ceremoniju sahrane mogao doći ko god hoće, to su ipak bile u osnovi privatne svečanosti, dolazili su uglavnom članovi uže porodice, prijatelji pokojnika i pomagači iz Crne Tugle. Javna priredba žaljenja nije se izvodila ni za jednu smrt sve do Svetskog Plesa na dan prolećne ravnodnevice. Kao što smo opisali u odeljku o tom plesu, Prva Noć Sveta je ceremonija čitave društvene zajednice, posvećena žaljenju i sećanju na one koji su te godine umrli u tom gradu. Dugotrajna noćna ceremonija Spaljivanja Imena bila je zastrašujuće silovita, bilo je to vreme prenapetih uzbuđenja i žestokih emotivnih pražnjenja. Nje su se mnogi učesnici i plašili, jer to su bili ljudi obučavani da cene vedrinu duha i da odaju počast smirenosti, a ovde se, tokom samo jedne noći u godini, od njih zahtevalo da podele sa drugima, bez ikakvog stida ili uzdržavanja, nagomilani jad, užas i gnev koji posle smrti ostaju da opterećuju žive. Po intenzitetu učestvovanja i po abreaktivnosti, bila je to ceremonija silovitija čak i od

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Meseca i Vina, koje se inače ističu slobodnim ponašanjem i reverzijama. Prva Noć Sveta izražavala je, više nego ijedna druga dolinska ceremonija, emotivnu i socijalnu međuzavisnost zajednice, njihovo duboko osećanje da žive zajedno i da umiru zajedno.

Vakve Četvrtog Dana Sveta, koje su intelektualno u bliskoj vezi sa obredima ožaljivanja mrtvih, opisane su u odeljku o Svetskom Plesu.

Dolinska verovanja i teorije o duši odlikuju se zaprepašujućom složenošću i odsustvom ma kakvog uznemirenja zbog protivurečnosti u njima samima. Pokušaj da Dolince naterate da se kategorično opredele za samo jedan mit o stvaranju sveta podjednako je bezizgledan kao i pokušaj da iz njih iščupate suvisli opis duše. Ova mnogostrukost, naravno, nije slučajna. Ona je suštinska.

Jedan prilično ezoteričan opis duše zastupljen je u ovoj knjizi tekstem 'Duša crne bube'; kudikamo popularnija verovanja i razmišljanja data su u pesmi 'Unutarašnje more'. Dolinska teorija reinkarnacije ili metempsihoze možda je nesistematična, ali je svakako živopisna.

U izričitoj povezanosti sa pogrebnim i žalidbenim obredima bile su narodne teorije i predrasude o raznim vrstama duše i o njihovom učešću u raznim etapama pogreba. Kad beži dah—duh, tojest dah—duša, a on to čini u trenutku smrti, druge duše su 'uhvaćene u smrti' 'u lešu', odakle moraju biti puštene. Ako ne budu puštene, moglo bi se desiti da se još neko vreme vrmaju oko groba ili oko mesta na kojima je pokojnik živeo i radio i da izazivaju mentalne i materijalne nevolje – brižnost, bolest, pojavu aveti. Zemljoduh ili zemljoduša se oslobađa kremacijom i sahranjivanjem pepela, ili sahranjivanjem mrtvog tela; glediduh ili glediduša dobija slobodu kad se mala količina pepela ili jedan pramen kose bace u vetar; postoji i rođoduh ili rođoduša, a on se oslobađa jedino bacanjem imena u oganj na ceremoniji sveopšteg ožaljivanja tokom Svetskog Plesa.

Događali su se slučajevi, u Dolini veoma retki, da neko umre u inostranstvu ili iščezne. Tada 'nema smrti' to jest nema tela, pa se jedino rođoduša može obredno osloboditi. Kao što je pomenuto, neki predmeti koji su pripadali mrtvoj osobi mogli su biti doneti kući i sahranjeni na groblju, 'da bi postojalo mesto na zemlji gde duše mogu doći', a zapadnoiduće pesme mogle su se pevati u hejimama; međutim, osećanje nelagodnosti i nepotpunosti je ostajalo, a njegov izraz bilo je ubeđenje da će se druge duše vraćati da bi uznemiravale ljude ili jednostavno da bi se uverile da je nestala osoba mrtva i da bi se oprostile od preživelih. Dah—duh je nevidljiv, on je glas u noći ili u sutonu na pustim mestima u brdima. Zemljoduh se može vratiti kao privenjenje osobe koja je umrla i može imati njen izgled u trenutku smrti ili posle smrti; ovog duha se plaše ljudi koji u njega veruju. Glediduh je dobroćudan, njega čovek može samo da oseti kao izvesno prisustvo, kao čežnju, kao dati blagoslov, ili kao izgovoreno 'zbogom' – on je 'prolaženje i odlaženje stazama vetra'. Izvesni prizivi Osme Kuće upućuju se ovoj duši, ili svim dušama ako se prihvata verovanje da se one ponekad na vetru vraćaju u Dolinu.

Blagoslove vaše, o majke moje majke

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

ovom vetru, da ponese, dajte!

Kad Keši izlaze iz Doline, a to čine uglavnom članovi Lože Nalazitelja, znatan je njihov strah da bi im se moglo desiti da ne budu sahranjeni u Dolini. Keško osećanje zajedništva, osećanje da su svi u neprekidnosti sa zemljištem, vodom, vazduhom i živim bićima Doline, navodi ih na čvrstu rešenost da savladaju sve teškoće i vrate se u Dolinu da tu umru. Pomisao na umiranje i sahranu u tuđim zemljama je crni očaj. Postojala je priča o jednoj grupi Nalazitelja koji su istraživali Spoljašnju obalu i dospeli u hemijski zatrovanu zonu; četvorica iz njihove grupe su umrla. Preostala četvorica su mumifikovala tela svojih sadruga, u čemu im je pomogla izuzetno suva pustinjska klima Južne obale, i tako mumifikovana tela donela kući na sahranu – četvorica živih nosila su četvoricu mrtvih tokom jednomesečnog putovanja. O ovom podvigu govorilo se sažaljivo, ali ne sa divljenjem; stvar je bila odveć ekstremna, odveć junačka, da bi u Dolini bila dobro primljena.

Skončavanje životinja mora se uključiti u svako razmatranje dolinskih pogrebnih postupaka.

Domaćim životinjama koje ljudi ubiju da bi ih pojeli obraća se, pre ili za vreme čina ubijanja, ma koji član Lože Krvi – bilo koja odrasla žena ili devojka. Ona govori životinji:

Lepi stvore, sad je kraj,
smrt ti ide već;
Potrebu nam našu daj,
a mi tebi reč.

Ova formula često je izgovarana kao obično brbljanje, bez i najmanjeg osećanja ili razumevanja, ali nije nikad izostavljena, čak ni kad domaćica zavrne šiju kokoški. Nijedna životinja nije mogla biti ubijena u svrhu upotrebe, ako nije bila prisutna i jedna žena da izgovori te reči smrti.

Narod u Vakvahi i Čukulmasu, kao i izvestan broj ljudi u nekim drugim gradovima, imao je običaj da uzme punu šaku krvi ubijene životinje, pomeša je sa crvenim ili crnim tlom i onda od toga uvalja blatnu lopticu, koja se čuvala u odajama Lože Krvi opsidijanskih hejima; te loptice su korišćene za pravljenje nepečenih cigala, odnosno tugli, za popravke ili prilikom nove gradnje.

Svi delovi raskasapljene životinje, domaće ili divlje, koji nisu iskorišćeni za hranu ili za druge svrhe odmah su sahranjivani u zemlju; ovo su radili majstori Štavilačke umetnosti, najčešće na nekoj njivi koja je ostavljena da se ugari te godine, na sadnoj strani od grada. Običaj je bio da se ostavi nekoliko komadića, ili kostiju, na vrh nekog brega na lovnoj strani, 'za Kojotu i Lešinara', posle kasapljenja velike životinje.

Svaka lovljena divlja životinja imala je svoju pesmu, a nastavnici za te pesme bili su pripadnici Lovačke Lože. Lovac peva ili govori životinji koju lovi, i to u sebi, to

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

jest nečujno dok lov traje, a glasno dok je ubija ili posle ubijanja. Ove pesme su u raznim gradovima bile veoma različite; bilo ih je na stotine. Neki od priziva za ribe prilično su neobični.

PESMA ZA PASTRMKU, IZ ČUMOA

Senka.
Suva sen.
Nije važna.
Budi hvaljen.

RIBARSKA PESMA IZ ČUKULMASA

Šujala!
Šake dođi nađi!
Jezik dođi nađi!
Kapke dođi nađi!
Dođi nađi stopala!

JELENOLOVNA PESMA IZ ČUKULMASA

Ovim putem moraš doći
fino cupkajući.
Ime Davalac dajem ti.

Jedna vrlo drevna jelenolovna pesma iz Madidinua u vezi je sa kasapskom formulom:

Jelenstvo ispoljava jednu smrt.
Zahvalna je moja reč.

'Jelenstvo je imenica jelen u nebeskom gramatičkom modalitetu.'

MEDVEDOLOVNA PESMA IZ TAHAS TUHASA

Vana va, a, a.
Eno sr-ca, a.
Jesti svoj strah.
Vana va, a, a.
Mora se odmah.
Sada moraš ti
zažaliti.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Medvedi su ubijani samo kad su predstavljali pretnju stoci ili ljudima; njihovo meso nije bilo omiljeno, obično se nije ni donosilo u grad, mada su lovci na dužim putovanjima mogli jesti medvedinu. Zamenica 'ti' u gornjoj pesmi nije upotrebljena u generičkom, nego u partikularnom obliku. Lovac ne lovi 'medvedstvo', ma kog medveda, nego lovi jednog određenog medveda koji je stvorio nevolju i tom lovcu, ali i medvedstvu uopšte i koji zato treba da zažali.

PESMA MEDVEĐE SMRTI, IZ SINŠANA

Zemlja tamni od kiše
blagoslovi je,
a kod Šeste Kuće
iz srca krv lije!

Medved je bio znak Šeste Kuće, Kuće Kiše i Smrti. Starac koji je ovu pesmu otpevao, rekao je: "Niko u ovom gradu nije ubio nijednog medveda još od poslednje erupcije Gore Staramajke. Ali to je ipak dobra lovačka pesma. Čak i kad dete lovi šumskog pacova, treba da peva tu pesmu. Medved je tu."

Prema teoriji o četiri duše, životinje imaju sve četiri, ali sistem postaje vrlo mutan kad pređe na biljke. Za sve divlje ptice smatralo se, u suštini, da jesu duše. Rododuša neke životinje je njen generički vid, to jest vid celoga roda: jelenstvo, a ne taj jelen; kravstvo, a ne ova krava. Prividne pometnje i izvrđavanja u dolinskim idejama o reinkarnaciji i o seobi duša ovde počinju da se razjašnjavaju: ova krava koju ja sada ubijam za hranu jeste kravstvo koje mi predaje sebe u vidu hrane zato što je prema njemu postupano kako treba i što je zamoljeno kako treba i to isto kravstvo će mi se opet dati za hranu kad meni tako zatreba i kad ga zamolim; a ja koji ubijam ovu kravu sam ime, reč, jedan pojedinačni slučaj ljudskosti i – zajedno sa kravom – postojanja uopšte: jedan trenutak u jednom mestu: jedan odnos.

Sujeverni su verovali da one domaće životinje kojima su data pojedinačna imena, a to znači kućni ljubimci, mogu da se vrate kao glediduhovi ili dah-duhovi, ponekad i kao zemljoduhovi; otud izvestan broj priča o dolasku aveti životinja. Dobro poznati Duh Sivog Konja pojavljivao se u jednom kanjonu u isprelamanim brdima iza Čukulmasa. Zemljoduhovi jagnjadi umrle pri ožajgnjenju stvarali su nevolje u magli na poljima Unmalina.

U moralističkoj vrsti priča o duhovima govori se o lovcima koji su lovili na sadnoj strani, ili koji su ispoljili nedovoljno učtivosti i uvažavanja prema lovljenoj životinji, ili koji su ubijali neumereno, bez potrebe. Ta vrsta priča, česta oko logorskih vatri Lože Hrasta, opisuje kako lovac bude prestrašen, ponižen, možda i povređen ili ubijen; njega napada ispoljavanje generičke životinje, napada ga Baš-Jelen, Baš-Divlji-Labud, a to su bića natprirodne veličine, lepote i moći. U pričama o lovcima koji su izostavili obrede ubice, koji "nisu govorili smrti", duh one pojedinačne životinje koju je takav lovac ubio vraća se da zavede lovca u beskonačni lov i u ludilo, prati ga

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

neprestano, vidljiv je samo tom lovcu i nikom drugom. U Čukulmasu se pričalo o jednom čoveku koji je, koliko se moglo videti, autentični primer takvog avetinskog pohoda zbog krivice. On nije bio obični 'šumac', usamljenik koji stanuje u šumi, ali jeste živeo bez ikakvog skloništa i bežao kad god bi mu se ma koje ljudsko biće pojavilo na vidiku; govorio nije nikad. Svojevremeno, kao mladić, zvao se Mladi Mesec od Opsidijana. Niko nije zasigurno znao u čemu se prestup tog mladića sastojao, ali u Lovačkoj Loži se pretpostavljalo da je ubio jednu srnu i jedno lane 'bez pevanja', što znači da nije izgovorio čak ni jezgro formule koja se pri ubijanju kaže, skraćenu, stesanu verziju kasapske formule:

Lepi, za tvoju smrt
moja reč!

Ovu formulu je govorio lovac koji puca, traper koji otvara zamku, svako ko obara stablo, svako ko oduzima život. Nije se ni pomišljalo da bi neko to mogao zaboraviti. Propust Mladog Meseca bio je hotimičan; dakle, kažnjiv.

Čak i kad čovek gnječi štetnog insekta u kukuruзу, spljeskava komarca, lomi granu, bere cvet, formula se morala progundati u svojom najužem svedenom obliku: arrariv, 'moja reč' ili 'reči'. Iako je ta formula od jedne reči izgovarana na sasvim nemisleći način, kao 'nazdravlje' kod kijanja, izostavljena nije nikad. Njenim izgovaranjem održavana je i nastavljena ideja o potrebi i ispunjenju, zahtevu i reagovanju na zahtev, odnosu i međuzavisnosti; a ta ideja se mogla u celosti vratiti u um kad god se želelo. U kamenčiću je, kao što kažu, planina.

Formule ovog tipa, od jedne ili dve reči, nazivane su oblucima. Jedan takav 'oblutak' bila je i reč ruha, koju su izgovarali kad su dodavali oblutak 'materijalni' na mogilu ili gomilu kamenja na izvesnim mestima – pokraj pojedinih stena, na raskrscima, na nekim mestima duž staza na planini Ama Kulkun. Ta reč za većinu ljudi nije imala nikakav smisao osim 'reč koja se kaže kad stavljaš kamičak na heja gomilu kamenja'. Učenjaci u hejimama znali su da je to jedan arhajski oblik izveden iz korena – hur– što je značilo održavati, nositi dalje, nositi sa sobom. Bila je to poslednja reč neke izgubljene rečenice. Prisutni kamičak sadrži u sebi odsutnu planinu. Većina 'besmislenih' matričnih slogova u pesmama jesu oblutak–reči. A reč heja bila je ona koja u sebi sadrži ceo svet, vidljivi i nevidljivi, s ove i s one strane smrti.

PANDORA SEDI UZ POTOK

Ima u Sinšanskom potoku, ispod velikih stena, jedno proširenje, na šljunku, plitko; u sredini tog jezerceta šljunak se diže u vidu ostrva. Obale od tamne gline uzdižu se i pružaju jedna ka drugoj, tako da su pri vrhu međusobno razmaknute možda dva metra. Na mestu gde voda izlazi iz tog jezerceta, jelensko rebro leži do pola u vodi, beličasto. U nekretnoj vodi, duboko ispod podsečenih obala, u čipki od korenja, repna pera mrtve ptice leže na površini i malčice se pomiču. Zgrčene kandže mogu se videti ispod tog mrko–perjanog leša koji lebdi u bistroj vodi, u smeđoj senci. Polovina granja

koje prelazi potok mrtva je, polovina živa, mada je za neke grane teško reći. U vodi nema riba, ali na njenoj površini ima mnogo bubica vodokližača, a u vazduhu mnogo muva, običnih komaraca i moskito–komaraca. Iznad ploveće mrtve ptice, obični komarci i mušice plešu u jat. Narod pleše Leto.

ČETIRI ROMANTIČNE PRIČE

Romantična priča bila je popularan žanr. Priče su bile rukom pisane ili štampane i često je bilo moguće naći istu priču u nekoliko raznih izdanja ili zbirki. Ove četiri priče uzete su iz najomiljenije takve zbirke pod naslovom Pod vinovim lišćem; njeni primerci postojali su u svakom gradu Doline. Usmene verzije ovih priča bile su sekundarne; pokatkad su ponavljane glasno oko ognjišta ili u letnjoj kući, ali primarna, ili 'autentična' verzija romantične priče uvek je bila ona u pisanom obliku.

Čini se da su neke od tih priča zaista vrlo stare, dok su u drugima samo korišćena određena stilska sredstva da bi se stvorio utisak starosti, ili utisak bezvremenosti. Ni u štampanim zbirkama ni u rukopisima nije se pojavljivalo ime nijednog autora. Iako se o mestu radnje govori detaljno, živopisno i tačno, kao u svojoj dolinskoj književnosti, vreme kad se radnja, navodno, desila, ili kad je zapisana, ostajalo je najčešće nejasno.

Uobičajena tema romantičnih priča bilo je prekoračivanje granica. Likovi u pričama često su bili Mlinari i Nalazioci; ta dva zanimanja sadržala su, sa dolinske tačke gledanja, element moralnog rizika. Mlinari i Nalazioci sagledavani su kao opasno privlačni – kao ljudi na rubu.

U priči 'Vodeničar' ne kaže se da je taj vodeničar iz iste Kuće kao i ta žena, ali on se njoj obraća onim oblikom drugog lica jednine koji se koristi samo u razgovoru sa članom iste, sopstvene Kuće, a sa takvima je seksualni odnos zabranjen. Kao i većina romantičnih priča i ova je upozoravajuća ili kontraegzemplarna šok–priča.

VODENIČAR

Mlinar vodenice kod Čamavatsa na Reci rekao je jednoj ženi Crvene Tugle koja je došla da se njen kukuruz izmelje u brašno: "Čekaj ovde, ispred vodenice. Ne ulazi unutra."

Ta žena je bila došla sama iz grada. Padala je kiša, duvao je hladan vetar, a ona nije imala ni kaput ni šal. Rekla je: "Dozvoli mi da samo stojim u vratima dok čekam."

Vodeničar je rekao: "Vrlo dobro. Čekaj u vratima, ali ne ulazi unutra i leđima budi okrenuta prostoriji, a licem napolje."

Ona je stala u ulazna vrata njegove kuće–vodenice, a on je uzeo njenu vreću kukuruza i poneo je unutra, do mlinskih kamenova. Ona je čekala. Hladan vetar ulazio je kroz vrata. Na ognjištu sobe iza nje gorela je vatra. Ona je mislila: "Zar bi ikakve štete bilo ako uđem i stanem tamo?"

Uskoro je ušla u sobu i stala blizu vatre; ali ušla je natraške, lica okrenutog ka vratima. Stajala je leđima ka vatri.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Mlinar dođe kroz svoju kuću–vodenicu, iza nje. On reče: "Mleh vasceli dan; kamen se pregrejao i ja ne mogu mleti tvoj kukuruz danas. Vrti se po njega sutra."

Ženi se nije išlo nazad u grad po vetru i kiši. Ona reče: "Pričekaću da se tvoj mlinski kamen ohladi."

Na to će vodeničar: "Dobro, čekaj u ovoj sobi, ali u onu drugu da ne ulaziš, a licem stalno da budeš okrenuta napolje."

Vratio se u unutrašnjost vodenice. Žena je dugo i dugo u ognjišnoj sobi čekala i nije čula ništa osim kako reka teče, kiša pada, a mlinski točak, onaj sa lopaticama, se vrti. Razmišljala je: 'Zar bi ikakve štete bilo ako uđem u drugu sobu?'

Uskoro je ušla u tu drugu, unutrašnju sobu, da vidi šta tamo ima. A tamo ničeg nije bilo osim posteljine umotane u valjak i jedne knjige pokraj posteljine. Žena uze knjigu i otvori je. Na stranici koju je otvorila ništa pisalo nije, osim jedne reči, a ta jedna je bila njeno ime.

Videći to, uplašila se. Ostavila je knjigu i pošla u ognjišnu sobu, namerna da iz vodenice ode; ali se vodeničar na vratima isprečio. Ona je potrčala natrag u unutrašnju sobu, a on uđe za njom, pa veli: "Odmotaj krevetninu."

Odmota ona krevetninu i namesti za leganje. On joj reče da legne na krevet, a ona leže. Plašila ga se, iako joj on nikakav bol nije činio. Onda on leže sa njom. Kad je to bilo urađeno, on ustade, nag, i knjigu joj dade, zбореći ovako: "Ovo je tvoje." Ona je uze i poče stranice okretati. Na svakoj stranici samo je njeno ime bilo napisano i nijedna druga reč.

Vodeničar iz te sobe iziđe. Ona začuje okretanje vodeničnog točka. Pričvrsti odeću na sebe pa istrči iz kuće. Osvrne se i vidi kako se visoki točak vodenični na kiši vrti. A voda sa njegovih lopatica teče crvena.

Onda je ona otrčala u grad, vičući. Ljudi su otišli u Čamavats, do vodenice. Našli su vodeničara. Bio se u vodenično kolo bacio, pa ga je točak zahvatio i zgnječio. I još se okretao. Posle toga, tu vodenicu spališe, a mlinsko kamenje polomiše. Sad ne postoji mesto zvano Čamavats.

IZGUBLJENI

Živela je davno u Prvoj Kući, priča se. Domaćinstvo njene majke bilo je u jednoj kući zvanj Crveni Balkoni koja se nekad u Čukulmasu nalazila, nedaleko od Šarke grada. Ona se pridružila Nalaziteljskoj Loži čim joj je došlo njeno srednje ime, Mudrica i, ni pet ni šest, odmah je zatražila da pođe sa njima na putovanje koje su oni spremali, preko Zelen–Peska do one obale koja je unutar kontinenta. Ljudi u toj loži rekoše: "Nisi ti još dovoljno obrazovanja stekla. U ovoj loži se prvo ide na kratka putovanja, a na duga tek kad se više nauči." Ona nije slušala, samo je navaljivala da ide. Oni rekoše: "Ne daješ nam dobar razlog da promenimo svoj uobičajeni način postupanja." Jednoga jutra, početkom leta, grupa Nalazitelja krenula je put Zelen Peska. Nikakve novake nisu povelj, jer su hteli da putuju brzo i da savladaju velike daljine.

Uveče tog dana u Mudricinom domaćinstvu videli su da nje nema. Ljudi iz Crvenih Balkona počeli su da je traže, posle zalaska sunca i da se raspituju o njoj. Jedan

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

mladi čovek, koji je u Loži Nalazitelja bio nov, reče im: "Možda je krenula za njima jutros." Njena porodica reče: "Zar je ona luda, zar da učini tako nešto?" Ali ujutro, pošto ona kući nije došla, rekoše: "Pa možda i jeste pošla za njima."

Neki ljudi iz njene porodice i njene Kuće odlučili su da pođu na tu stranu i da je potraže. Jedan stari član Lože Nalazitelja pošao je sa njima da im pokaže kojim putem bi ta grupa najverovatnije krenula ka Zelen Pesku. Onaj mladić je iz njene Kuće bio, zato pođe i on. Kad su počeli da se penju u brda iznad Crvenotravnog Potoka blizu severoistočnog planinskog lanca, njega je obuzelo nestrpljenje, jer je mislio da ih starac vodi suviše sporo. On je već ranije bio u tim brdima; sad reče: "Znam put. Pogledaću napred." Stari Nalazitelj mu reče: "Ostani sa grupom." Ali momak nije slušao. Prednjačio je sve više i više.

Mudrica je bila krenula za onima što su pošli ka Zelen Pesku, sat ili dva iza njih. Išla je njihovom stazom uz Antilopinu Planinu. Tamo gde su oni skrenuli niz potok Garnet da bi iskoristili niski prevoj južno od Gogmesa, ona je pogrešno ocenila stazu, pa je produžila levo, uzbrdo, u planinu, putem kojim oni nisu išli.

Mislila je: ako ih sustigne u Dolini ili u obližnjim brdima oni će biti ljuti na nju i poslaće je nazad; a ako ih sustigne tek kad sasvim izidu iz Doline, biće još više ljuti, ali će morati da je povedu sa sobom na obale Unutarkontinentalnog mora, tako da će joj se ostvariti to putovanje koje je želela. Zato je išla stazom uz planinu Antilopinu i prešla na Petoplamenu Planinu, ne idući vrlo brzo; a kad je došla noć, legla je da spava uz stazu. Ujutro je izašla na visoko sedlo na Petoplamenoj i stala tamo. Iza nje, reke su tekle ka Reci; ispred nje, nisu. Pomislila je: 'Možda bi sad trebalo da se vratim.'

Dok je tu stajala, učinilo joj se da čuje glasove ispred sebe, daleko dole, ispod tog prevoja, pa je pomislila: 'Već sam ih maltene sustigla. Sad samo treba da idem za njima.' Čekala je još neko vreme a onda je pošla dole, niz prevoj.

Nedugo potom, nastupi račvanje staze. Ona pođe istočnim krakom. Silazila je još dugo, onda se staza opet račvala. Ovog puta ona pođe severozapadnim krakom, govoreći sebi da tu vidi tragove svog naroda. Stazom tamo, stazom ovamo, tragovima jelena, ukoliko po čaparel-žbuništima i po obroncima sa čamizom. Počinjala je da shvata šta čini, pa je i pokušala da se vrati. Kud god je pogledala, bile su staze i putanje, a na njima ljudski tragovi usmereni uzbrdo i nizbrdo, ka jugoistoku i severozapadu. I kako je kuda pogled bacila, tako joj se pričinjavalo da su baš tamo otišli ljudi za kojima se bila zaputila. Umesto da se vrati uzbrdo ka prevoju da bi je zemlja mogla odvesti natrag u Dolinu, otišla je za jelenima uzbrdo na planinu Ijo i produžila dalje, ne znajući kuda.

Onaj mladić, Žad, naučio je da prati tragove dok je bio u Hrastovoj i u Nalaziteljskoj Loži, pa kad je stigao do Garnet potoka, osmotrio je staze i zaključio da je grupa za Zelen Pesak otišla niz potok, a Mudrica gore u planinu. Kad su drugi Opsidijanci i stari nalazitelj došli do tog mesta, videli su da tragovi vode niz potok, pa su tamo i otišli.

Žad se držao staze preko Petoplamene dogod je jasna i bez račvanja bila. Na prvom račvanju krenuo je severnim krakom.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

'... Ovdje sledi pasus sa detaljnim opisom staza kojima je Žad išao i oblasti koje je pretražio, što pojačava uverljivost priče kad je čita neko iz Doline, ali je zamorno strancu koji tog znanja nema.' Pozno drugog jutra njegove potrage video je mesto gde je ona pokraj staze ostavila koštice suvih kajsija i šljiva. Uskoro potom, čuo je neki zvuk daleko dole u kanjonu, kretanje neke velike životinje; izviknuo je Mudricino ime. Zvuk je prestao, ali odgovor nije stigao.

U suton je izašao u dolinu Huringu. Nije znao ništa o narodu Huringa, pa je zato nastojao da se drži podalje od njihovih staza i kuća. Na jednom ogođenom prostoru, tu u dolini, video je jednu osobu kako trči uz jedan veliki breg, prema drveću, ali u sumraku nije mogao videti jasno, pa se nije usudio da viče. Kad je stigao na drugi kraj doline, zašao je u gusto žbunje pa je morao da legne i da provede vreme mraka spavajući. Ujutro je poželeo da krene kući, jer sa sobom nije bio poneo nimalo hrane, tako da dva dana nije ništa jeo; ali ugleda neke dobre pečurke i dok ih je jeo začuo je zvuke kao da se neka osoba gura kroz žbunjak navrh tog grebena. Pošao je opet u potragu, preko tog grebena, jelenskim stazama.

Sad su bili u divljini između Huringe i Unutarašnjeg mora. Sad su bili oboje izgubljeni.

Ona je mislila da se kreće nazad ka Najskoj Dolini, ali išla je ka severu, pa severoistoku, pa istoku, pa opet ka severu. On je nastavljao da je prati, jer ju je sad povremeno i čuo kako govori, daleko napred; ali kad ju je pozivao, nije odgovarala. Bila je podivljala. Povremeno se skrivala u žbunju, onda nastavljala tiho napred.

Uveče četvrtog dana prolazio je između dve velike stene od kamena plavca na jednoj čistini navrh nekog grebena i pomislio: 'Ovo bi bilo dobro mesto za spavanje.' Prišao je tim stenama i video da Mudrica leži, usnula, između njih.

Seo je nadomak nje i počeo da govori blago, izgovarajući opsidijansku heju, da se ona ne uplaši kad se probudi.

Probudila se i sela, između stena. On je sedeo naslonjen leđima na jednu. Bili su pod zvezdom večernjačom. Ona reče: "Došao si po mene!"

On reče: "Jest. Pratio sam te."

Neprestano ga je gledala samo iz ugla očiju; onda je pokušala da mu pobegne, ali se spotakla i on ju je uhvatio. Stalno je govorila: "O, molim te, nemoj me ubiti, o, molim te, nemoj me raniti!"

On je rekao: "Zar me ne znaš? Ja sam tvoj brat Žad, iz Kuće Rezbarenih Grana." Ona nije slušala. Mislila je da je on medved. A kad je progovorio, mislila je da je Medvedonja, pa je počela da plače i da ga moli za hranu.

On reče: "Nemam hrane uopšte", ali to govoreći, vide drvo koje je raslo između stena. To je bila trešnja, a plodovi na njoj zreli. Njih dvoje su onda sakupljali trešnje i jeli ih. Toliko su ih jeli, da su na kraju oboje bili pijani od jela posle posta. Onda su legli zajedno između stena. Činilo im se da ih stene guraju jedno na drugo. Ležali su zajedno sve dok se ona nije probudila pod zvezdom zornjačom. Pogledala ga je i videla da to nije Medvedonja već brat njen. Ustala je i pobegla, ostavljajući ga usnulog između stena.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Bio je to jedan stenoviti greben, po kome su jelenje staze vodile tamo i amo ka otvorenom čaparelu i ka divljim ljljanima. Ona je išla nemajući nikakav pravac, samo je hodala i trčala. Zaobišavši jednu veliku gomilu mrkih stena, našla se lice u lice sa medvedom. Reče mu: "Došao si po mene!" Medved se uplaši, udari je kandžama preko lica da bi se oslobodio i pobeže.

Kad se Žad probudio i video da Mudrice tu nema, uplašio se onoga što su uradili. Nije Mudricu ni zvao, ni čekao, ni tražio, nego je krenuo niz greben, ka zapadu. Nije znao gde se nalazi, ali se domogao jednog mesta odakle je mogao videti Goru Ama–Kulkumsku; upravljao se po tome i dva dana kasnije sišao niz potok Čumo do grada Čumo, a onda Dolinom do Čukulmasa.

Ljudima tamo je rekao: "Nisam našao Mudricu. Sigurno je izgubljena." Ispričao im je da je išao istočno od Huringe i severno od Totsama i da nikakvog traga od Mudrice nije našao. Oni Opsidijanci koji su bili krenuli u potragu za njom vratili su se dva dana pre njega. Nisu uspeli sustići grupu koja se uputila ka Zelen Pesku. Onda su njeni ljudi sledećih mesec dana čekali povratak te grupe sa Zelen Peska. Kad su se Nalazioci vratili bez nje, ne znajući ništa o njoj, njena majka je rekla da pesme Odlazjenja na zapad ka zalasku sunca treba da se pevaju za nju; ali njen otac je rekao: "Ne verujem da je mrtva. Čekaj neko vreme." I tako su čekali. Nalazioci su krenuli u Huringu i u Totsam i molili Svinjski Narod i druge koji tamo love da obrate pažnju ako se pojavi jedna izgubljena devojka; ali ni reči o njoj nisu čuli.

U poznu jesen, blizu vremena Trave, kad je Loža Reunije već bila podignuta, jedne večeri, kroz kišu, uđe jedna osoba u Čukulmas, hodajući između kuća. Bilo je to stvorenje kao sasušeni leš, nago i mrko, sa kosom iza, ali sa lobanjom napred i sa polovinom lica. Stvorenje je prišlo opsidijanskim hejimama, popelo se na krov i viknulo dole, u ulaz: "Medvede! Izlazi."

Izišli su svi iz hejima. Žad takođe. Kad je video devojku sa pola lica počeo je da vrišti i tako, sa kricima, pao. Neko reče: "To je Mudrica!" Ljudi se dadoše u trk da dovedu njenu porodicu iz Lože Reunije, gde su već bili počeli da pevaju za nju; a Mudricu odvedoše kući, u Crvene Balkone.

U prvo vreme bila je luda, ali posle mesec dana provedenih kod kuće mogla je govoriti i ponašati se odgovorno. Rekla je da ne pamti šta se dešavalo, ali jednom joj se omače: "Kad me je Žad našao." Pitali su je šta je time htela reći, no ona nije odgovorila. Ali Žad je to dočuo, pa je otišao u hejime i tamo razgovarao sa narodom i rekao celu istinu. Posle je otišao iz Čukulmasa, popeo se uz Planinu do Izvora, a posle se nastanio u Nižoj Dolini. Živeo je u blizini Tahas Tuhasa kao šumac. Nije plesao, niti je ulazio u svoje hejime. U vreme Plesa Meseca uvek je išao u jugozapadne planinske lance. Jednom se nije vratio. Mudrica je živela u Čukulmasu sve do starosti. Van kuće je masku nosila, da joj deca ne gledaju lice.

BELEŠKA: Iako je ovo tipična upozoravajuća priča, postoje izvesni dokazi da se zaista dogodila; detalji o okolnostima su neuobičajeno precizni, a ljudi Opsidijana u Čukulmasu tvrde da su potomci Mudricine porodice i Žadove.

HRABRI ČOVEK

Bio jednom jedan izuzetno hrabar čovek. Taj je išao opasnosti ususret. Kad je bio dečak i živeo u Kastoha–nai, otišao je sa još jednim detetom da bere borovnice i to drugo dete, koje je išlo napred, naišlo je rukom na zmiyu zvečarku i ostalo ukočeno od straha. A ovaj dečak je, bez ikakvog alata ili oruđa, dohvatio zmiyu iza glave tako da se nije mogla okrenuti da ga ujede, pa je onda zamahao njome ukrug i hitnuo je preko žbunja, u daljinu.

Kad je još nosio nebojenu odeću, divlje svinje su sišle iz severoistočnih zemalja u ogromnim čoporima; jele su sav žir za sakupljanje. Zbog njih je ljudskom narodu zalaženje u šume i brda postalo vrlo opasno. Taj mladi čovek je odlazio sam da lovi divlje svinje, bez pasa, i to upotrebljavajući luk i strele, a ne pušku. Ubio ih je grdno mnoštvo, toliko mnogo da je narod morao da ide da mu pomaže u donošenju koža za štavljenje. Kad je bio u Loži Lovora, popeo se na Palisadne, pa čak i na Nadneti Vrh bez konopca; jedno godišnje doba proveo je sa narodom Falares, ploveći malim brodovima pa dubokom moru.

Postao je član Lože Nalazitelja, pa je putovao daleko i široko, video mnogo naroda i prošao mnogo mesta, preko Unutrašnjeg mora i preko Svetlosnog planinskog lanca. Tri godine proveo je na obalama Omornskog mora, jer je preplovio Raselinu ili Moreuz i stigao u pustinje, velike kanjone i planine Nebeskog planinskog lanca. U mestima velike pustoši, gde su oni oko njega bili brižni i uznemireni, on nije osećao ni brigu ni strah. Dešavalo se da legne i nasloni glavu na kamen ispod koga je škorpion i da obojica spavaju. Zalazio je dobrovoljno, sam, u otrovane oblasti, ali, pošto nije bio zbunjen brigom, niti je strahom bio nateran na brzanje, nijednom nije načinio štetu ni sebi ni drugima. Koristeći karte i upućivače koje mu je davala Berza i oslanjajući se na svoja tačna i neustrašiva istraživanja, pronašao je ležišta kalaja, bakra i drugih vrednih minerala. Od tad je njegovo ime bilo Zvono, zato što su pohodi u kojima je on učestvovao donosili tolike količine metala da je Kovačka Umetnost mogla da pravi mnogo bronze i od nje da izliva zvona za ovce, goveda i muzičare. Zvona izlivena od bronze daju najslade i najsloženije tonove i zato su ga ljudi zvali tum imenom, poklon–imenom.

Posle nekoliko velikih putovanja bio je spreman da se malo skrasi i ubrzo se oženio jednom ženom iz Pete Kuće, pošto je on sam bio iz Četvrte. Živeli su zajedno u njenoj kući, zadovoljni; on je izučavao sa Nalaziteljima i u Berzi u Vakvahi, a ona je bila majstor–vinar u Vinarskoj Umetnosti. A onda je ona zatrudnela i trudnoća je pošla na zlo. U petom mesecu je pobacila, a posle pobačaja se nije oporavila. Krvarila je, mršavila je, vrlo malo je jela i spavala. Lekari nisu našli razlog za hirurški zahvat, a lekovi nisu pomagali. Održano je dovođenje–unutra, ali ona nije mogla da peva. Jednog dana Zvono uđe u kuću i nađe je gde leži sama, nejaka i uplakana. Ona reče: "Zvono, umreću."

On reče: "Ne, nije tako. Nećeš."

Ona reče: "Bojim se."

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

On reče: "Strah je beskoristan. Nemaš se čega bojati."

"Zar se ne treba bojati smrti?" reče ona.

"Smrti se ne treba bojati", reče on.

Ona se okrete od njega i nastavi da plače tiho.

Nekoliko dana kasnije, on opet dođe, a ona vrlo slaba; ne može ruku da podigne.

On reče: "Čuj, ženo moja: ako se ti plašiš da umreš, učiniću to ja za tebe."

Te reči je navedoše da se osmehe. Ona reče: "Nerazumniče hrabri!"

On reče: "Umreću za tebe, ženo moja."

"To niko ne može", reče ona.

"Sa tvojim pristankom, ja to mogu", reče on.

Ona pomisli da on još ne shvata da ona umire. Izgledao joj je kao dete. Ona reče: "Imaš moj pristanak."

On je čučao pored kreveta; sad ustane. Protegne se tako da su mu i ruke i noge postale opružene, a lice okrenuto gore. Onda glasno poviče nagore: "Dodi, majko! Dodij, oče! Dodite iz te Kuće, dodite meni ovamo iz te padajuće Kuće!"

Onda spusti pogled ka svojoj ženi, pa veli: "Molim te, ne zovi me više onim imenom kojim sam bio zvan; sa tvojom saglasnošću, dao sam ga i ono je otišlo. Jedino ime koje sada imam jeste Medved."

Onda raširi posteljinu u toj sobi, u kutu i leže.

Te noći je počela kiša. Velika oluja je došla sa severozapada, munje su tukle po šumi i gradu, grmljavina se valjala od jednog do drugog planinskog lanca, a kiša je padala tako da između njenih kapi vazduha nije ni bilo. Rušila je ptice iz gnezda i davila veverice u njihovim jazbinama, te noći.

Pri svakom udaru groma, čovek koji je rekao da se zove Medved jauknuo je po jednom. Pri svakom sevu munje skrivao je lice, ječeći. Njegova žena se toliko zabrinula zbog njegovog ponašanja, da je zamolila svoju sestru da joj pomogne da premeste njenu krevetninu do njegove; držala ga je za ruku, ali nije uspevala da ga umiri. Poslala je sestru da dovede njegovu majku. Majka dođe iz svog domaćinstva i upita ga: "Šta ti je, Zvono? Šta nije u redu sa tobom?"

Nije im odgovarao, ležao je drhteći i skrivajući se. Najzad se njegova žena doseti da je on rekao da ga treba zvati imenom Medved. Reče: "Medvede! Zašto činiš tako?"

Onda on reče: "Plašim se."

"Čega se plašiš?"

"Mreti moram."

Njegova majka reče njegovoj supruzi: "Zašto on to kaže?"

Ona odgovori: "Rekao je da će umreti za mene. Pristala sam."

Majka i sestra rekoše: "To niko ne može."

Supruga mu reče: "Slušaj. Ne pristajem! Ako sam dala saglasnost, povlačim je!"

Ali on je ne ču. Zatutnjala je grmljavina, a kiša je grunula po krovu i prozorima.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Padala je kiša celu noć i ceo sledeći dan i sledeće noći i dan posle toga. Dno Doline bilo je poplavljeno i voda je bila visoka kao čovek, od Unmalina do Kastoha-nae.

Čovek koji je rekao da se zove Medved ležao je dok je padala, drhtao je i skrivao se, nije jeo niti je spavao. Njegova supruga je ostajala uz njega, trudeći se da ga neguje i smiruje. Ljudi iz Lekarske Lože su dolazili, ali on nije hteo da razgovara sa njima niti da čuje njihovu pesmu; pokrivao je šakama uši, ječeći.

U varoši ljudi počеше govoriti: "Taj hrabri čovek umire za svoju ženu, on umesto nje umire." Izgledalo je da se upravo to i dešava, ali niko nije znao da li se to može uraditi i da li treba tako nešto raditi.

Dolazili su ljudi iz Lože Madrone i sedeli uz njegovu postelju, zajedno sa njegovom suprugom. Razgovarali su sa njim, govorili su: "Slušaj. Predaleko ideš. Trebalo je da se plašiš takvog poduhvata."

On je plakao glasno. Rekao je: "Sad je prekasno. Sad se plašim!"

Oni rekoše: "Možeš se vratiti."

On je opet plakao i rekao: "Nikad nisam poznavao medveda. Sad sam ja medved."

Najzad prestade kiša, vode se vratiše u reku i vremenske prilike se nastaviše kao što je uobičajeno. Ali taj čovek nikada više nije ustao. Samo je ležao drhteći, a jeo nije ništa. Najzad mu creva popustiše i on poče krvariti iz čmara i osećati bolove. Jaukao je i vrištao. Tako je snažan i zdrav bio, da mu je dugo trebalo da umre. Posle četrnaest dana izgubio je sposobnost govora, a četiri dana potom počeli su da pevaju pesme Odlazjenja na zapad ka izlasku sunca, u njegovoj sobi, ali on je ipak živeo još devet dana, slep, cvileći, pre nego što je umro sasvim.

Posle njegove smrti njegova žena je pokušala da promeni ime, nazivala je sebe imenom Kukavica, ali većina ljudi odbijala je da je zove tako. Vratilo joj se prilično dobro zdravlje i doživela je starost. Svake godine na svečanosti Ožaljivanja na Svetskom Plesu bacala je njegova imena na vatru, njegova prva imena, pa ime Zvono i najzad ime Medved; iako se imena spaljuju samo jednom, nju niko nije sprečavao da ovo čini, zbog tog imena i zbog onoga što je on njoj učinio. Dugo je to tako trajalo, pa se zato i priča pamtila dugo, čak se pamti, evo, i sad, iako je mnogo vremena prošlo od kad je umrla i ona.

NA IZVORIMA ORLUA

Nosila je nebojenu odeću već pet godina. Zvala se Adsevin. Pošla je iz svoje kuće u Čukulmasu da zahvati vode iz orluskih izvora za Ples Vode.

Ona je i ranije išla uz planinu do tih izvora, sa ljudima iz svojih hejima, ali nikad sama. Sad, prelazeći greben na gornjem kraju tog kanjona, Adsevin je osluškivala, u želji da čuje tok vode. Tamo su skrab-hrast i trnje izdžikljali gusto, nikakve ljudske staze nije bilo. Saginjala se, išla jelenjim stazama i izišla na jednu veliku crvenu stenu koja je stršala iz zida kanjona kao trem kuće. Odatle je pogledala nadole ka izvoru. Videla je jednog jelena, koji je pio vodu i jednog čoveka, koji je pio vodu. On je čučao i pio sa površine, na mestu gde je voda navirala sa ruba izvora. Nije imao na sebi nikakvu

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

odeću, a njegova kosa i koža bili su jelenske boje. On nju nije ni video ni čuo kad je izlazila na tu stenu. Kad se napio, digao je glavu i obratio se izvoru. Videla je da njegove usne obrazuju reči heja vakvana, iako mu nije čula glas. Onda je on digao pogled i video devojkicu na steni na zidu kanjona. Pogledali su se preko izvora, kroz vazduh. Čovekove oči bile su oči jelena. Nije progovarao, a ni Adsevin nije ništa govorila. Spustio je pogled, uzmakao od izvora, okrenuo se i zašao u gusto žbunje na obali potoka Orlu. Velike jove koje tamo rastu sakrile su ga istog trena. Nije čula ni najmanji zvuk njegovog odlazanja.

Dugo je sedela na rubu te stene, posmatrajući kako voda izvire. U vrelini poznog leta nijedna ptica nije govorila. Sišla je, pevala izvoru, zahvatila njegovu vodu čupom od plave gline, stavila čup u korpu–uprtaču, okačila je o rame i krenula nazad istim putem kojim je i došla, pentrajući se uz strmi kanjonski zid. Kad je bila na onoj velikoj steni iznad izvora, okrenula se i progovorila: "Plešemo Vodu u Čukulmasu sutra." Onda je produžila onim jelenjim stazama uzbrdo, pa preko grebena.

Kad je donela vodu sa Orlua u hejime za sutrašnju vakvu, otišla je kući do svog ognjišta u Kući Mačijih Brkova. Tamo je zapitala brata svoje majke, ženo–živućeg čoveka, učitelja Plave Gline: "Da li sam videla osobu iz Druge Kuće ili iz Osme Kuće, na izvorima Orlua?"

On zapita: "Kako je ta osoba izgledala?"

"Kao jelen, kao muškarac."

Njen ujak reče: "Pa, možda si videla osobu Neba. Ovo je sveto vreme, a ti si činila sveto delo. Kako je ta osoba govorila?"

"Govorio je vodi kad se nje napio."

"Da li je govorio tebi?"

"Ne. Ja sam se obratila njemu. Rekla sam mu da plešemo Vodu."

"Možda će ta osoba doći na ples", reče njen ujak.

Adsevin je gledala ka lovnjoj strani, prema stazama sa severa, tokom čitavog vremena plesanja na plesalištu, sledećeg dana; ali nije videla onog čoveka sa vrela Orlua.

On je bio došao, ali se plašio da uđe u grad, na plesalište. Previše vremena je prošlo otkad je bio u društvu ljudskog naroda. Nije znao kako da uđe među njih. Uplašen, sakrio se pod obalu potoka i posmatrao plesanje. Naišli su psi, počeli su da laju i reže na njega, pa je on pobegao uz potok, u brda.

Posle plesa vrućina je postala još jača i u Čukulmasu se celo popodne nije micalo ništa osim lešinara iznad Lešinarskog Brda. Po takvom danu Adsevin se vratila uz gudure i grebene do izvora Orlua. Našla je jelenske staze koje su vodile do one velike stene i izišla na nju. Izvor je bio presušio. Nikog nije bilo. Na steni su ležala četiri zelena žira sa živohrasta. Tu ih je mogla ostaviti veverica, ili neka druga osoba. Adsevin ih je uzela, a na njihovo mesto stavila ono što je sa sobom donela: štap od maslinovog drveta izrezbaren zavojito i uglačan da bude kao hehole–no. Ne govoreći naročito glasno i ne gledajući dole u kanjon, ona reče: "Ja ću na Put Soli. Posle toga se vraćam." Onda je otišla kući u Čukulmas.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Posle Puta Soli, a pre Vina, došla je na tu stenu u kanjonu Orlua. Hehole—no je bio uklonjen; ničeg na tom mestu nije bilo. Koja god stvorenja da su bila tamo, veverice, čavke, šumski pacovi, mogla su ga premestiti ili uzeti. U zemljištu kanjonskog zida našla je odlomljeni komadić opsidijana i njime je napisala znak Plave Gline, urezujući ga u kožu te crvene stene. To završivši, rekla je: "Uskoro će se u našem gradu plesati VINO."

Čovek koji je izgubio svoje ime slušao je to, dole u kanjonu, pod suvom obalom potoka. On je uvek slušao.

Kad se Adsevin vratila kući to večer, njen ujak joj kaza: "Čuj, Adsevin. Razgovarao sam sa nekim lovcima koji zalaze u kanjone tamo, iznad okamenjene šume i preko Jastrebovog grebena. Oni znaju za tog jelen—čoveka. On je napustio ovdašnju Kuću Četrdeset Pet Crvenih Stabala, odavno, da živi u šumi. Nekada je bio čovek Serpentine, ali je posle istupio iz svih Kuća, kažu. Izgubio se. Izgubljenici su opasni; oni čine stvari bez značenja. Verovatno bi bilo bolje da se ti više ne vraćaš u kanjon Orlua. Možda ga tvoji odlasci plaše."

Ona reče: "Znaju li lovci gde on, u brdima, živi?"

"On nema baš nikakvu kuću", reče joj ujak.

Adsevin nije želela da brine svog ujaka, ali se nije ni plašila čoveka u Orluskom kanjonu, niti joj je bilo jasno kako bi to ona mogla njega uplašiti; zato je sačekala da joj ujak bude zauzet oko žetve, a onda se opet vratila na severne staze.

Kiše još nisu bile počele, ali je drveće već ispuštalo vodu zadržavanu u deblima i korenju, pa se i u izvoru našlo nešto vode, koja je ležala duboko unutra, među stenama. Tle oko izvora bilo je blatno, jelenskim nogama ugaženo. Na koži crvene stene bio je, pored znaka Plave Gline koji je ona urezala, nacrtan još jedan znak. Bilo je to kojotsko oko Osme Kuće. Videći ga, ona reče: "Heja, heja, Kojote! Znači, ti si tu, Boravioče u Divljoj Kući! Ovaj poklon je za ma koga iz te Kuće kome bi se mogao dopasti." Ostavila je ono što je donela, a to je bilo lišće vinove loze punjeno ječmom koji je bio vodom natopljen, kao i suvim groždem i korijanderom. Onda je otišla istim putem kojim je i došla.

Posle nekog vremena, rad je bio završen, pa su ona i njen ujak bili zajedno. Ona reče: "Mataikebi! 'Ujače po majčinoj strani koji si drag ženama.' Onaj čovek kaže da stanuje u Kući Divljine. Mislim da nije potrebno da ga se plašiš, ni da se plašiš za mene, ako budem išla tamo."

"A šta ako ja odem tamo da omirišem vazduh?" reče njen ujak.

Adsevin reče: "Vrata te kuće se ne zatvaraju."

I tako njen ujak ode u kanjon Orlua. Vide oznake na onoj steni, a pored njih jedan komad kamena hematita iz korita potoka, uglačan, crven, divan. Ne uze ga. Sede na tu stenu i ostade dugo, razmišljajući i slušajući. Nije ni video ni čuo izgubljenog čoveka, ali je verovao da se taj nalazi tu negde, blizu jova s one strane izvora. Otpevao je heju vakvanu i vratio se u Čukulmas. Svojoj nećaki je rekao: "Mislim da je vazduh tamo dobar. Potok počinje da teče. Jedan kamen iz potoka je tamo."

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Kad je Adsevin opet otišla, uzela je kamen, a ostavila vrećicu od kanapa, koju je bila izatkala. Rekla je: "Plesaće se Trava u našem gradu uskoro. U tom plesu svi narodi Divljine su dobrodošli."

Onda ga je videla kako gleda ka njoj, kako je sluša. Bio je iza jednog madronskog drveta koje se sastojalo od šest spojenih stabala, s druge strane kanjona; videla je njegovo rame, kosu i oči. Kad je pomislio da ga je videla, čučnuo je. Ona je prestala da gleda tamo; okrenula se na drugu stranu i otišla natrag, uz greben.

I tako je ona od vakve do vakve, od jednog do drugog doba godine, odlazila povremeno do izvora potoka Orlu, sa po nekim malim darom. Prilikom tih odlazaka govorila je, javljala je izgubljenom čoveku o plesovima u Čukulmasu; kad god je na crvenoj steni našla njegov poklon, uzela ga je; ponekad je uspevala i da vidi jelen-čoveka. On je nju video svaki put.

Kad je umirala jedna baba Serpentinka iz Kuće Četrdeset Pet Crvenih Stabala, Adsevin je otišla do Orlua i govorila o tome, misleći da je ta žena mogla biti neki rod izgubljenom čoveku i da bi on možda hteo da peva zapadno-odlazeće pesme za nju, ako ih nije zaboravio.

Kad je bio Prvi Dan Svetskog plesa, ona je došla kroz jaku kišu u kanjon Orlua. Potok je kuljao kao bujica, zapenjen i žut, a ptice tog kanjona tražile su zaklone i čučale u svakom žbunu i drvetu. Nije bilo lako sići niz kanjonski zid do crvene stene, blato je isklizavalo ispod nogu. Kroz buku stvorenu padanjem kiše i sudaranjem kamenja u potoku, ona reče: "Plešemo Svet u našem gradu, a narod ga pleše i u Divljini. Sutra je Noć venčanja. Tad ćemo se venčati jedan čovek iz Prve Kuće i ja."

U hućanju kiše nije znala da li je on prisutan i da li ju je čuo.

Te godine Adsevin nije htela da pleše Mesec, zato što se nedavno udala. Ona i njen muž otišli su iz grada, u brda i napravili sebi letnju kuću sa devet stubova na grebenu iznad kanjona Šolio. Jednog dana ona je potegla odatle do Orlua. Greben je prešla na jednom mestu koje se našlo raskršćeno, zato što je jedan diger-bor tu pao; odatle je pogledala niz kanjon, do izvora i do crvene stene iznad njega. Ugledala je izgubljenog čoveka kako spava na toj steni. Ležao je potrbuške, a jedan obraz je položio preko znakova urezanih u stenu. Adsevin je stajala dugo, nepomična, a onda je otišla, ne budeći ga.

Kad se vratila u letnjikovac, mladi muž ju je pitao: "Gde si bila?"

"Išla sam do izvora Orlua", reče ona.

On je svojevremeno čuo, u Loži Zalivskog Lovora, priče o podivljalom šumcu koji se viđa u kanjonu Orlua. "Nikad ne idi tamo", reče on.

"Da, ići ću tamo", reče ona.

"Zašto?" reče on.

Ona reče: "Pitaj mog ujaka zašto idem do Orlua. Možda ti on može reći. Ja ne mogu."

Mladi čovek reče: "Ako ćeš ti opet tamo, ići ću i ja."

Ona reče: "Molim te, pusti me da idem sama. Nema razloga za strah."

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Posle toga, njen muž se osećao nelagodno, živeći tako visoko u brdima. Rekao je: "Hajde da se preselimo dole, u letnju kuću tvoje porodice", i ona se saglasila. Dok su boravili tamo, u Belo pepelnim Obalama, muž je popričao sa njenim ujakom, a i sa nekim lovcima koji su često zalazili u te kanjone. Nije mu se dopalo ono što je od njih čuo o izgubljeniku; rekli su da je on, kad god su otišli do Orlua, uvek bio tamo, blizu izvora. Ali ujak je rekao: "Mislim da tu nije ništa loše."

Adsevin je sišla u Čukulmas da otleše Vodu; prethodno je i donela vodu za taj ples, sa izvora Orlua. Posle toga je opet išla sama do Orlua, pre velikih svetkovina. Ponekad je odnosila hranu. Njen muž je ovo gledao ćutke, ali je u sebi govorio ono što je od njenog ujaka čuo.

Jedan dečak je načinio Adsevin i njenog muža svojim roditeljima, približno u vreme Vode; a kad je prošlo nekoliko meseci njegovog života, u vreme nove trave, Adsevin ga je ponela u nosiljci i krenula severnim stazama. Svom mužu ni reč nije rekla. On je video da ona odlazi sa bebom, pa je bio uzburan i ljut. Pratio ju je na izvesnom udaljenju, peo se za njom u brda, uz kanjone, preko visokog grebena, do Orlua. Na grebenu je izgubio njenu stazu; nikakve staze nije ni bilo. Nije mogao videti kuda je otišla, niti je čuo ijedan zvuk njenog kretanja. Bojao se da načini, tragajući za Adsevin, ma i najmanju buku i zato je stajao nepomično i osluškivao.

Čuo je njen glas dole, iz kanjona, nad koritom potoka. Govorila je: "Ovo je moj sin. Dala sam mu ime Ide Za Kojotom." Onda neko vreme nije govorila ništa. Potom je opet začuo njen glas: "Jesi li ti otišao, Kojote?" Zatim je još neko vreme ćutala, a onda je njen glas kriknuo jako, bez reči.

Mladi čovek se bacio napred, kršeći i razgrćući žbunje ispred sebe, pohitao je niz kanjonski zid, ka mestu odakle se njen glas prolomio. Sedela je na rubu one crvene stene, držeći bebu u naručju i plačući. Prilazeći tom mestu, njen muž je namirisao smrt. A kad je stao uz Adsevin, ona je pokazala prstom dole, ka izvoru. Izgubljenik je bio umro, pod velikim jovima, s druge strane potoka, odmah ispod izvora. I već se delom u zemlju pretvorio.

PESME

Drugi deo

Pesme u ovoj grupi jesu ponude, govorne ili pisane, koje autor donosi svojim hejnimama ili svojoj loži.

Keški pojam vlasništva toliko se razlikovao od našeg, da svako njegovo pominjanje zahteva objašnjenja. Ono što je čovek napravio, stekao, ili posedovao u Dolini bilo je njegova svojina; ali čovek je pripadao svojoj Kući, svojoj kući, svom gradu i narodu. Bogatstvo se nije sastojalo od stvari nego od činjenja: naime, od davanja.

Pesnik je bio vlasnik pesme koju je načinio, ali pesma nije stvarno ni postojala dok nije bila data nekome, deljena sa nekim, izvedena pred nekim. Ova istovetnost davanja i imanja može se, možda, lakše sagledati kad je reč o pesmama, muzičkim

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

tvorevinama ili o nekoj molitvi. Keši su, međutim, smatrali da ta istovetnost važi, u jednakoj meri, za svu imovinu.

PESMA PLAVE STENE

Iz Serpentine Vakvahe; nepotpisana.

Ja sam celovito biće, tajanstveno i stameno.
Sedim na zemlji, na suncu, između živih hrastova.
Jednom bejah sunce, opet biću mrak.
Sad sam, privremeno, između tih velikih stvari,
sa ostalim narodom, ovde u Dolini.

MEDITACIJA U OSMOJ KUĆI U RANO PROLEĆE

Ispevala Ira Sinšanka.

Oblaci plavičasti, razređeni, lagano, u visini,
ka severoistoku blude. Kišni deo godine.
Ti, vetre što sa jugoistoka stiže,
za izlečenje ove duše nešto učini!

U jednom palom boru, odmah ispod kore
Izdubili su svoje lavirinte crvi.
Kuća im je tanana, krhka, lako se mrvli.
Pravioci lavirinata, pomozite ovoj duši da umre.

Plavičastu stenu mnogo puta je spirala kiša
i pokazala u njoj žile, čitava ih mreža ima.
Vi, kiše mnogih vetrovitih zima,
pomozite da se okrene ova duša.

Mrtvih grana sen, u tebi, divljino.
I mnogo mrtvih bića. I blistanje sunca.
Notom svojom oglašava se jedna ptica
u sunčanom vetru, daleko.

Pokazalo se
da je stena mekša od kiše,
i da je drvo slabije od crva.
Tu pomoći nema.
Zato, dušo,

i ti slaba budi,
bitku izgubi,
otplovi vetrom oduvana,
kroz mreže i lavirinte, i otpevaj
jednu notu, samo jednom, u divljini.

*Hehole–no

UMIRANJE

Nepotpisani lični prilog dat hejnimama Crvene Tugle u Madidinu. Bio je u obliku koji se zove 'Četvorni sa odjekom'.

Da umre samo jedan,
to ne možeš ti,
to ne mogu ja,
to umiremo svi;
deli.

Umreš ti, tad i ja;
umrem ja, tad i ti.
Spasti me ne možeš,
spasti te ne mogu.
Jedan je plač,
plačemo ga svi;
podnesi.

USPENJE

Dala Loži Crne Tugle autorica, Agejt.

Biva da se penasta duša dignu, mehur mali,
i zaplovi na mentalnom vetru
uz Reku. Uz Dolinu krene,
ka Planini, da se rodi za mrenje.
Sa jugoistoka vetar se diže.
U muškom smrtnom mesu ta šuplja duša
uzlazi, bori se i jauče,
dom od kostiju njoj je robija;
izlaz hoće, bekstvo, sloboda je vuče.
Vetar i dalje duva sa istoka i juga.
Majke kapija, očevi loza,

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

pustite tog sina da ode, tog rođenog iz pene,
ratnika, putnika, izgnanika,
ili će on kuću i vinograd da zapali.
Na istočnom vetru miris paljevine stiže.
On je razaranje, on tripot rođen,
on, u vodenom toku mlaz pepela.
Crno polje leži iza njega. Pustite ga da ide,
pustite ga uz Planinu da se probija.
Iskre uzleću i u južnom vetru se gase.

NIKAD NIJE BILO ZAISTA DRUGAČIJE

Devetvrh od Čumoa dao Crvenoj Tugli Vakvahe.

Nikad nije bilo zaista drugačije.
Možda je trebalo više uređivati,
možda je početak bio onda
kad je više stvari bilo potrebno.
Ali ko zna, možda je pre početka
neka žena pljesnula muvu
izraslu iz crvića
u mišjoj džigerici koju je neka lisica ostavila
pored potoka, pod žbunjem?
Kako možeš reći da nije?
Kako možeš reći da neće?
Da li je more
zbog talasa drugačije?
Kad lupim po bubnju ovako,
mislim da je taj zvuk
bio prisutan pre početka
i onda je sve poslušilo, sve,
samo da bi on nastao.
E, posle njega je
sve drugačije.

*Jezični bubanj

SUNCE JUGU IDE

Hejimama Crvene Tugle u Čukulmasu ponudila Smeštena. U pesmi je bila upotrebljena silabična metrika zvana 'deveterac' često korišćena za elegije i za meditacije o smrtnosti.

U smiraj dana nemirna sam.
Šetam brižna kroz jesenji sjaj.
Previše smrti videla sam,
rastanke, promene, nagli kraj.

Vrata što otvorena behu
neko je sada zatvorio.
Stabla nebo podupirahu;
neko ih, redom, oborio.

Mnogo stvari koje su prošle
sada još pamtim jedina ja!
Mom potoku suše su došle,
livada ova suva je sva.

Pijte tu vodu, mrtve duše!
Zovem vas tužna i nemirna.
Suve me uspomene guše.
Vi znate gde mi je uteha.

PRE MESECA

Opsidijanu Čumoa dao Som.

Ispod zemlje,
pod mesecom,
vetar duva,
idu senke, preko tla,
eukaliptusa.
Lišće poleće
vetar gura senke
eukaliptusa
ispred meseca.

MOLJCI I LEPTIRI

'Stara pesma' koju je govorio Ovan od Madidinua, u Loži Madrone.

Leptir, izlazeći iz tajne,
ulazi.
Ozbiljni plesaču!

Duša te oponaša.
U svim Kućama obitavaš,
samo nakratko slećeš.
Moljac, izlazeći iz tajne,
ulazi.
Menjaču oblika!
Poučavaš medveda.

ČETVORO–PETINSKE

'Stare pesme', govorio ih je Kemel od Unmalina, u Loži Madrone.

Duše naše su stare,
često upotrebljavane ranije.
Nož potraje duže

nego ruka koja ga drži.

Brda postaju doline:
gle, izvor i dalje navire.

Dok ja starim
moja duša postaje sve mlađa.
Ja ka moru težim:
ona putuje uzvodno.

Slušaj ti, reko:
ja nisam moja duša!

DODOLA

"Ovu pesmu sastavih da se peva kad suva sezona potraje predugo, pa počnu šumski požari, ili kad um poželi kišu." Srna, iz Plave Gline u Vakvani

Prazni su vetri, severac, jugo.
Prazno je nebo, prazno već dugo.
Ono što želimo, što nam je nada,
u more beži, pod talasom leži.
Neznanci bez sna! Voda vas zna!
Pokretni, pokretni budite sada,
dajte da vetar vama ovlada.
Severac, jugo, istok i zapad,

nek nam donesu oblaka napad.
Narode oblaka, narode neba,
ovoj dolini oblaka treba.
Ej, pusto more, pusti da pođu
i u Dolinu našu da dođu.
Kiša će pasti, potoci rasti,
u Reku sići, u more ići.
Ej, pusti vali, jeste li znali:
more se vraća izvoru svome.
More se vraća izvoru svome.

STARA ŽENA PEVA

Svojim hejimama dala Cvetana od Sinšana. Stopa je bila 'četverac'.

Bila šljiva,
sad sam suva.
I koštica.
Pojedi me!
Pljuni kosku!
Biću drvo,
svo u cvatu.

POD KAIBIJEM

Napisala Ira kao pratnju uz jednu zidnu sliku u hejimama Plave Gline u Sinšanu.

Vodeni namotaji spori, spori,
u njih vlaga kaplje,
močvara, blato, maglene ravni.
Vidici mokri i tavní.
Čujem da dugim krilima neko govori,
i znam da su to čaplje.

PREPELICE SE DIŽU IZ VISOKE TRAVE

Spevala Kulkuna od Čukulmasa i dala hejimama Plave Gline.

Razlepetale, krilomlatale, vi ispoljavate
mnogoprepeličje, zemljo–gnezdo–mnoštvo,
uzlet, prh, prah, ne daleko,

krilogrmite po čaparelu.

Ne oku, ispod vida ispoljavate,
ispod razuma, duboko dole,
samo uhu i unutra–okrenutosti,
iznenadnu leprš–zemljo–perjanu divotu.

OVAJ KAMEN

Iz serpentinskih hejima u Telina–nai; napisala Govoreka.

išao je tražeći drum
koji ne vodi smrti
išao je tražeći taj drum
i našao ga je
kamen drum

išao je tim drumom
koji ne vodi smrti
išao išao neko vreme
pa stao jer se
okamenio

sad stoji na tom drumu
koji ne vodi u smrt
stoji ne ide nikud
ne pleše, a iz očiju mu
kamenje pada

narod duge prolazi kraj njega
nogama dugim svetlosnim
iz četiri kuće na ples u pet kuća
pa u prolazu i pokupi
suze njegove

ovaj kamen evo baš ovaj
iz njegovog oka evo baš ovaj ovde
dade mi na planini neko
ko pre mog rođenja umre
ovaj kamen

ČETIRI POVESTI

MRŽNJA STARIH ŽENA

Glasno pričala Trnica iz Kuće Visokog Trema u Sinšanu.

Na mestu gde Kuća Visokog Trema sada stoji u Sinšanu, u davna vremena bila je kuća koju su zvali Kuća Posle Zemljotresa. Stajala je na tom mestu dugo, predugo. Od trenja su se već bili izdubili i kameni pragovi i podne pločice. Vrata su u ragastovima visila ukrivo. Daske su se odvajale i visile zasebno. Zidovi su bili puni miševa, a tavan je bio pun puncat ptičjih i osinjih gnezda i šišmišjeg izmeta. Toliko je stara ta kuća bila da se, kao prvo, niko nije ni sećao koja ju je porodica podigla. Niko nije hteo ni da je opravlja ni čisti. Ta kuća je bila kao neki mator, mator pas koji ne mari ni za koga i za koga ne mari niko i koji živi prljav i ćutljiv i češe se od buva. Zacelo je tada narod u Sinšanu bio nepažljiv, čim je dao da se jedna kuća toliko prepusti prljavštini i starosti; bolje je bilo da su je porušili, rastavili deo po deo i upotrebili dobre daske i kamenove; trebalo ju je razgraditi i novu kuću sagraditi. Ali ljudi ponekad ne rade ono što je bolje, niti ono što je dobro. Stvari se uhodaju, sve su onakve kakve su i ko će to promeniti? Šta će točak nego da se okreće. Nije lako voditi sve stvari umno. A nije ni lako umešati se u komšijska posla.

Dakle, bila su dva domaćinstva u toj staroj Kući Posle Zemljotresa: jedno crvenotugleno, jedno opsidijansko. Oba su imala po jednu babu. Te dve babe su ceo život provele u toj kući, mrzeći jedna drugu. Nisu se mogle složiti. Nisu govorile jedna s drugom. Kako je to počelo? I šta su htele? Ne znam. A nije znao ni ma ko drugi ko je ovu priču govorio. Mržnja počne, pa ide u krug, pa postaje sve starija i čvršće steže i još starija i još čvršće steže i najzad drži neku osobu u sebi kao što pesnica drži štap. Elem, stanovale su one tu, žena iz Crvene Tugle na prvom spratu, znači odmah ispod tavana, a žena iz Opsidijana na drugom spratu, nižem, znači odmah iznad podruma; stanovale i mrzele se. Baba tuglana imala je običaj da kaže: "Pomiriši, kako smrdi ono što kuvaju dole! Ovamo, na gore, ide smrad! Reci toj osobi da prastane kuću da zasmrđuje!" Onda bi njen zet sišao niz stepenice i rekao to babi opsidani. A ona njemu ne bi ništa odgovorila, nego bi rekla svome zetu: "Kakva je galama to tamo? Pseto neko kevdé li? Klozet se neki provalio? Gadna neka galama u ovoj kući. Po spratu gaze neki ljudi, neke budale, i gluposti lupetaju. Reci ti njima da prestanu toliko buke da prave."

U tuglenom domaćinstvu bile su dve kćeri i jedna od njih je imala dve kćeri i sve su udate bile, znači četiri zeta su imali i nekoliko mlađe dece, veliko domaćinstvo i svi su živeli u tim prljavim, starim sobama pod krovom. A krov popravljali nisu. Pa, kad procuri, oni izbuše rupicu na podu, negde pored zida i puste da to tako curi na glavu onima dole. Baba tuglana je govorila: "Uvek na dole ide curenje." A dole je baba opsidana živela sa svoje dve kćeri: jedna se nije udala, a druga je imala muža i jednu kćerku. Znači, u tom domaćinstvu nije bilo mnogo ljudi, pa su bili nevelikodušni, ćutljivi i stalno su se nešto izdvajali, a na svečanostima nisu plesali. Niko drugi u njihovih sobe

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

nije zalazio i narod je zborio ovako: "Sigurno nagomilavaju neku imovinu, u tom domaćinstvu. Sigurno imaju neke stvari, sigurno neke stvari čuvaju unutra."

Drugi su, opet, ovako uzvraćali: "A što vi to pričate? To domaćinstvo nikad ništa ne pravi. Imaju par ovaca koje idu sa gradskim stadom, krava im crkla, obrađuju malo zemljice dole kod Zvečarkinog proplanka, al' ništa sem kukuruza ne uzgajaju; ne sakupljaju ništa – samo pečurke; nikad ništa nisu napravili, pa dali; odelo im je staro, ćupovi i košare su im stari i prljavi – šta vas navodi da kažete da su oni nešto mnogo zgrnuli?"

Narod je video jedan gvozdeni tiganj koji je jedna od opsidijanskih žena bacila u kantu za smeće; bio je od silnog grebanja i nagorevanja probušen na sredini, ali videlo se da je ona u tom tiganju dugo pržila hranu iako je imao rupu, pržila je svud oko rupe. Ali neki opet rekoše da je to dokaz da oni unutra prave zalihu nekih stvari, čim su tolike cicije da nastavljaju da prže i u progorenom tiganju.

A ni porodica na prvom, gornjem spratu nikad nije davala ništa osim hrane, pa ipak niko nije govorio da je ta porodica bogata. Jer kod njih su sva vrata uvek bila otvorena i svako je mogao da vidi šta imaju i kakva je prljavština. Svi zetovi su lovili, pa su, ako ništa drugo, imali jelenskog mesa u izobilju; a kćeri su pravile sir. U to doba to su bile jedine osobe u Sinšanu koje su pravile sir u većim količinama. Ko je hteo sir, donosio im je mleko, a to domaćinstvo je imalo i nekoliko mlečnih koza, a i svoje ovce je muzlo. Sir im je dozrevao u prizemnom spratu kuće, koji je bio napola ukopan u zemlju – dobri su podrumi to bili za sir ili za vino. Sadašnji podrumi ispod Kuće Visokog Trema u stvari su, jednim delom, ti stari podrumi. Niko od njih nikad se nije bavio ratarstvom, iako su bili narod Crvene Tugle. Muškarci su povazdan bili na lovnoj strani, peli su se u Goru Sinšaniju i u Goru Stražarku, pa sve do Jelove Gore. Baba nije ništa osim jelenskog mesa volela da jede. Svoj ulov su davali narodu širokogrudno, a i sir su davali ljudima koji su im zauzvrat davali razne stvari, njima potrebne; ali bili su od one vrste ljudi koji nešto uzmu, pa izgube, polome, pa ne poprave. Nedosledni su bili, nepromućurni, sitne duše. Ni o kome od njih ne bi vredelo pričati ma kakvu priču, jedino vredi o mržnji dveju baba. Ta mržnja imala je veličinu: bila je to mržnja velika, a sva u jednoj kući, sva između tih zidova.

*'Reke koje se ulivaju u Unutarašnje more' Ovu zidnu sliku u Loži Nalazitelja u Vakvahi prekopirala je za nas Jasna, arhivistkinja te Lože.

Iz godine u godinu su one to tako, pa im je zato i kuća bila prljava i curila i bila puna muva i buva, zato su ljudi u njoj bili zli, neizdašni i tupi: svi su oni bili gorivo, gorivo za tu bapsku mržnju. Ako bi divljači ponestalo, opsidijanska porodica se radovala što su oni gore došli kući bez jelena. Ako bi nastala suša, tuglenska porodica se radovala što će oni dole slab rod kukuruza dobiti. Kad sir ispadne gorak ili suv, baba tuglana kaže da je baba opsidana sigurno sipala pesak ili živu sodu u čabrove. Ako se neko od opsidijanske porodice oklizne na prag, odmah kažu da je to zato što su oni gore pustili da jelenska mast procuri na prag. Žice su virile ludo, zidovi se rascepljivali, a balkoni i

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

stepenici su visili, ali ni jedno ni drugo domaćinstvo nije htelo da preduzme opravku, svako je govorio da je za kvarove kriva ona druga strana. Kad god je ma šta pošlo kako ne valja i ne treba, babe su govorile: "Kriva je ona, zbog one tamo je to! Zbog one!"

Najstariji zet tuglenske porodice peo se njihovim stepeništem, pa se ono ispod njega provalilo, on je pao, pokušao je da se uhvati za neki oslonac, pao je na rdav način i slomio kičmu. Ali nije umro odmah, nego je umiranje potrajalo. Došli su ljudi iz Lekarske Lože i iz Lože Crne Tugle da mu pomognu da umre, a kad su pevali s njim pesme Odlazjenja na zapad ka izlasku sunca, majka njegove supruge počela je da priča i da viče: "Kriva je ona! Ona žena! Ona je stepenik razlabavila, ona je klinove izvadila, ona!"

Baba opsidanka je sedela dole u svojoj sobi, njihala se napred–nazad, slušala otvorenih usta i smejala se. Govorila je svojoj porodici: "Slušajte onu gore. Tako ona peva kad neko umire. Ček' samo dok ona bude umirala, ima ona da čuje kako ću tad ja da pevam!"

Ali njen zet, koji nikad nije govorio i koji je uvek radio sve kako su mu žene tog domaćinstva govorile, sad počeo da govori ovako: "Desiće se neko zlo. Ja nisam povadio klinove. Nisam ja rasklimatao taj stepenik. Ooo, desiće se zlo neko. Umreću!" Onda počeo da peva zapadno–odlazeće pesme, glasno, i to ne bdelačke, nego mrelačke.

Ta baba je bila sujeverna. Mislila je, ko zapeva te pesme, umreće. Ona počeo da vriška: "Ućutkajte ovoga! Šta on to pokušava da nam uradi! Niko u ovom domaćinstvu ne umire! Samo oni gore, samo oni gore nek pocrkaju, samo oni!"

*Kuća četiri Madrone u Sinšanu

Zato su kćeri ućutkale tog čoveka. A ljudi na spratu iznad su to slušali, zato što su čuli viku. U toj kući mogao si da čuješ sve. Oni su, godinama, i daske izmicali iz ležišta i rupe pravili, samo da bi jedni druge prisluškivali i svoju mržnju hranili. Tako nastade tišina i potraja neko vreme. Onda umirući čovek počeo da krklja i ropće u grlu. Oni oko njega zapevaše treću pesmu. A baba dole je samo sedela i slušala.

Njen zet je posle toga bio lud. Sedeo je u kući i nikad nije izlazio napolje. Ništa nije radio, samo je sedeo po ćoškovima i čačkao sebi ruke i noge, raščakavao je kraste i buvlje ujedne.

Oni iz Crne Tugle koji su prisustvovali pevanju za tog umirućeg došli su kasnije da razgovaraju sa obe stare žene, zato što su one noći videli koliko ti ljudi mrze jedni druge. Dotad je sve bilo zatvoreno u tu kuću, a ostali narod o toj mržnji nije razmišljao. Crnotuglaši rekoše: "Ne valja vam posao. Nanosite zlo i sebi i nama ostalima u ovom gradu. Ako nećete da prestanete da mrzite jedna drugu, možda bi trebalo da jedna porodica ode iz Kuće Posle Zemljotresa."

To je slušala starica iz Crvene Tugle, pa je rekla: "Njih dole ima samo petoro, a imaju stvari, svakojake stvari. Kuća je puna miševa i raznih stvorova što se množe u žitu koje su oni zgrnuli, kuća je puna moljaca što se množe u odeći koju oni sakrivaju. Imaju ukrase, imaju kostime za vakvu, imaju perje, gvožđe i bakar u kutijama ispod dasaka

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

pada. Nikad ne dele ništa sa drugima, nikad ništa ne daju, imaju svakojake stvari. Nek oni sebi novu kuću dižu!"

Staramajka Opsidijanka reče: "Neka to gore, što se nakotilo k'o zečevi, ode nekud, nek idu na lovnu stranu ako im je volja. Ovo je moja kuća."

Zato su ljudi Crne Tugle počeli da razgovaraju sa drugim ljudima u gradu, o ta dva domaćinstva; hteli su da vide da li postoji nešto što bi trebalo uraditi. Dok su se oni time bavili, starija kćer u porodici na nižem spratu obolela je naglo. Spopali su je grčevi, onda je pala u komu. Njen ludi muž nije obraćao pažnju na to, nastavio je da kopka po svojim ranicama, u jednom kutu sobe. Baba posla sestru da otrči do Lekarske Lože i da viče: "Otrovana je! Stavili su otrovne pečurke među naše pečurke!"

Doktori su rekli da jeste trovanje pečurkama, ali su i pokazali toj sestri da je među pečurkama koje je ona, zajedno sa umirućom ženom, nabrala, nekoliko feitulija, a od jedne feitulije, ili samo od pola feitulije, se umire. Ali ona je vikala da one nikad nijednu takvu nisu ubrale, već da je to neko drugi ubacio među njihove pečurke. To je ponavljala, a na svoju umiruću sestru nije obraćala pažnju uopšte. A tad se digne baba, s mukom, pa stane na trem, na početak stepenica koje su vodile gore ka balkonu; i tako stojeći počne da viče na porodicu gore: "Mislite da možete da mi ubijete kćerku? Mislite da to možete? Otkud vam misao da to možete? Niko meni kćerku ne može da ubije!" Ovo je čuo svako u Sinšanu i svi su videli kako ona, stojeći tu, izmahuje pesnicama, mlataru rukama i urla.

A baba tuglana iziđe na balkon, gore. Pa kaže: "Kakva je to galama? Je l' crkava neki ker negde?"

Počne Opsidijanka da vrišti bez reči i navali uz stepenice, ali već se bilo okupilo dosta sveta, pa je ljudi zaustaviše i uhvatiše za ruke i odvedoše natrag u njeno domaćinstvo. Tamo su je, onda, držali ljudi iz Lekarske Lože i iz Lože Crne Tugle, a i njena unuka ju je držala, pa su je smirili; čutala je dok joj je kćer umirala i dok su sve pesme otpevane.

A sa gornjeg sprata je druga stara žena doviknula, samo jedanput: "Nešto bazdi, negde je krepala neka džukela." Posle toga su je njene kćeri i njeni zetovi naterali da miruje.

Bilo im je već i previše. Postideli su se zbog tolike mržnje koju je sad video i čuo ceo grad.

Posle spaljivanja tela, ljudi iz porodice na gornjem spratu otišli su u Ložu Crne Tugle na razgovor. Rekli su: "Smučila nam se ova omraza između naše majke i te druge žene koja je na nižem spratu. One su stare i mi ne možemo da ih promenimo, ali nećemo da nastavljamo tako. Recite nam šta bi bilo dobro uraditi, poslušaćemo vas."

Međutim, dok su tako, u toj loži, na Velikoj Glavi, govorili, dotrča neko dete, vičući: "Požar! Vatra u gradu!"

Svi su otrčali nazad, u Sinšan, a kad tamo, pumpe sručuju vodu kroz veliko crevo u Kuću Posle Zemljotresa, a u visinu poleću, vrteći se, vatrene pahulje i grudve ognja, sa zapaljenog krova.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Kad je njena porodica pošla iz zgrade, stara žena Crvene Tugle ostala je na svom spratu, gornjem, sama i šta je uradila, sipala je ulje kroz rupe u podu i zapalila ga da bi oni dole izgoreli. Krenuo je dim toliko gust, da ju je zbunio, pa nije uspela da izide, ako je uopšte i pokušala da izide. Ugušila se sama tamo gore u svojim sobama.

Stara žena iz Opsidijana i ostali njeni istrčali su čim su namirisali vatru i videli da im niz zidove curi, unutra, zapaljeno ulje. Svoga zeta su morali izvući. Opsidijanka je stajala pred kućom plačući i pevajući pesme za umiruće ljude, a drugi su je morali držati da ne bi krenula u kuću, u vatru.

Kad su ljudi izvukli napolje babu tuglanu i kad se videlo da je mrtva, rekli su: "Nek ta kuća nastavi da gori. Nek izgori do temelja!"

Počeše, tada, kvasiti vodom krovove i zidove okolnih kuća; zemlja je već bila mokra, jer bila je kišna sezona; dopustiše da ta kuća uništi sama sebe.

Narod iz svih hejima je dao obema porodicama ono što im je trebalo za osnivanje novih domaćinstava. Opsidijanska porodica otišla je u prizemlje Stare Crvene Kuće, a porodica Tugle se podelila, neki su otišli da stanuju neko vreme u lovačkom logoru na Gori Sinšaniji, drugi su otišli u Bubanjsku Kuću, gde su imali neke srodnike svoje Kuće.

Kažu da se u pepelu te kuće nije našlo ništa što bi zasluživalo da se nosi do kante za smeće: nijedna daska, nijedno mineralno zrno, nijedna šarka za vrata, ništa, samo pepeo, šljaka i đubre.

Nekoliko godišnjih doba kasnije ljudi Plave Gline počeli su da zidaju na tim starim temeljima; malo su ih produžili na jugozapadnoj strani i malo su im povećali visinu; tako sad tu stoji Kuća Visokog Trema. Priča se da ponekad možeš da čuješ u starim delovima njenih podruma nešto nalik na šaputanje nekih baba; ali, ja, evo, stanujem u njoj, pa nisam nikad ništa tako čula.

NAPOMENA:

Str. #123 '...niko nije govorio da je ta porodica bogata.' Na keškom jeziku pridev 'bogat' glasi weambad, što je izvedeno iz reči ambad, koja kao glagol znači davati ili biti velikodušan, a kao imenica znači bogatstvo ili širokogrudost. Međutim Trnica je, govoreći ovu povest, upotrebila pridev wetotop. On je izveden iz reči top, koja kao glagol znači imati, posedovati, čuvati, a kao imenica znači imovinu, ili stvari koje neko upotrebljava; u svom udvojenom obliku totop ta reč znači zgrtati samo za sebe, bogatiti se, imati, nagomilavati posede koji su sakriveni ili se ne upotrebljavaju. A pridevski oblik wetotop opisuje škrticu, grabljivca. U tom smislu, čovek koji ne poseduje mnogo zato što drugim ljudima mnogo daje jeste bogat čovek; nasuprot tome, onaj ko malo daje, pa u njegovom vlasništvu ostaje mnogo, siromah je. Da bi se pripovetka mogla razumeti, ja sam morala da prevodim 'siromašan' svaki put našom rečju 'bogat' – ali na engleskom jeziku međuodnos reči miser 'cicija, škrtac' i misery, miserable 'jad i beda; ubog, jadan, bedan' pokazuje da keški pogled na svet nije uvek bio stran naroda engleskog govornog područja.

RAT SA SVINJSKIM NARODOM

Napisao Jaki iz Žute Tugle u Tahas Tuhasu i dao biblioteci tamošnjih hejima.

Svinjski Narod bio je s one druge, spoljne strane Gore Lešinarske, u šumarcima živohrastova. Bilo je više pripadnika tog naroda nego što je uobičajeno, a i zadržali su se duže. I kad smo mi otplesali Svet, oni su još bili tamo. Njihove svinje razmилele su se po čitavoj lovnoj strani. Ljudi iz Lože Lovora počeli su odlaziti tamo, da motre na njih. Pročešljali su ceo taj kraj. Govornik te Lože bio je Oraz Sna. On je razgovarao sa ljudima u Pet Kuća, a onda je otišao na ono mesto na Lešinarskom potoku gde su se Svinjovci bili ulogorili. Prišao im je učtivo i zatražio da govori. Oni mu rekoše: "Govori."

On reče: "Naši lovci će pogrešiti, pa će misliti od vaših svinja da su jeleni, ako pustite da one jurcaju po našim lovnim šumama."

Jedna Svinjovka progovorila je u njihovo ime. Bilo joj je oko sedamnaest godina. Rekla je: "Zar vaši lovci ne mogu razlikovati svinju od jelena?"

On reče: "Ne mogu uvek."

Ona reče: "Evo kako se razlika može videti: jeleni beže, svinje ne."

On reče: "Kazaću mojim lovcima to."

Kad se Oraz Sna vratio kući i kad je ispričao šta je bilo, naljutili su se i ljudi iz Lože Lovorove i drugi koji su lovili. Uveče smo se sastali na zborištu i dogovorili se da povedemo rat protiv Svinjskog naroda, posle Meseca. Niko nije progovorio protiv toga.

Oraz Sna se vratio sa mnom i sa Šumarom u logor Svinjonaroda, da im saopšti odluku. Ušli smo učtivo i jeli smo sa njima. Bilo je u logoru, tada, oko šezdesetoro ljudi, a ostali su bili napolju, sakupljali su plodove ili su išli za krdima svinja. Taj narod ne lovi mnogo i nikad ne obrađuje zemlju. Dobru večeru su nam dali, svinjetinu i raznovrsnu salatu sa borovim oraščićima. Svinja je bilo posvuda, a deca i prasići su zajedno jurcili unaokolo i zajedno cičali. Bio je tu i jedan ogroman crveni vepar na dugačkom kaišu. Pre nego što jedeš, morao si otići i staviti deo svoje hrane u jedan udubljeni, izrezbareni blok lovorovog drveta, za njega. I odeća i šatori Svinjonaroda bili su od štavljene svinjske kože, ali na različite načine štavljene, nekiput sa dlakom neskinutom, a neki put sa takvom finoćom da je koža bila poput mekog pamučnog platna. S njihove strane ponajviše je govorila ta žena, koja je znala naš jezik. Kad su svi jeli, sedeli smo još neko vreme u krugu i držali se učtivo, a onda je Oraz Sna izvukao lulu i duvan, pa rekao: "Hoćete li pušiti sa nama?"

Jedan Svinjovac reče: "Da, ja hoću", na njihovom svinjovačkom jeziku, a to rekoše i ostali. Sve u svemu, trideset jedan Svinjovac je prišao da puši sa nama, sve muškarci, nijedna žena. Pušili smo tu lulu i mi, a onda smo imenovali i druge sa kojima smo je ranije pušili, uz svaki dim po jedno ime, tako da ukupno nabrojismo četiri žene i trinaest muškaraca. Toliki je bio ukupan broj onih koji su pristali da ratuju.

Oraz Sna je razgovarao sa prvim od svinjovskih pušaća lule, posredstvom te žene koja je govorila i našim jezikom, pa su se dogovorili da rat počne o mladom mesecu posle Plesa Meseca i to u Dolini Trule Stene. Na ovo smo morali pristati, a svaki

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Svinjovac je potezao po jedan dim, pa nam vraćao lulu, svaki put. Samo trojica nas bilo je za toliko mnoštvo dimova. Ja sam bio pijan kad sam ustao, a na povratku kući nekoliko puta sam povraćao. Šumar isto tako. Orao Sna je pušio i ranije.

Pre Meseca pripremili smo oružje i municiju, a ljudi koji su ranije vodili ratove razgovarali su sa nama i obučavali nas. Dok se u Tahas Tuhasu plesao Mesec, mi smo podigli ratnu kolibu na proplanku Kehek, na pola puta uz Goru Lešinarsku; tamo smo se nastanili, postili smo, pušili, vežbali i pevali pesme koje samo ratnici mogu pevati. Za sve to vreme, nikome nije bilo dopušteno da ide u Dolinu Trule Stene. Ljudi iz naših domaćinstava donosili su nam hranu gore, do Keheka, ali mi smo postili sve više. Posle četiri dana živeli smo od dima i vode. Posle devet dana živeli smo od vatre.

Ovo su imena ratnika koji su se borili u ratu sa Svinjonarodom u Dolini Trule Stene, na početku suve sezone:

Orao Sna, govornik za Ložu Lovorovu.

Šumar.

Jaki.

Zviždač.

Tojona.

Sin Sunca. To šestoro, iz Kuće Žute Tugle.

Planine Sna.

Zvečar. Ta dvojica iz Crvene Tugle.

Srećnoruki.

Oliv, bibliotekar hejima Plave Gline.

Sin Dajke Roze.

Sin Dajke Pumoigračice. Ta četvorica iz Kuće Plave Gline.

Crna.

Gleda Zvezde.

Zvezda Krvi. To troje iz Opsidijana.

Zahvalna.

Kedar.

Kamenples, čovek star sedamdeset šest godina.

Tišina, čovek šumac.

Dobrobirac. To petoro iz Treće Kuće.

Trideset jedan Svinjovac je pušio sa nama i svi su bili muškarci. Ne znam ime nijednoga.

Krenuli smo ka Dolini Trule Stene kasno jednog popodneva, kad je došao onaj pravi dan. Kad smo došli do drveća na grebenu koji se diže iznad te doline, mladi mesec je zalazio, a mi smo naložili vatru i počeli pevati. Svinjski narod bio je na drugom grebenu, s druge strane te doline i založio je vatre tamo. Oni su stvarali zvuke kao kad svinje ciče. Mi smo pušili, pevali i vikali na njih, da bi oni cele noći bili budni. Govorili smo im kako ćemo ih ubiti. Oni nisu pevali, samo su groktali i cičali, a nas je to ljutilo.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

U zoru, čim je postalo vidno, Orao Sna je povikao: "Evo, dolazim!" On je bio ratni poglavica, pa nam je mogao govoriti šta treba, a šta ne treba da činimo. Kazao nam je da ga ne sledimo dok nas ne pozove, a onda je sišao u tu dolinu sam. Bila je neka izmaglica oko Trulostenskog potoka, a i skrab–vrbe su ga sakrivale, zato se on popeo na veliku, rascepljenu, crvenu stenu zvanu Gau, da bi bio sasvim vidljiv. Tamo je stao, bez puške, i počeo vikati na Svinjovce da siđu i da se bore.

Jedan Svinjovac potrčao je sa grebena gde su oni bili, kroz rascvetane šamize. Na njemu je bila kožna odeća koja mu je štitila čitavo telo i ruke i noge, a lice mu je bilo obojeno crvenom i smeđom bojom, tako da je ličilo na svinjsko. Nikakvo oružje nije nosio. Orao Sna se bacio sa stene na njega i oborio ga na leđa. Počeli su se rvati. Bilo je teško videti ih sa mesta gde smo mi bili. Orao Sna je udario glavom toga čoveka o jednu stenu. Svinjovci su počeli pucati na nas sa svog grebena, ostajući skriveni u žbunju i među drvećem. Mi nismo bili sigurni da li nas je Orao Sna već pozvao, jer su pucnji i odjeci stvarali toliku buku, pa smo odlučili da se podelimo kao što smo se prethodno bili dogovorili – naime, neki od nas da zađu, kroz žbunje, iza tog grebena, a neki da potrče u tu dolinu da se bore sasvim na vidiku.

Većina Svinjovaca ostala je visoko u žbunju, pucajući odatle. Ja mislim da su svi oni imali puške, ali ne svi dobre. Mi smo imali tri veoma dobre puške koje je napravio Himpi Puškar i osam dobrih. Ostali pripadnici naše vojske opredelili su se za borbu noževima ili golim rukama.

Jedan Svinjovac je opalio sa jednog mesta u šamizu, otprilike na pola puta niz njihov greben, i pogodio Orla Sna kad je ovaj, završivši rvanje, ustao. Metak je ušao kroz levo oko i ubio ga. Ostali Svinjovci su povikali prema tom jednom koji je ubio Orla Sna, onda su neki od njih pojurili niz greben, do njega, tamo su vikali, onda su neki od njih sišli sasvim na dno te doline i ostavili puške na stene tamo, pa došli da se bore noževima sa nama.

Onaj koji je napao mene, imao je taj teški oklop od štavljene kože, ali ja sam ga prvim zamahom noža posekao preko lica. On se dao u bekstvo, krv je letela za njim, a ja sam ga jurio uzbrdo sve do staze Ritre. Bežao je i dalje, zato sam se vratio u Dolinu Trule Stene i pojurio na jednog Svinjovca tamo. Bilo je vrlo teško preseći nožem kroz tu njihovu kožnu odeću. Dvapat me je porezao po levoj ruci pre nego što sam bacio nož, sasvim izbliza, pravo njemu u usta. Pao je, gušeći se u krvi i umirući. Njegovim nožem sam mu odsekao glavu, pa sam je hitnuo na drugog Svinjovca, koji je trčao ka meni. Ja se ne sećam da sam to uradio, ali drugi su me videli i ispričali mi. Svinjovac je pobegao. Ja sam morao da se vratim gore, uz naš greben, zato što sam silno krvario iz posekotina na ruci, a Kedar mi je pomogao da zavojima pritegnem rane. Video sam još neke događaje o kojima ću pričati, a za još neke sam čuo kasnije.

Sin Sunca se borio noževima, u dolini, sa jednim vrlo visokim čovekom koji je neprestano groktao kao svinja. Sin Sunca je njega zasekao mnogo puta, ali ovaj ga je najzad dohvatio za kosu, zabacio mu glavu unazad i presekao mu grlo. Onda je Tišina ubio tog čoveka s leđa, iz puške, da vrati za Orla Sna.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Sin Dajke Pumoigračice borio se na vidiku prvo sa jednim pa sa drugim Svinjovcem i ranio je obojicu, ali i on je bio ranjen, pa se morao vratiti uz naš greben, jer je mnogo krvario, kao i ja.

U vrbama, prelazeći Trulostenski potok, Crna je pogođena puščanim metkom u glavu. Tu je skončala. Tako reći na istom mestu Srećnoruki je pogođen u trbuh.

U onoj grupi koja je pokušala da kroz žbunje zaobide drugi greben pogođeni su i ranjeni Zvezda Krvi, Sin Dajke Roze, Gleda Zvezde i Tojona. Članovi te grupe pucali su na Svinjovce, ali nisu bili sigurni da li su ijednome naneli kakvu ozledu.

Tišina se sakrio na jedno mesto tačno iza ugašenih logorskih vatri Svinjovaca, pa je otuda pucao i ubio još tri čoveka, posle onog visokog koji je ubio Sina Sunca.

Zvečar i Planine Sna bili su dva rođena brata. Držali su se zajedno, zašli su kroz žbunje Svinjovcima za leđa, pucali su i ranili dvojicu, a ta dvojica su pobjegla u svinjovački logor. Zvečar i Planine Sna išli su gotovo celim putem za njima, izvikujući uvrede i nazivajući ih kukavicama. Imali su četrnaest i petnaest godina.

Dobrobircu se puška zaglavila posle prvog hica, pa se on sakrio u čestar skrabhrasta. Posle nekog vremena primetio je da se tu skriva i jedan Svinjovac, tako reći nadohvat ruke. Taj Svinjovac nije bio video Dobrobirca. Dobrobirac ga je pokušao udariti kundakom s leđa, ali je Svinjovac čuo taj pokret i dao se u bekstvo, a tada je Dobrobirac potrčao ka nama.

Kad je Tišina ubio i onog visokog i onu trojicu, ranio je sledećega, jednog koji je počeo da ciči kao svinja dok je kolju. Dok je taj cičao, drugi Svinjovac je sišao u dolinu, stao uspravno pokraj stene Gau i raširio ruke, sa ispruženim prstima, kao kondor.

Tišina je pucao i na njega, ali je promašio. Bio je vrlo ljut zbog Orla Sna. Zato je pucao. Naši su počeli da mu dovikuju da ne puca. Taj Svinjovac se popeo na Gau i tamo je držao ruke stalno tako raširene za mir, a ljudi su počeli da viču: "Gotovo je, gotovo je" onima gore, u šumi, koji ga nisu mogli videti. U to vreme bilo je prošlo otprilike pola popodneva.

Ostali smo oko našeg ložišta na grebenu sve dok Svinjovci nisu pokupili svoje mrtve i ranjene. Onda smo sišli u dolinu. Oliv se nije vratio niti je bio donet do mesta naše logorske vatre, pa smo ga tražili dugo. Bio je ranjen metkom, zavukao se u jedno skrovište blizu stena, između nekih otrovnih hrastova, i tamo je umro, ali kad smo ga nosili natrag na greben on se vratio u život.

Napravili smo nosila za naše mrtve i za one ranjene koji nisu mogli da hodaju, pa smo ih prneli pored Tahas Tuhasa do ratne kolibe, to jest ratne lože, na proplanku Kehek. Iz grada su se popeli ljudi iz Lekarske Lože. Napravili su jedan zaklon pored naše ratne kolibe i tu su se starali o ranjenima. Najteže je bio ranjen Srećnoruki. On je umro posle pet dana. Mi smo čitavo to vreme pevali zapadno-odlazeće pesme za njega i za ostalo četvoro ubijenih, a to su bili Oraj Sna, Sin Sunca, Crna i Oliv, koji je umro ponovo. Svi mi koji smo preživeli prošli smo, posle, kroz obrede očišćenja. Zvezda Krvi dobila je očišćenje kao muškarac. Tišina je ostao u ratnoj kolibi samo tih devet dana vakve, a onda se opet vratio u Goru Mračanicu. Mi ostali zadržali smo se još dvadeset sedam dana u ratnoj loži, ne izlazeći ljudima na oči i ne silazeći u grad. Posle toga smo

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

otišli kućama. Približno u vreme plesanja Leta Svinjski Narod napustio je Goru Lešinarku i otišao na severozapad, ka obali. Ti Svinjovci su u tom ratu bili pravi, hrabri ratnici.

KOMENTAR O RATU SA SVINJSKIM NARODOM

Napisala Jasna iz Žute Tugle Tahas Tuhasa i dala biblioteci tamošnjih hejima.

Stidim se što je šestoro odraslih ljudi iz mog grada učestvovalo u tom ratu. A i neki drugi, osim tih šestoro, bili su dovoljno stari da se ponašaju kao odrasli.

Sad se širom Doline priča da su muškarci i žene iz Tahas Tuhasa skloni ratovanju. Kažu da Tahastuhašani ubijaju ljude zbog žireva. Kažu da čak sa Ama Kulkune vide kako se iz Tahas Tuhasa diže dim. Smeju nam se. Ja se stidim.

U redu je da se deca biju, jer deca još nisu naučila umnost, a nisu još ni jaka. To je deo njihove igre.

U redu je da mladárija, oni koji stoje između detinjstva i zrelosti, odluče, umno, da probaju svoju snagu u nekoj rizičnoj igri, a oni, uostalom, mogu i da se opredele da odbace svoj život, ako nisu voljni da ga nastave i da ispunjavaju do starosti sve životne obaveze. Njihovo je da u tom pogledu odaberu. Osoba koja prihvati da odživi čitav život učinila je onaj drugi izbor. Lišila se svih mladalačkih povlastica. Opet posezati za njima, kao zreo čovek, neumno je, nejako i sramotno.

Ljutim se na Orla Sna, na Oliva i na Crnu, koji su mrtvi, i na Zvezdu Krvi, Kamenplesu i Tišinu, koji su živi. Rekla sam zašto. Ako su oni ljuti na mene što ovako govorim, neka oni to kažu ili napišu, a oni koji su mrtvi neka puste, ako žele, da njihov narod govori.

GRAD ČUMO

Usmena istorija, koju je pričao Strpljenje iz Kuće Četrdeset Pet Jelena u Telina–nai.

U stara vremena Čumo nije postojao. Na unutrašnjoj strani severoistočnih brda, istočnije od Čumoa, bio je neki grad po imenu Vared ili Bered. Bilo je to negde na obroncima onih suvih brda tamo, a oko plesališta tog grada bili su vreli izvori i to četiri stalna i jedan povremen. Tu svetu vodu narod je koristio za hejime i za grejanje, ali se voda za kuće, ambare i njive morala dovoditi kroz cevi sa Velikozvečarskog potoka. Imali su bazene za čuvanje zaliha vode, imali su rezervoare i akvadukte i pumpe. Narod priča da i sad možeš naći duž celog Malozvečarskog potoka i pravcem uzbrdo do Jezikprevoja obrađene komade kamena, ostatke njihovih akvadukata. Grad im je uništen u požaru koji se iz doline Šai proširio veoma brzo preko severoistočnog planinskog lanca, spaljujući i šumu i travu. U bibliotekama postoje istorije i lamenti o propasti tog grada u ognju i o divljim i domaćim narodima koji su, zahvaćeni požarom, izgoreli.

Većina ljudskog naroda upozorena je pravovremeno, pre nego što je vatra prešla preko planinskog lanca. Požar se širio tako brzo, gonjen žestokim severoistočnim vetrom, da mu ni ptice nisu mogle pobeći. Padale su zapaljene iz vazduha.

Kad su tamo opet počele da rastu biljke i kad su se vratili mišji narod i drugi mali narodi, ljudski narod je opet počeo da zida svoj grad na istom mestu. Neki su rekli da je to loš plan, zato što više nema šume i zato što je vraćanje nazad loš početak, ali drugi rekoše: "Naši izvori su tu, zato i grad treba opet tu da počne." Iskopavali su ostatke serpentinskih hejima, izvlačili su napolje krovne grede i krov koji se bio srušio unutra, a onda je počeo zemljotres, na mestu i u vremenu gde su bili. Široko se zemlja raspukla duž linije vrućih izvora, a onda se opet zatvorila, progutavši izvore. Ta voda više nikada nije izišla na svetlost dana. Dvoje ljudi koji su dole, unutra, u hejimama, radili na iskopavanju, pogiboše od rušenja greda i zemlje na njih.

Posle toga je ljudski narod prepustio taj grad divljim narodima i ostao u letnjim kućama, ili pravio male kuće na drugim mestima, ili otišao u druge gradove, pa se činilo da u ovim nezgodnim brdima više neće postojati grad. Ali desilo se da je neka žena čuvala stado ovaca na jednoj livadi zvanaj Čumo i da je videla kako mnoštvo starih ljudi, onih koji su u Beređu odživelili svoje živote i umrli, sad pleše na toj livadi. Oni su dolazili i plesali u rano jutro, pre izlaska sunca. Kazala je drugima o ovome i oni su se dogovorili, svi zajedno, da tu naprave svoj grad. Mesto je bilo pogodno, jer su već pre toga počeli da čuvaju svoje ovce na Ovči Gori. I tako su oni tu napravili plesalište i plesali na njemu, pa iskopali i izgradili hejime, a onda su ukrstili šarku na Čumo Potoku i napravili sebi grad na tom mestu. Imali su tamo jedan veoma slavan Ples Sunca, prve zime grada Čumoa. Na taj ples su, kažu, došli i svi oni stari, bivši stanovnici Beređa, sad narod Neba, pa su plesali zajedno sa narodom Zemlje, u Čumou i čak se, kažu, između pevanja Čumovaca moglo čuti i pevanje onih ranijih.

Mnogi Čumovci ne stanuju stvarno u tom gradu. Za takve gradove kaže se da su dugoruki. Jer, neke kuće su veoma udaljene od zborišta, raspoređene su duž Čumo potoka, a neke sežu čak do samog Zvečarskog potoka, na domak mesta gde je, pre požara, bio stari grad.

NEVOLJA SA PAMUKAŠIMA

Napisao Sivi Bik od Opsidijana u Telina–nai, kao deo priloga svojim hejimama.

Kad sam ja bio mlad momak, dogodila se nevolja sa onim narodom koji nama šalje pamuk sa juga u zamenu za naša vina. Mi smo svakog proleća i svake jeseni stavljali u voz i slali u Sed dobra vina, bistro 'Ganais', tamno 'Berenis', pa vino 'Mes' iz Unmalina i 'Slatki Betebes' koji se njima sviđa. Sve su to dobra vina, odabrana zato što dobro podnose putovanje, šalju se u najboljim hrastovim bačvama. Ali oni su počeli da nam šalju kratkovlakanasti pamuk, pun semenja, i to ne samo pamučnog nego i semenja raznih korova; pa još i u balama smanjene težine. Onda jedne godine poslaše samo

polovinu u balama, a drugu polovinu u vidu već izatkanog platna – koje je jednim delom bilo dobro i dobre težine, ali drugim delom aljkavo urađeno, pa i gore nego aljkavo.

Te godine sam prvi put išao u Sed, sa mojom učiteljicom Tkačke umetnosti, Visokoletećom iz Opsidijana u Kastoha–nai. Putovali smo dole sa vinom, odseli u onoj krčmi u Sedu, gde imaju divnu morsku hranu i gde je baš udobno. Ona i vinari su se upustili u raspravu sa strancima, ali nisu ništa postigli, jer oni koji su takav pamuk doneli u Sed izjavili su da su samo posrednici – oni nisu poslali rđav pamuk, oni su ga samo utovarili i istovarili i preneli brodovima, istim onim brodovima kojima su vino odnosili na jug. U celom Sedu postoji, rekoše, samo jedna jedina osoba koja stvarno pripada Pamučnom Narodu, a to je jedan čovek koji ne ume da govori nijednim jezikom koji je ikom drugom poznat. Visokoletača je dovukla tog čoveka u Berzu informacija u Sedu, ali on se ponašao kao da nikad nije čuo za TOK; a kad je pokušala da prenese poruku kroz Berzu do mesta odakle je pamuk došao, niko joj nije odgovorio.

Ljudima iz Vinarske umetnosti bilo je drago što je ona došla, jer da nije, oni bi prihvatili rđav pamuk bez protivljenja i otpremili, zauzvrat, celu onu količinu dobrog vina. Ona im je dala uputstvo da otpreme samo dve trećine uobičajene količine, a 'Slatkog Betebesa' nimalo, a ostatak da vrate kući i da onda sačekaju da se Pamukaši jave. Odbila je da ukrca rđavo platno u voz, pa ga oni vratiše u lađe. Lađari su izjavili da je njima to svejedno, ako će dobiti od nas uobičajeni deo vina kao naknadu za prevozničku uslugu. Visokoletača je htela da smanji i to, da bi navela Lađarski Narod da ubuduće pripazi na kakvoću robe koju ukrcava; ali drugi trgovci iz Doline rekoše da to nije pošteno ili nije mudro; zato smo dali ploviocima pola vagona vina, kao i obično – i to isključivo 'Slatki Betebes'.

Kad se kući vratismo, počеше rasprave između Tkačke i Vinarske umetnosti, Nalaziteljske Lože, gradskih saveta i zainteresovanih ljudi nekoliko gradova, pa neki od nas rekoše: "Niko iz Doline nije bio na tom mestu odakle pamuk dolazi, već četrdeset ili pedeset godina. Možda bi trebalo da neki ljudi odavde pođu tamo i da razgovaraju sa tim narodom." Ovo je prihvaćeno od strane svih ostalih.

I tako smo pričekali neko vreme da vidimo hoće li Pamukaši poslati kakvu poruku preko Berze kad vide da im je vraćen njihov loš pamuk i da im je poslato manje vina nego obično; onda smo pošli na put, nas četvoro: ja, zato što sam želeo da idem i zato što sam znao ponešto o pamuku i tkaninama; i trojica iz Lože Nalazitelja i to dvojica koji su mnogo trgovali i koji su više puta prešli Unutarašnje more i jedan koji je hteo da osavremeni nalaziteljske karte tih predela ka kojima smo pošli. Imena su im bila Strpljenje, Peregrin i Zlato. Bili smo svi muškarci i svi mladi. Ja sam bio najmlađi. Ja sam prethodne godine učinio zalaženje u kopno sa jednom devojkom iz Plave Gline, ali kad sam rekao da ću putovati na kraj Unutrašnjeg mora, ona je rekla da sam lud i neodgovoran i iznela moje knjige i moju posteljenu na odmorište stepeništa. Zato sam krenuo iz kuće moje majke.

Bio sam veoma zauzet učenjem Tkalaštva, pa nisam mnogo razmišljao o mogućnosti da pristupim Nalaziteljima, ali put u Sed me je naveo da poželim da putujem više; osim toga, znao sam da imam dara za trgovački posao. Nisam video nikakav razlog

da se toga stidim. Nikad nisam mnogo mario šta ljudi pričaju. I zato sam sad pošao kao novak u toj Loži, sa ulogom i putničkom i trgovačkom.

U knjigama koje sam čitao i u pričama koje sam kao dečak čuo, Nalazitelji su uvek bili putnici, nikad trgovci, i najčešće su bili na snežnim vrhuncima u planinama Svetlosnog Lanca gde su pevali medvedima, ili gubili nožne prste usled smrzavanja, ili spasavali jedni druge iz provalija. Ovi Nalazitelji sa kojima sam krenuo nisu bili, činilo se, nimalo naklonjeni tom stilu putovanja. Vozili smo se u spavaćem vagonu amarantskog voza, sve do Seda, onda smo se opet smestili u tamošnju gostionicu, a jeli smo kao patke u leji sa crvima; tako stanujući, raspitivali smo se o brodovima i čamcima.

Niko nije plovio na jug. Mogli smo dobiti brod za prelazak na Istočnu obalu, do Rekvita, kasnije tog meseca; ili smo mogli dobiti, odmah, čamac koji bi nas prevezao preko Kapije do ostrvlja Falares. Iz Rekvita, ili sa Falaresa, mogli smo pokušati da nađemo neki obalski brod koji bi išao ka jugu, a mogli smo i krenuti pešice, unutrašnjim stranama planina. Nalazitelji su zaključili da su bolji izgledi na zapadnoj strani i da treba da pređemo Kapiju.

Zažalio sam kad sam video čamac.

Bio je dugačak nekih pet metara, a imao je nekakav prdeći motorčić i jedno jedro. Za plimne struje kod Kapije kaže se da su brže nego konj u galopu, a o tamošnjim vetrovima se priča slično.

Čamdžije su bili neki mršuljavi belci sa ribljim očima: ostrvljani sa Falaresa. Govorili su TOK u dovoljnoj meri da se sporazumemo. U Sed su bili došli da trampe ribu za žito i rakiju. Oni su tim čamčićima isplivljavali i daleko na zapad od Kapije, na otvoreni okean, u ribolov. Večito su govorili: "Ho, ha, ide napolje, na veliki talasi, ha, da?" dok sam ja povraćao preko ruba čamca.

Počinjao je neki severac i dok smo mi stigli na sredinu vode u Kapiji, talasi su postali vrlo strmi i jaki, stizali su kao blistave, male litice. Čamac se propinjao uz njih, padao niz njih, trzao se i pljuskao o površinu mora. Onda se razišla niska magla, koja je dotle ležala nad Unutar-kontinentalnim morem, magla za koju sam ja mislio da je neka daleka zemlja; vetar ju je razneo za nekoliko trenutaka i mi smo ugledali vrhove Svetlosnog Lanca, sto šezdeset kilometara udaljene od nas, videli smo daleko svetlucanje njihovih snežnih kapa.

Strpljenje mi je rekao da se tu, ispod mesta na kome se čamac tada nalazio, dno mora sastoji sve od samih građevina. U davnim vremenima, izvan našeg sveta, Kapija je bila dalje na zapadu i bila je uža, a sve njene obale i sve zemlje dublje u kopnu koje su od tih obala počinjale bile su prekrivene kućama. Kasnije sam čuo iste podatke i u Loži Madrone, a postoji i ona pesma o starim dušama. I nema sumnje da su ti podaci istiniti, ali ja tog dana nisam imao nimalo želje da zaronim i proverim ih, mada se činilo, kako je vetar duvao sve jače i jače, da nam predstoji da učinimo tačno to. Bio sam, međutim, odveć zbunjen da bih se stvarno plašio. Nigde nikakvo tlo nismo mogli videti, osim tih majušnih, belih, testerastih zubića, napola skrivenih zaobljenošću sveta, a svud okolo –

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

jarko, bleštavo sunce, vetar i voda; smatrao sam da je to već u znatnoj meri nalik na smrt.

Kad smo se, sledećeg dana, konačno iskrcali na kopno, na jednom od Falareskih ostrva, moje prvo osećanje bilo je: telesna pohota. Ne da mi se digao, nego mi se ogromno digao i izdužio; ni na šta drugo nisam mogao da mislim. Sve Falareskinje su mi izgledale kao lepotice, a moje želje su bile toliko neumne da sam se ozbiljno zabrinuo. Postigao sam da budem sam, što baš i nije bilo lako, pa sam masturbirao, ali to nije pomoglo. Najzad sam ispričao Peregrinu šta je i kako je, a on je bio dovoljno pristojan da se ne smeje. Rekao je da je to zbog mora. Mi govorimo o življenju na obali – kad neko nema seksualne odnose – i o zalaženju u kopno – kad ih počne imati – a to nam je, možda, reverzni jezik. Seks uvek okreće i preokreće stvari. Strpljenje je rekao da ne zna zašto boravak na moru i pristizanje na obalu imaju baš takvo dejstvo, ali da ga je i na sebi zapazio. Rekao sam da se osećam kao da sam se vratio u život i još postao mnogo življi nego obično. U svakom slučaju, posle dva–tri dana jedenja falareske hrane izlečio sam se. Sve žene počеше da mi izgledaju kao morska travuljina; imao sam samo jednu želju, a to je da otputujem odatle, pa makar i čamcem.

Oni u to doba godine uopšte nisu plovili duž unutarne obale, nego su svi hrlili na okean da hvataju krupnu ribu. Ali to je bio širokogrud narod, pa neki rekoše da će nas povesti na plovidbu duž unutarne obale, sve do mesta koje se, po njima, zvalo Tuburhuni, gde je stanovala porodica jednoga od njih. Pošto smo morali nekako da pođemo sa tog ostrvlja, prihvatili smo ovo, iako nismo bili sigurni gde je taj Tuburhuni. Falarci prave karte mora, ali ne i kopna, a nijedan od naših naziva za kopnena mesta nije se podudarao sa njihovim. Međutim, ma koje mesto na Južnom Poluostrvu nama je odgovaralo.

Kad smo zaplovili na jug, vreme je bilo tiho, a talasi niski. Magla se nikako nije dizala. Nekoliko grebena i ostrva mimoidosmo, a negde oko podne prošli smo pored jednog dugačkog, niskog ostrva za koje Falarci počеше da govore: "Siti. Grad. Siti." Kroz maglu ga nismo mogli dobro videti; činilo se da je od golih stena, na kojima je raslo malo jerba–bueno trave i plažne trave, ali smo videli i dve visoke, vitke kule, ili katarke, podržane kablovina iz raznih pravaca. Falarci su se mnogo razgalamili opisujući ih: "Ti pipne, ti umre!" Glumili su za nas pogibiju od električne struje i gušenje i pogibiju od munje. Ja nikad dotad nisam čuo da se o Gradovima pričaju takve stvari, ali nikad nisam ni video neki Grad, ni pre ni posle te plovidbe. Ne znam da li su govorili istinu, ili su izvodili jednu od svojih malih šala sa nama, ili su ispoljavali neko svoje sujeverje. Nema sumnje da su Falarci prilično slabo obrazovani i da nisu u dodiru sa stvarima, jer žive na tom svom ostrvlju u magli; oni se Berzom informacija u Sedu ne služe nikad, kao da je i ona opasna po život. Bojažljiv je to narod, osim na vodi.

Pokazalo se da je Tuburhuni mesto koje na našim kartama nosi naziv Gohop; to je gradić malo južno od severnog vrha poluostrva, sa unutarne strane. Bio je zaklonjen od večite magle Kapije. Svud po gradu rasli su avokadoi i upravo su dozrevali kad smo stigli tamo. Kako ti ljudi uspevaju da ostanu mršavi, ja ne znam, ali mršavi su bili i bledunjavi, kao Falarci; ali nisu bili baš toliko udaljeni od događaja. Rado su pričali sa

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

putnicima, a Zlatu su pomogli da isplanira, na svojim kartama, naše dalje putovanje. Nijedan njihov čamac nije polazio ka ma kojem udaljenijem mestu, štaviše rekli su da niko ne doplovljuje redovno u njihovu malu luku, pa smo pošli pešice ka jugu.

Poluostrvski Planinski Lanac leži između Okeana i Unutrašnjeg mora; zemljotresima i sleganjima tla toliko je razbijen i raselinama i pukotinama toliko izbrzdano, da je pešačenje duž njega kao da prolaziš kroz šumu, penjući se redom na svako drvo koje ti se nađe na putu i onda silazeći niz to drvo s druge strane. Zaobilaženje je najčešće bilo nemoguće. Ponekad smo mogli ići duž plaža, ali na mnogim mestima nije ih bilo – nego su se planine okomljavale strmo u more. Tada smo mukotrpno išli uzbrdo i još uzbrdo, sve do planinskih vrhova; onda nam se ukazivao, sa naše desne strane, okean, a sa leve strane more, a ispred i iza nas kopno koje se spušta u naborima sve nižim i nižim, bez kraja. Što smo južnije odmicali, sve više je bilo dugačkih, uzanih rtova i zaliva duž obale, pa je bilo teško znati da li se još krećemo duž poluostrva samog, ili smo skrenuli nekim rtom koji se pruža daleko u more; u ovom drugom slučaju našli bismo se, naposletku, na samom vršku rta i videli da je ispred nas samo more, pa bismo se morali vraćati petnaest ili dvadeset kilometara i nastavljati tamo gde se skretanje dogodilo. Niko nije znao koliko su stare te karte; dobijene su bile od Berze informacija, ali – kad? Videlo se da su zastarele. Najčešće nije bilo ni mogućnosti da o daljem putu pitamo ikoga osim ovaca. Ljudski narod je živio dole, u kanjonima, sa vodom i drvećem. Ti ljudi nisu bili naviknuti na neznance, a mi smo dobro pazili da im ne stvaramo strah.

U tom delu sveta mladi muškarci, u poznom mladalačkom dobu ili stariji od toga, često stvaraju grupe koje odlaze da žive na lovački način, kao naši u Loži Zalivskog Lovora, ali manje odgovorno. Tim bandama je dopušteno i da se tuku između sebe, pa i da izvode pljačkaške napade jedni na druge ili na ma koji grad osim onog iz koga je sama banda pošla; otimaju alatke, hranu, životinje, ili šta god drugo im se dopadne. Zbog tih pljački događala su se ponekad, jasno, i ubistva; neki od tih ljudi nikad se ne vrata smirenom životu, nego ostaju u brdima kao šumci; a neki od njih su ljudi i ubijaju radi ubijanja. Stanovnici gradova se mnogo nerviraju zbog tih svojih divljaka i žive u strahu od njih; zato smo nas četvorica, mladi muškarci, stranci, morali da se ponašamo na primetno pristojan i ućtiv način čak i kad smo bili daleko, da neko ne pomisli da smo razbojnici ili ubice.

Delimični prikaz naroda i mesta poznatih Kešima

Ova mapa je zasnovana na 'Rekama koje teku u Unutrašnje more', ali Jasnina mapa je orijentisana prema toku glavnih reka, dok je vrh ove mape okrenut ka severu, u skladu sa našim konvencijama. Imena naroda ili kulturnih grupa su podvučena.

Kad bi ti građani uvideli da smo bezopasni, postajali su širokogruđi i prićljivi i davali su nam sve što su mislili da nam je potrebno. Njihovi gradovi većinom su bili mali, prijatni, sa kućama od greda i nepečene cigle, premazanim gipsanim malterom, u senci stabala avokada. U gradovima se živelo tokom cele godine, jer porodica u letnjakovcu ne bi bila bezbedna, zbog omladinskih bandi; međutim, govorili su da se u letnjakovce nekada išlo i da su mladi postali neodgovorni tek u poslednjih nekoliko

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

pokolenja. Meni se činilo da je nerazumno dozvoljavati da se jedna takva neravnoteža dogodi i da se nastavlja, ali oni su, možda, imali neke svoje razloge za to. U tim mnogobrojnim klisurinama narodi su bili različiti i govorili su nekoliko raznih jezika, ali gradovi i način života bili su kod svih njih manje–više isti. Uvek se u gradu našao i poneko sposoban da govori TOK–om, pa smo se mogli sporazumevati. Iz jedne od njihovih Berza poslali smo poruku Berzi u Vakvahi da treba javiti Nalaziteljima i našim domaćinstvima da je s nama sve, zasad, dobro.

Blizu korena Poluostrva, sa unutarnje strane, grebeni postaju niži i prelaze u vruće, peskovito zemljište gde ne stanuje ljudski narod; dva puna dana mora se pešačiti preko tog terena, dok se ne stigne do jugozapadne obale Unutrašnjeg mora. Tu su plaže široke i niske, tu se morske močvare, dine i slankasta zamočvarena jezera protežu kilometrima u kopno; a južno odatle pružaju se, pravcem istok–zapad, strme, puste planine. Unutrašnje more je duž te obale veoma plitko, prepuno ostrva i peščanih sprudova; e, na tim ostrvima se gaji pamuk.

Pamučni Narod naziva sebe imenom Usudegd. Ima ih poprilično, čak nekoliko hiljada; žive na tim ostrvima i na onim mestima duž obale gde se planinske reke ulivaju u more – taj narod ima slane vode koliko hoćeš, ali u slatkoj oskudeva. More im je mlako, topla je cela ta zemlja, ali ni približno onako vruća kao što je, pričaju, zemlja na drugoj strani tih pustih planina, na obalama Omornskog mora. U njihovoj zemlji ima nekoliko oblasti koje su veoma zatrovane, ali pošto su padavine tako oskudne, otrov ostaje na svom mestu u tlu, a narod zna gde ne treba ići.

Pamukaši vide kako se, sa druge strane Unutrašnjeg mora, na severoistoku, uzdiže ka visinama onaj vrhunac Lanca Svetlosti koji je, za nas, Južna Gora, a za njih Stara Lavlja Planina. Zapravo, čovek najčešće može videti samo tminu koja sipa iz nekolicine vulkana što su južno od nje. U njihovim razmišljanjima, Južna Gora je važna, ali oni na nju ne idu nikada. Kažu da je sveta i da njenim stazama ne treba gaziti. Ali šta je sa narodom Gongon, koji živi svud uokolo Južne Gore? Ta vrsta pomisli osobena je za Pamukaše. O nekim stvarima oni ne umeju da misle razumno.

Po mom uverenju, kad neki narodi imaju previše veze sa morem i kad se mnogo koriste čamcima i brodovima, to se nepovoljno odražava na njihov razum.

Bilo kako bilo, njihovi gradovi se razlikuju od gradova onih naroda na Poluostrvu. Pamukaši se ukopavaju, zidaju ispod nivoa tla, ostavljajući da samo oko pola metra zida viri iznad, da bi tu bili prozori; to njihovo liči na hejime. Krov je niska kupola pokrivena busenjem trave, tako da onaj ko gleda sa iole većeg udaljenja ne vidi grad, nego mnoštvo humki. Između krovova je obilje žbunja, drveća i puzavica, od onih vrsta koje tu rastu: a to su, od drveća: palme, avokado, velika stabla pomorandže, limuna i grejpfruta, rogač, urma, zatim eukaliptusi istih vrsta kao kod nas, ali i nekih vrsta koje nisam nikad ranije video. Puzavice im cvetaju predivno. Drveće daje senku iznad tla, a kuće ostaju prohladne, ispod tla; takvo uređenje izgleda čudno, ali je razumno. Nemaju problema sa drenažom tih kuća, kao mi sa hejimama, zato što je tamo veoma sušno; ali pričaju da kod njih kiše, kad počnu, umeju da budu žestoke i da se ponekad dogodi da narod, zbog poplavljenosti kuća, mora da beži napolje.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Njihova svetišta su u blizini gradova; to su veštačke planine – brežuljci, naime, višestruko obavijeni obrednim stazama, sa divnim, majušnim kućama ili drugim zatvorenim zdanjima na samom vrhu. Mi smo se držali podalje od njih. Strpljenje je rekao da je najbolje ne ići na sveta mesta stranaca, sve dok te stranci ne pozovu tamo. Jedan od razloga što se njemu sviđa amarantinski narod, kod koga je boravio nekoliko puta – rekao nam je Strpljenje – sastoji se u tome, što Amarantinci uopšte nemaju svetišta. Ljudi su skloni da reaguju nervozno kad su u pitanju njihova sveta mesta.

Međutim, Pamukaši su i bez toga već bili nervozni. Nisu odgovorili na onu poruku, niti su sami poslali ikakvu poruku preko Berze, ali su bili ljuti što smo im vratili loše platno i što nismo poslali uobičajenu količinu vina; iz tog razloga, nas četvorica smo se odmah našli u nevolji. Dovoljno je bilo da kažemo da smo iz Najske Doline i osinjak je počeo da zuji.

Morali smo ući u jedan od njihovih čamaca, plitkih, ravnih tvorevina koje su davale osećaj velike nesigurnosti, i preći na najvažnije ostrvo. Čim smo se našli na vodi, iako je bila sasvim mirna i ravna, meni je opet pripala muka. Imam vrlo osetljivo čulo za ravnotežu; nepostojanost čamaca i brodova utiče na moje unutrašnje uho. Pamukaši nisu imali nimalo razumevanja za to. Za razliku od ostrvljana Falaresa, koji su, ranije, zbijali šale, ovi Pamukaši su reagovali prezrivo i uvredljivo.

Prošli smo pored mnogih velikih ostrva, a Pamukaši su neprestano pokazivali prstom i govorili: "Pamuk, pamuk. Vidite pamuk? Svako zna da mi gajimo najbolji pamuk. Čak i daleko na severu, čak kod Kraterskog jezera, to svi znaju! Pogledajte samo taj pamuk!" i tako dalje. Pamučna polja nisu izgledala osobito upečatljivo u to doba godine, ali mi smo klimali glavama, osmehivali se i ponašali se sa divljenjem i doličnošću; saglašavali smo se sa svim što su rekli.

Zaplovili smo pored jednog ravnog ostrva dugačkog kilometrima, a onda smo skrenuli ka severoistoku i iskricali se na neko malo ostrvo sa koga se pružao dobar pogled na planine; odatle si mogao da vidiš čitav južni deo Lanca Svetlosti i goli, pusti Havilski Lanac na jugu. Celo to ostrvo bilo je grad, bilo je tu na stotine krovnih humki, s tim što su neke bile obrasle travom, a druge pokrivene golim peskom; između humki je drveće i žbunje bilo zasađeno u određenim obrascima, cvetne leje takođe su bile raspoređene u obrasce, a sve to je bilo promreženo stazicama. Staze su im jaka strana, tamo dole, ali morate znati po kojim stazama se sme hodati.

Mi smo proveli na putu ceo taj dan i trideset dana pre toga i kad smo se iskricali na to ostrvo sunce je već bilo na zalasku, pa ipak, dali su nam samo malo vremena da večeramo i zatim su nas povelili pravo na sastanak gradskog saveta. A tamo, jedva da su rekli išta učtivo i pristojno o činjenici da smo mi toliki put prevalili radi razgovora s njima; maltene prve njihove reči bile su: "Kamo ga 'Slatki Betebes'?" i "Što nam vratiste robu? Zar nemamo sporazum načinjen još pre šezdeset godina? Od tad je svake godine poštovan i obnovljen, do ove godine! Što prekršite svoju reč vi iz Du-line?" Dobro su vladali TOK-om, ali su uvek govorili 'Du-lina' umesto 'Dolina' i 'hvino' umesto 'vino'.

Strpljenje je znao šta čini kad je birao to svoje srednje ime. Slušao ih je i slušao, beskrajno i ostajao usredsređen, ali se nijednog trena nije namrštio, niti je klimnuo

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

glavom, niti odmahnuo glavom. Peregrin, Zlato i ja smo ga oponašali što smo bolje umeli.

Pošto je veoma mnogo njih reklo šta je ko imao reći, ustala je jedna malena žena, a uz nju i jedan muškarac, takođe sitnog rasta. Oboje su bili iskrivljenog tela i grbavi i oboje su imali izgled jednovremeno i mladosti i starosti. Jedno od njih dvoje reče: "Dajmo da sad i naši gosti govore", a drugo reče: "Neka sad Hvinari govore." Imali su autoritet, to dvoje sitnih, starmlatih blizanaca. Ostali svi zatvoriše usta čvrsto kao ostrige kad se sklope.

Strpljenje je pustio da neko vreme bude tišina pre nego što je progovorio, a kad je počeo, njegov glas bio je ozbiljan i blag, tako da su morali da budu neprekidno tihi da bi ga uopšte čuli. Obazriv je bio i učtiv. Puno je govorio o prikladnosti tog sporazuma i o njegovoj poštovanja dostojnoj starosti i povoljnosti i o nenadmašenom kvalitetu usudegskog pamuka, koji je poznat kao najbolji pamuk od Kraterskog jezera do Omornskog Prekida i od obale Okeana do Nebeskog Planinskog Lanca – tu je postao baš rečit – zatim se opet smirio i progovorio pomalo tužno o tome da Vreme istupi i najoštriji nož i izmeni značenje reči i misli u ljudskim glavama, tako da se na kraju i najčvršći čvor mora zavezati iznova, a isto tako i najiskrenija reč kazati još jednom. Posle ovoga, opet je seo.

Vladala je tišina. Ja sam mislio da je Strpljenje probudio razum u njima i da će se oni odmah složiti. Bio sam veoma mlad. Ona ista žena, koja je ranije najviše zasipala rečima, sad ustade pa reče: "A što vi niste poslali četrdeset burića 'Slatkog Betebesa' kao uvek dosad?"

Uvideo sam da teški deo tek počinje. Strpljenje je morao da odgovori na to pitanje i takođe na pitanje zašto smo im vratili deo tkanina. On još dugo nije ni na jedno od ta dva odgovorio. Pričao je neprestano u metaforama i slikama, zaobilazio je stvarne teme; posle nekog vremena, mali, izvitopereni blizanci počeli su da mu uzvraćaju istim načinom. A onda, pre nego što je rečeno išta što bi imalo neki veliki konkretan sadržaj, oni prekidoše sednicu zato što je već bilo veoma kasno, pa nas odvedoše, najzad, u jednu praznu kuću gde smo mogli malo otpočiniti. Nikakvog grejanja nije bilo, a od svetla, samo jedna malena električna sijalica. Kreveti su imali noge i na njima stajali i bili su džombasti.

To se tako nastavilo još tri dana. Čak je i Strpljenje rekao da nije očekivao da će oni produžavati sa svadom i da je razlog što su toliko svadljivi verovatno u tome što se nečega stide. A ako je tako, mi smo dužni da se potrudimo da ih ne postidujemo još više. I zato nismo mogli da kažemo ni jednu jedinu reč o lošoj kakvoći njihovog sirovog pamuka u poslednjih nekoliko godina, pa čak ni o lošem platnu koje su pokušali da nam uvale. Samo smo ostajali smireni i setni i ponavljali da stvarno žalimo što nismo otpremili slatko vino koje uzgajamo naročito za njih; a nijedne reči o razlogu neotpremanja. I, jasna stvar, malo pomalo izišla je na videlo istina da se njima mnogo što–šta loše dogodilo u proteklih pet godina: pojavila se jedna mutacija virusa pamukovog lista, koju je bilo teško suzbiti; tri godine za redom bila je suša; niz neobično jakih zemljotresa doveo je do stvaranja velikih talasa koji su preplavili neka od njihovih

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

ostrva i do tolikog povećanja slanosti vode na drugim ostrvima da to ni njihov inače otporni pamuk nije mogao podneti. Oni su, izgleda, smatrali da su za sve te stvari sami krivi i da zato treba da se stide. "Koračali smo pogrešnim stazama!" ponavljali su neprestano.

Strpljenje i Peregrin, koji je takođe govorio u naše ime, nijednom nisu rekli ni reč o tim njihovim nevoljama, ali su počeli da pričaju o našim mukama i nevoljama u Dolini. Morali su dobrano i da preteruju, jer u Dolini je već godinama sve išlo baš odlično za vinare, a četvrta i peta godina pre toga donele su izuzetno kvalitetnu proizvodnju i 'Ganaisa' i 'Fetalija'; ali u svakoj vrsti poljoprivredne proizvodnje uvek ima problema toliko da se može o njima pričati. Što su više njih dvojica pričala ili fantazirala o mrazevima u nedoba i o propalim vrenjima, to su više pamukaši pričali o svojim teškoćama, tako da su na kraju rekli sve. Onda kao da im je laknulo; dadoše nam da boravimo u mnogo lepšoj kući, dobro osvetljenoj i toploj, na čijem je krovu bilo mnogo stazica obeleženih belim školjkama i fumo-lopticama. I konačno počеше pregovore o novoj sadržini sporazuma. Strpljenju je bilo potrebno sedam dana da ih dovede do te tačke. A kad smo najzad prešli na stvar, pokazalo se da je sve vrlo jednostavno. Uslovi su bili manje-više isti kao i pre, ali je predviđeno više prostora za novo pregovaranje svake godine kroz Berzu. Ni jednom rečju nije pomenuto pitanje zašto nisu ranije koristili Berzu da objasne svoje ponašanje. Pamukaši su i dalje bili preosetljivi i nerazumni ako im kažeš nešto pogrešno. Mi smo rekli da ćemo primati pamuk sa kratkim vlaknima dok oni opet ne budu imali dovoljne količine onog sa dugačkim vlaknima i da ćemo u prolećnoj pošiljci otpremiti dvostruku količinu 'Slatkog Betebesa'; međutim, ugovoreno je da će nedovoljno teške bale biti odbijane, a za tkanine smo rekli da ih nećemo, zato što više volimo da sami tkamo. Oko ovog poslednjeg nastao je problem. Ona ženska koja je bila mnogo drčna na 'Slatki Betebes' počela je stvarno da sipa otrov u vezi s tim – govorila je satima i satima o kvalitetu i lepoti tkanina iz Usudegda. Međutim, Strpljenje je sa malim uvrnutim blizancima sad već bio prijatelj po srcu; konačno je iskazan ugovor da pamuk bude samo u balama, a da tkanina ne bude uopšte.

Kad je ugovor bio iskazan, ostali smo još devet dana, iz učtivosti, a i zato što su Strpljenje i to dvoje blizanaca pili zajedno. Zlato je bio zauzet oko svojih karti i beležaka, dok je Peregrin, čovek koji se dopadao svima i svugde, povazdan pričao sa građanima ili se vozio čamcima s njima do drugih ostrva. Ti čamci bili su praktično samo svežnjevi tula-trske. Ja sam se najčešće vrzmao unaokolo sa nekim mladim ženskama koje su tu radile kao tkalje. Imale su fine mehaničke razboje na sunčev pogon, o kojima sam napravio beleške za moju nastavnicu Visokoleteću; bile su i ljubazne i prijateljski nastrojene. Strpljenje me je upozorio da je bolje nemati seksualne veze sa osobama u stranim zemljama dok nisi siguran kakvi su njihovi običaji i zahtevi u pogledu stvaranja veza i u pogledu braka, sprečavanja začeca, tehnika i tako dalje. Zato sam se ja ograničio na malo flerta i ljubljenja. Pamučarke su se ljubile otvorenih usta, što te iznenadi ako ne očekuješ, i mnogo, premnogo vlažno, ali i vrlo slasno; a mene je to, u onim okolnostima, bacalo na velika iskušenja.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Peregrin se jednog dana sa jednog od tih ostrva vratio sa čudnim izrazom na licu. I rekao: "Strpljenje, zeznuli su nas!"

Strpljenje je, kao i obično, samo čekao.

Peregrin je objasnio: sreo je, u jednom gradu na jednom od najsevernijih ostrva, neke od mornara sa onih lađa koje dopremaju pamuk u Sed, a vraćaju se sa našim vinom – iste one ljude koji su rekli da su samo mornari i da ne znaju ništa o pamuku i da čak i ne govore pamučarskim jezikom. A zapravo su bili stanovnici tog pamučarskog grada i govorili su tim jezikom jednako dobro kao i meštani, zato što su stvarno i bili meštani. Po zanimanju, to jest po umetnosti, bili su mornari, pa nisu želeli da se upuštaju u raspre sa nama o robi ili o ugovoru. A nisu ni kazali ikome, osim ljudima sa svog sopstvenog ostrva, o onoj količini 'Slatkog Betebesa' koja je data samo njima. Smejali su se, zbog toga, kao ljudi, kad su ga videli, reče nam Peregrin. Priznali su mu i ovo: onaj čovek za koga su bili rekli da je jedini Pamučar među njima, u stvari jedini nije bio Pamučar; bio je to neki jadni maloumnik koji je dolutao iz pustinje i koji nije umeo mnogo da kaže ni na jednom jeziku.

Strpljenje je ćutao toliko dugo, da sam poverovao da je ljut, a onda je počeo da se smeje; svi smo se smejali. Rekao je: "Idi i vidi da li bi ta posada htela da nas poveze kući, na sever, morem!"

Ja sam, međutim, predložio da kopnom krenemo kući.

Nekoliko dana kasnije otišli smo. Dva meseca nam je bilo potrebno da dopešaćimo istočnom obalom Unutrašnjeg mora do Rekvita; od Rekvita smo preplivali do Taceloca po velikoj oluji, ali čitavo to putešestvije je priča za sebe. Mogao bih je ispričati, neki drugi put.

Od kad smo nas četvorica otišli tamo dole, nikakvih daljih nevolja nije bilo sa tim narodom vate; uvek su nam slali i još šalju, dobar, dugovlaknast pamuk. Nisu oni nerazuman narod, osim što prave te svoje stazice svuda i što se stide da priznaju da su imali nevolje.

BELEŠKE:

str. 137# Peregrin.

Na keškom Jestik, peregrinski soko ili soko lupalac, putnik, tuđin; često ime u Loži Nalazitelja.

str. 145# fumo loptice.

Reč fumo označava komadiće ugrušanog materijala, obično beličaste ili žućkaste; taj materijal je pradavnog industrijskog porekla, a specifična težina mu je približno jednaka specifičnoj težini leda. U izvesnim delovima okeana ima fumo loptica, a neke plaže se gotovo u celosti sastoje od trunčica fumo.

PANDORA SE ZABRINUTO PITA ŠTA OVO ČINI: UZNEMIRENO SE OBRAĆA ČITATELJU

Jesam li spalila sve biblioteke vavilonske?

Jesam li ih ja spalila, ili neko drugi?

Ako bukete, biće da smo ih zapalili svi mi. Ali sada, dok pišem ovo, nisu spaljene; knjige su na policama, a elektronski mozgovi su puni su pamćenja. Ništa izgubljeno, ništa zaboravljeno, sve u sitnim delovima.

Ali, znate, čak i ako mi ovo ne spalimo, svejedno ga ne možemo sa sobom poneti. Jeste da nas je mnogo, ali ipak ima previše za nošenje. Strava koliko je teško. Čak i ako budemo nastavili da kotimo po deset beba svake sekunde da bi one nosile teret Civilizacije dalje u budućnost, neće nam uspeti, one to neće moći. Slabe su, neprestano umiru od gladi, tropskih bolesti i očajanja; kopilad jedna mala. Zato sam ih sve pomorila. Možda niste primetili da je prava razlika između nas i Doline, ona velika razlika, zapravo jedna malena stvar: njih nema previše.

Jesam li ja poubijala bebe?

Slušajte, pokušala sam samo da im dam vremena, to je sve, časti mi. Istoriju im ne mogu dati. Ne znam kako se to radi. Ali vremena im mogu dati – to je urođeni dar. Ja sam samo otvorila kutiju koju mi je Prometej ostavio. Znala sam šta će iz nje izići! Znam za ono kad Danajci darove daju! Znam za rat, epidemiju, masovnu glad i za holokaust, zaista znam. Nisam li ja kćer naroda koji je porobljavao i istrebljavao narode na tri kontinenta? Nisam li sestra Adolfa Hitlera i Ane Frank? Nisam li građanka države koja je vodila prvi nuklearni rat? Nisam li jela, pila i udisala otrov celog života, kao onaj crv koji živi i razmnožava se u govnama? Šta, smatraš li da sam nekakvo nevinnašće, ti, saučesniče potajni, Čitaoče? Znala sam ja šta je u toj kutiji koju mi je zet ostavio ovde. Ali, pamti, udata sam za njegovog brata koji se zove Naknadno Uviđanje i imam svoje sopstvene zamisli o onome što se nalazi u toj kutiji, ispod rata, epidemije, masovne gladi, holokausta i fimbulske zime. Nalazi se ono što je Prometej, zvani Predviđanje, Prometej Davalac Vatre, Veliki Civilizator, nazvao nadom. I, stvarno, ja se nadam da je bio u pravu. Ali neće mi smetati ako kutija bude prazna – ako u njoj samo bude izvesna količina prostora i izvesna količina vremena. Vremena svakako dovoljno da je moguće pogledati, sam radosnim iščekivanjem, napred; i pogledati iza sebe, isto tako; a prostora, prostora toliko da je moguće pogledati uokolo.

Ooo, imati dovoljno mesta! Mesta toliko, da u njega stanu životinje, ptice, ribe, bube, drveće, stene, oblaci, vetar, grom. Da to bude mesto za život.

Uzmite vi sebi, evo, vremena koliko vam je god potrebno.

Nego, hej, gde je ta vatra? Gospodine policajče, moja žena se porađa na zadnjem sedištu! Ne, nikako, nećemo to sad. Nema frke. Vreme vam je na raspolaganju. Ma, evo, uzmite ga, molim vas. Ja vam ga dajem, vaše je.

VREME I GRAD

GRAD

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Reč kah, koja označava veliki grad, nije se nikad upotrebljavala da označi ma koji grad u Dolini ili kod susednih naroda; za sve dolinske i susedne gradove, male ili velike, koristila se reč čum, što je značilo gradić.

Kamengatalica za gradove Kondora kaže kah, prevodeći reč kondorskog jezika; ali Dolinci su u svom govoru normalno upotrebljavali tu reč samo u dve složenice: tavkah, Grad Čoveka i jaivkah, Grad Uma. Uz te dve reči potrebna su izvesna objašnjenja.

JAIVKAH: GRAD UMA

Na približno jedanaest hiljada mesta širom planete bile su izgrađene nezavisne, samodovoljne, samoregulišuće zajednice kibernetiskih uređaja ili bića – društvene zajednice računara sa mehaničkim produžecima. Ova mreža središta, koji su između sebe opštili, sačinjavala je jedno, ujedinjeno biće, Grad Uma.

Reč jaivkah odnosila se i na ta pojedinačna mesta, ali i na celu mrežu to jest celo to biće. Sama mesta većinom su bila mala, manja od jednog hektara, ali postojalo je i nekoliko divovskih pustinskih Gradova koji su služili kao eksperimentalne baze ili proizvodna središta, ili su sadržali akceleratora, lansirne rampe i tome slično. Sva postrojenja Gradova bila su ispod zemlje, zaštićena kupolama, da bi se sprečilo štetno delovanje prirodne okoline na Grad i obratno. Po svemu sudeći, stalno se povećavao broj takvih uporišta na drugim planetama i telima u Sunčevom sistemu, kao i na veštačkim satelitima i u sondama koje su brodile kroz duboki svemir.

Posao Grada Uma bio je, izgleda, isti kao i posao svake rase i jedinke: produžiti svoje postojanje.

Postojanje Grada Uma sastojalo se, u suštini, od informacija.

Sva vidljiva delatnost Grada Uma bila vezana za prikupljanje, čuvanje i povezivanje podataka. Grad Uma tražio je i istorijske podatke o kibernetiskim i ljudskim populacijama, idući pri tome u prošlost najdalje što je, na osnovu dokumentarnih i arheoloških tragova, bilo moguće. Sastavljao je istoriju i opis svih živih oblika na planeti, drevnih i savremenih; želeo je fizički opis materijalnog sveta, na svim nivoima, od subatomskog, preko hemijskog, geološkog, biološkog, atmosferskog, pa sve do astronomskog i kosmološkog, a sve to u tri vida, istorijskom, trenutnom i predviđačkom; bavio se čistom matematikom i matematičkim opisom i predviđanjem na osnovu podataka statistički obrađenih; istraživao je i kartografisao unutrašnjost planete, duboke i plitke delove kontinenata i mora, druga tela u Sunčevom sistemu uključujući i Sunce i sve šire područje bliskog međuzvezdanog prostora; bavio se istraživanjem i razvijanjem tehnologija koje služe prikupljanju, čuvanju i tumačenju podataka; nastojao je da stalno poboljšava i pojačava sposobnosti svoje mreže, sagledavajući je kao celinu — drugim rečima, bio je to svestan, vlastitom voljom usmeravan razvoj.

Koliko se može sagledati, taj razvoj napredovao je postojano, u pravolinijskom obliku.

U interesu je Grada Uma bilo, očigledno, da održava i podstiče onu raznovrsnost oblika i vidova postojanja koja je proizvodila informacije što su njemu

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

značile postojanje – izvinjavam se ako to zvuči kružno, ali tako treba da bude kazano. Sve je bilo meljivo za vodenicu tog Grada: zato ti stvorovi nisu uništavali ništa. Ali nisu ni pomagali nikome. Činilo se da se ni na koji način ne mešaju u život ma koje druge vrste.

Metale i druge sirovine potrebne za njihovo materijalno postojanje i za tehničke opite crpli su pomoću svojih robotskih produžetaka u zatrovanim zonama ili na Mesecu i na drugim planetama; čini se da je ovo korišćenje bilo i obazrivo i delotvorno.

Grad Uma nije imao nikakve veze sa životom biljaka, osim što su mu biljke bile predmet za posmatranje, izvor informacija. Slično ograničenje važilo je i za njegov odnos prema životinjskom svetu. I prema ljudskom svetu on se ponašao sa sličnim ograničenjem, ali uz jedan izuzetak: postojala je veza, postojalo je dvosmerno razmenjivanje obaveštenja.

VUDUNI: BERZE

Kompjuterski terminali, svi povezani sa obližnjim Gradovima na Zemlji ili na satelitima, pa prema tome svi uključeni u celinu divovske mreže, bili su postavljeni u ljudska naselja, na celom svetu. Svaka trajno nastanjena grupa od pedeset ili više ljudskih bića imala je pravo da dobije Berzu, ili menjačnicu, informacija; postavljanje su obavljali, na zahtev ljudske zajednice, roboti Grada, a jednom postavljena, održavana je i popravljana zajedničkim radom i nadzorom i robotskim i ljudskim.

U Dolini je moglo biti osam ili devet Berzi, ali se Dolina opredelila da ima samo jednu, a ta je postavljena u Vakvahi. Keška reč za Berzu bila je vudun.

Podaci su kroz Berzu tekli u oba smera, a koliko će ih biti i koje će prirode biti, zavisilo je, u tom ortaštvu, od ljudske strane. Grad Uma nije davao nezatražene informacije; ponekad je tražio, ali nikad nije naređivao, da mu se informacije daju.

Berza u Vakvahi bila je programirana da rutinski daje prognoze vremenskih prilika, upozorenja ako se približava neka prirodna katastrofa, red vožnje za železnicu i izvesne vrste saveta za poljoprivrednike. Medicinske informacije, tehnička uputstva i sve druge vrste znanja ili vesti davane su ako bi to neki pojedinac zatražio, a za sve to korišćen je svevažeci jezik Grada Uma, tok, čiji sam naziv svud u ovoj knjizi pisala velikim slovima da bi se ta reč razlikovala od svih keških i uopšte od svih ljudskih reči.

A ako niko nije tražio nikakve informacije, one nisu ni davane. Svi podaci zatraženi na propisani način bili su davani, bez obzira na to da li je posredi bio recept za jogurt ili najnovija neverovatno usavršena i razorna oružja čijim sazdanjem se Grad Uma bavio radi unapređenja svojih opštih istraživačkih sposobnosti, a i zato što je smatrao da je to saznajna svrha po sebi. Grad Uma nudio je svoje podatke ljudima potpuno slobodno i besplatno, bez ograničenja; to je bilo deo njegove savršene nemanipulativne objektivnosti. Tražio je informacije od ljudskih zajednica retko, a i tad o oblastima kao što su najnoviji stilovi života i životne veštine, uzorci grnčarstva, pesništva, sistemi porodičnog srodstva, politika i druge slične stvari koje roboti i satelitski osmatrači nisu mogli lako da pribave bez uplitanja u ponašanje posmatranih subjekata, niti lako da kvantifikuju.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

U trajno nastanjenim ljudskim grupama sa dobro utvrđenim obrascima kulturne razmene, na primer u narodu Doline, obuka za korišćenje računara bila je deo normalnog obrazovanja; kod Dolinaca ona se uglavnom svodila na učenje TOK-a. Jedna pogodna uzgredna posledica ovoga bila je upotreba TOK-a – koji se mogao i govoriti, kao i utipkavati u terminale Berze – kao zajedničkog svetskog jezika; TOK je bio lingua franca za trgovce, putnike i za sve one koji su želeli da opšte, neposrdno ili preko Berze, sa osobama čiji je maternji jezik različit. U Dolini je, zapravo, ova upotreba TOK-a poprilično zasenila prvobitni smisao njegovog postojanja. A ko je hteo da radi za terminalom, mogao je da povećava svoju osposobljenost koliko god mu je volja. Grad je pružao obuku na svakom nivou, od najjednostavnijih igara do najviših dometa čiste matematike ili teorijske fizike, svakome ko je hteo da ovlada nekim delom beskonačno složene veštine pozivanja informacija iz memorija u kojima su čuvane. Pamćenje Grada Uma bilo je divovsko do nesagledivosti. Tu je ležalo znanje bez kraja i čovek je samo morao znati kako da izvuče ono što mu je potrebno; jer, naum Uma bio je da pretvori sebe u potpuni mentalni model, ili repliku, Vaseljene.

Ali i kod Berze je ostajao, kao i kod Vaseljene, problem shvatljivosti.

Ljudi koji su, zbog svoje prirodne nadarenosti, bili skloni takvim stvarima, mogli su posvetiti ceo svoj život opštenju sa Gradom Uma; takvi su živeli u Vakvahi i radili u Berzi po vremenskom rasporedu unapred zakazanom. Bilo je, međutim, i ljudi koji za Berzu i Grad nisu nimalo marili, ili nisu čak ni znali da tako nešto postoji. Većina ljudi sagledavala je Berzu kao korisnu i potrebnu vezu sa izvesnim neophodnim ali neugodnim činiocima postojanja, kao što su, na primer, zemljotresi, požari, stranci i red vožnje; a Grad Uma su sagledavali kao biće, jedno od nebrojenih vrsta bića na svetu, smatrajući da su sve te vrste međusobno povezane; sagledavali su ga kao šumu, kao mravinjak, kao zvezde.

Dolinci su verovali da je Grad Uma stvar čije je prisustvo nešto najnormalnije, 'prirodna stvar', kako bismo to mi rekli; sa svoje strane, on je, izgleda, priznavao da je u davnoj prošlosti nastao kao proizvod ljudskih ruku. To priznanje videlo se u tokovskoj reči za ljudski rod, koja bi u prevodu glasila 'tvorci'. Činjenica da je Grad Uma održavao Berze da bi ih ljudi mogli koristiti pokazivala je da on, takođe, uvida da između njega i ljudskog roda postoji određena srodnost koja se sastoji u sposobnosti za umnu aktivnost i u upotrebi jezika i matematike: on je sagledao ljudsku rasu kao svog primitivnog pretka, ili kao divergentnu, retardiranu rodbinu koja je u Maršu Uma daleko zaostala. Naravno da nije moglo biti nikakve etičke niti emotivne obojenosti u jednoj takvoj pretpostavci o sopstvenoj razvojnoj nadređenosti. To je morala biti strogo racionalna pretpostavka, nastala u jednom biću koje je strogo racionalno i koje je, takođe, nekoliko svetlosnih godina veće od Sunčevog sistema, a uz to i besmrtno.

U Dolini su neki ljudi, oni umni i obrazovani, uvidali kakva im neizmerna blaga Grad Uma nudi; ali nisu bili skloni da ljudsko postojanje sagledaju kao informaciju ili opštenje, niti inteligentnu smrtnost kao sredstvo koje treba da služi svrhama besmrtno inteligencije. Po njihovom ubedenju, te dve rase su otišle putanjama toliko razilazećim,

da je između njih svako takmičenje prestalo i da je pitanje nadređenosti i podređenosti izgubilo svaki smisao; verovali su, ipak, da je izvesna ograničena saradnja moguća.

"Sloboda Grada je naša sloboda, preokrenuta", rekla je arhivarka Vakvahe, raspravljajući o ovim stvarima. "Grad čuva. On čuva mrtvo. Kad nam treba mrtvo, obratimo se Memoriji. Mrtvo je bez tela, ne zaprema ni prostor ni vreme. Mi u Bibliotekama čuvamo teške, prostrane stvari koje troše vreme. Kad umru, bacamo ih napolje. Ako ih Grad hoće, uzima ih u sebe. A hoće uvek. To je odličan raspored."

TAVKAH: GRAD ČOVEKA

Ova reč može se prevesti kao civilizacija, ili kao istorija.

Istorijsko vreme, dakle ono doba ljudskog postojanja koje je nastupilo posle neolita i trajalo nekoliko hiljada godina u raznim delovima sveta i iz koga su preistorija i 'primitivne kulture' izričito isključeni, čini se da je ono što su Keši opisali izrazima 'vreme izvan', 'kad se izvan sveta živelo' i 'Grad Čoveka'.

Vrlo je teško tačno odrediti ta značenja kad ste suočeni sa jednim jezikom i načinom mišljenja u kome nikakve razlike nema između ljudske istorije i istorije prirode, niti između objektivnih i subjektivnih činjenica i opažanja; u kome, štaviše, ni hronološki ni uzročno–posledični redosled nije prihvaćen kao primereni odraz stvarnosti; i u kome su vreme i prostor tako pomešani i pobrkani da čovek nikad ne zna da li se govori o eri ili području.

Moj utisak je, međutim, da se u dolinskom razmišljanju ova naša civilizacija, ovo razdoblje u kome mi živimo, Civilizacija u našem smislu reči, odražava kao jedno daleko područje, izdvojeno iz neprekidnog zajedništva ljudsko–životinjsko–zemaljskog postojanja – kao svojevrsno poluostrvo koje strši iz kontinenta i koje je prekriveno ogromnom masom građevina i veoma gusto nastanjeno, kao i slabo poznato, mračno i veoma udaljeno.

Granice ovog doba–mesta, Grada Čoveka, nisu datumi. Pravolinijska hronologija prepuštena je Memoriji, koja se nalazi u Gradu Uma. Zapravo se i za Grad Uma, za celu tu kompjutersku mrežu osim za Berzu, govorilo da su 'izvan sveta' " da postoje u onom istom vremenu–području, ili vidu, u kome je i Grad Čoveka, to jest Civilizacija. Odnos između Grada Čoveka i Doline nije jasan. Kako je moguće da neko bude 'u' svetu, pa da 'izide', pa da se opet 'vrati'?

Oni su bili svesni ovog prekidnosti, ove provalije ili nespojenosti, ali su smatrali da je ona nešto značajno i korisno.

Uistinu, rekla bih, mada u to nisam sigurna, da je baš ta nepovezanost najvažnija osobina – njihovim očima gledano – civilizacije i istorije u našem smislu reči: ta provalija, taj jaz, raskid, to prevrtanje, reverzija od 'u' prema 'napolje'. To je Šarka, ili Zglob.

Sada će biti prikazano nekoliko napora da se ta reverzija izvrši, ili da se taj skok učini. Kad sam zatražila od arhivarke Biblioteke Vakvahe neki tekst o Gradu Čoveka, dala mi je priču zvanu 'Rupa u vazduhu'; a Govornik Opsidijana u Čumou ispričao mi je 'Velikog čoveka i malog čoveka' kao "priču o vremenu unutra i vremenu izvan". Iza toga

dati su ishodi nekoliko pokušaja da se pribavi ono što bismo mi nazvali istorija Doline. Ja ne mogu reći da su to bili jalovi pokušaji, mada se završilo otprilike kao kad pođeš po jagode, a dobiješ jabuke. To su priče o počecima i odeljak 'Vreme u Dolini'.

RUPA U VAZDUHU

Bio jednom jedan čovek pa našao rupu u vazduhu, gore kod Prelaz–Doline, u Svetlosnom Planinskom Lancu. Oko rupe je sagradio kuću od tankih brvana, da ne bi vetar rupu oduvao ili pomakao. Onda je rekao heju i zakoračio u rupu.

Iz rupe je izišao u svet izvan. U prvi mah nije znao gde je. Činilo mu se da je na istom mestu: stene i planinski vrhunci bili su isti kao oni njemu poznati oko Prelaz–Doline. Ali vazduh je mirisao drugačije i bio je druge boje, a kad je čovek bolje pogledao, video je da drveće nije isto i da je njegova kuća–motkara nestala. Sagradio je drugu, a onda se zaputio pešice nizbrdo, ka jugozapadu, prema obali Unutrašnjeg mora. Prvo što je video bilo je da jednu stvar ne vidi: vodu. Bila je to ogromna dolina, zemlja bez vode, pokrivena zidovima, krovovima, drumovima, zidovima, krovovima, drumovima, zidovima, krovovima, drumovima, dokle god mu je pogled dosezao.

Na mestu gde se kanjon reke Prelaznice okreće ka jugu, pošao je i taj čovek ka jugu, pa naišao na jedan veliki drum i tu je odmah poginuo. Jedna motorna kola sa četiri točka tresnula su ga velikom brzinom i pregazila ga i otišla dalje.

On je bio delimično izvan sveta, ali delimično još i u svetu i zato je, poginuvši, ustao na noge; imao je, kažu, mogućnost da pogine devet puta. Ustao je iz mrtvih i odmah su ga tresnula druga motorna kola i izgazila ga svojim točkovima. Umro je i opet se digao i opet su ga jedna kola udarila. Triput je ubijen pre nego što se sa tog drumu sklonio.

Drum je bio prekriven slojem sagnjile krvi, masti, mesa, krzna i perja. Smrdeo je taj drum. Pokraj drumu su, na borovima čučali lešinari, čekajući da se motori zaustave pa da oni pojedu ono ubijeno. Ali motori se nisu zaustavljali nikako, samo su išli gore, dole, gore, dole, uz huku i buku, gore, dole.

Među borovima su stajale, malo odmaknute od tog drumu, neke kuće i čovek sa reke Prelaznice pođe ka jednoj od njih. Vrlo je oprezno prilazio. Plašio se šta bi u kući mogao videti. U dvorištu se niko nije micao. On se primakao, lagano i tiho, i virnuo kroz prozor. Video je upravo ono što se plašio da će videti: ljude u toj kući kako gledaju u njega preko svojih kičmi, između svojih plečki.

Ostao je nepomičan, zato što nije znao šta bi drugo; posle nekog vremena uvideo je da gledaju kroz njega. Oni nisu mogli da vide ništa što je bilo makar i delimično u svetu.

Povremeno kao da su poneki od njih uspevali da ga nazru krajičkom oka, ali, ne znajući šta je on, skretali su pogled.

Pomislio je da nema potrebe da se plaši, ako bude obazriv; posle izvesnog vremena ušao je u kuću. Ljudi sa glavama natraške okrenutim seli su za jedan visoki sto da jedu. Gledao ih je kako jedu, pa ga je obuzela jaka glad. Prešao je u njihovu kuhinju da uzme nešto hrane. Kuhinja je bila puna kutija, a kutije su bile pune kutija. Najzad je

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

našao neku hranu. Okusio ju je i ispljunuo: bila je otrovana. Probao je nešto drugo, pa nešto treće: sve otrovano. Ljudi sa glavama okrenutim unatrag jeli su zatrovanu hranu iz nekih lavora od čistog bakra, jeli su i pričali, sedeći svi oko tog stola, a svi potiljkom, a ne licem, okrenuti stolu. Izišao je u dvorište i našao stabla jabuke na kojima je bilo plodova, ali kad je zagrizao u jednu jabuku imala je ukus kao bronza, kao plavi kamen. Koža jabuke bila je otrovana.

Ušao je unutra i slušao kako naopakoglavci razgovaraju. Njemu se učinilo da govore: "Ubijati ljude, ubijati ljude!" "Dushe ushud, dushe ushud!" Tako su zvučale njihove reči. Pošto su jeli, muškarci naopakoglavci izišli su napolje, pušeći duvan i noseći pucaljke. Žene, naopakoglavkinje, otišle su u kuhinju i tamo pušile kanabis. Čovek sa Reke Prelaznice pošao je za muškarcima. Mislio je da će oni možda krenuti u neki lov, jer kao da su govorili "Ubij", a tamo bi se on domogao neke sveže hrane. Ali u tim bregovima nije ni bilo nikog osim te nekolicine naopakoglavaca. Ako je nekog možda i bilo, taj neko se sakrio ili je već ranije otišao u svet. Jedini narodi koje je čovek napolju video bili su biljke, muve i jedna lešinarka. Lešinarku su videli i naopakoglavci, pa su pucali na nju. Promašili su i otišli dalje, duvan pušeći. Vazduh se oko njih već punio dimom. Čovek sa Prelaznice se zabrinuo, misleći da su sigurno povelili rat, a on se nije želeo u to umešati; zato ih je ostavio i otišao dalje, nizbrdo, držeći se podalje od onog velikog drumu na kome je ubijan. Što je dalje išao, dim je sve gušći bio. Zato on pomisli da je negde sigurno šumski požar.

Dospeo je na rub drugog, još šireg drumu, punog motora koji su išli veoma brzo i bučno, dokle god je on mogao pogledom dosegnuti, nagore ka planinama i nadole ka suncu koje je zalazilo s druge strane te doline pune zidova i krovova. Sve na drumu bilo je mrtvo. Vazduh je bio gust i žut, zato je on stalno tražio pogledom šumski požar. Ali to je tako bilo sve vreme njegovog boravka izvan sveta.

Šišao je među zidove i krovove, drumove i kuće, pešačio je i pešačio i nije im na kraj stigao. Nikad im na kraj nije stigao.

U svim tim kućama živeli su naopakoglavci. Imali su električne žice u ušima i bili su gluvi. Pušili su duvan iz dana u dan i neprestano vodili rat. Pokušavao je da se udalji od rata, na taj način što je hodao još dalje, ali rat je bio svuda gde su oni živeli, a oni su živeli svuda. Vidao ih je kako se kriju i ubijaju jedni druge. Ponegde su kilometri i kilometri kuća goreli. Ali taj narod bio je tako mnogobrojan da mu kraja nije bilo.

Čovek sa reke Prelaznice naučio je kako da jede ponešto od njihove hrane; živio je od krađe, a kroz njihove ulice išao je tragajući za nekim ko živi u svetu. Mislio je da mora postojati i neko takav, tamo. Išao je pevajući, da bi ga oni čuli ako postoje. Niko ga nije ni čuo ni video sve do dana kad se okrenuo da se vrati u planine. On je već bio bolestan od te hrane i od udisanja dima i činilo mu se da možda umire i to ne izvan sebe nego u sebi; zato je hteo da se vrati na Reku Prelaznicu, na svoje mesto. Okrenuo se na ulici i video da ga jedna žena gleda. Videla ga je. A on je gledao nju: gledala ga je preko svojih dojki. Bilo mu je toliko drago što vidi ženu kojoj je glava nasadena kako treba, da je pojurio između motora i visokih kuća, ka njoj, ispružajući ruke. Ona se

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

okrenula i pobegla. Uplašila ga se. Dugo je trčao, tražeći je i dozivajući, između visokih kuća, ali je nije našao. Bila se sakrila.

Vratio se duž drumova do onog širokog drumu koji je vodio gore ka planinama. Već na samrti, prošao je pokraj poslednjih kuća i zašao u granitnu zemlju i počeo se penjati ka dolini Reke Prelaznice. Ona je tekla, ali je bila vrlo mala, gotovo sasvim presahla; on nije mogao shvatiti zašto je takva. Uskoro su neki lešinari došli sa granitnih vrhunaca i počeli da mu se obraćaju. Kružili su iznad njegove glave, govoreći: "Umiremo od gladi. Ovde nema ničeg za jelo. Lezi, budi mrtav, budi hrana i mi ćemo te opet uneti u svet."

On im reče: "Imam ja drugi način."

Ali kad je došao do mesta gde je bio načinio motkaru da zaštiti rupu u vazduhu, nje nije bilo. Naopakoglavci su bili pregradili Prelaznicu na jednom uskom mestu u kanjonu. Sad je sve u Dolini Prelaznice bilo pod vodom. I drveće i kamenje je bilo pod vodom i ono mesto gde je rupa u vazduhu bila stajalo je pod vodom. Voda je bila narandžaste boje i mirisala je kiselo. U njoj nije bilo riba, a oko nje bile su ogromne kuće bez prozora.

Bila je to njegova reka, Prelaznica. Znao joj je izvore. Njegova je to dolina bila. Kad je video da su ta mesta u njegovom srcu uništena, da su mrtva, obuze ga silan bol. Seo je na bele granitne stene, plačući od bola. Srce ga je bolelo i nije htelo da radi u postojanom ritmu.

Strvinari su opet došli i stali na stene oko njega. "Daj da te mi uzmemo", rekli su. "Skapavamo od gladi." Njemu se činilo da je to dobro, pa je legao na sunce, na granit i čekao i ubrzo umro.

Vratio se u onu njegovu prvu motkaru. Bio je vrlo slab i bolestan i nije se uopšte mogao pokrenuti. Dan kasnije, neki ljudi iz njegovog grada prošli su tuda, a on ih je pozvao. Došli su i doneli mu vode iz Reke Prelaznice da pije. Dovedi su njegovu porodicu na to mesto. Živeo je nekoliko dana i ispričao im šta je uradio, video i čuo izvan sveta; onda je umro potpuno. Umro je od jada i otrova.

Niko drugi nije hteo da krene kroz tu rupu u vazduhu. Rasturili su motkaru i pustili da rupu vetar odnese.

VELIKI ČOVEK I MALI ČOVEK

Pričaju da su zvezde bile njegova sperma. Bio je stvarno veliki, toliko veliki da je ispunio čitav svet izvan sveta, popunio je sve postojeće. Nije ostalo nimalo mesta za ma šta drugo.

Osvrtao se, tamo izvan sveta, pa je primetio da unutra postoji svet i pozeleo da bude u njemu, da ga osemeni svojim bićem, ili možda da ga pojede, da ga unese u sebe. Ali nije mogao do njega dospeti. Jedino ga je mogao videti i to unatraške. Zato je napravio neke ljude, da oni pređu tamo, da pređu. Napravio je Malog Čoveka i poslao ga preko, u unutrašnjost sveta. Ali napravio ga je sa glavom naopako nameštenom.

Mali Čovek je prešao na drugu stranu, ali nije ostao. Odmah se vratio, žaleći se: "Ne dopada mi se tamo." Zato ga je Veliki Čovek uspavao i dok je on spavao izlepio od

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

blata nešto nalik na ženu; od crvenog blata, kažu. Izgledalo je kao žena, prevarilo je Malog Čoveka kad se probudio. Veliki Čovek je rekao: "Sad podite tamo i množite se." Tako je Mali Čovek uzeo tu stvar i vratio se u svet. Jebao ju je, a ona je pravila kopije. To je radio tako dugo, da ga je najzad bilo mnogo kao komaraca na reci Močvarici – kao paukova u jesen – i još više. Više nego ičeg, izuzev možda peska. Svejedno, koliko god da ga je bilo, nije mu se dopadalo tu. Plašio se. Nije njemu bilo mesto tu, u svetu, nije imao majku nego samo oca. Zato je ubijao sve čega se plašio.

*Planina Duše

Posekao je svako drvo koje je video, upucao svaku životinju koju je video, zaratio je sa svim narodima. Prvio je pucaljke da njima muve gađa, pravio je metke da njima buve gađa. Plašio se planina, pa je pravio gnječilice da ih izravnjava, plašio se dolina, pa je pravio punilice da ih puni, plašio se trave, pa ju je spaljivao i na njeno mesto postavljao kamen. Vode se zaista plašio, zbog njenih osobina. Pokušao je da potroši svu vodu, zatrpavao je izvore, pregrađivao reke, kopao bunare. Ali ko pije, taj piša. Voda će se uvek vratiti, pojavice se negde dole. Ako raste pustinja, raste i more. Tako je Mali Čovek otrovao more. Sve ribe su pocrkale.

Sve je tada umiralo, sve je bilo otrovano. Oblaci su bili otrov.

Taj smrad otrovanih stvari, mrtvih stvari, mrtvih ljudi, to je silan smrad bio. Probio se i izvan sveta. Izišao je smrdež i napunio ono izvan. Uvukao se smrdež Velikom Čoveku u nos, pa on reče: "Taj svet je samo trulež, ništa drugo!" Okrete se onda i ode, ode dalje, ode sasvim. Nije imao više nikakve veze ni sa čim.

Njegovim odlaskom, pojavio se izvestan slobodan prostor. Iz tog prostora izišao je jedan lešinar. Muva je izišla. Kojot je naišao, šnjufkajući. Toliko smrti i smrada, pa mrtvožderi namirisali. Aaaah! Počeli su da se uvlače u svet krišom, noću. Kondor, pa lešinar, pa grabljivica, pa gavran, pa vrana, pa kojot i pas i crvić–muvic i zonzara i truležni crv i glista, dolazili su krišom, provlačili se tu i tamo, jeli ono mrtvo. Uzimali su mrtvo meso u usta i gutali ga. Pretvarali su ga u hranu.

S njima se našlo i nekoliko pripadnika ljudskog naroda. Možda su ti ljudi od početka bili tu negde, ali su se skrivali. Oni su taj rat bili izgubili. Bili su slabi, prljavi, gladni, bili su beznačajan narod. Mora biti da su rođeni, nekako, sa majkama; neki od njih bili su žene. Toliko su gladni bili da se nisu plašili da jedu lešine zajedno sa lešinarima i govna zajedno sa psima. Nisu se strašili, suviše su posustali bili, preduboko unutra. Ali bilo im je hladno. Gladovali su i bilo im je hladno. Pravili su kuće od otpadaka i kostiju. U tim kućama ložili su vatre od kostiju i molili kojote za pomoć, tražili su pomoć.

Došla je Kojota. Kud god je prošla, divljinu je stvorila. Kopala je kanjone, srala je planine. Pod krilima strvinarevim šuma je izrasla. Gde je u zemlji bio crv, šiknuo je izvor. Stvari su išle dalje, ljudi su išli dalje. Jedino Mali Čovek nije išao dalje. On je bio mrtav. Umro je od straha.

BELEŠKA O NAOPAKO–GLAVCIMA.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Najstravičnija avet u Dolini bilo je ljudsko biće sa glavom unatraške nasadenom. Priče o duhovima bile su pune Naopakoglavaca; oni su, u popularnim pričama, vrebali duž rubova otrovanih teritorija i zagađenih voda. Dete kome se učinilo da je krajikom oka videlo Naopakoglavca, istrčavalo je iz šume vrišteći – a to i nije bilo sasvim bez razloga, jer najstrašniji od Belih Klovnova Sunca bio je neprirodno visok, mršav, ćutljiv Krivi Vrat, koji ide unatraške a gleda napred. U formalnoj pozorišnoj drami, ako neki lik samo pogleda naglo preko ramena, to je već loš znak. Sove su poštovane zbog svoje navodne sposobnosti da ponište zlotvorski uticaj Naopakoglavaca, verovatno zato što i same sove imaju tu sposobnost da gledaju tačno iza sebe.

Ovi likovi iz folklor a i sujeverja predstavljali su, izgleda, bukvalno shvaćene metafore.

U području oko Doline reke Na, a naročito neposredno južno i istočno od nje, dogodile su se nedavno neke veoma krupne geološke promene: zemljotresi i pomeranja duž tektonskih raselina, ogromna potonuća tla i lokalna izdizanja, a jedna od posledica toga jeste i pretvaranje velikog dela onoga što je nama poznato kao Velika Dolina Kalifornije u plitko more ili u slane močvare; Kalifornijski zaliv protegao se ka severu, čak u Arizonu i Nevadu. Ipak, čak ni takve promene nisu izbrisale niti sakrile dejstvo ranijih ljudskih događanja, tragove civilizacije.

Žitelji Doline nisu mogli pojmiti da su ona ljudska dejstva koja su oni i te kako primećivali i čije su posledice veoma osećali u svom svetu – trajna opustošenost ogromnih prostora ispuštanjem radioaktivnih ili otrovnih tvari, trajna genetska obogaljenost čije su najneposrednije posledice kod ovog naroda jalovost, mrtvoradnje i nasledne bolesti – bila hotimična. Dolinsko poimanje stvari bilo je da ljudi ne čine ništa slučajno. Nesteća se može desiti ljudima, ali ono što ljudi urade, za to su sami odgovorni. Prema tome, ono što su ta ranija ljudska bića uradila svetu moralo je biti namerno, morao je to biti svesni čin zla, stavljen u službu pogrešnog razumevanja, straha i pohlepe. Ko je počinio ta nedela, hotimice je činio ono što je naopako. Dakle, glave su im bile pogrešno nameštene.

POČECI

ČETIRI POČETKA

Zapisano prema snimku govora Pravioca Kokošinjca, iz Crvene Tugle Unmalina.

Kako bi moglo da počne samo jednom? To ne izgleda razumno. Sigurno su stvari stizale do kraja i ponovo počinjale, da bi mogle ići dalje, kao što ljudi žive i umiru, svi ljudi i zvezde.

Nama je u hejimama govorio moj ujak da mi znamo za četiri kraja sveta. Ne znamo osobito dobro jer to su stvari teške za saznavanje.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Prvi put, rekao je on, nije ni bilo ljudskog naroda, samo su rasle biljke i živele ribe i narodi sa četiri, šest i osam nogu, oni koji hodaju i puze. U to vreme vatrene lopte su ispale iz neba, meteoriti, ogromni, ogroman broj njih, napravili su požare po celom svetu. Vazduh je bio loš, dim se tako gust digao da sunce kroz njega nije sijalo. Umrli su gotovo svi. Posle toga bilo je hladno, dugo, dugo. Ali narodi koji su preostali naučili su kako se živi u hladnoći. Tad je dvonogi narod stupio u svet, po studeni, kad su doline bile sve do samog mora ispunjene ledom sa planina. Meteorski pljuskovi pozno u suvo sezoni – Pumine zvezde padalice: to nas podseća na ta vremena.

Posle je postajalo sve toplije i toplije i toplije, pa je postalo i pretoplo. Vulkana je bilo suviše. Sav led se topio pa su mora postajala sve dublje i dublja. Morski oblaci su puštali kišu neprestano, reke su plavile stalno, najzad je svud bilo samo more i planine koje iz njega vire i blatne ravnice preko kojih se valja plima. Izvori su tada bili pod slanom vodom. Na kopnu je umro gotovo svako. Poneko je, iz ponekog naroda, preživio na blatnim ravnica, pijući kišu, jedući školjke i crve. Duga: to nas podseća na ta vremena, duga je most naroda koji sijaju.

Posle je bilo suvlje, pa su stvari išle dalje, dugo, ali iz vremena blatnih ravnica preživela su samo dva člana ljudskog naroda, brat i sestra, i njih dvoje su radili seks. Zato se rodio narod pogrešno. Bili su to ljudi ljudi, pokušavali su da prave svet. A samo su mogli postići da se on opet okonča, samo su mogli oponašati ono što je bilo pre. I tako su njihova dela izazvala nove vatre i dim, pa loš vazduh, pa onda led, pa oblake i hladnoću, i opet su počeli svi da umiru. Tako je taj narod izumro. Mesta na koja se ne ide: ona nas podsećaju na ta vremena.

A kad je počelo da se poboljšava, narod je stao da se vraća, ali ne u velikom broju, jer je u svetu bila bolest. Svako je bio bolestan, nikakvim pevanjem niti dovođenjem–unutra nije se postizalo izlečenje, biljke i životinje su bile bolesne i ljudi, sve što raste, pa čak i samo kamenje je bolovalo; i zemljište je bilo zatrovano. Mesec je bio tamne boje, kao sagorela hartija, a sunce je bilo kao mesec sada. Bilo je to vreme tame i hladnoće. Ništa se nije radalo kako valja i treba. Onda je ovde nešto izraslo, nešto lepo. Neko drugo, malo biće iskljalo je onamo. Bića su počela da rastu ispravno. Voda je opet krenula iz stena bistra. Narod se počeo vraćati. I još se vraća, kazao je moj ujak.

On je bio govornik ovdašnje Crvene Tugle, učen čovek, živeo je u Vakvahi dugo i učio.

NAROD CRVENE OPEKE

Snimljeno u razgovoru sa Dajkom iz Žute Tugle Čukulmasa.

Ljude koji su u ovom kraju živeli u vremena starostavna mi zovemo narodom crvene opeke. Oni dizahu zidove od tanke, tvrde, dobro pečene cigle, tamnocrvene boje. Na pravom mestu ispod zemlje te cigle mogu da potraju mnogo leta. Dve hejime ovdašnje, Serpentina i Žutotuglena, sagrađene su delom od tih starih opeka, koje su i u Kuli upotrebljene u izvesnom broju za ukras. U Memoriji, na Berzi, postoje zapisi o

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

narodu crvene opeke, naravno, ali ne verujem da ima mnogo ljudi koji su ikada bacili pogled na njih. Razum bi se u takvim zapisima teško snašao. Um Grada misli da je razumevanje postignuto ako se neka napisanost čita, ako se poruka prenese, ali to nije način kako mi mislimo. U svakom slučaju, učiti nešto mnogo o tom narodu značilo bi plakati u okean; a kad se njihove cigle koriste za neku našu zgradu, to je zadovoljavajuće za um.

Pokušavam da se setim sveg znanja što nam ga je iko predavao o tim crvenoopekašima. Živeli su na obali i dublje na kopnu, pre nego što je voda u Unutrašnje more ušla; neki od starih gradova ispod vode sigurno su njihovi. Meni se čini da nisu koristili točkove. Pravili su složene muzičke instrumente. Njihova muzika je beležena i u Memoriji sačuvana; ima jedan kompozitor ovde u gradu, zove se Takulkun-no, koji ju je izučavao, a onda koristio za pravljenje muzike, kao što su zidari koristili te cigle.

Šta znači plakati u okean? Pa, znaš, dodavati nešto tamo gde uopšte nije potrebno, ili gde je potrebno tako mnogo da je svaki pokušaj uzaludan, tako da čovek samo sedne i plače...

ZBOG KOJOTE JE TO BILO

Iz jednog pisanog odlomka dramske vakve "Cvetiči pasulja" u Sadilačkoj Loži.

Govore Petoro: Odakle smo došli? Kako to da smo mi ovde? Odgovara Mudri Starac: Iz uma onoga Večnoga! Premišljanjem Svete Misli!

Gađaju ga pasuljem Petoro i kažu: Odakle smo došli? Kako to da smo ovde?

Odgovara Baba Govoriteljka: Iz početaka Zemlje! U spermi, u jajetu, u matericama svih životinja, nošeni ste, razvili ste se, stupili ste napred!

Gađaju je pasuljem Petoro i kažu: Odakle smo došli? Kako to da smo ovde?

Odgovara Kojota: Sa zapada ste došli, sa zapada, sa Ingasi Altaja, preko okeana ste došli, plešući ste došli, hodajući ste došli. Govore Petoro: Kakva sreća, ovde u Dolinu dospeti!

Govori Kojota: Vratite se, skočite u okean. Kamo sreće da vas nikad nisam pomislila. Kamo sreće da nikad nisam pristala na vas. Kamo sreće da vi moju zemlju ostavite na miru.

Gađaju Petoro pasuljem Kojotkinju, oteraju je, vičući: Kojota! Kojota je spavala sa svojim dedom! Kojota krade kokoši! Kojota ima krpelje u čmaru!

VREME U DOLINI

"Otkad tvoj narod živi u Dolini?"

"Oduvek."

Ali ona izgleda zbunjena, kao da je malo nesigurna u odgovor, jer pitanje je čudno. Vi ne biste postavili pitanje: "Otkad riba živi u reci? Otkad trava raste na brdima?" – a zatim očekivali tačan odgovor, datum, broj godina...

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

A možda biste tako učinili. Možda bih i ja. Ne bi bilo nerazumno. Ribe su, ipak, živele u rekama tek od onog vremena kad su, u kartografisanom toku evolucije, nastale. Većina trava koje rastu na tim brdima nije tu rasla do leta gospodnjeg 1759, kad su Španci došli da seju svoj divlji ječam po Kaliforniji.

A ta žena, Dolinka, nije sasvim nesvesna da postoji i taj način da se bude uman, da postoji i mogućnost da se ta pitanja postavljaju i da se na njih odgovori. Ali njoj se možda čini da su korisnost takvih pitanja i istinitost takvih odgovora relativni, da nikako nisu sami po sebi jasni. Ako bismo navaljivali na nju da govori o datumima i epohama, ona bi mogla reći: "Ti pričaš sve o počecima i krajevima, o izvoru i okeanu, ali ne o reci."

Priča ima početak, sredinu i kraj, rekao je Aristotel i još niko nije dokazao suprotno; znači, ono što nema početak i nema kraj nego se sastoji samo od sredine, nije priča i nije povest. Pa, onda, šta je?

Svet Evrope sedamnaestog veka započeo je četiri hiljade četiri stotine godina ranije na Bliskom Istoku, svet Severne Amerike dvadesetog veka započeo je dvadeset četiri milijarde godina ranije negde drugde jednim velikim praskom i jednim NEKA BUDE SVETLOST; i oba ta sveta će se okončati, to proističe: jedan trubama sudnjeg dana, drugi u razređenoj, mračnoj, hladnoj supi entropije. Možda drugim mestima i drugim vremenima uopšte nisu takvi počeci i krajevi; pogledajte Opštu povest Hindusa i upoznaćete jedno od alternativnih gledanja. U svakom slučaju, Dolina ne učestvuje u tim počecima i tim krajevima, ali nema ni svoje; sva je sredina.

Pa moraju valjda i oni imati neki mit o postanju, mit o poreklu? A, da, to imaju, još kako.

"Kako se desilo to da je ljudski narod došao da živi u Dolini?"

"O, Kojota", odgovara ona. Sad sedimo među tuđinskim kukuruzima, u senci živohrastova, na jednoj maloj nizbrdici, s one druge strane potoka, odmah iznad Šarke Sinšana. Grad nastavlja sa svojim delatnostima, desno od nas – bez neke vratolomne žurbe; ponekad se zatvore neka vrata, zalupa čekić, progovori neki glas; ali veoma je tiho, pod suncem leta. Levo od nas u šumarku i na livadi gde su pet hejmskih krovova ne pomiče se baš niko, osim što, daleko u visini, jedan sinšanski jastreb krešti svojim setnim kiii–ir! kiii–ir!

"Znaš, Kojota je išla i videla tu stvar na vodi, na morskoj vodi, tamo negde blizu rta Hidae. Pomislila je: 'Nikad ranije nisam ništa ovako videla. Ne dopada mi se', pa je počela da baca kamenje na tu stvar, misleći da je potopi pre nego što doplovi do obale. Ali stvar je dolazila sve bliže i bliže, sa zapada, ta stvar koja se pokretala po vodi na onom mestu gde je voda sijala od sunca. Kojota je grabila kamenice i busenje zemlje i bacala je to i vikala je: "Odlazi! Goni se nazad!" Ali stvar je došla do nadomak priobalnih talasa. Kojota je onda videla da je to narod, ljudski narod, koji pleše po vodi, držeći se za ruke. Baš tako, po vodi su išli, kao bube gazivode. Pevali su: 'Hej! Mi dolazimo!' Kojota je i dalje bacala kamenje i busenje, a oni su to hvatali i gutali i nastavljali pesmu. Počeli su da tonu, probili su kožu vode, ali sad su već bili prešli preko priobalnih talasa i preko peščanog spruda, tamo na ušćima reke Na, gde je voda plitka,

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

pa su samo nastavili da gaze, sada kroz vodu, uz kanale. Bilo ih je petoro, u kanalima na ušćima Reke. Kojota se uplašila. Bila je ljuta. Otrčala je gore, u Severoistočni Planinski Lanac, izazivajući šumske požare; optočala je Planinu i stigla do Bistrog jezera i naterala jedan od tamošnjih vulkana da napravi erupciju, tako da je vazduh bio crn od pepela; odjurila je niz Jugozapadni Planinski Lanac, paleći nove vatre, i dotrčala nazad sa zapaljenim repom i u plićacima Te, nasred Doline, srela taj ljudski narod koji je išao uzvodno. Ljudi su sad hodali po dnu reke. Ispred njih vatra i požar, dim i pepeo, vrelina i mrak, strašan vetar pun gasa i žara. Oni su išli dalje po dnu reke, kroz vodu, vrlo lagano, uzvodno. Pevali su:

"Hej, Kojoto, mi dolazimo!
Zvala si nas, pevala si nas,
Kojoto, mi dolazimo!"

Onda je Kojota rekla: "Ne vredi se sa ovima svađati. Nahranila sam ih blatom i kamenjem i sad pripadaju ovde. Sad će oni izići iz reke na suvo. Odoh ja odavde." Opustila je rep do zemlje i otišla gore, u Jugozapadni lanac, uz Kanjon Medvedeg potoka, pa se na Sinšan Goru popela. Eto gde je otišla.

Ljudi su izišli iz Reke kad su se vatre ugasile. Dugo su, dugo živeli od kamenja i pepela i zemlje i kostiju i ćumura. Onda su šume počele opet da rasti, a oni su počeli da sakupljaju i da seju, a i životinje su se vratile, pa su svi ti narodi počeli da žive zajedno. Eto ti, dakle: tako se desilo da ljudski narod ovde živi. Zbog Kojote je to bilo."

Iznad grebena koji se uzdižu nad svetim mestom, levo od nas, počiva planina Sinšan, dugačka, masivna, vedra u svojoj smirenosti; pozni sunčani sjaj obrubio je senku u jednom dubokom naboru na boku planine.

Nemojmo pitati Trnicu da li veruje u svoju priču. Nisam sigurna šta reč verovati znači, u njenom jeziku i u mom. Najbolje je samo joj se zahvaliti na pričanju.

"To je serpentinska priča", kaže ona. "Priča se u hejimama. I ljudi Plave Gline imaju jednu pesmu u kojoj je ista ova priča ispričana, oni to pevaju kad idu uzvodno, na povratku sa Puta Soli, znaš. Ima jedna dobra tuglena priča. O tome kako su ljudi izletali iz vulkana i padali dole kao kiša. Mogla bi da pitaš Crvenu Šljivu da ti je ispriča."

Činimo to. Crvenu Šljivu tek posle nekog vremena uspevamo da nađemo, jer ona nije kod kuće, u svom domačinstvu, u Kući Pet Ognjišta. "Pa, ja verujem da je baka u hejimama", kaže njena unuka – iskazujući na taj način da nije sigurna, ili da nije voljna da kaže tačno; to je, upravo, jedno od značenja glagola verovati na njenom jeziku i glagola believe na engleskom. Preporučuje nam da navratimo predveče. Činimo tako i eno te stare žene na balkonu: vadi pasulj iz mahuna. "Bila sam pijana prošle noći", kaže ona, sa svetlucanjem u oku; na licu joj treperi tajni osmeh zadovoljstva koje ona ne deli sa nama. Malog je rasta, zaokrugljena – 'ćuftica'; ima tanane bore; strašna je. Prelazimo na stvar i tražimo tu priču, ali ona, izgleda, ni nju nije voljna da deli s nama. "Nije vama volja da slušate to staro", kaže ona.

Da, volja nam je, zaista.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Nedvojbena, razočarana je, očekivala je da se bolje pokažemo. "Ali tu priču može svako da kaže", govori ona.

Naglašava glagol kazati sa značenjem: ponavljati, recitovati.

Dugonoga, blagodatna Trnica, koja se stalno oseća odgovorna za nas, kaže tonom koji je negde između poštovanja i nastojanja da nekog namćora odobrovoljiš: "Ali oni hoće da čuju kako je ti kazuješ, Crvena Šljivo." Sad upotrebljava glagol kazati u smislu 'reći, govoriti', sa nagoveštajem da je posredi izmišljanje. Ipak, Trnicin naglasak je na reči 'ti'.

Da li ćemo mi to, dakle, od Crvene Šljive čuti neki mit, ili priču, ili nešto što je ona sama izmislila, ili neku kombinaciju tih mogućnosti? Nema načina da se to pouzdano utvrdi. Očigledno je da je ova ćuftica sklona taštini – moguće je, dakle, da joj Trnica samo laska; opet, ako je Crvena Šljiva stvarno vlasnica te priče, zato što ju je sama smislila ili zato što ju je dobila od nekog na poklon, mi, zahtevajući da nam je kaže, zahtevamo da nam učini veoma veliku uslugu. Osećamo se nelagodno dok vadimo kasetofon i rešavamo se da joj damo uveravanja da ga nećemo upotrebiti bez njene dozvole, ali, čim ga je ugledala, njeno držanje se promenilo. "E, dobro", kaže ona, "samo strašno me boli glava. Ne mogu da govorim jako glasno, od toga me boli glava. Moraćete da primaknete tu mašinu sasvim. Onoliko pijana već odavno nisam bila. Rekla mi je Zaliha da sam tako glasno pevala da su me čuli čak iznad zemlje. Valjda sam zato ovaliko promukla. Znači, šta, hoćete priču o tome odakle su ljudi došli. Je l' radi ta stvar sada? Priča kaže da su ljudi izišli iz planine koja je u tom trenutku pravila erupciju. Jeste li videli mozaički zid u Čukulmasu, onu veliku sliku u kući koja se zove Vulkanska Kuća? E, pa, ona pokazuje kako je izgledalo kad je bila erupcija te planine."

Prekida je njen posinak. "Al' to nije ta erupcija – to je slika jedne erupcije od pre sto godina, četrsto godina..."

On to verovatno govori da bi nama učinio uslugu, misli da bi se stranci mogli zbuniti, ali staroj ženi to smeta. "Dabome da to nije ona erupcija iz priče! Zašto brkaš stvari tako? Kakav mamlaz! Možda su ovi vanndolinci videli erupciju nekog vulkana i znaju kako izgleda, ali niko od Dolinaca danas živih nije nikad nijednu video, ni ovde ni igde blizu, a ja sam ovde proživela duže vremena nego vi ostali... Elem, ima ta slika u Čukulmasu i možete je videti ako odete tamo. Vrlo dramatična. Uglavili su crveno staklo da bude kao vatra. Dakle, bilo jedno vreme, jedno mesto, neko vreme, neko mesto, u Četiri Kuće, heja, heja,

heja, heja,

heja, heja,

heja, heja, bez vremena, bez mesta. Sve ogolelo, a ogolelost sve. Ništa, nijedne stvari, nema. Golo, tanko, ne svetlo, ne pomrčina, ništa ne mrda, ništa ne misli. Nijedan oblik, nijedan pravac. More sasvim pomešano sa snovima, smrt i večnost jedno isto, sve glatko, ništa ne miče, ništa ne odlazi, pomešali se voda i pesak sa plaže i vazduh, pa ništa nema ivicu, ni površinu, ni unutrašnjost. Sve usred svega i ništa ne postaje ništa. Nijedna reka da poteče. Sa vazduhom i morem i zemljom izmešale se smrtne duše, izmešale se, pa im dosadno, dosađuju se što nema promene i ništa ne ide i ne misli. Dosađivale se

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

kroz sve to ne izbroja ga vreme na nema ga mestu. Dosada, nemir. Pomakle se, od nemira krenule, pomerile se, te trunke duše, prašine, peska, pepela. Trljaj malo jedna o drugu, miči tamo, padni malo, zapleši onolicko, zagalami samo malo, vrlo tiho, tiše nego kad se protrljaju palac i prst, tiše, tiše od toga, ali čuju one, čuju to svoje tiho i malo, pa počnu glasnije. Prva stvar: ta buka; prva napravljena stvar. Napravile talase, razmake, tonove; ritam, meru, otkucaje. Pesak peva, prašina peva, pepeli pevaju, naša muzika tu počela. To je muzika. Kažu da to svet i sad peva, ako znaš kako da slušaš, kako da čuješ. Znači, naša muzika počinje sa pevanjem prašine, naši muzičari sviraju tu notu da muziku počnu i da muziku završe, a istu tu notu čuješ pre nego što dodirneš bubanj. Ali nemir i čežnja i dalje bili. Zato muzika postala glasnija i krenula se, menjala se, ton se menjao, dao melodije i akorde, mera menjala sebi meru i tako stvari počele da se izgrađuju iz muzike, kristali, kapljice i drugi oblici i forme. Stvari počele da se razdvajaju i uvlače u sebe; pojavile se ivice i susreti; spoljašnje strane i unutrašnje strane; šarke, rastanci. Stvari i prostori između stvari; more sa običnim talasima i obalskim talasima, oblaci pokrenuti kroz vetar i vazduh, planine i doline na kopnu, oblici od kamena, vrste tla, sve to postalo, sve se to dogodilo. Ali ipak duše u pesku i prahu bile nemirne, neke više, neke manje. U nekim zrnima peska bila duša kojotska i u nekim trunima prašine. Htela više vrsta muzike, akorde sa više glasova, nesaglasje, lude ritmove, više događanja. Počela se pomicati, premeštati duša kojotska. Pustila i pesak i prah da leže gde su, povukla se iz svega i odasvud, sa svih plaža, iz svih ravnica i pustinja i skupila na jedno mesto. Izvlačeći se odasvud, skupljajući se odasvud, ostavila praznine za sobom, rupe u svetu, prazna mesta. Rastvaranjem stvorila mrak. Zato ušla svetlost da popuni te rupe: zvezde, sunce, mesec, planete nastali. Sijanje počelo. Blistavost se dogodila. Kojota razvukla stvar od stvari, došle duge da premoste praznine. Preko tih mostova narod Četiri Kuće došao, hodajući. Došli sijajući, hodajući, u zemni svet, a tamo Kojota stoji, oborila rep i glavu, drhti, osvrće se. Obilje muzike već bilo, glasne i previše muzike, sve se treslo i drhtalo i tutnjalo, zemljotres svuda, gde Kojota izvlačenjem rasklimala, ostavila praznine i tame. "Hej! Kojoto!" rekao narod Četiri Kuće, stojeći na dugama, gledajući dole, dozivajući dole. Ali Kojota ne znala kako da odgovori. Ne znala kako da govori. U svetu zemnom ne govorio niko. Ništa govorenje, samo muzika. Zato Kojota zapevala kojotsku muziku. Glavu digla u vazduh ka narodu i zavijala. Smejao joj se narod sa duge. Rekoše: "Dobro, Kojoto, naučićemo mi tebe da govoriš." Pokušali to. Jedan od njih kaže neku reč, reč izleti iz usta, sova; sledeća reč – plava čavka, sledeća prepelica, sledeća reč jastreb. Jedan od tih ljudi rekao pumu. Jedan jelena. Jedan rekao reč koja došla u velikim skokovima, to bio veliki zec, sledeća u kratkim, žbunski zec. Jedan izgovorio hrastove. Jovu rekoše, madronu, diger–bor. Divlji ječam i vinovu lozu rekli. Govorili, govorili, a njihove reči sav narod zemlje, medvedi, žabokrečina, kondori, vaške. Travu pričali, vilin konjice rekli. Kojota pokušavala da nauči da govori kao oni, al' ne mogla: samo zavijala. Usta nameštala ovako, onako, al' kakogod – samo zavijajuće pesme izlazile. Nebeski narod se smejao, a i zemaljski. Kojota posramljena. Pognula glavu, pobegla u planinu. – E, sad. Mi kažemo, pobegla na Ama–Kulkunu, jer to naša priča, ali ti razumeš da to možda Kulkun Eraijan, il' neka planina o kojoj ne znamo ništa,

neka iz tog vremena tog mesta, ta planina u Četiri Kuće. – Znači otrči ona na planinu Osme Kuće, divljinske. U stidu i gnevu u planinu uđe. To joj hejime. Hejime, svete kuće divljine. Unutra, unutra, u mraku, Kojota pojela svoj gnev i popila svoj stid, jela vatru zemlje, pila ključale sumporne izvore. Tamo unutra svojom voljom ušla u sebe, duboko unutra i napravila tamo u tami mužjaka kojota. Tamo, u svojoj materici ga napravila. Tamo u planini ga rodila. Dok se rađao, izlazeći, on povikao: "Kojot govori! Kojot kaže ovu reč!" Kad se kojot mužjak rodio, došla ga, a kad porastao, izišli iz planine, na planinske obronke, na čaparel, i parili se. Drugi narodi gledali, pa to videli i počeli svi da se pare. Velika svetkovina bila, tog dana. Prvi Ples Meseca to bio, plesalo se po celoj Zemlji. Ali tamo, u planini, u hejimama divljine, gde Kojota pojela unutrašnjost, tamo šuplje bilo, velika mračna pećina ili provalija, i to šuplje se napunilo ljudima, ljudskim narodom, oni svi nabijeni zajedno. Odakle došli? Možda iz ostataka posle Kojotinog porođaja, možda iz njenog izmeta, ili možda ona pokušala da govori tamo u planini pa rekla njih; ne zna niko. Bili tamo, natrpani u nevidišu i planina progovorila. Govorila planina. Rekla vatru, lavu, paru, gas, pepeo. Kuljala, a sa oblacima pepela i vatrenom šljakom izleteo i ljudski narod, ispljunut napolje, padao kao kiša po šumama, širom brda i dolina ovog sveta. U početku mnogo požara pravio, al' posle se ohladio i skrasio i nastanio i napravio kuće i hejime i našao slogu sa drugim narodima. Mi kažemo – pali smo planini najbliže, ne leteli daleko kao drugi, pa ni tresnuli jako kao drugi, zato sad pametniji nego oni drugi ljudi koji žive na drugim mestima. Njima pamet izletela iz glave pri padu. Uglavnom, eto nas sad ovde, deca Kojote i Planine, mi, balega njihova i reči njihove; tako se priča, tako počelo, tako se priča.

Heja, hej, heja,
heja, heja."

Da smo otišli u neko drugo selo ili u druge hejime, ili kod drugog pripovedača, svakako smo mogli dobiti neki drugi Mit o postanju; ali zahvalimo se sada Crvenoj Šljivi 'koja se smeška tajnovito' i pođimo uzbrdo; gotovo trideset kilometara ima da se prepešači; idemo u Vakvahu, Svetinju na Planini, gde su računari.

'Ciklusi' od po pedeset godina i 'okreti' od po četiri stotine pedeset pominju se u nekim dokumentima, a neki arhivari ih i koriste kao sistem za datiranje, ali čini se da u dnevnoj upotrebi ne znače mnogo. Većina ljudi vam može reći koja je godina u ciklusu; ti brojevi su korisni da se pamte vinarska godišta, rođendani, starost neke zgrade ili voćnjaka i tako dalje, kao što je slučaj i kod nas; ali ne dobijaju svoju pojedinačnost, kao naše godine i ciklusi '1984, dvadesete godine, trinaesti vek i tako dalje', niti je Nova godina praznik. Zapravo, nije baš najjasnije koji je danas dan. Danas je, formalno, četrdeseti dan posle zimske kratkodnevice 'to će biti četrdeset prvi dan svake prestupne godine, a to je svaka peta'; ali u Sadilačkoj Loži kažu da Nova godina počinje prolećnom ravnodnevicom; a u narodu i u pesništvu preovlađuje ubeđenje da nova godina počinje onda kad trava stane da raste i kad brda ozelene, negde u odmaklom novembru ili u decembru. Malo ko zna koji je dan u godini 'broje se naprosto od 1 do 365', osim ako je baš zadužen da vodi neku obrednu delatnost koja zavisi od broja dana; a i tad je verovatnije da će računati dane do i od punog meseca. Velike svetkovine se određuju po

solarnom i lunarnom kalendaru; sve ostale delatnosti, sastanci raznih saveta, loža, umetnosti i tako dalje, obično se zakazuju dogovorom, kaže se da je sledeći sastanak kroz četiri dana ili pet dana ili devet dana posle sledećeg punog meseca, ili kad neko bude zatražio sastanak. Pa ipak, godine, ciklusi godina i ciklusi ciklusa postoje i ako ih uzmemo za polaznu osnovu, sigurno možemo početi da smeštamo Dolinu u istoriju, ovde, u Berzi.

U ovom trenutku u Berzi je samo jedna osoba, a to je Sakup, čovek od šezdeset godina, čija je životna strast bila sakupljanje izvesnih podataka iz Memorije o izvesnim delatnostima ljudskih bića u Dolini reke Na. Eto, najzad smo našli osobu sklonu istorijskom načinu mišljenja, nešto ćemo postići! Ali ima problema. Sakup rado deli sa nama programe koje je razradio za vađenje podataka – ogromnih količina podataka – i čak će nam pomoći da nađemo hartiju ako hoćemo da sve to nosimo kući da bismo čitali; ali njegov pristup materijalu nije istorijski. Njegovo načelo sređivanja informacija, kad ih dobavi, nije čak ni hronološko. Čini se da je, po njegovom mišljenju, hronologija jedno u suštini veštačko, pa i proizvoljno raspoređivanje događaja – azbuka, umesto rečenice.

Ali memorijski blokovi su svakako raspoređeni hronološki?

Da, to je jedan sistem klasifikacije podataka; ali postoje mnogi sistemi i svi su međusobno unakrsno indeksirani; toliko ih ima da tvoj zahtev da ti se daju hronološki raspoređeni podaci čak i o nekom beznačajnoj kulturnoj pojavi, recimo o etimologiji reči ganais, može, ako ga nisi ograničio veoma znalački i lukavo, dovesti do štampanja nekoliko stotina stranica odgovora, koji će većinom biti statistički. Gde je, u svim tim podacima, ona prava informacija? Sakup je proveo ceo svoj život iznalazeći kako te stvari treba iznalaziti.

On se zanima za stambenu gradnju. Član je Drvodjeljske Umetnosti. Ali čini se da nije mnogo toga izgradio; njegovo zanimanje je intelektualno, maltene apstraktno, on je očaran formalnim značajem i učestanošću pojavljivanja izvesnih arhitektonskih elemenata i proporcija. Za njima on traga kroz hiljade godina nakupljenih podataka, kroz milijarde biliona bita u Memoriji.

On nabacuje na displej, za nas, jedan divan, kompjuterski generisani plan kuće za stanovanje. Displej nije od svetlih tačaka na želatinskom zelenom, nego je sasvim crn, oštar, na mat belom, tako da liči na stranicu štampanu neobično dobro, veliku gotovo čitav kvadratni metar; da su potrebne boje, one bi se na njemu pojavile. Slika se obrće sve dok je on ne zaustavi u onom uglu gledanja koji njemu odgovara. Nada se da ćemo mi uvideti izvesnu proporciju, izvesnu matematičku shemu zgrade, onu koju on obožava i smatra svojim idealom. Nama bi trebalo mnogo obuke da to uvidimo, ali već sad vidimo da je ta kuća lepa, a to mu i kažemo, njemu na radost; takođe kažemo da se ona razlikuje od svih kuća koje smo u Dolini videli. Zato, posle nekog vremena, postavljamo pitanje: "Kad je ova kuća sagrađena?"

"O, davno."

"Pre pet stotina godina?"

"Ma, pre mnogo dužeg vremena, rekao bih ja – ali nisam snimao dužine vremena..." Počeo je da se nervira, naše razočaranje prima kao neodobravanje. On misli da mi mislimo: Tipičan muškarac! "Morao bih da reprogramiram za tu informaciju i tu nema problema, jasna stvar, neće dugo potrajati – nisam..." Samo nisi mislio da je datum od iole ikakve važnosti. Smirujemo ga najbolje što umemo. "Evo", kaže on, "mislim da sam ovom setu pristupio hronološki"; nadajući se da ćemo posle ovoga imati opet dobro mišljenje o njemu, on nabacuje na displej još jedan komplet planova i elevacija: to je jedan divni, mali hram. "Nadzemne hejime", objašnjava on. "Ovo je, da vidim, a, evo, da", i ekranom sevaju grupe brojki brže nego što neuvežbano oko može pratiti, "ovo je pre dve hiljade šesto dve godine, u Rekvitu, rekao bih, jeste, odnosno, tamo gde je Rekvit bio u to vreme, naravno."

"Ali Rekvit nije u Dolini."

"Nije. Nego je tamo negde s one strane Unutrašnjeg mora." Ne zanima ga ni zemljopis. "Memorija mi je dala, evo, i ovo, sasvim slično." Još jedna mala religijska ili stambena građevina. "Ovo je na mestu zvanom Bab, na starom južnom kontinentu, da vidimo, pa, pre oko četiri stotine godina, ili dve hiljade dvesta godina posle onog u Rekvitu. Zapažate istu proporciju dva prema tri?" Opet je počeo, a mi moramo da ga pustimo da neko vreme jaše svog omiljenog drvenog konjića; njegovo olakšanje i ponos što nam je uspeo pribaviti ono što smo tražili, jedan datum, zarazni su.

Dolazi i vreme kad ja opet mogu da se popnem na svog drvenog konjića, pa pitam obazrivo: "Kako bi čovek mogao dobiti podatke o primitivnom životu ovde u Dolini?"

Sakup se češka po vilici. "Pa, u vremenima primitivnog života nije ni postojala Najska Dolina, valjda? Ni ovaj kontinent nije bio tu..."

Čovek uvek iznova tresne o tu kamenu podlogu dolinskog uma, u to 'opšte znanje' naroda, koje je možda njihova prava mitologija: to tradicionalno folklorno predanje koje oni ne dovode nikada pod znak pitanja niti razumski preispituju 'mada je osporivo i razumno': to je skica nečeg što bismo mi nazvali istorijska geologija i u šta bismo uključili tektoniku ploča, teoriju evolucije, astronomiju 'nepodržanu ma kojim teleskopom koji bi mogao videti spoljnje planete' i neke elemente klasične fizike, kao i elemente jedne fizike koja nama nije dobro poznata.

Malo uzajamnog davanja objašnjenja, malo smeha i već je jasno da sam ja to mislila na primitivni ljudski život. Ali ta kombinacija reči Sakupu ne znači mnogo, a ni kompjuteru. Tražimo od Berze da nam pruži pomoć u nalaženju informacija o primitivnom ljudskom životu u Dolini reke Na, a Berza, posle kratkog razgovora sa samom sobom, odgovara da takvih informacija nema.

"Pitaj o primitivnom ljudskom životu ma gde."

E, sad Sakup i Berza počinju jedno drugom da postavljaju pitanja i da dobijaju ishode i uskoro 'Sakup održava svoj displej u slikovnom modu, zato što mi nismo navikli da čitamo TOK' ishodi stižu na ekran: odlomljeni delovi zuba hominida, kosti, karte Afrike sa tačkama, karte Azije sa crticama... međutim, to je Stari svet. A ovaj sadašnji? O, vrlj, novi svete, koji u sebi ljude nemaš!

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

"Oni su prešli preko jednog zemljouza", istrajavam ja, "sa drugog kontinenta..."

"Sa zapada", kaže Sakup klimajući glavom. No, govori li on o istom onom narodu o kome govorim ja?

O onom koga je dočekala Kojota?

Ta mitologija, to neosporavano plemensko znanje koje obuhvata i tektoniku ploča i bakteriologiju sigurno sadrži i ono za čime ja tragam. "Kakvi su bili počeci ovog vašeg načina života, ovog sa devet gradova? Kad je osnovana Vakvaha – pre koliko vremena? Koji su narodi ovde živeli pre toga?"

"Pa svi narodi", kaže Sakup, opet zbunjen. On je nesigurna osoba, koja nalazi da je život težak i povlači se lako; proveo je veliki deo svog života ovde, sam, baveći se komunikacijom bez uspostavljanja odnosa.

"Mislim, koji ljudski narodi." Meni je vrlo teško da držim na umu činjenicu da reč 'narod' u njegovom jeziku uključuje i životinje, biljke, snove, kamenje i tako dalje. "Koji je ljudski narod živeo ovde pre tvog naroda?"

"Pa samo naš narod – kao vi..."

"Ali narod sa drugačijim načinom života – stranci – kao ja." Ne znam kako da prevedem reč 'kultura' na njegov jezik tačnije, a reč 'civilizacija', dabome, ne bi išla nikako.

"Pa, običaji se uvek menjaju. Nikad ne ostaju isti, čak ni kad su to vrlo dobri običaji, vrlo lepi, kao ona kuća, znaš. Ne zida se više tako, mada je moguće da ipak neko zida, u nekome drugom vremenu i mestu..."

Beznadežno je. On vreme ne opaža kao pravac, a još manje kao napredovanje, nego kao predeo po kome čovek može da se šeta u ma kom od mnogo mogućih pravaca, ili da se ne šeta uopšte. On vreme pretvara u prostor; ono njemu nije ni strela, ni reka, nego kuća, kuća u kojoj on živi. Čovek može da ide iz sobe u sobu i da se vrati; možeš i napolje, treba samo da otvoriš vrata.

Zahvaljujemo se Sakupu i silazimo strmim ulicama–stazama–stepeništima Vakvahe, prolazimo pored Šarke i pored Izvora Reke; stižemo do plesališta. Krovovi pet hejima Vakvahe su stepenaste ornamentisane piramide visoke po desetak metara, četvorostrane, mada počivaju na petostranim podzemnim odajama. Dalje, kad prođeš pored plesališta, nalazi se šumarak veličanstvenog mladog madronskog drveća, a u njemu dugačka, niska, tuglena kuća opleljena gipsanim malterom, sa crepnim krovom: Biblioteka Lože Madronske Vakvahe. Arhivistkinja nas pozdravlja.

"Ako vi nemate istoriju", kažem ja, "kako da ispričam vašu priču?"

"Da li su merdevine način da se čovek popne na planinu?" kaže ona.

Ja sam vidno zlovoljna.

"Slušaj", kaže arhivarka – ovi to stalno govore, ovi Dolinci; njima ta reč nije naređenje nego je poziv – "slušaj, naći ćeš ili ćeš napraviti ono što ti je potrebno, ako ti je potrebno. Ali razmisli o tome; budi umna; budi obazriva. Šta je istorija?"

"Jedan veliki istoričar moga naroda rekao je: proučavanje Čoveka u Vremenu."

Ćutanje.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

"Vi niste Čovek i ne živite u Vremenu", kažem ja ogorčeno. "Vi živite u nekom Vremenu sna."

"Uvek", kaže arhivarka Vakvahe. "Prošli smo kroz celu Civilizaciju, živeći stalno u Vremenu sna." A glas joj nije ogorčen, nego pun jada, gorkog jada.

Posle nekog vremena, ona kaže: "Pričaj o Kondoru. Pusti Kamengatalicu da ispriča svoju priču. To je najbliže što smo se mi, u mojim vremenima, primakli istoriji – i bliže je nego što ćemo se ikada više primaći, nadam se."

KAMENGATALICA

Drugi deo

Od tog dana moja majka se nije htela odazivati na svoje srednje ime, Vrba; ljudima je govorila da je odsad zovu Tau, mada su mnogi bili neskloni da tako čine. Vratiti se prvom imenu znači ići protiv zemlje; a ptica tau, to jest američki prizemni crvenač, nije u potpunosti prebivatelj na nebu, jer je često na tlu, kljuca zrnevlje sa živinom i semenke sa prepelicama, a nije ni sasvim divlja ptica, jer se šeta po zborištima gradova, ali ipak jeste biće koje dolazi iz Četiri Kuće i vraća se u njih, pa i njegovo ime treba da dolazi onima koji čine to isto. Pećinarka i Školjka su razgovarale sa mojom majkom o imenu, ali ona nije htela da se predomisli. Njen um je bio čvrsto usmeren ne ka zemlji nego u nekom drugom pravcu.

Uskoro posle odlaska mogao oca iz Sinšana, čuli smo da su svi Kondorovi ljudi otišli iz Doline i da su, severnim drumom, prešli brda. Tog dana moja majka se priključila Loži Jagnjeta. Posvećivala je mnogo vremena tim ljudima tamo, učila je njihove misterije i veštine i postala njihov kasapin. Ja sam se držala podalje od svega toga, ne samo zato što sam bila još dete, nego i zato što mi se nije sviđalo i što sam znala da se ni mojoj babi ne sviđa. Meni je izgledalo da je mama oterala tatu; nisam joj to mogla oprostiti. Od kad mi se onako obratio sa ulaznih vrata i zatražio da ga čekam, strastvenost moga srca usmerila se ka njemu. Mislila sam da svoju majku ne volim uopšte. Razmišljala sam stalno o tome kako će se moj otac vratiti meni, na svom velikom konju, na čelu kolone vojske, i videti da ga čekam. Moja odanost njemu učinila je da se moja različitost od ostalih ljudi pretvori u vrlinu i dala je mojoj nesrećnosti i razlog i rok.

Plesala sam Svet te godine, moje devete, prvi put. Sa Devetvrhom i Vejlant i svim ljudima moje Kuće Zemlje plesala sam Nebo, a na nebu su narodi Oblaka, Vetra, Kiše i Jasnoće plesali Zemlju sa nama.

*Sinšanskih pet hejima

Od tada sam se u radu sa Devetvrhom više trudila, kao i u radu sa Strpljivim iz Lože Madronske, koji je sa grupom nas dece čitao povesti i priče o Sinšanu i o Dolini. Počela sam da provodim više vremena u grnčarskim radionicama sa Glinosunčanim.

Obradivala sam ono parčence zemlje koje smo koristili; iz godine u godinu sve više sam učestvovala u zajedničkom radu na njivama Sinšana. Sa dvanaest godina primljena sam u Sadilačku Ložu, a istovremeno sam počela da učim pesme Lože Krvi. Mojoj baki šake su postale toliko reumatične da više nije mogla da prede preslicom, niti da obavlja fino tkanje, a moja majka je tkala, ali ja nisam radila s njom. Najviše sam uživala u pravljenju grnčarije i to sam počela raditi prilično dobro. Svakog leta polazila sam od Gah–heje u kuću kojota i ostajala četiri dana; kad sam treći put tako krenula, put ka severozapadu naneo me je kroz korito jednog potoka, na dnu neke jaruge blizu Gore Grbave i baš sam razmišljala o pravljenju ćupova, kad videh da je jedna obala tog suvog korita sačinjena delom od vrlo fine plave gline. Nekoliko puta sam je donosila Glinosunčanom, najviše što sam mogla poneti, a on je zbog toga bio zadovoljan. Ponudila sam se da mu pokažem to mesto. Odgovorio je da bi bilo bolje da ga zadržim u umu i koristim. Bio je to ljubazan, topao čovek, udovac, sa troje opsidijanske dece koja su večitio bila prljava ili blatnjava; on me je zvao imenom 'Ćupče–Sovče', a ne Severna Sova, a i svoju decu je nazivao ćupovima. Malo na šta je taj čovek mislio osim na glinu i na njeno oblikovanje, glačanje, pečenje. Za mene je bilo dobro to što sam učila zanat od istinskog pravioaca. Možda je to bio moj najbolji rad u životu. Ništa što činimo nije bolje od rada šakama. Kad um koristi sebe bez šaka, pođe u krug, možda i pojuri prebrzo; čak i govor sačinjen samo od glasa može poći prebrzo. Šaka koja oblikuje um pretvarajući ga u glinu ili u pisanu reč usporava misao, privodi je ritmu kojim se stvari kreću, omogućava da misao potpadne pod uticaj slučajnosti i vremena. Čistota je, kažu, na rubu zla.

Dve godine posle odlaska moga oca iz Doline, moj deda se doselio iz Čumoa da opet živi u domaćinstvu svoje supruge. On se njoj nije sviđao, ali ona ga, ipak, nikada nije isterala iz kuće; bio je sam otišao. Sada ga je primila nazad, delimično zato što je verovala da mu je potrebna, a delimično, rekla bih, i zbog toga što je smatrala da će sad, sa osakaćenim šakama, manje raditi za kuću i za grad i toga se unapred stidela, pa je pomislila da će deda moći da radi umesto nje. A zapravo je ona nastavila da radi mnogo, kao i uvek; on je radio vrlo malo. Provodio je vreme kod Ratnika. U Sinšan je i došao da bi bio govornik te lože i da bi uveo više sinšanskih muškaraca u nju. Ratnici su preuzimali na sebe sve veći broj stvari koje bi normalno spadale u delokrug momaka iz Zalivskog Lovora – izvidanje, motrenje na spoljašnje grebene, proizvodnju oružja, uvežbavanje ljudi da pucaju iz pušaka, održavanje takmičenja u snazi i izdržljivosti, razne vrste borbene obuke. Pre nego što je Ratnička Loža to započela, Društvo Zalivskog Lovora u Sinšanu nije naročito živahno delovalo. Sadili su i sušili duvan, dabome; logorovali su na Stražarki, pevali i čuvali jedan sanduk pun vrlo starih pušaka koje su podmazivali uljem i glačali, ali iz kojih nisu pucali. Neki od onih koji su upravljali Zalivskim Lovorom rekli su: "Čujte: bila su vremena kad su naši momci išli u izvidanje po pogrešnim stranama brda i to je uznemiravalo narode u onim dolinama tamo; posle su ti narodi slali svoje momke ovamo, dešavale su se krađe ovaca, ljudi su se plašili da izlaze sami, najzad smo morali da vodimo razgovore o pušenju duvana i započinjanju ratova. Već četrdeset, pedeset godina to se u Sinšanu nije desilo. Bila su i vremena kad smo pravili puške i vežbali se s njima, a vrlo brzo posle toga naši momci su

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

ulazili u svađe sa momcima iz Unmalina i Tahas Tuhasa, počinjalo je krvljenje, mladi ljudi su ubijani na drumovima i u brdima. To se odavno nije desilo. Zbog čega želite da to počne?"

Govornici Ratnika rekoše: "Idite u miru; bavite se svojim ratarstvom i lovom i stočarstvom; mi ćemo davati patrole na grebenima." Rekli su još: "Samo mali broj hoćemo, samo najhrabrije mlade ljude", ali su primili svakog muškarca koji je zatražio da im se pridruži.

Moj rođak u Madidinu, Hmelj, počeo je da nosi nebojenu odeću i postao je Ratnik, takođe; od njih mu je došlo srednje ime, Koplje. Moja rođaka Pelikana, njegova sestra, bila je mojih godina i mi smo još bile dobre prijateljice. Rekla sam joj da mi je drago što Hmelj nije uzeo jedno od onih ratničkih imena kao moj deda Trulež, ili Leš, ili Crv Iz Leša, ili jedan stari iz Madidina koji je odlučio da mu poslednje ime bude Pseće Govno; međutim, dodala sam da je po mom mišljenju 'Koplje' prilično smešno – i da je mogao uzeti ime Veliki Kurac, pa da bar bude odmah sve jasno i glasno. Nije se nasmejala tome. Niko nikad nije želeo da se smeje ratnicima. Rekla mi je da je ime Koplje moćno i da su sva ta imena kojima sam se podsmevala takođe moćna. Nije me bilo briga. Držala sam se podalje od svega toga i nisam želela da znam šta se dešava. Pošto se sad u našem domaćinstvu stalno pričalo o Loži Ratnika i Loži Jagnjeta, provodila sam više vremena izvan kuće. Nisam išla redovno na časove kod Strpljivoga, pa sam naučila vrlo malo istorije, a čitala nisam gotovo ništa; radila sam na grnčariji kod Glinosunčanog i u oborima za ovce, na livadama i na njivama. Dvapat sam, tih godina, silazila sa velikim stadima na slanotravne pašnjake, tamo gde su Ušća reke Na, ostajući tokom celog Meseca. Onog leta kad mi je bilo trinaest godina otišla sam uz dolinu sa nekim drugim mladim ljudima, a onda produžila sama na Ama Kulkunu. Hodala sam pored Izvora Reke, kroz Pet Kuća, pa kroz Četiri Kuće, do one kuće koja zidova nema. A ipak, hodala sam u neznanju; dobrota lava i milost jastreba održaše me na stazi. Stvari u mom domaćinstvu nisu bile u redu, a moj narod se nije pobrinuo da mi obezbedi valjano obrazovanje.

Znam da se Vejliant brinula zbog mog neznanja i moje nemarnosti, znam i da su ona i Devetvrh razgovarali o tome; ali njihove savete nisam htela slušati, a Vejliant nije imala volje da se raspravlja sa mnom. Brinula se ona i zbog svoje kćeri, često je trpela bolove, bila je klonula duhom. Mislim da je želela da otera svog muža, ali joj se činilo da to ne može, zato što je on obavljao neke poslove koje ona više nije mogla da radi; mislila je da je on potreban mojoj majci i meni, u domaćinstvu. Plesala bih ja po krovovima, tada, da sam videla njegov odlazak; ali dete ne može reći svojoj babi da iznese dedine stvari na odmorište stepeništa.

Što se tiče moje majke, Taiu, ona se uvek držala ćutljivo i kao da je iznad ostalih ljudi; kao da je, odbijajući da razgovara sa mojim ocem, prestala da razgovara i sa svima ostalima. Sad sam uglavnom samo ja čuvala ovce, a ona je radila poslove Lože Jagnjeta. Ona i moj deda su se slagali uglavnom dobro, zato što su žene Jagnjeta svojevrsne Ratnice. Neke vakve su činili zajedno; neke žene Jagnjeta su uzimale moćna imena – Koštana se ranije zvala Brodieja, a Zeba je uzela ime Gnjlja. Svi oni koji su

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

izvodili vaku Prečišćenja nazivali su sebe, tokom plesanja, imenom 'mavasto'. To je bila kondorska reč marasco, vojska, koju sam slušala svaki dan kad sam išla sa ocem u logor na Eukaliptusnim pašnjacima. Jednom sam ovu činjenicu pomenula, ali su i Trulež i Tau i skočili sa obe noge na mene, poričući da je to kondorska reč i govoreći mi da ja ne mogu ništa znati o tim stvarima zato što nisam obučavana ni kod Ratnika ni kod Jagnjadi. Strašno sam se naljutila: zar oni da poriču nešto za šta ja znam da je istinito. To poricanje im oprostila nisam.

Ali još sam bila dete, pa sam mogla da zaboravim pedeset stvari i da radim pedeset drugih. Neke od mojih vršnjakinja ušle su u mladalačko doba, a ja sam u tome bila malo spora; nisam žalila zbog toga. Pomišljala sam da postanem Klovn Krvi, ali me je mrzelo da počinjem obuku u Loži Krvi. Moj najbolji prijatelj u tim godinama bila je jedna devojka Plave Gline zvana Cvrčkica, koja je već bila primljena u Ložu Krvi i već nosila nebojenu odeću, ali joj srednje ime još nije bilo došlo, pa smo ona i ja radile zajedno i igrale se zajedno kao deca. U njivama, ili kod ovaca, ili na sakupljanju, nosile smo i svoje igračke, pa smo sa njima, između poslova, izvodile razne priče. Njene igračke su bile jedna ljudska osoba napravljena od drveta, sa elegantnim kolenskim i lakatskim uzglobljenjima, tako da je mogla zauzimati položaje kao da je živa, i jedna olinjala, stara ovca napravljena od jagnjeće vune, sa kojom je Cvrčkica spavala kad je bila beba. Moje igračke bile su jedan zec napravljen od zečje kože na kojoj je bilo i krzno, jedna drvena krava i jedna kojotkinja koju sam bila sama napravila od odbačenih komadića jelenske kože. Nastojala sam da liči na onu kojotkinju na Gori Stražarki koja je sedela i gledala me onda kad sam u planinu prvi put išla sama. Ta igračka mi nije ispala nalik na tu kojotkinju, niti na ma koju kojotkinju, ali je, ipak, imala u sebi nešto od hejije; kad smo izvodile svoje priče i izgovarale uloge životinja, ja nikad nisam znala šta će moja kojotkinja reći. Duge priče smo stvarale za taj naš narod od pet osoba. Njihov grad zvao se Šikasan. Sa nama se često igrao jedan dečko po imenu Ševin Uzlet; njegove igračke bile su tri divne životinje od crvenog drveta koje mu je majka izdeljala – i to veverica sa drveća, prizemna veverica i šumski pacov. Cvrčkica je uvek smišljala najbolje priče za igru, ali je svaku priču htela da odigra samo jednom, a onda da smišlja novu. Ševin Uzlet zapisao je tri takve priče i ponudio ih biblioteci svojih hejima, a nazvao ih je 'Priče o Šikasanu'; svi smo se time ponosili. Dakle, bila su to dobra vremena.

*Diger–bor

*Grad Sinšan

Nacrtala priređivačica uz pomoć Trnice iz Sinšana

LEGENDA

HEJIME

STAMBENE ZGRADE

RADIONICA, AMBAR, LOŽA, ILI MAGACIN

ŠUME ILI DIVLJI TERENI

DRVEĆE, VOĆNJAK ILI VINOGRAD
VRT ILI ZASAĐENI USEVI
DRVENA OGRADA
KAMENI ZID

Često sam uveče odlazila do Plave stene, gde su i moji rođaci iz Madidinua dolazili da se sretnemo i da pričamo. Ali i tu su se Ratnici umešali između nas. Koplje više nije davao toj steni cvet, niti ju je doticao polenom, čak joj nije ni govorio, iako je Plava Stena najjača hejija u svim poljima Sinšana i Madidinua. Pelikana je govorila Plavoj steni 'ruhu' kad njen brat nije slušao, ili je pored nje kao slučajno ostavljala šljunak. Ali kad smo razgovarali o tome, saglašavala se sa Kopljem, a ne sa mnom. Koplje je govorio da svetosti nikad nije bilo u stenama i izvorima, nego samo u duhu—duši. Kamen, izvor i telo, govorio je on, samo su zastori, koji duhu sprečavaju pristup do čiste svetosti i stvarne moći. Govorila sam da hejija nije takva; hejija je stena, hejija je voda koja teče, osoba koja živi. Ako ti Plavoj Steni ne daješ ništa, kako bi mogla ona tebi nešto dati? Ako joj se nikad ne obraćaš, zašto bi ona tebi govorila nešto? Uopšte nije teško okrenuti joj leđa i reći: "Iz ovoga je svetost otišla." Ali to je promena u tebi, ne u njoj; ti raskidaš taj odnos. Dok sam ja iznosila takve razloge, Pelikana se počinjala slagati sa mnom, ali se posle slagala sa svojim bratom dok je on govorio. Možda joj je Plava Stena nešto i rekla, ali Pelikana nije slušala. Niko od nas nije slušao.

Kad sam napunila trinaest godina, Koplje je prestao da dolazi kod Plave Stene sa svojom sestrom. Mnogi mladići, dok su u stanju Življenja na obali, odu sa Lovcima ili sa Zalivskim Lovorom i naprave sebi kućicu—saunu, u kojoj i spavaju, a sa devojkama se ne druže mnogo; ja sam to mogla shvatiti. Međutim, Ratnici su imali drugi način Življenja na obali, u koji je spadala i zabrana da se sa malodobnim devojkama čak i razgovara. Moj podeda Devetvrh je o ovome jednom razgovarao sa svojim unukom, koji je uzeo ime Gnusni i to u mom prisustvu da bih ja mogla čuti. Rekao je: "Ti sebe zoveš Gnusni, ali postupaš kao Naduvenko. Zar se toliko bojite devojaka da morate voditi rat protiv njih? Zar se toliko bojite sebe, da morate i sa sobom ratovati? I šta uopšte mislite, ko ste, kad se toliko plašite?" Da sam bila manje svoje glava i manje uplašena, mogla sam od Devetvrha naučiti mnogo stvari koje su mi bile potrebne; ali on je bio stroga osoba, a meni se nije htelo da dopustim da me prekovreda zbog moje lenjosti i mog neznanja. Gledam sada unazad i vidim: plašila sam se da ga volim, kao da bih, voleći podedu, bila neodana mome ocu Ubijaču. Ali tog dana sam sa zadovoljstvom slušala šta govori Gnusnome, jer sam bila ponižena što me Koplje izbegava i jer sam Ratnike mrzela svim srcem.

Moj deda je razgovarao prezrivim tonom sa svojom ženom i sa mojom majkom i sa svim ženama; zato sam ja njega silno prezirala; ali nastojala sam, iz poštovanja prema domaćinstvu, da to ne pokazujem. Moja baka je umela, kad izgubi živce, i da pokaže svoj prezir. Jednom mu je rekla: "Pokušavaš da budeš kao ti Kondorci, koji se toliko plaše žena da i po hiljadu milja daleko beže od svojih, samo da bi onda silovali žene koje ne poznaju!" Ali taj udarac je promašio Truleža, koji je bio previše ogrubeo da

ga oseti, a pogodio je moju majku, Taiu. Ona je bila u ognjišnoj sobi sa mnom i čula je Vejlantine reči. Pogurila se, gutajući bol. Tad sam se ja gnevno okomila na moju baku, zato što sam Kondora držala u srcu kao ime snage i slobode, ime koje mi je otac dao za pola godine življenja kod nas. Prišla sam vratima između tih dvaju prostorija i rekla: "To nije istina. Ja sam kondorska žena!"

Svi su buljili u mene. Sada je taj udarac pogodio njih sve, ali moju baku ponajviše. Pogledala me je ucveljenim očima. Izišla sam iz kuće i iz grada. Uz Sinšan potok sam krenula, do izvora njegove vode; tu sam dugo sedela, ljuta na sebe i ljuta na svakoga u mom domaćinstvu, svakoga u Sinšanu, svakoga u Dolini. Zagnjurila sam šake u vodu, ali ona nije mogla da spere ono čime su moje srce i duša bili zagušeni. Čak nisam mogla ni heju da kažem kad je čuvar tog izvora došao u liku junksa-vrapca i sleteo na žbun divlje azaleje iznad izvora. Čeznula sam da opet krenem planinom, ali sam znala da ne bi vredelo; ne bih stupala stazom lava, ni kojotskom, nego bih se vrtela u krugu ljudskog gneva.

Njime sam se i vrtela, u krug, u krug, cele te godine.

Krug me je izbacio opet kod tog izvora, u danima pre Vode, sa plavogliniskim ćupom iz hejima koji je trebalo da napunim za večernje pojanje. Na povratku, dok sam silazila stazom, na mestu gde ona prelazi Mali kestenov potok i skreće uzbrdo među živohrastove na Velikoj glavi, ugledala sam mog rođaka Koplje; sedeo je na obali, iznad suvog dela korita potoka, jednu je nogu preko druge prebacio i trudio se da izvadi nešto iz tabana. Rekao je: "Severna Sovo! Možeš li videti ovaj prokleti trn?"

Tad mi se prvi put obratio posle dve godine.

Sišla sam u suvi deo korita potoka. Pretražila sam njegov taban, našla zadnji kraj trna i izvukla ga.

"Šta ćeš ti u našem potoku?" rekla sam onda.

"Vraćam se iz patrole", reče on. "Drugi su otišli dalje. Ja sam morao da izvadim taj trn. Hvala!" I dalje je sedeo, stiskajući bolno mesto na tabanu.

"Pa, što ideš bos?" upitah.

"A, pa to se od nas očekuje", reče on važno. Govorio je na isti način kao kad je bio Hmelj, gledao me je ljubaznim očima. "Je l' plešete vi Vodu?" upita. Bilo je još devet dana do Vode, tog dana. Rekoh da, a on reče: "Doći ću ovde. Sinšan pleše Vodu bolje nego Madidinu. Uostalom, svi moji rođaci iz Plave Gline su ovde."

Ništa nisam rekla. Nisam imala poverenja u njega.

Izgledao je vrlo lepo u nebojnoj odeći. Jedina ratnička stvar na njemu bila je kapa od crne kozje dlake. Bila je šiljata poput kondorskih šlemova, ali on ju je bio prignječio i zabacio daleko unazad.

Vazduh iznad Gore Sinšanije postao je ružičast kao lubenica, a divlji ječam na Velikoj glavi odsijavao je tom bojom, bledom, bistrom, ružičastom bojom. Katran-korov je cvetao i jako mirisao. Otkinula sam list divlje nane iz korita potoka i stavila ga preko kapljice krvi koja se stvorila na tvrdoj, tamnoj koži njegove pete na mestu gde je trn izišao.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

"Moram ovo da odnesem u hejime, a onda da pođem dalje, do Opsidijana", rekla sam konačno. Htela sam da zna da sad idem u Ložu Krvi na obuku, a i išlo mi se odatle, zato što sam se toliko zbunila čuvši da on sa mnom razgovara na stari način; a opet i nije mi se išlo odatle.

Ovog puta je odgovorio tek kroz nekoliko trenutaka. Progovorio je nežno i umno: "Kad ćeš obući onu odeću?" Rekla sam mu da će to biti posle Vode, pri sledećem punom mesecu. Rekao je: "Doći ću. Doći ću u Kuću Visokog Trema na tu zabavu!" Osmehnuo se, a meni je prvi put palo na um da će se napraviti i zabava povodom mog ulaska u Ložu Krvi, zabava na kojoj ću nositi novu odeću, onu koja pripada mom novom načinu bivanja.

Rekoh: "Ako je tako, napravićemo mnogo peciva sa pečurkama."

Jednom, kad smo svi bili deca, na svetkovinu Sunca u Madidinu, on je pojeo punu tepsiju tih kolačića sa pečurkama pre nego što je iko drugi stigao da uzme ijedan, pa su ga posle godinama zadirkivali zbog toga.

"Važi", reče on, "poješću ih. O, Severna Sovo! Ko ćeš ti tada biti?"

Rekoh: "Biću ista koja sam sada, pretežno."

"A ko si sada?" reče on. Gledao me je sve dok nisam sklonila pogled. Opet reče: "O, Severna Sovo! Ponekad..." Onda ne reče više ništa.

Mislila sam tada, a mislim i sad, da je osoba koja me je sledećeg trenutka pogledala pravo u oči došla odnekud iz njega, tog dana, i da je on zaboravio da je Ratnik koji se uputio drugim stazama i da je Muško i Jastvo. Sedeo je u potoku, pa je duša vode ušla u njega. Prestala sam ga se plašiti, počela sam da razgovaram s njim, ne znam o čemu, on je odgovarao i tako smo pričali neklo vreme, tiho, sa poverenjem. Kad je šumarak madrone na vrhu Velike glave već izgledao crn naspram neba i kad je boja nestala iz vazduha, krenuli smo stazom iznad Sinšan potoka, ja prva, on za mnom, a kad je staza postajala šira, rame uz rame. Kad smo stigli na plesalište, zvezda Večernjača već je bila blistava, a zvezda Dobrotnica sijala je iznad crnog eukaliptusa. Prešli smo Zglob zajedno, a on je rekao: "Doći ću na ples", i produžio ka mostu. Otišla sam u Kuću Visokog Trema, a u meni je bilo drugačije srce nego kad sam polazila iz nje.

Koplje je došao na sve četiri noći Vode u Sinšanu, a takođe, kao što je obećao, i u Kuću Visokotremnicu, na moje pevanje Krvi. Zabava je bila mala, jer sam ja imala samo pola porodice, a i ta polovina mi je bila malobrojna, a i oni koje sam imala nisu svi bili mnogo izdašni niti skloni druženju; ali Devetvrh je pevao Pesme Oca za mene i dao mi činjiju od porculana sa krvavo crvenom glazurom, u kojoj se nalazila izvesna količina žive sa Gore Sinšanke; baka mi je dala svoju ogrlicu od tirkiza sa Omornskog mora. Obukla sam nebojenu odeću koju mi je majka napravila od onog pamuka koji sam ubrala prošle godine i od koga sam isprela predivo. Bila je to trostruka suknja i košulja sa dugačkim rukavima, a uz to je išla i potkošulja od od vrlo tananog, čistog lana, koju mi je Školjka poklonila. Kolačiće sa pečurkama sam napravila u ogromnom broju, tako da smo posle plesa poklanjali ljudima pune korpe ovih poslastica. Koplje je poveo linijski ples sa mnom. Bio je gibak i graciozan plesač. Gledao me je preko linije osmehujući se.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

U svome srcu dala sam mu ime za koje sam smatrala da mu odgovara bolje nego Koplje: glasilo je Pumino Zurenje.

*Nazivi kuća u Sinšanu

Nacrtala priređivačica uz pomoć Trnice iz Sinšana

I tako sam ušla u kuću ženskosti, a taj mladi lav plesao je u mom umu. To je bilo nešto što se sretno zadesilo, u vremenu loše sreće, mada ja ne bih tako rekla da me je neko pitao godinu dana kasnije, kad mi je Koplje opet okrenuo leđa. Smatrala sam da na svetu baš ničeg dobrog nema, tada.

Držala sam da je Ratnička Loža kriva što mi ga je oduzela, a oduzela ga jeste, mada je podjednako istina da su isto mogli učiniti i oni iz njegove Kuće ili iz njegovog domaćinstva. Imali smo susrete i razgovore tu i tamo, ne često, ali češće nego što bi slučajnošću bilo. Ja petnaest, a on sedamnaest godina; polurođaci; nije bilo vreme da nas dvoje učinimo zalaženje dublje u kopno, a ni srodstvo nije bilo baš onoliko udaljeno koliko bi se moglo poželeti ako bi se pomislilo na brak. Njegova sestra bila je ljubomorna na mene i više se nije ponašala prijateljski. A neki ljudi u njegovoj Kući u Madidinu i u Sinšanu sa neodobravanjem su gledali na mogućnost da ja, polubeskućna, postanem glava domaćinstva njihovog rođaka, ako se venčamo.

Sve sam to ja znala, ali ni za šta od toga nisam marila. Mislim da me te godine nije zanimalo ništa osim Koplja i da ni o čemu drugom nisam razmišljala, ali ne znam kako da pišem o tome. Prisećati se osećanja te vrste, to ti je kao da hoćeš da se setiš kako ti je bilo za vreme žestokog pijanstva, ili da poludiš razumno. Da bi neko pričao o zaljubljenosti, treba da bude zaljubljen, a ja više nikada nisam bila zaljubljena.

Mislim da su na Plesu Meseca svi mladi Ratnici položili neki zavet uzdržavamja; posle tog vremena Koplje se više nije susretao sa mnom, niti me je gledao kad smo se mimoilazili, niti odgovarao kad sam mu se obraćala, prilikom slučajnih susreta kojih je vrlo malo bilo.

U očajanju, poslala sam za njim u polja Madidina, jedno popodne potkraj suve sezone. Rekla sam: "Ne dolaziš više u Sinšan."

Okrenuo mi je leđa i nastavio da radi. Pabirčio je poslednje grozdove sorte 'ganais' u tom velikom vinogradu. Od najkasnijih grozdova najbolje vino, kaže narod.

Rekla sam: "Da li se hrabri ljudi boje da razgovaraju sa ženama?"

Ništa nije rekao.

Rekla sam: "Jednom sam ti u srcu dala ime. Da li hoćeš da znaš koje je bilo?"

Nije rekao ništa, nije me pogledao, nastavio je da radi.

Ostavila sam ga tamo sa njegovim nožem za rezanje i korpom i otišla između dugorukih, zgrčenih čokota. Veliki listovi njihovi imali su boju rđe u prašnoj svetlosti. Vetar je duvao suv i tvrd.

Pošto je Koplje bio Ratnik i pošto sam ja želela da njegov i moj život budu što je moguće bliži i sličniji, išla sam na sastanke Lože Jagnjeta i tamo učila cele te godine. Ljubav u meni volela je sve što je on voleo. To je progutalo sve moje misli i osećanja:

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

bila sam sluga svoje ljubavi i služila sam joj kao što su vojnici moga oca služili njemu: bez postavljanja pitanja. Našla sam da je tako u Loži Jagnjeta: govorilo se o ljubavi, služenju, poslušnosti, žrtvovanju. Takve pomisli ispunjavale su moj um cele te godine, od njih je moje srce bilo vrelo i letelo visoko. Dok sam proživljavala te dane, ništa što sam radila, uzimala u šake, pravila ili znala nije imalo, za mene, nikakav značaj u poređenju sa tim pomislama – voljenjem, služenjem, prihvatanjem naređenja, žrtvovanjem. Žene iz Lože Jagnjeta govorile su mi da ne možemo znati obrede Ratnika zato što postoji samo jedan podesan način da žene shvate takve misterije, a to je da vole, služe i slušaju muškarce koji ih razumeju. Prihvatila sam to, zato što je zamisao moga uma i tela bila od početka Koplje, niko drugi; ostali su bili odrazi njega, njega i ničeg drugog. Cela ta godina koju sam živela u Loži Jagnjeta bila je laž, bila je poricanje mog sopstvenog znanja i bića, a ipak je, istovremeno, bila i jedna istina. Gotovo sve je za mlade osobe tako dvojno: njihove laži su istine, a istine su im laži, njihova srca su slomljena svetom. Kruže i padaju; sve proziru i slepi su. Jagnjad i Ratnici, to su bile kuće za mladež, za ljude koji još nisu bili u stanju da odaberu svoj put, ili su bili u stanju, ali nisu bili voljni da to ikada učine.

Pošto sam bila unuka Truleža i kćer Taua, unapređivali su me brzo u Loži Jagnjeta. Nekoliko dana posle tog razgovora sa mojim polurođakom u vinogradu trebalo je da činodejstvujem u jednom od njihovih sedmodnevnih obreda. Bilo je to prinošenje žrtve.

Smatram da ne treba da zapišem šta se tom prilikom radilo. Iako sada ne postoji Loža Jagnjeta, tako da bi moj zapis bio čist kuriozitet, ruka mi nije laka, neće da piše ono što je moj glas obećao da će sačuvati u tajnosti, tu misteriju. Nije ni bila nikakva misterija, ali obećanje je bilo obećanje.

Svi su, međutim, znali, jer su svi morali videti, da činodejstvenica te misterije ne pere ruke posle žrtvovanja ptice ili životinje, nego izlazi iz Kuće Lože krvavih šaka, što je vidljivi znak svetog čina. Takva sam se vratila u Kuću Visokog Trema.

Moja staramajka Vejliant postavljala je posude za večeru u ognjišnoj sobi, na stolnjak koji je izatkala nekoliko godina pre toga, od belog lana sa plavom niti koja se pojavljivala naizmenično u svakom četvrtom, pa u svakom petom nizu petljica; bio je pohaban, fin i veoma čista. Gledala sam u tu tkaninu dok mi se Vejliant obraćala. Rekla je: "Idi, operi ruke, Severna Sovo."

Znala je da se od mene očekivalo da ostavim tu krv na šakama do sutra. Mrzela je to pravilo i sva takva pravila Jagnjadi i Ratnika. Gadilo joj se od toga; srce ju je bolelo što ja radim takve stvari. To sam znala. A gadilo se i meni; i mene je srce bolelo; i bila sam prepuna mržnje.

Rekoh: "Ne mogu."

Ona reče: "Onda ne možeš jesti za ovim stolom." Drhtali su joj i usne i glas i šake. Nisam mogla podneti njen bol. Rekla sam: "Mrzim te!" i pojurila niz stepenice, pa preko zborišta na most. Zašto sam krenula tim putem, ka Dolini, a ne ka bregovima, ne znam. Prešla sam most i videla visokog, mrkog konja koji je stajao uz ždrebad i magarce

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

u ogradi kod potoka. Stala sam i gledala tog konja. Stazom iz pravca ambara naiđe moj otac.

Video me je takvu, sa suzama na licu i krvlju na šakama i rukama iznad šaka. Videh da me ne prepoznaje. Rekoh: "Ja sam ti kćer!" Onda mi je prišao i dohvatio me za šake. Počela sam da ridam. Naidoše neki ljudi sa njiva, kući dolazeći, i jedan od njih, pozdravljajući mog oca, reče: "Znači, stigao si kući, čoveče od Kuće Visokog Trema, dobar si dan napravio." Obuzdala sam svoje cmizdrenje, pa smo se tata i ja popeli na terase Brda Gornjeg Čvora, gde smo sedeli na kamenom prednjem zidu najviše terase sa vinogradom, odakle su se, ispod nas, videle donje kuće sinšanske i sve sinšanske njive u svetlosti popodneva. Leto je te godine bilo vrelo i suvo. Iza severoistočnog planinskog lanca, s one strane planina, bili su šumski požari, vazduh je bio tup i pomućen od dima, pa su brda severoistočnog lanca izgledala kao plave linije u plavom vazduhu.

Kad me je video onako okrvavljenu, tata je mislio da sam povređena, pa je pokušao da pita šta nije u redu. Ja mu nisam mogla reći da ništa nije u redu. Rekla sam da sam se posvađala sa babom.

Bio je izgubio sposobnost brzog korišćenja našeg jezika, morao je razmišljati pre nego što bi nešto izgovorio. Posmatrala sam ga. Bio je očelavio s prednje strane, tako da mu se lice izdužilo; činilo se da je veoma umoran. Bio je i viši i krupniji nego što sam ga dotad pamtila, iako sam u godinama njegovog odsustva izrasla od dečje do ženske visine.

"Došao sam da razgovaram sa Vrbom", reče on.

Odmahnula sam glavom. Suze su mi potekle, a on, videći ih, pomisli da je mrtva, pa načini tihi zvuk bola.

Rekla sam: "Ona još živi u Kući Plave Gline, ali nije Vrba; vratila se svome imenu Tau." "

"Udala se", reče on.

"Ne", rekoh, "neće se udavati. Sa tobom razgovarati neće."

"Nisam mogao doći", reče on. "To znaš? Morali smo povesti vojsku ne na Amarantsku obalu nego na sever." Pričao je gde je bio, nazive mesta meni nepoznatih, a onda rekao: "Nisam mogao doći onda kad sam rekao da ću doći. Želim to da joj kažem."

Opet sam odmahнула glavom. Mogla sam da kažem samo: "Sa tobom razgovarati neće."

Rekao je: "Zašto bi razgovarala sa mnom? To što sam se ovde vratio, to je bila glupost." Osećala sam odlaženje u njemu, pa sam povikala: "Ja razgovaram s tobom! Čekala sam, čekala, čekala da dođeš!"

Tad je pogledao mene, a ne svoje misli i izgovorio moje ime: "Severna Sovo."

"Nisam ta osoba", rekoh. "Nisam dete. Nisam niko. Nemam ime. Ja sam Kondorova kćer."

"Ti si moja kćer", reče on.

Rekla sam: "Hoću sa tobom."

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

U prvi mah nije razumeo šta hoću da kažem, a onda je rekao: "Ne, kako bih to mogao? Ovi bi te zadržali. Ja moram danas ili sutra da odem. Ne bi te ovi pustili da odeš."

Rekla sam: "Žena sam, donosim svoje odluke sama. Idem s tobom."

On reče: "Moraš pitati narod."

"Reći ću ljudima", kazah. "Ti si jedini koga moram da pitam! Hoćeš li me povesti sa sobom?"

Želela sam, više od ičega, da on ne siđe u Kuću Visokog Trema kod moje majke. Bilo je kao da sam davala sebe umesto nje. To tada nisam razumela, ali sam osećala. Moj otac je neko vreme razmišljao, zureći preko Doline ka ravnom, kosom vrhu Planine Duše. Dimna izmaglica imala je tupu, bledu, ružičastu boju. Rekao je: "Trebalo bi da je pitam da te pusti sa mnom. Da li je ovo tačno: ona neće hteti da govori sa mnom?"

"Tačno je", rekla sam istinito.

"I tačno je da si me ti čekala", reče on, gledajući me opet.

Rekla sam: "Daj mi ime."

Kad je ovo razumeo, razmišljao je dugo, a onda je rekao: "Hoćeš li ovo ime: Ajaću?"

Rekla sam: "Moje ime je Ajaću."

Nisam tada pitala šta ono znači; meni je značilo očevu dobrotu i moju slobodu.

Kasnije, kad sam naučila njegov jezik, znala sam da bi ayatyu, prevedeno na dolinski jezik, značilo 'dobro rođena' ili 'žena rođena iznad drugih'. To ime su u porodici moga oca često davali. Pošto je njegovo ime glasilo Terter Abhao i pošto sam uzela njegovo ime na način kako to rade kćeri i sinovi muškaraca u njegovom narodu, postala sam Terter Ajaću.

"Kad polaziš?" pitala sam ga.

On je pitao: "Umeš li ti jahati?"

"Jašem magarce", rekla sam. "Jahala sam i tvog konja, s tobom."

Opet je pogledao krovove kuća u Sinšanu i rekao: "Da. U ratovima sam mislio na to. Mnogo, mnogo puta. Devojčica sa mnom u sedlu. Ti dani, na ovom mestu, u ovoj dolini. To su bili moji dobri dani. Nikada više!"

Čekala sam, a on je rekao: "Dovešću konja za tebe. Prekosutra kad sunce izađe. Tamo." Pokazao je prstom ka mostu na kome smo se sreli. "U ovaj grad neću ulaziti", rekao je. Njegova žalost i čežnja pretvarali su se u gnev i okretali u drugom pravcu. Prevalio je dug i težak put da bi video svoju ženu, a ipak nije otišao da je vidi. Razmišljala sam mnogo puta o tom vremenu kad smo sedeli na terasi na Brdu Gornjeg Čvora i pokušavala sam da razumem zašto je onako govorio i onako se ponašao. Oboje smo bili bolesni i naše bolesti su govorile jedna drugoj. Izgledalo je da biramo, a bili smo gonjeni. Ja sam se privijala uz njega, a ja sam bila jača.

Rekao je: "Reci im da želiš da ideš sa mnom. Ako te puste da to učiniš, oprosti se od njih kako valja. I idi u svoje hejime. Putovanje će biti dugo i ti se dugo nećeš vratiti, kćeri."

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Ispravno je govorio, a ja sam tako i učinila.

Drugog jutra, u praskozorje, moja baka Vejlant poslala je u naše hejime sa mnom. Napunile smo bazenčić vode i opevale Povratak. Iscrtala je hejija—if na mojim obrazima plavom glinom iz potoka sinšanskog. U zoru smo ona i ja sišle iz hejima. Majka me je čekala na Šarci grada, a uz nju su bili i Ševin Uzlet i Cvrčkica i svi su došli na most sa mnom; ali nismo čučale i piškile i smejale se pre rastanka, jer je tamo čekao Kondor na svom visokom konju. Stali su na jugoistočnom kraju mosta. Zagrlila sam ih i otrčala preko mosta, ka njemu. On je gledao Taui, ali se ona okrenula na drugu stranu. Pomogao mi je da se popnem na konja koga je doveo, pa sam odjahala s njim kroz sinšanska polja.

Loža Reunije, u kojoj učimo kako da umremo, bila je izgrađena te godine na sadnoj strani, na mestu gde se susreću potoci Hehu i Sinšan. Projahali smo pored nje u vreme kad je planinski lanac s druge strane Doline pustio sunce do nas. Heju suncu pevajući, jahala sam. Prošli smo vinograde, stigli do Starpravog Druma, uputili se ka severozapadu putem ka Ama Kulkuni. Konji su brzo odmicali. Tata mi je doveo kobilu ridanku, nižu i sitniju od njegovog škopca. Držao se blizu mene, pomno motreći i govoreći mi kako da se pridržavam kolenima i kako da koristim uzengije i uzde. Bilo je mnogo lakše nego jahanje na neosedlanom magarcu; magarci imaju oštru kičmu i čine što je njima volja, dok je ova kobila bila poslušna i blaga, a sedlo udobno. Jahali smo do Telina—nae, prošli između Čukulmasa i Čumoa, prošli Kastoha—nau i još je bilo blistavo jutro. Kad smo skretali na Planinski put, Gejzir je šiknuo iz perjane trave, uvis, sav u sjaju. Srce se u meni okrenulo kad sam to videla. Pomišljala sam na onog starca koji mi je tamo dao pesmu. Odgurnula sam od sebe i te misli i tu pesmu. Prešli smo Reku na Hrastovom Mostu; heju sam rekla u sebi. U podnožju Planine, petorica Kondoraca na konjima, vodeći i dva tovarna konja, dođoše nam ususret. Salutirali su mom ocu. Zastali smo kod Tembedinskog Hrastja da prezalogajimo, a onda smo odjahali Drumom Bistrog jezera u Planinu. Tamo gde put ka Vakvahi i Izvorima Reke skreće levo, mi smo skrenuli desno, idući naporedo sa linijom voza sve do Metulija, gde smo skrenuli na prečicu.

Pred noć smo stali i ulogorili se u šumi živohrastova na pogrešnoj strani izvora Metuli. Nisam mogla sići s konja, pa je otac, koji se tome smejao, morao da mi pomogne. Noge i zadnjica bili su mi kruti kao drvo, uskoro počеше i boleti. Kondorci su se pomalo šalili, ali obazrivo. Postupali su prema meni donekle kao prema detetu, ali i sa nečim nalik na strah, a kad su mi se obraćali, lupkali su se pesnicom po čelu, kao i kad su se obraćali mom ocu. Nas dvoje smo sedeli malo po strani i nismo radili ništa, dok su oni naložili vatru, skuvali večeru i namestili postelje.

Posle večere, otišla sam da popričam sa ridankom. Sada sam mirisala na nju, a taj miris mi se dopadao. Nikad nisam tako lako sklopila prijateljstvo. Otac je dugo razgovarao sa jednim čovekom, koji je dobio zaduženje da sutra odjaše drugim putem; otac mu je dao nekoliko poruka, neke prilično duge, da ih sve nosi u glavi. Terao ga je da ih ponavlja nekoliko puta; još su to radili kad sam se vratila kod vatre. Bilo je to

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

dosadno slušati, jer nisam znala taj jezik. Kad su završili i kad se taj čovek pridružio ostalima, rekla sam: "Zašto nisi poruke zapisao?"

"On ne može čitati", reče moj otac.

Ako je slep ili slabouman, slab će glasnik biti, mislila sam, ali nisam mogla videti šta nije u redu s tim čovekom; tako i rekoh.

"Pisanje je svetinja", reče otac.

To mi je već bilo poznato.

"Pokaži mi tvoje pisanje", rekoh.

*Gora Sinšanija

"Pisanje je svetinja", reče on. "Nije za hontike. Tebi nije potrebno da pišeš reči!"

Jedino mi je bilo jasno da ništa ne razumem; zato sam rekla: "Dobro, pa valjda mi je potrebno da izgovoram reči. Šta su hontici?"

I tako je počeo da me uči svom jeziku, kako narod Dajao kaže 'jahati konja', 'videti stenu' i sve ostalo.

Bilo je hladno tamo gore na boku planine, te noći. Oni ostali su sedeli s druge strane vatre, pričajući. Otac se povremeno, samo nakratko, priključivao tom razgovoru, govoreći dostojanstvenim tonom. Meni je dao izvesnu količinu vruće rakije; brzo sam zaspala, sklupčana u naručju Babe. Ujutru je morao da me digne na konja, ali čim smo malo projahali, moje noge su se otrutile pa sam dalje jahala bez napetosti. Odjahali smo do planinskog prevoja u magli, tog jesenjeg jutra, na putu Bele Pume.

Imala sam prilike, svojevremeno, da čujem ljude iz Nalaziteljske Lože koji su tvrdili da kad odlaze iz Doline, iako su to činili, a i vraćali se mnogo puta, osete bol u srcu, ili čuju glas koji im peva u uvu, ili im sve postaje belo pred očima, ili ih obuzme osećaj padanja – uvek neki znak. Istoričar sinšanskih Nalazitelja, Nizvodni, rekao je da zna kad ulazi u Dolinu po tome što što tokom devet dahova ne dotiče stopalima zemlju, a kad iz Doline izlazi zna po tome što tokom devet dahova gazi do kolena duboko kroz zemlju. Ja, možda zato što sam bila na konju, ili što sam bila sa Kondorcima, ili što sam bila napola Kondorka, nisam nikakav znak osetila. Tek kad sam dotakla prstima obraze i kad tamo nisam osetila ni najmanji ostatak plave gline iz Potoka Sinšan, srce se moje prevrnulo i potamnelo i smanjilo se u svojoj kući. Takvo je i ostalo tokom celog našeg jahanja niz pogrešnu stranu Planine.

Cela ta oblast između Planine i Bistrog Jezera veoma je lepa i veoma slična Dolini; stene, biljke i narodi istih su vrsta, a ljudski narodi žive u gradovima i na poljskim imanjima nalik na one u Dolini. Mi ni kod koga nismo ostali, niti smo igde razgovarali sa narodom; kad sam pitala zašto je to tako, otac je odgovorio da su to beznačajni ljudi. Jahali smo kao da smo u nekoj drugoj Kući, bez govora. Pomislila sam da njih zato nazivaju Kondorima: oni idu bezglasno, iznad svih drugih.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Kad smo bili u zlatnim brdima severoistočno od Bistrog Jezera i kad smo legli da prespavamo treću noć, počeh da osećam Dolinu iza sebe kao telo, moje sopstveno telo. Moja stopala bila su kanali kroz koje se Reka uliva u more, organi i prolazi u mom telu bili su mesta i vodotokovi, kosti stene, glava Planina. To je bilo celo moje telo, a ja koja sam ovde legla bila sam dah-duh i udaljavalala sam se, takva, svakim danom sve više od svog tela. Jedna veoma dugačka struna spajala je to telo i taj duh, struna bola. Spavala sam, sledećeg dana sam jahala dalje i pričala sa ocem, učeći njegov jezik. Često smo se smejali. Ipak, osećala sam da nisam baš sasvim svoje telo i da sam lišena težine, kao duša.

Uistinu sam i omršavila na tom putovanju. Hrana tih Kondora nije mi imala dobar ukus. Nosili su sušeno meso, i to samo govedinu; uz put su povremeno ubijali stoku ili ovce koje su bile na ispaši u tim visokim brdima. Kondorci od mene to nisu tražili, ali kad god su neku jedinku tako ubili, ja sam prilazila i davala joj svoje reči. U početku sam mislila da nam ljudski narodi tih porodica velikodušno daju smrti tih životinja, ali sam se i čudila zašto ljudski narod nikako ne vidamo niti od njega dobijamo povrće, žito ili voće, budući da je bilo doba žetve. Onda sam videla kako su dvojica iz naše grupe ubili jednu zalutalu ovcu blizu staze, ne dajući joj nikakvu reč, i kako su joj odsekli noge da nam budu hrana, a ostavili glavu, papke, utrobu i runo crvima i kojotima. Nekoliko sledećih dana sam iz svog uma potiskivala to što sam videla; a tu ovčetinu nisam jela.

Mnogo, mnogo puta dok sam živela sa kondorskim narodom potiskivala sam u stranu nešto što sam videla, govoreći: "O tome ću razmišljati kasnije", ili odbijajući da o tome ikada razmislim. Takvo postupanje nije umnost. Ali na mestu gde je sve bilo izvan mene, nisam mogla postići da sve uđe u mene; a i kad je nešto ulazilo u mene, često sam se osećala kao da uopšte nemam dušu, a baš pazeća duša govori umu "Zapamti". Evo, trudim se da pišem o svom putovanju na severoistok, da ga najzad unesem celo u svoj um; ali mnogi delovi njegovi i mnogi delovi svih mojih godina kod Dajaovaca izgubljeni su i odbijaju da se vrate. Nisam ih mogla uzeti u sebe.

Sećam se sa velikom jasnoćom kako smo pojahali, u koloni po jedan, preko poslednjeg prevoja u tim naboranim brdima i kako smo sa njega ugledali reku Močvaricu i njenu široku dolinu koja se sva prostirala ispred nas, ka severu i istoku; daleko na jugoistoku bila je obala Unutrašnjeg mora, izmaglicom optočena i blistava. Široka, zlatna svetlost ležala je na žutim vrbama kraj reke, na močvarama sa mačjom travom i na dalekim vrhuncima Planinskog Lanca Svetlosti, koji je koso izlazio iz oblaka iza nas. Pevala sam heju toj velikoj reci i divoti i ogromnosti sveta, a i suncu koje je polazilo u kuću zime. Te noći počela je kiša. Celog sledećeg dana i onog iza toga išli smo duž reke Močvarice ka severu, kroz kišu.

Pređosmo tu veliku reku na jednom gazu gde je bila raširena u mnogo plitkih kanala, tako da konji nisu morali plivati daleko, tako rano u kišnoj sezoni. Na tom gazu pridružila nam se druga grupa Kondoraca, njih dvanaest, tako da smo sad išli kao velika grupa, devetnaest ljudskih osoba i dvadeset pet konja; jednu kobilu pratilo je ždrebe. Ljudi su, jašući, rado pevali jednu svoju pesmu:

"Tamo gde je Grad naš, krenuo sam ja.
Tamo gde je Kondor, krenuo sam ja.
Tamo gde je bitka, krenuo sam ja."

U tu pesmu ubacivali su svaku reč koja im se dopala, pa je bilo i "Tamo gde je klopa, krenuo sam ja" i "Tamo gde je pička, krenuo sam ja" i to su ponavljali i ponavljali, jašući u koloni.

Posle duge kiše došao je jedan dan koga se sećam, kad se nebo delimično razvedrilo i kad smo ugledali Kulkunu Kad iz koje je kuljao stub mrkog dima, uvis, od oblaka, jugoistočno od nas. Svuda oko tog mračnog, velikog vulkana vijorili su se para i dim iz manjih odušaka, to jest manjih vulkana, a vazduh je, pri promeni vetra, smrdeo na ukvarena jaja. Počeli smo se bližiti brdima koja su u njihovom podnožju. Ja sam ih se mnogo plašila i cele noći sam sanjala da se ognjene pukotine široko otvaraju u zemlji oko mene i da me oblaci dima peku i guše; ali o svom kukavičluku nisam ništa rekla. Sledećeg dana celo nebo se razvedrilo, a ja sam sa onih brda koja gladaju ka severu ugledala Planinu Severa koja je visila otegnuta, snegom isprugana, od neba pa sve do mrkih gora. Jedna čista perjanica pare dizala se iz njene istočne krune, kao paperje bele čaplje. Pošto je ta planina bila lepa i pošto sam njeno ime znala iz priča i mapa u hejimama, bila sam srećna što je vidim: prepoznavala sam je. Sedeći na kobili, pevala sam joj heju.

Tata je dojahao bliže meni i rekao: "To je Catašjan" – Bela Planina.

Ja rekoh: "Takođe je Kulkun Eraian, jedan od mesta gde se ruke sveta susreću."

Rekao je: "Deset godina svog života proveo sam dobijajući zemlje oko te planine za Kondora i sad je sav posao gotov." Upotrebio je reč zarirt, koju sam naučila igrajući 'daleke kocke' sa vojnicima; ona znači dobiti na kocki, kao naša reč dumi. Nisam ni zamisliti mogla šta bi to moglo da znači, kako je on to dobio tako ogroman komad sveta, od koga ga je dobio i šta će mu. Pokušala sam da pitam, a on je pokušao da objasni, ali pričali smo unatraške, neko vreme, i on postade nestrpljiv zbog moje gluposti. "Ovo ovde je zemlja koju su Kondorove vojske osvojile", reče on. "Hontici nas više ne gađaju – šta misliš, zašto?"

"Samo na jednom mestu su nas gađali", rekla sam. To je bilo tamo gde smo prvi put skrenuli da idemo za Mračnom rekom; neki ljudi skriveni u vrbacima odapeli su strele na nas, a onda su pobegli kad su vojnici pojurili ka njima. Moj otac je naredio vojnicima da se vrate i da jašu dalje, a oni su dogalopirali nazad, smejući se i izvikujući šale, vrlo uzbuđeni, tako da sam se uzбудila i ja i nisam se uopšte plašila, mada svakako nisam očekivala da ću biti deo nekog rata.

Otac reče: "To je zato što se oni nas plaše."

Odustala sam od pokušaja da razumem o čemu govori. Ali deo moje gluposti se i sastojao u tome što nisam htela da razumem. Obrazovani ljudi koji budu ovo čitali sigurno će mi se smežati što sam bila u stanju da jašem danima i danima sa naoružanim ljudima koji su se nazivali vojnicima ili ratnicima i čiji je glavešina bio moj otac i što

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

sam gledala kako krađu i ne ulaze ni u jedan grad niti farmu i kako im je nameštena zaseda i što ipak nisam shvatila da su oni zaratili sa svim narodima tih zemalja kroz koje smo išli. Imaće puno pravo da se smeju. Bila sam neuka i nisam htela da koristim svoj um.

U tim brdima ispod tamošnjih vulkana došli smo i do nekih sela u kojima su ljudi izlazili i lupkali se po glavama u znak počasti nama, umesto da beže sa vidika ili teraju ovce što dalje od nas, a pri tom da se okreću i pljuju ka nama. To su bila vrlo mala sela, po pet ili šest brvnara duž nekog potoka, po nekoliko ovaca, svinja ili ćurana i mnogo pasa koji su lajali i režali. Ali taj narod bio je veoma velikodušan, mislila sam ja, jer davao nam je hranu, iako je nas bilo više nego njih. Posle dva dana jahanja po tom isprelamanom terenu, došli smo do mesta zvanog Južni Grad, Sainjan.

Dajaoska reč sai znači isto što i naša kah. Upotrebljavamo je samo da govorimo o drugačijim mestima u vremenu ili umu, o ljudima koji žive izvan sveta i o Mreži i Berzama. I oni imaju takve upotrebe za tu reč, ali ponajviše im ona služi da imenuju mesto gde žive: kažu da su stanovnici Grada Čoveka. Ono što je za nas katastrofa, njima je slavno. Kako da pišem celu ovu priču izvrnutim rečima?

Narod Madronske Lože zatražio je od mene da napišem svoju životnu priču kao ponudu, zato što u Dolini nema nikog drugog ko je živeo sa Kondorom pa se vratio, a to znači da je moja priča povest; a ja sad mislim, kamo sreće da sam učila kako se pišu povesti, umesto kako se prave ćupovi, kad sam bila Sverna Sova. Dok sam bila Ajaču, morala sam sasvim zaboraviti pisanje i čitanje. Dajaovci oslepe oko ili odseku šaku ženi ili seljaku zbog samo jedne napisane reči. Samo Pravi Kondorcaci smeju da čitaju i pišu, ali i među njima, čini mi se, samo pojedinci, koji se nazivaju Ratnicima Jednoga i koji činodejstvuju na vakvama, sasvim slobodno uče čitanje i pisanje. Ovako se među Dajaovcima priča: od kad je Jedan napravio Vaseljenu, a to je učinio izgovorivši jednu reč, Vaseljena je njegova knjiga; zbog toga, čitati ili pisati reči znači uzimati učešća u onoj moći koja pripada Jednome; u njoj treba da učestvuje samo izvestan broj muškaraca. Imaju računaljku za kućnu upotrebu, a u oba svoja grada imaju i električne uređaje napravljene po uputstvima Berze da bi čuvali zapise, ali svi njihovi zapisi svedeni su na brojeve. Ništa se ne zapisuje, niti se štampa, tako da reč Jednoga ostaje, po njihovoj tvrdnji, čista. Jednom sam, u svom neznanju, rekla ocu: "Kad bih ja ovde napisala 'Buuu!' na zidu, svi ti žestoki ratnici bi pobegli vrišteći." Odvratio je ljutito: "Kaznili bi te, da te nauče da se bojiš Jednoga." Ta reč je kraj razgovora, a i kraj pisanja, pod krilom Kondorovim, pa sam začutala.

Kad sam otišla sa Abhaom, moje srce je želelo da bude kondoraško. Pokušala sam da budem kondor-žena. Nastojala sam da ne razmišljam na dolinskom jeziku niti dolinskim načinima. Želja je moja bila da napustim Dolinu, da ne budem deo nje, da budem nova, da živim na nov način. Ali to nisam mogla; to bi mogao samo neko obrazovan. Suviše sam mlada bila i nisam ranije razmišljala o postojanju, niti čitala knjige, niti se osposobljavala sa Nalaziocima, niti razmišljala o povesti. Moj um nije bio oslobođen. Bio je zadržan u Dolini, umesto da sadrži Dolinu u sebi. Bila sam, čak i za svoje godine, neznalica, zato što je Sinšan, kao i drugi mali gradovi, bio sklon

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

predrasudama i namernom neznanju; takođe zato što je moja porodica bila ophrvana nevoljama; ali ponajviše zbog toga što su se kultovi Ratnika i Jagnjeta umešali u školovanje i u obrede tokom mog mladalačkog doba. Zato nisam bila slobodna da odem iz Doline. Pošto nisam bila u potpunosti osoba, nije bilo moguće da postanem drugačija osoba.

Osim toga, koliko god da sam se trudila, bilo mi je teško da postanem u celosti kondorska osoba. Razbolela sam se najviše što sam mogla, ali nisam bila voljna baš da umrem.

Gotovo je isto toliko teško pisati o bivanju Ajaćom, koliko i biti ona.

Kad već govorim o govorenju, mogla bih i da objasnim izvesne reči koje sam upotrebila ili koje ću upotrebiti. Mi njih nazivamo 'narod Kondora'; njihovo ime kojim nazivaju sebe za razliku od svih ostalih naroda glasi Dajao, Narod Jednoga. Od sad ću ih u ovoj priči tako zvati, jer način kako oni upotrebljavaju reč Kondor, Rehemar, složen je. Samo jedan jedini čovek, za koga oni veruju da je glasnik Jednoga poslat njima, naziva se Baš-Kondor. Izvesni muškarci koji pripadaju izvesnim porodicama nazivaju se Pravim Kondorima, a drugi njima slični su, kao što rekoh, Ratnici Jednoga. Niko drugi se ne naziva Kondorom. Za ljude koji ne pripadaju tim porodicama važi naziv čon, seljaci; oni moraju služiti Pravim Kondorima. Žene iz tih porodica zovu se Kondorke i njihova je obaveza da služe muškarcima Kondorima, ali one mogu davati naređenja čonima i honticima. Hontici – to su sve ostale žene i svi stranci i životinje.

A samu pticu kondor ne nazivaju rehemar nego imenom Da-Hontik i ona je svetinja. Dečaci iz pravokondorskih porodica moraju ubiti jednu kondor-pticu, ili bar lešinarku, da bi postali muškarci.

Imala sam u kesi sa mojim vrednim stvarima ono kondorsko pero koje mi je došlo kad sam bila dete; ali, srećom, nisam ga nikome pokazala pre nego što sam doznala da ženama nije dopušteno da diraju perje kondor-ptica, pa čak ni da ih gledaju na nebu. Od žena se očekuje da skrivaju oči i da kukaju kad Veliki leti.

Lako je reći da su takvi običaji varvarski, ali šta je time rečeno? Pošto sam živela u civilizaciji, u Gradu čoveka, ne služim se više takvim rečima – civilizovano, varvarsko; ne znam šta znače. Jedino mogu da kažem šta sam videla, saznala i činila i da pustim da mudriji od mene nađu ime za sve to.

Dajaovci su podigli Južni Grad nekih četrdeset godina pre mog dolaska u njega. Sišli su iz Baš-Grada i napravili rat sa nekim narodom koji je živeo u malim gradovima i na poljskim imanjima u ovim brdima južno od Mračne Reke; oduzeli su mu mesto za život. Nije istina da su Dajaovci jeli tela onih koje su u ratu ubili; to je praznoverica izrasla iz jednog simbola. Oni su muškarce i decu ubijali, a žene zadržavali da posluže dajaovskim muškarcima za jebanje. Te žene su zatvarali u torove sa stokom. Neke od njih su posle izvesnog vremena same odlučivale da ostanu, zato što su njihovi životi bili uništeni i što više nisu imale kud da pođu; takve su postajale Dajaovke. Razgovarala sam sa nekima koje su mi rekly ko su bile pre nego što su učinjene Dajaovkama, ali većina nije volela da priča o tome.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Vreme kad su Dajaovci zidali Južni Grad bilo je vreme kad su počeli da ratuju sa svima. Rekli su: "Baš–Kondor vlada od Omorskog mora do Zapadnog mora, od Severne Planine do obale Amaranta!" Ubili su mnogo ljudi i izazvali bol i dugi poremećaj u zemljama oko tih vulkana, a i zarazili su druge narode svojom bolešću; ali kad sam ja stigla, već su umirali. Pojeli su sami sebe.

To ja sad znam, ali nisam znala tada. Videla sam kule Južnog Grada i zidine od crnog bazalta, široke ulice pod pravim uglovima jedna u odnosu na drugu, videla sam velelepnot i uređanost. I veličanstveni most preko Mračne i drum koji se ka severu, ka Baš–Gradu, pružao u liniji ravnoj kao sunčeva staza na vodi. Videla sam njihove mašine i sprave za rad i za rat; bile su izvanredno tačno i elegantno napravljene, čudesni proizvodi rukouma. Sve što sam vidala bilo je veličanstveno, u ravnim linijama, tvrdo, jako, i sve sam gledala obuzeta strahom i divljenjem.

Otac je imao rodbinu u Južnom Gradu, pa smo odjahali do te kuće; ali ona je bila prazna.

Narod Dajao pravi tri vrste kuća. Kuće na izdvojenim seoskim imanjima manje–više su nalik na takve naše kuće; čoni i hontici u oba Grada žive u ogromnim, dugačkim zgradama, u svakoj mnogo porodica – to liči na ambare ili štale; a Pravi Kondori žive u porodičnim kućama, koje su ukopane u zemlju, sa niskim kamenim zidovima iznad tla, bez prozora i sa šiljatim krovom od greda. One spolja pomalo liče na hejime, ali iznutra su sasvim drugačije. Kuća se deli na koliko god stanova stanari žele, pomoću pokretnih ploča od drveta i tkanine, visokih pet ili šest stopa, koje mogu biti naslonene na motke i stubove kojima je krov podržan. Pod se prekriva slojevima ćilima, a zidovi okačenom tkaninom; viseće tkanine se često sastavljaju u jedan zajednički vrh iznad sredine sobe, tako da to podseća na šator. Dajaovska kuća pamti zimske zemunice i letnje šatore nomada iz Ravnica Trave, baš kao što drvene kuće Tahas Tuhasa pamte severnu obalu sa šumama pokraj reka. Grejanje i osvetljavanje je u celini pomoću električne struje, koja se dobija iz vetrenjača i solarnih ploča; kad se takva kuća popuni nameštajem i tapiserijama i blistavo osvetli, topla je, udobna, zaokružujuća. Ali kuća rođaka moga oca u Južnom Gradu, u koju smo došli te noći, bila je mračna i memljiva, mirisala je na zemlju i mokraču. Moj otac je stao na ulaz i rekao kao dete: "Otišli!"

Morali smo otići u drugu kondorsku kuću radi hrane i skloništa te noći. Mene je otac ostavio kod žena tog domaćinstva i otišao da razgovara sa muškarcima. Žene su mi se smeškale i pokušavale da razgovaraju, ali su bile bojažljive, a ja sam bila veoma umorna i zbunjena. Nisam razumela zašto se ponašaju kao da me se plaše. Među njima sam se osećala pomalo kao u Tvrdošljačnoj Kući u Telini kad sam bila dete, divila sam se, sa strahopoštovanjem, svemu. Metal na sve strane; činilo se da je njima bakarna žica obična kao nama kanap. Dobro su kuvale, pa sam u njihovoj hrani, iako mi je bila čudna, veoma uživala, posle onoliko vojničke usoljene govedine i ukradene ovčetine. Ali njihovo bogatstvo nije teklo; nisu davale sa zadovoljstvom. Neke od njih su se tupkale po glavi svaki put kad su mi se obraćale, a druge mi se nisu obraćale uopšte. Kasnije sam saznala da su te druge Kondorke, a one prve, koje su se smeškale i lupkale se pesnicom u čelo, hontikinje.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Ne pamtim mnogo o danima koje smo proveli u Južnom Gradu. Otac je bio brižan i ljut, a ja sam ga videla samo da ga pozdravim, jednom dnevno. Ostajala sam neprestano sa ženama. Nisam tada znala da Dajaovke ostaju večito zajedno i da ne izlaze iz kuće. Pošto sam čula neke priče o ratu i pošto sam videla pun grad naoružanih vojnika, mislila sam da se na zidinama sigurno vode borbe i da ove žene ostaju u svojoj kući da ih protivnici ne ukradu, kao što Dajaovci kradu žene. Sve sam ja to lepo smislila, a onda sam otkrila da nema baš nikakvih borbi nigde ni blizu Južnog Grada. Osetila sam se kao glupača, a bila sam, uistinu, u pravu: žene naroda Dajao provodile su čitav život u opasnom stanju. A moja tadašnja jedina misao bila je da su sve, svakako, lude. Ostajala sam čitavo vreme sa njima u zbijenim, toplim sobama koje su bile blistavo obasjane elektricitetom, pokušavajući da naučim da govorim i da šijem, kao one. U njihovom načinu šivenja nisam uopšte bila dobra, te sam maltene i ja poludela, navaljujući na taj posao iz sata u sat, a želeći, zapravo, da budem napolju, na vazduhu, na svetlosti, sa mojim ocem, ili sama. Nikad me ne ostaviše samu.

Konačno smo pošli iz te kuće i tog grada, na sever. Dok sam bila zarobljena unutra, veoma mi je nedostajala ona riđa kobila, svakog dana sanjerala sam o tome kako ću je opet jahati i kako će njen miris biti na mojim rukama i odeći; kad mi žene rekoše da uđem sa njima u pokrivena zaprežna kola, ja odbih. Jedna od starijih Kondorki mi naredi da uđem u kola. Ja rekoh: "Jesam li mrtva? Jesam li kokoška?" – ali činilo se da, kod njih, ljude, žive i zdrave, prenose kolima; ona nije razumela moje reči. Naljutila se, a naljutila sam se i ja. Došao je moj otac i ja sam počela da mu objašnjavam da hoću da jašem onu riđu kobilu. On je rekao: "Uđi u kola" i odjahao. U tim trenucima gledao me je kao ženu među ženama, kokošku koja se, okružena ostalom živinom, nešto raskokodakala. On je bio trampio dušu za vlast. Stajala sam neko vreme, uzimajući to u sebe najbolje što sam mogla, dok je ostala perad kvockala i kakotala oko mene, a onda sam se popela u kola. Celog tog dana, vozeći se u tim kolima, razmišljala sam, više nego ikada ranije, o pitanju kako biti ljudsko biće.

Nismo pošli pravo na sever, nego smo skrenuli jednim drugim, širokim, glatkim drumom ka severozapadu. Žene oko mene rekoše da idemo na susret sa marascom, vojskom, s kojom ćemo dalje putovati; sledećeg dana to se ostvarilo. Trebalo je da se svi vojnici koji su putovali u grupama da bi uzimali hranu od naroda po malim gradovima 'oni su to nazivali prikupljanjem doprinosa' i oni koji su boravili u bivacima duž Mračne i u zemljama oko Vulkana, dajući narodu naređenja 'to su nazivali održavanjem reda' okupe kod mesta zvanog Rembonjon, pa smo i mi pošli tamo. Napred je išlo nekoliko poglavica ili generala, od kojih je jedan bio i moj otac, a mi svi za njima.

Delovi vojske stizali su sa mnoštvom životinja, a sa životinjama je išao i velik broj čona i drugih hontika. U tim logorima sam prvi put srela ukradene žene, one koje su Dajaovci oduzeli od naroda kojima su pripadale i sada silovali kad god bi im se to svidelo. Neke su, kao što rekoh, dobrovoljno išle sa vojnicima, pa se dešavalo i da vojnici ostanu sa jednom takvom ženom i sa njihovom decom; u našem logoru počela sam jednom da govorim nešto o tim hontik-suprugama. Žene domaćinstva Caja-Bele, sa kojima sam putovala, samo su se nasmejale i objasnile da se Kondorci ne žene

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

hontikinjama, nego samo Kondorkama, kćerima drugih Kondoraca. Takve su, sve do jedne, i one; bile su vrlo odlučne u pogledu svega što su mi rekle.

A ja glupo rekoh: "Ali moj otac, Kondor Terter Abhao, oženjen je mojom majkom u Dolini."

"To ovde nije brak", reče jedna od njih blago. A kad sam se počela raspravljati, stara Caja Maja Bele reče: "Nema braka između Čoveka i životinje, devotko! Miruj i znaj gde ti je mesto. Prema tebi smo postupale kao prema kondorskoj kćeri, a ne kao prema divljakuši. Onda se i ponašaj dostojno." Bila je to pretnja. Pokorila sam se.

Ako se izuzmu neki takvi događaji, kad sam saznavala stvari koje nisam želela znati, uživala sam u tom laganom putovanju u Rembonjon sa Dajaovkama. Nisam morala da ostajem u kolima, mogla sam i da pešačim uz njih pod uslovom da ostajem dovoljno blizu. Uveče su podizali velike šatore, čitav grad šatora pojavljivao se za tili čas. U šatorima je bilo toplo, osvetljenje je blistalo, žene su sedele na debelim crvenim tepisima, kuvale su, pričale, smejale se i pile jak čaj od manzanitinih bobica ili rakiju medovaču; napolju su se muškarci dovikivali po prohladnom sutonu, konji su njiskali u svojim ogradama, a stoka je mukala u daljini, gde su svetlucale logorske vatre seljaka. Kad je pala tama, narod oko tih vatri pevao je duge, usamljene, pustošne pesme koje kao da su imale pustinju u sebi.

Možda je trebalo da Dajaovci budu stalno u pokretu; možda se zdravlje za njih, kao narod, sastojalo u tome da budu nomadi, odlazitelji—dalje, kao što su i bili u zemlji severno od Omorskog mora i pre toga u Ravnicama Trave. Pre stotinu ili više godina poslušali su jednog od svojih Baš—Kondora koji je imao viziju i rekao da im je Jedan zapovedio da sazidaju grad i da borave u njemu. Kad su to učinili, zarobili su svoju energiju u točak i tako počeli da gube svoje duše.

Posle Rembonjona, cela ta velika povorka životinja i ljudi i zaprežnih kola uputila se kroz visoke, puste zemlje severoistočno od Kulkun Eraiana. Vulkani su se dimili iza i ispred nas. Zahladilo je, vetar nam je duvao u lica i donosio preko neba tamne oblake. Preko pustare od izlomljene crne lave stigli smo u Grad Kondora; tada je već snežilo. Ja nikada ranije nisam hodala po snegu.

Sai je bio okružen zidinama; straža je čuvala ulaznu kapiju grada, veoma veliku i lepu. Izvan zidina bili su nebrojeni ambari, štale, radnje i barake, a unutar zidina ulice su bile prave i široke kao u Južnom Gradu, samo još šire i duže. Ulica kojom se sa kapije ulazilo u grad okončavala se jednom ogromnom građevinom, koja je imala prozore iznad prozora iznad prozora, a barake—kuće i porodične kuće bile su, sve, veće i stamenije i finije nego u Južnom Gradu. Kuća Tertera u Saiju imala je oko svojih vrtova sopstveni zid, od uglačanog crnog kamena; krov joj je bio od rezbarene kedrovine i imao je na sebi palube i staze za hodanje; a u njoj su bile sobe, činilo se bez kraja, stanovi, pregrade, uglovi odvojeni zastorima, kutovi i kutići, sve bez prozora, a ipak sve blistavo i sve toplo poput svilastog gnezda šumske pacovkinje u unutrašnjosti njene mnogotunelske visoke kuće. Od svih soba najdublje u unutrašnjosti bila su ženska odeljenja. Otac me je odmah odveo tamo. Kad se okrenuo da pođe, uhvatila sam ga za mišicu. Rekla sam: "Molim te — ja ne bih da ovde ostajem."

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Rekao je bez ljutnje: "Ti ovde stanuješ, Ajaću. Ovo je tvoja kuća."

Rekla sam: "Ti si moj otac, ali ovo nije moja kuća."

Rekao je: "To je kuća moga oca, dakle moja, dakle tvoja. Kad se odmoriš, izvešću te pred njega. Trebalo bi da tad izgledaš najbolje što je moguće. A ne uplakana i umorna. Idi, okupaj se, odmori se, odeni se i susretni se sa drugim devojkama ovde. One će se brinuti o tebi. Vратиću se po tebe ujutro."

Otišao je među ljude koji su se lupkali po čelu dok je prolazio. Ja sam ostala stojeći, u suzama, među ženama.

U toj kući, dve vrste žena, kondorke i hontice, razlikovale su se veoma mnogo, kao ovce i koze. Nijedna od Kondorovih kćeri nije mi se obratila, te prve noći. Ostavile su me kod hontica. To mi je bilo drago, jer se činilo da su hontice sličnije dolinjankama, ali ove hontice su još više nego one u Južnom Gradu zazirale od mene. Čula sam kako razgovaraju o meni, ali kad sam im se obraćala na njihovom jeziku, samo su zurile, ne odgovarajući, tako da sam se osetila kao vrana koja govori. Nisu me ostavljale samu, ali nisu htele ni da mi pridu blizu. Najzad je došla jedna devojka koja je izgledala kao da je mojih godina ili malo mlađa i koja je bila hitra i odvažna. Obratila mi se, a moje odgovore je razumela. Rekla je da se zove Esirju. Odvela me je da se okupam, jer sam bila užasno prljava od puta, a onda mi je našla jednu sobicu da u njoj spavam; u njoj je i ostala sa mnom. Često je govorila brže nego što sam mogla razumeti, ali shvatila sam da ona želi da budemo prijateljice; u tom pogledu bila je spremna i laka kao ona kobila rидуša ranije.

Kad mi je iščešljala kosu, rekla sam: "A sad ja da češljam tvoju." Nasmejala se i rekla: "Ne, ne, ne, kćeri Kondorova!"

Da nije bilo te Esirju, ne bih mogla živeti u Kući Tertera. Radila sam sve što mi je ona govorila da radim, izbegavala sam sve što mi je ona rekla da izbegavam, tokom celog svog boravka tamo. Ona je bila moja robinja čije sam naredbe ja ispunjavala.

Pozno ujutru vratio se moj otac, obučen u raskošnu odeću od vune sa crvenim i crnim šarama. Prišla sam mu i on me je zagrlio, ali je povikao pored mog uva: "Zašto Terter Ajaću Belela nije dobila prikladnu odeću da obuče?" Onda je nastalo jedno opšte trčkanje tamo-amo i tupkanje pesnicama po čelu, od strane i hontica i Kćeri podjednako, pa me obukoše, veoma brzo, u jednu finu suknju i jelek kao što kondorke nose, sa tananim velom-maramom oko glave. Esirju mi je već bila uplela kosu u pletenice u dajaovskom stilu, tako da sam bila sasvim kako treba. Moj otac je rekao tim ženama još neke stvari zbog kojih su se one uplašeno zgurivale i sklanjale pogled, a onda me je dohvatio za šaku i žurno me poveo kroz sobe i hodnike. Marama mi je poletela sa glave, a on se okrenuo i vratio da je podigne; zatim ju je tako namestio preko moje glave da mi je i lice bilo skriveno. Kroz nju sam sasvim dobro videla, ali svakako nisam želela da tako nešto nosim, pa sam je skinula.

"Stavljalj to!" reče on. Nije to bilo samo izvikivanje naređenja, bilo je tu i nervoznog besa; otac je bio veoma brižan. "Da ti ostane preko lica! Kad izideš pred mog oca, pozdravljalj ga!" Pokazao mi je pokret kuckanja pesnicom po licu i naterao me da mu pokažem da to umem izvesti.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Sve sam činila kako je rekao. Uplašila sam se njegovog straha.

Terter Gebe bio je star čovek, zgodan i vitak, pun autoriteta. Bilo je lako ponašati se, u njegovoj prisutnosti, učtivo i sa poštovanjem; bio je kao činodejstvenik na nekoj velikoj vakvi, pun snage i dostojanstva same svetkovine. Ali činodejstvenik to i vraća, oslobađa, na kraju vakve; a Terter Gebe je sve to čuvao samo za sebe, šezdeset godina. Sve što su mu drugi davali, zadržavao je; i verovao je, kao što su verovali i ostali, da ta snaga i to dostojanstvo pripadaju njemu. Nisam tako mislila, ali sam ih, videći da su u njemu stvarno prisutne, poštovala. Poštovanje sam iskazala kao Kondorka, lupkajući se po čelu. Veo sam ostavljala preko lica, sve dok ga on nije podigao i neko vreme zurio u mene. Bilo mi je teško da to podnosim, to takvo gledanje baš pravo u lice, bez stida.

Rekao je: "Ećeharazra pupućela!" što znači "Budi dobro došla, unuko!"

Rekla sam na njegovom jeziku: "Hvala, deda."

Pogledao me je ostrim pogledom, vrlo ispitujućim. Nikada se nije osmehivao. Rekao je mome ocu nešto, a ja sam te slogove zapamtila pa sam, kasnije, pitala Esirju šta su značili. A značili su: "Gledaj da ovu udaš brzo!"

Moj otac se nasmejao. Sad je izgledao kao da mu je lalnulo, kao da je srećan. Neko vreme njih dvojica su razgovarali. Ja sam stajala kao slika osobe, bez glasa i pokreta. Nastojala sam da gledam u pod, kao hontikinje kad su sa Kondorcima, ali želela sam da gledam svog dedu. I svaki put, svaki put kad sam krišom bacila pogled ka njemu, on je to primetio. Najzad sam, obazrivo i polako, prevukla veo opet preko lica. Kroz veo sam ga mogla posmatrati, a da on ne zna da li ga gledam ili ne. Lako je naučiti se robovanju. Trikovi ropstva su kao buve koje skaču sa mrtve prizemne vevice na tvoju kožu: dobiješ kugu, a i ne primetiš kad se to desilo. A sve alatke ropstva su dvosekle.

Pošto me je Terter Gebe prihvatio kao svoju unuku, Kćeri njegove Kuće morale su prema meni postupati kao da sam jedna od njih, a ne kao da sam životinja ili primitivna osoba. Neke od njih su bile spremne da ispolje prijateljski stav čim je to postalo dozvoljeno. Njihovi životi u ženskim odajama bili su veoma sitni i dosadni, pa je nova osoba za njih značila veliko uzbuđenje i nešto veoma zanimljivo. Druge su imale manje predusretljiv stav. Ja sam priželjkivala da moj otac prestane onako da im naređuje i da ih zastrašuje; on je mislio da mi pomogne i da me zaštititi, ali svako njihovo osmehivanje i klanjanje i lupkanje po čelu, upućeno njemu, pretvaralo se u podrugivanje ili u neki nadmeni postupak ili trik protiv mene, čim bi se on okrenuo i otišao da zapoveda nekom drugom, a ja ostala u domaćinstvu. Sve je to bila ona vrsta reverzije kakvu bi čovek mogao očekivati, činilo mi se, u domaćinstvu uređenom poput obora za himpije.

Majka moga oca bila je umrla mnogo godina pre toga, a njegov otac se nije ponovo oženio; udovica brata moga oca bila je glavešina svim ženama u kući. Sve je kod Dajaovaca moralo imati zapovednika. Ako su dvoje Dajaovaca bili zajedno, jedan od njih morao je biti nadređen. Sve što su radili bilo je rat. Čak i kad su svoje ljudi radili neki posao zajedno, jedan od njih bio je šef, ili poglavica, kao da je i taj posao ratovanje; pa čak i kad su se deca igrala, jedno dete govorilo je ostalima šta da rade, mada su se

deca, bar, svadala oko toga. Dakle, moja tetka Terter Zadaja Bele bila je generalica ženama u Terter–Kući. Tetki se moje prisustvo nije svidalo. Smatrala sam da me se ona stidi što sam hontikinja, poluživotinja; a to je bilo itekako dobro znano meni, koja sam svojevremeno bila nazivana i poluosobom, pa sam je zato mrzela. Ali sad mislim da se ona mene plašila. Videla je da sam, iako strankinja ili primitivka ili životinja, jedina kćer Kondora Tertera, pa se plašila da ću poželeti da joj oduzmem snagu i dostojanstvo. Da smo mogle zajedno raditi i ispričati se i upoznati, mislim da bi bilo bolje, jer to nije bila osoba sklona inatu. Ali takvu saradnju je sprečilo naše nerazumevanje, koje je bilo njenim ljubomornim čuvanjem vlasti, ali i mojim stidom, učvršćeno i učinjeno neizlečivim. U svakom slučaju, ona nije htela ni da me dirne i nije volela da mi se približava, zato što sam bila purutik, nečista.

Mentalni načini, putevi duše kod Dajaovaca, svakako bi bili najvažnije što bih ja o njima mogla ispričati, a ponešto od toga mogu dočarati već kroz svoju priču; ali kad je reč o njihovim vakvama i obredima i o njihovim najdubljim mislima, saznala sam veoma malo. Knjiga nije bilo. Kakvo su obrazovanje muškarci dobijali, ne znam; devojke i žene su samo obučavane u veštinama domaćinstva. Ženama nije bio dozvoljen pristup u svete delove dajaovskih hejima, koje su ovde imale ime daharda; najbliže što smo mi smele prići dahardama bilo je do onog trema ispred, odakle smo, tokom izvesnih velikih svetkovina, slušale kako unutra pevaju. Žene uopšte ne učestvuju u intelektualnom životu Dajaovaca; oni ih drže unutra da bi ostale izvan. Ne od njihovih muškaraca, nego od njihovih žena sam čula da žene nemaju dušu. A pošto nemaju, dušu onda je prirodno da ih ne zanima nauka o putevima duše. Znanje koje sam dobila sastojalo se od delića napabirčenih tu i tamo i nije se uklopilo u celinu. Evo kako najbolje mogu prepričati to znanje:

Jedan je napravio sve, od ničega. Jedan je osoba i besmrtna je. On je svemoćan. Muškarci ljudskog naroda su oponašanja Jednoga. Jedan nije Vaseljena, On je napravio Vaseljenu i On joj izdaje naređenja. Stvari nisu deo Njega niti je On deo stvari, zato ne smeš hvaliti stvari nego samo Njega. Jedan se, međutim, odrazio u Baš–Kondoru; zato moraš hvaliti Baš–Kondora i izvršavati njegova naređenja. A Pravi Kondori i Ratnici Jednoga, koji se svi zajedno zovu Sinovi Kondora ili Sinovi Sina, jesu odrazi odraza Jednoga, pa zato moraš i njih slušati i veličati. Čoni su vrlo mutni i slabi odrazi, jako udaljeni od Jednog, ali ipak imaju dovoljno Njegove snage da ih nazivamo ljudskim bićima. Niko drugi nije ljudsko stvorenje. Hontici, a to znači žene i stranci i životinje, nemaju nikakve veze sa Jednim; oni su purutik, nečisti, oni su narod blata. Napravio ih je Jedan da pokorno služe Sinovima. Eto, tako kažu; meni se činilo da im se to malo zapetljalo, zato što su Kondorove Kćeri zapovedale čonima i govorile o njima kao o narodu blata; ali to neuklapanje nije bilo veoma prisutno u umu, zato što su sve Kćeri živele u Gradu, tako da su seljake retko i videle. Sigurno je sve bilo sasvim drugačije kad su Dajaovci bili nomadi, ali možda je već tada započelo, kao stvar seksualne ljubomore; možda su najvažniji muškarci nastojali da njihove žene i kćeri ostanu 'čiste', možda su i one nastojale da se ne druže sa neznancima na koje su tokom svojih putovanja nailazile i

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

najzad su svi skupa zaključili da biti osoba znači biti zaseban i izdvojen od svega i svakoga.

Dajaovci kažu: kao što je postojalo vreme kad je Jedan napravio sve, tako će doći i vreme kad će sve prestati da postoji, kad će On učiniti da sve nestane. Onda će početi Vreme izvan Vremena. Jedan će odbaciti sve osim onih Pravih Kondora i Ratnika Jednoga koji su ga u svemu slušali i bili njegovi robovi. Oni će postati deo Jednog i zauvek će biti. Sigurna sam da negde u toj priči postoji nešto razumno, ali ne uspevam da nađem šta.

Neke od stvari koje sam učila u Loži Jagnjeta u Sinšanu bile su pouke Ratničke Lože, ali preuzete od kondorskih vojnika tokom onih godina kad su boravili u Dolini; muškarci iz Lože Ratnika verovali su da se ponašaju sasvim kao Pravi Kondori. A zapravo su razumeli manje nego čak i ja. Razumeli su da su muškarci bolji od žena i da ništa nije važno osim Jednoga i muškaraca, ali su sve ostalo, i razloge za sve skupa, sasvim pomešali. Ne verujem da je većina njih ikada shvatila da zaista postoji samo jedan Jedan. Njihove duše i njihovi umovi bili su odveć prljavi. Taj deo, to o puriticima, o blatnim osobama, to je meni izgledalo razumno, na neki način. Ogledalo, da bi odslikavalo, mora biti čisto. Što je čistije, jasnije, slobodnije od nečistoća, bolje će odslikavati. Trebalo je da ratnici Pravi Kondori budu samo jedno, da budu odrazi Jednoga, zato su se izdvajali iz sveg ostalog postojanja, ispirali su ga iz svojih umova i duša, ubijali su svet da bi ostali besprekorno čisti. Zato je mom ocu dato ime Ubija. Trebalo je da on živi izvan sveta, ubijajući ga, da bi pokazao slavu Jednog.

Kad ja to ovako govorim, zvuči klovnovski. Ovo sam ja, ovo je moj glas; ja sam taj klovn, jer činim, htela–ne htela, izvrtanja. Put Dajaovaca je bez klovnova i klovnovskih postupaka, bez okretanja i preokretanja, put prav, samo jedan, užasan.

Treći deo Kamengatalicine priče počinje na str. 340#

DRAMSKA DELA

BELEŠKA O DOLINSKOJ POZORNICI

Jedino stalno pozorište u Dolini bilo je u Vakvahi, na severozapadnoj strani Velikog plesališta. Nalikovalo je na hejime, zato što je bilo ispod zemlje, sa stepenastim krovom i sa delotvornim sistemom prirodnog i veštačkog provetravanja i osvetljenja. Dvorana je imala oblik širokog ovala; pozornica je bila uzdignuta; publika je sedela na udobnim klupama sa naslonima. Ukupno je moglo sedeti oko dvesta osoba.

U Kastohi i u Telini postojale su pozornice, ali ne i pozorišta. Tamo su pozornice držali rasklopljene, u smeštajnim ambarima, dok ne dođe vreme za priredbu. Pozornica se sastojala od dve velike platforme spojene u središtu jednom kružnom, manjom platformom, koja se dizala možda jednu stopu iznad te dve. Leva velika platforma bila je gledalištu bliža nego desna. Takvu pozornicu postavljali su na jedno od zborišta i štitili je platnenim krovom ako je bilo potrebno.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Varošice nisu imale nikakve pozornice. Ako bi ljudi iz neke lože ili iz nekih hejima spremali predstavu, ili ako bi došli putujući glumci, na tlu zborišta nacrtali bi široku hejija–if figuru, tako da leva ruka bude bliža gledaocima, ili bi na sličan način obeležili pod nekog velikog ambarskog tavana, ili neke velike radionice.

Ako je postojala pozornica, podizali su je dovoljno da muzičari mogu sedeti na tlu ispred nje, a ne zakloniti glumce. Ako je pozornica bila samo iscrtana po zemlji, muzičari su sedeli u polukrugu iza njenog središnjeg dela.

Pozornica levo bila je Zemlja; pozornica desno – Nebo; uzdignuta platforma u sredini, odnosno zglob hejija–ifa, bila je Planina, ili Mesto Prelaska.

NOĆ VENČANJA U ČUKULMASU

Predstava Noć venčanja u Čukulmasu bila je jedna od onih koje su se izvodile pre obredne drame Avar i Bulekve, uveče drugog dana Svetskog Plesa u Vakvahi.

Glumački rukopis iz koga je rađen ovaj prevod sastojao se samo od glumačkih govora; opise pozornice i postupaka na njoj dali su nam glumci lično, a prevodilac ih je, videvši predstavu, proširio.

Pozornica bi morala biti podeljena kao što je uobičajeno, na dve Ruke Sveta, a tačku spajanja/razdvajanja, Šarku, to jest Zglob, predstavljalo bi jedno uzdignuće u sredini. Drvo madrone, koje bi u svetoj drami moralo da se nalazi na srednjoj pozornici, moglo bi biti već na svom mestu – živo mlado stablo u buretu od madronskog drveta. U ovom izvođenju podrazumeva se da je pozornica na levoj strani grad Čukulmas kao celina, ili unutrašnjost jednog serpentinskog domaćinstva u Čukulmasu; desna pozornica predstavlja plesalište Čukulmasa, ili unutrašnjost plavoglinških hejima; a središtalno drvo baca senku prvo na stazu između dva kraka tog grada, a kasnije na Ložu Crne Tugle.

Muzičari sviraju početni ton.

Muškarci ulaze s leve strane, pevajući jednu od tradicionalnih pesama Svetskog Plesa namenjenih drugom danu te svetkovine i to jednu od onih koje treba da peva Kuća Plave Gline: ona se upućuje nekoj divljači, mogla bi to biti 'Pesma jelenskog plesa' ili neka jednostavnija kao što je 'Veveričja':

Trčkaraj dole i gore,
kekeja–heja, kekeja–heja,
po svetu diger–bora,
kekeja–heja, kekeja–heja,
po svetu diger–bora!

Pevajući, prelaze Šarku i dolaze na plesalište, u prostor unutar krivine duž koje je raspoređeno pet zgrada hejima. Stilizovanom kretnjom svi oni, redom, jedan po jedan,

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

označavaju da silaze niz merdevine, u hejime. Kad se svi nađu u hejimama, muzika prestaje.

GOVORNIK HEJIMA: Sad je pravo vreme da se postavi večera za svakog muškarca iz naše Kuće koji će se vrlo skoro oženiti. On će napustiti majčino domaćinstvo i majčinu Kuću, vraćaće se, ali će uvek ponovo odlaziti, sve dok ne umre i ne vrati se u dom, u Plavu Glinu. Večeras mladi muškarci odlaze od nas da se ožene prvi put. Ovo je doba da im večeru postavimo.

Hor se obično sastoji od devet osoba; u ovom slučaju, od deset. Članovi hora govore jedan po jedan, osim kad je drugačije naznačeno.

HOR I:

Sve je spremno. Starci je postavljaju.

GOVORNIK:

A zašto im vi ne pomažete?

HOR I:

Mislio sam da pojedem tu večeru, a ne da je poslužujem.

GOVORNIK:

Ti si se ženio triput!

HOR I:

A za to sam dobio večeru samo jednom. Nije vredelo truda.

GOVORNIK:

Dalje ruke od tih pita, ti.

HOR I:

U redu, u redu. Ali ovde ima tako mnogo hrane, a treba samo trojica da je jedu. Mladi idioti. I zašto uopšte hoće da se žene? Ovo je jedini dobar deo – ova jedna večera pred ženidbu. Posle ovoga, momci, počinje drugačija priča. Biće tu ženica, da, da, fino ti je to, samo posle će biti i ženicina mamica, to ti nije baš tako fino, a da vidiš kad dođe i ženicina tetkica i tetkicina mamica, e to ti nije fino uopšte, a tek kad li dođe i ženina baba! O, joj, ma ne znaš ti, pojma ti nemaš šta radiš! Ne znaš u šta ulaziš! A nijedna od njih nikada ti neće dati večeru ni upola ovaliku!

GOVORNIK:

Spremna je. Sad je pravo vreme da pevanjem dopratimo mladoženje do gozbe.

Ostatak hora prikazivao je do ovog trenutka, pantomimom, kako se venčana gozba poslužuje. Sada govornik i šestorica muškaraca iz hora staju na desnu stranu i pevaju prvi stih Venčane pesme 'koja nije zapisana'. Ispred njih sedaju četvorica mladih iz hora, i to pokretima kao da sedaju za niski sto, za venčanu gozbu. Jedan od njih seda, okrećući leđa publici.

HOR 'šapuće uglas':

Ko je onaj jedan?

GOVORNIK:

Ovde su četvorica ženika.

HOR II 'to jest, drugi član Hora':

Mi smo zgotovili venčanu gozbu za trojicu.

GOVORNIK:

Ko je onaj što tamo desno sedi?

U odeću od prošle večeri se obukao.

O, mladi čoveče, koga će da žene,

ovu gozbu za mladoženje ti ne jedi

šakama koje su pepelom pokrivenne!

Ta 'odeća od prošle večeri' jeste žalilačka odeća koju nose plesači Crne Tugle tokom Prve noći Svetskog plesa, a ta noć je svetkovina žaljenja za mrtvima; odeća im je pripijena, crna, pokriva i ruke i noge, a šake i bosa stopala natrljani su belim pepelom. Sve dok nisu seli, taj Četvrti Mladoženja bio je sakriven među članovima Hora. Sad vidimo i njegovu odeću i vidimo da mu je glava pokrivena finim, tankim, crnim velom.

HOR I:

Doneću vodu.

GOVORNIK:

Hoćeš li ti ili nećeš

ruke da opereš

vodom koja iz plavog bokala teče

u činiju od gline?

HOR II:

Sipao sam vodu.

GOVORNIK:

O, mladi čoveče, koga će da žene,

Te svetkovine nisu

za ćutanje predviđene!

Četvrti Mladoženja na odgovara, nego samo sedi i malo se ljulja telom – kao što se radilo prethodne noći na svetkovini ožaljivanja.

GOVORNIK:

Mladiću, moraš reći

ime svoje žene,

ime Kuće njene.

ČETVRTI MLADOŽENJA:

Tirkiza se zove, to je njeno ime,

a potiče iz Serpentine.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

HOR III:

Ovaj mora biti iz nekog grada drugog, govori tako čudno. Možda čak nije ni iz Doline. Možda je ovo osoba bez Kuće. Šta radi ovde on? Kod nas šta će?

ČETVRTI MLADOŽENJA:

Danas je mog venčanja dan,
a moja je Kuća Plave Gline.

GOVORNIK:

Onda lepo sedi i večeru jedi
koju ti spremismo
u tvojoj Kući, plavoglinskoj,
u kući tvog života;
pa kad bude pravo vreme,
mi ćemo te pesmom dati i izvesti
tvojoj nevesti, tvojoj ženi,
kući tvog braka,
kući tvoje dece.

Dok ih Govornik i Hor poslužuju, četvorica mladoženja jedu. Na levu pozornicu stupaju žene i radnja se premešta u taj prostor; na desnoj strani ljudi Plave Gline sede ili kleče nepomični. Žene ulaze pevajući jednu od pesama njihove Kuće, Serpentine, predviđenih za Drugi Dan Sveta, na primer 'Pesmu brojanja trava'. Te žene su Baka i Hor od deset, a ne kao što je uobičajeno devet, žena. Kad su sve ušle na pozornicu, pesma postepeno utihne, a one žurno krenu tamo-amo, izvodeći živahan i brz ples spremanja kuće.

BAKA:

Spremite sve.

Požurite! Brzo!

HOR 'razni glasovi, jedan po jedan, izgovaraju stihove':

Gde je metla za ognjište?

Je li položena postelja?

Nikako da nađem gajtan.

Al' neće njima trebati svetlo!

Doneću ja čaršave, one dobre. 'i tako dalje; improvizuje se.'

Spremno je, Bako!

BAKA:

Gde je ona, mlada naša,

gde je ona koju udajemo

večeras, gde je?

Iz Hora, dve mlade žene stupaju napred, jedna u nevestinskoj odeći koja je žuta, narandžasta i crvena, a druga u tamnoj žalilačkoj odeći od prethodne noći.

HOR 'šaputanjem uglas':

Ko je ona druga?

BAKA:

Hodi, hodi da te vidim, mila,

ti si sunce leta koje meni sja!

Ej, pa taj isti jelek sam nosila

kad sam se udavala ja!

Šta, ona druga, tamo, ko je?

PRVA NEVESTA:

Ne znam, Majko.

BAKA:

Sunčani sjaju, zoro moja!

Mudar je i ima sreće

taj čovek iz Gline Plave.

Dobro došao je ovde.

Hajde, vi njemu dopustite

za vašu sopstvenu korist

da stanuje pod ovim krovom

u Kući njegove dece,

dozvolite mu da uđe.

Dozvolite tom muškarcu da uđe!

HOR I:

Bako, slušaj.

Ima i druga.

Neka neznanka.

BAKA:

Ko je ova žena?

Druga Nevesta stoji nepomično i ne odgovara. Glava joj je pokrivena finim crnim velom.

BAKA:

Ti si gazila po ognjištu, devojko; imaš pepeo na stopalima. Sigurno ti je izgoreo hleb, devojko; imaš čađ na šakama. Da li si se pentrala po drveću, devojko? Imaš katran na licu. Zar se ti ne kupaš pre venčanja? Radi čega si ovde? Šta tražiš u mojoj kući, u venčanoj noći, drugoj noći Sveta?

HOR II:

Zašto ona plače

u noći venčanja?

BAKA:

Od koje si ti Kuće?

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

DRUGA NEVESTA:

Od serpentinske.

BAKA:

A iz kog domaćinstva?

DRUGA NEVESTA:

Kćer sam Poplave,

unuka Tojone.

BAKA:

Ne poznajem te ljude. Nisam čula za tu porodicu. Ne žive takvi u Čukulmasu. Ti mora biti da si odnegde drugde. Vрати se tamo. Ne možeš ući u ovo domaćinstvo i udati se. Za koga se, uopšte, udaješ?

DRUGA NEVESTA:

Udajem se za Groma

iz Druge Kuće!

Čim je ona to rekla, muškarci koji su na drugoj, desnoj strani pozornice ustaju i počinju da prilaze sredini pozornice, plešući polako i pevajući prvi stih 'Venčane pesme' veoma tiho i blago.

BAKA:

Ne znam ga. Ne živi u ovom gradu niko sa imenom Grom. Mora biti da si ti luda, ženo; mora biti da si neka šumkinja koja je izgubila pamet, jer je predugo živela sama. Izmišljaš svet. Ali ovo je svet koji je izmislio nas! I mi ga plešemo noćas. Možeš plesati sa nama, ako skineš svoju odeću od prošle noći i ako opereš ruke i noge, ali udati se ovde ne možeš, jer ovo nije tvoje domaćinstvo, niti ovde postoji ikakav muž za tebe.

DRUGA NEVESTA:

Dovešću muža svog

u kuću kćeri moje.

HOR 'šapatom uglas':

U kući kćeri njene.

BAKA:

O čemu govoriš, mlada ženo? To su gluposti. Svakako si luda. Sad je dosta ovoga. Odlazi, napolje idi, vrati se odakle si došla. Kvariš Venčanu noć. Idi!

Druga Nevesta se okreće i ide polako prema sredini pozornice, a žene tog domaćinstva stoje nepomično i gledaju je. Zaustavlja se i povorka ljudi koja je pošla iz hejima, pevajući; oni, nepomični, gledaju Četvrtog Mladoženju, koji istupa napred. Ta Nevesta i taj Mladoženja stanu licem u lice, gledajući se preko Šarke, pod drvetom madrone.

NEVESTA:

Nema kuće. Nade nema.

MLADOŽENJA:

Pevaju za nas,
venčati nas hoće.

NEVESTA:

Prekasno. Predugo.

MLADOŽENJA:

Mojom krivicom!

NEVESTA:

Sad nije važno.

Počinje da se okreće i polazi veoma sporo ka zadnjem delu pozornice, pored drveta. Iz Hora muškaraca istupa jedan starac i kaže Govorniku:

STARAC:

Mogu li ja govoriti s njom?

GOVORNIK:

Ne daj da ode!

STARAC:

Ženo u suzama,
Ime svoje kaži mi.

NEVESTA:

Bila sam Tirkiza.

STARAC:

Kćer Poplave,
Tojonine kćeri?

NEVESTA:

Ta devojka bejah ja.

STARAC 'Mladoženji':

Ti si Grom,
sin Potok–Igračice?

MLADOŽENJA:

Njen sin sam bio.

STARAC:

To su ljudi koji su umrli davno. Dug sam život imao, ali oni su pomrli mnogo pre nego što se rodih ja. Bili su mladi ljudi u ovom gradu, trebalo je da se venčaju, spavali su zajedno. Posvađali su se. Ne znam šta se desilo. Bila je to priča koju su ljudi pričali kad sam dete bio, priča iz davnina, a ja sam dete bio, nisam razumeo, nisam slušao pažljivo. Taj mladić je izgubio život; možda se ubio u gnevu. Možda je tako bilo. Ta mlada žena je rekla da će se udati za nekog drugog i zato se on ubio. A ona se nikad nije udala ni za tog drugog, ni za ma koga. Umrkla je mlada i neudata. Ne znam kako je bilo. Možda se ubila. Sećam se samo tih imena i da su stari ljudi pričali o toj tužnoj priči koja se dogodila kad su oni bili mladi. Kako ste umrli? Jeste li se ubili? Surovo je to.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Mladoženja i Nevesta čučnu i počinju se njihati telom napred–nazad; ne odgovaraju.

STARAC:

Žao mi je.

To je davna prošlost.

Sad nije važno.

GOVORNIK:

Šta oni žele?

BAKA:

Zašto su došli ovdje?

MLADOŽENJA:

Da se venčamo.

NEVESTA:

Da se venčamo.

GOVORNIK:

Mrtvi se ne mogu venčavati

u Života Kući.

Kako im možemo pomoći?

Baka dolazi napred, tako da se suočava sa Govornikom preko Šarke; ona stoji iza Neveste, on iza Mladoženje.

BAKA:

Mi nikako. Slušaj dobro:

mrtvi su! Ne može se raščiniti

učinjeno. Ne venčava se niko

u Četiri Kuće, s one strane.

HOROVI 'uglas, tiho, u pevanju–govorenju uz Neprekidni ton':

Venčanja neće biti

tamo gde žive oni,

u te Četiri Kuće.

Strašno su pogrešili tada.

Sad već su umorni od jada.

Venčanja biti neće.

BAKA:

Raščinjenja nema

tamo gde su sada.

GOVORNIK:

Moje srce ne može podneti

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

da jad živi duže od života.
Oni su živeli ovde,
bili su ljudi našeg grada,
bili su Plava Glina
i Serpentina, jednom.
Venčanje neka bude
za naše bivše ljude
ovde u našem gradu
u crnoj kući tuge
nek bude kraj tog jada.
Oh, nije zlo
da učinimo jednom to.

Starac zakoračuje na središnju pozornicu, pod drvo, između Neveste i Mladoženje.

STARAC:
To je moje domaćinstvo:
ja sam Govornik Crne Tugle.
Mislim da je to u redu.
Učiniti tako valja.
Jad raščiniti.
Dodite pragu mome,
deco Četiri Kuće,
Tirkizo i Grome:
ja vas prizivam: hajmo.
Venčanje biće vaše
ispod zemlje ove
u unutrašnjosti sveta.
GOVORNIK:
A vi, muškarci i žene,
iz Pet Kuća
pevajte im njihov brak!

Starac polazi pravo nazad, ka zadnjem kraju pozornice, ujedno i silazi sa izdignute srednje pozornice i nestaje sa vidika. Za njim odlaze i Duhovi. U trenutku kad se susretnu iza njega, uzimaju se za ruke, njena desna šaka dođe u Mladoženjinu levu. Dva Hora pevaju drugi stih Venčane pesme.

BAKA:
Ja vam kažem: ništa dobro
od ovog neće biti.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Nestali su i Starac i Duhovi. Horovi nastavljaju pevanje, a mlada nevesta Serpentinka stupa napred u svojoj divnoj odeći i susreće se sa jednim od mladoženja Plave Gline; njegova je odeća grimizna i u boji šafrana.

NEVESTA:

Dođi ti u moje domaćinstvo.

MLADOŽENJA:

Doći ću rado.

BAKA:

Zapevajte im tu pesmu, dakle!

GOVORNIK:

Pevajte im njihov brak!

Svi izlaze laganim plesom u koloni po jedan, duž linije koja vodi na levo, pevajući poslednje stihove Pesme venčanja, uz muziku, a na samom kraju uz Završni ton.

URLAJUĆI ČOVEK, CRVENA ŽENA i MEDVEDI

Ceo ovaj tekst je prevod jednog rukopisa koji se nalazi u Biblioteci Madronske Lože Telina-nae.

Ovo je pozorišni komad sa muzikom. Bubnjevi udaraju pet i pet, čuje se Početni ton.

Devetoro pripadnika Medvedeg naroda pojavljuju se iza Planine, koja je na levoj strani, penju se preko nje, približavaju se.

Plešu uz muziku u Kući Smrti i Kiše.

Bodo počinje da urla, ispod pozornice, sa leve strane. Medvedi odlaze i čekaju iza Planine. Bodo izlazi na pozornicu, na levoj strani. Bodo je starac, on hramlje, plače glasno, dernja se i mlatara rukama.

Bodo kaže:

Za šta sam rođen?

Razlog kakav je?

Šta moram činiti ovde?

Odgovor mi dajte!

Odgovorite mi zašto! Zašto!

Odgovorite mi sad! Sad!

Medvedi počinju da opkoljavaju Bodoa dok viče i pleše. On im okreće leđa, ali kad pokušaju da ga uhvate, izmiče im; oni se kreću polako, a on je vrlo brz i pokretljiv. Malo po malo teraju ga prema Planini. On počinje da se penje na Planinu, vičući.

Bodo viče:

Zašto sam došao ovde

i zašto u ovoj kući živim?

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Otkriću razlog!
Naći ću odgovor!
Jah! Našao sam!

Pada ničice. Medvedi se povlače iza planine. Bodo se diže na kolena, klanja se duboko, trlja licem po zemlji u krugovima, opruža se opet licem nadole po tlu, valja se, posipa se zemljom i najzad, u poniznom čučućem položaju, počinja da napeva u falsetu.

Bodo napeva:
O Otkrovenje!
O Saznanje!
Sveto obožavam,
božanskom se divim,
gospodara slušam,
odgovore čujem,
razumu verujem,
blistanju svetlosti!
O Večno–trajući!
Bezgranična silo!
Bezgranična silo!

Bodo to ritmički napeva i ponizno se klanja.

Avu dolazi na pozornicu odozdo, s leve strane. Ona je debela žena sa crvenom kosom.

Ide prema Bodou i Planini. Medvedi se približavaju, idu jedan za drugim iza nje, oprezno.

Avu kaže:
Nema tamo ničeg.
Prljavo ti lice.
Nema odgovora pravog
na pitanje pogrešno.
I šta ćemo sad?

Bodo, i dalje obožavajući, slepo grabi rukama po vazduhu, pa dogradi Avu. Steže je, uz besni krik, i pleše joj silovanje i ubistvo. Medvedi hitaju napred i plešu joj rastrzanje na komade i proždiranje. Ona sve to gleda pasivno, kao mrtva. Kad je ples završen i muzika staje. Uz pratnju bubnjeva i Neprekidnog tona ona ustaje i prelazi na desnu pozornicu, gde pleše kroz sve Četiri Kuće, a onda silazi sa pozornice. Bodo stoji plačući, besni, treska nogama, urla.

Bodo urla:
Radi čega sam rođen?
Zašto sam ovde?
Zašto sam poslat ovamo?
Kakvo je značenje?
Koji je razlog?
Odgovori mi! Sad!

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Avu je iza pozornice došla opet na levu stranu. Penje se na binu s leva, baš kao i prvi put i hoda ka Bodou. Medvedi čuče iza Planine.

Avu kaže:

Znam jednu tajnu.

Bodo kaže:

Reci mi tajnu!

Avu kaže:

Nijedna tajna se ne kaže.

Ne može biti kazana.

Misao ne može nju pomisliti.

Ne može biti podneta.

Dođi u Dolinu.

Bodo viče:

Zavrnut vrat! Nečista!

Ogavna! Vanprirodna!

Tvoje moći su zle.

Tvoje tajne su ništavilo.

Ti si stara tama,

surova, bezumna,

prastara, prazna.

Prazno je u tebi,

praznina, mrak,

beznadežnost, zlo,

dolino tame!

Pokušava da je odagna od sebe, ali ona se drži za njega, baca se ničice pred njegove noge, prati ga vukući se na kolenima, napevajući i preklinjući.

Avuin napeva:

Zračnosti! Blistavilo!

Puno, prelivajuće,

izlivajuće blistavilo!

Upotrebi me! Zapovedaj mi!

Sveto obožavam,

božanskom se divim,

gospodareva naređenja izvršavam,

odgovore slušam,

razumu verujem,

blistanju svetlosti!

Daj mi svoju silu!

Daj mi svoju silu!

Bodo viče:

Onda lezi, ženo!

Evo te sile,

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

ja ti je dajem.

Lezi dole i jedi zemlju!

Avu radi kako joj je rekao, leže licem u zemlju, jede zemlju. Bodo je grli da obavi analni snošaj. Ona se uvija unazad, grabi ga i pleše da će Bodo polomiti vrat, da će Bodoa kastrirati i da će ga proždrtati. Medvedi stupaju napred i plešu jedenje kostiju koje im ona dobacuje.

Avu peva:

Evo su kosti sile,
pojedite ovu, jedite i ovu.

Cevanica moći,
plečka vlasti,
lobanja snage,
jedite ovo, Medvedi, jedite.

Bodo je tokom ovog plesa pasivan, kao mrtva osoba. Kad je ples završen, muzika prestaje. Uz bubnjeve i neprekidni ton Bodo ustaje i odlazi plešući, desno, kroz sve Četiri Kuće, najzad silazi sa bine.

Avu puži četvoronoške ka Medvedima, da im se pridruži. Svi zajedno čuče iza Planine. Nema nikakve muzike osim Kontinuiranog tona.

Bodo izlazi s leve strane, idući četvoronoške. Čučne, tuče se šakama po licu, rida.

Avu polazi četvoronoške napred, čuči blizu njega, rida.

Medvedi dolaze, podižu Avu i Bodoa pažljivo i nose ih na Planinu. Tamo ih ostavljaju, pa odlaze četvoronoške, kao životinje, na levu stranu.

Avu i Bodo sede na planini. Počinje Neprekidni ton.

Avu kaže:

Je li do kraja učinjena šteta
koju moramo jedno drugom naneti?

Bodo kaže:

Ne, nikad, nikad.

Ona se nanosi i nanosi beskrajno.

Avu kaže:

Jadovati zauvek,
to je ceo moj odgovor.

Bodo kaže:

Besneti zauvek,
to je celo moje pitanje.

Avu kaže:

Planina je Dolina.

Bodo kaže:

Dolina je Planina.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Avu kaže:

Koji je, onda, put?

Bodo kaže:

Nema puta.

Bubnjevi počinju da udaraju četiri–četiri. Muzika počinje.

Avu kaže:

Ovo je put, način.

Bodo i Avu ustaju i počinju plesati u mestu, na Planini. Plešući, napevaju.

Bodo i Avu napevaju:

U neznanju,

nevešto,

heja, heja,

u mraku,

u tišini,

heja, heja,

slabo, jadno,

podbacujući, gubeći,

heja, heja,

boluješ, ti si bolesna osoba,

umireš,

heja, heja,

čitavo ovo vreme

umireš,

znači, praviš dušu

ne znajući kako se to radi,

nemajući moć,

znači, imaš život,

ne idući dalje,

znači ideš dalje,

umirući živiš,

čitavo ovo vreme

heja, heja,

heja, heja,

heja, heja,

heja, heja.

Dok traje taj njihov napev, Medvedi se sa desne strane penju na pozornicu, prelaze Planinu iza njih, sad hodaju uspravno i odeveni su u belo, imaju maske u duginim bojama, pokrivene su im glave, nose kišne čarobnjačke štipice.

Avu i Bodo kažu:

Ovo su nam vodiči,

njih se bojimo.

Heja, heja.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Medvedi pevaju sa Avu i Bodoom dok njih dvoje plešu u mestu:
Kiša pada
u kišnom delu godine
u kišnom
delu godine
u delu godine
kišnom, kišnom,
pada, pada, kiša pada.
Bubnjevi udaraju pet-četvorno, čuje se Završni ton.
Ovaj dramskim komad načinila je Jasna od Opsidijana Telina-nae.

TABETUPAH

Tabetupah je bio usmeni oblik, ali nikakve kazne nisu pretile ni onome ko je zabeleži. Tu malenu priču/dramu izgovarali su neformalni recitatori, obično dvoje, ponekad samo jedan, ili troje, obično pokraj vatre založene na otvorenom prostoru, noću, ispred letnje kuće, ili kod ognjišta u kišno doba 'drugi naziv za tabetupah bio je 'ognjišna predstava'. Izvođači nisu stajali i glumili svoje uloge, nego su ih jednostavno govorili: to je bila predstava samo za uho i duh.

Neki tabetupasi bili su klasika, izgovarali su se od reči do reči tačno pri svakom izvođenju; primer toga je 'Poljski zec'. Izvodilo ga je dvoje govornika koji su uzimali naizmenične odlomke, ili samo jedan govornik koji je nekoliko puta menjao glas. Reči se nisu menjale nikad, a poslednja rečenica bila je poslovična.

POLJSKI ZEC

– O, zeče iz polja! Nisi tako misaon kao ja, ali si daleko lepši!

Zato se trampe on i zec.

– O, mužu! Kako si lep postao! Sve žene u gradu će hteti da spavaju u našoj postelji!

Imao je seks sa svim ženama.

Zečeva žena je pobegla od svog muža, suviše je ružan bio. Čovekova žena je pobegla od svog muža, suviše je zgodan bio.

– O, čoveče! Da mi vratiš uši. I noge hoću da mi vratiš. Kakva je korist od razmišljanja?

Ali čovek odskakuta.

Većina tabetupaha je improvizovna na dobro znane teme, ili u skladu sa dnevnim događajima. Sledeći tabetupah odrecitovale su dve sredovečne žene, verovatno same autorice, pokraj jedne ognjišne vatre u Čukulmasu:

ČISTOTA

– Šta je sad?

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

– Onaj ružni lešinar, eto šta je. Samo lešine hoće da jede. Baca na mene kosti koje preostanu, sere strašne snove u moju glavu. Smrdim na tu moju lešinarsku dušu. Prečisti me, o Kojoto!

– Pa šta ja jedem, ovčije posleporodajne ostatke i pseća govna.

– Ti si vetar posle čijeg duvanja svet ostaje čist.

– A ti bi čisto htela? Nema problema! kaže Kojota i tako dune da lešinar načisto izleti iz te žene, a žena načisto izleti iz svih devet Kuća i nađe se baš nigde. Čišćenje kuće, ja volim čišćenje kuće! kaže Kojota. Da ne preterah?

Komični ton je u tabetupasima uobičajen, čak i kad je predmet ozbiljan; mnogi tabetupasi bili su priče o voljenim kuštravim psima ili, naprosto, nepristojne šale. Dva mladića izgovorila su sledeću pošalicu, 'on' dubokim i pompeznim tonom, 'ona' iskrenim i slatkim:

ONA: Mislim da ću se popiškiti u ovom senovitom kutiću. A–joj, a–joj, ovde piški neki nepoznati čova. Ko bi to mogao biti? Nije iz Unmalina. A–joj, a–joj, koji divan kurac! Kooooo–liki je! O, zdravo, čoveče iz Doline, kako si?

ON: Znači, tu si ti, Ženo iz Doline. Moja Kuća je Crvena Tugla iz Telina–nae.

ONA: Ooo, koja šteta, grdna šteta, brate. Eh, peh. Takva dugačka kurčina.

ON: Šta? Ovo ovde?

ONA: Da. To tu.

ON: Ma to nije moj. Taj pripada ovom mom drugaru iz Žute Tugle, koji, evo, stoji iza mene, vidiš? Moram da mu pomazem da ga pridržava celom dužinom da bi pišao.

ONA: Sigurna sam da bih i ja mogla da mu pomognem!

Jedini potpuno ozbiljni tabetupah koji smo pribavili bio je delom u prozi, a delom u petosložnim stihovima; daje klimaks jedne priče koja je možda čak i starija od prethodne. Izgovarao ga je Menjanje iz Unmalina; kad je trebalo da dočarava ženski glas, govorio je blagim šapatom. Priču je nazvao svojim sopstvenim imenom, 'Menjanje'.

MENJANJE

ONA: Pamti, dragi moj,

nikad pogled svoj

ti ne okreni

meni; to nikad.

Ne vidi mene.

ON: Zapamtiću to.

Ostani ovde,

spavaj uz mene,

spavaj u tami.

ONA: Da, ovde spavam.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

ON: U mraku stiže

pre svetla ide.

Ja je ne videh.

Tako je bojažljiva i snebiva se toliko, da mi ne dopušta da vidim njenu krasotu. Došla mi je u noći, kad sam bio u brdima u lovu i dovela me ovde. Ne dopušta nikakvu svetlost svetiljke ni vatre ovde u ovoj sobi njene kuće gde ja živim po ceo dan čekajući nju. A ovo je divna visoka kuća. Noću dolazi ona, po mraku.

Lepotu krije,

ali ja znam je,

znaju mi ruke,

moje telo zna,

i moj um je zna.

A oči je žele!

Danas sam zaptio sve prozore tako da ni zrak svetla ne može ući. Sad ona ne zna da već je zora. Toliko dugo smo se voleli ove noći! Spava pored mene. Ja sad ustajem, u mraku idem do prozora. Odvaliću zaptiveni prozor i pustiću svetlo unutra – to će biti sledeći tren – sad!

ONA 'gotovo nečujno': Aho!

ON: Gde si? A ja gde?

Vidim: košuta beži!

Postelja trava

mokra. Zidova

nema uopšte.

A brda – svuda;

nebo, sunca sev,

i košute beg!

PERJANICA VODE

Primer huravaša, ili 'dvo-govorničke drame' – to je veoma formalizovana plesna drama koju su izvodile samo dve glumačke družine, jedna u Vakvahi i jedna koja je putovala iz Kastoha-nae u druge gradove Doline. Huravaši su izvođeni u jesen, između svetkovina Vina i Trave. Bile su to i po sadržini i po stilu izvođenja, daleko najformalizovanije, najobrednije i najbezličnije drame u Dolini.

Drama 'Perjanica vode' sročena je u slavu povremenog gejzira koji se nalazi severno od Kastohe i koji je sveto mesto. Tekst je dobijen od kastohanske huravaš-družine; prevodilac je proširio i razjasnio scenska uputstva.

Na pozornici nema nikakvog dekora. Devetočlani Hor stoji u polukrugu, na središnjem delu, ili zglobu, pozornice; to mesto se shvata kao bara vode.

Muzičari sviraju Početni ton. Bubanj počinje da udara.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Kupališni pomoćnik dolazi iza Hora, da se sretne sa Putnikom iz Unmalina, koji ulazi s leva.

POMOĆNIK:

Znači, tu si ti, Dolinče.

PUTNIK:

Znači tu si ti, Kastohanče.

POMOĆNIK:

Da nisi zalutao možda?

PUTNIK:

Mož' bit' da jesam.

POMOĆNIK:

Ako želiš, pokazaću ti kako da se vratiš na drum koji vodi gore, do Vakvahe na Planini.

PUTNIK:

Pa, nisam nameravao u Vakvahu da idem, kad sam na ovu stranu pošao. Tražio sam mesto koje zovu Bazen Lava, ili Pumin Izvor.

POMOĆNIK:

U tom slučaju na dobrom si putu. Mesto koje zovu tako nalazi se samo malo dalje. Vidiš one perjane trave i one crvenograne vrbe? Ta voda je tamo, između njih.

PUTNIK:

Hvala ti na pokazivanju puta!

Pomoćnik odlazi pravo nazad, a onda desno, da bi stao iza Hora, koji kreće jedan korak napred i stoji, sa krunama od lišća, držeći dugačke perjanice prerijske trave i mačje trave ili pamuk–vrbe.

Putnik ples–hodom odlazi, uz muziku putovanja, do ruba te bare, tu pleše bari u pozdrav i peva:

Heja, heja,

nahe heja

no nahe no

heja, heja.

Hor ponavlja tu pesmu tiho, jednoglasno.

Putnik seda pored bare.

PUTNIK:

Ovo mesto je divno i pusto. Pitam se otkud taj utisak da niko iz ljudskog naroda već odavno nije došao ovde? Staza je bila zarasla biljem i paukove niti bile su razapete preko nje, ja sam ih morao pokidati. Taj čovek koji mi se obratio, kao da je došao niotkud, a ne znam ni gde je otišao. Te visoke trave su kao izmaglica, sakrivaju. Pa

dobro, drago mi je što sam ovde pod vrbama kod Lavlje Bare i što razmišljam o onoj priči koju sam čuo o ovom mestu.

Dvoje plesača, muškarac i žena, ulaze sa desne strane. Počinje jedna muzika. Plesači plešu, stalno se primiču jedno drugome, ali se nikad ne dodiruju, a Hor peva:

Ovde pod ovim tлом,

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

ovde pod korenjem našim,
u tami reka teče
duboko ispod zemlje.

Iz korenja Planine
teče ona, sa visine,
između stenja se vija,
kroz zemlju se probija,
nadole ka moru.

Ispod nje, još dublje dole,
podzemne vatre gore,
one su takođe reka,
kreću se sa Planine,
užarene su dubine.

Spora je poplava ognja
ovde pod korenjem našim,
blistava u svojoj tami.

Kad se te reke sretnu,
reka vatre i reka vode –

Blistanje!

Kad se ova pesma privede kraju, plesači ostaju nepomični i slušaju Putnika.

PUTNIK:

Ta priča koju sam čuo govorila je o dvoje ljudi koji su sišli sa Planine u doba kad niko drugi nije živeo u Dolini, nijedan narod osim trava i drveća, perjanih trava i vrba i duge trske pored reke. Bilo je tiho, vrlo tiho; nijedna prepelica u žbunju, nigde plavih čavki da se posvađaju u granju; nijedan glas, krilo nijedno; niti korak. Samo se maglica kretala kroz trsku. Samo se magla kretala kroz vrbe. Onda su došli oni iz Planine, njih dvoje, došli su iz dubokog sveta, iznutra. Bili su dve prepelice koje stupaju u svet, bili su plave čavke i zlatokrili detlići koji stižu u vazduh; bili su šumski pacov i divlji pas, moljac i poljski zec, žaba krošnjara i kraljevska zmija koja jede druge zmiје, ovca i bik; bili su dišući narod doline koji dolazi prvi put, bili su prvi narod koji dolazi, znači – bili su sav narod. Ljudskome umu bili su ljudski narod, žena i muškarac. Došli su ovde, na ovo mesto, na jednu livadu u podbrežju Planine, na jedan proplanak među vrbama. Došli su divno, koračajući kao jeleni, obazrivo, u hitrim poletima kao kolibri, smelo. Stali su bosu ovde na travu i rekli jedno drugom: "Hajde da ovde živimo, na ovom mestu." Ali javio im se jedan glas. Čuli su ga.

PUMAN 'mužjak pume' IZA DRVEĆA:

Ovo je zemlja moja.

Znate li vaše duše?

PUTNIK:

Čuli su taj glas, pa su odgovorili: "Ko je to? Ko je govorio? Dođi kod nas!"

Pomoćnik dolazi sa desne strane, prilazi kraju polukruga i stane tako da se sa Putnikom gleda oči u oči, preko bare. Sad nosi masku Maglene Pume.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

PUMAN:

Ja sam zborio. Ušli ste u moju zemlju. Ako se sretnete, bićete promenjeni. Ako se dodirnete, bićete promenjeni. Ovde svako činjenje poništava; svako susretanje rastavlja; svako bivanje se preobražava.

PUTNIK:

Ko si ti?

PUMAN:

Onaj sam
koji ide između.

HOR:

On je onaj
koji ide između.

On je pravi san.

Pre dolaska vašeg
bio je uvek on.

On je vaše dete.

PUTNIK:

Pa neka onda čeka da bude rođen, jer ovo dvoje moraju živeti.

Puman se povuče iza kruga, desno, a Putnik nastavlja priču. Dvoje plesača je svojim plesom glume.

PUTNIK: Tog pumana oni znali nisu. Nisu bili on. Bili su sva bića, svi narodi, osim pume. Bili su ženke, vatre iz dubokih korenova Planine, bili su i mužjaci, voda iz onih izvora koji su daleko u unutrašnjosti Planine. Muško živo i žensko živo bili su, ko će ih naterati da ostanu razdvojeni? Ona je legla s njim i on sa njom, ona se otvorila njemu, on je ušao u nju i u tom trenu su umrli. Njihova smrt bila je blistavi oblak, beli oblak, magla koja je livadu prekrila, magla koja je Dolinu ispunila. U svoju kuću ušao je Tihi, vratio se, u kuću bele tišine.

Puman prilazi bliže i pleše, a plesači Vatra i Voda leže nepomični kao da su mrtvi, u polukrugu Hora.

PUMAN:

Deco moja, silno žalim,

oče moj, silno žalim,

majko moja, silno žalim,

zbog vaše smrti žalim!

Živite ponovo, vratite se!

Budite preobraženi! Budite promenjeni!

Dvoje plesača ustaju i, zajedno sa Pumanom, plešu i glume ono što Putnik dalje priča.

PUTNIK: Iz livade je suknuo mlaz vodene pare, mlaz blistavog isparenja. Iz te izmaglice, iz te magle je šiknuo, više od perjaničastih trava, više od vrba, u suncu zablistao.

HOR:

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Hvavgepragu,
pragu, pragu.
'Sijanje sunca,
sijanje, sijanje.'

PUTNIK: Taj mlaz vatrene vode je splasnuo, spustio se u baru među trave, smirio se. Ali čim se Puman okrenuo, čim je Puman dahnuo, oni su se još jednom dodirnuli i bela perjanica se digla blešteći.

HOR: Tamo gde telo vode leži na telu vatre u zemlji u tami, tamo se izvor diže. Ovo je bara Lava, plesača nečujnog, šetača mekog, boravioca u kući sna. Ono što iz sunca ispada, dok se iz tame uzdiže, to je ova pojava ovde.

PUTNIK:

Lepi Čuvaru Sedme Kuće, hvaljen budi!

PUMAN:

Ko si ti, Dolinče?

PUTNIK: Pevač Serpentine Unmalina. Došao sam da pijem iz Lavlje Bare, od Perjanične Vode, tako da tihost lava bude u mojim pesmama.

PUMAN:

Sve pesme su u tihosti lava. Pij.

Putnik klekne i pije iz bare.

PUTNIK:

On je ovde, ali i nije.

On umre, pa opet živ je.

Smanjuje se, zemlji teži,

dok u nebesa plava beži.

Zablista divan, pa prođe,

i opet suncu dođe,

tu je, ali i nije.

Puman pleše maskiran.

HOR:

Pre nego što krene

on ide sasvim tiho

onda tek zablista

na suncu magla čista

tu je, ali i nije.

Putnik i Hor odlaze sa pozornice, levo, a Puman i plesači Vatra i Voda odlaze sa pozornice, desno, uz Završni ton bez bubnjeva.

ČANDI

Većina dolinskih dramskih tekstova bila je podesna za unošenje improvizacija: bio je dat samo 'kostur' radnje, samo okvir zbivanja, u većini slučajeva veoma dobro poznat gledaocima, a unutar toga izvođači su stvarali dramu kao delo jednog trenutka, neponovljivo.

Tekst takvog dramskog komada mogao je da bude zapisan na nekom otepljenom komadu hartije, jer se sastojao samo od spiska likova i nekoliko redova dijaloga, koji su nazivani 'klinovi za okačinjanje' ili 'ekseri šarki' i kojih je moglo biti desetak ili dvadesetak. Te rečenice–oslonci bile su od neprocenjivog značaja, svakom svojom rečju i svojim redosledom. Sve što se izgovaralo i činilo između njih bilo je stvar samih glumaca. Za auditorijum, veliki deo napetosti predstave i uživanja u njoj sastojao se u primicanju tih ključnih redova teksta, koji su bili zapamćeni iz ranijih predstava, ali do kojih se uvek stizalo drugačije, 'iz drugog pravca'.

Razrađivanje ove dramske radnje moglo je biti tako izrazito, da su 'klinovi' ostajali uronjeni u obimna dramska događanja koja su samo tangencijalno imala dodire sa prvobitnom radnjom; u drugim slučajevima svaki klin bio je uporište oko koga su se okretali blistavi tokovi govora, ako je toj glumačkoj družini pesnička improvizacija bila jača strana; a dešavalo se i da se sav govor tokom predstave svede, maltene, samo na klinove, ako je glumačko–plesna trupa izvodila komad u stilu 'jedao' – 'kretanjem', to će reći pretežno pantomimom i plesom.

Predstavu koju ću ovde pokušati da opišem izvela je jedna glumačka trupa iz Telina–nae, mlada, hvaljena pretežno zbog svoje muzike i svog plesa. Predstava je izvedena na jednom velikom ambarskom tavanu u Sinšanu kao deo svečanosti Plesa Leta. Svetla su bila uperena tako da su snažno obasjavala pozornicu; upotrebljena su veoma delotvorno za stvaranje prostora i raspoloženja. Publika je učestvovala u drami na početku, ali je, na kraju, samo ćutala i pomno pazila.

Kao i većina dolinskih drama, 'Čandi' je simbolična ili alegorijska drama, ona uopštava život. Radnja je upadljivo slična jednoj od velikih biblijskih priča; ali upadljive su i razlike.

Ime Čandi znači Šumski Pacov; to je jedna lepa životinja poreklom iz zapadnih delova Severne Amerike. Šumski pacov gradi velika, zamršena gnezda od štapova i trave i ponekad u njima čuva čitave zbirke predmeta koji su mu, čini se, dragoceni iz čisto estetskih razloga; u tim gnezdima ponekad borave i miševi, zmije i druga bića, kojima šumski pacov na taj način ukazuje gostoprimstvo.

Po predanju, autor drame 'Čandi' bio je Houkai 'Kraljevska Zmija?' od Čumoa, figura drevna i nesuštastvena kao Homer 'ali ne slep, kao Homer, nego gluv', kome se pripisuje približno polovina svih drama sa klin–tekstovima.

U ovom pokušaju da opišemo izvođenje i da izložimo tekst, klin–redove teksta dali smo kurzivom 'iskošenim slovima'. Ako čitalac želi da vidi šta je glumcima stajalo na raspolaganju kao tekst drame, može da čita samo te redove, kurzivne, a sve ostalo da preskoči.

ČANDI: JEDNO IZVOĐENJE

Publika, četrdeset ili pedeset ljudi, sedi na podu ambarskog tavana, na asurama ili jastucima koje je svako od kuće doneo za sebe, ili na nekim starim balama slame koje su raspoređene da budu sedišta ili nasloni za leđa.

Jedan muškarac i jedna žena iz Mlinarske Umetnosti Sinšana namestili su rasvetu, a zatim njome rukovali. Jedna prostrana, jarka mrlja svetlosti činila je levo krilo

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

pozornice, jedna slabija desno krilo, a ovalni prostor njihovog preklapanja činio je 'Šarku'. Mrak iza i izvan ovih zona bio je dovoljno gust da učini kretanja izvan pozornice neometajuća.

Muzičari su sedeli iza scenskog prostora, izvan svetlosti, jedva vidljivi. Muzika je trajala maltene bez prekida tokom cele predstave.

Početni ton se svirao nekoliko minuta i kad se gledalište utišalo, Čandi je ušao sa leve strane: zgodan muškaracu punoj životnoj snazi, visok, veličanstveno odeven. Preko crnih pantalona i pamučne košulje sa dugačkim rukavima nosio je dugački ceremonijalni prsluk, plav, ljubičast i zelen, gusto izvezen, a preko toga neverovatno tanan i veličanstveni perjani ogrtač, blago serpentinskih hejima Sinšana, uzet na pozajmicu za ovu predstavu. Taj prelepi ogrtač njihao se i talasao sa njegovih ramena dok je Čandi, energičnim, dugim koracima stupao na pozornični prostor, ruku pruženih kao za zagrljaj; onda se okrenuo napred da pozdravi izlazeće sunce.

ČANDI:

Heja hej heja!

Heja heja!

Ti sijaš, divno, na Dolinu!

Spustio je pogled sa zamišljenog izlaska sunca na lica gledalaca, sa toplim, vedrim osmehom. Njegov glas bio je zvonak, prijatan i pun snage.

ČANDI:

Znači, tu ste vi, narode grada mog, vi koji divno hodate, imate ljubazna lica, govorite blago. Ovo je dobro jutro!

Publika je odgovorila uobičajenim: "Znači, tu si ti, Čandi!" Ljudi su govorili tiho; ovo ih je zabavljalo. Jedna žena je dodala: "Pa neka ti dan dobro ide, Čandi!"

ČANDI:

Veče kad stigne ovog dugog dana ja treba da plešem Leto i zato, pre nego što na polja krenem, hoću da vežbam taj ples.

Muzičari su počeli da sviraju jedan od složenih, svečanih plesova Čaplje koji spadaju u vakvu Leta, a Čandi je plesao sam na levoj pozornici, pun snage i graciozan, kao neka predivna mitska ptica u lebdećem perjanom ogrtaču koji se prelivao svetlošću.

Kad je taj ples bio završen, Prvi Hor, petoro ljudi, izišao je i zauzeo mesta oko levog krila pozornice – predstavljajući građane koji idu da provedu dan u radu na njivama. Jednim završnim veličanstvenim gestom 'na trenutak se učinilo kao da je počeo da leti po vazduhu; publika je jeknula' Čandi je smakao perjani ogrtač sa sebe i dobio ga nekome ko je čekao izvan osvetljenog prostora. Pošto je završio ples, i Čandi je otišao na rad. Pantomimom je dočaravao kako plevi korov, motikom, zajedno sa horom. Počeli su da razgovaraju o vremenskim prilikama, počele su i nekakve pričancije o mesnim poslovima i ličnostima, što ja nisam mogla pratiti, ali što je izazvalo jake reakcije publike, tako da su neki gledaoci stali da uzvraćaju svojim opaskama. Onda je, sasvim uzgredno, ubačen jedan klin–tekst.

HOR I 'jedan muškarac':

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Al' je kukuruz, u ovog Čandija!
gle kako je dobar, pa kako je visok,
široki mu listovi i već kićanke ima.

HOR II 'jedna žena':

Mudar je to ratar, taj Čandi. Pun znanja i pažljiv.

HOR I:

Da, reklo bi se da ide pravim putem. Kakav dobar komad zemlje obrađuje
njegovog domaćinstvo onamo.

HOR III 'jedan muškarac':

Nije to jedino dobro zemljište u njegovoj porodici. Kako taj ima sreće! Da mu
žena bude Dansaiedo! 'Ona Vidi Dugu' Orati i okopavati i negovati i plodove ubirati na
tom komadu zemljišta, u vrtovima noći!

HOR IV 'jedna žena':

Muč', budalo. Kakvi su ti to bezobrazluci!

HOR III:

Zavidljiv sam. To je sve. Zavidim mu.

HOR V 'jedna žena':

Kako su lepa deca iz tog braka – pravi ljudi duge! Zavidim mu na takvoj deci.

HOR IV:

Čuti, čuti! Jaki vetrovi raspiruju šumske požare.

Čandi se primakao ostalim vrtlarima, naslonio se na motiku i progovorio; tek
posle nekog vremena shvatila sam da motike, zapravo, nema.

ČANDI:

Pa, čujte, ne smeta mi. Hteo–ne hteo, čuo sam šta ste rekli – da je vetar duvao
meni u korist. Ali istina je to što ste govorili. Trudim se da budem pažljiv i uman, da
činim stvari na pravo vreme i na pravi način; ali ima i drugih ljudi koji su jednako
pažljivi i jednako umni, pa ipak nije im dato koliko meni. Ne znam zašto je to tako. Kuća
moje majke je divna i dostojanstvena, kao i kuća moje žene. Moji roditelji su širokogruđi
i dobri ljudi, a ono dvoje ljudi koji su me učinili svojim ocem su pametni i zapaženi –
moja kćer je već pevačica među lekarima, a moj sin, koji još nosi nebojenu odeću, divan
je dečak koji puno obećava. Koje hvale mogu o Dansaiedu izgovoriti? Ona je lasta nad
barama uveće. Ona je prva kiša jesenja i cvet divljeg badema u rano proleće. Njeno
domaćinstvo je plemenito, iz njega reka poklona teče! U tom domaćinstvu ovce
ojagnjuju jagnjad–blizance svake godine, krave su mudre i jake, junci su strpljivi. Svake
godine, tlo u kome sadimo postaje sve bogatije, a masline sa onih stabala sa kojih mi
sakupljamo padaju kao grad. Sve to mi je dato! Kako sam to ja živeo, pa se tako desilo?

HOR II:

Sve što ti je dato, dao si, Čandi.

HOR I:

Tako je, Čandi stvarno daje širokom rukom.

HOR V:

Taj perjani ogrtač dao je svojoj Kući!

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

HOR II:

Žito žitnicama, runo tkačkoj Umetnosti!

HOR III:

Zlatne novčiće muzičarima, bakarne glumcima! 'Ovo je izgovoreno nadmenim tonom; publika se nasmejala.'

HOR I:

Sve je u njegovoj kući postojano i valjano, dobro napravljeno i dobro korišćeno, obilato i upečatljivo, a njegova vrata su uvek otvorena njegovim prijateljima i sugrađanima.

HOR III:

Uistinu si ti bogataš, Čandi!

HOR V:

Radodajuće srce je bogatstvo samo – tako ljudi kažu.

'Prevod ta dva klin–teksta naročito je slab. Ambad znači bogat, bogatstvo; davati; i širokogrudost, rado davanje imovine drugim ljudima. U ta dva klin–teksta reči se međusobno prepliću, složenim povratnim putanjama.'

Tokom ove scene jedina muzika bio je Neprekidni ton, ta nejjaka pozadinska nota velikih rogova, houmbuta. Sad počinju i drugi instrumenti, a njihova svirka će se nastaviti do kraja predstave, tiho, ispod dijaloga; ispunjavaće – ali će i stvarati – pauze, zadržanim ili udarnim notama.

ČANDI:

Vaše reči me navode da se osetim glupo, o prijatelji moji! Želim da učinim nešto za vas, da vam dam ono što vam se dopada.

HOR IV:

Pa, stvarno, ovo je tako dobar momak, zar ne!

HOR I:

Da, nikom ne bi mogao biti odbojan, ne naš Čandi.

*Veliki rog

ČANDI:

Šta vam mogu dati? Nadam se da ćete uzeti deo ovog kukuruza kad sazri. Na ovom delu zemljišta tako je lako raditi, pitam se da li biste ga želeli vi obrađivati sledeće sezone. O, sestro po Kući, hteo sam ti reći da sam opet sačuvao mnogo perja u našem domaćinstvu, pa sam mislio da napravim još jedan ogrtač, za Opsidijan, za Ložu Krvi, ako misliš da bi to bilo prikladno! Rodače, Dansaiedo je prela onu belu vunu koju su nam naše ovce dale u prolećnom šišanju, a ja se sećam da si govorio da ti treba bela vuna. Hoćeš finu ili tešku pređu? Znaš kako dobro prede Dansaiedo.

Govorio je još, muzika je postepeno toliko ojačala da je napola pokrila njegov glas, ljudi iz Prvog Hora su se okupili oko njega. Dok je on delio stvari, svi su bili prijateljski nastrojeni i puni naklonosti, ali i malo grozničavi. Dok je to trajalo, počelo je ulaženje Drugog Hora, sa desne strane: četvoro ljudi koji su hodali bosu, kruto

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

uspravljeni, u tamnim kapuljačama i tamnoj odeći pripijenoj uz telo 'kao Žalioci na Plesu Sveta'. Išli su jedan za drugim, lagano, onda stali u red i čekali, preprečivši desno krilo pozornice. Prvi od njih, koji je stajao na desnoj ivici Šarke, progovorio je ravnim, bespolnim glasom, koji je bio nagovešten jednom drhtavom notom tovandoua.

DRUGI HOR I:

Čandi!

Zauzeti davanjem i uzimanjem, Čandi i njegovi prijatelji nisu obratili pažnju. Mračna prilika opet je izgovorila to ime. A kad je ime po treći put izgovoreno, Čandi je okrenuo glavu, pogledao preko ramena, a onda je i pošao iz grupe na tu stranu; nosio je puno naručje nečega.

ČANDI:

Evo, prijatelju, uzimaj, molim te! Ja imam previše!

Ta mračna prilika ostala je nepokretna, ruku opuštenih uz telo. Posle jednog bučnog metalnog akorda koji se začuo od muzičara, nastala je mrtva pauza.

DRUGI HOR I:

Dansaiedo je merila ulje, fino maslinovo ulje sa starog drveća, njenog porodičnog. Plamičak je iskočio, niko ne zna odakle, kojim vetrom donet. Zapalio je ulje. Ono je planulo. Izgorela je njena kosa i njena odeća – izgorela je Dansaiedo živa. Buktinja je bila. Istrčala je u plamenu iz kuće u plamenu. Izgorelo je sve. Ona je mrtva.

Prilika sa navučenom kapuljačom čučnula je u pozu ožaljivanja mrtvih, zgurila se, pognute glave, i počela se njihati pred Čandijevim nogama, ali s druge strane Šarke. Čandi je stajao nepomično; ruke je polako spustio. Prvi Hor je uzmakao od njega, gundajući između sebe.

PRVI HOR:

Izgorela? – Dansaiedo? – Ono veliko domaćinstvo? – Cela ona velika kuća, sve? – Izgorela živa?

ČANDI 'veoma silovito':

Moja kćer! Moj sin!

PRVI HOR I:

S njima je sve u redu – mora biti sve u redu, Čandi.

PRVI HOR II:

Nisu bili u kući. Samo je Dansaiedo poginula u požaru. Drugi ljudi su se spasli.

PRVI HOR V:

Ali kuća je propala. Izgorela do kamenog temelja.

PRVI HOR III:

Sve u njoj se pretvorilo u pepeo.

Čandi je načinio korak–dva, zbunjeno, kao da bi se vratio u grad.

ČANDI:

O Dansaiedo, divna ženo, dobra ženo, ženo srca moga! Surovo! Surovo!
Surovo!

Prilikom izgovaranja te reči, triput ponovljene, koja čini 'zglob' ove drame, Čandijev glas se digao do divljeg krika; onda se Čandi opet zaustavio, kao da je zbunjen

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

sopstvenom strašću i jadom. Pogledao je, bolno, sve ostale i najzad progovorio dostojanstveno:

ČANDI:

Ići ću – ići ću sad da pevam za tebe, Dansaiedo, da pevam sa tobom dok me napuštaš. Ali sad mi je potrebno da moja deca budu uz mene. Neka dođu! Čandijev sin i kćerka sad su ušli s leva. Istovremeno se druga mračna prilika Drugog Hora počela promicati sredini pozornice, pružajući desnu ruku napred. Čandijev sin je prišao ocu i oni su se zagrlili, ali kćer je prošla mimo njega, okrenula se da ga pogleda, ali je samo produžila i prišla toj mračnoj prilici, pa, dohvativši je za šaku, produžila s njom desno i sišla sa pozornice, u mrak. Kad je to video, Čandi je kriknuo.

ČANDI:

Gde je ona? Kud se zaputila? Kud ode?

DRUGI HOR I 'i sad čuči i njiše se, kao i ranije':

Videla je kako joj majka istrča iz kuće ognjem proždirana, živa u plamenu, a taj prizor podneti nije mogla. Uzela je otrov u Lekarskoj Loži, plašeći se ludila, i sad je mrtva.

PRVI HOR I 'šapatom':

Mrtva je!

PRVI HOR IV 'šapatom':

Pogledajte tamo! Eno je, mrtva!

Članovi Prvog Hora, građani, uzmakli su donekle od Čandija, ostavljajući ga da stoji sam sa sinom. Čula se muzika, sa jakim, brzim udarcima bubnja, dok je Čandi polako skidao izvezeni prsluk i oblačio ga svome sinu. Kad je progovorio, glas mu je zvučao potresno zbog svoje tihosti.

ČANDI:

Kćeri, kćeri, zar nisi mogla pričekati? Strpljenje bi bilo veće milosrđe. Postojali su oni kojima si bila potrebna. Dođi sad sa mnom, dete, sine moj. Ostani uz mene. Pomozi mi da pevam za njih, sa njima, sa tvojom majkom, sa tvojom sestrom. Hodi sad sa mnom.

Ali treća od četiri mračne prilike – dete – približavala se već njima dvojici, neumoljivo. Sin je pustio Čandijevu šaku i ostao nepomičan, zagledan u jednu tačku; onda je krenuo toj tamnoj prilici ususret, prihvatio njenu ruku i pošao za njom lagano sa pozornice, na desnu stranu, u mrak. Neprekidni ton čuo se veoma jako.

ČANDI:

Molim te, nemoj umreti, sine moj. Ostani sa mnom!

DRUGI HOR I 'još govori iz čučnja':

Bolest je oduvek bila u njemu, skrivena. Sad ona postaje njegov život. Za mesec dana on će biti mrtav. Biće kroz nekoliko dana mrtav. Doktori nemaju leka za njega. Danas će umreti. Umire već.

PRVI HOR IV:

Čandijev sin je mrtav.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Petoro članova Prvog Hora ustuknulo je još dalje od Čandija. On je lagano čučnuo, tako da se ubrzo našao suočen sa mračnom prilikom u istoj pozi kao ona. Spustio je glavu do tla, protrljao čelom o tlo, počeo da čupa kosu. Muzika je bila bučna i snažna, bubnjevi i tovandoui nadjačavali su Neprekidni ton, a Čandijev glas se dizao i spuštao u pumelodijskom tonu jadikovke.

Kad se muzika utišala, Čandi je ostao zguren u čučćem položaju; najzad je ustao, teško. Skinuo je košulju i cipele, ostao bos i polunag, izgledajući dvadeset godina stariji.

ČANDI:

Vratiću se u kuću moje majke, živeću tamo kao sin, radiću za dobro tog domaćinstva najbolje što budem mogao.

Četvrta mračna prilika primicala mu se dok je to govorio i sad mu se obratila istim onim ravnim, utanjenim, vanprirodnim glasom kao prva.

DRUGI HOR IV:

Svi su oni sada mrtvi, svi ljudi domaćinstva tvoje majke, ili mrtvi ili odseljeni u druge kuće i druge gradove. Sada drugi ljudi u tim sobama žive. Od tvoje rodbine tamo nema nikog.

ČANDI:

To je tačno. Moram živeti sam. Ali ja sam već odavno bolestan. Zar ne bi bilo bolje da umrem?

Četvrta mračna prilika nije odgovorila, nego je čučnula pored prve.

ČANDI:

Živeću, onda, sam, najbolje što budem mogao, radiću za hejime. O, ali ruke su mi otežale!

Počeo je pantomimom da pokazuje kako radi u bašti, kao na početku drame, ali veoma mukotrpno. I članovi Prvog Hora vratili su se poslu, i to svi vrlo blizu levog kraja leve strane pozornice, ostavljajući Čandija da radi iza njih, sam, blizu Šarke. Svetlo se nenametljivo smanjivalo, a muzika je bila obojena tugom i čežnjom.

PRVI HOR III:

Pazi onog Čandija, zapeo da kopa zemlju tvrdu k'o crep!

HOR I 'sad govori kao starac, a glas Hora III poprimio je mladalački ton':

Ma, to je dobra zemlja bila nekad, dobra bašta. Nije se on o njoj starao.

HOR II:

Ne znam ja to, baš, trudi se on koliko može, onako bolan i sakat, a i narod mu pomaže, znaš. Međutim, potok je skrenuo i ta okuka je ostala bez vode, a on nije navodnjavao dovoljno.

HOR III:

Bilo je nekih priča da je taj čova nekad bio baš imućan.

HOR I:

I jeste, bio je. Al' u poslednje vreme kao da ništa dobro od njega nema.

HOR IV:

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Ona jadna matora krava, ona šarulja, to je bilo poslednje grlo stoke u krdu njegove porodice, a?

HOR II:

Svako jagnje koje su njegove ovce ojagnjile bilo je sevai.

HOR IV:

Ništa o čemu se on stara, ne rađa; ništa o čemu se on brine, ne raste.

HOR V:

Zabole me leđa kad ga vidim kako pokušava da radi tamo. Jedva diže tu motiku.

HOR III:

A što se on uopšte trudi? Pa neće taj kukuruz roditi, nimalo. Glup starac, tako traći trud.

HOR I:

Pa dobro, šta je to pošlo kako ne treba? Nekad je taj imao prilično, kao što si ti govorio – bogat bejaše, radodajući, teklo je kao reka! Šta je pošlo po zlu?

HOR III:

Pitaću ga. Ej, stari Čandi! Šta si ti to uradio, pa ti se sve tako loše završilo?

ČANDI 'oslanja se na motiku, govori tiho i vrlo sporo':

Umrla mi žena. Propalo mi domaćinstvo. Deca mi umrla pre mene. Bolest mi došla. Niko od kuće moje majke nije ostao da ovde živi. Propada sve do čega je meni stalo. Što mi se da, ja izgubim. Što sam dao bilo je sve što sam imao i sad je sve otišlo.

HOR II:

E, pa, onda nije čudo da nemaš prijatelja.

ČANDI:

Moji ljudi su ljudi moje Kuće, Kuće Leta, Serpentine.

HOR IV:

Ma, dobro, nastavićemo mi tebe da čuvamo, naravno. Ali moram ovo da kažem, teško je imati prijateljska ili bratska osećanja prema osobi koja sve radi naopako. Čovek se s prijateljem oseća opušteno, s njim hoće sve da deli, može se s njim smežati. Ko će s tobom da se smeje? Plače mi se kad god te vidim! Znači, nisam stvarno rada da te gledam – kamo sreće da ne moram.

HOR V:

Istina. U starim danima ja sam bila zaljubljena u tebe. O tebi sam razmišljala čitavo vreme. Sad to ne činim nikad. Zaboravila sam kako ono beše ime tvoje žene. Od bolesti si se sav unakazio; ne volim ni šaku tvoju da pipnem.

HOR I: Dansaiedo se ta zvala, Dansaiedo, i kad god te vidim pomislim na nju, kako je grozno umrla. Ne želim o tome da razmišljam.

HOR III:

Okretao si točak prejako, stari, to je istina. I dobio si ono što si tražio.

ČANDI:

Nisam tražio ništa. Davao sam. Da li sam bio neširokogrud? I kada?

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

HOR IV:

Bio si širokogrud do preteranosti.

ČANDI:

Pa kako onda treba ljudsko biće valjano da živi?

HOR I:

Ja kad bi' to znao, odma' bi ti rek'o.

HOR III:

Kakva je korist od postavljanja takvih pitanja?

HOR II:

Niko ne razume takve stvari.

ČANDI 'okrećući se ka dve mračne prilike koje čuče s one strane

Šarke':

Kako je trebalo da živim svoj život dobro? Možete li mi vi odgovoriti?

Te dve mračne prilike ostale su bez reči i bez pokreta. Muzika se sudarala u čudnom treštanju.

Svetla su spuštana niže, tako da su počela bacati dugačke senke; tada je prva od te dve tamne prilike ustala i otišla polako do zadnjeg dela pozornice, iza Šarke. Tamo se okrenula ka gledaocima i pokazalo se da ispod tamne kapuljače ima bakarnu masku koja je sevnula iznenadno, crvenkasto: zalazeće sunce.

Čandi se okrenuo tamo, a publici je okrenuo leđa. Ruke je digao širokim gestom grljenja.

ČANDI:

Heja hej heja!

Heja heja!

Lep dan je bio, u Dolini.

Ta mračna prilika je polako čučnula i sagnula se, tako da je sakrila sunce. Svetla su se još više zatamnili.

ČANDI:

Eno, sijaju zvezde.

Ništa nema između njih,

praznina pleše sama.

U Neprekidni ton muzičari su iznenada počeli da upliću melodiju Plesa Čaplje. Poguren, polunag, ukočeno i bolno, Čandi je počeo da izvodi taj ples, isti onaj koji je izveo veličanstveno u prvoj sceni: ali sad su svi pokreti i okreti bili reverzni i zato su ga odneli preko pozornice, na desnu stranu. Pridružila mu se poslednja od mračnih prilika, prateći ga kao senka. Skupa su nestali u tami. U visokoj, velikoj, gotovo sasvim zamračenoj prostoriji muzičari su održavali Završni ton sve dok se nije utopio, veoma postupno, u tišinu.

Posle ovog izvođenja, pitala sam jednu članicu glumačke družine da li oni mnogo menjaju radnju i dijalog od predstave do predstave, a ona je odgovorila: "Pa, da, ali samo radi prilagođavanja toj noći ili tom gradu. Ovog leta dajemo ovu predstavu na

Glinolikov način." Glinolik je bio taj njihov glumac koji je igrao Čandija. Nastavila je: "Gledala sam Čandija' u Vakvahi prošle godine, sa Jelenom Vetra; on je besneo, kukao i najzad poludeo. On je stariji glumac, on to može. Glinolik je mlad za ulogu Čandija i zato je daje ovako, vrlo blago. Mislim da mu to uspeva. Možda na kraju ide prebrzo; ali njegovi plesovi na početku i na kraju su vrlo fini!" Složila sam se s njom.

Pitala sam neke od gledalaca da li su ranije vidali znatno različite postavke ove drame i utvrdila sam da jesu; radnja se može postaviti sasvim drugačije; na primer požar, samoubistvo i bolest koji su, u ovoj verziji, naizmenično odneli Čandijevu ženu, kćer i sina, mogu biti samo jedan kataklizmički događaj, a te smrti su se mogle pokazati i na pozornici ako bi glumci želeli da uznemire osećanja publike neposredno. Dogodovštine iz Čandijevih 'srećnih' i 'nesrećnih' godina mogu se razrađivati i glumiti na bezbroj načina, a Čandijeve reakcije na njih mogu se veoma razlikovati od složenog tona pomirenosti sa sudbinom koji je Glinolik dao. Međutim, Trnica mi je rekla: "Čak i kad mu njegovi prijatelji i ovi ljudi iz Četiri Kuće odgovore na pitanje kako živeti valjano, ne znaš da li su njihovi odgovori ispravni..."

Pitala sam Glinolika – za koga se, izvan pozornice, pokazalo da nema više od dvadeset pet godina, da je čovek stidljivog držanja, da nije visok i da govori tiho – pitala sam ga da li, po njegovom mišljenju, Čandi umire u nadi ili u očajanju. Glinolik je dugo razmišljao, a onda je odgovorio: "U bolu. Zato ga se njegovi prijatelji boje. Ali mi ga se ne moramo bojati, jer to je predstava. U tome je, vidiš, stvar."

PANDORA, BRINUĆI SE ŠTA OVO ČINI, NALAZI PUT KOJI KROZ SKRAB–HRASTOVE VODI U DOLINU

Pazi, kako je neuredna ova divljina. Vidi taj skrab–hrast, zvani još čaparo: čaparel je po njemu dobio ime, a sastoji se od tog hrasta i od mnogo čega drugog; međutim, gledaj sad ovaj jedan žbun skrab–hrasta koji je tačno tu. Najviša grana ili stabljika visoka je oko četiri stope, ali većina stabljika je samo stopu–dve visoka. Jedna od njih izgleda kao da je presečena nekom alatkom, presek je poprečan, čist, ali ko je to uradio? Zašto? Ovaj žbun se ne može upotrebiti ni za šta, a ovaj greben ne vodi nikud. Završeci mnogih manjih grana izgledaju odlomljeni ili odgrizeni. Možda jeleni brste pupoljke. Male, sive grane i grančice rastu kud koja, u svim pravcima, mnoge su mrtve i pokrivene lišajem, mnoge se ukrštaju i guše jedna drugu. Igllice điger–bora, paukove niti, mrtvo lišće lovora, sve je to pozavlačeno među granje. Pravi haos. To je smetlište. Nikakav opšti oblik ne postoji. Stabljike izrastaju iz jednog mesta, većina njih, ali ne sve; ne postoji središte, nema simetrije. Prilično dobar opis bio bi: ima tu mnogo štapova koji strše iz zemlje, na nekima je lišće. Listovi kao da pokazuju neku sredenost, kao da, koliko–toliko, poštuju neku pravilnost. Svaki je druge veličine, otprilike od četvrt inča do punog inča, ali je svaki dovoljno nalik ostalima da čovek može uopštiti idealni list skrab–hrasta: prašnjav je, neke osrednje tamnozelene boje, ima blagu ispupčenu zakrivljenost; jastučasto se izdiže, ali samo malo, između žilica koje se koso susstiču ka srednjoj žili; rub je nepravilno nazupčan, sa bodljicom na svakom vršku. Ti listovi rastu

na neujednačenim razmacima naizмениčno s jedne pa s druge strane svoje grančice, sve do njenog vrha, a tamo se zbijaju u grupu, u neurednu rozetu. Pod pokrovom koji se sastoji od mrtvog lišća, njegovog sopstvenog i tuđeg, i od mahovine, kamenja, buđi i đubreta, ovaj skrab–hrast valjda ima, ili bi trebalo da ima, korenski sistem manje–više žbunastog oblika, prilično dubok, verovatno opružen više u dubinu nego što nadzemni deo ide u visinu, zato što će ovaj greben biti sasvim suv letos, iako je sad, u februaru, vlažan. Nije preostao nijedan žir od prošle godine, čak i ako je ovaj žbun dovoljno star da ih rađa. Verovatno jeste. Mogao bi imati dve godine ili dvadeset godina, ko zna? To jeste hrast, ali je skrab–hrast, nizak, beznačajan hrast, a sa ove stene na kojoj sedim vidi se bar stotinu drugih, njemu veoma sličnih, a na ovom grebenu ima ih na stotine hiljada i još stotine hiljada na susjednom, samo, to su pogrešni brojevi. Netačni su. Ne broje se ti hrast–žbunići. Čim ti njih brojiš, znači da se u nečemu zalutalo. Moguće je izbrojati koliko ih ima na sto kvadratnih jardi, pa pomnožiti, ako si botaničar, i tako stići do pouzdane približne procene, do pretpostavke koja nije loša, ali neizvodljivo je da prebrojiš sve skrab–hrastove na ovom jednom planinskom grebenu; a kamoli tek ceanotuse, bakbraš, ili divlje ljiljane, koje još nisam ni pomenula, kao i razne druge haotične i smerne sastojke čaparela. Taj čaparel je poput atoma i sastojaka atoma: izmiče. Bezbrojan je. Nije neuredan slučajno, nego suštinski. Ovaj žbun nije lep, ne bih ga mogla shvatiti kao mističan ni kad bih lebdela deset stopa visoko na hašišu, a nije ni ogavan; ako bi neki filosof zaključio da je ovaj žbun nešto od ta tri, to bi bio njegov problem, bez ikakve veze sa samim žbunom. Ovo je jedno biće koje s nama baš ništa nema. Ovo je divljina. Dovođenje u vezu civilizovanog ljudskog uma sa njom netačno je, slučajno i puno rizika. Ne postoje prečice. Sve analogije vode samo u jednom pravcu, našem. U jednoj grani postoji gnusni mali tumor. Novo lišće, ovogodišnje, toliko je veliko i simetrično u poređenju sa prošlogodišnjim, da sam ja u prvi mah pomislila da je to deo neke druge biljke, da to možda tojona raste upletena sa ovim patuljastim hrastom, ali žarko sledeće leto verovatno će naterati i ove nove listove da se smanje i ugrče. Analogije su lake; možemo pretvoriti živohrast, ili neki ponizni zimzelen, u propoved, sermon, ali isto tako lako i u drva za loženje. Možemo ih čitati ili paliti. Sermo, čitam; čitam skrab–hrast. Ali ne čitam ga, niti je on ovde da bi bio čitan ili da bi poslužio kao gorivo. On baca senku preko jedne stranice ove sveske u slabom sunčevom sjaju u tri i četrdeset ovog februarskog popodneva u Severnoj Kaliforniji. Kad budem sklopila svesku i pošla, senka neće ostati na toj stranici, mada sam oko nje iscrtala liniju; ostaće samo linija olovkom povučena. A senka, senka će tad biti na tom zbrljanom tlu punom uvelog lišća, ili na ovoj mahovinastoj steni na kojoj je sad moje dupe, i kretaće se dalje, zakonito i veličanstveno, u skladu sa obrtanjem Zemlje. Um može zamisliti senke nekolicine listova koji padaju u divljini; divna je stvar um. Ali šta ćemo sa svim senkama svih ostalih listova na ostalim granama svih drugih skrab–hrastova na svim ostalim planinskim grebenima cele ove divljine? Kad biste mogli zamisliti to, makar i na tren, šta bi dobro nastalo kao ishod? Beskonačno dobro.

*Skrab–hrast

PLESANJE MESECA

Trnica od Sinšana ispričala priređivačici.

Svet se pleše kad je mesečev mrak, posle ravnodnevice kiša; a kad posle toga bude drugi put pun mesec, plešemo Mesec.

Dešava se da je na početku plesa vreme još kišno i hladno, ali obično je suva sezona već počela i noći postaju toplije. Ponekad trave još stvaraju seme, a ponekad su zrele i počinju da se suše. Uvek je u cvetu sei 'cvet-lanterna, kalohortus'. Jagnjad i lanad odbijaju se od sise, ali još idu na domak ovaca i košuta. Ptice se pare i prave gnezda. Prepelice se oglašavaju po danu, a male sove noću. Potoci živo jure svojim putanjama. To je prijatno doba godine i dobro vreme da se vodi ljubav.

Na Svetskom Plesu ljudi se venčavaju; to je vakva za dovođenje stvari u red, za raščišćavanje, vakva u kojoj stvari treba da poteku ispravno, na obe strane sveta; vakva trajanja i ostajanja. Ples Meseca ne čini ništa ni nalik ovome. On ide na suprotnu stranu. On je izlazak, izdvajanje, rasturanje, polazanje svako na svoju stranu. Tebi je poznato da hejija-if dolazi do središta, a u isti mah izlazi iz središta. Šarka spaja, ali i obezbeđuje da stvari ostanu razdvojene. Zato pod Mesecom nema brakova. Nema domaćinstava. Pod Mesecom nema dece. Ako na tom plesu žena zatrudni, obično se oslobodi ploda; ako to dete rodi, to je zato što je tako htela, nameravala je da ima dete bez oca, mesečevo dete.

Deca ne vole Mesečev ples. U drugim plesovima postoje neke zastrašujuće stvari, Beli Klovnovi prilikom Sunca, žalilačka lomača na Svetu, ludo pijani ljudi na Vinu; ali u tim vakvama deca imaju svoju ulogu i to davanje prilikom Sunca, Poslednji Dan tokom Sveta, pevanje prilikom Vina. Ali na Plesu Meseca ništa nije za decu. Tu je, vidiš, sve unatraške, sve reverzno. To je seks bez ičega što ide uz seks – bez odgovornosti, braka, dece. Pošto su mladi ljudi najseksualniji, oni ne mogu da učestvuju. Pošto je to ženski ples, u Kući Ovce, njime rukovode muškarci i teraju kako se njima hoće. Sve je okrenuto naopačke. Pun mesec odražava sunčevu svetlost, čini reverziju nje, jer umesto da stvori dan, stvori mračnu noć. Puni mesec izlazi kad sunce zalazi, a zalazi u zoru.

I, eto, zato deca ostaju u kući, mlađarija takođe, ili odu negde zajedno, tokom prve noći ili tokom cele te vakve. Momci iz Lože Lovora odu na logorovanje; cure iz Lože Krvi provode noć zajedno u nekoj kući, ili u bregovima u letnjoj kući, ako je vreme suvo. Ostaje svako zasebno, dečaci zajedno, a cure zajedno. Staraju se sami o sebi, ali se ne mešaju. I staraju se o maloj deci.

A muško-živeće žene i žensko-živeći muškarci obično ne plešu Mesec: oni odu u letnjikovce, ili paze na malu decu u kućama. Osim ako se odluče da vode ljubav sa osobama suprotnog pola. To je deo te izvrnutosti, obratnog postavljanja: Ples Meseca treba da bude seks bez začeca, zato se očekuje da u njemu učestvuju samo one koje mogu da začnu. Žene obično prestaju da plešu Mesec kad im je oko pedeset godina, a

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

neke mnogo ranije. Dabome da stari muškarci plešu Mesec – to je njima jako važna stvar. Zato pod Mesecom uvek ima više muškaraca nego žena.

Ponekad šumci dođu na Mesec. Dođu i građani drugih gradova. Ponekad pleše neki muškarac ili neka žena koje niste nikad ranije videli, pojma nemate gde stanuju ili ko im je bila majka. Morate ih pitati: "U kojoj Kući živiš?" da se ne bi dogodilo da sa tom osobom učinite rodoskrvnuće.

Neobično je razgovarati o tome ovako. Mesec je sav oslobođenost i nespontanost – ali sadrži toliko pravila kojih se svako mora pridržavati! To je valjda zato što je Mesec vreme nezadnosti. Osim toga, nije lako ženi da živi kako je volja muškarcu. Kad ja završim, pitaj i nekog muškarca o Plesu Meseca, on bi ti mogao ispričati sasvim drugačiju priču! Ali ja to ne znam; pravila za muškarce su jednako mnogobrojna.

Muškarac bi ti mogao reći više nego ja o tome šta oni rade pre nego što naiđe ta mesečeva mena, pun mesec. Četrnaest dana ranije svi muškarci koji hoće da igraju provedu izvesno vreme preznojavajući se i pevajući. Za to im služi jedna stara sauna dole kod mesta gde Potok Sinšan obilazi podnožje Crepaj Brda. Posle preznojavanja istrče pa skaču u rezervoar sistema za navodnjavanje. To je jedan bazen. U velikim gradovima u gornjem delu Doline postoje saune izgrađene iznad tla. U Kastohi i Čukulmasu zagrevaju amame parom iz vrućih izvora. Ovdje se samo naloži vatra u jami sa kamenjem, a onda se preko kamenja lije voda, znaš. To oni rade u bilo koje doba dana, a u saunu ulaze i iz nje izlaze nagi. Posle preznojavanja i kupanja dođu pa pevaju na zborištu. Te pesme su im uglavnom od matričnih reči. Ja ih ne znam; pevaju ih samo muški. Oni to pevaju iz dubine prsa, iz trbuha. To zvuči kao udaljena grmljavina, ili kao kad rade mašine vršalice, veoma je duboko, a meko. Žene ne izlaze da slušaju to pevanje. One slušaju iz unutrašnjosti kuća ili radionica, nastavljujući da se bave istim poslovima kao i dotad. Ponašaju se kao da ih nisu čule.

'Jedan muškarac iz Sinšana, Četvrti Prepelac, opevao nam je dve od tih muških predmesečnih pesama; rekao je da nema štete ako budu zapisane, ali da "zapisivanje matričnih reči ima smisla koliko i zapisivanje plesnih koraka!'

PESMA PRE MESECA I

Mejan mejan
barra amarraman
ah, eh, eja mejan

PESMA PRE MESECA II

Ehe ene ene
ehi mejan heju

Četvrti Prepelac pevao je to bez muzičke pratnje, na onaj duboki način, 'ka unutra', iz dubine grudi, koji je Trnica opisala. Kad to izvodi grupa, sa ponavljanjima i podelom reči između učesnika, svaka od tih pesama traje po nekoliko minuta.'

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Znači, pet i pet i četiri dana muški se kupkaju i pevaju; nemaju seks ni sa kim, ostaju uzdržani, bez obzira na to jesu li oženjeni ili neoženjeni. Ponekad ih žene zadirkuju, ali to je bolje ne raditi; posle ti oni vrata, pod Mesecom.

Onog dana pre nego što počne noć Meseca žene odu na taj rezervoar da se okupaju, sve zajedno. Ako nisi raspoložena da plešeš te godine, možeš da govoriš o tome, kazaćeš "Ja ostajem večeras sa decom u toj kući" ili "Večeras spavam sa devojkaama koje nisu učinile zalaženje dublje u kopno". Ipak, može se desiti da muškarci dođu pred tu tvoju kuću i pozivaju te da iziđeš na ples. Uvek se nađe bar po jedna koja se tobože nećka, kao, neće ona na ples, ne pleše joj se, mrzi ona Mesec i šta ti ja znam, a, u stvari, to ne misli ozbiljno, nego samo želi da joj muški dolaze pred kuću i da je zovu, da bi to svako čuo, kako baš nju zovu. A onda izide, jasna stvar. Ne izlazi nijedna koja to sama ne želi.

Kad sunce zađe za planinski greben, muškarci i žene počnu da izlaze iz kuća, na zborište. A muzika počinje dole, u unutrašnjosti opsidijanskih hejima. Onda muzičari izidu na površinu i dođu stazom na zborište, pevajući i bubnjajući i svirajući bez prestanka. O, ta mesečeva Muzika nije nalik na ma koju drugu! Ona ti ne da da ostaneš mirna, prosto moraš da iziđeš i da plešeš. To ti kroz kosti protiče, to bubnjanje, to duboko muško pevanje. Ima jedna matrična reč u Mesečevim pesmama: abahi. To oni u pesmi ponavljaju mnogo puta, a bubnjevi u sinkopama prilaze i odlaze, abahi, abahi. A smračuje se, mesečina počne da se pokazuje iza diger–borova navrh grebena. Kad mesec izide, ti si već počela da plešeš u jednom redu sa svim ostalim ženama, to ti je samo koračni ples u mestu. Muškarci počnu da prave red koji ide napred, on krivuda, malo se vraća i natrag, onda zaobiđe žensku liniju. Ta muška linija se prekine, njih četvorica ili petorica se probiju kroz žensku liniju, raskinu je. Vi žene nastavljate ples sad u ta dva reda, ali oni opet navale, pa prekinu tu, probuše tamo, i na kraju svaka od vas pleše sama. Može se desiti da nekoliko muškaraca okruži jednu, ili da plešu parovi, jedna sa jednim. I to se tako nastavi. Nema nekog utvrđenog obrasca za ono dalje. Ti si, recimo, plesala sa jednim neko vreme, onda je on prišao nekoj drugoj ženi ili grupi, dođe neki drugi muški ili nekoliko njih, stanu ispred tebe ili te okruže i plešu s tobom. Žene ostaju gde su; ne mičeš se s mesta, osim ako te neki muškarac ne uhvati za ruku; samo muški se šetaju i biraju.

Muzika se nastavlja – gotovo svi muzičari su mladog uzrasta, Opsidijanci, oni još ne plešu Mesec, ali ga sviraju! – i, vidiš, kad se mesec malo popne nebom, ženske počnu da pevaju. Pevaju abahi, ili samo he–eh, ili stvaraju vrlo visoke, treptave akorde kao noćni cvrčci. Tad muški počnu da se pale. Neki od njih dođu na sam početak plesa nagi, ali kad ženske stanu sa tim visokim akordima, vrlo brzo budu svi muškarci nagi i svi imaju erekciju, još kako. Onda počnu da hvataju rukama žensku sa kojom plešu, nije više samo da stoje licem u lice s njom. Uzmu te za šaku, znaš, ili te drže za rame. Ako s tobom pleše više od jednog muškog, onda se neko i natiskuje uz tebe s leđa, neko se trlja o tebe sa strane, možda te jedan drži za jednu ruku a drugi za drugu. Onda počnu da ti otkopčavaju odeću. Ako nećeš da se na tvojoj odeći pleše celu noć, bolje je da dođeš na ples bez mnogo toga na sebi, jer šta gde padne, tu, najverovatnije, i ostane.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

I eto, neki par već počne da ima seks, oni to obično rade stojeći, a tad njih dvoje i ljudi oko njih počnu kojotsko pevanje. To se tako zove valjda zato što ima neke sličnosti sa zavijanjem kojota, ali u stvari je to više kao neka vrsta muzike koju stvaraju ljudska bića dok vode ljubav. Muzičari kojot-pevaju i nastavljaju sa bubnjanjem, održavaju plesni ritam. Ima ljudi koji plešu celu tu noć. Drugi imaju seks, pa opet plešu, pa opet imaju seks sa nekim drugim, pa opet plešu; ili vode ljubav jedanput, sa jednom osobom, pa odu kući; ili, već, kako je kome volja. Od žene se očekuje da ipak ne ide kući dokle god je sa njom muški ili dok je tu još neki koji čeka na red za nju, ali, zapravo, ako si već dobila dovoljno, ili ako ti se baš ne sviđa taj muški, uvek možeš da se izvučeš – noć je, a ljudi tu ima toliko mnogo. Postoje priče kako su neki muškarci uporno ostajali uz neku žensku i terali je neprestano na seks, obično iz osвете što ih je ranije zadirkivala, ali ja nisam nijednom videla ni doznala da se tako nešto stvarno desilo; to su romantične priče, to muškarci pričaju. Nije dozvoljeno da neko zajedno ode izvan zborišta, da pođu te noći da imaju seks ma gde osim tu, na otvorenom prostoru, na zborištu, gde su i drugi. Kad bi neki muškarac pokušao da pođe za nekom ženom kući, ona bi nadigla dreku i drugi bi saznali. Ali to se ne dešava. Pa, najzad, to je ples, znači to je da se bude zajedno.

Prvi Mesec koji sam plesala bio mi je najbolji. Pre početka bila sam malo uplašena. Bila je topla, vetrovita noć, kiše su bile završene, cvrčci su već pevali, a mesečina je izgledala kao bela voda koja je stvarala bare u travi. Eh, al' je to dobar Mesec bio! Međutim, dešava se da te noći pada kiša. Onda razapnu veliki platneni krov na motke iznad zborišta pa ljudi ipak izlaze i plešu, ali onda vođenje ljubavi ne bude tako dobro – vlaga je, hladno je, a u mraku ne vidiš ko je pokraj tebe. Ja volim kad ih u mesečini baš vidim, znam ko je ko, mada niko od njih nije onaj isti koji je u ostalim delovima godine, jer sad su pod Mesecom. A kad je oblačno, to je kao da imaš seks sa neznancima, okružena drugim neznancima. Možda to neki ljudi i vole, ali ja ne. Ja volim kad je Mesec da je mesečina.

Ko god želi može da pleše Mesec i svake sledeće noći za redom, ili bilo koje od tih noći, dok se mesec na nebu stanjuje – devet noći. Prva noć, Pun Mesec, obično je noć velikog plesa, ali ako pada kiša a sledećih dana dođe do razvedranja, lako može biti da jedna od Sledećih Noći ima više plesača. Čest je slučaj da muškarci tokom Sledećih Noći odu u neki drugi grad na ples. Ako si izišla na ples tokom jedne od tih Sledećih, verovarno je da ćeš se naći sa muškarcem koga ne poznaješ. Moraš, naravno, da doznaš u kojoj Kući on živi, ali ako je s te strane u redu, onda ne bi bilo u ispravno da ga odbiješ. Koja je došla na Ples Meseca, nije došla da bira i odbija.

Tokom tih Sledećih, muzika silazi iz hejima tek u pozni suton, a muzičari odu na spavanje negde u toku noći, ne suviše kasno. Muškarci odlučuju o svim tim stvarima. Tom vakvom upravljaju muškarci Opsidijana; oni pazе da se sve odigrava kako dolikuje i bez nevolja. Obično jedinu nevolju stvaraju oni koji se napiju. Izgleda da se uvek, uvek mora pojaviti i poneki matori lovac kome kurac ne ostaje dovoljno dignut i koji pije vino da bi postao pohotniji, pa posle toga ne može da digne kurac uopšte, pa pije još više, pa poblesavi, onda ovi redari na vakvi moraju malo da ga bućnu u rezervoar za

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

navodnjavanje ili da ga zatvore u neki prazan ambar dok se ne smiri. Bila je ovde u Sinšanu jedna Serpentinka, Nevena Serpentinka, koja je uvek pila za Mesec i nije ostajala na jednom mestu kao što se od žene očekuje; nego, ako joj nije došao nijedan muški, ona počne da se šeta i da ga traži. Ja bih rekla, svaki dečko u Sinšanu koji je bio odveć stidljiv da pristupi ženi koju je stvarno hteo, bio je usisan u taj stari vrtlog, tokom ovog ili onog Meseca. Ništa mu, naravno, nije falilo, a Nevena se, bogami, dobro provodila! Posle, kad dođe Vino, Nevena je govorila ovako: "Ja pijem vino tokom celog Meseca, zašto da se ne jebem tokom celog Vina?" Mogu reći, svi su izgledi da se jebala i tokom celog Vina. Prestala je da pleše Mesec tak kad je bila baš stara – nekih sedamdeset godina, ili više. Ubrzo potom je umrla.

U svakom slučaju, ma koliko da se mnogo ili malo plesalo tokom tih devet noći Meseca, desete noći nastupa reverzija reverzije. Počne mrak meseca. Žene počnu da se okupljaju na zborištu, a muzičari dođu čim se sunce nađe iza grebena. Žene pevaju pesme Mraka Meseca, prilazeći Šarci i opsidijanskim hejimama.

Muškarci ih čekaju tamo, na plesalištu. Te noći obuku se divno, pretežno u crno, crna košulja, crne pantalone, beli prsluk crno izvezen, ili crni prsluk srebrom izvezen – narod priča da su neki od tih prsluka za Ples Meseca stari i po deset ljudskih života. Svi muškarci su bos i gologlavi. Neki od njih nacrtaju sebi preko lica, ćumurom, široku traku, od gornje usne do donjih očnih kapaka i drugu traku od uha do uha. Izgledaju veličanstveno. Stanu u jednu pokretnu liniju naspram žena i kad one prestanu pevati, oni počnu. Oni pevaju veoma duboko, kao pre Meseca. Sve su to matrične reči, ali preokret matrične reči 'mejan' glasi 'na jem', obala reke, pa se zato te pesme zovu Obale Reke. Muškarci stoje i pevaju, muzičari bubnjaju. Žene stoje u svom redu i slušaju. One ćute i ne plešu.

Kad su otpevane Obale Reke, žene sidu pod zemlju, u hejime Opsidijana, u Ložu Krvi, jedna po jedna, i peru ruke i oči na Lavoru Meseca, a onda idu kući. Muškarci ostanu na plesalištu i izvode bubanj-pesme, ako su za to raspoloženi; ili sidu u Sinšan Potok da se kupaju; onda i oni idu kući. Mesec je odigran.

Za vreme Meseca rade se i neke stvari koje nisu deo svetinje, nego su samo običaji. U Sinšanu, ako neki muškarac želi da te večeri jedna određena žena pleše s njim, on tokom dana dođe kod nje i da joj sei cvet. Jednom smo morale da se smejemo kad je jedan matorac iz Kuće Uzbrdo dao mojoj majci čitav buket seija, jedno dvadeset ili trideset komada. Rekla je: "Kako bih mogla da ne plešem sa takvim čovekom!" Dole u Madidinu, gde sam živela kad sam bila udata, ne daju cveće na taj način, nego odu zajedno na plivanje u Reci, to popodne.

PESME MRAKA MESECA

Pevaju žene tokom poslednje noći Plesa Meseca.

Crna ovca napred stupa,

njeno janje ide za njom.

Zatvara se nebo celo.

Hej heja hej,
Kućo od Opsidijana,
vrata su ti zatvorena.

Jedna žena Prve Kuće
doji janje, doji svoje
u prevoju tamnom dole.

Hej heja hej,
vrata Kuće Mesečeve
sad su, eno, crna, crna!

Krvna grudvo
krvi ugrušana
sveta, crna,
krv si mi dana.

Krvarim te.

Blista, blista,

belina čista

čisto, belo,

ja sam obasjana.

Moj meseče.

Pristala sam

krv je htela

krv je crna

sebe lije.

Krvarim je.

Grudvu dajem,

meni curi

grudva svetla

grudva tame

život dajem

blistav, blistav.

JOŠ O MESEČEVOM PLESU

JEDNA ČUMOVKA

Pa ja bi' rekla da muški najjače vole ženske pre nego što su imali seks sa njima, a žene najjače vole njih posle. Znači, muškarci se u braku ne osećaju baš kao kod kuće, po pravilu. Zato Mesec preokreće to pravilo. Tog meseca muškarci su kod svoje kuće. Nema braka, tog meseca.

Ja dok nisam bila udata, rado sam plesala Mesec, ali otkad se udadoh, svaki put mi je drago kad se završi. Izidem da pevam pesme za Mrak Meseca desete noći i vidim,

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

stoji moj muž u koloni muških, u opsidijanskom crnom, onako sav žestok, pa zgodan, i bude mi milina što će se vratiti kući te noći. A i on kao da nikad ne žali što se vraća, mada nikad ne kaže ništa o tome. Ima on svoju stidljivost. Znaš kakvi su muški.

JEDAN KASTOHANAC

Žene prave te velove za Mesec, vrlo fine i dugačke i pune. Pa, kad išetaju na zborište, velovi su im preko glave i obmotani oko tela i još plove pozadi, a one deo vela zadrže preko lica, ako im se tako sviđa, pa ti ne znaš koja je koja. Ženske su bele i punašne u sutonu i u mesečini, kao odrazi meseca.

U ovom gradu uvek nose te velove, ja nisam ni znao da u drugim gradovima ne nose. Kad je jebeš, možete i da ležite na tom velu, možete i da ga navučete preko sebe ako vam je volja. Ujutru one operu velove. Tokom celog Meseca na kanapima za sušenje veša vijore se i lepršaju ti beli velovi – dobro, pa zar nisi to videla?

Ima nekih žena koje stvarno sakriju lice i to tako ostane, mislim, ako stvarno ne žele da se zna ko su; to je u redu, to je dobro, tako treba da bude. Samo, moraš da pripaziš, dok plešete, jer ona će ti dati znak, razumeš, ako ste iz iste Kuće. Onda odeš nekoj drugoj.

JEDAN MLADIĆ ČUKULMAŠANIN

Jeste, istina je, cure se ovde zamotaju u te velove, a i starije ženske, pa ih i ne razlikuješ, sve su samo ženske. Al' kad im se sasvim primakneš, onda znaš.

Cice koje nikad ranije nisu plesale Mesec posakrivaju se po svojim domaćinstvima. Moraš da udeš po nju. Neko vreme pevaš napolju, zoveš je da izađe, ali ona neće. Onda moraš unutra. Pevaš:

"Mejan, hej, mejan,
evo mene, ja ulazim!"

Ona se krije, čeka unutra, a veo – nabacila. Uzmeš je za rukicu i ona lepo izađe s tobom na zborište. Lice sakriva svaka takva.

'Odgovara na pitanje.' Ne, ne verujem da iko ima seks prvi put u životu tokom Meseca – ne znam nikog takvog. Učiniš zalaženje dublje u kopno, te godine, ranije, pre nego što prvi put plešeš Mesec. Bilo bi još kako neprijatno, voditi ljubav prvi put u životu kad okolo ima tako mnogo sveta. Dovoljno je što uvek ima toliko tih starijih muškaraca koji se silno trude da pokažu kako oni to dobro umeju da urade.

Mesec je vrlo teška stvar kad si zaljubljen. Ti i ta devojka se volite i recimo da ste učinili Zalaženje zajedno, znaš, i, sad, stiže Mesec. Hoćete li ga plesati? Na Mesecu se ne može ostati sa jednom osobom. Možda će osećanja te devojke biti povredena kad vidi da si se dohvatio sa drugim ženskama. Ili možda ona želi da pleše, ali ti ne želiš da ona to čini. Mnoge ljubavne veze se upropaste oko Meseca. Brakovi, ne znam.

PESME

Treći deo

SINŠAN

PESMA ŠESTE KUĆE

Iz Madronske lože Sinšana.

Silaženje, padanje,
od Trave do Meseca.

Ova kuća pada,
njeni zidovi se ruše,
teku nadole u potoke,
silaze do žilica.

Od Trave do Meseca,
dani su spuštanja i curenja.

Vrba kraj bunara diže se padajući;
otpala kajsijsa na Sinšan Čuki
podigla jednu granu cvetnu.
Ova kuća je napravljena od padanja.

MEDITACIJA O KUĆI PREPELIČJEG PERJA

Autor je Lisičin Poklon od Sinšana.

Već koliko dugo je ona ovde,
ta kuća gde je moje domaćinstvo,
Prepel-perjana u Sinšanu?
Ja u Unmalin požurim.
Ona ostaje gde je.
Popnem se uz Dolinu, na Planinu,
i opet vratim se, u kuću.
Ja dolazim, odlazim, ona ostaje.
Budem van, budem u, ona je tu.
Malter ispuca, naprsnu daske,
kroz krov počne kiša da curi.
Ljudi je prezidaju.
I eto kuće još tu.
Ona ostaje. Ljudi se u njoj rađaju.

Ljudi umiru u njoj.
Možda je požar bio
i čovek ju je iznova načinio.
Ona ostaje gde je,
ova kuća, Prepel-perjana,
ovo ime kuće,
ova senka kuće.

TRI KRATKE PESME

Dao Opsidijanskim hejimama Sinšana Mesecogargaš.

U PRVOJ ŠUPLJINI

Veliki lepetaj vazduha
veliki trepetaj krila.
Soko Sinšanac kriči
kao kad odlazi san.

KUĆA DEVETOG DANA

Između mojih očiju i sunca
bezvetrena jasnoća.
Lešinar prolazi visoko
kućom vazduha nekretnog.
Na kamenom zidu
gušterova mirnoća.
Tu bez krova je dan.

HRAST DOLINAC

(ČETVORNA)

Kuću tako lepu niko
ne iskopa tako duboko,
na kulu visoku liči.
Hejimo, nadole lepoto.

NAD SINŠANOM KLIKĆE SOKO

Autor: Ira Sinšanka. Metar je bio 'klemhem'.

Šta to uze, ej sokole,
šta to rukom tvrdom zgrabi?
Te tvoje tvrde usne krive –
u čiju krv ih zabi?
Ti zlatno imaš, oštro oko.
Da nahraniš svoje dete,
grabiš mi sinove i kćeri žive.
Šta to uze, ej sokole?
Letiš gore, letiš, silan,
iznad brda tugu kličeš,
Iznad polja, čitav dan.
Šta to ubi, zloslutniče?

PETORNA U DRUGOJ KUĆI

Iz hejima Plave Gline u Sinšanu

Znam gde je pružala korake
tim dugim tankim nogama
od tamjan–kedrovine
kroz mokre trave.
Znam gde je legla,
travu pritisla.
Mokra zemlja postala je topla
pod njenom mekotom,
pod trbuhom oblim, nogama svijenim.
Znam gde su njene uši
izvirile zamišljeno
iz vrhova trave
kao dva vlažna smeđa lista.
Ne znam, još,
šta je mislila
dok me je gledala.

GAH–HEJI

Napisala Kamengatalica od Sinšana.

Stara steno, čuvaj moju dušu u sebi.
Kad ja ne budem na ovom mestu,
suoči se sa izlaskom sunca umesto mene.
Zagrevaj se. Postaj toplija, polako.

I kad ja više ne budem u životu
suoči se sa izlaskom sunca umesto mene.
Zagrevaj se. Postaj toplija, polako.
Ovo je moja ruka na tebi, topla.
Ovo je, na tebi, moj topao dah.
Moje srce u tebi greje silno;
greje te iznutra i moja duša.
Ti ćeš ovde biti na vremena duga
i nosićeš toplinu, ovu, u sebi,
i kad ja, jednom, budem prah.
A kad se zakotrljaš
nadole,
kad se razbiješ nadvoje,
natroje,
kad se promeni Zemlja,
kad se okonča tvoja stenost,
bićemo blistanje
bićemo plesanje blistanje
bićemo toplota i sjaj.

NA DRUGOM BRDU

Napisala Ira Sinšanka.

Ja, brate, kad god ovde svratim,
uvek je neko,
uvek je neko
tu pre mene bio. Ih.
Stazica u travi uska,
pa krivuda, prati se teško,
a ja bih
na sveto mesto.
Kucka mali čekić:
to je zlatni detlić:
nekoliko puta: tak–tak–tak...
Ko je to bio, gazio pre mene,
ovim puteljkom
još dok je bio mrak?
Pre kuckaroša?
Stazica to čija se ovde vija?
Rado bih da se setim.
A–ha:

stope uske, predvojene,
noge vite, izdužene,
hodalo se
načinom svetim.

SVEŠTENICI OVE RELIGIJE

Iz usmenog izvođenja kćeri Dajke Ire u Sinšanu. Gornji naslov izmislila je, na engleskom, priređivačica. Pesnikinja je pesmu naslovila 'gutun onkama', pesma praskozorja.

Mužjak velike rogate sove
glasom kao kad duvaš u prazan ćup
petonotnu heju peva,
u praskozorje:
huu, huu–uu, huu, huu.

Mala žaba koju on lovi
među senkama u potoku
četvoronotnu heju peva
glasom zadovoljnim, bez straha:
ke–rrrek, ke–rrrek.

IZGAŽENO PROLEĆE

Iz usmenog izvođenja od strane kćeri Dajke Ire, od Plave Gline sinšanske.

Na onoj drugoj strani brda
od hejima
od hejima
na onoj drugoj strani brda,
ne na ovoj gde su hejime
sinšanske
sinšanske
odmah s one strane brda
izgaženo je proleće.

Ko pleše, ko pleše?
Ko to tamo pleše?
Pa oni plešu, oni plešu,
znači tamo se igra igra.

Topot nogu i plesanje,
gaženje i plesanje,
stopala oštra isecaju
vodu iz tla,
noge tanke probadaju
da ona pokulja,
da šikne.
Skakanje, đipanje,
i poskakivanje,
ugaze tu vodu toliko
da počne da se cedi
da curi
da blati ispod korena
žmička i šljapa i teče
zasvetluca, blisne,
krene, nadole tokom,
zažubori, zablista,
u potok, iz ugaženog proleća,
voda čista,
tamo gde plešu i gaze,
tamo gde plešu i skaču,
tamo gde plešu i trupkaju,
u tajnosti, u svetosti, u opasnosti,
u kući pume i pumana,
odmah preko brda,
ne s ove strane gde su hejime,
nego na lovnoj strani,
od Sinšana odmah preko brda.

POVRATAK SVOME DOMU, U KUĆU UZBRDNU

Spevala mala Medvedica.

Moje srce veselo skakuće,
trčim stazicom do kuće, stižem
na vrata, čekaju mama i tata,

a u mojoj sobi sunce šapuće.
Igra je i kad samo pričamo,
i kad spavam, i pevam, prašinu brišem,

kad plešem i kad se igram,

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

dok u krošnji jato ptica cvrkuće.
Sve su godine takve bile,

bila sam dete čije srce luduje.
Babina sestra nešto uvek čisti,
tata kroz prozor gleda,

razmišlja, nešto mudruje,
kuća stara, prepuna sunca,
a moji svi dani isti.

SPISATELJICA GOVORI JUTRU U KUĆI UZBRDNOJ U SINŠANU

Spevala mala Medvedica.

Kome je, brate, do bitke, nek se naduva duvana.
Kome je, brate, do uzbuđenja, nek se našljema rakije.
Kome je, brate, do povlačenja, eno mu marihuana.
Kome je, brate, do pričanja, nek se vinčine napije.
Ja ništa od toga neću.

U rano jutro, ja vazduh dišem, pijem vodu,
tanka kolona reči po beloј hartiji krene,
ocrtava moje misli i moje uspomene,
u tišini i jasnoći, pišem.

PESMA KUĆI UZBRDNOJ U SINŠANU

Spevala mala Medvedica.

Kuća, ovo mesto,
kuća, ovo mesto,
starim, živeći u tebi, kućo.
Zgrada, ove sobe,
zgrada, ove sobe,
moja majka je mlada živela ovde.
Severozapadna vrata,
jugozapadna vrata,
možda će tu ostariti moje kćeri unuka,
u ovoj sobi,
u ovoj kući.
Možda ću doći ponekad posle smrti
kroz vrata severozapadna,

kroz vrata jugozapadna,
ove kuće, ovog mesta.

*Srndaćevo oko

MUŽJAK CRNO-ĆUBASTE SENICE

Spevao Okret iz Plave Gline Sinšana.

On je mudar i vrlo hrabar.
Sedi na grani,
gladi i čisti svoje perje,
iz perja vaši kljuca,
oštri kljun,
ne da mi da prođem.

Šta mogu reći?
On peva
dugi, blagi akord
triput, pa okreće leđa.
On je na straži, čuva tišinu.

Ušao sam.
Sedim uz potok
suvog srca.
Bela azaleja
za kolibrija cveta.

Ne mogu pročitati šta piše
na prsima vrabice
iako ona prilazi baš zato
da bih to mogao.

Voda je tiha,
korenjem drveća pijena.
Izvire na tri mesta iz stena
i pada u svoj protok.

Divne su sitno-istačkane trave
s one strane plavozelenog kamena
uglačanog poput porculana.

Stražar klikće iznad kapije od mahovine,
iznad vratnica ove kuće od tihe vode.

Srce mi je suvo zato što sam star,
ali već koliko godina
divlja azaleja cveta ovde?

Koliko dugo već
teče ova voda?

Sutra će kiša,
a ja se neću popeti dovde.
Slušaću je
i misliću o pticama
kako pažljive, bez straha,
u lovoru, u granju velike azaleje,
u krošnjama
vodu ove tišine piju.

POTOK SINŠAN

Napisao Planinvrh iz Žute Tugle, član Lože Nalazitelja u Sinšanu.

Misleći kako teče ova mala voda
po kamenju pod potok–obalama
ispod hrasta, jove, vrbe, madrone,
i dugolistog lovora, onog zalivskog,
misleći kako ta plitka voda nežno ide
preko šljunka, krivinom oko neke uzbrdice,
pa drugom krivinom nazad do tihe dolinice,
misleći o toj vodi
ja bih, u nekoj sušnoj jeseni,
u nekoj stranoj zemlji,
jaukao glasno i grčio se od čežnje
za mirisom zalivskih lovora.
Moje spavanje bilo bi ta voda, a moja duša
kamen u njenom proticanju.

GANAIV VAKVANA SINŠANŠUN

Napisala Ira Sinšanka.

Ovde sam, na ovom mestu,
gde voda iz stena lije.
Ovo je ta voda, ovo je taj izvor,
između kamenja crnog i plavog.
Tu sam, na samom početku toka.
Sa mnom je kolibri
na prsima je siv, rep mu zelen, grlo crveno
tu on lovi i bubnja.
Tu sam, gde voda iz mraka stiže,
i gde kolibri nad njom
lebdí u mestu, blistavog oka.

OSAM ŽIVOTNIH PRIČA

Mnogo ljudi u Dolini saopštavalo je životne priče. Pisali su biografije i autobiografije i davali ih hejimama i ložama kao ponude, kao život na dar. Iako većinom sasvim banalne, predstavljale su 'šarku' ili presek privatnog, pojedinačnog, istorijski življenog vremena sa zajedničkim, bezličnim, cikličnim bivanjem–vremenom – dakle bile su spoj vremenskog i vanvremenskog, bile su sveti činovi.

Najduži odeljak ove knjige, priča Kamengatalice, jeste autobiografija. U ovom odeljku, kraće životne priče sakupljene su u skupinu, u hor Dolinskih glasova, muških i ženskih, mladih i starih.

Priča 'Voz', koju je dao sedmogodišnji Dovoljko iz Sinšana, tipična je kratka autobiografska ponuda: prepričava jedan događaj veoma važan u životu autora, sa punom uverenošću da će tu važnost osetiti i čitalac – da će priča, našim načinom rečeno, biti od značaja.

'Ona Sluša' ili 'Žena Koja Sluša' ponuđena je hejimama Serpentine u Sinšanu kad je autorica uzela svoje srednje ime, ono koje će nositi tokom celog svog odraslog života, sve dok ne uzme ili ne dobije 'ako se to ikad desi' treće ime, poslednje.

Kao i mnoge prostodušne autobiografije bez književnih ambicija napisana je u trećem licu jednine.

U priči 'Junko–vrabac' autor koristi treće lice jednine da govori o sebi u prošlom vremenu, a prvo lice jednine kad govori u sadašnjem vremenu. Taj zapis o traganju za vizijom, u koje se upustio atleta duha, prikazuje nam neuspeh kao središnji događaj jednog života.

'Svetla praznina vetra', koju je Kulkuna od Telina–nae dao svojim hejimama, zapis je o doživljaju koji bismo mi nazvali vantelesni i posmrtni; tu se umiranje prikazuje kao središnji događaj u životu.

Pošto su mu lekari, živi i mrtvi, iz Lekarske Lože spasli život, Kulkuna im se istog časa pridružio; smatrao je da treba da vrati dug. Pred kraj Kamengatalicine priče vidimo drugu stranu tog tkanja; doktor koji je spasao neki život ima od tada, doslovno i

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

u svakom pogledu, odgovornost za taj život – u istoj meri kao i roditelji koji su taj život začeli. U Lekarskoj Loži dug i davanje i uzimanje na veru bili su smrtno ozbiljna stvar.

'Belo drvo' je jedina prava biografija u ovoj skupini. Kad je neki prijatelj ili rođak smatrao da neki neispričani život zaslužuje da se ispriča, mogao ga je, kao u ovom slučaju, ispričati posle smrti te osobe.

'Priča Trećeg Deteta', koju je potpisao Pegavi Jarac iz Madidinua, iako ispričana u prvom licu jednine, možda je samo osvetoljubiva biografija o nekome, maskirana u autobiografiju; možda je i sasvim izmišljena; ili je nešto između ta dva. Ta rastresita, tripletska forma slobodnog stiha korišćena je za tugovanke, satire i skarednosti.

'Pas na vratima' beleži jednu viziju koja je počela kao san, a onda je u budnom stanju nastavljena; za ovo je korišćena tehnologija meditacije razvijena u hejimama. Iz naše perspektive, to je čisto mentalni izlet, fantazija, nije čak ni racionalizovana. Za autora i za dolinske čitaoce bio je to sasvim dovoljan zapis o jednom životu. Autor je dao taj tekst hejimama Crvene Tugle u Vakvahi, ali se nije potpisao.

Najzad, u 'Vizionarki', najdužem od ovih tekstova, Zlatnokrila Detlica iz Telina–nae prepričava svoj život sa znatnom iskrenošću i realizmom. Primerci tog rada čuvani su i u njenim hejimama u Telini i u Arhivu u Vakvahi. Možda su njeni kolege, učenjaci na Planini, zatražili od nje da taj tekst napiše, kao neku vrstu priručnika za druge ljude koji se nađu pod teretom darovitosti kao što je njena; jer ona pokušava da piše o jednoj temi koju Dolinci po pravilu nisu stavljali na papir, a to su osećanja i odnosi osobe koja se našla 'dobrovoljno ili ne' u položaju vizionara i o mestu 'velike vizije' u jednom običnom životu.

VOZ

Napisao Dovoljko iz Serpentine u Sinšanu.

Ovo je prva ponuda koju sam napisao. Heja hej heja heja heja. Prvo ime koje su mi moje majke dale jeste: Dovoljko. Živeo sam u Trećoj Kući Zemlje od vremena Mesečevog Plesa pre sedam godina. Kuća gde su moje majke imale ognjište zove se: Plavi Zidovi od Sinšana. Posle Vina otišao sam iz Sinšana sa mojim rođakom Makom i mojom tetkom po majci Poklonjenom. To mi je bio prvi odlazak iz Sinšana. Otišli smo na drugu stranu Doline u one druge planine. Išli smo peške nadole do ravnog dna Doline i došli smo do Reke. Prešli smo Reku skelom koju skeledžija vuče preko reke tako što rukama poteže jedan veliki konopac, a posle se vrati bez vas. Kod njega ima pilići sa zelenim repovima. Onda smo išli malo dalje i stigli do Pruge. Ona miriše kao neke vrste sapuna i kao nešto izgorelo. To su kao jedne jako široke merdevine koje leže na zemlji, a dolaze toliko iz daleka sa severozapada i toliko iz daleka sa jugoistoka da im krajeve ne vidiš uopšte. Sa obe strane je trava posečena, a unutra ima divno glatko kamenje. Mi smo prešli tako što smo gazili po jednoj prečagi. Popeli smo se na brdo gde su bile drače, pa smo seli ispod nekih hrastova da jedemo kisele krastavčiće i jaja. Dok smo bili tu čula

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

se iz daleka neka galama kao da neko bije u bubanj. Poklonjena je rekla gledajte i mi smo gledali i kad je galama postala vrlo jaka došao je Voz! Ja sam se uplašio. Kod Kuće kad god sam čuo tu galamu za koju su ljudi govorili da je Voz mislio sam da to neki kameni ljudi idu pa jako treskaju nogama. Galama je bila mnogo jača kad si blizu. Bili su veliki koturovi dima i bile su kao jedne kuće koje su išle. Na jednom od onih delova koji su bili više kao zaprežna kola bila je jedna osoba sa crvenim šeširom koja je sedela i mahala nam rukom. Ja nisam mahao jer sam držao Maka i Poklonjenu za ruke. Bio sam uzbuđen. Poklonjena je rekla da je to Voz sa vinom za narod Amaranta. Plave čavke su odmah nadigle dreku na tom bregu kad je Voz došao, a patke su uzletele sa obale Reke toliko da se vazduh zamračio od njih i ja sam osećao njihov miris. Vozov pravac bio je na jugoistok. Otišao je dalje. Mi smo otišli onom stazom kroz trnjak. Došli smo na Staro Jezero i ostali sa bratom naših majki tamo i pecali smo. Onda smo došli kući četiri dana kasnije sa ribom. Heja Serpentino!

ONA SLUŠA

Serpentinskim hejimama Sinšana dala Ona Sluša iz kuće Čimbam.

Feba nije videla ništa drugo sem ono što su drugi ljudi videli i nije išla u hejime mnogo često, ni pevala pesme Lože Krvi, ni razgovarala sa starim ljudima. Otišla je jednog dana na sakupljaliste svoga domaćinstva na Crnom Grebenu kod Heroua da sakuplja seme čie. Umorila se radeći na suncu, pa se popela u čaparel da legne i malo odspava. Legla je na jednu čistinu gde nije bilo otrovnog hrasta ispod jednog velikog madronskog drveta sa pet stabala. Posle nekog vremena prestali su cvrčci. Ona je mislila – zemljotres. Sela je. Ispred nje je stajala jedna žena koja je bila zlatnocrvena po levoj strani lica i kose i tela i leva noga i ruka isto, a sva ugrčena i crna po celoj desnoj strani, a desna noga joj je bila crna i suva i nije imala stopalo. Ona je stajala tu. Pogledala je Febu onim sjajnim okom i onim izgorelim. Rekla je: "Skidaj se gola!" Devojka je počela da plače. "Vidi se kako si cela i mekana i sva živa!" rekla je Žena Madrona. Devojka je pokušala da se sakrije na zemlji pokrivenoj lišćem madrone. "Glupača si, moraš se udati da bi postala mudra", rekla je Žena Madrona, pa je dohvatila jednu granu žive madrone crvenom rukom i udarila njome devojku preko grudi, stvarajući ogrebotine, a onda je uzela jednu mrtvu granu crnom rukom i udarila njome devojku preko stomaka i raskrvarila je. Onda se okrenula i postala granje i nebo. Feba se odvušla odatle uplakana, a onda je otišla putem niz brdo sa korpom čia–semenki i došla svojoj kući u Sinšanu. Njena majka je sedela na balkonu. Rekla je: "Šta to bi s tobom, kćeri?" Feba je stala i plakala. Njena majka je rekla: "Vidim da si bila onamo kud ja moram poći. Moram tamo. Srce mi više ništa ne valja, moram da počnem umiranje. Nisam ti to mogla reći, ali sad vidim da me čuješ. Možda si sreła osobu iz Četvrtne Kuće. Možda su ti se obratili."

*Manzanita

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Devojka je rekla: "To je bila Madrona. Nije rekla ništa o tebi. Kazala je da ja treba da se udam."

Majka je rekla: "To ti i ja kažem."

Devojka je nastavila da plače. Majka ju je tešila.

Ubrzo posle toga jedan mladi čovek po imenu Loza iz Žute Tugle prešao je iz svog domaćinstva da živi u domaćinstvu ove devojke. Venčali su se na Plesu Sveta. Majci je bilo dobro zdravlje za tu priliku, ali je posle postajala sve slabija, pa je umrla devet dana pre Meseca. Tada je njeno ime došlo ovoj devojci. Ona se sad zove Ona Sluša.

Heja madrone

heja madrone

heja madrone

heja madrone.

JUNKO VRABAC

Hejimama Žute Tugle Čukulmasa dao Junko Vrabac od Kuće–od–pločica.

On nije hteo da razgovara sa stenama niti da hoda sa pumom kad se popeo na Amu Kulkun u svojoj dvadesetoj godini, taj mladi čovek zvani Suncogled, koji je postao ovaj stari čovek koji sada piše.

Nije nikakve ponude učinio kad je kretao iz Vakvahe na visoki drum, nije zastao ni da peva ni da ćuti kod Izvora Reke. Nije ništa pitao ni jelena ni medveda, ni hrast ni otrovni hrast, ni jastreba ni zmiju za pomoć ili savet. Nije zatražio pomoć ni od Planine. Popeo se pravo ka vrhovima i otišao na severozapadnu najvišu zaravan. Duvao je vetar.

Tamo je napravio kuću od linija na tlu, iscrtanih kamenom po zemlji, pa je, stojeći u toj kući, rekao glasno: "Ne želim bića, duše, oblike, reči. Želim večnu istinu. Uradiću šta god budem morao, postiću, žrtvovaću se, daću život svoj, ako mogu na taj način postići da pre smrti vidim ono što leži iza života i smrti, iza reči i oblika, iza svakog bivanja, večnu istinu."

Vetar je duvao, sunce je sijalo. Mladić je počeo svoj post. Četiri noći, četiri dana stajao je tu, u kući od crta. To je bio početak.

Kruženje lešinara, istorija stena, tišina trave, sve je to bilo oko njega, ali on ih nije hteo primiti, čeznuo je za večnom istinom.

Petog dana sišao je po vodu na Perodahni Izvor. Pio je i napunio jedan glineni ćup koji je tu bio ostavljen kao ponuda i vratio se na vrh da stoji u kući od linija. Tri sledeća dana, svakog dana pio je vode iz tog ćupa. Četvrtog dana vode više nije bilo, a on više nije bio sposoban da ustane. Ostao je da čuči u kući od linija, govoreći u svom umu: 'Život dajem istinu da saznam.'

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Ljudi iz Vakvahe doneli su mu vode. Ljudi iz njegove Kuće dolazili su i govorili da mu je pogrešno to što radi. Jedna žena je došla iz Žute Tugle Vakvahe i rekla: "Ako stojiš na vrhu planine, misliš da si veći od planine?" Ostavila je hranu u jednoj činiji, ali je on nije ni dirnuo. Pio je vodu kad su ga ljudi ostavili samog. Od toga je bio još slabiji, nije više mogao ni da čuča. Legao je, a čim je to učinio snovi su došli u njegov um. On ih je odbio. Borio se da ostane budan, govoreći u svom umu: 'Istinu mi daj, život dajem.'

Počeo je da čuje svoje ime: "Suncogled! Suncogled!"

Bilo je to ime koje su mu dali drugi; on ga nije bio odabrao. Sad je pomislio da mora da uradi to što njegovo ime govori. Digao je pogled i zagledao se pravo u sunce.

Bio je to dan mirnog vazduha bez oblaka i bez vetra. Dok je zurio u sjaj sunca, točkovi su počeli da zalaze u njegovo gledanje, crni točkovi i vrlo blistavi točkovi, koji su se okretali jedni u drugima. Ti točkovi su se kotrljali oko sunca i kroz sunce i preko sveta čim je on sklonio pogled sa sunca.

Jedna plava čavka ušla je u kuću od linija, hodajući i rekla: "Izgorećeš sebi oči."

Suncogled je rekao: "Uradiću ono što moram."

Nastavio je da gleda u sunce. Osetio se veoma bolesno, a kad je sunce zašlo i pala tama, on je još video blistave točkove i crne točkove kako se okreću svuda oko njega.

Došla je jedna sova i rekla mu mnogo puta: "Bićeš slep."

Mladi čovek je pokušao da plače, ali suze su bile iz očiju sažežene. Puzio je po tlu među točkovima koji su se okretali i jaukao. Sve je počelo da mu govori: "Sidi, sad sidi!" Osećao je da se koža Planine trza kao kad konj trza kožom da otera muvu. Osećao je da se Zemlja okreće kao točak. U praskozorje počeo je nešto malo da vidi, pa je pošao niz planinu, četvoronoške. Pio je na Perodahnom Izvoru. Pošto se tamo neko vreme odmarao, pijući vodu povremeno, ojačao je, pa je opet mogao da hoda. Čuo je da mu sve još i sad govori: "Sidi!" Sišao je duž Reke sve do Kastoha-nae, ali i tamo je sve još govorilo: "Sidi!" Nije znao kako da side niže od Doline, ali se najzad setio pećina u Kestetsu. Njih je, kao vinar, poznavao. Otišao je starim putem do tog mesta i zašao u pećine, do mesta gde se skladišti vino i još dalje u njihov zadnji deo, gde izvori cure iz stena u mraku. Tu nije bilo svetlosti, ali on je video blistave točkove kako se okreću pod zemljom. Tu je počeo da pleše, da udara nogama o zemlju i da se njiše. Krv mu je potekla iz nosa i očiju. Plesao je i vikao: "Istinu da saznam!"

Jedna osoba počela je da pleše s njim, okrenuta licem ka njemu. Iako u pećinama nije bilo svetlosti, Suncogled je video osobu, koja nije ličila ni na koga njemu poznatog, ni na muškarca, ni na ženu. Plešući, ta osoba je rekla: "A znaš li ti dovoljno da bi znao?"

Suncogled je odgovorio: "Izučio sam nauku, naučio sam pesme. Živim na obali od detinjstva, postio sam, plesao sam, dao sam, dao sam sve!"

"Da, da, da, da", rekla je ta osoba plešući. Njen glas je, dok je to izgovarala, postao viši. Osoba je plesala i smanjivala se. Suncogled nije mogao videti naročito jasno.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Ta osoba je izgledala sve manja i manja, a nastavljala je da pleše i najzad je pred njim bilo nešto kao miš ili veliki pauk i to je onda pobjeglo u mrak manjih pećina.

Onda su ljudi Vinarske Umetnosti iz Kastohe ušli u pećine, okružili Suncogleda i izneli ga napolje. Dali su mu vode da pije, pa malo mleka, a onda pulpu, nastalu gnječenjem jedne kajsije, da jede. Pio je i jeo. Odneli su ga na zaprežnim kolima sa senom u Čukulmas, u kuću njegove majke, i tamo ga ostavili da se oporavlja.

Ali on je uveče ustao i otišao iz Kuće od pločica i iz grada, na lovnu stranu. Otišao je najdalje što je mogao, stigao je na jedno usamljeno mesto, u jednu pobočnu jarugu Kanjona Plavog potoka, a tamo je pocepao košulju i od nje načinio konopac kojim se vezao za jedan diger–bor tako da je mogao stajati leđima uz drvo. Rekao je: "Sad ću umreti od gladi i žeđi ako mi ne bude dato da bar na jedan trenutak nazrem večnu istinu."

Ovo obećanje je ponavljao i ponavljao, cele noći.

U zoru je video kako neko ide uz jarugu kroz čaparel i diger–borove. Oči su mu i sad bile opečene i mutne, a svetlost još nije bila jasna. Pomislio je da je to neko iz grada došao da ga nađe i prisili na prekid posta, pa je uzviknuo: "Ne dolazi ovamo! Nazad!"

Ta osoba je stala pokraj potoka, pa se okrenula i počela ići nazad. Onda je mladi čovek pomislio da je to možda neko iz Četvrte Kuće došao da mu donese ono što je on tražio, te zato povika: "Vrati se! Molim te, vrati se!" Ali te osobe više nije bilo na vidiku.

Stojeći tako vezan za drvo, Suncogled je rekao: "Sad ću da umrem."

Odjednom se pred njim stvorila jedna blistava osoba, prozirna kao staklo, sva u sjaju. Blistava osoba je progovorila: "Uzmi ovaj dar!" Taj glas kao da je odzvanjao i sijao, ali ta osoba nije bila tu. Mladi čovek je stajao i čekao u tišini. Vazduh je mirovao. Oblaci su bili zaklonili sunce, svetlost je bila ujednačena. Nijednog zvuka nije bilo. Ništa se nije pokretalo. Ništa se nije dešavalo. Jedan junko vrabac preleteo je sam između dva bora i spustio se na jednu granu. Mladi čovek je čekao taj dar, istinu. Plave čavke počele su da se svađaju i da dreče na vrhu tog drveta za koje se on bio vezao. Mladi čovek je čekao. Počela je kiša.

Kad je kiša stala da pada po njegovoj kosi i licu i rukama, mladić je znao da se neće desiti ništa i da je to nedogađanje bilo čitav događaj, ali se naljutio. Pomislio je: "Onda ću istrajati i umreti." Pognuo je glavu da mu kiša ne bi kvasila usne i stajao je dalje, tako vezan uz drvo.

Kiša je bacila tek po koju veliku kap pa prestala, a posle nekog vremena pojavilo se sunce. To popodne mladić je oslepeo. Neko vreme posle toga ljudi iz njegove kuće i njegovih hejima, koji su ga tražili, najzad su ga našli. Bio je tada samo delimično živ i nije ništa znao, dugo, dok ga je Lekarska Loža čuvala i negovala; posle su mu se počeli vraćati um i snaga, a lečenje je trajalo sve do zime. Lekari su ga vratili u život, ali mu nisu mogli vratiti oštrinu vida, koja je bila upropašćena, tako da ja i sad vidim stvari samo ako ih gledam postrance. Pravo ispred sebe ne vidim ništa.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Kasnije se Suncogled oženio Šljivinom Cvetkom od Opsidijana i živio je u Kući prebrzo zidanoj, gde su imali kćerku i sina. Suncogled je radio sa vinarima svoga grada, a pevao je sa Lekarskom Ložom. Prošle zime umrla mu je žena. Od tad sam Junko Vrabac.

SVETLA PRAZNINA VETRA

Dao Kulkuna od Crvene Tugle Telina-nae.

Pre trideset godina, kažu mi ljudi, jedna bolest koja je dugo boravila u meni ojačala je, oduzela mi svest, izazvala grčeve i najzad naterala moje srce i disanje da stanu. Ja ništa od toga ne pamtim, ali pamtim šta se dalje desilo:

Bio sam u jednoj mračnoj kući, neobično oblikovanoj, bez prozora. Zidovi te kuće bili su tanki, vetar i kiša tukli su po njima. Ja sam stajao u sredini kuće. Visoko na zidovima bilo je nekoliko malih, uskih, mutnih prozora. Kroz njih nisam mogao da gledam. Želeo sam da vidim šta je napolju, u kom je delu grada ta kuća, pa sam rekao ljutito: "Gde je izlaz? Gde su vrata?" Pipajući duž zidova našao sam vrata i otvorio ih.

Odjednom je zahujalo, naleteo je vetar i otvorio ih širom, tako da su tresnula, a kuća se iza mene sparušila i srozala kao prazna mešina. Stajao sam na jednom ogromnom mestu svetlosti i vetra. Ispod mojih nogu bili su samo svetlost i vetar, a snaga vetra podržavala me je odozdo, da ne počnem padati.

Čim sam to video, pomislio sam da ću pasti sigurno ako ne nađem nešto na čemu bih stajao: i počeo sam stvarno da padam. Tražio sam ma kakvo mesto na koje bih mogao staviti nogu ili se uhvatiti rukom, u vetru. Ničeg nije bilo. Padao sam i plašio sam se. U strahu sam sklopio oči, ali time se ništa nije promenilo: na tom mestu mrak nije postojao. Padao sam, a nisam mogao ništa da učinim. Padao sam kao kad pero otpadne ptici u letu. Vetar me je nosio, pa sam, padajući, plovio na jednu stranu. Bio sam kao pero. Nije bilo razloga da se plašim.

Kad sam ovo počeo da osećam i shvatam, počeo sam i da uviđam veličanstvenost vetra, blistavost svetlosti i radost.

Međutim, naporedo sa tim znanjem osetio sam i da me nešto vuče i to sve jače. Blistavost se zatresla, popustila je i smračila se; vetar je postao manji i slabiji, pretvarao se u zvuke, dahove i glasove.

Onda sam bio vraćen nazad, opet sam disao kroz nos i usta, opet sam imao slušanje u ušima, osećanje u koži i življenje u otkucavanju srca. Još neko vreme nisam mogao da gledam svojim zemnim očima, ali sam zato video očima svog uma da moja čula opažaju samo sebe i ništa više, da čula prave svet tako što bacaju senke na svetlu prazninu vetra. Video sam da je življenje hvatanje senki šakama od svetlosti. Nisam želeo da se vratim u to. Ali doktorska umetnost prinudila me je da se vratim, vukla me je i njihovo pevanje me je vuklo, dozivalo me kući. Otvorio sam oči i video jednog starog čoveka, Crnopaprata iz Lože Crne Tugle, kako sedi uz mene, pevajući. Glas mu je bio tanak i promukao. Gledao me je u oči, pevajući:

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

"Stupaj ovde sad, stupaj ovde!
Vreme je da ovde ide korak tvoj!"

Razumeo sam da je vreme da nastavim svoje hodanje po zemlji i da nije vreme da se vratim onom sijanju. Zato sam sa žaljenjem i bolom, teško i mučno, baš kao što kaže pepelom posipajuća pesma u 'Odlazanju na zapad ka izlasku sunca':

Teško je, teško je.
Lako nije.
Ti moraš izići napolje –

postao opet svoj pepeo. Postao sam svoje telo i svoja bolest još jednom.
Mnogo noći i dana bio sam bespomoćan, ali kad sam najzad povratio zdravlje, bio sam jači nego ikad, a kasnije sam pažljivim izborom hrane i učenjem zdravlje očuvao.

Ležao sam mnogo dana u doktorskoj nezi pre nego što sam zapitao zašto ne vidim Crnopaprata, a tada, čim sam to ime izgovorio glasno, setio sam se da je on odavno umro, kao starac, dok sam ja još bio dete.

Kad više nisam bio pacijent, počeo sam da učim da postanem lekar. Onima koji su me učili veštinama i pesmama, dao sam onu pesmu koju mi je Crnopaprat dao preko vetra, pre trideset godina. Ona je bila od koristi u lečenju ljudi u šoku i u krizama zbog visoke temperature.

BELO DRVO

Napisao Ovcin Ples iz Opsidijana u Sinšanu.

Rođen je u Kući Žute Adobe, to jest Tugle, rano u kišnoj sezoni. Domaćinstvo njegove majke bila je Kuća Uzbrdo u Sinšanu. To je tad bila nova zgrada; izgradili su je njegova majka i njena majka i sestra i njihovi muževi one godine pre nego što je ovaj čovek rođen. Njegovo prvo ime bilo je Dvadeset Jedan Dan.

Narav mu je bila blaga i nedruštvena, um živ i predan razmišljanju. Nije bio mnogo sklon rečima.

Dobro je obrazovan u svom domaćinstvu i hejimama, uzimao je učešća u svetkovinama svoje Kuće kad je bilo vreme i sa trinaest godina postao je član Sadilačke Lože; godinu dana kasnije postao je član Lože Zalivskog Lovora i obukao nebojenu odeću. Tokom svoje mladosti izučavao je arborikulturu sa bratom svoje majke, učenjakom Sadilačke Lože i Žute Tugle, i sa drvećem u svakovrsnim voćnjacima.

Kad je proživio devetnaest godina, popeo se u Vakvahu na Sunce. Tamo je živeo u žutotuglenim hejimama, učeći i pevajući, sve dok nije otplesan Svet. Posle toga je krenuo sam na Planinu.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Kad je sišao sa Planine, došao je u Kastoha–nau, gde je živeo u jednom domaćinstvu ljudi svoje Kuće, proučavajući kako drveće tamo raste, zato što su voćnjaci Kastohe bili najbogatiji i najlepši od svih postojećih u ono vreme. Uskoro je uzeo svoje srednje ime, Lepovremen, obukao bojene košulje i preselio se u domaćinstvo jedne Serpentinke, Brežne iz Brežne Kuće u Kastohi. Ona je bila šumarka, radila je uglavnom sa onim hrastovima koji se seku za finu stolariju. Nekoliko godina radio je sa njom u nalaženju, odabiranju, sečenju i ponovnom zasađivanju šumskih hrastova. Pridružio se Drvnoj Umetnosti.

Prilikom svakog svog povratka u Kastohu bavio se ukrštanjem raznih sorti kruške. U tim vremenima nijedna dolinska kruška nije bila naročito dobra, sve su bile podložne garežini i većini je bilo potrebno navodnjavanje da bi dale dobar rod. Kako bi pribavio razne vrste kruškovog drveća, putovao je sa Nalaziteljima na Bistro jezero i na Dugački rt, a kroz Berzu je tražio pomoć od ljudi na severu. Neke sadnice kruškovog drveta poslate su mu iz voćnjaka na jednom mestu koje se zove Reka Četrdeset Račvanja, daleko na severu, a doneli su ih neki trgovci tog naroda koji su trampili dimljenog lososa za vino. Ukrštanjem tih severnih sorti sa jednim kruškovim drvetom, koje je našao da raste divlje iznad hrastovih šuma između Kastohe i Čukulmasa, dobio je snažno, malo, na sušu otporno drvo sa izvrsnim plodovima, pa je došao u Sinšan da i ovde zasadi izvestan broj sadnica. Sad je to kruška koju ljudi gaje u većini voćnjaka i bašta, a zovu je kruška lepovremenka.

Tokom tih godina kad je bio na putovanjima, a Brežna u šumama, nisu mnogo vremena provodili zajedno. Nisu imali dece jedno s drugim. Posle izvesnog vremena Brežna je odlučila da napusti svoj brak i svoje domaćinstvo i da postane šumkinja. Lepovremen je otišao da živi u domaćinstvu jedne Opsidijanke, Crne Ovce iz Svrakine Kuće u Kastohi. Ona je već imala jednu kćer. Ona i Lepovremen dobili su jednog sina.

Lepovremen je počeo da uči sa jabukovim drvećem u voćnjacima Više Doline, radeći na ukrštanju da bi se dobile planinske sorte koje bi bile otporne na onu zarazu od koje se rub listova uvrće. Takođe je obavljao silan posao tokom mnogih godina sa raznim vrstama zemljišta u podbrežju Planine i sa drvećem koje raste u raznim tipovima zemljišta; proučavao je šta, gde i kako uspeva. Ali kad je bio usred tog posla, Crna Ovca je počela da poboljeva, uhvatio ju je vedet, pa je stala da gubi sluh, a zatim i vid.

Preselili su se iz domaćinstva njene majke i došli sa kćerkom i sinom u Sinšan, gde su nekoliko godina živeli u Staroj Crvenoj Kući. Radili su sa Lekarskom Ložom, Crna Ovca je učila kako da bude bolesna, a Lepovremen kako da se stara o njoj kad joj zatreba pomoć. Radio je kao negovatelj voćnjaka i učestvovao u svim svetkovinama svoje Kuće i onih Umetnosti i Loža kojima je bio član. Nije mogao nastaviti proučavanja tipova zemljišta u podbrežjima Planine. Crna Ovca živela je devet godina u bolu, gluva i slepa.

Kad je Crna Ovca umrla, njena kćer se vratila u domaćinstvo svoje babe u Kastoha–nai. Lepovremen i njegov sin živeli su u jednoj sobi u žutotuglenom domaćinstvu Kuće Čimbam, gde je imao rođake. U to doba, došlo mu je njegovo poslednje ime, iz Sadilačke Lože, u vreme plesa Vina: Belo Drvo. Nastavio je da radi u

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

voćnjacima Sinšana, sadio je, negovao, okresivao, čistio, oplodavao, plevio i brao. Postao je član Društva Zelenog Klovna, a VINO, Svet i Mesec plesao je sve do svoje osamdeset prve godine. Umro je od zapaljenja pluća pošto je u šljivacima Sinšana jednom prilikom radio po kiši.

Belo Drvo bio je otac moga oca. Bio je to plemenit i čutljiv starac. Ja ovo pišem za biblioteku njegovih hejima u Sinšanu i pravim kopiju za biblioteku njegovih hejima u Kastohi, da bi ga se ljudi mogli neko vreme sećati kad zasađuju kruške ili kad izriču hvale voćnjacima.

PREVODIOČEVA BELEŠKA:

str. 273# ...izučavao je arborikulturu sa bratom svoje majke... i sa drvećem u svakovrsnim voćnjacima.

Verovatno je da bismo mi pre rekli da je učio od svog ujaka o voćnjacima; ali to ne bi bio pošten prevod više puta ponovljenog sufiksa *oud*, sa, zajedno sa. Učiti sa nekim čovekom i sa drvećem podrazumeva da učenje nije prenos pri kome neko nekome nešto dostavlja, nego da je uzajamni odnos. Štaviše, smatra se da je to odnos uzajamnosti. Čini se da je takva tačka gledanja u beznadežnom razilaženju sa onim razlikovanjem subjekt–objekt koja se smatra bitnim za nauku. Međutim, izgleda da su genetički opiti i manipulacije Belog Drveta bili tehnički vešto izvođeni, da nije bio neznalica u pogledu teorija koje su tu na snazi, a sasvim je sigurno da je postigao tačno ono što je hteo. Proistekloj vrsti drveta dato je njegovo ime: tipičan primer, bar po našem rečniku, 'čovekove kontrole nad prirodom'. Ali taj izraz se na keški jezik ne bi mogao ni prevesti, jer Keši nisu imali reč za Prirodu, osim reči *še*, koja znači bivanje; krušku–lepovremenku sagledali su kao ishod saradnje jednog čoveka i izvesnog broja stabala kruške. Ta razlika u stavovima je zanimljiva, a odsustvo velikih slova možda nije u celosti beznačajno.

PRIČA TREĆEG DETETA

Dao Pegavi Jarac od Opsidijana iz Madidina.

Začela me keva greškom, za abortus bila lenja;
dadoše mi ime Nepažnjokko,
ja sam dete njenog iznenađenja.

Kuća se njena zvala Kuća Pegavog Kamena,
mama je živela u Madidinu,
Opsidijanka je ta žena.
Madidinci, gadni slinci,
narod–šljunak, narod–pesak,
ja sam na njih mnogo besan.

Moj je ćaća bio čova iz Plave Gline,
u Sinšanu živeo je
u kući moje strine.
A Sinšanci odrpanci,
koprivnjaci, i trnjaci,
to su ljudi otrovnjaci.
Kuća muža moje keve beše Plava Glina;
živeo je u Madidinou
istina je živa.

Ja ne valjam, ja ne valjam, ja nizašta nisam,
u mene je duša mala
a dugačak visak.
Ni da plešem ni da pevam, ništa dobro ne znam,
slabo pišem, slabo čitam,
samo dobro zezam.
Mrzim farmu jer na farmi životinje smrde,
moje ruke svaku biljku
čas posla nagrde.

Moja sestra i moj braca stariji su bili,
nikada me čekali nisu
niti ičem naučili.
Moja mama udala se za njihovog tatu,
voleo je on njih dvoje,
nije hteo troje.
Nikad mama nije za me imala strpljenja,
"Što si se rodio", govorila je,
"ti si greška teška."

Kakve vakve, kakvo znanje, šta bih ja da učim,
u hejimama svi su rekli
da ih samo mučim.
Sa četrnaest povelj me na Slano Putovanje,
išao sam al nisam postigo
vizionarsko stanje.
Sa petnaest gnjavila me jedna Plavoglinka,
terala me da joj gurnem,
pokvarena klinka.

Zatrudnela, dobila je bebu u stomaku,
ali je pobacila pa smo frknuli

tu bebu u raku.
Izbacila ona mene iz kuće napolje,
ja se vratim kod mamice
gde mi nije bolje.
Radio sam kao stoka na njivi, u centrali,
posao mi bio velik
ali ručak mali.

Tamo bila jedna dobra lepa Serpentinka,
jurio sam je pa je pristala
da mi bude klinka.
Njena mater i ćaća kažu: "Beži ti budalo,
nema braka, još je mlada,
još je dete malo."
A nas dvoje pobegnemo u Telina–naju,
radimo poslove svakojake
u tom lepom kraju.

Ti Telinci, to su muve,
oni zuje, oni pljuju,
oni grizu kao buve.
Misle da su mnogo važni zbog velikih hejima,
i da su pametni zato što su
velike kuće njima.
Misle da su samo oni svaki put u pravu,
da je svako drugi šuš
i da mora da ih sluša.

Na ulici svakog dana mangupi me vuku,
vređaju me, a onda me
pesnicama tuku.
Od mnogih tamo ja sam se batina teških nadobijao,
ali jedan gadan baš svaki put
zube mi razbijao.
Smeje se on jednog dana, batine mi peva,
a ja njemu nož u stomak
pa mu prospem creva.

Zbog te tuče svi u gradu onolko su srali,
pa su mene, a i klinku
u Madidinu isterali.

Otišo sam u letnjikovac radi planinskog mira,
ali moja devojčica
kuću svoje mame bira.
Bila kiša, bilo hladno, vreme živa beda,
usamljenost neka teška
ni u Planini mi se ne da.

Razbolim se, od groznice sve se meni smrkne,
Nepažnjokom tih dana
zamalo da crkne.
Ja u Sišan, pa zakucam tatinoj mami na vrata,
primiše me u Kuću Uzbrdnu
gde je nekad živeo tata.
Grdili me u njoj stalno razni glupi ljudi,
"Više uči, bolje misli,
odsad uman budi."

Na pecanje u slane bare često me vodili,
gacali smo, mučili se,
ništa uhvatili.
Optužili me da jednu tamo devojčicu faćam,
lagali su, ona mene stalno

jurila bez gaća.
Otišao sam ja uz reku, ali ona me pratila,
najzad je ruka moja njenu
onu stvar uhvatila.

Da živi sa mnom u Unmalinu bila je baš rada,
al gonili nas i odatle, kažu:
"Kući s njom, još je suviše mlada."
Unmalinci svakog mrze
jezičine otrovne
na svako zlo brze.
Otmu mi curu Plavoglinici, odvedu je u Sišan,
a ja u Tahas Tuhas se odvučem
pokunjen i sam.

U Tuhasu baš nisu imali neki višak postelja,
a ni posla, niti za mene
ikakvih prijatelja.
Tuhašani tako rade,

škorpije su,
zmije gadne.

Tu me spopade iz Crvene Tugle jedna matora žena,
natera me, ubedi me,
da budem bračna sreća njena.
Deset godina imao sam tu kakvog-takvog mira,
kao konj sam radio, a baba samo
za sebe imovinu zbira.
Imala je ona kćerku, to bila je žena odrasla,
ali i unuku, a to što je bila
cica kvarna i slasna.
Jurila me, napadala me, ubeđivanjem čestim,
jednog dana ja najzad popustim
pa ga njojzi smestim.

Kako je onda ta kvarnjača započela priče,
rekla svima, rekla svakom,
ceo grad počeo da viče.
Saznalo je sve živo za našu radnju mutnu,
svi dojure, grde mene
i iz grada me šutnu.
Ničem boljim od tih gadova nisam se ni nado,
nikad mi nisu verovali,
uvek sam im teško pado.

Ima gradova gde nisam bio, ali neću tamo da pođem,
svud kvarnjače, svud podlaci,
na isto ću da dođem.
Svi su ljudi sitne duše
zlobu snuju
mene guše.
Ostaću u Madidinu, gde me mrze, gde me neće,
baš da vidim šta će da smisle,
koje surovosti veće.
Živeću u maminoj kući gde poso je gadan,
tu ću isto kao i drugde
da trpim i stradam.
Živeću uporno baš kod njih da im ne dam mira,
još devet, pa opet još devet,
i još devet godina.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

PAS NA VRATIMA

Zapis o jednoj viziji, dat hejimama Crvene Tugle u Vakvahi kao pismena ponuda, nepotpisan.

Bio sam u gradu koji je bio u Dolini, ali ipak nije bio jedan od devet dolinskih gradova, nego neki drugi, meni nepoznati grad. Znao sam da živim u nekoj kući u tom gradu, ali nisam uspevaao da je nađem. Otišao sam na zborište, a onda i na plesalište, sa namerom da uđem u crvenotuglene hejime. Na plesalištu nije bilo pet hejima nego samo četiri, pa nisam znao koje su moje. Rekoh jednoj osobi tamo: "Gde su ostale hejime?" Ta osoba je rekla: "Iza tebe." Okrenuo sam se i video kako neki pas odlazi trkom između visokih krovova hejima. Dovde sam pričao ono što sam sanjao u snu.

Probudio sam se i krenuo za tim psom. Dospeo sam do nekog dubokog bunara koji je bio obzidan kamenom. Položio sam šake na rub kružnog zaštitnog zidića bunara, zagledao sam se dole u bunar i video nebo. Stajao sam između jednog neba gore i jednog neba dole i uzviknuo sam: "Moraju li sve stvari da se završe?"

Odgovor je bio: "Moraju."

"Mora li moj grad da padne?"

"Već pada."

"Moraju li plesovi biti zaboravljeni?"

"Zaboravljeni su."

Vazduh je potamneo, zemljotres je uzdrmao zidove. Kuće su popadale, prašina je zaklonila planine i sunce, strašna hladnoća uvukla se u vazduh. Kriknuo sam: "Je li svet došao do svoga kraja?"

Odgovor je bio: "Kraja nema."

"Moj grad je uništen!"

"Već se gradi."

"Moram umreti i zaboraviti sve što znadoh!"

"Sećaj se."

Onda je onaj pas došao do mene, kroz prašinu i mrak i hladnoću, noseći u ustima vrećicu ispletenu od trave.

U njoj su bile duše ljudskih bića celog sveta, sitne kao semenke mirodije ili čie, vrlo male i crne.

Uzeo sam vrećicu i pošao sa psom. Nebo se počelo raščičavati, a vazduh je postajao bled; tada sam video da su se planine srušile. Tamo gde su bile i gde je bila Dolina, sad se nalazila velika ravnica. Tom ravnicom sam hodao ka severoistoku sa psom, okružen mnogim narodima. Svako je nosio po jednu vrećicu sličnu mojoj. U nekim vrećicama bile su semenke, a u drugim kamenčići. Kamenčići su u svom međusobnom trenju šaputali, govoreći: "Na kraju nema kraja. Da bi pomoću nas gradio, pomoću nas razgrađuj." Razumevši ih, zaboravljenog svog puta sam se setio i tako dopešačio pored vrba Reke do mog grada, Telina-nae, pa pored hejima Crvene Tugle do vrata moje kuće. Ali pred njima je stajao onaj pas, režeći i nije me pustio da uđem.

VIZIONARKA: ŽIVOTNA PRIČA ZLATNOKRILE DETLICE IZ SERPENTINE TELINA–NAE

Moja majka i tetka govore su da sam ja, u doba kad sam učila da govorim, povremeno govorila i ljudima koje njih dve nisu mogle videti ni čuti i to nekad na našem jeziku, a nekad upotrebljavajući njima nepoznate reči i imena. Ja se ne sećam da sam to radila, ali se sećam da mi nije bilo jasno kako ljudi mogu kazati da je neka soba prazna, ili da u bašti nema nikog, kad je ljudi raznih vrsta bilo uvek, svuda. Većinom su samo stajali tiho, ili radili neke svoje poslove, ili samo prolazili. Ja sam već bila naučila da sa tim ljudima ne razgovara niko i da oni retko obrate pažnju ili daju odgovor ako pokušam nešto da ih pitam; međutim, ni na pamet mi nije padalo da ih drugi ne vide.

Jednom sam se žestoko raspravljala sa mojom rođakom koja je rekla da u perionici nema nikog; ja sam videla da je tamo cela grupa ljudi koji nešto dodaju iz ruke u ruku i smeju se bez zvuka, kao da igraju neku kockarsku igru. Moja rodaka, koja je bila starija od mene, rekla je da lažem, a tad sam ja počela da vrištim i pokušala da je oborim udarcima pesnica. Isti taj gnev mogu da osetim i sad. Ja sam govorila šta vidim i nisam mogla verovati da ona ne vidi te ljude u perionici; mislila sam da laže da bi mene nazvala lažovkom. Taj gnev i stid ostali su dugo sa mnom, oduzimajući mi želju da gledam te ljude koje drugi ljudi ne mogu da vide i o kojima neće da govore. Kad sam ih vidala, sklanjala sam pogled, čekajući da odu. Ranije sam verovala da su svi oni moja rodbina, da su svi iz mog domaćinstva, pa je, za mene, gledanje njih bilo kao druženje, bilo mi je prijatno; ali sad sam imala osećanje da u njih ne mogu imati poverenja, pošto su me oni uvalili u nevolju. Naravno, sve sam to tada shvatala naopako, ali nije bilo nikog da mi pomogne da stvari postavim kako treba. Moja porodica nije bila sklona nekim velikim razmišljanjima, a u naše hejime sam išla, osim kad sam odlazila u školu, samo leti pre igara.

Kad sam okrenula leđa svim tim ljudima koje sam do tada vidala, oni su počeli da odlaze i da se ne vraćaju. Preostalo ih je samo nekoliko, pa sam bila usamljena.

Volela sam da provodim vreme sa mojim ocem, Olivom od Žute Tugle, čovekom koji je govorio malo i koji je bio obazriv i blag umom i šakom. On je popravljao i postavljao solarne ploče i kolektore, baterije, kablove za prenos električne struje i utikače i sijalična mesta u kućama i pomoćnim zgradama; sav njegov posao bio je sa Mlinarskom Umetnošću. Nije se protivio da idem s njim, pod uslovom da ćutim, i ja sam odlazila s njim da bih se odvojila od našeg bučnog, prometnog domaćinstva. Kad je video da mi se njegova umetnost dopada, počeo me je njoj poučavati. Moje majke nisu bile oduševljene time. Mojoj serpentinskoj baki nije se dopadalo to što joj je zet mlinar, a mama je želela da učim medicinu. "Ako ima treće oko, treba dobro da ga upotrebi", govore su, pa su me poslale u Doktorsku Ložu na Belosumpornom potoku da učim. Iako sam tamo dosta naučila i zaključila da mi se nastavnici dopadaju, taj posao mi se nije svideo, nisam imala strpljenja za bolesti i udese koji se događaju smrtnim bićima, više sam bila sklona opasnim, plešućim energijama sa kojima je moj otac radio. Često sam uspevala da električnu struju vidim, bilo je tu posebnih uzbuđenja zbog

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

izvesnih osećaja i zbog tonova svojevrzne slatke muzike koja se sasvim tiho čula i zbog izvesnih glasova koji su govorili i pevali, u velikim daljinama, tako da su se teško mogli razumeti – a sve to mi je dolazilo kad sam radila sa baterijama i žicama. O ovome nisam govorila svom ocu. Ako je on ijednu takvu pojavu osetio ili čuo, svakako se opredelio da je ostavi nepomenutu, izvan kuće reči.

Moje detinjstvo bilo je kao svačije, osim što sam se, zbog odlazaka u Lekarsku Ložu i rada sa ocem i moje sklonosti ka samoći, možda malo manje nego moji vršnjaci igrala sa drugom decom, posle, približno, moje sedme ili osme godine. Osim toga, iako sam prokrstarila celu Telinu sa ocem i upoznala svaku zgradu i svaki kutak, nikada nismo izišli iz grada. Moja porodica nije imala letnju kuću i nikad nije čak ni išla brdima u posetu. "Ići iz Teline? Čemu?" govorila je moja baka. "Sve se nalazi ovde!" A grad je leti bio prijatan, čak i u vreme vrućina; toliko je ljudi bilo odsutno, da u perionici nikad nije bila gužva, prazne kuće bile su sasvim drugačije nego one pune naroda, a staze i bašte i zborišta bili su u znaku usamljenosti, lenjosti i tišine. Svakog leta sam, često pri jakoj popodnevnoj vrućini, viđala one ljude kako prolaze kroz Telina–nau, duž Reke, idući uzvodno. Njih je teško opisati, a ko su bili, pojma nemam. Izgledali su prilično niskog rasta i pešaćili su tiho, ponekad je svaki išao izdvojeno, sam, a ponekad su nailazili po troje ili četvoro jedno za drugim; udovi su im bili glatki, lica obla, često sa nekim linijama ili oznakama nacrtanim na usnama ili vilici; oči su im bile uzane, ponekad su izgledale natečene i crvene kao od dima ili plakanja. Kroz grad su prolazili tiho, ne gledajući ga i nikad ne govoreći; samo su odmicali svojim pravcem, uzvodno. Kad god sam nekog od njih videla izgovorila sam četiri heje. Zbog tog njihovog tihog načina kretanja, srce mi se stezalo. Bili su daleko od mene i stupali su kroz tugu.

Kad sam imala gotovo dvanaest godina, moja rođaka se zadevojčila i porodica je napravila vrlo veliku proslavu prelaska, za nju; poklanjali smo raznorazne stvari za koje nisam ni znala da ih imamo. Sledeće godine zadevojčila sam se i ja i opet je bila velika zabava, ali bez tolike raskoši, jer nam nije preostalo tako mnogo stvari za poklanjanje. Bila sam ušla u Ložu Krvi neposredno pre Meseca, a zabava za mene bila je za vreme Letnjeg Plesa. Na kraju zabave bile su konjske trke i igre, jer su ljudi Leta bili sišli iz Čukulmasa.

Nikad pre toga nisam bila na leđima konja. Dečaci i devojčice koji su jahali za Telinu u tim igrama i trkama doveli su jednu mirnu kobilu da je jašem, pogurali su me da joj se popnem na leđa, stavili su mi uzde u šake i – gotovo, pošli smo. Osećala sam se kao divlji labud. Bila je to čista radost. A mogla sam je i deliti sa drugim mladim ljudima; svi smo bili povezani dobrim osećanjima sa moje proslave i uzbuđenjem igara i trka i lepotom i strastvenošću naših konja, koji su mislili da je to sve njihova svetkovina. Kobila me je tog dana naučila kako treba jahati i ja sam celu noć provela sanjajući da jašem, a sledećeg dana jahala sam opet; trećeg dana jahala sam i u jednoj trci, na jednom mladom ridanu iz nekog čukulmaskog domaćinstva. Ridan je u toj velikoj trci, gde sam ga jahala, stigao drugi, a u sledećoj, meč–trci, kad ga je jahao momak koji ga je odgajio, stigao je prvi. U svoj toj slavi svetkovina i jahanja i prijateljstva napustila sam svoje detinjstvo na najveseliji način, ali sam, takođe, izišla iz svoje Kuće, izgubila sam se, zato

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

što mi je previše toga bilo dato odjednom. Srce sam dala tom crvenom ždrepcu koga sam jahala i momku koji ga je jahao, mome bratu Serpentincu iz Čukulmasa.

Davno je to bilo i bez ikakve njegove krivice, bez ikakvog njegovog činjenja; on čak nije ni znao za to. Reč koju pišem jeste moja reč; neka stvar bude vraćena meni.

I tako su igre Leta završene u našem gradu a jahači su otišli, putanjama pored Reke, dole ka Madidinu i Unmalinu; ostavljajući mene, trinaestogodišnju ženu, u pokretu.

Sad sam nosila nebojenu odeću koju sam pravila cele prethodne godine; često sam išla u Ložu Krvi, da učim pesme i misterije. Oni mladi ljudi koji su se na igrama ponašali prijateljski prema meni ostadoše moji prijatelji. Primetili su da čeznem za jahanjem, pa su delili konje svojih domaćinstava sa mnom. Naučila sam da igram vetulu, ali sam i pomagala u negovanju konja, koji su tad bili u štalama i na pašnjacima severozapadno od Mesečevog potoka, kod Pašnjaka Polukopita i kod Brda Sapi. U Lekarskoj sam kazala da bih rado učila lečenje konja, pa su me poslali da tu umetnost učim saradujući sa jednim starim čovekom, Strifenom, koji je bio veliki lekar za konje i krave. On je s njima razgovarao. Nije nikakvo čudo što je mogao i da ih isceljuje. Više puta sam ga slušala. Upotrebljavao je različite zvuke, reči nalik na matricne reči iz pesama i razne vrste ćutanja i disanja; to isto upotrebljavale su i životinje; ali nijednom nisam uspela da shvatim šta to oni govore.

Jednom prilikom rekao mi je: "Umreću sledeće godine, približno u vreme Trave."

Rekla sam: "Otkud znaš?"

Rekao je: "To mi je jedan vo kazao. Video je ovo. Vidiš?" Pokazao mi je da njegove ruke, kad ih obe ispruži kruto, imaju ono drhtanje i cimanje u stranu, takozvani tremor sevajja.

"Što kasnije sevai počne, duže se može s njim živeti", rekla sam, zato što su me tako učili u Lekarskoj; ali on reče: "Još jedan Svet i još jedno Vino, tako mi je vo kazao."

Drugom prilikom pitala sam starog: "Kako da lečim konje kad ne mogu da pričam s njima?" Činilo se da ne uspevam nešto naročito da naučim od njega.

"Pa nikako", rekao je. "Ti to nećeš moći, ne ovako kao ja. Šta tražiš ti ovde?"

Nasmejala sam se i povikala iz sveg glasa, kao onaj čovek u pozorišnom komadu:

"Zašto sam ovde?"

Radi čega sam rođena?"

Odgovori mi! Odgovori!"

Bila sam luda. Bila sam izgubljena a to nisam znala i nisam ni za šta marila.

Jednom kad sam došla u opsidijanske hejime na pevanje Lože Krvi, jedna žena, koju sam tada smatrala starom ženom, a koja se zvala Mlečna, sačekala me je u hodniku. Pogledala me je očima oštrim i slepim poput zmijskih i rekla: "Radi čega si ti ovde?"

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

"Pa radi pevanja", odgovorila sam i žurno prošla pored nje, ali sam znala da to nije bilo ono što me je pitala.

Ulete sam otišla sa plesačima i jahačima Teline u Čukulmas. Tamo sam srela tog dečka, tog mladog čoveka. Pričali smo o onom riđem konju i o malom mesec-konju koga sam u vetulu-igramama jahala. Dok je gladio ridanov bok, činila sam to i ja i moja šaka je postrance dotakla njegovu, jednom.

Onda je trebalo čekati celu jednu godinu do sledećeg leta i sledećih igara Leta. Tako je to kod mene bilo tada: ni za šta nisam marila i ni do čega mi nije bilo stalo, osim do Leta i igara.

Onaj stari konjski doktor umro je prve noći Trave. Još pre toga bila sam otišla u Ložu Reunije i naučila pesme; sad sam ih pevala za njega. Kad je spaljen, digla sam ruke od učenja njegove umetnosti. Nisam mogla da razgovaram sa životinjama, niti sa ma kojim drugim narodom. Ništa nisam videla jasno, nikog nisam slušala. Vratila sam se radu sa mojim ocem, jahala sam, pazila sam konje i vežbala vetulu da bih mogla jahati na igrama sledećeg leta. Moja rodaka imala je jednu grupu prijateljica koje su pričale i igrale dušokost i kockice, kockale su se u slatkiše i bademe, ponekad u prstenje i minuše, a ja sam se družila s njima svako veče. Nije bilo stvarnih ljudi na svetu koji sam videla tada. Sve sobe bile su prazne. Nikog nije bilo na zborištimama i u baštama Teline. Niko nije hodao uz reku, tugujući.

Kad se sunce okrenulo na jug, plesači i jahači opet su došli iz Čukulmasa u Telinu, pa sam jahala na igrama i trkama, provodeći po ceo dan i po celu noć na poljima. Ljudi su govorili: "Ona devojka se zaljubila u onog riđeg ždrepeca iz Čukulmasa" i zadirkivali su me zbog toga, ali ne sramotno; svako zna kako se omladinci zaljubljuju u konje, čak su i pesme spevane o toj ljubavi. Ali konj je znao šta nije u redu: nije mi više dozvoljavao da radim s njim.

Nekoliko dana kasnije jahači su produžili u Madidinu, a ja sam ostala iza njih.

Stvari su veoma tvrdoglave i zadrte, ali u njima postoji i jedna slatka podatnost: one nude ono za šta jesu. Elektricitet je poput konja: lud i plah, ali takode pun volje i pouzdan. Ako si nemaran i ideš nasuprot, konj i žica pod naponom su opasne i protivne stvari. Ja sam te godine imala nekoliko električnih udara i opekotina, jednom sam i započela požar u zidovima jedne kuće tako što sam načinila pogrešan spoj, a zaboravila da ugradim uzemljenje. Namirisali su dim i ugasilu vatru pre nego što je nastala neka veća šteta, ali se moj otac, koji me je u tu Umetnost uveo kao novakinju, toliko uzbunio i naljutio, da mi je zabranio da radim s njim do sledeće kišne sezone.

U vreme Vina imala sam već petnaest godina. Napila sam se prvi put. Išla sam po gradu vičući na neke ljude koje niko drugi nije video i razgovarajući s njima; tako su mi rekli sledećeg dana, ali ja se toga uopšte nisam sećala. Onda sam izvela ovakvu računicu: ako se opet napijem, ali malo manje, možda ću moći da vidim onu vrstu ljudi koju sam videla ranije, kad su sve staze bile pune njih i kad su oni pravili mojoj duši društvo. Zato sam kraducnula vino od naših sustanara, kojima je preteklo gotovo celo jedno bure posle plesa, i sišla sama na obalu Nae, u one ravne vrbake, da ga popijem.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Popila sam prvu bocu i sastavila neke pesme, onda sam prosula glavninu druge boce i otišla kući i provela dva dana obuzeta osećanjem da sam bolesna. Opet sam ćapila njihovo vino i ovog puta popila dve boce brzo. Nijednu pesmu nisam sastavila. Pripala mi je muka, zavrtele mi se u glavi, zaspala sam. Ujutro sam se probudila u vrbaku, na hladnom kamenju pored reke, vrlo slaba i hladna. Posle toga moja porodica je bila zabrinuta za mene. Pošto je bila vruća noć, mogla sam reći da sam ostala izvan kuće radi svežine i da sam zaspala; ali moja majka je znala da nešto lažem. Mislila je da sam ja sigurno učinila zalaženje dublje u kopno sa nekim mladićem, ali da to, iz nekog razloga, neću da priznam. Stidela se i brinula zbog pomisli da ja još nosim nebojenu odeću, a da to više ne bi trebalo da činim. Ja sam se, opet, silno ljutila što ona u mene ima tako malo poverenja, ali nisam htela da joj kažem ni jednu reč poricanja ili objašnjenja. Tata je znao da ja u srcu bolujem; ali ubrzo posle toga izazvala sam taj požar i njegova brig a preobratala se u gnev. Što se tiče moje rođake, ona je bila zacopana u jednog dečka iz Plave Gline i ni za šta drugo se nije zanimala; drugarice sa kojima sam se kockala bacile su se na pušenje konoplje i pušile su je mnogo, ali ja konoplju nikad nisam volela; prijatelji sa kojima sam ranije jahala i pazila konje bili su i dalje fini prema meni, ali ja nisam više želela da se mnogo družim sa ljudima, pa čak ni sa konjima. Nisam želela takav svet, taj koji je postojao. Počela sam da izmišljam svet.

Ovako sam ga izmislila: da onaj mladić iz moje sopstvene Kuće u Čukulmasu ima ista osećanja kao ja; i da ću ja, već te iste godine, posle Trave, da potegnem u Čukulmas. Da ćemo on i ja da se odmetnemo u brda zajedno i da postanemo šumci. Da ćemo povesti ridana i otići u Gledaj–Gore dolinu, ili još dalje; da ćemo otići u zemlju travnatih dina zapadno od Dugog Rta, gde, kako mi je on jednom rekao, jure čopori divljih konja. Rekao je da Čukulmašani ponekad odu tamo da uhvate divljeg konja, ali da je to zemlja gde nijedan ljudski narod ne živi. Da ćemo tamo živeti nas dvoje sami, kroteći i jašući divlje konje. Dok sam govorila sebi taj svet, danju sam udešavala da živimo kao brat i sestra, ali sam noću, ležeći sama, ipak udešavala da vodimo ljubav. Trava je došla i prošla. Odlagala sam taj odlazak u Čukulmas, govoreći sebi da će biti bolje da odem tek kad se otleše Sunce. Još nikad ga nisam plesala kao odrasla osoba, a htela sam; a posle ću, govorila sam sebi, u Čukulmas. A čitavo vreme sam znala da je svejedno hoću li ili neću otići, znala sam da želim samo jedno, a to je da umrem.

Teško je reći sebi da je ono što želiš smrt. Čovek to stalno sakriva iz nekkih drugih stvari i glumi da želi njih. Bila sam nestrpljiva da što pre počne Dvadeset jedan dan, kao da će time i moj život početi iz početka. Prvog dana uveče preselila sam se u hejime.

Čim sam stavila nogu na merdevine, srce mi se ohladilo i steglo. Te noći bilo je dugopevanje. Usne su mi se ukočile, glas nikako da krene iz grla. Cele noći opsedala me je želja da ustanem i pobegnem, ali nisam znala kuda.

Ujutro se podeliše u tri grupe: jedna da ode preko severozapadnog lanca u divlju zemlju da tamo boravi u tišini; druga da upotrebljava konoplju i gljive da bi postigla zanos; treća da bubnja i dugopeva. Nisam mogla da se opredelim sa kojom ću grupom i to me je uznemirilo više od ičeg. Počela sam da se tresem, prišla sam

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

merdevinama, ali nisam nikako mogla da dignem stopalo na prvu prečagu da bih se počela penjati.

Niz lestvice je tada sišla stara doktorica zvana Žuč, koja me je ponekad poučavala u Lekarskoj. Bila se zaputila da peva, ali ju je navika njene Umetnosti nagnala da me osmotri. Okrenula mi se i rekla: "Je l' ti nije dobro?"

"Mislim da sam bolesna."

"Zašto?"

"Hoću da plešem, a ne mogu da izaberem ples."

"Dugopevanje?"

"Ostala sam bez glasa."

"Zanosi?"

"Plašim ih se."

"Putovanje?"

"Ne mogu iz ove kuće!" rekla sam jačim glasom i počela ponovo da se tresem.

Žuč je povukla glavu unazad tako da joj je vrh vilice utonuo u vrat i osmotrila me kao da gleda sa velike visine. A bila je niskog rasta, zborana, crnomanjasta žema. Rekla je: "Već si rastegnuta. Hoćeš li da prsneš?"

"Pa možda bi bolje bilo."

"A možda bi bolje bilo da se opustiš?"

"Ne, to bi bilo gore."

"Eto učinjenog izbora. Dođi."

Žuč me je uzela za ruku i dovela do vrata najunutrašnjije sobe u tim hejnimama, one gde borave ljudi Unutrašnjeg Sunca.

Rekla sam: "Ne mogu tamo ući. Nisam dovoljno stara da počnem učenje."

Žuč je rekla: "Stara ti je duša." Isto je rekla Crnom Hrastu, koji je iz njihovih okretaja došao do vrata: "Ovde su jedna stara duša i jedna mlada – njih dve jedna drugu previše razapinju."

Zatim je Crni Hrast, tadašnji Govornik Serpentine, razgovarao sa Žuč, ali ja nisam bila u stanju da pratim šta kažu. Čim smo zakoračili kroz ta vrata u unutrašnju sobu, kosa mi se digla na glavi, a u ušima mi je zapištalo. Videla sam okrugla, blistava svetla kako dolaze u sobu i komešaju se po njoj, iako tu nije bilo nikakve svetlosti osim jednog mutnog mlaza koji je prodirao kroz onaj svetlarnik čak gore, na samom vrhu. Svetlost je počela da tvori okretaje. Crni Hrast se okrenuo ka meni i stao nešto da mi govori, ali u tom trenutku počela je vizija.

Nisam videla čoveka Crnog Hrasta, nego Serpentinu. Bila je to kamena osoba, ni muško ni žensko, ni ljudsko, nego nešto u obliku teškog ljudskog bića, sa plavim, plavozelenim i crnim bojama i površinama serpentinskog kamena u svojoj koži. Nije imalo kosu, oči su mu bile bez kapaka i bez prozirnosti, a videle su veoma sporo. Serpentina me je pogledala vrlo sporo tim kamenim očima.

Čučnula sam užasno. Nisam mogla ni da plačem ni da govorim niti da ustanem ni da se pokrenem. Bila sam kao velika vreća puna straha. Jedino sam mogla da čučim, tu. Nisam mogla ni da dišem, baš nimalo, sve dok me nekakav kamen, možda

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Serpentinina ruka, nije žestoko udario po glavi, blizu desne slepoočnice, iznad uha. To me je izbacilo iz ravnoteže i veoma zbolelo, pa sam zacvilela i zajecala od bola, ali sam prodisala. Glava mi na mestu udarca nije počela da krvari, nego da otiče.

Čučala sam, oporavlajući se od udarca i od vrtoglavice; posle dužeg vremena opet sam digla pogled. Serpentina je stajala tu. Stajala je tu. Posle nekog vremena videla sam da joj se ruke lagano pokreću. Polako su se podizale, onda su se sastale kod pupka, u sredini stene. Na tom mestu počele su da potežu unazad, da razdvajaju. Otvorile su u kamenu jedan visoki, široki otvor, nalik na vrata kakve sobe, a ja sam znala da treba da uđem. Ustala sam i koraknula, veoma pogurena, tresući se i zašla u kamen.

Nije to ličilo na sobu. Bio je to kamen, a ja sam bila u njemu. Nije bilo ni svetlosti, ni daha, ni mesta. Mislim da se sav ostatak vizije dogodio u kamenu; eto, baš tamo se događalo, tamo je bilo; ali zbog ljudskog načina sagledavanja stvari pričinjavalo mi se da se kamen menjao i pretvarao u druge stvari, druga mesta i bića.

Taj mineral, serpentin, kao da se raspao, satrunuo, postajući crvena zemlja, i ja sam se posle nekog vremena našla u zemlji, bila sam deo zemljišta. Osećala sam ono što zemljište oseća. Uskoro sam osetila kako kiša prodire u zemlju, kako silazi kroz nju. Osećala sam je na jedan način koji je bio kao gledanje, osećala sam kako pada na mene i ulazi u mene, kiša iz neba koje se samo od kiše i sastojalo.

Utonula sam u san, a onda sam opet bila delimično budna, opet sam zapažala ponešto. Došli su mi osećaji kamenja i korenja, onda sam duž svog levog boka počela da osećam i čujem proticanje hladne vode, jednog potoka u sezoni kiša. Podzemne vode žilile su kroz mene i zaobilazile me i stizale u taj potok, cedile su se kroz tamu i zemlju i kamenje. Blizu potoka počela sam osećati veliko, duboko korenje drveća, a u zemljištu, svuda, mnogobrojne i fine korenčiće trave, lukovice brodijske, plave trave i otkucaje srca prizemne veverice i san krtice. Počela sam se kretati nagore kroz jedan od velikih korenova divljeg kestena, ušla sam u stablo i raširila se kroz bezlisne grane, stižući do krajeva najmanjih grančica. Odatle sam sagledala mnogobrojne merdevine kiše. Njima sam se popela na stepeništa oblaka. Po njima sam se popela na staze vetra. Tu sam stala, jer sam se plašila da stupim u vetar.

Niz stazu vetra sišla je Kojota. Došla je u obliku jedne mršave žene sa grubom, mrkom kosom na glavi i istim takvim dlakama na rukama i sa izduženim, finim licem sa žutim očima. Dvoje njene dece došlo je sa njom, u obličju kojotske štenadi.

Kojota me je pogledala i rekla: "Ma, polako. Možeš da pogledaš i dole. I nazad."

Virnula sam dole i nazad, ispod vetra. Ispod i iza mene bili su mračni grebeni šume iznad kojih su sijale duge; svetlost je blistala na vodi koja se nalazila na lišću tog drveća. Pomislila sam da u toj dugi postoji neki narod, ali nisam bila u to sigurna. Još dalje su bili žuti bregovi leta i između njih reka koja je odlazila ka moru. Na nekim mestima vazduh je ispod mene bio toliko pun ptica da nisam mogla videti tle, nego samo svetlost na njihovim krilima.

Kojota je imala visok, pevajući glas, kao nekoliko glasova odjednom. Rekla je: "Hoćeš li da oдавde kreneš dalje?"

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

*Baba Planina

Rekoh: "Htela sam u Sunce."

"Ma samo napred. Sve je ovo moja zemlja." To je Kojota rekla, a onda je prošla, po vetru, pored mene, kaskajući na sve četiri, kao kojot, praćena svojom štenadi. Ostadoh da stojim na vetru sama. I produžih napred.

Moji koraci po vetru bili su dugi i spori, kao koraci Plesača Duge. Pri svakom koraku, svet ispod mene izgledao je drugačije. Pri jednom koraku bio je osvetljen, pri sledećem u tami. Pri sledećem zadimljen, u onom posle toga bistar. Još jedan dugi korak i crni i sivi oblaci pepela ili prašine skrili su sve; još jedan i ja ugledah peščanu pustinju na kojoj nije ni raslo niti se micalo bilo šta. Zakoračila sam i sve na površini sveta bilo je samo jedan, neprekinut grad, krovovi i putevi gde su ljudi vrveli kao ona mala bića u barskoj vodi pod sočivom. Sledeći korak i videla sam suva dna svih okeana, lavu kako lagano izvire iz dugačkih šavova na sredini i, duboko dole u senci zidova kontinenata, divovske kanjone nalik na rovove ispod zidova nekog ambara. I opet korak, pružen lagano kroz vetar, ali sad se pokaza površina sveta prazna, glatka i bleđa, kao lice jedne bebe koju sam svojevremeno videla, a koja je bila rođena bez očiju i bez prednjeg dela mozga. Sledeći korak i jedan jastreb se susreo sa mnom u svetlosti sunca u mirnom vazduhu iznad jugozapadnog nagiba Baba Planine. Pre toga je padala kiša i na severozapadu je još bilo mračnih oblaka. Kiša je blistala na lišću šuma u kanjonima na bokovima te planine.

Ja mogu pismeno da iskažem neke delove te vizije koja mi je bila data u Devetoj kući, neke druge mogu da otpevam uz bubanj, ali za glavninu vizije nisam našla ni reči, ni muziku, iako sam veliki deo svog života, posle tog dana, utrošila učeći se kako da ih nađem. Ne umem da nacrtam ono što sam videla, jer moja šaka nema dar za pravljenje nalikovanja.

Jedan od razloga što bi tu viziju bilo bolje crtati i što je teško prepričati je sastoji se u tome što u njoj nema osoba. Ti kad govoriš neku priču, kažeš ovako: "Ja sam učinila to", ili, "Ona je videla to". Kad nema "ja" ni "ona", nema ni priče. Ja sam postojala dok nisam stigla u Devetu Kuću; onda je tu bio jastreb, ali ja više ne. Jastreb je bio; mirmi vazduh je bio. Gledanje kroz jastrebove oči, to je bivanje bez sebe. To 'sebe', ja, jastvo, jeste smrtno. A Deveta je Kuća Večnosti.

Dakle, od onoga što su jastrebove oči videle ja se ovde mogu u obliku reči setiti samo sledećeg:

Bila je to Vaseljena sile. Postojala je mreža, ili polje, ili splet linija energije svih bića, svih zvezda i galaksija zvezda, svih svetova, životinja, umova, živaca, prašine, one čipke i pene vibracija koja je bivanje samo, a sve je to bilo međusobno povezano, svaki deo je bio deo nekog drugog dela, a celina je bila deo svih delova i zato je bila shvatljiva sebi samo kao celina, bezgranična i nezatvorena.

Na Berzi nas uče da se električna mentalna mreža Grada prostire po celoj površini ove planete i po Mesecu i drugim planetama i još dalje, do nezamislivih

udaljenosti među zvezdama: a u mojoj viziji čitava ta ogromna mreža bila je samo jedan trenutni treptaj svetlosti na jednom talasu u toj Vaseljeni sile, jedna trun prašine na jednoj semenki trave na beskrajnim travnatim ravninama. Te slike svetlosti koja pleše po talasima jednog mora, ili po česticama prašine, ti treptaji sjaja na zrejoj travi, to blistavo poletanje iskrica iz vatre, to je sve što imam: ni u jednu sliku ne može stati ta vizija, koja je sadržala sve slike u sebi. Muzika je za nju bolje ogledalo, ali ja nisam pesnikinja da od reči napravim muziku. Pena i scintilacije liskuna u kamenu, treptanje i iskričenje talasa i praha, rad velikih razboja za tkanje širokog platna i svi plesovi – sve su to odblesci jastrebove vizije, bačeni na tren u moj um; ali i sve drugo bi moglo dati takve odbleske, kad bi moj um bio dovoljno jasan i jak. Ali nijedan um i nijedno ogledalo ne može tu viziju uzeti u sebe, a da se ne polomi.

Nastupilo je silaženje ili odmicanje, pa sam videla i neke stvari koje mogu opisati. Evo jedne od njih: na tom manjem prostoru ili nižem nivou, koji je bio nešto što bismo mogli nazvati bogovima ili božanskim, postojala su bića koja su izvršavala mogućnosti. Ja ih, zato što sam ljudsko biće, pamtim kao da su bila ljudskog oblika. Jedno od njih došlo je i uobličilo vibracije energija, zatvarajući energijama staze tako da više nisu bile okretaji, nego točkovi. Taj stvor bio je veoma snažan, ali osakaćen. Radio je kao kovač u kovačnici, prisiljavao je točkove energije da ostaju zatvoreni u sebe same, da budu užasni od snage, razbuktali. On, koji ih je pravio, bio je i spaljen njihovim dejstvom, pretvorio se u ljušturu od šljake, oči su mu bile kao otvorena vratana na lončarevoj peći, kosa mu je bila od goruće žice, ali on je i dalje zaokretao staze energije i zatvarao ih u točkove, zarobljavao je silu u silu. Svuda oko tog bića sve je sad bilo crno i šuplje, jer su se točkovi okretali i sve parali i mleli. Bila su tu i druga bića, koja su došla kao da lete, kao ptice na oluji, naletala su sa kricima na te točkove vatre da ih zaustave, ali su bila točkovima zahvatana, a onda su se rasprskavala u nešto nalik na vatrena pera. Mlinar je sad bio samo tanka ljuštura tame, vrlo slab, izgoreo, pa su i njega točkovi zahvatili svojim obrtanjem, buktanjem i mlevenjem i samleli ga u prah, nalik na fino, crno brašno. Točkovi su, okrećući se, rasli i priključivali se jedni drugima, tako da je najzad cela mašina bila spregnuta, zupčanik u zupčanik, zubac na zubac, i sve se napregla i zablistala i raspala se na komadiće. Svaki je točak, raspadajući se, bio šireći vatreni oblak lica, očiju, cvetova i zveri, a sve te stvari u oblaku su gorele, rasprskavale se, bivale su uništene i najzad su padale kao crni prah. To se dogodilo, ali to je bio samo jedan treptaj svetlosti u Vaseljeni sile, samo jedan mehurić u peni, jedno proletanje letećeg čunka na razboju, jedno svetlucanje liskuna. To crno brašno ili prah poleglo je u obliku otvorenih kriva ili zavojnica. Prah je počeo da se pokreće i premešta, pokazalo se svetlucanje u njemu, kao u prašini u vazduhu kad na nju padne samo jedan mlaz sunčeve svetlosti. Crni prah je počeo da pleše. Onda se to plesanje počelo odmicati, sve dalje i dalje; a bliže meni, na levoj strani, pojavilo se nešto što je plakalo, nešto kao mala životinja. To sam bila ja, moj um i moje bivanje u svetu; onda sam ja opet počela da postajem ja; ali moja duša, koja je videla viziju, nije bila baš sasvim voljna da se to dogodi. Ipak, moj um ju je dozivao, vukao ju je natrag, meni, iz Devete Kuće, vikao joj je da se vrati i ona se vratila.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Ležala sam na desnom boku na tlu, u jednoj maloj, toploj sobi zemljanih zidova. Jedina svetlost dolazila je od crvene grejne šipke jedne električne grejalice. Negde u blizini ljudi su pevali dvonotni napev. U levoj šaci držala sam komad kamena serpentina, koji je bio zelenkast sa tamnim mrljama i veoma zaobljen, kao oblutak iz nekog vodotoka, mada je retkost da se serpentin tako uobličuje, on se najčešće rascepi i razmrvi. Bio je tačno toliko veliki da sam ga mogla obuhvatiti šakom i prstima sa svih strana. Držala sam taj obli kamen dugo i slušala napev, a onda sam zaspala. Kad sam se probudila, osetila sam da kamen postaje nesušastven, da moji prsti tonu u njega; težina mu je bila sve manja, najzad je sasvim iščezao. Zbog ovog sam osetila žaljenje, jer sam mislila da je izuzetna stvar vratiti se iz Desne Ruke Sveta i doneti u šaci jedan njen komad; ali kad mi se glava razbistrila, uočila sam taštost takve misli. Nekoliko godina kasnije taj kamen mi se vratio. Šetala sam pored Mesečevog Potoka sa svojim sinovima, koji su tad bili još dečaci. Onaj mlađi video ga je u vodi i dohvatio i rekao: "Svet!" Rekla sam mu da ga sačuva u svojoj heja-kutiji i on je to učinio. Kad je umro, vratila sam taj kamen u vodu Mesečevog potoka.

U viziji sam provela prva dva dana i prve dve noći tog Sunčevog dvadesetjednodnevlja. Bila sam veoma slaba i umorna, pa su me zadržali u hejimama do kraja dvadesetjednodnevlja. Čula sam dugopevanje, povremeno sam odlazila u druge odaje hejima; primali su me sa dobrodošlicom čak i u najunutrašnjijoj sobi, gde su pevali i plesali Unutrašnje Sunce, onoj gde sam ušla u viziju. Tu sam provodila vreme sedeći, slušajući i napola gledajući. Ali kad god sam pokušala da očima pratim njihovo plesanje, ili da pevam, ili da samo dodirnem jezični bubanj, slabost je nadirala u mene kao talas preko peska, pa sam se vraćala u sobicu da legnem, u zemlji, na zemlju.

Probudli su me da čujem Jutarnju Pesmu; tad sam se prvi put posle dvadesetjednodnevlja popela merdevinama i ugledala sunce, tog dana, koji se zove Dan izlazećeg sunca.

O meni su se starali oni koji su plesali Unutrašnje Sunce. Rekli su mi da sam u opasnosti i da, u slučaju da mi se pojavi neka druga vizija, treba da se trudim da se povučem od nje, jer još nisam dovoljno ojačala. Rekli su mi da ne plešem; donosili su mi hranu, tako dobru i sa toliko dobrote datu, da je nisam mogla odbiti, pa sam je sa uživanjem jela. Kad su prošli i dani Izišlog Sunca, preuzeli su me izvesni učenjaci iz hejima. Vodiči su mi bili Korov, muškarac iz moje Kuće i Mlečna, jedna žena iz Opsidijana. Bilo je vreme da počnem da učim kako da prepričam viziju.

Kad sam to počinjala, mislila sam da nema šta da se uči: kazaću šta sam videla i gotovo.

Mlečna je radila pomoću reči; Korov je radio pomoću reči, bubnja i matričnih napeva. Tražili su od mene da idem veoma sporo, da svaki put kažem samo po malo, ponekad samo jednu reč, i da ponavljam ono što sam dotad rekla, uz pevanje matričnih napeva, da bi se što veći deo vizije mogao zaista dozvati u sećanje i dati, i to tako da i ubuduće ostane mogućnost da se doziva u sećanje i daje.

Kad sam počela na ovaj način da otkrivam šta znači kazati viđeno i kad su ogromna složenost vizije i njeni bezbrojni živopisni detalji preopteretili moju maštu i

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

nadmašili moju sposobnost opisivanja, uplašila sam se da ću izgubiti sve pre nego što uhvatim makar i jedan mali deo i da, čak i u slučaju da nešto zapamtim, nikad neću moći nijedan deo vizije da razumem. Moji vodiči su mi vraćali pouzdanje, stišavali su moje nestrpljenje. Mlečna je rekla: "Mi smo donekle uvežbani za ovo, a ti nisi nimalo. Moraš učiti da jednim zemaljskim jezikom govoriš nebo. Čuj: ako bi neka beba bila odneta na Planinu, da li bi mogla s nje da dopešači nazad, pre nego što je naučila da hoda?"

Korov mi je objašnjavao da ću, učeći da mentalno prihvatam ono što sam u viziji opazila, dospeti blizu stanja kad čovek živi u oba Grada istovremeno. "Zbog toga", rekao je on, "nije mnogo žurno".

Rekla sam: "Ali to će potrajati godinama i godinama!"

On je rekao: "Ti si u tom poslu provela već hiljadu godina. Žuč je rekla da si stara duša."

Smetalo mi je što često nisam znala da li se Korov šali ili se ne šali. To uvek smeta mladim ljudima; koliko god da mi je duša, možda, bila stara, moj um je imao samo petnaest godina. Bilo je potrebno da još neko vreme živim da bih, tek onda, shvatila da postoje mnoge stvari koje se jedino mogu iskazati ako se čovek istovremeno i šali i ne šali. Morala sam se vratiti iz Jastrebove Kuće sasvim u Kojotinu Kuću da bih to saznala, pa ipak i sad mi se dešava da to zaboravim.

Korov je nastojao da se šali, da šokira, da uzmuti nataloženo, to je bio njegov način; ali bio je blag čovek, nisam ga se plašila. Mlečne sam se plašila još od onog dana kad me je pogledala u Loži Krvi i rekla: "Radi čega si ti ovde?" Bila je velika učenjakinja i pevačica Lože. Njen način bio je stalno, strpljiv, bezličan, ali nije bila blaga osoba, nje sam se plašila. Prema Korovu je bila učtiva, ali jasno se videlo da njeno ophođenje prikriva prezir. Smatrala je da je muškarcu mesto u šumama, na njivama, u zanatskim radionicama, a ne među svetim i intelektualnim stvarima. U Loži sam jednom čula kad je Mlečna rekla onu staru dosetku, "Muškarac jebe mozgom, a misli kurcem". Korov je vrlo dobro znao šta ona misli, ali muškarci intelektualci navikli su da se u njihove sposobnosti sumnja i da se njihova postignuća omalovažavaju; činilo se da mu njena prezirivost ne smeta toliko kao, povremeno, meni. Jednom sam čak pokušala i da ga branim od Mlečne, rekla sam joj: "Iako je muškarac, misli kao žena!"

Time nisam ništa postigla, naravno; a ako je ta moja tvrdnja i bila do neke mere istinita, sasvim istinita sigurno nije bila, jer ja o onoj stvari koja mi je bila najvažnija nisam mogla razgovarati sa Korovom, muškarcem, i to muškarcem iz moje Kuće; a sa Mlečnom, tako nadmenom i strogom, ženom koja je ceo svoj život provela u celibatu, nije vredelo ni da pokušavam da govorim o toj stvari. Počela sam, jednom, osećajući da moram, a ona me je prekinula. "Ono što dolikuje da ja o tome znam, već znam", rekla je. "Vizija je prestupanje! Ovu viziju treba deliti; prestupanje, ne."

To nisam razumela. Silno sam se bojala da će me, čim iziđem iz hejima, opet uhvatiti onaj moj raniji život, da ću opet ići pogrešnim smerom, putanjom pogrešnog mišljenja i oćajanja. Nekih pola meseca posle Sunca počela sam da govorim da sam još suviše slaba i bolesna i da ne bih mogla da se iselim iz hejima. Na ovo je Korov odgovorio: "Aha! Pravi čas da kreneš kući!"

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Smatrala sam da je izuzetno bezosećajan. Radeći sa Mlečnom, počela sam, od silne brige, da plačem, pa uskoro rekoh: "Kamo sreće da nikad nisam imala tu viziju!"

Mlečna me je pogledala, bio je to jedan kratak, oštar pogled preko očiju, kao da me je ošinula grančicom po licu. Rekla je: "Nisi ti imala viziju."

Šmrcala sam i gledala Mlečnu.

"Nisi imala ništa. Nemaš ništa. Kuća stoji. Ti možeš da živiš u jednom njenom kutu, ili u njoj celoj, ili da iziđeš iz nje, kako ti je volja." Tako je rekla Mlečna i ostavila me.

Ostala sam u sobici sama. Počela sam da je razgledam, tu malu, toplu prostoriju čiji su zidovi, pod i krov bili od zemlje, ispod zemlje. Židovi, zemlja: cela, nemenjana. Izvan njih nebo: celo, nemenjano. Ta soba bila je Vaseljena sile. Ja sam se nalazila u svojoj viziji. A ne ona u meni.

I tako sam se vratila kući, da u njoj stanujem i da se trudim da ostanem na ispravnom putu.

Skoro svakog dana odlazila sam i u hejime da učim sa Korovom ili u Ložu Krvi da učim sa Mlečnom. Zdravlje mi je bilo sasvim dobro, ali sam još bila umorna i dremljiva, pa moje domaćinstvo nije dobijalo mnogo rada od mene. Svi u mojoj porodici, osim mog tate, bili su delatni, nemirujući ljudi, željni da rade i da pričaju, ali nikad da se skrase. Među njima sam se posle mesec dana življenja u hejimama osećala kao oblatak u planinskom potoku, stalno pomerana i bacana tamo-amo. Ali mogla sam opet na posao sa tatom. Mlečna mu je preporučila da me vodi sa sobom kad ide na rad. Korov joj je postavio pitanje da li je to opravdano, rekao je da taj zanat predstavlja spiritualnu opasnost, ali Mlečna je odgovorila onim strpljivim, pokroviteljskim tonom kojim se obraćala muškarcima: "Ne brini o tome. Ona je svoju sposobnost stekla zahvaljujući opasnosti."

I tako sam se vratila radu sa električnom silom. Učila sam tu umetnost pažljivo i trezno i nisam više nikakav požar izazvala. Učila sam bubnjanje sa Korovom i govorenje o misterijama sa Mlečnom. Ali sve je to bilo sporo, sporo, a moj strah je neprestano rastao: strah i nestrpljenje. Slika jahača onog riđeg konja nije mi, kao ranije, bila na umu, ali je bila središte mog straha. Na jahanje nisam išla uopšte, izbegavala sam sasvim one moje prijatelje koji su negovali konje, izbegavala sam i pašnjake na kojima su konji bili. Nastojala sam da nikad ne razmišljam o Plesu Leta, niti o igrama i trkama. Pokušavala sam da ne razmišljam ni o vođenju ljubavi, iako je sestra moje majke imala novog muža i sa njim svako veče u sobi do moje vodila ljubav, uz obilje zvukova. Počela sam da se plašim sebe i da osećam prema samoj sebi odbojnost, pa sam postila i pročišćavala se da bih postala slabija.

Korovu nisam o tome rekla ništa, jer me je sprečavao stid; ali ni Mlečnoj nisam nikad ništa rekla, jer me je sprečavao strah.

Tako je minuo Ples Sveta, a sledeći na redu bio je Mesec. Sve jači strah obuzimao me je pri pomisli na taj ples, osećala sam se kao da me je na neki način stegao u zamku. Kad je nastupila prva noć Meseca, sišla sam u svoje hejime, rešena da tu i ostanem čitavo vreme i da zatvorim uši za pesme ljubavi. Počela sam da bubnjam jednu

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

vizijsku melodiju koju je Korov bio doneo sa svojih vilinkonjičnih vizija. Tako reći istog trenutka dospela sam u zanos i ušla u kuću gneva.

U njoj je bilo crno i vrelo, sa povremenim sevovima žućkaste svetlosti koji su podsećali na toplinske munje i sa tupom, mumlajućom bukom ispod nogu i u zidovima. Tu je bila i jedna starica, veoma crna, sa premnogo ruku. Pozvala me je, ne mojim tadašnjim imenom, Vočkica, nego imenom Zlatna Detlica: "Detlice, ovamo! Zlatna Detlice, ovamo!" Shvatila sam da je to moje ime, ali nisam prilazila.

Stara je rekla: "Šta si se tol'ko umusila? Zašto ne ideš da se jebeš sa tvojim bratom u Čukulmasu? Čeznja, neuslišena, jeste truljenje. Ne Sme je robovlasnik, a Ne Treba je rob. Energija, sputana, okreće točkove zla. Pogledaj šta ti sa sobom vučeš! Kako možeš da trčiš putanjama okreta, kako možeš da rukuješ silom, tako sputana lancima? Sujeverje! Sujeverje!"

Uvidela sam da su mi obe noge pritegnute bukagijama uz jednu ogromnu stenu od kamena serpentina, tako da nisam mogla ni da se maknem od nje. Plašila sam se da će se ta stena, ako padnem, prevaliti preko mene i da će me zgnječiti.

Stara je rekla: "Šta ti je to na glavi? Nije to veo za Ples Meseca. Sujeverje! Sujeverje!"

Digla sam ruke i otkrila da mi je glava pokrivena teškim šlemom načinjenim od crnog minerala opsidijana. Gledala sam i slušala kroz to crno, mutno staklo, koje mi je bilo namaknuto i preko očiju i ušiju.

"Skidaj to, Zlatna Detlice!" rekla je baba.

Rekla sam: "Neću kad ti tražiš!"

Jedva sam je videla i čula, zato što mi je šlem, sve teži i deblji, pritiskao glavu, a obla stena me gurala u noge i leđa.

Povikala je: "Otrgni se! Prevrnućeš stenu! Oslobodi se!"

Nisam htela da je poslušam. Opredelila sam se za odbijanje. Dohvatila sam taj opsidijanski šlem i počela ga navlačiti još jače na uši i oči i čelo, tako da je najzad utonuo i postao deo mene, a onda sam se utisnula sva u stenu tako da je postala deo mojih nogu i tela. Stala sam, onda, vrlo kruta, teška i tvrda, ali sposobna da hodam i da vidim i čujem, sad kad to tamno staklo nije prekrivalo moje uši i oči nego je bilo deo njih. Videla sam da čitava ta kuća gori, da bukti i šiklja dimom: podovi, zidovi, krov. Jedna crna ptica, vrana, proletala je kroz dim iz jedne sobe u drugu. Ona stara žena je gorela, dim je izbijao iz njene odeće, mesa i kose. Vrana je obletela oko nje i viknula meni: "Sestro, iziđi napolje, bolje će ti biti da izideš napolje!"

Ničeg nema osim gneva u kući gneva. Rekoh: "Ne!"

Vrana je graknula i rekla: "Sestro, vode uzmi, vode izvorkinje!" Onda je izletela kroz plamteći zid kuće. U samom trenutku izlaženja, pogledala je nazad ka meni muškim licem, lepim i jakim, sa kovrdžavom, vatrenom kosom koja je strujala nagore. Onda su ti zidovi vatre utonuli u zidove serpentinske hejime u kojoj sam sedela i lupkala po tronotnom bubnju. Bujjala sam i sad, ali drugačijim obrascem, novim.

Posle ove vizije zvali su me Zlatna Detlica; učenjaci su se saglasili da je najbolje koristiti ono ime koje od te bake dobiješ, čak i ako ne postupaš u skladu sa onim

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

što je govorila. Posle ove vizije otišla sam na Izvore Reke, kao što mi je Vrana preporučila; a posle toga oslobodila sam se straha od svoje čežnje.

Ona središnja vizija je središnja, ona nije namenjena ničemu izvan sebe; uistinu, ništa izvan nje i ne postoji. Ono što sam videla u Devetoj Kući, to jeste, na način kako oblak jeste i kako planina jeste. Mi takve vizije koristimo, pravimo od njih značenja, nalazimo u njima slike, živimo od njih, ali one nisu za nas, niti su o nama, baš kao što ni ovaj svet nije ni jedno od ta dva. Mi smo deo njih. Postoje i druge vrste vizija, koje su, sve, udaljenije od središta, a bliže smrtnome "ja"; jedna od njih je ona prekretna, koja govori o sopstvenom životu jedne osobe. Vizija u kojoj me je ta baka imenovala bila je prekretna.

Došlo je Leto i ljudi su sišli iz Čukulmasa. Moj brat iz Serpentine sad nije jahao svog ridana na trkama; jahala ga je jedna devojka iz čukulmaskog Opsidijana, a on je jahao jednu riđu kobilu. Ridan je pobedio na svim trkama i dobio silne hvale. Rekli su da posle tog leta on više neće trčati, već da će biti upotrebljen za priplod. Nisam jahala, ali sam gledala igre i trke. Teško je reći kako sam se osećala. Grlo me je bolelo sve vreme, a u sebi sam neprestano ponavljala: zbogom, zbogom! Ali ono čemu sam ja govorila zbogom bilo je već iščezlo. Ožaljivala sam, ali nimalo dirnuta. Ta cura bila je dobra jahačica, bila je i veoma lepa i ja sam pomišljala da će njih dvoje možda učiniti zalaženje dublje u kopno zajedno; ali to me nije povređivalo, nije me čak ni zanimalo. Ono što sam želela bilo je da odem iz Teline, da počnem da živim onim životom koji sledi posle takve prekretno vizije, posle takve okretno, ali ne kružne, putanje.

I tako sam ja u srcu letnjeg doba krenula sa Korovom uzvodno do Izvora Reke u Vakvahi.

Na Planini sam živela u serpentinskoj gostinskoj kući i radila uglavnom kao električarski pomoćnik na svakojakim sitnim poslovima u svetim zgradama i zgradama Arhive i Berze.

Svakog jutra izlazila sam iz kuće u vreme izlaska sunca. Na celom prostoru iza i ispod trema te kuće videla bih, tada, ogromnu belu perjanost, letnju maglu tako poleglu da je Dolina bila nje puna; a prvi zraci sunca davali su blistavost vrhuncima Planine iza mene. Onda bih pevala kako su me naučili:

"Pumina ovo je Dol,
gde budi se i šeta lav,
u Sedmoj Kući ona sja,
Dolina najmilija!"

Kasnije, u sezoni kiša, ta puma se šetala i po samoj Planini, zatamnjujući vrhunce i Izvore oblacima i sivom izmaglicom. Probuditi se u tišini te bezkišne, sveskrivajuće magle značilo je probuditi se u snu, disati lavljim dahom.

Provodila sam znatan deo svakog svog dana na Planini u hejnimama, a ponekad sam i spavala u njima. Radila sam sa učenjacima i vizionarima Vakvahe na poboljšanju tehnika re-vizije, zatim prepričavanja vizije i muzike. Nisam mnogo vežbala ples niti

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

slikanje, jer za te stvari nisam imala dara, ali sam vežbala prisećanje i iskazivanje pisanim i govornim jezikom i pomoću bubnja.

Imala sam tada, kao i mnogi ljudi, preuveličane predstave o životu vizionara. Očekivala sam da je to neka naporno, atletska, asketsko bivstvovanje, uvek opruženo ka neizgovorivom. A zapravo je to bio poprilično dosadan način života. Kad je čovek u viziji, nije u stanju da se stara o sebi, a kad se iz nje vrati može se desiti da bude ophrvan silnim umorom, ili uzbuđen i zbunjen, a u oba ta slučaja potreban mu je mir, bez ičeg što bi mu skretalo pažnju i bez postavljanja ikakvih zahteva. Drugim rečima, vizionarstvo je kao rađanje dece, ili kao ma koji drugi naporan, neprekidni rad. Očekuje se da vršiocu tog rada pružite podršku i zaštitu. Ovo velikim delom važi i za re-viziju, a i za prepričavanje vizije, mada ta dva posla zahtevaju, ipak, nešto manje napora.

U gostinskoj zgradi postila sam samo pre velike vakve; jela sam malo, donekle sam pazila na izbor hrane, pila sam i pomalo vina, ali bevande. Ako ulaziš u viziju ili re-viziju, ne želiš da se stalno menjaš i da odlaziš različitim putanjama – jednom kroz veliko gladovanje, drugi put kroz pijanstvo, ili kroz kanabis, ili transpevanje, ili već kroz šta. Želiš umerenost i neprekidnost. Naravno, ako je neko predanik, stvari stoje drugačije, ali to nije rad, to je izgaranje.

Dakle, moj život u Vakvahi bio je dosadan i miran, uglavnom isti iz dana u dan i iz sezone u sezonu, bio je pogodan i prijatan i za moj um i za srce, tako da ništa drugo nisam želela. Na Planini, tokom svih tih godina, nisam uradila ništa osim što sam ponovno gledala i opisivala onu viziju Devete Kuće koja mi je bila data; prenela sam je najpotpunije što sam mogla učenjacima Serpentine za njihove zapise i tumačenja, po kojima se mi, kao narod, usmeravamo. To su bili dobri ljudi, prava rodbina, porodica moje Kuće, a ja sam najzad postigla da opet budem dete te Kuće, a ne izgnanica svojom voljom.

Mislila sam da sam došla kući i da ću tu proživeti sav svoj život, govoreći i bubnjajući, zalazeći u viziju i vraćajući se iz nje, plešući na divnom plesalištu Pet Visokih Kuća, pijući iz Izvora Reke.

Trava je stigla kasno, treće godine mog života u Vakvahi. Nekoliko dana posle njenog završetka i nekoliko dana pre početka Dvadesetjednodnevlja u jednom trenutku krenula sam da se popnem uz merdevine Serpentinških hejima, kad mi dođe Žena Sokolica. Ja sam mislila da je to neka žena iz hejima, sve dok nisam čula sokolski klicaj, "ki-jir! ki-jir!" Okrenula sam se, a ta žena je rekla: "Otpliši Sunce na Planini, Zlatna Detlice, a onda sidi. Možda bi trebalo da naučiš kako se boji tkanina." Nasmejala se i prhnula uvis kao soko, kroz ulaz.

Prišli su drugi ljudi, a ja sam još stajala u podnožju merdevina. I oni su čuli sokoličino klicanje, a neki su je i videli kako odleće u visinu, kroz ulaz hejima.

Posle toga, više nikad nisam imala ni vizije, ni re-vizije Devete Kuće niti ma koje Kuće ili vrste.

Bila sam ojađena, ali i laknulo mi je. Bilo je teško nositi onu stravičnu uzvišenost i teško donositi je, deliti sa drugima i davati i gubiti, i tako opet, i opet, iz

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

početka. Sve je to nadmašivalo moje snage i nije mi bilo žao što su re-vizije, ponovljene posete viziji, prestale. Ali kad sam pomislila da sam izgubila svu vizionarsku sposobnost i da uskoro moram napustiti Vakvahu, počela sam tugovati. Razmišljala sam o onom narodu za koga sam davno, kao dete, dok se još nisam bojala, verovala da mi je rod. Tih osoba više nije bilo, a sad sam morala otići i ja, ostaviti ove moje rođake po Kući u Vakvahi i nastaviti da živim među neznancima, do kraja svog života.

Jedan žensko-živeći muškarac iz Serpentine Vakvahe, Jelenjezik, koji me je poučavao i pevao sa mnom i davao mi prijateljstvo, video je da sam pokunjena i brižna, pa mi je rekao: "Čuj. Misliš da je sve učinjeno. Ništa nije učinjeno. Misliš da su vrata zatvorena. Nijedna vrata nisu zatvorena. Šta ti je rekla Kojota kad je sve počinjalo?"

Rekoh: "Rekla je, 'Ma, polako'. Dakle, da se ne uznemiravam."

Jelenjezik je zaklimao glavom i nasmejao se.

Rekla sam: "Ali Sokolica reče da odem dole."

"Nije ti rekla da se ne vratiš ovamo."

"Ali izgubila sam vizije!"

"Nisi pamet, međutim! Gde je središte tvog života, Zlatna Detlice?"

Razmišljala sam, ne mnogo dugo, i odgovorila: "Pa, tamo, u toj viziji. U Devetoj Kući."

Rekao je: "Tvoj život se okreće oko tog središta. Samo, nemoj sputavati svoju pamet stalnim kukanjem za tom vizijom! Pa znaš da ona nije tvoje ja. Sokolica kruži oko sokolskih želja. Načinićeš zaokret, doletećeš kući i naći ćeš da su ti vrata širom otvorena."

Otplesala sam Sunce na Planini, kao što je Žena Sokolica i rekla da učinim, a onda me je obuzelo osećanje da moram ići. Bilo je tada u Vakvahi izvesnih ljudi koji su nastojali da postignu viziju ili ekstazu neprestanim postom ili drogiranjem i koji su živeli u halucinacijama; takvim ljudima se dešavalo da više ne razlikuju viziju od svog maštanja i da žive bez posta i da neپرerstano izmišljaju svet. Plašila sam se da bih, ako ostanem, mogla početi da postupam kao oni; na to me je i upozorio Jelenjezik. Najzad, ja jesam u jednoj ranijoj prilici odlutala u tom pravcu. Zato sam rekla zbogom tom narodu i jednog hladnog jutra punog svetlosti krenula niz Planinu. Jedan mladi crvenokrili soko kružio je nad kanjonima, klićući "ki-jir! ki-jir!" – tako žalostivo, da sam se rasplakala.

Vratila sam se u domaćinstvo moje majke u Telina–nai. Moj ujak se bio oženio i odselio, pa je ta mala soba ostala samo meni; a to je bilo povoljno, jer se ona moja rodica udala, imala je i dete, domaćinstvo je bilo puno gužve i nemira kao i uvek, a to mi nikad nije prijalo, iako na našem jeziku moje ime, osim što označava 'ženku detlića', znači i 'treperenje, brzi bleskovi'. Vratila sam se opet radu uz moga tatu, učila sam sa njim i teoriju i praksu i posle dve godine postala sam član Mlinarske Umetnosti. On i ja smo i posle toga često radili zajedno. Život mi je bio gotovo isto onako smiren kao u Vakvahi. Ponekad sam provodila dane u hejimama, bubnjajući; vizija nije bilo, ali ona tišina unutar bubnjanja, to je bilo ono što sam želela.

I tako su sezone odmicala, a ja sam razmišljala o Sokoličinim rečima. Radila sam potpuno novu elektroinstalaciju u jednoj staroj zgradi, to je bila Kuća Sedam

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Stepenika u severoistočnom kraku Teline, i dok sam time bila zabavljena, tog vrućeg dana, jedan muškarac iz jednog od domaćinstava te kuće doneo mi je limunadu, malo smo i popričali, to se ponovilo i sledećeg dana. Bio je to jedan Plavoglinac iz Čukulmasa koji se oženio Serpentinkom iz Teline. Dato im je da imaju dvoje dece; ono mlađe je rođeno kao sevai. Ona je decu ostavila njemu i napustila kuću svoje majke, otišla je na drugi kraj grada i udala se za nekog Crvenotuglaša. Poznavala sam je, bila je to jedna od onih cura sa kojima sam se kockala kao dete, ali sa ovim muškarcem, Mirnovodenim, koji je stanovao tu, u kući babe svoje dece, nikada ranije nisam razgovarala. Radio je uglavnom kao hemičar, štavilac i kao kućni nastojnik. Razgovarali smo, dobro smo se slagali, sretili smo se radi daljih razgovora. Učinila sam s njim zalaženje dublje u kopno, pa smo odlučili da se venčamo.

Moj tata se tome protivio, jer je Mirnovodeni već imao dvoje dece u svom domaćinstvu, što je značilo da ja neću roditi nijedno; ali ja sam baš to i htela. Moja baka i majka nisu od srca podržavale nijedan moj postupak, zato što sam ja njih dve uvek razočaravala, a i zato što nisu želele još troje ljudi u našoj već pretrpanoj kući. Ali ja sam i to baš želela. Sve što sam, tih godina, htela, ostvarilo se.

Mirnovodeni i ta dvojica dečaka i ja napravili smo domaćinstvo u prizemlju Kuće Sedam Stepenika, u onom delu iznad koga je, na prvom spratu, stanovala njihova baba. Ona je bila lenja osoba, ali mnogo slatke naravi, veoma je volela Mirnovodenoga i decu, pa smo se dobro slagali. Živeli smo u toj kući četrnaest godina. Tokom sveg tog vremena ja sam imala ono što sam želela i bila sam zadovoljna, kao ovca sa dvoje jagnjadi na bezbednom pašnjaku; pasla sam pognute glave. I sve to vreme minulo je kao jedan dugi, letnji dan u ograđenim poljima ili u nekoj tihoj kući u kojoj su sva vrata pozatvarana da bi sobe ostale prohladne. To je bio dan mog života. Ono pre i ono posle toga bila je zora i bio je mrak, u kome stvari i senke stvari postaju jedno.

Naš stariji sin – eto, najzad je moja baka mogla nečim da bude zadovoljna – otišao je da uči u Lekarskoj Loži na Belosumpornom, čim je ušao u svoje godine pružanja grana, a do svoje dvadesete godine već je i stanovao tamo, više je vremena provodio u Loži nego u našoj kući. Mlađi sin je umro kad je odživeo šesnaest godina. Življenje sa njegovim bolom i sve većom nejakošću i posmatranje kako mu se parališu ruke i kako gubi vid navelo je njegovog brata da uči za izlečitelja, ali življenje sa tom neustrašivom dušom bilo je moja glavna radost. Bio je kao mladunče sokola koje je došlo u čovekove ruke da se ugrije, na tren; mladunče neustrašivo, bezazleno, ali ranjeno. Kad je daj dečak umro, Mirnovodeni je klonuo duhom i počeo da čezne za svojim starim domom. Ubrzo se vratio u Čukulmas da stanuje u kući svoje majke. Pokatkad sam mu odlazila u posetu tamo.

Ja sam se vratila u dom svog detinjstva, u kuću moje majke, gde su mi bili baka, majka, otac, tetka, rodaka i njen muž i dvoje dece. Bili su i sad ustumarani, bili su galamdžije; nisam htela da budem na takvom mestu. Odlazila sam u hejime i bubnjala, ali ni to nije bilo ono što sam želela. Nedostajalo mi je druženje sa Mirnovodenim, ali više nije bilo vreme da nas dvoje živimo zajedno; to je bilo obavljeno. Nešto drugo sam htela, ali nisam uspevala da utvrdim šta.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

U Loži Krvi jednog dana mi rekoše da je Mlečna, koja je sad bila zaista stara žena, pretrpela srčani udar. Moj sin je pošao sa mnom da je vidi i da joj pomogne u oporavku; a pošto je bila sama, ja sam pošla sa namerom da kod nje stanujem dokle god joj bude potrebna pomoć. Njoj je odgovaralo da me ima tu, pa sam ostala. Bilo je to udobno za nas obe; ali ona je tragala za svojim poslednjim imenom i učila je kako da umre, dok ja, iako sam joj u tom poslu mogla donekle pomoći i od nje štošta naučiti, još nisam za sebe želela da činim to isto.

Jednog dana, malo pre Leta, radila sam u smeštajnim ambarima iznad Mesečevog Potoka. Naša Umetnost tamo je namestila novi generator, a ja sam proveravala kablove koji su vodili do vršalica; nekima od njih bila je potrebna nova izolacija, zato što su miševi učinili onaj mišji posao. Radila sam, dakle, u mračnom, prašnjavom prostoru dovoljnom samo za puzanje, čula sam kako miševi trčkaraju iznad mene u gredama i između zidova. Uskoro sam primetila, jednim delom svoje pažnje, da se u tom prostoru za puzanje nalazi, sa mnom, pet–šest pripadnika nekog naroda. Bio je to narod sivkasto–smeđe boje, sa dugačkim, vitkim, belim šakama i stopalima i sa svetlucavim očima; nikada ih ranije nisam videla, ali sam imala osećaj da su mi poznati. Rekla sam, nastavljajući da radim: "Ja bih vas zamolila da ne skidate izolaciju sa žica. Mogao bi izbiti požar. Valjda postoji nešto bolje za jelo, u žitnom ambaru!"

Taj narod sa malo nasmejao, a jedan od njih, onaj koji je bio najtamnije boje, reče visokim, blagim glasom: "Posteljina."

Onda su pogledali iza sebe i otišli brzo i tiho. Neko drugi je bio tu. Osetila sam hladni talasić straha u sebi. U prvi mah nisam tu osobu mogla dobro videti u polumraku prostora za puzanje; onda videh da je to Korov.

"Više uopšte ne jašeš konje, Zlatna Detlice", reče on.

"Jahanje je za mladariju, Korove", rekoh.

"A ti si stara?"

"Blizu četrdeset."

"I ne nedostaje ti jahanje?"

Zadirkirivao me je, na onaj način kako su me ljudi svojevremeno zadirkivali da sam zaljubljena u rideg ždrepcu.

"Ne, to mi ne nedostaje."

"A šta ti nedostaje?"

"Umrlo mi dete."

"Zašto bi ti ono nedostajalo?"

"Pa mrtvo je."

"Pa mrtav sam i ja", reče Korov. To je bilo tačno. On je bio celih pet godina pre toga umro.

Onda sam znala šta mi nedostaje, šta želim. A želela sam samo da ne budem zatvorena u Kuću Zemlje. Nije bilo potrebno da prolazim kroz ova ili ona vrata, da ulazim i izlazim, bilo mi je dovoljno samo da vidim one koji to čine. Korova, na primer; a on je sad bio tu i nasmejao se malo, kao miševi.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Ništa više nije rekao, ali me je posmatrao iz senki. Kad sam završila posao, njega više nije bilo tu. Na izlazu iz ambara osvrnula sam se i videla jednu ambarsku sovu kako spava visoko na jednoj krovnoj gredi.

Vratila sam se kući, u Mlečnino domaćinstvo. Ispričala sam joj, za vreme večere, o Korovu i o miševima.

Slušala je, pa se malo i rasplakala. Bila je slaba, posle tog srčanog udara, pa se ona njena žestina povremeno okretala u suze. Rekla je: "Većito si ti ispred mene, oduvek si išla ispred mene!"

Do tog časa ja pojma nisam imala da mi ona zavidi. Ožalostilo me je to saznanje, a ipak, poželega sam da se nasmejem: kako mi upropašćavamo svoja osećanja. "Neko mora otvoriti vrata!" rekla sam. Pokazala sam joj ljude koji su već ulazili u sobu, ljude one vrste koju sam kao dete uspevala da vidim. Zнала sam da su mi oni, zaista, rodbina, ali nisam znala ko su. Zapitala sam Mlečnu: "Ko su oni?"

U početku je bila zbunjena, nije dobro videla, žalila se na ovo i ono. Ti ljudi su počeli da govore, a ona da odgovara. Ponekad su govorili ovim jezikom, a ponekad nisam razumela šta kažu; ali ona im je odgovarala sa puno volje.

Kad se umorila, oni su se tiho razišli, a ja sam joj pomogla da legne na postelju. Dok je tonula u san, ugledala sam jedno maleno dete koje je prišlo i leglo pored nje. Ona ga je zagrlila. Od tada je svake noći, sve do Mlečnine smrti te zime, to dete dolazilo da spava na njenoj postelji.

Pomenula sam ga jednom, rekla sam: "Tvoja kćer." Mlečna me je ošinula onim bič-pogledom, ali samo jednim okom, jer je jedino u njemu još imala moć vida. I rekla: "Ne moja. Tvoja."

I tako ja, evo, održavam sada tu kuću, sa mojom kćeri koju nikad nisam rodila, detetom moje prve ljubavi; pomažu i drugi iz moje porodice. Ponekad, kad metlom čistim pod te kuće, ugledam prašinu u mlazu sunca i vidim da prašina pleše u krivinama i zavojnicama, trepereći.

BELEŠKE:

str. 284# vetulu

Igra donekle nalik na polo, igrači jašu na konjima, koriste loptu ispletenu od pruća koju zahvataju i bacaju pomoću hvataljki koje imaju dugačke drške i na kraju deo nalik na korpku, takođe ispleten od pruća; vidi odeljak 'Igre' u Zaleđu knjige.

str. 285# sevai

Sevai znači 'sa navlakom'. Bio je to genetski poremećaj koji je uticao na motorne nerve, a kasnije se širio i na vegetativni nervni sistem. Očigledno povezan sa ostacima drevnih industrijskih toksina u zemljištu i vodi, u nekim područjima planete nije bio naročito čest; u drugima jeste. U Dolini, čak svako četvrto ljudsko dete bilo je mrtvorodeno zbog sevaija, a i kod životinja je bilo slično. Kao što Detlica kaže, što se

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

kasnije bolest ispolji, utoliko je blaži i sporiji njen razvoj, ali tok bolesti uvek je nezadrživo vodio ka onesposobljenju, slepilu, paralizi i smrti.

str. 292# učenjak

Ayaš znači i nastavnik i đak i onaj koji tek uči i onaj ko je već stekao veliko znanje, slično našoj reči učenjak 'na engleskom scholar, za razliku od scientist – naučnik'. Učenjaci u hejimama bili su žene i muškarci naklonjeni religiji i nauci; oni su održavali tu Kuću.

str. 293# ...Živi u oba Grada istovremeno...

Neobična slika za dve Ruke Sveta, Pet Kuća Zemlje i Četiri Kuće Neba.

NEKI KRATKI DOLINSKI TEKSTOVI

SOVA, KOJOTA, DUŠA.

Iz Biblioteke u Vakvahi.

Sova je letela po mraku. Njena krila nisu stvarala zvuk. Nije bilo nikakvog zvuka. Sova reče samu sebe samoj sebi: "Hu, hu, hu, hu." Sova čuje sebe; zato zvuk jeste; zvuk ulazi u vreme onda, četiri puta.

Zvuk se širi u krugovima po vodama tame, po vazdusima tame, širi se u kružnim, otvorenim putanjama ka spolja, iz otvorenih usta sove. Kao žabokrečina i odlomljene grančice i krila insekata na barskoj vodi, stvari nastaju, pogurane tim krugovima koji se kreću ka spolja. Blizu sovinih usta zvuk je jak, pa se stvari kreću brzo i čvrsto i jasno se razaznaju i jake su. Što dalje idu, krugovi postaju sve veći, ali sve slabiji, pa tamo nastaju stvari koje su spore, izmešane i polomljene. Ali sova je letela dalje i sve dalje, osluškujući i loveći. Jedno nije sve, a jednom nije uvek. Sova nije sve, nego je samo sova.

Kojota je klipsala kroz mrak, vrlo tužna, usamljena. Nije bilo ničeg za jelo u tom mraku, ničeg za gledanje, nikakvog puta ni načina. Kojota je sela u mrak i počela zavijati: "Jauu, jauu, jauu, jauu, jauu." Kojota čuje sebe; zato smrt jeste; smrt ulazi u vreme onda, pet puta.

Smrt sija. Stvara sjaj. Smrt je stvorila blistanje u vodi, blistanje u vazduhu, blistanje u bitisanju. Blizu Kojotinog srca sjaj je silan i stvari postaju jake i tople i pale se. Dalje od njenog srca, stvari su izgorele, slabe, nejasne i hladne. Kojota je krenula dalje i još ide, lovi živa bića i jede mrtva. Kojota nije ni život ni smrt, nego je samo jedna ženka kojota.

Pevanje duše i njen sjaj, idu ka spolja, ka hladnoći i mraku. Duša ućutana i hladna prilazi ka unutra, ka sijanju, ka pevanju uz vatru. Sova leti bez zvuka; kojota ide po mraku; duša miruje i sluša.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

*Muzička notacija kod Keša

LIČNOST I JASTVO

Ponudio Stari Poljski Zec iz Telina—nae svojim hejimama, serpentinskim.

U pevanju Trave kažu: Vaseljena jeste, a sve što postoji nalazi se u toj kući svih kuća.

Pa dobro, da li je vasiona ličnost? Mi joj se obraćamo kao osobi, govorimo "Heja!" kamenu, a i suncu kad izlazi "Heja! Svetinjo! Pozdravljam te!" Uzvikujemo svemiru kao nekoj ličnosti kad smo u divljini sami, uzvikujemo "Blagoslovi me kao što ja blagoslovim tebe, pomози mi u slabosti mojoj!" Koga mi to pozdravljamo? Koga blagosiljamo? Ko pomaže?

Možda u svim stvarima postoji jedna osoba, jedan duh kome upućujemo pozdrave kad je u nekoj steni i u suncu, duh za koga se pouzdajemo da će biti u svim stvarima da blagoslovi i da pomaže. Možda jednost Vaseljene ispoljava njega i možda jednost svakog bića, u svoj mnogovrsnosti bića, jeste simbol ili znak te jedne ličnosti, tog jednog duha. Možda je tako. Ljudi koji tvrde da je tako, kažu da je ta ličnost jastvo svih jastava ili drugost svih drugosti, da je ono jedno večno, da je bog. Neki čovek lenjog uma može reći da u kamenu živi duh, da u suncu živi vatrena ličnost, ali oni tvrde da u Vaseljini bog živi kao što ljudsko biće živi u kući ili kojot u divljini, da ga je on napravio i da ga sad održava u redu. Takvi ljudi veruju. Oni nisu lenjog uma.

Neki drugi ljudi imaju više uspeha u razmišljanju nego u verovanju; oni se čude i pitaju koga mi to pozdravljamo, koga blagoslovimo, od koga blagoslov tražimo. Da li, čineći to, mislimo baš na stenu samu, baš na samo sunce, na svaku stvar po sebi? Možda tako mislimo. Mi, najzad, živimo u ovoj kući koja samu sebe stvara i samu sebe održava u redu. Zašto bi se jedna duša plašila u svojoj sopstvenoj kući? Ne postoje neznanci. Zidovi su život, vrata su smrt; mi u svome radu ulazimo i izlazimo.

Ja mislim da mi jedni druge pozdravljamo i blagoslovimo i pomažemo. Jedni druge jedemo. Mi smo smo sakupljač i sakupljano. Gradeći i razgrađujući, mi pravimo i bivamo porušeni; rađajući i ubijajući, mi hvatamo u svoje šake i ispuštamo. Misleća ljudska bića i druge životinje, biljke, stene i zvezde, sva stvorenja koja misle ili su mišljena, koja su viđena ili vide, koja drže ili su držana, svi mi, svi smo bića iz Devet Kuća bivanja i svi plešemo isti ples. Ona plava stena govori mojim glasom, a reč koju izgovaram jeste ime te plave stene. Mojim glasom Vaseljena govori, a kad oslušnem tu reč koju ona izgovara, ta reč sam ja. Bivanje je hvaljenje. Ne znam u šta se to ima verovati.

Zato mislim da ću, uplašen, imati poverenja; nejak, blagosiljati; u patnji, živeti. Mislim da je ovako: pošto sam zatražio pomoć, ćutaću i slušaću. Neću služiti nijednoj osobi, niti ću zaključavati ijedna vrata. Zato mislim da ću živeti u ovoj Dolini najbolje što budem umeo i da ću tako i umreti ovde i pred otvorena vrata stići.

SPISAK STVARI KOJE ĆE BITI POTREBNE KROZ ČETIRI DANA

Nađeno na komadiću hartije načinjene od vlakana iz mahuna na jednom pašnjaku blizu hejima Unmalina.

1. Vrlo bockasti okrugli predmeti kao što su ljušture u kojima je seme nekih biljaka.
2. Nekoliko parčića polupane crvene nelakirane grnčarije.
3. Fina bakarna žica namotana na drveni kalem.
4. Veštački ili nađeni valjkasti predmeti rašireni na barem jednom svom kraju, neprobušeni.
5. Napisane reči ili oznake, mastilom, na debeloj hartiji.
6. Diskići koji odražavaju svetlost.
7. Seme čie ili mrtvi mravi.
8. Mlado magare.
9. Kiša.

VRANE, GUSKE, STENE

Neke od primedbi koje je izgovorio jedan starac iz Serpentine Kastoha-nae, Lešnik od Krajmosta Kuće, u razgovoru sa priređivačicom, snimljene sa njegovim dopuštenjem.

Po načinu na koji vrane hodaju možeš videti da one imaju dodir sa onim stvarima koje treba da znaš. Ali neće da kažu.

Kad vidiš kako hodaju guske, pomislila bi da ne znaju ništa, je l' tako? Ali kad ih vidiš kako lete, ili kad ih slušaš kako pričaju na vodi u svojim jatima i gradovima, a one nastavljaju da pričaju sve vreme dok lete – pa, pričaju one manje–više kao ljudi i znaju više o onim drugim stranama bregova – ma, kad ih vidiš ti kako lete, to njihovo pisanje, tad poželiš moć da ga čitaš!

Nisu sve stene jednako osetljive. Glavnina bazalta ne obraća pažnju. Ne sluša. Možda još razmišlja o vatrama u mraku. Serpentin, to je kamen uvek osetljiv. On je i od vode i od vatre, on se kretao i proticao kroz druge stene da bi dospeo na vazduh, uvek je na domaku da se razlomi, rasturi, pretvori u zemlju. Serpentin sluša i govori. Kremen je čudan kamen. Ostaje zaključan. Peščar, to ti je kamen za šake, oni razumeju jedno drugo, peščar i šake. Krečnjak, mi to nemamo ovde u Dolini. Nalazioci donesu poneki komad. Koliko sam ga ja video, smrtan je i pametan – to ti je kamen napravljen od mnogih života. Pričaju da u onim zemljama gde je teren krečnjački reke teku kroz njega, to su reke ponornice, idu kroz pećine, na sjaj ne izlaze. E, to bi čudno bilo. Rado bih ja takve pećine video. Granit iz Lanca Svetlosnoga zajednica je raznih stena, vrlo moćna i lepa. Kad se u njoj nađe liskun, pa zasvetluca, to je kao svetlost na moru, to je nešto divotno. Opsidijan je staklo, jašta, a staklo su i plovućac i pepelni kamen koji se nađe

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

oko Ama Kulkune. Te stene imaju svojstva stakla, imaju ivice, teku, drže svetlost. Opasne su to stene.

Sve u svemu, stene ne žive na isti način niti istom brzinom kao mi. Ali ti možeš kamen da nađeš, možda neku veliku stenu, možda parčence ahata u koritu potoka, pa kad ti njega pomno pogledaš, kad ga pipaš ili držiš u ruci, kad ga slušaš, ili ako malo zapevaš i popričaš s njim, mala svetkovina, ili miruješ i čutiš s njim, možeš da uđeš u dušu tog kamena donekle, a kamen u tvoju dušu, ako mu je volja. Većina stena živi dugo. Živele su one dugo pre ovog prolaženja pored njih, a živeće dugo i posle. Neke od njih su veoma stare, unuci nastanka Zemlje i Sunca. I kad se ništa drugo ne bi moglo od njih naučiti, to bi bilo dovoljno, ta velika starost bivanja. Al' ima mnogo drugog znanja u stenama, neke stvari mogu se razumeti samo uz njihovu pomoć. One će pomagati ljudima koji ih proučavaju i rade s njima i rukuju s pažnjom i zadovoljstvom, sa umnošću.

DUŠA CRNE BUBE

Iz Biblioteke Lože Crne Tugle u Sinšanu.

Postoje duše za koje je većina ljudi čula i o kojima će vam sujeverni ljudi rado pričati i pričati, onoliko; ali što se više um upinje da o dušama zna sigurno, sve teže je o dušama reći išta. Teško je znati jednu dušu; tu dokučilac dokučuje dokučivanje. Slike su znanje duše. Reči su slika slika. Najdublja od svih duša ima ovu sliku: miriše na podzemlje i kao buba je, kao krtica, ili kao crni crv. Ponekad je nazivaju dušom crne bube, ili tamnom strunom, ili dušom smrti. Ona nije ni senka ni slika tela, baš kao što ni telo, živo ili mrtvo, nije slika nje. Ona jede govna i sere hranu. Dok su druge duše i njihova tela u budnom stanju, ona obično spava, a budi se kad one padaju u san; onda prominu jedno pored drugog, ali glave ne okreću. Dok telo umire, duša smrti oživljava. Ona je ono što zaboravlja. Ona pravi greške, udese i mnoge snove. Kažu da obitava u podrumima Devet Kuća. Prima svoje telo vrlo nežno pri smrti i odnosi ga u mrak. Kad na pepeo spaljenog tela pada kiša, duša smrti može, ali ne mora, izići u vazduh. Ona je slepa i ogromno bogata. Ako siđeš u njena boravišta, biće ti dato mnogo. Ali onda je teškoća kako to sve doneti nazad sa sobom. Kad se obraćaš dubokoj duši, moraš zatvoriti oči; kad odlaziš od nje, nikako se ne osvrći. Kad kiša pada na vatru, duše smrti izlaze u vazduh i zatamnjuju ga. A dolaze na početku kišne sezone, kad noći postaju duge i kad je u vazduhu dim, kad se lože Reunije grade. Prsluk ili kaput od kože krtica, to je ono što na sebi imaju ljudi iz Lože Crne Tugle kad pevaju, poučavaju ili sanjaju. Crni kanap može biti vezan plesaču oko mišice ruke, ili oko srca, ili glave. Buba im može pokazati put. Nemoguće je upoznati tu dušu. Ona je najunutarnjija. Osoba umire ka njoj.

POHVALA HRASTOVIMA

Nastavna rubrika iz Serpentinskih hejima u Sinšanu.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Pet hrastova, onaj sa okruglom krošnjom i dugačkim žirevima na nagibima prema moru; onaj sa naboranom korom u našem čaparelu; onaj dugočaišni sa sivom korom; onaj veliki planinski; onaj štavilački sa cvetom nalik na cvet divljeg kestena i sa semenkama žireva; to su hrastovi koji zadržavaju lišće u kišnoj sezoni.

Četiri hrasta, onaj sa plavim lišćem kome je potrebna suva zemlja u korenu; onaj brdski sa izduženim listovima i finim drvetom; onaj sa crvenim lišćem i crnom korom, iz visokih brda; i hrast Dolinac, sa velikim obimom stabla, sa gustom senkom, onaj koga pisari hvale i koji živi pokraj voda i na osunčanim brdima; to su hrastovi koji gube lišće u kišnoj sezoni.

To su devet plemenitih i prijatnih sorti hrastova, to je drveće puno životne snage, drveće čiji su i muški i ženski cvetovi slatki, to su gradovi mnogih ptica i mnogih malih životinjskih naroda i naroda buba, oni daju mnogo senke, oni daju mnogo hrane, oni su veliki bogataši i zaslužili su velike pohvale.

REČI/PTICE

Tekst iz Madronske Lože.

Ono što uspeva sa rečima možda ne uspeva sa stvarima, a to reči, imajući u vidu da dva iskaza međusobno protivurečna ne mogu oba biti istinita, ipak ne znači tvrditi da suprotnosti ne postoje. Reč nije predmet; reč ima svoje načine, a predmet svoje. Istina je da se grad pravi od kamena, gline i drveta; istina je da se grad pravi od ljudi. Te reči jedna drugu ne potiru nimalo. Istina je da pticin put i duvanje vetra učine da pero padne; istina je da ja kad nađem pero na svom putu razumem da je palo za mene. Te reči se jednim delom međusobno osporavaju. Istina je da sve što postoji jeste onakvo kakvo mora biti i da ne postoji ništa osim igre opsena na vakuumu; istina je da sve jeste i istina je da sve nije. Ove reči jedna drugu poriču sasvim. Svet našeg života je tkanje koje ih spaja, razdvajajući ih. Svet je most između zidova jednog kanjona, svet su obale jedne reke u bezdanu, svet su i ptice koje preleću i šestare. One ne mogu biti na dva mesta u isto vreme. Ali mogu da prelete i da se vrate. Ceo život je jednom biću potreban da pređe preko tog mosta na drugu stranu. Ali ptice preleću tamo i nazad, preko tog kanjona, pevajući i govoreći s jednog kraja na drugi.

MAČKE OVDE BAŠ NE MARE

Nekoliko izreka, dosetki i oblutaka iz Doline.

Što si zapela toliko da čistiš kuću?
Pa biće zemljotres.

Kad bi od svega postojao samo po jedan primerak, bio bi to kraj sveta.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Izricanje suda je siromaštvo.

Kad se plašim, slušam nečujnost poljskog miša.

Kad sam neustrašiv, slušam nečujnost mačke koja je pošla u lov na miša.

Ako ne naučiš mašine i konje da rade ono što ti hoćeš, ali na njihov način, naučiće tebe mašine i konji da radiš ono što oni hoće, ali na tvoj način.

Ponovo ići gde si već bio: Uvećanje. Ići unatraške: Opasnost. Onda je bolje ići zaobilazno.

Mnoštvo, raznovrsnost, količina, preobilje.

Retkost, čistota, kakvoća, čednost.

Ništa ne može poboljšati vodu.

Više nego što je potrebno, to je život.

Dolina je Kuća Zemlje i Put Leve Ruke. Planina je šarka hejija–ifa. Ko stupi na Put Desne Ruke, taj se penje na Planinu, a sa Planine se penje u Kuću Neba, a kad se osvrne vidi Dolinu onako kako je vide mrtvi.

Biti jedouman znači biti neuman. Umnost se sastoji u tome da u svojoj svesti držiš mnogo različitih stvari i da posmatraš njihove međusobne odnose i razmere.

Osvojiti znači biti nepažljiv. Pažljivost se sastoji u tome da zadržavaš sebe i svoje postupke, u prikladnim odnosima i razmerama sa mnogim drugim bićima i namerama.

Uzeti znači biti bez radosti. Radovanje je kad primaš ono što ti je dato, a što nije moglo biti zarađeno umnošću ni zasluženno pažljivošću.

Veliki lovac: jedna strela u tobolcu, jedna misao u glavi.

Mačke su možda zelene negde drugde, ali ove mačke ovde uopšte za to ne mare.

Sve planine u kamičku.

Posedovanje je dugovanje, svojina je neopravdano nagomilavanje.

Kao i različit jesu kvasac–reči, one su u dubokoj zamišljenosti i iz njih se drugo izleže kao pile iz jajeta.

Bolji i gori jesu jaje–isisavajuće reči, ostave samo ljusku.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Brižnost se može dovesti u pitanje brižnošću, radost radošću.

Čitaj šta crvi pišu po listu madrone, pa ćeš hodati u stranu.

PANDORA U RAZGOVORU SA ARHIVARKOM BIBLIOTEKE
MADRONSKE LOŽE U VAKVAHA–NAI

PANDORA: Nećako, al' je divna ova biblioteka!

ARHIVARKA: U gradu koji je na Izvorima Reke jedino je i prikladno da biblioteka bude divna.

PAN: Ovo ovde izgleda kao kabinet za stare knjige.

ARH: Za stare i za one koje se lako raspadaju. Evo, ovaj rotulus – koja je to moćna kaligrafija. Kakvi divni materijali. Papir od lana: nije nimalo potamneo. Ovo, tu, je papir od mlečike. Dobra tekstura!

PAN: Koliko je star taj rotulus?

ARH: O, možda četiri stotine, pet stotina godina.

PAN: Kao Gutenbergova Biblija nama. Imate li, dakle, mnogo takvih starih knjiga i rotulusa?

ARH: Pa, eto, više ih ima ovde nego igde drugde. Veoma stare stvari zaslužuju obožavanje, zar ne. Zato nam narod donosi razne stvari ovde, kad postanu veoma stare. Jednim delom to budu koještarije.

PAN: Kako donosite odluku šta sačuvati, a šta baciti? Ova biblioteka zaista nije mnogo velika, kad čovek pomisli koliko se u Dolini piše...

ARH: Da, da, pravljenju knjiga stvarno nema kraja.

PAN: Ljudi, štaviše, donose hejimama spise, kao ponude...

ARH: Svi darovi su svetinja.

PAN: Pa onda bi sve biblioteke morale postati divovske, ako ne biste odbacali glavninu knjiga i spisa. Međutim, kako donosite odluku šta da zadržite, a šta da uništite?

ARH: Teško. Eto kako. Proizvoljno, nepravedno, uzbudljivo. Svakih nekoliko godina pokupimo sve iz biblioteka hejima. Ovde, u Madroni Vakvahe, Loža ima svake godine svetkovinu uništenja, između plesova Trave i Sunca. To su tajne svetkovine. Samo za osoblje. Jedna vrsta orgija. Ludilo čišćenja kuće – izvrtanje naopačke, ili reverzija, nagona gneždenja, želje za sakupljanjem. Razgomilavanje.

PAN: Uništavate vredne knjige?

ARH: O, da. Ko želi da ga one zatrpaju?

PAN: Ali važne dokumente i vredna književna dela mogli biste ubacivati u elektronsku memoriju, u Berzu, gde to ne zaprema nimalo pros...

ARH: To Grad Uma radi. Oni hoće da imaju snimak svega, baš svega. Mi im dajemo jedan deo. Šta je 'prostor' – samo komad praznine?

PAN: Međutim, neopipljive stvari – informacije...

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

ARH: Neka stvar može biti opipljiva ili neopipljiva, ali u oba slučaja ti moraš ili da je zadržiš, ili da je daš. Mi nalazimo da je bezbednije davati.

PAN: Ali u tome je čitav smisao postojanja raznih sistema za čuvanje i prizivanje informacija! Građa se čuva da bi bio na raspolaganju svakome ko za njim oseća želju ili potrebu. Informacije se prenose dalje, sledećim korisnicima – to je središnji čin ljudske kulture.

ARH: "Čuvanje raste; davanje teče." Davanje zahteva da se dobro razlikuje šta je šta; kao posao, davanje zahteva, možda, disciplinovaniju pamet nego čuvanje. Ovde dolaze disciplinovani ljudi, ljudi iz Lože Hrasta, istoričari, znalci, pisari, recitatori, pisci, oni su većito ovde, kao ono četvoro, vidiš ih, ljudi prepisuju šta im treba, prave beleške. Knjige koje niko ne čita, odlaze; knjige koje ljudi čitaju, odu tek posle nekog vremena. Ali sve knjige odlaze. Knjige su smrtno. Umiru. Knjiga je čin; dogodi se u vremenu, a ne samo u prostoru. Ona nije informacija, ona je odnos.

PAN: U utopijama su uvek ovakvi razgovori. Ja ti nameštam podsticaje, a ti daješ zanimljive, rečite i gotovo sasvim uverljive odgovore. Pa valjda nas dve možemo ovo malo bolje!

ARH: Ne znam, tetkice. Šta ako ja počnem da postavljam pitanja? Šta ako te zapitam da li si razmislila o mom neobičnom načinu korišćenja reči 'bezbedno' i da li si uzela u obzir opasnosti koje su u tvom društvu nastajale zbog onakvog vašeg načina čuvanja informacija?

PAN: Ovaj, pa...

ARH: Ko nadzire smeštaj i isporuku informacija? Do koje mere je građa stvarno raspoloživa svima onima koji je žele i kojima je potrebna, a do koje mere je 'raspoloživa' ali samo onima koji već znaju za nju i imaju dovoljno obrazovanja da je pribave i dovoljnu moć da to obrazovanje steknu? Koliko je pismenih u tvom društvu? A koliko je osposobljenih za upotrebu računara? Koliko je, među takvima, onih koji umeju da koriste biblioteke i elektronske sisteme skladištenja informacija? Koliko je pravih informacija na raspolaganju običnim, nevladinim, nevojnim, nespecijalizovanim, neobogatim ljudima? Šta znači reč 'poverljivo'? Šta seku sekači dokumenata – šrederi? Šta se kupuje novcem? U Državi, čak i demokratskoj, vlast je hijerarhijska i kako onda možete sprečiti da smeštaj informacija ne postane još jedan izvor moći moćnih – još jedan klip u velikoj mašini?

PAN: Nečako, ti si prokleta luditkinja.

ARH: Ne, nisam. Volim mašine. Moja mašina za pranje rublja meni je stara prijateljica. Ova štamparska mašina, ovde, pa, ona mi je i više od prijateljice. Vidi: prošle godine kad je umro Rudnik štampala sam ovu njegovu pesmu, u trideset primeraka, da je ljudi nose kući i daju hejimama. Evo, uzmi poslednji primerak.

PAN: Lepo štampano. Nego, varala si. Nisi postavila obično pitanje, nego retorsko pitanje.

ARH: Pa, dobro, znaš, ljudi koji žive u kulturama gde osim pisane postoji i usmena književnost imaju puno prilika da vežbaju retoriku. Ali moje pitanje nije bilo

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

samo trik. Kako vi postižete da informaciju čuvate, a da ona ipak ne postane vlasništvo moćnika?

PAN: Tako što nemamo cenzuru. Tako što imamo javne biblioteke. Tako što ljude učimo da čitaju. I da koriste kompjutere, da se uključuju u izvore. Imamo štampu, radio, televiziju koji nisu u suštini u zavisnom položaju prema vladi i oglašivačima. Ne znam. Postaje sve teže.

ARH: Nisam htela da te rastužim, tetkice.

PAN: Nikad mi se nisu sviđale utopije sa puno mudrijašenja. Uvek je u njima sve toliko telesno zdravije i mentalno zdravije i postojanije i prikladnije i ljubaznije i robusnije i mudrije i ispravnije nego kod mene i mojih prijatelja i u mojoj porodici. Ljudi koji znaju odgovore dosadni su, nećako. Dosadni, dosadni, dosadni.

ARH: Ali ja ne znam odgovore, a ovo nije utopija, teto.

PAN: Aha. Kao nije.

ARH: Ovo je samo jedan san, odsanjan u jednom rdavom vremenu, jedan evo-vam-ga-na onim ljudima koji se vozikaju u motornim sankama, proizvode nuklearno oružje i organizuju koncentracione logore, san jedne sredovečne domaćice; ovo je jedna kritika civilizacije, ali moguća samo civilizovanima, ovo je potvrđivanje koje glumata da je odbijanje, ovo je čaša mleka za dušu koja je sva odrana od kiselinskih kiša, pacifistička žan-žak-rusoovština je ovo i ples kanibala među divljacima u bezbožnom vrtu najdaljeg Zapada.

PAN: Eeeej. Ti ne možeš tako da govoriš!

ARH: Tačno.

PAN: Idi, pevuckaj heje, kao ma koja druga divljakuša.

ARH: 'Oću, al' samo ako ćeš i ti sa mnom.

PAN: Ne umem ja da hejošem.

ARH: Naučiću te, tetkice.

PAN: Ja ću učiti, nećako.

PANDORA I ARHIVARKA PEVAJU:

Heja, heja, hej,

heja, heja.

Heja, hej, heja,

heja, heja.

Hej, heja, heja,

heja, heja.

Heja, heja, hej,

heja, heja.

'To je petor-četvorna heja otpevana četiri puta. Može se pevati i četiri i pet puta, ili devet puta, ili koliko god puta vam drago, ili nijednom.'

OPASAN NAROD

BELEŠKA O OVOM ROMANU

Dolinski roman bio je roman, ne romansa; bavio se svakidašnjim životom običnih ljudi u nekom vremenu ne mnogo udaljenom od čitaočeve sadašnjosti. Oni činioci u njima koje bismo mi označili kao fantastiku ili natprirodnost, nisu, po shvatanju autora i njegovih čitalaca, bili to, niti išta blizu toga; uistinu, jedna od zamerki koje su romanima najčešće upućivali ljudi koji nisu voleli da ih čitaju bila je da su romani odveć realistični, bez vizije, da 'nikad ne izlaze iz Pet Kuća'.

Roman je, po pravilu, sadržao neke činjenične elemente, bio je zasnovan na nekom događaju za koji se znalo da se zaista desio, ili su, bar, u romanu korišćena imena ljudi koji su stvarno postojali pre nekoliko pokolenja. Kao i u gotovo svekolikoj keškoj književnosti izmišljenoga i u drami, mesto radnje u romanu bio je neki stvarno postojeći grad, neke stvarno postojeće kuće, ili neke kuće za koje se zna da su stvarno postojale. Kad bi autor izmislio nekakav deseti grad, opšte uverenje bi bilo da je to zloupotreba mašte, da je to protivurečenje stvarnosti, a ne dopunjavanje stvarnosti.

Dugi roman *Opasan narod* koji je napisala Govoreka iz Telina–nae bio je, naravno, posebno popularan u gradu u kome je napisan i u kome se njegova radnja dešava, ali dobro je bio poznat i širom čitave Doline; postojao je u jednom ručno slaganom izdanju koje je zacelo štampano u više od sto primeraka i koje su ljudi čuvali sa naklonošću i uvažavanjem. Taj roman prilično je dobar primer dolinskog romanesknog stvaralaštva. Drugo poglavlje tog romana, koje smo preveli i uključili u ovu knjigu, tipičan je primer kako su poglavlja takvih romana bila sazdana: pojavljuje se obrazac u kome se dvoje ljudi susreću, uspostavljaju 'šarku' ili 'okretanje ka rastanku', a zatim jedno od njih polazi, u pratnji neke treće osobe, na sledeći susret i tako dalje 'to je obrazac zvani hejija–if, više puta ponavljan'. U delu tako višeslojnom kao što je *Opasan narod* taj obrazac nije mehanički ponavljan, ali uvek je prisutan. Najneobičniji element knjige jeste način na koji Govoreka koristi dvosmislice, nepotrebna skretanja na druge teme, lažne nagoveštaje i lažne svedoke da bi prikazala i stalno produbljivala tajnu po pitanju gde je Kamedanova žena 'stvarno' otišla, s kim i zašto.

Ja sam vlastita imena davala, gotovo uvek, u prevodu; činilo se da tako treba, zato što dolinska imena imaju svoja značenja i to značenja koja su u svesti Dolinaca često prisutna i te kako živo. Međutim, prevodenje može voditi i ka lažnom osećaju bliskosti, ali i ka suvišnom osećaju čudnovatosti. Na primer, ime Kamedan znači 'onaj koji zalazi u mačju travu' ili 'on dolazi na postelju od trske' – predugo i prekomerno neobično za engleski jezik; to bih morala da skratim na Macotravac ili Trskokrevet. Zato sam, prevodeći ovo jedno poglavlje, ostavila imena likova u izvornom obliku; možda sam, takođe želela da čitaocu omogućim da stekne drugačiji utisak o narodu koji je takva imena nosio. Ime Govoreka, govor–reka, reka reči, na keškom jeziku glasilo je Arravna.

OPASAN NAROD

Drugo poglavlje

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Suva sezona bila je već dobrano zamakla u vrelinu i mirišljavi korovi su cvetali, trebalo im je još mesec dana da sazru. Jedne noći, kad je mesec bio već gotovo pun, mali dečak u Šamšinom domaćinstvu počeo je da govori u mraku. Rekao je: "Skloni to svetlo, majko! Mama, molim te skloni svetlo!" Kamedan je na šakama i kolenima prešao preko sobe i prigrlio dečka uz svoje telo, govoreći: "Tvoja mama će se uskoro vratiti, Zevalico. Molim te, spavaj sad." Otepevaio je uspavanku, ali dečkić nije mogao zaspati; zurio je kroz prozor, u mesec, a onda je plakao i skrivao lice. Kamedan ga je držao i osećao kako se vatruština uvlači u dečaka. Kad je dan počeo, Zevalica je bio sav vruć, slab i umno otupeo.

Kamedan je rekao Šamši: "Mislim da bi trebalo da pođem s njim u Lekarsku Ložu." A Šamša će: "Nije to potrebno; ne pravi gužvu; moj unuk će odspavati i groznice u njemu više neće biti." On nikad, pa ni sad, nije bio u stanju da se raspravlja s njom; ostavio je dete da spava i vratio se u tkačnice. Nameštali su tog jutra konac u tri metra široki razboj za platno i Kamedan je radio naporno, na dete neko vreme nije ni pomišljao; ali čim je taj posao završio, pohitao je nazad u Kuću Tvrdošljačnu.

Na domak zgloba grada sreo je Modonu koji je išao ka lovnoj strani sa svojim lukom za lov na jelene. Rekao je: "Znači, tu si ti, čoveče iz Lovačke Lože." Modona je rekao: "Znači tu si ti, Mlinaru", i zakoračio dalje, kad Kamedan reče: "Čuj, moja žena, Hveta, negde je u brdima, izgleda na lovnoj strani. Neprestano pomišljam da se možda izgubila. Molim te, pazi kad budeš odapinjao strele." Znao je da se pričalo da je Modona spreman da odapne strelu i na list koji pada. Nastavio je: "Mogao bi i da pozivaš glasno, na mestima gde ne tražiš jelene. Neprestano pomišljam da se ona možda povredila, pa ne može da se vrati."

A lovac reče: "Čuo sam kako ljudi govore da je neko ko je bio u Unmalinu kazao da je Hveta tamo viđena. Sigurno su to netačno pričali."

"Ne verujem da bi mogli biti sasvim u pravu", reče Kamedan. "Možda su videli neku ženu koja je izgledala kao Hveta."

Lovac reče: "Postoje li žene koje izgledaju kao Hveta?"

Kamedan se na to zbunio. Reče: "Moram ja kući, dete je bolesno." Produžio je kući, a Modona, široko se osmehujući, ode svojim putem.

Zevalica je ležao vruć i očajan u krevetu kad mu je Kamedan prišao. Šamša mu reče da nema razloga za zabrinutost, to isto rekoše i drugi u domaćinstu, ali Kamedan ostade u kući. Predveče je temperatura popustila i maleni dečko je počeo da govori i da se osmehuje, jeo je malo, pa zaspao. U noći, kad je mesec jedan dan manji od punoga zablistao kroz severozapadni prozor, Zevalica poviče: "O, majčice! Dođi k meni! Dođi!" Tad se Kamedan, koji je spavao tik do njega, probudi i pruži ruku. Oseti da je dečko vruć kao žar. Kamedan namoči tkanine u vodu i omota ih detetu oko glave, prsa i ručnih zglavaka i dade mu da pijucka hladnu vodu sa sokom kore vrbe. Izgaranje je popuštalo, najzad je dete opet moglo zaspati. Ujutro je dečko ležao spavajući čvrsto, a Šamša reče: "Noćas je bio vrhunac vatruštine. Sad je Zevalici potreban samo odmor. Idi ti samo, ovde nisi potreban."

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

*Lepljiva zevalica

Kamedan je otišao na tkačke tavane, ali nije mogao u celosti da upravi svoj um poslu.

Tog dana pomagao mu je Sahelm. On je Kamedana obično pratio i posmatrao pomno, učeći tu umetnost; ovog dana primetio je da Kamedan greši, a u jednom trenutku je čak morao reći: "Mislim da to možda nije u celosti ispravno", da Kamedan ne bi izazvao zaglavljivanje čitave mašine jednim naopako postavljenim kalemom. Kamedan je hitro oborio prekidač nadole i time isključio struju, a onda je seo na pod i stegao glavu šakama.

Sahelm je seo nedaleko od njega, prekrstivši noge.

Sunce je bilo u zenitu. Mesec je bio tačno nasuprot sunca i vukao je nadole.

Vazduh u tom nepomičnom tavanu bio je nepomičan i vreo, a prašina od tkanina, koja se uvek kretala po vazduhu kad su razboji radili, sad je lebdela bez kretanja.

Kamedan reče: "Pre pet dana moja supruga Hveta otišla je iz hejima Opsidijana. U tim hejimama kažu da je rekla da će se popeti na Planinu Izvora da bi njome šetala. U Loži Krvi žene kažu da je trebalo da se sretne sa nekim plesačima na jednom proplanku Izvor Planine, ali da nije došla. Njena majka veli da je pošla u Kastoha–nau da bi tamo boravila u domaćinstvu supruge njenog brata nekoliko dana. Njena sestra kaže da je Hveta verovatno otišla niz Dolinu, kao što je imala običaj da čini pre nego što smo se venčali, te da će opešačiti sama do morske obale i nazad. Modona kaže da su je ljudi videli u Unmalinu."

Sahelm je slušao.

Kamedan reče: "Dete se budi u groznici pod mesecom i upućuje joj neke reči. Baba kaže da je sve sasvim u redu. Ne znam šta ću. Ne znam gde da tražim Hvetu. Ne bih da se odvajam od deteta. Moram nešto preduzeti, a nema se šta preduzeti. Hvala ti što si me slušao, Sahelme."

Ustao je i opet uključio razboj u električnu silu. Ustao je i Sahelm, pa su prionuli na posao zajedno. Konac se neprestano kidao, kalem se stalno zaglavljivao. Sahelm progovori: "Ovo nije dobar dan za tkače."

Kamedan je nastavljao sa radom sve dok se razboj nije zaglavio, a tad su morali prestati. Onda je rekao: "Ostavi me samog, možda ću uspeti da raspetljam ovaj haos. Možda ja to mogu."

Sahelm reče: "Pusti da ja to uradim. Možda će dečku biti drago da te vidi."

Kamedan nije hteo da pođe, pa Sahelm zaključio da je bolje da ga ostavi. Sišao je sa tavana u vrtove lekovitih trava kod Mesečevog Potoka. Tamo je tog jutra sreo Duheu, a sad vide da je ona još tu. Sedela je ispod hrasta Nehage i jela svežu zelenu salatu. Sahelm uđe u senku tog hrasta, stade uz nju i reče: "Znači, tu si ti, Doktorka." Ona reče: "Znači, tu si ti, čoveče Četvrte Kuće, pa sedi." On sede uz nju. Ona nacedi limunov sok na listove salate i dade mu ih. Dokrajčili su salatu, a Duhea je isekla slatki limun na kriške, pa su ga pojeli. Sišli su na Mesečev potok da oplaknu ruke, onda su se

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

vratili u senku Nehage. Duhea je ranije zalivala, plevila, obrezivala i brala lekovito bilje, pa je vazduh bio prepun mirisa tu gde je ona bila i gde su korpe koje je ona napunila isečenim delovima ležale u senci, mrežicama pokrivena, i gde je položila ruzmarin i metvicu i limunov melem i raž na laneno platno da se na suncu suše. Nепrestano su dolazile mačke, željne da se domognu metvice čiji je miris sunce oslobodilo. Duhea je dala svakoj mački po jednu stabljiku, samo jednom, a na svaku koja se posle toga vraćala bacala je oblutke da je otera. Jedna stara, siva žena—mačka nепrestano je dolazila; bila je toliko debela da je obluci nisu boleli i toliko grabežljiva da je ništa nije plašilo.

Duhea reče: "Kuda te je ovaj dan dovodio na tvome putu dovde?"

Sahelm odgovori: "U tavana sa razbojima, gde je Kamedan od Tvrdošljačne."

"Hvetin muž", reče Duhea. "Da li se ona već vratila?"

"A odakle bi trebalo da se vrati?"

"Neki ljudi su govorili da je otišla na Izvore Reke."

"Pitam se da li im je ona rekla da tamo ide."

"To nisu rekli."

"Da li ju je iko od njih video da je tamo krenula, pitam se?"

"Niko to nije rekao", reče Duhea i nasmeja se.

Sahelm reče: "Evo kako jeste: ona je otišla na pet strana istovremeno. Ljudi su rekli Kamedanu da je otišla da se šeta sama po Planini Izvora i da učestvuje u plesu na Planini Izvora i da je otišla u Kastohu i u Unmalin i do Okeana. Njegov um pokušava da pođe za njom. Izgleda da ona nije ništa rekla njemu, ni o kakvom odlasku, pre nego što je krenula."

Duhea hitnu jednu šiškarku na debelu mačku, koja se primicala metvici sa jugoistoka. Mačka se odmače na pola domašaja kamena daleko, sede okrenuvši njima leđa i poče da umiva zadnje noge. Gledajući je, Duhea reče: "Ta tvoja priča, baš je neobična. Da li taj narod laže, možda?"

"Ne znam. Kamedan kaže da se dete noću budi i viče, a da baba kaže da je sve u redu."

"Pa svi su izgledi da je baka u pravu", reče Duhea, čiji je um bio zauzet metvicom, mačkom, vrelim suncem, senkom, Sahelmom i Duheom samom.

Duhea je u to doba već bila oko četrdeset godina proživela u Trećoj Kući. Bila je to žena niskog rasta, sa krupnim dojčkama, teškim kukovima, glatkim, finim rukama i nogama, žena usporenog i smirenog ponašanja, po prirodi sklona da čuva tajne, imala je pametan i valjano disciplinovan um. Ime za Ložu, koje je sama sebi dala, glasilo je Mesečarka. Jedna devojčica, sada već zadevojčena, učinila je Duheu svojom majkom, ali Duhea se nije udala za devojčicinog oca, jednog Opsidijanca, niti za ma kog drugog. Duhea i ta devojčica živele su zajedno u domaćinstvu Duheine sestre u Kući Posle Zemljotresa, ali ona je više vremena provodila na otvorenom prostoru ili u Lekarskoj loži, nego kod kuće.

Ona reče: "Ti imaš dara, Sahelme."

"Imam ja teret svoj", reče Sahelm.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

"Lekarima ga ponesi, ne Mlinarima", reče ona.

Sahelm je uperio prst: stara mačketina privlačila se metvici polako sa jugozapada. Duhea je hitnula parče kore drveta na nju, ali je mačka, ipak, jurnula na metvicu. Duhea je ustala i pojurila mačku, sve dole do potoka, onda se vratila, vruća, i sela opet pored Sahelma na travu, u senku.

On reče: "Kako bi mogla jedna osoba da pođe na pet strana odjednom?"

"Jedna osoba bi mogla da pođe na jednu stranu, a četvero ljudi bi moglo lagati."

"Radi čega bi lagali?"

"Možda iz zlobe."

"Da li je Kamedan uradio nešto čime bi navukao zlobu na sebe?"

"Nisam nikad čula da jeste. Ali Modona je jedan od onih koji pričaju gde je ona, je li tako?"

"Mislim da ga je Kamedan pomenuo."

"Pored zlobe, postoji i lenjost – lakše je naći nekakvo objašnjenje, nego biti zaokupljen pitanjima. Osim zlobe i lenjosti postoji i taština – ljudi neće da priznaju da ne znaju gde je ona, pa onda govore tonom autoriteta: otišla na Izvor Goru, otišla u Vakvahu, otišla na Mesec! Ma, ja ne znam kuda je otišla, ali znam neke od razloga zbog kojih bi oni koji takođe ne znaju mogli reći da znaju."

"A zašto nije sama rekla, pre polaska?"

"To ne znam. Poznaješ li Hvetu dobro?"

"Ne. Ja sa Kamedanom radim."

"Jednako je lepa kao i on. Kad su se venčavali, narod ih je nazivao Avar i Bulekve. Kad su plesali u Venčanoj Noći, bili su kao oni koji plešu na dugi. Ljudi su ih gledali zadivljeno."

Pokazala je prstom: matora mačketina šunjala se ka metvici, kroz divlji ječam, iznad obale potoka. Sahelm je hitnuo jednu šiškarku koja joj se zakotrljala između prednjih i zadnjih nogu, pa mačka odskoči u vazduh i pobeže niz potok. Sahelm se nasmejao, a Duhea se nasmejala s njim. Gore, u Nehagi, plava čavka je zakričala, a veverica uzvratila svojim povikom. Pčele u žbunovima lavande u blizini stvarale su buku nalik na večno vrenje.

Sahelm reče: "Kamo sreće da nisi rekla ono kako je otišla na Mesec."

Duhea reče: "Žao mi je što sam to rekla. Izletelo mi je to, bez smisla, glupo. Reč – mehurić."

"I dete je Opsidijanac", reče on.

Pošto nije znala da je Hvetino detence bolesno, nije razumala zašto on to pominje. Već se bila umorila od razmišljanja o Hveti, a bila je i pospana pošto se najela salate u tom dugom, vrućem, poznom popodnevju. Ona reče: "Molim te, goni mačke odavde neko vreme, ako nemaš ništa drugo što bi radije činio, a ja ću da odspavam."

Nije sasvim zaspala, povremeno je gledala Sahelma kroz trepavice, ispod kose. Sedeo je mirno, bez ijednog pokreta, nogu prekrštenih, zglavke šaka položio je na kolena, leđa su mu bila prava kao bor. Iako je bio mnogo mlađi od Duhee, nije izgledao

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

mlad, u tom mirnom sedenju. Dok je govorio, izgledao je kao dečak; a sad, nepomičan, izgledao je kao starac, kao stena.

Kad je odremala, digla se u sedeći položaj, odmornena, i rekla: "Dobro sediš."

On reče: "Mene su dobro obučili da sedim, da vidim, da slušam. Učitelj u mojim godinama izrastanja grana u hejimama Žute Tugle u Kastohi rekao mi je da sedim nepomičan sve dok ne postignem da vidim i čujem svaki prizor i zvuk iz svih šest pravaca odjednom i dok ne postanem sedmi."

"Šta si video?" reče ona. "Šta si čuo?"

"Sada, ovde? Sve i ništa. Moj um nije bio nepomičan. Nije hteo da sedne. Zatrčavao se čitavo vreme tamo i ovamo, kao ona veverica gore u krošnjji."

Duhea se nasmejala. Dohvatila je iz trava jedno pačije pero, zapravo deo paperja, lakša od daha. Rekla je: "Tvoj um je veverica; Hveta je izgubljeni žir."

Sahelm reče: "Istinu kažeš, o njoj sam razmišljao."

Duhea je dunula u perce, ono je poletelo vazduhom i doplovilo opet dole, u trave. Ona reče: "Vazduh postaje prohladan." Ustala je i otišla da se pobrine za to lekovito bilje koje se sušilo, naslagala ga je na poslužavnike ispletene od pruča ili vezala u svežnjeve i okačila. Poslužavnike je složila jedan na drugi, a Sahelm joj je pomogao da ih odnese do magacina kojim se Lekarska Loža služila. Bila je to zgrada jugozapadno od severozapadnog zborišta, napola ukopana u zemlju, sa kamenim zidovima i kedrovim krovom. Čitava zadnja soba te zgrade bila je prepuna lekovitog bilja, već osušenog i onog koje se tek sušilo. Duhea je, u tu sobu stupajući, pevala. Dok je slagala i okačinjala bilje, nastavila je da šapuće pesmu.

Stojeći na ulazu, Sahelm reče: "Ovde su mirisi jaki. Prejaki."

Duhea reče: "Pre nego što je video, um je mirisao, kušao i dodirivao. Čak i slušanje je najistančanije dodirivanje. U ovoj Loži osoba često mora da sklopi oči da bi učila."

Mladi čovek reče: "Vid je dar Sunca."

Lekarka reče: "Meseca takode."

Dala mu je stabljičicu slatkog ruzmarina da zadene u kosu i dajući je, rekla: "Mislim da je tebi potrebno ono čega se bojiš. Nezadovoljna sam što su te Mlinari uzeli, čoveče iz Kastoha-nae!" On je prihvatio stručak ruzmarina i omirisao ga, ništa ne govoreći.

Duhea je otišla iz magacina, pošla je u Posle Zemljotresa.

Sahelm je otišao u Kuću Između Voćnjaka, poslednju u srednjoj ruci tog grada, gde je živeo otkad mu je Kailikuša rekla da ode iz njenog domaćinstva. Jedna porodica Žute Tugle u Između Voćnjaka imala je praznu sobu sa balkonom, pa ju je dala Sahelmu na upotrebu. Te večeri on je kuvao večeru za porodicu, a kad su sve raščistili i oprali, krenuo je nazad putanjom ka unutra i poprečno, ka Tvrdošljačnoj. Sunce je bilo zašlo iza njegovih leđa, pun mesec se dizao pred njegovim očima, iznad severoistočnog planinskog lanca. Sahelm se zaustavio na jednom mestu u baštama, tamo odakle je ugledao Mesec između dve kuće. Stajao je nepomično, upirući oči u Mesec, koji je blistao, dižući se i postajući sve beliji, na nebu tamnoplave boje.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Ljudi iz nekog drugog mesta dolazili su tada ka unutrašnjosti grada i tu prolazili, tri magarca, tri žene i četiri muškarca. Svi su nosili rančeve na leđima i šesire navučene do ušiju. Jedan od muškaraca svirao je na četvoronotnom bubnju za prste, koji mu je bio okačen kanapom o vrat, dok su prolazili. Jedan osoba je odozgo, sa balkona prvog sprata, pozdravila ove neznance, govoreći: "Hej, Dolinci, znači tu ste vi!" Drugi ljudi su izišli na tremove i balkone drugih kuća da vide nailazak tolikog broja stranaca. A stranci su stali, čovek sa bubnjem za prste zakuckao je noktima po njemu da bi stvorio tvrd, čist zvuk, odsvirao je jednu pesmu kiše i povikao: "Hej, narode ovog grada Telina-nae, znači vi ste na sreću i divotu tu! Stižemo među vas ovako na dve i na četiri, ukupno na dvadeset šest nogu, teglimo pete od umora, plešemo na prstima od radosti, govorimo i njačemo i pevamo i u svirale sviramo i bubnjamo i gruvamo u hodu i tako ćemo sve dok ne stignemo do pravog mesta i vremena, a tu ćemo stati, ostati, slikati, oblačiti i menjati svet za vas!"

Jedna osoba je doviknula sa nekog balkona: "Koja predstavu ćete?"

"Kako vam drago!" uzvratilo je bubnjar jednako glasno.

Ljudi su počeli dovikivati nazive pozorišnih komada koje su želeli da gledaju. Bubnjar je za svaki od tih vikao: "Da, odigraćemo to, da, da, odigraćemo to", tako da je obećao da odigraju sve, već sledećeg dana, na srednjem zborištu. Jedna žena doviknu sa prozora: "Ovo je pravo mesto, glumci, ovo je pravo vreme!" Bubnjar se nasmejao i pokretom ruke dao znak jednoj od žena, koja iziđe iz grupe i stade na jedno mesto gde je mesečina tekla blistava kroz vazduh i po zemlji, preko vrtova, između kuća. Bubnjar počeo da udara pet sa pet, a glumci zapevaše Nprekidni ton, žena podiže ruke visoko. Otplesala je jednu scenu iz komada Tobe, igrala je duha izgubljene supruge. Plešući, jauknula je nekoliko puta, glasom visokim i tankim. Klonula je u jednu šipku tame, u senku jedne od kuća, i činilo se da je iščezla. Bubnjar je promenio melodiju, frulašica je dohvatila svoju sviralu i počela da izvija jedan ples za udaranje stopalima o tlo; i tako, dozivajući i svirajući, glumci su otišli ka zborištu, ali samo devetoro njih.

Ona koja je dotad plesala pošla je sama kroz senku te neosvetljene kuće i najzad došla u blizinu Tvrdošljačne; našla se među velikim oleanderima sa belim cvetovima. Tu je, u beloj svetlosti, stajao jedan čovek, nepomičan, očiju uprtih u Mesec. Ona ga je takvog i videla dok su glumci svirali i pevali i dok je ona plesala ulogu duha: videla je da neko u toj bašti stoji leđima okrenut ka njima.

Dugo je stajala gledajući, iz senki oleandera, njega kako gleda Mesec. Onda je otišla, ostajući neprestano u senkama, do ruba vinograda Čeptaš, i sela u mešavinu tame i mesečine, blizu stabla jedne dugoruke loze. Odatle je gledala onog nepomičnog čoveka. Kad je mesec počeo sijati sa još veće visine na nebu, otišla je duž ruba tog vinograda do ugla voćnjaka kajsija iza Kuće Izdašnog Boravljenja i neko vreme stajala u senci tremova te kuće, gledajući njega. Još je bez ijedne kretnje bio, kad ona kliznu, opet kroz senke, prema galerijama onog zborišta gde su se drugi članovi njene družine ulogorili.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Sahelm je stajao mirno, glave sada zabačene, lica nagore okrenutog, očiju uprtih u Mesec. Svaki treptaj očnih kapaka bio je, za njega, spori udarac u bubanj. Nije bio svestan ničeg osim svetlosti Meseca i bubnjanja tame.

Kamedan mu pride, izgovorivši njegovo ime; to je bilo pozno u noći, kad su sva svetla u kućama bila već pogašena i kad je mesec bio nad jugozapadnim lancem. "Sahelme! Sahelme! Sahelme!" govorio je. Kad je četvrti put kazao: "Sahelme!" vizionar se pomakao, jauknuo, zateturao se i pao na šake i kolena. Kamedan mu je pomogao da ustane i rekao mu: "Idi u Lekarsku, Sahelme, molim te, idi tamo, učini to za mene."

"Video sam je", reče Sahelm.

Kamedan reče: "Molim te, idi kod lekara, u moje ime. Bojim se da pomeram dete, bojim se i da ga ostavim. Oni drugi tamo su ljudi, neće da učine ništa!"

Gledajući Kamedana, Sahelm reče: "Video sam Hvetu. Video sam tvoju ženu. Stajala je blizu tvoje kuće. Pored severoistočnih prozora."

Kamedan reče: "Dete umire." Pustio je Sahelmove mišice. Sahelm nije bio u stanju da stoji, opet je pao na kolena. Kamedan mu okrete leđa i otrča nazad u Tvrdošljačnu.

Požurio je u sobe svoga domaćinstva, umotao Zevalicu u posteljinu i poneo ga do izlaznih vrata zgrade. Šamša je pošla za njim, umotana ćebetom koje joj je pokrivalo i sivu kosu iznad očiju; govorila je: "Jesi li lud? Detetu je savršeno dobro, šta to radiš, kuda ćeš s njim? Počela je da doziva Fefinum i Tai, vičući: "Muž vaše sestre je lud, naterajte ga da stane!" Ali Kamedan je već bio izišao iz kuće, već je trčao ka Lekarskoj Loži.

U zgradi Lože nije bilo nikoga osim Duhee, koja nije mogla da spava pod punim mesecom. Čitala je uz svetlost svetiljke.

Kamedan je progovorio sa ulaznih vrata, zatim i ušao, noseći dete. Rekao je: "Ovo dete Prve Kuće veoma je bolesno, rekao bih."

Duheha je ustala, govoreći kao što doktori govore: "Dobro, dobro, dobro, dobro, da vidimo mi šta je to, polako". Pokazala je Kamedanu da položi dete na jedan ležaj od upletene trske. "Gušenje? Opekotina? Visoka temperatura, to je, a?" pitala je, a dok je Kamedan odgovarao, posmatrala je Zevalicu, koji je bio napola u budnom stanju, zbuđen, i koji je jecao. Kamedan ispriča na brzinu: "Prošle i preprošle noći ogromnu temperaturu je imao. Danju to prestane, ali kad se pojavi mesec on doziva svoju majku i to ponavlja mnogo puta. U domaćinstvu ne obraćaju pažnju, kažu da mu nije ništa."

Duheha reče: "Ostavi dete, dođi ovamo na svetlo." Pokušala je da ubedi Kamedana da se udalji od deteta, ali on je bio nepopustljivo rešen da mu dete mora ostati na dohvata ruke. Duheha reče: "Molim te, govori tiho, ako možeš. Ova osoba je pospana i malo uplašena. Koliko već vremena on živi u Kući Meseca?"

"Već tri zime", reče Kamedan. "Zove se Torip, ali ima nadimak, njegova majka zove ga Zevalica – po cvetu zevalici."

"Dobro, dobro, dobro, dobro", reče Duheha. "Da, mala osoba zlatne kože i malih lepih usta, vidim cvet zevalicu. U ovom trenutku nema povišene temperature u ovom cvetu zevalice, ili ako ima, nije mnogo povišena. Rđavi snovi, a i plakanje i buđenje u

noći, je li tako bilo?" Govorila je lagano i blago, a i Kamedan je odgovorio istim načinom. Rekao je: "Da, dečko plače i gori mi u rukama."

Lekarka je rekla: "Vidiš, ovde je tiho, a i svetlost je smirena, pa osoba ovde zaspi vrlo lako... Pusti ga sad da spava; dođi ovamo." Ovog puta Kamedan je pošao za njom. Kad su bili na drugoj strani sobe, kod svetiljke, Duhea reče: "Dakle, nisam dobro razumela, molim te, kaži mi iz početka, šta nije bilo u redu."

Kamedan se, tako stojeći, raspplaka. Reče: "Ona ne dolazi. On zove, ona ne čuje, ona ne dolazi. Nestala je."

Duhein um bio je u knjizi koju je dotad čitala, potom je sva njena pažnja bila posvećena detetu i tek sad, dok je on govorio i plakao, Duhea se setila svega onoga što je Sahelm rekao pod Nehagom to po podne.

Kamedan nastavi, glasnije. "Baba kaže da je sve u redu, da nema problema – majka nestala, dete bolesno, a sve u redu!"

"Tiše", reče Duhea. "Pusti ga da spava, molim te. E, sad slušaj. Nije dobro da ga nosaš tamo–ovamo, je l' tako. Nek dečko prespava celu noć ovde, a ti ostani uz njega, naravno. Ako će pomoći medicina, imamo lekove. Ako će pomoći dovodenje–unutra, održaćemo dovodenje–unutra, možda za vas obojicu; ili ćemo već uraditi šta god se bude činilo opravdanim postupkom, kad bude dan i kad se porazgovara, porazmisli i osmotri. A sad, ovde, najbolje je spavati, rekla bih ja. Pošto ja to ne mogu kad je na nebu pun mesec, sedeću na tremu, tamo, pokraj vrata. Ako on bude vikao, u snu ili budan, ja sam tu; biću budna, slušaću, pa ću čuti." Dok je to govorila, opružala je jedan madrac po podu pored trščanog ležaja, pa je onda rekla: "A sad, brate moj Serpentinče, molim te, lezi. Umoran si koliko i to dete. Ako hoćeš da nastavimo razgovor, evo, vidi, sedeću ovde na ulazu; ti možeš tu da ležiš i da govoriš, ja mogu ovde da sedim i da govorim. Noć najzad postaje svežija, biće bolja za spavanje. Da li ti je udobno?"

Kamedan joj se zahvali i ostade neko vreme ležeći u tišini.

Duhea je počela da peva pod–tonom jednu matričnu reč, ostavljajući interval i mesto za Kamedanovu tišinu. Njena kontrola glasa bila je izvrsna; pevala je sve tiše i tiše tako da je pesma na kraju postala nečujni dah i pretvorila se u mir. Posle nekog vremena Duhea se pomakla, sedeći i dalje pokraj vrata, da bi Kamedan znao da je pesma završena, ako želi da razgovara.

On reče: "Ne razumem ljude u toj kući, u toj kući majke ovog deteta."

Duhea je kazala samo nešto malo, da bi on znao da ga sluša. Kamedan nastavi: "Kad Mlinar ženidbom uđe u neku porodicu čiji je rad u svih Pet Kuća, ako su to starinski ljudi, ugledni, sujeverni, onda, znaš, tu može biti teškoća. Za svakoga. Ja sam to razumeo, razumeo sam kako su se oni osećali. Zato sam se pridružio Umetnosti Tkanine, postao sam tkač, kad sam se oženio. Moja nadarenost je mehanička, to je tako. Ne može se protiv svog dara, zar ne? Nego samo možeš da ga prihvatiš i da ga koristiš, možeš da ga uklopiš u svoje življenje sa ostalima, sa ljudima sa kojima si, sa svojim narodom. Kad sam video kako ljudi iz Teline idu u Kastohu zato što ovdašnji razboj za platno ne koristi niko, niti iko uopšte tka široka platna, pomislio sam: to je mesto za mene, to je rad koji će oni razumeti i o kome će govoriti sa odobravanjem, a ja ću koristiti svoju nadarenost i

svuju mlinarsku obučenost. Evo, već četiri godine sam član Tkaninske Umetnosti. Ko drugi u Telini proizvodi čaršave, platna, široke kućne materijale? Od kad je Houne otišao sa tih tavana, sav taj posao radim ja. Sad Sahelm i Asole–Verou uče tu umetnost sa mnom i dobro rade. Ja sam njihov nastavnik. Ali ništa od toga ne pomaže mi ni malčice, u kući moje žene. Baš njih briga za moj rad, to su mlinarska posla. Nisam čovek od ugleda, nemaju poverenja u mene. Žale što se ona nije udala za nekog drugog. Naš dečko, pa, to je mlinarsko dete. A, uostalom, samo dečak, muško. Šta mare one za njega. Pet dana, već pet dana je ona odsutna, ni reč nije ostavila, a one se ni za to ne brinu, kažu, ne brigaj se, što se ti uopšte uznemiravaš, kažu one, Hveta je oduvek volela da se prošetala dole, do obale mora, sama! Prave od mene budalu – onakvu budalu kakva bih, po njihovoj želji, trebalo da budem. Mesec se digne, dečko počne da je doziva, a one viču, sve je u redu! Beži nazad na spavanje, budalo!"

Glas mu je postajao jači; dete se promeškolo. Kamedan učuta. Posle nekog vremena Duhea tiho reče: "Molim te, reci mi kako je to Hveta otišla."

Kamedan reče: "Kući sam došao posle rada na generatoru na Istočnim Poljima. Zvali su me tamo, imali smo dogovor; znaš da se oko tog generatora moraju obaviti neki poslovi, a na Mlinarima je da o tome razgovaraju i odlučuju. To je potrajalo čitav dan. Došao sam kući, Tai je kuvao večeru. Nikog drugog još nije bilo kod kuće. Rekao sam: "Gde su Hveta i Zevalica?" Tai je rekao: "On je kod moje žene i kćeri. Ona je otišla gore, na Izvor Goru." Uskoro je stigla Fefinum sa oboje dece, iz vrtova. Odnedud je došla i baba. Pojavio se i deda. Jeli smo zajedno. Otišao sam na izvorgorski drum da sačekam Hvetu kad se bude vraćala kući. Nije se vratila. Ni te noći, niti uopšte, od tad."

Doktorka reče: "Kaži mi svoje mišljenje o tome, Kamedane."

"Ja mislim da je otišla s nekim. Sa nekom osobom koja je hodala uz nju. Ne verujem da je nameravala da ode za trajno, da ostane sa njim. Niko nije nestao, bar koliko sam ja čuo. Nisam čuo da je ijedan muškarac na boravku u nekom drugom mestu ili da se odnekud nije vratio. Ali možda to nije daleko. Možda je ona u šumama, na lovnoj strani, u brdima. Možda je u nekom letnjikovcu, visoko gore. Toliko ima naroda po brdima u ovo doba godine, da niko stvarno ne zna ko je gde. Možda je odsela kod nekih ljudi u njihovom letnjikovcu. Ili je možda otišla sa mesta gde su plesali, udaljila se da malo bude sama, pa se povredila. Spotakne se čovek, padne, slomi skočni zglob, u tim jarugama. Divljina je tamo na južnim i jugoistočnim obroncima Izvor–gore. I sve su staze tamo loše, to su samo lovačke stazice, teško je ne zalutati. A kad zađeš na pogrešnu stranu Izvor–gore, onda je veoma zbunjujuće. Meni se jednom desilo da ušetam pravo u Čukulmas, iako sam celog dana verovao da idem ka jugozapadu! Nisam mogao verovati da je Čukulmas – sve sam mislio da sam nabasao u neki grad u dolini Ošo, u inostrani grad, kad, tek, vidim čukulmasku Kulu i pitam se otkud ona tu, nije mi jasno šta će ona tu. Bilo mi se dogodilo da sam zaokrenut. Možda je Hveta učinila suprotno, možda je mislila da se vrati ovamo, pa otišla na pogrešnu stranu, možda je ona sad izvan Doline, kod naroda Ošo, i nije sigurna kako da se vrati. Ili, ono što me najviše brine, znaš – ako je povredena – ako je slomila zglob, a nalazi se na mestu gde je niko ne može čuti... a zvečarke. Ne mogu da mislim, kad pomislim na zvečarku."

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Kamedan je prestao da govori. Duhea je neko vreme ćutala. Najzad reče: "Možda bi trebalo da neki ljudi pođu uz Goru Izvorku i da dozivaju. Možda postoji pas koji poznaje Hvetu i koji bi pomogao da ona bude nađena, ako je tamo."

"Njena majka i sestra i ostali kažu da bi to bilo glupo; svi oni kažu da je sišla niz Dolinu do Višestrukog Ušća, ili da se popela do Izvora. Fefinum je sigurna da je Hveta otišla nizvodno. Zato što je imala taj običaj. Verovatno se već vraća. Znam, budala sam što ovako brinem. Ali dete se stalno budilo i dozivalo Hvetu."

Duhea nije odgovorila. Uskoro je počela da peva tiho, serpentinsku blagoslovnju pesmu:

"Gde raste trava, idi dobro, idi lako.
Gde raste trava, idi dobro."

Kamedan je tu pesmu znao. Nije je zapevao sa Duheom, samo je slušao. Ona ju je pevala veoma tiho i sve tiše, tako da je njen glas najzad postao nečujni dah. Posle toga više nisu razgovarali i Kamedan je zaspao.

Ujutro se dečkić probudio i počeo da gleda svud oko sebe, čudeći se. Jedino poznato što je video bio je njegov otac, koji je spavao pokraj ležaja od trske. Nikada do tad Zevalica nije spavao na ležaju sa nogama, pa je imao osećaj da može pasti s njega, a opet, prijalo mu je. Ležao je neko vreme nepomično, onda je sišao sa ležaja, prekoračio preko nogu svog oca i otišao do vrata sobe da pogleda napolje. Neka žena, njemu nepoznata, spavala je sklupčana na tremu, pokraj tih vrata, pa je dečko pošao na drugu stranu, ka unutrašnjim vratima, ušao je u drugu sobu. Tamo je video mnoštvo divnih staklenih tegli i boca i kutija svakojakih boja i oblika, mnogo keramičkih činija i držača i nekoliko mašina sa ručicama za okretanje. Okretao je sve ručke koje je uspeo dohvatiti, onda je sa polica skinuo jednu teglu od obojenog, neprovidnog stakla, pa posle neku drugu, uskoro ih je na podu oko njega bilo mnogo. Onda ih je počeo raspoređivati. U nekim teglama bilo je nešto što je stvaralo zvuk kad se tegla protrese. On je sve tegle protresao. Otvorio je jednu da vidi šta ima unutra i video neki grubi sivi prašak za koji je mislio da je pesak. U drugoj je bio fini, beli pesak. U tegli od plavog stakla bila je neka crna voda. U crvenoj, neki smeđi med; med mu je dospeo na prste, Zevalica ih je olizao. Med je bio gorak, kao šišarka, ali on je bio gladan, pa je dovršio lizanje prstiju. Počeo je zatim da otvara jednu bocu, ali je tad primetio da na vratima stoji jedna žena i gleda ga. Prestao je da čini ma šta, samo je sedeo na podu okružen raspoređenim teglama i bocama. Ona crna voda bila se prosula iz svoje tegle i sad je natapala pod. Kad je to video, pripriškilo mu se, ali ni da piški nije smeo.

"Dobro, dobro, dobro, dobro. Zevalico, ti si se rano bacio na posao!" rekla je Duhea. Ušla je u apoteku. Zevalica je sedeo, vrlo malen.

"Šta je u ovoj?" reče Duhea. Podigla je crvenu teglu. Osmotrla je dete, dohvatila njegovu ručicu i pomirisala je. "Ti, Zevalico, cvetiću majmunski, imaćeš zatvor, nećeš moći da kakiš", reče mu ona. "Kad postaneš lekar, možeš da koristiš sve ove stvari. A dok ne postaneš lekar, bolje ih ne diraj. Znači, hajmo napolje."

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Zevalica je zacvileo. Bio se upiškiio na pod.

Duhea je rekla: "O, Izvore Žute Reke! Ispadaj napolje sad!" Ali on nije hteo da ustane, zato ga je podigla i odnela na trem.

Kamedan se probudio, pa je i on izišao na trem. Tamo je stajao Zevalica, kome je Duhea prala guzu i noge. Kamedan reče: "Je li mu dobro?"

"On je zainteresovan da postane lekar", reče Duhea. Zevalica pruži ručice uvis i zacvile prema Kamedanu. Duhea ga podiže i dade ga Kamedanu u ruke; dete se našlo između njih dvoje u prvoj svetlosti sunca toga dana, bilo je šarka koja je spojila njih dvoje. Zevalica je čvrsto zagrlio svog tatu, a Duheu nije hteo ni da pogleda, zato što se postideo.

Duhea reče: "Slušaj, brate: umesto da pođeš na onaj tavan ovog jutra, možda bi mogao da odeš sa Zevalicom negde, da radiš neki posao s njim. Oko podne izbegavajte sunce, pazi da bude dovoljno vode za piće tamo gde odete. Tako ćeš moći sam da oceniš da li je on zdrav ili bolestan. Mislim da je želeo da bude s tobom, zato što mu mama nije tu. Mogao bi predveče opet da svratiš ovamo s njim, pa da popričamo da li bismo možda hteli da obavimo pevanje, ili dovodenje—unutra; postoje i druge mogućnosti. Porazgovaraćemo, videćemo. Važi?"

Kamedan joj se zahvalio. Otišao je, noseći dete na ramenima.

Kad je dovela apoteku u red, Duhea je otišla da se okupa i da doručkuje u svom domaćinstvu. Kasnije tog jutra krenula je ka Tvrdošljačnoj, idući preko ruku grada, poprečno. Htela je da razgovara sa Hvetinim narodom. Uz put, u uzanim baštama, sreće je Sahelm. On reče: "Hvetu videh."

"Gde je vide?"

"Pred kućom tom."

"Vratila se?"

"Ja ne znam to."

"Ko još vide?"

"Ja ne znam to."

"Hvetez – Hvetu?"

"Ja ne znam to."

"Kome reče?"

"Samo tebi."

"Pa ti si malo luckast, Sahelme", reče doktorica. "Šta si to radio? Piljio u mesec?"

Sahelm opet reče: "Video sam Hvetu", ali sad je lekarka bila ljuta na njega. Rekla je: "Nju je svako video, ali svako na drugom mestu! Ako je ovde, biće u svojoj kući, a ne napolju. Sve ovo je ludost. Idem ja u Tvrdošljačnu da popričam sa onim ženskama tamo. A ti dođi ako ti se dolazi."

Sahelm ne reče ništa, a Duhea produži kroz uske bašte. Gledao ju je kako zaobilazi žbunove oleandera i prilazi Tvrdošljačnoj kući. Gore, na balkonu te kuće, neko je tresao ćebad i okačinjao ih preko ograde da se provetre. Dan je već postajao vruć. Cvetovi bundeve i paradajza žuteli su se svud po uskim baštama, a cvetovi modrih

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

patlidžana bili su divni. Sahelm nije još od prethodnog dana, od one salate sa limunom, jeo ništa. Osećao je vrtoglavicu, počinjao je da se razdvaja i da biva u dva vremena jednovremeno. U jednom vremenu stajao je među cvetovima bundeva sam, a u drugom vremenu bio je na strani nekog brega i razgovarao sa jednom ženom u beloj odeći. Ona je rekla: "Ja sam Hveta."

"Nisi ti Hveta."

"Onda ko sam?"

"Ja ne znam to."

Žena se nasmejala i zavrtela. Njemu se zavrtelo u glavi. Opet se uklopio u jedno biće i video da je na kolenima i šakama, na stazi između žbunova paradajza. Neka žena je tu stajala i nešto mu je govorila. On reče: "Ti si Hveta!"

Ona reče: "Šta je bilo? Ne možeš da ustaneš? Dođi, skloni se sa sunca. Da nisi postio?" Povukla ga je za ruku i pomogla mu da ustane, onda ga je držala za mišiću sve dok nisu ušli u senku polica za sušenje, na kraju uskih bašta, nadomak prvog reda loze Pedoduka. Malo ga je gurnula i on je seo na tlo, u senku. "Da li ti je sad bar malo bolje?" pitala ga je. "Došla sam da berem paradajz i videla sam te kako stojiš, pričaš i padaš. S kim si to pričao?"

On zapita: "Da li si videla nekog?"

"Ne znam, nisam mogla dobro da vidim kroz žbunove paradajza. Možda je tu bila neka žena."

"Da li je bila u belom, ili u nebojenom?"

"Ne znam. Ne poznajem ja ovdašnji narod", reče ona. Bila je to vitka, snažna, mlada žena sa vrlo dugačkom kosom upletenom u devetostruku pletenicu, a na sebi je imala belu, dugačku košulju pritegnutu oko struka šarenom, pletenom trakom; nosila je korpu za sakupljanje.

Sahelm reče: "Postio sam i zalazio u zanos. Mislim da treba da odem kući i da se neko vreme odmaram."

"Pojadi nešto pre nego što kreneš", reče mlada žena. Onda je otišla i uzela nekoliko šljiva sa police, a sa jednog žbuna nekoliko žutih kruškastih paradajza. Donela ih je Sahelmu i dala mu ih, a zatim gledala kako ih on jede. Jeo je vrlo lagano. "Ovi ukusi su veoma jaki", reče on.

"Slab si", reče ona. "Nastavi. Pojadi sve to, to je hrana iz vaših vrtova, a dobio si je od strankinje." Kad je sve pojeo, pitala je: "U kojoj kući stanuješ?"

"U Kući Između Voćnjaka", odgovori on. "Ali ti živiš tamo, u Tvrdošljačnoj, sa Kamedanom."

"A, ne više", reče ona. "Dođi sada, ustani. Pokaži mi gde se, između voćnjaka, nalazi tvoja kuća, pa ću sa tobom." Otišla je s njim do njegove kuće, popela se uz stepenište do prvog sprata; ušla je u sobu koju je on koristio, odmotala njegov madrac po podu i rekla mu: "Sad leži." Dok se on okretao da legne, ona se okrenula i otišla.

Dok se udaljavalala od te kuće, videla je da jedan čovek silazi u Telinu sa lovne strane, između bregova Telorija, stazom duž potoka, noseći mrtvog jelena. Pozdravila ih

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

je: "Heja, dolazeći goste iz Desne Ruke, moje reči i hvale tebi! A ti, Lovče od Teline, znači, tu si ti!"

On reče: "Znači, tu si ti, Plesačice od Vakvahe!"

Krenula je naporedo sa njima dvojicom. "Vrlo je lepa ova osoba Plave Gline koja ti je dala sebe. Mora biti da si jak pevač. Reci mi sve o tvom lovu."

Modona se nasmejao. "Vidim da znaš da je najbolji deo lova pričanje. Pa, popeo sam se na Izvor Planinu kad je bila sredina dana, onda sam prenoćio u jednom logoru za koji tamo znam, to je dobro skriveno mesto. Sledećeg dana gledao sam jelene. Video sam koja košuta ide sa dvoje mladunaca, koja samo sa jednim, koja sa jednim mladuncem i jednim jednogodišnjakom. Video sam gde se sreću i okupljaju i koji mušjaci šetaju sami. Odabrao sam da pevam ovom mušjaku sa klinastim rogovima i počeo sam da pevam u svom umu. U suton mi je došao i umro na mojoj streli. Prespavao sam pored te smrti, a u prvo svitanje došao je kojot da i on peva. Sad, evo, donosim tu smrt hejimama; njima su potrebni jelenski papci za ples Vode, koža će ići štaviocima, meso babama u mom domaćinstvu da ga izrežu u štapiće i osuše, da bude džerki; a rogovi – možda bi ti volela ove rogove, da sa njima plešeš?"

"Ne trebaju mi rogovi. Daj ih svojoj ženi!"

"Takvo biće ne postoji", reče Modona.

Miris krvi, mesa i dlake te smrti bili su prodorni i slatki. Jelenova glava bila je blizu ramena plesačice i njihala se gore–dole kako je Modona hodao. Semenke i trice trave ležale su u jelenovom otvorenom oku. Videći to, plesačica je žmirmula i protrljala svoje oči. Zatim reče: "Kako si znao da sam iz Vakvahe?"

"Gledao sam te kad si plesala."

"Ne ovde u Telini."

"Možda ne."

"U Čukulmasu?"

"Možda."

Nasmejala se. Rekla je: "A možda u Kastoha–nai, a možda u Vakvaha–nai, a možda u Ababa–badaba–nai! Možeš me u svakom slučaju gledati u Telini večeras. Kakvih čudnih muškaraca ima u ovom gradu!"

"Šta su uradili, pa tako misliš?"

"Jedan od njih me viđa da plešem tamo gde nisam, a drugi ne vidi da plešem tamo gde jesam."

"A koji je taj – Kamedan?"

"Ne", odgovori ona. "Kamedan stanuje ovde", i pokaza prstom ka Tvrdošljačnoj, "mada onaj čovek kaže da ja stanujem tu. Onaj koji stanuje ovde", i pokaza dalje duž te ruke grada, ka Između Voćnjaka Kući, "i ima vizije u leji sa paradajzima."

Modona ne reče ništa. Često je bacao poglede ka njoj preko te smrti, okretao je samo oči, ali ne i glavu. Stigli su do onih uskih bašta i tu Isitut stade, rekavši: "Došla sam da nabere paradajz da naša trupa jede."

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

"Ako bi se vašim glumcima dopalo i jelensko meso, evo ga. Hoćete li se zadržati nekoliko dana? Ono mora da bude okačeno."

"Starim ženama u tvom domaćinstvu potrebno je to meso za džerki–štapiće."

"Ono što je njima potrebno, daću im."

"Pravi lovac! Uvek lično daje!" reče plesačica, smejući se i pokazujući zube. "Bićemo ovde bar četiri–pet dana."

"Ako hoćeš da vam bude dovoljna količina, ubiću i jedno jare, da se peče zajedno sa ovim mesom. Koliko vas je?"

"Devetoro i ja", reče Isitut. "Dovoljan je jelen; svi mi bićemo siti mesa i puni zahvalnosti. Reci mi šta da odigramo za ovu gozbu koju nam nosiš."

"Odigrajte Tobe, ako vam je po volji", reče Modona.

"Odigraćemo Tobe, četvrte večeri."

Brala je paradajze, punila je svoju korpu žutim, kruškastim i malim, crvenim paradajzima. Dan je bio vruć i blistav, svi mirisi vrlo jaki, a poizrikavaca silan, prodoran i blizu i daleko. Muve su se u rojevima upućivale ka krvi na dlaci te jelenske smrti.

Modona reče: "Taj čovek na koga si ovde naišla, taj vizionar, on nam je došao iz Kastohe. Uvek se ponaša blesavo. Ne prelazi on preko, u Četiri Kuće, on samo tako tumara i zuri i lupeta koješta, izriče optužbe, izmišlja svet."

"Zurilac u Mesec", reče Isitut.

"U kojoj Kući živiš, ženo od Vakvahe?"

"U Mesečevoj, muškarče od Teline."

"Ja u Kući ove osobe", reče Modona podižući rukom jelenovu glavu tako da je izgledalo da jelen gleda napred. Jezik je bio naduven i virio je kroz crne usne. Plesačica se udaljavala, počela je da bere sa tih visoko dignutih, veoma mirisnih paradajzovih žbunova nalik na loze–puzavice.

Lovac upita: "Šta igrate večeras?"

Isitut iza žbunova odgovori: "To ću znati kad se vratim sa paradajzima." I ode još dalje, berući.

Modona je onda krenuo dalje, do plesališta. Stao je ispred svojih hejima, položio tu smrt na zemlju i odsekao lovačkim nožem papke sa sve četiri noge. Očistio ih je i vezao na kanap, zatim je kanap vezao na jedan bambusov štap i zabio donji kraj štapa u zemlju blizu jugozapadnog ugla krova tih hejima, da bi se papci osušili na suncu. Sišao je u hejime da se opere i porazgovarao sa nekim ljudima tamo. Popeo se opet uz merdevine i otišao do zapadnih stepenika krova, tražeći mrtvog jelena. Ali na mestu gde ga je ostavio jelena više nije bilo.

Obišao je ceo krov tih hejima, pa i celo plesalište, žureći i zagledajući svuda. Neki ljudi su ga pozdravili, a on im je rekao ovako: "Jedna smrt šeta na četiri noge, ovde negde. Na koju stranu je otišla?"

Nasmejali su se.

"Neki dvonožni kojot se vrzma tu negde", rekao je Modona. "Ako vidite da hoda jedan jelen sa klinastim rogovima, a bez papaka, javite mi!" Otrčao je onda, preko Šarke, do srednjeg zborišta. Cela glumačka družina iz Vakvahe bila je posadala u senku

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

galerije i loža za gledaoce i svi su jeli pljosnati hleb, očiji sir i crvene i žute paradajze i pili suvo vino 'Betebes'. Isitut je bila sa njima, jela je i pila. Rekla je: "Znači, tu si ti, čoveče od Plave Gline. Gde ti je brat?"

"To bih i ja voleo da znam", reče on. Osvrtao se po ložama i galeriji. Na jednom mestu iza galerije bio je roj muva i on pođe tamo, ali muve su se bile navrzle samo na neko pseće govno. Tamo nikakvog jelena nije bilo. Vratio se kod glumaca, pa im je rekao: "Znači, tu ste vi, Dolinci. Da li je iko od vas video da je jedna jelenska smrt prošla ovuda?" Postigao je da mu glas zvuči olako, ali ljutit izraz njegovog lica i tela jasno se video. Ti neznanci nisu se nasmejali. Jedan muškarac uzvratio je učtivo: "Ne, takvu stvar nismo videli."

"To je bio poklon za vas. Ako ga vidite, uzmite ga, vaš je", reče lovac. Pogledao je Isitut. Ona je jela i nije mu uzvratila pogled. Vratio se na plesalište.

Ovog puta primetio je izvesne tragove na tlu u podnožju jugozapadne strane krova plavoglinskih hejima. Pomno je zagledao i zapazio da su nešto dalje odatle suve vlati trave polomljene i da su usmerene u jednom pravcu koji se udaljavao od hejima. On pođe tamo. Čak kod obale Reke i to ispod obalskog ruba zemljišta on ugleda nešto belo. Pođe tamo, zureći. Ono belo stvorenje se pomače. Ustade i suoči se sa lovcem. Stajalo je iznad jelenske smrti, koju je do tog trenutka žderalo. To stvorenje pokaza zube i kriknu.

Modona vide da je to žena u beloj odeći. U glavi mu se sve okrete i on vide da je to bela kuja.

Sagnuo se, dohvatio nekoliko kamenova i počeo ih bacati snažno, vičući: "Odlazi! Dalje od toga!"

Jedna kamenica udarila je kučku u glavu, ona je ciknula i pobegla od te smrti, nizvodno, ka stambenim zgradama.

Majka te kučke bila je hehi, a otac dui, pa je ona bila neobično visoka i jaka; krzno joj bejaše belo, bez imalo druge boje, a oči plavičaste. Kao štene, prijateljila se sa Hvetom, pa su se zajedno igrale i zajedno odlazile izvan grada, kud god je Hveta išla. Hveta ju je zvala imenom Kucaluna. Posle udaje za Kamedana, Hveta je retko pozivala tu kučku sa sobom u šetnju, ili da joj čuva kuću, a niko drugi je nije dobro poznavao; ona nije htela da se druži ni sa jednim ljudskim bićem osim Hvete, pa je čak i u psećem gradu ostajala namerno sama. Sad je već starila, gubila je oštrinu sluha, a u poslednje vreme je i mršavila. Glad joj je dala snagu da odvuče tu smrt od hejima čak do Reke i već je bila izjela glavninu jednog buta. Zbunjena bolom koji je osećala na mestu gde ju je kamen pogodio, između oka i uha, otrčala je u Telinu, pa između kuća našla Tvrdošljačnu Kuću.

U Šamšinom domaćinstvu ljudi su čuli grebanje i cviljenje na ulaznim vratima, koja su bili zatvorili da dnevna vrelina ne ulazi. Čuvši taj glas, Fefinum je rekla: "Vratila se! Ona se vratila!" i odmah se pogurila i skunatorila u jedno ćošće sobe, najdalje od vrata.

Šamša je skočila na noge i rekla jakim glasom: "Igra se dečurlija po tremu, sramota, nikad nije tišina ovde!" Stala je pred svoju kćerku, da je sakrije od Duhee.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Duhea ih je osmotrila, prišla vratima i otvorila ih dovoljno da baci pogled napolje. Rekla je: "To jedna bela kučka plače ovde. Mislim da je sa ovom kučkom Hveta imala običaj da šeta."

Šamša je prišla da pogleda. "Da, ali već godinama to nije činila", reče. "Daj da ja to oteram. Ludača, tako da dođe ovde, tako da pokuša da uđe u kuću. Matoro je to i ludo. Marš, marš, ti!" Dohvatila je metlu i gurnula je kroz vrata da udari Kucolunu, ali Duhea je sprečila da se taj udarac dogodi i rekla: "Molim te, sačekaj malo. Meni se čini da je taj pas povređen i da želi pomoć." Izišla je da bolje pogleda Kucoluninu glavu, jer primetila je krv na belom krznu blizu oka. Kucoluna je u prvi mah uzmicala i režala, ali osećajući da se doktorka ne plaši nimalo, stala je mirno. Kad su je doktorkine šake dodirnule, osetila je veliku vlast u njima i nije se bunila dok joj je Duhea pregledala ranu koju je kamen napravio između levog uva i oka.

Duhea progovori kuji: "Kakva divna stara pas-žena si ti, iako ti je boja za psa nenormalna, više bi ovcu odgovarala; a kad pogledamo kakva su ti rebra, stiče se utisak da u poslednje vreme nisi premnogo jela. Pa šta se sad dogodilo, jesi li natrčala na neku granu? Ne, ovo više izgleda kao da su te gađali kamenom i kao da se ti nisi izmakla; to ti nije bilo mudro, stara pas-ženo. Šamšo, da li bih mogla, molim te, dobiti malo vode i jedno čisto platno da njime operem ovu ranu?"

Stara je, gundajući, donela činiju vode i neke krpe. "Bezvredna džukela, nikakvog ugleda nema."

Duhea je očistila ranu. Kucoluna se nije bunila, nego je stajala mirno i strpljivo i malo drhtala u zadnjim nogama. Kad je Duhea završila, kuja je nekoliko puta mahnula repom.

"Molim te, lezi sad", reče Duhea.

Kucoluna je pogleda u oči, pa leže i položi glavu na ispružene prednje noge.

Duhea ju je pogladila po glavi između ušiju. Sad kad je Šamša bila u sobi, Fefinum je prišla vratima da gleda. Duhea im reče: "Možda je pretrpela potres mozga, u nekoj meri. Bio je to jak udarac."

Šamša upita: "Pa će sad da je obuzmu grčevi, je l' tako?"

Lekarka reče: "Moglo bi to da se desi. Ali je verovatnije da će ona samo odspavati i probuditi se zdrava, ako joj dopustimo da ostane na nekom mirnom mestu gde je niko neće uznemiravati. Spavanje je čudesno lečenje. Ja ga nemah mnogo, nočas!" Vratila se u kuću, donoseći zdelu i krpe. Fefinum je okrenula leđa i tako ostala i počela da raseca krastavčice za kiseljenje. Duhea reče: "To je kučka koja je obično išla sa Hvetom, zar ne? Kako ju je ono Hveta zvala?"

"Ne znam", reče Šamša.

Fefinum reče, ne okrećući se: "Moja sestra ju je zvala Kucoluna."

"Meni se čini da je ona došla da nađe Hvetu, ili da nam pomogne da mi nađemo Hvetu", reče Duhea.

"Ma, to je gluvo, slepo i ludo-blesavo", reče Šamša. "Ne bi to našlo ni mrtvog jelena kad bi se o njega saplelo. U svakom slučaju, ne razumem šta to kažeš o nalaženju

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

moje kćeri. Ko god hoće s njom da razgovara, nek se ispenetra na Vakvahu, ne treba nikome pas da mu pokazuje kojim putem se ide uzvodno."

Dok su žene razgovarale, Zevalica i Kamedan su se popeli stepenicama na trem; čuli su, iza otvorenih vrata, glasove žena. Kamedan je pogledao kučku i ušao u zgradu bez ijedne reči. Zevalica je stao i neko vreme gledao psa. Kucoluna je ležala sa glavom na prednjim nogama i gledala gore, u njega. Repom je blago tupkala po tremu. Zevalica joj tiho reče: "Kucoluno, znaš li ti gde je ona?"

Kucoluna je zevnula zabrinuto, pokazujući sve svoje žute zube, a onda je zatvorila usta uz jasno i glasno škljocaje, gledajući Zevalicu.

"E, onda, idemo", reče Zevalica. Pomislio je da kaže svom ocu da kreće u potragu za majkom, ali svi odrasli su pričali u kući, a njemu se nije htelo da bude unutra, među njima. Hteo je opet da vidi onu lekarku, ali ga je bila sramota što se upiškiio na njen pod. Nije ušao, nego se zaputio niz stepenice, gledajući preko ramena nazad, u Kucolunu.

Kucoluna je ustala, skičeći malčice, pokušavajući da uradi ono što joj je Duhea rekla, ali i ono što je Zevalica želeo. Zevnula je još jednom, a onda je, spustivši rep nisko i pomalo mašući njime, kao i pognuvši glavu, krenula za dečkićem. U podnožju stepenica on je stao i čekao da mu ona pokaže kojim putem da krenu. Čekala je, neko vreme i ona, da vidi šta to on hoće, a onda je poslala ka Reci. Zevalica je krenuo naporedo s njom. Kad je zastala, potapšao ju je po leđima i rekao: "Aj' dalje, kuco." I tako oni iziđoše iz grada i odoše, ka severozapadu, u ravnine sa vrbama oko reke, a onda produžiše pored same vode, idući uzvodno.

BELEŠKE:

str. 329# Nije se vratila. Ni te noći, niti uopšte...

Kamedanov izveštaj o tim događajima odstupa, na više mesta, od priče o noći Hvetinog nestanka koju dobijamo od pripovedača u prvom poglavlju romana.

str. 331# Hvetez – Hvetu?

Gramatički modalitet Neba i gramatički modalitet Zemlje: "Hvetu kao viziju, ili Hvetu kao prisutno telesno biće?" Dijalog u tom odlomku bio je u četvorostopnom versifikacijskom metru.

str. 336# Majka te kučke bila je hehi, a otac dui...

Sorte pasa; vidi tekst 'Neki od drugih naroda u Dolini' u Zaleđu knjige.

PANDORA, BLAGO, BLAGOME ČITATELJU

Kad te povedem u Dolinu, videćeš plava brda levo i plava brda desno, dugu i vinograde pod dugom pozno u kišnoj sezoni i kazaćeš, možda: "Eno je, to je ona!" Ali ja ću reći: "Još malo dalje." Krenućemo dalje, nadam se, i videćeš krovove malih gradova i bregove žute od divljeg ječma, videćeš lešinara koji krili visoko i jednu ženu koja peva u

plićacima nekog potoka u suvoj sezoni i kazaćeš, možda: "Da stanemo ovde, to je to!" Ali ja ću reći: "Još malo dalje." Krenućemo dalje i ti ćeš čuti dozivanje prepelica na planini pokraj izvora reke, osvrnućeš se i videti kako reka teče kroz divlja brda iza i ispod nas i kazaćeš: "Pa zar to nije to, ta Dolina?" A ja ću jedino moći da odgovorim: "Pij ovu izvorsku vodu, odmori se ovde neko vreme, čeka nas još dug put, a ja ne mogu da idem bez tebe."

KAMENGATALICA

Treći deo

Ja sam verovala da je kuća Caja u Južnom Gradu veoma bogata i velelepna, ali ona je to bila u mnogo manjoj meri nego Kuća Tertera. Pošto kondorska domaćinstva zadržavaju sve, a ne daju nikom ništa, imaju mnogobrojne i složene komade nameštaja; a pošto sve sluge i svi robovi koji rade za jedno domaćinstvo takođe stanuju u njemu, to su mnogoljudne kuće, sa zamršenim međuljudskim odnosima. Kuća Tertera bila je tako reći čitavo selo, bila je nomadsko pleme koje se zaustavilo na jednom staništu i tu trajno naselilo. Pošto sam retko izlazila iz njenih zidova, došla sam do uverenja da je zaista onoliko bogata koliko se to činilo, čim sam shvatila da kod naroda Dajao bogatstvo jeste ono što imaš, ono što zadržavaš za sebe.

U onoj meri u kojoj je neko od Pravih Kondora u bliskijoj rodbinskoj vezi sa Baš-Kondorom, utoliko više vlasti i dostojanstva ima, a to onda može da odrazi i na svoje domaćinstvo. Terteri su bili Baš-Kondorovi srodnici drugog stepena po muškoj liniji. Terter Gebe je u Baš-Kondorovoj mladosti bio njegov odabrani pratilac, kasnije i savetnik tokom niza godina i još je imao naklonost Baš-Kondorovog sina, koji je morao jednog dana postati Baš-Kondor. Međutim, kad je sin zašao u godine, otac je počeo ljubomornije da čuva svoju vlast, okrenuo se protiv sina, pa time i protiv Tertera Gebea, zbog čega se ogleдалo slave Tertera naoblačilo.

Koliko sam ja mogla shvatiti iz govorenja Kéeri Kondora, od kojih su neke bile pronicljive osobe, pune znanja, iako su bile zatvorene u toliko zidova, Kondori su, posle svog naseljavanja u Saiju, odlučili da uvećavaju slavu Jednog na taj način što će povećavati svoje bogatstvo i svoju moć, uzimajući zemlju, život i usluge od drugih ljudi. Već tri pokolenja njihove vojske radile su to u zemljama oko Vulkana. Ali narodi koji su tamo živeli bili su malobrojni i varljivi: kojoti i divlji konji, ljudska bića i zmije zvečarke, niko od njih nije mogao biti pretvoren u naročito dobro roblje; a zemljište je pristajalo da gaji, na sebi, samo banč-travu, zečju travu i žalfiju. Zato je sadašnji Baš-Kondor naredio svojim vojnicima da idu ka jugu i zapadu sve dok ne nađu bogate, plodne zemlje i mesta koja vredi osvojiti. Moj otac, Terter Abhao, bio je jedan od tih vojnika i kasnije jedan od šefova tih vojski koje su upućivane da otkrivaju takva mesta. On je otišao dalje nego iko drugi ka jugozapadu, prvo do Bistrog Jezera, a onda do Doline reke Na. Njegova vojska nije uz put razarala niti vodila rat, nego je putovala na onaj način kako to rade trgovci ili Svinjski Narod: zadržavali su se po neko vreme tu i

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

tamo, ponekad su molili da im se hrana da, a ponekad su je krali, sticali su znanje o načinima i odlikama raznih zemalja kroz koje su prolazili i gde su boravili. Kad se vratio sa svog prvog putovanja do Doline, a to je bilo ono putovanje na kome se oženio mojom majkom, u Saiju je govorio: "Ta Najska Dolina je najlepše mesto koje smo videli." Njegov otac, Terter Gebe, otišao je kod Baš-Kondora i rekao: "Vojske treba da krenu na jug i na zapad i da čiste teren, da bi vojnici, čoni i žene mogli biti upućeni tamo, da u toj Dolini podignu novi Grad, u slavu Jednog."

Baš-Kondor se u prvi mah pridržavao tog plana, ratovao je sa ljudima koji su živeli jugozapadno od Zemlje Crne Lave; ali pošto taj narod nije ostao da se bori, nego se razbežao i pošto je Baš-Kondora svako stalno hvalio i veličao, govoreći mu da Ogledalo Jednog može sve, on je poverovao da njegove vojske mogu da postignu šta god im on kaže da učine. Zato je poslao jednu vojsku na severozapad u Zemlju Šest Reka da potčini tamošnje rečne gradove, a drugu nizvodno duž Mračne Reke da donese dažbine od tamošnjeg naroda, zatim još jednu, pod zapovedništvom mog oca, opet daleko na jugozapad da potčini Dolinu i da pošalje mnogo kola punih vina drumom koji je trebalo da bude izgrađen trudom porobljenih naroda. Zadatak te vojske bio je i da načini veliki most preko reke Močvarice i još jedan preko Mračne. Kad su mi to rekli, setila sam se kako je moj otac pokušavao da napravi most preko male Na.

I Terter Gebe i Terter Abhao rekli su Baš-Kondoru da njegova vojska i njegov narod ne mogu da postignu sve to odjednom, ne mogu da 'osvoje' tako ogromne zemlje i različite narode, već da se mora krenuti, iz središta, laganije; ali Baš-Kondor je zaključio da su takvi saveti uvredljivi za duh Jednoga u njemu, pa zato na njih nije obratio nimalo pažnje. Kad je i njegov sin stao na stranu takvih saveta, Baš-Kondor je to iskoristio kao izgovor da se razbesni, pa je naredio da mu sin bude zaključan u jedan deo velike kuće u kojoj su stanovali, takozvane Palate; tako zaključan ostao je godinama, bar koliko su žene znale. Neke od njih verovala su da je umro od trovanja, druge da je živ, ali da su mu dati otrovi koji mu su toliko oslabili pamet da se pretvorio u mirnog maloumnika. Terter Zadžaja Bele nije htela ni da čuje da se tako priča i kažnjavala je takve pričalice; jer bilo je nemoguće da Baš-Kondor učini ma šta loše, a osim toga bilo je nemoguće da Sin Sina bude na ma koji način zaostao. Znala je, međutim, savršeno dobro da je domaćinstvo u koje je udajom ušla sad zapalo u nemilost.

Kad je moj otac otišao drugi put iz Doline, očekivao je da će se za manje od godinu dana vratiti sa vrlo velikom vojskom, sa svim Pravim Kondorima i svim vojnicima skupa, da bi tu bio osnovan novi Grad. Umesto toga, Kondor ga je poslao na jug da pokori Dolinu sa vojskom od sto četrdeset ljudi.

*Sinšanska planina

Do tada, većina ljudskih naroda koji su živeli u zemljama između Grada i Doline bila je spremna da ratuje sa kondorskim vojnicima čim ih vidi. Šest godina je trebalo mome ocu da se vrati u Dolinu. Kad je probio do Bistrog, putovanje do tog mesta bilo je manje-više bezbedno, ali njemu je od sto četrdeset ostalo samo četrdeset ljudi.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Mnogi su ubijeni u ratovima i zasedama, drugi su odbegli i postali ljudi blata. Moj otac je onda, znajući da u Dolinu više nikad neće dospeti sa vojskom, pošao u nju sam. Bilo mu je jasno da mora da se vrati u Sai i da pokaže Baš-Kondoru da je malo dobio, a mnogo izgubio. Ko uzme vlast mora da prihvati i odgovornost, a on je bio spreman na to.

U početku nije bilo tako loše kao što se on bojao da će biti. Baš-Kondor je bio, naravno, nezadovoljan, ali loše vesti su već ranije stigle do njega, malo po malo, putem glasnika i kroz Berzu – koju je, u celom Gradu, jedino on imao pravo da koristi; bila je u njegovoj kući, u Palati. U međuvremenu, njegovi savetnici tutkali su mu nove planove u glavu, pa je on bio zabavljen više njima nego porazima.

Ne razumem zašto su vojnici dopuštali njemu, koji nikad nije izlazio iz svoje kuće, da pravi sve te planove i da udešava da toliko ljudi pogine; ali tamo je tako bilo.

Svi planovi su još bili usmereni na rat, ali sad Baš-Kondoru nije bilo dovoljno da šalje ljude samo sa pucaljka, morali su dobiti još razornija i strašnja oružja. O tim planovima doznala sam dok sam živela sa svojim mužem.

Treba ovde o mojoj udaji da kažem.

Razbolela sam se od života u toj Terter Kući. Koža mi je postala bleđa, noću nisam mogla da spavam, a danju sam bila stalno pospana i imala sam napade drhtavice. Da sam bila kod kuće, spavala bih i pevala u hejimama četiri ili pet dana, ili bih zatražila od Lože Lekara dovođenje–unutra. Da sam bila kod kuće ne bih se ni razbolela. U Saiju, razbolela sam se zato što sam po ceo dan bila u zatvorenom prostoru, izvan sveta. Kad god sam videla oca, tražila sam da me izvede iz kuće. Dva puta je to učinio: doveo je onu dragu, riđu kobilu i pojahao svog mrkog škopca, pa smo ceo dan jahali po snežnoj, crnoj pustoši jaruga nastalih slivanjem lave. Drugi put me je odveo u jednu od pećina u lavi; na tim mestima lava je nekad davno proticala kroz stene kao da je voda i ostavila za sobom dugačke cevi, sada hladne i crne kao sam strah. Vetrovi su zimi gulili sve sa površine te puste zemlje, ali je ona ipak bila divna; toliko mi je bilo hladno da sam plakala, ali ipak je bilo bolje na tom vetru nego u toplim sobama Terter Kuće. Čak i u toj crnoj pustinji bila sam bliže Dolini nego dok sam ostajala u zatvorenom prostoru. A u kući sam se osećala sve čudnije.

Kad sam bila bolesna, Kondorove Kćeri bile su ljubaznije, a Terter Zađaja Bele dala je da se jedna soba izdvoji, zavesom, da bismo tu mogle Esirju i ja ostajati same. Tu smo pričale dok smo prele ili šile. Mogla sam da pričam o svom domu i tako da budem duhom tamo. Pričala sam Esirjui o Koplju, a ona je meni pričala o jednom mladom muškarcu koji je otišao kao konjušar sa vojskom u Zemlju Šest Reka. Često smo pričale o tim mladim muškarcima, govorile smo jedna drugoj kakvi su bili i kakvi bi mogli biti kad ih ponovo vidimo.

Moja bolest brinula je mog oca, ali njega su brinule i mnoge druge stvari. Znala sam da žali što me je doveo u Grad. Moje prisustvo nije bilo povoljna stvar za njega. Drugi Kondorci su govorili: "Ljudi jebu životinje, ali ne donose štenad kući, ne uvode

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

nečiste osobe u kuću." Terter Zadaja mi je rekla neuvijeno da Kuća Terter, dokle god ja budem živela u njoj, neće moći da bude onako slavna kao što je nekad bila.

Rekla sam: "Onda naredite da odem. Pustite me da se vratim u Dolinu. Znam put!"

Rekla je: "Ne govori gluposti."

"Onda šta želiš da uradim? Da umrem?" rekla sam.

"Želim da ne uradiš ništa – da malo učutiš, bar jednom. Ostavi Tertera Abhaoa na miru. On ne može biti uznemiravan nevoljama i ludostima neke devojke. On je veliki ratnik."

Tu sam pesmu čula i ranije.

Nastavila je: "Ti si sad ljudska osoba, nisi životinja. Ako se tako budeš i ponašala, može se naći muž za tebe."

"Muž!" rekla sam, šokirana. "Ali još sam devica!"

"Drago mi je da to čujem", reče ona.

Bila sam sasvim zbunjena, pa rekoh: "Ali šta će devici muž?"

Onda se ona šokirala. "Mirna budi!" reče. "Prljavštino!" Izišla je iz te sobe i nije više razgovarala sa mnom niti me je pogledala sledećih mesec dana.

Moj otac je poslat, približno u vreme kad se u Dolini držao Svetski Ples, u Zemlju Šest Reka da pomogne jednoj tamošnjoj vojsci da se kroz neprijateljska područja vrati u Sai. Bilo je to opasno putovanje i videla sam da nema ni govora o nekom mom odlasku s njim. Prodoše i proleće i leto, a on se još ne vrati.

Došla su i vremena za velike plesove i prošla, jedno po jedno, ali plesanja nije bilo.

Probala sam da pevam Prepel–pesmu i druge pesme Leta. Moj glas je zvučao pogrešno, sam, u tom mestu. Dok se bližilo vreme Vode, razmišljala sam o onoj činiji od plave gline u mojim hejimama i o izvoru Sinšan Potoka ispod azaleje i svitšraba na jednom strmom grebenu obraslom u diger–borove i tamne jele i crvene madrone. Pokušala sam da pevam Vodene pesme moje Kuće, u toj suvoj zemlji. Pomišljala sam na onu slepu ženu, sada mrtvu, Pećinarku koja me je videla ovde. Tad sam maltene poludela od jada. Izvukla sam ono pero velike kondor–ptice koje sam u kesi čuvala, položila sam ga na pločicama pokriveno ognjište električne grejalice te sobe i zapalila ga. Gorelo je smrdeći i ukovrćujući se. Na mestu gde se nalazio ugledala sam jednog muškarca u kondorskoj ratničkoj odeći kako leži glavom nadole u nekoj stmoj jaruzi među vatkorovom i čičkom, otvorenih usta i očiju, mrtav: bio je to moj otac. Počela sam da plačem hukćući kao sova, i nisam mogla da se zaustavim.

Dovedoše mi doktora, muškarca, koji mi dade neki otrov da me uspava. Kad sam se probudila sledećeg dana, vrlo umorna i zbunjena, on je došao ponovo, opipao mi puls i pregledao mi telo. Njegov stav bio je napola sačinjen od poštovanja što sam Kondorova kćer, a napola šaljivo–prezriv zato što sam žensko; a kad je primetio da imam menstruaciju, postao je nervozan i zgađen, kao da sam nosilac neke strašne zarazne bolesti. Osećala sam se do krajnosti nelagodno dok me je dodirivao, ali sam se trudila da budem mirna. Toliko me je bilo uplašilo ono što sam videla u Četiri Kuće, da

sam želela samo da budem nepomična i da se skrivam. Mislila sam da bi trebalo da stvar kažem Terter Zađaji da bi ona to mogla preneti mom dedi, pa sam zato zatražila da je vidim. Došla je i ostala na vratima, na suprotnoj strani sobe. Lekar je ostao da sluša.

"Videla sam jednu vrlo rđavu stvar u mom duhovnom oku", rekla sam. Ona je ćutala. Morala sam nastaviti. Rekoh: "Videla sam Tertera Abhaoa kako leži mrtav u planinama." Ona ni sad ništa ne reče.

Doktor joj se obrati: "Ova devojka je vrlo nervozna; ovo je samo njena materična boljka. Ništa što mladi muž ne bi izlečio!" Nasmešio joj se.

Terter Zađaja je otišla, a da ni jednu reč progovorila nije.

Tog istog meseca jedna od drugih Kćeri rekla mi je da Terter Zađaja sprema moju udaju za jednog Pravog Kondora iz Kuće Retforok. Počela mi ga je hvaliti kao zgodnog muškarca dobre naravi. "Nikad ne tuče svoju ženu", rekla je. Zelela je da se ja veselim tom braku. Druga žena, jedna zlobnica, rekla je ovo: "Kakav to muškarac mora biti, ako je spreman da se ženi nečistom osobom samo da bi se primakao Baš-Kondoru!" Htela je da kaže da će taj muškarac, oženivši se mnome, postati rođak Tertera. Esirju se dala na posao, pa mi je ispričala sve što je uspela da sazna o tom muškarcu, Retforoku Dajatu. Bio je to najmlađi od četiri sina i nije bio ni vojnik ni Ratnik Jednoga, dakle nije bio osobito značajan čovek, ali porodica Retforok bila je bogata. Njemu je bilo trideset pet godina – dajaovski narod uvek je bio vrlo tačan u pogledu starosti čoveka, zato što su imali jedan numerički sistem srećnih i nesrećnih dana koji je započinjao danom rođenja – i imao je petoro dece. Trebalo je da postanem, njemu, ono što nazivaju izrazom brena, što će reći mlada žena za milovanje i za lepotu. Kad njihova prva žena iznarađa mnogo dece, Kondorci često uzmu drugu, brenu. Žena–brena ne mora dati muževljevoj porodici ni robu ni novac, što prva mora, a ne očekuje se ni da ima dece, mada može imati jedno ili najviše dvoje. Smatrala sam da imam sreće. Od kad je Zađaja pomenula brak, plašila sam se. Od kondorskih supruga očekivalo se da rađaju bebe jednu za drugom, jer je Jedan zato i stvorio žene; jedna od Kćeri Kuće Terter imala je sedmoro dece, najstarije dete već je imalo deset godina i za taj proliv dece ona je dobijala pohvale muškaraca i zavist žena. Da su mogle da rađaju po čitav nakot odjednom, kao himpiji, takve žene bi to radile. Pretpostavljam da je ovo opet u nekoj vezi sa dajaovskim ratovanjem protiv svakog drugog. I himpiji, uostalom, imaju velike nakote zato što većina njih gine u mladosti.

Ako sam, dakle, morala postati supruga, bilo mi je drago što ću postati brena; a pošto sam videla pogibiju moga oca i nisam znala kako da se izvučem iz Saija, smatrala sam da je najbolje udati se. Kao kćer bez majke, a sada i bez oca, bila sam bez ikakve moći u Terter Kući. Kao žena jednog Kondorca, mogla sam steći izvesnu moć u Kući Retforoka. Zapravo, u to vreme bilo mi je prilično svejedno šta ću činiti. Pošto sam odživela godinu dana sa ljudima koji su verovali da su životinje i žene prezira dostojna i nevažna bića, počelo me je obuzimati osećanje da su i moji postupci uistinu nevažni i da nikako ne mogu biti umni niti dostojni poštovanja.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

I tako sam udata za tog muškarca, udata kao Kondorska Kćer, obukli su me sasvim u odeću čiste bele boje, što je kod naroda Dajao značilo da je žena koja se udaje – devica. Odeća je bila divna, venčanje veselo. Trajalo je ceo celcati dan, sa muzičarima, plesovima u krug, akrobatima i grdnim gomilama dobre hrane i dobrog pića. Pila sam rakiju medovaču i nacvrcala se žestoko. Pijana sam otišla sa mužem u Kuću Retforok i pijana sa njim u krevet. Ostali smo u toj spavaćoj sobi pet dan i noći. Sav moj strah, jad, sramota i bes ispraznili su se u obliku seksualne strasti. Nisam ga ispuštala, punila sam ga i praznila kao bokal. Od njega sam učila jebanje, ali sam mu svaki nauk vraćala u četrdeset varijanti. Ludo me je želeo i čitave te godine nije mogao ni dan bez mene. Pošto sam sreće imala vrlo malo, želela sam uživanje, pa sam ga i grabila kad god je bilo moguće.

Prva žena mog muža, Retforok Sjasip Bele, plašila me se u početku, naravno zbog ljubomore, ali i zato što su joj ljudi govorili da sam ja neka životinjska osoba, opasna i luda, kao divlj pas. Plašila se da ću učiniti neko zlo njenoj deci. Nije uopšte bila glupa, samo je bila neznalica. Nikad u životu nije nigde bila osim u ženskim odajama dve kuće u Saiju, a od svoje sedamnaeste godine imala je po jednu bebu svakog drugog leta. Kad je otkrila da ja ne ujedam, niti proždirem bebe, štaviše da govorim njenim jezikom, počela mi je ukazivati dobrodošlicu i truditi se da Esirju i ja budemo dobro primljene od strane ostalih žena u toj kući. Sjasip bejaše pričljiva, smešna žena, ne mnogo promišljena, ali hitra i dobrog zapažanja. Rekla mi je da joj je drago što će sad Dajat moći da jebe mene, jer se ona umorila od njegove pohote, a i inače se u vreme dojenja nikada nije zanimala za seks; međutim, rekla je: "Kad budem htela još jedno, moraćeš da ga pošalješ kroz hodnik, bar jedne večeri!"

Rekla sam "Još jednu bebu!" ne verujući.

"Ovo su sve bile devojčice, osim jednog", reče ona.

Rekla sam: "Pa dobro, onda bi bar mogla da zatrudniš sa nekim muškarcem koji ti se sviđa?" Sad je ona zurila sa nevericom, onda se nasmejala i rekla: "Ajaću, ti si stvarno prljava! Inače, nijedan muškarac u ovom domaćinstvu mi se i ne dopada. Mislim da smo nas dve ćapile najboljeg." Saglasila sam se s tim. Naš muž nije bio siledžija, bio je dobre naravi i dobrog izgleda. Rekla je: "Ali nemoj slučajno da on sazna da makar samo pomišljaš na druge muškarce, on je na to veoma osetljiv." Onda mi je saopštila sledeće: ako žena spava sa nekim muškarcem koji nije njen muž, porodica njenog muža će je ubiti. Ovo nisam verovala. Naravno, ljudi ponekad ubijaju jedni druge zbog ljubomore i seksualne razbesnelosti, to sam znala; ali Sjasip nije na to mislila. Rekla je: "Ne, ne, tebe bi ubili javno, da isteraju sramotu iz kuće. Ti pripadaš Dajatu, zar ti to nije jasno? Ti mu pripadaš, ja mu pripadam, to je tako."

Setila sam se kako je moj otac govorio na zborištu Sinšana: "Ali ona pripada meni!" Sad sam imala dva oka za sagledavanje tog prizora.

Rano uproleće moj muž reče: "Ajaću, dobre vesti sa zapada. Vraća se Terter Abhao, sa Pobedonosnom Vojskom."

Rekla sam: "Moj otac je mrtav."

Nasmejao se i rekao: "Eno njega u Palati."

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Ni u ovo nisam verovala, dok nisam svog oca videla. Došao je u Kuću Retforok da me vidi. Izgledao je izmršaveo i strašno iscrpljen, ali nije ležao slomljene kičme, glavom nadole, u nekoj guduri u bespuću. Ipak, kad sam ga videla pred sobom, videla sam ga istovremeno i tamo, kao dve slike na staklu položene jedna preko druge.

Razgovarali smo zadovoljno i nežno. Rekao je: "Drago mi je što si se udala, Ajaću. Je li ti dobro u ovoj kući?"

Rekla sam: "Da, u redu je, a Dajat je dobar prema meni. Postoji li ikakav način da odem kući?"

Pogledao me je, sklonio pogled, odmahnuo glavom.

"Kad bi me ti mogao odvesti bar do Južnog Grada, mogla bih sama dalje; znam orijentire", rekla sam.

Razmatrao je to samo jedan tren, onda je rekao: "Čuj, Ajaću, opredelila si se da dođeš ovde i to se ne može raščiniti. Ako bi pobegla od svog muža, donela bi meni sramotu i bruku. Ti sada pripadaš Retforocima. Bolje ti je da ostaneš sa njima. Dobro je što si izišla iz moje kuće; stvari tamo ne idu dobro po nas. Učini da ovo bude tvoj dom. Izbaci Dolinu iz svog uma!"

"Nije moj um tako mali", rekla sam. "I Dolina i Grad su u njega stali i još ne znam gde mu je kraj. Ali samo ti možeš učiniti da Grad bude moj dom."

"Ne", reče on, "ja mislim da to možeš samo ti."

To je bilo pošteno kazano. Nastavila sam život Dajatove brene, znajući da su reči moga oca bile istinite: živeo je u nemilosti i ma kakva dalja bruka dovela bi ga u opasnost. Jedino što sam za njega mogla učiniti bilo je da se ponašam strpljivo i da budem tiha sve dok ne dođe trenutak kad Baš-Kondor i njegovi savetnici više neće želeti ni na koga da bacaju krivicu za izgubljeni rat u Zemlji Šest Reka.

Čudno to zvuči, kad kažem da je osramoćenje moglo dovesti čoveka u smrtnu opasnost; sramota i bruka su, ovde među nama Dolincima, već i same po sebi dovoljne kazne, ali tamo, gde je svaki odnos bio bitka, bile su to smrtonosne stvari. Kazne su bile nasilne. Već sam rekla da su mi pričali da je hontik mogao biti oslepljen ako je čitao ili pisao, a žena ubijena ako je imala seks; nijednom nisam videla izvršenje nečeg takvog, ali sam svakodnevno videla nasilne kazne ili slušala o njima: tukli su decu, premlaćivali su robove, zaključavali neposlušne hontike ili čone; a kasnije je, kao što ću ispričati, postalo gore. Zastrašujuće je to bilo, živeti u jednom takvom neprekidnom ratu. Dajaovci kao da nikad ništa nisu odlučivali zajednički, nikad nisu raspravljali, pa malo popuštali i najzad se saglašavali da nešto učine, pre činjenja. Sve je kod njih činjeno zato što je postojao zakon da se nešto mora ili ne sme, ili naređenje da se učini ili ne učini. A kad se nešto završilo kako ne treba, nikad se nije reklo da su bila loša naređenja, nego je krivica je uvek nekako pripisivana izvršiocima. Krivac je obično dobijao fizičku kaznu. Učila sam se oprezu iz dana u dan. Učila sam, htela-ne htela, kako da postanem ratnica. Kad je život pretvoren u bitku, čovek mora da se bori.

Retforoci nisu bili u nemilosti; štaviše, postali su Baš-Kondoru veoma omiljeni. Poglavica našeg domaćinstva, Retforok Areman i njegov najmlađi brat, moj muž Dajat, često su išli u Palatu, visoku zgradu u kojoj je Baš-Kondor živeo. Moj muž, koji je voleo

pričanjr koliko i seks, pričao mi je sve o tim odlascima, šta je sve video, čuo i uradio tamo. Rado sam to slušala, jer je bilo zanimljivo, mada veoma čudno, a često i jezivo, kao priče o duhovima. On mi je ispričao šta se desilo sa sinom Baš-Kondora: kad je pokušao bekstvo iz onog dela Palate gde je bio zatočen, izdali su ga ljudi koji su samo glumili da mu pomažu i onda je ubijen, to mu je bila kazna što se usprotivio Zakonu Jednog. O načinu na koji je ubijen Dajat mi je pričao nadugačko. Nijedna smrtna ruka ne može ubiti Sina Sina, zato su ga vezali i puštali jaku struju kroz njegovo telo sve dok se njegovo srce i njegov mozak nisu zaustavili; prema tome, ubio ga je elektricitet, u skladu sa Zakonom Jednog. Ubijene su i sve njegove žene, naložnice, deca i robovi. Rekla sam: "Ali ko će biti sledeći Baš-Kondor?" a Dajat mi je rekao da postoji i drugi sin, koji je još malo dete i još živ.

Pričao je on meni i o tim oružjima koja su Dajaovcu pravili. Vojske koje su sada išle iz Saija nisu ratovale za osvajanje zemljišta, nego zato da bi uzele bakar, kalaj i druge metale od onih gradova i naroda koji su imali ma kakve zalihe toga; porobili su Senše, narod koji je radio u rudnicima gvožđa na mestu gde reka Oblačna ulazi u Mračnu, takođe su oteli sve gvožđe kojim su Senši trgovali sa nama i sa drugim narodima. Uputstva o materijalima i načinu pravljenja Velikih Oružja dobijena su, koliko sam ja mogla videti, od Berze; a Dajaovcu su bili vrlo vešti majstori u radu sa metalom i mašinerijom, bili su odlični inženjeri, mogli su da prate takva uputstva sa razumevanjem. Nisam sigurna da su oni umeli naročito dobro da koriste Berzu, jer je samo Baš-Kondoru i njegovim Visokim Ratnicima Jednog bilo dozvoljeno da uče kako se sa Berzom uopšte radi, a znanje kome je pristup ograničeno izopačeno je znanje, kao što u Biblioteci kažu; međutim, pošto se ni sama u Berzu ne razumem mnogo, ne mogu o ovome govoriti sa pouzdanjem. U svakom slučaju, prikupljanje materijala za proizvodnju Velikih Oružja i njihova izrada potrajali su četiri godine.

Tokom tog vremena zatrudnela sam dva puta. Prvi put sam pobacila, zato što me je muž bio silovao u trenutku kad sam mu rekla da ga neću i da ništa nisam preduzela protiv začeca. Kćer Kondora nastavila bi trudnoću, rodila bi dete silovanja, ali ja to nisam htela. Bilo je lako dobiti sredstvo za pobačaj od éona, čije su žene više pobacivale nego radale; Esirju mi je u tome pomogla. Dve godine kasnije, kad sam imala dvadeset jednu godinu, želela sam da zatrudnim. Esirju i Sjasip bile su dobre prijateljice, ali meni je uvek bilo dosadno, zato što se nije imalo šta raditi osim presti, šiti i pričati, uvek u zatvorenom prostoru i uvek u prisustvu nekog drugog; nikad sama, a to znači uvek usamljena. Pomišljala sam da će dete biti kao Dolina. Ono će biti deo mene, ja deo njega; ono će biti voljeni dom. Možda će se onaj deo moje duše koji je bio kao napeta struna razvučena između Grada i Doline opustiti i vratiti u moje telo ako dete pristane da uđe u moju matericu. Zato sam prestala da koristim sredstva protiv začeca i posle tri meseca Dajat i ja smo otvorili vrata tom detetu. Potrajalo je toliko dugo zato što ni on ni ja više nismo živeli tako lako niti jeli tako dobro kao pre; on je i sad voleo da priča sa mnom, ali nije imao onoliko snage za jebanje. Biti Baš-Kondorov miljenik značilo je živeti isto onako naporno kao kad si mu u nemilosti. A celokupno bogatstvo Saija bilo je

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

sada usmereno u Baš–Kondorov jedini naum, nabavku materijala i proizvodnju Velikih Oružja. Sve je bilo žrtvovano u korist toga. Ti Dajaovci bili su narod pravih junaka.

Prvo od tih Velikih Oružja bilo je koliba od gvozdениh ploča postavljena na točkove koji su se kretali po metalnim pragovima međusobno spojenim poput alki u lancu. To vozilo moglo se kretati i po neravnoj stazi, pripijajući se uz nju kao gusenica, a ne zaglavljajući se nijednim svojim točkom. Točkove je okretao moćan motor smešten u kolibu. Vozilo je bilo toliko jako da je moglo svojim guranjem obarati drveće i zgrade, a na njega su bili postavljeni topovi da ispaljuju velike metke i vatrene bombe. Bilo je ogromno i veličanstveno, a kad se kretalo stvaralo je buku nalik na neprekidnu grmljavinu. Prikazano je narodu Grada ispred zidina. Ja sam došla, pokrivena velom preko glave, zajedno sa svim ženama Retforoka. Videle smo kako se vozilo progurava kroz jedan cigleni zid, grmeći i tresući se kroz ruševine koje je samo stvaralo, ogromno i slepo, sa debelom kurac–njuškom. Trojica Kondoraca koji su bili u njemu izišli su kao crvi iz klipa kukuruza, mali i mekani. Imalo je ime Razarač. Trebalo je da predvodi jednu vojsku, otvarajući vojnicima stazu koja bi se zvala Put Uništenja. Zavukla sam se u svoj kutak u Retforoku i ležala tamo na crvenim tepisima, zamišljajući kako Razarač navaljuje na hrastove zvane Gairga u Sinšanu i obara ih, kako navaljuje na krov hejima Plave Gline i obara ga u dubinu. Zamišljala sam te metalne pragove, umazane glinom, kako gaze i u zemlju sabijaju stabljike kukuriza i decu, meljući ih kao vodenični kamenovi. Nastavila sam da razmišljam o Razaraču čak i kad je provalio kroz krov jedne skrivene pećine, nekoliko milja južno od Grada i uništio samoga sebe sopstvenom težinom, zarivajući se i uklinjavajući u cev od lave. Čak i tad sam ja sanjala kako se Razarač u toj pećini pokreće, kako navaljuje da gurne zemlju dublje unutra, kako gnječi tamu.

Baš–Kondor se onda okrenuo mašinama koje su dobile ime Poletarci. Bile su to leteće mašine, kondor–ptice sa motorima. Dajaovci nisu koristili balone, ali su umeli da naprave lake jedrilice i da lete pomoću njih, da se otiskuju sa litica iznad crnih polja lave, hvataju letnje, uzlazne, toplinske struje vazduha i onda šestare po visinama kao lešinari i kondori. Takvo jedriličarenje bilo je sveti sport, mladi ratnici su ga mnogo cenili i u njemu uživali. Zato je nastalo veliko uzbuđenje oko planova za leteće vozilo sa sopstvenim pogonom. Dajat, međutim, nije u njemu učestvovao. Retforoci su radili na planiranju i pravljenju Razarača, a kad je on nastradao, izgubili su naklonost Baš–Kondora, tako da više nisu svakodnevno odlazili u Palatu, mada nisu ni kažnjeni. Dajat je bio prilično ogorčen i sumoran, podsmevao se planovima za Poletarce i ljudima koji su ih pravili. Za njihovo sazdanje bilo je potrebno daleko manje metala nego za Razarač, ali im je trebalo poprilično goriva, a to im je, po Dajatovim rečima, bila kobna slabost. Baš–Kondor je poslao jednu vojsku čak do Lanca Neba da trampom dođe do petrolejskog goriva; za odlazak i povratak trebalo im je gotovo godinu dana, a ipak su doneli samo koliko je bilo potrebno da jedan Poletarac leti nekoliko dana. Ali onda počеше da izrađuju gorivo od žita i govana i dva Poletarca, noseći u sebi po jednog čoveka, počеше da lete do Kulkun Eraian Gore i nazad. Prvi dan kad su to izveli bio je praznik u Saiju. Opet smo mi žene sve izišle, pokrivenе zarovima; čak i hontici su klicali

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

i plesali kad su nas Poletarci nadletali na tim svojim krutim, crnim krilima. Tog dana videla sam Baš–Kondora. Izišao je na balkon Palate da gleda kako njegovi Poletarci lete iznad njega. Smatralo se da žene ne treba da ga gledaju, da ga ne bi svojim nečistim očima zaprljale, ali ja za to nisam marila uopšte, jedino sam pazila da niko ne primeti da ga ja gledam. Bio je obučen u tkaninu od zlata, a na glavi je imao zlatni i crni kondorski šlem sa kljunastom maskom, tako da ja uopšte nisam videla čoveka, nego samo omotače i površine, ništa od onog unutra. Biti Baš–Kondor znači biti spoljašnjost.

Dete je tog dana ostalo u meni, ali je pomišljalo da izide u Drugu Kuću. Još nekoliko dana i ono je odlučilo da se rodi i da me učini majkom jedne kćeri. Bila je mala, snažna, skladno oblikovana. Kad god sam videla njenu cvetno–ružičastu pičkicu, kazala sam po jednu heju u svom srcu, jer da je to dete odlučilo da bude sin, 'pripadao' bi mom mužu i bio bi Kondorac. Pošto je odlučilo da bude devojčica, bila je beznačajna, za nju smo marili samo ja, Esirju i Sjasip. Njeno porodično ime bilo je Retforok, a njihov sveštenik dao joj je ime Danarju, što znači Žena Data Jednome. Lepo je zvučalo to ime i ja sam ga počela izgovarati pre nego moj muž i ostali, ali kad sam bila sama s njom zvala sam je jednim od imena koja pripadaju prepelicama u Sinšanu: Ekverkve, Prepelica Budno–Motreća, ona iz jata koja čuči na grani i pazi na okolinu dok se druge hrane na tlu, u kišnoj sezoni, pre nego što se te ptice odvoje u parove. Oči su joj blistale kao oči motreće prepelice, bila je i debeljušna, a kosica joj je činila malu ćubu, kao kod prepelice.

Mi ostali nismo bili nešto debeli. Hrana u Saiju bila je tih godina slaba i stizala je u malim količinama. Jedan je naredio Baš–Kondoru da napravi Grad na poljima ohladene lave da bi bio bezbedan od neprijatelja, ali u toj crnoj pustinji malo je šta raslo, pa su hranu morali da donose sa onih mesta gde je hrane bilo. Pošto su se Dajaovci stalno množili, jer su se upinjali da imaju što je moguće više dece, morali su sve dalje i dalje da odlaze po hranu, a mnogi čoni i hontici koji su ranije bili upotrebljavani za uzgajanje useva, gajenje stoke, ili za lov, sad su bili upućeni na teški kuluk oko pravljenja Oružja i goriva za Oružja. Ratnici Jednoga paradirali su ulicama Saija u svetioj povorci, pevajući:

"Pobeda, pobeda je naša hrana,
pobeda, pobeda je rajski vrt!
Jedan nam daje pobeđe vino,
s Jednim pobeđujemo svakog dana,
ne postoji, ne postoji smrt."

Ali ja sam u naručju držala smrtnost i dojila sam je, davala sam hranu njoj, osobi koja se rodila zato što će umreti, Prepelici Budno–Motrećoj. A ona je hranila moju dušu svojim bivanjem, svojim trebanjem. Ako je Jedan išta više osim reč, šta bi mogao biti ako ne hrana?

Trebalo je da ta odricanja donesu Dajaovcima bogatstvo i udobnost kad Poletarci krenu u rat. Nevolja sa tim planom sastojala se u tome što su svi ljudski narodi

koji su ranije živeli igde blizu Zemlje Dajao već otišli negde dalje ili, ako su ostali na istom terenu, ostali su da bi vodili rat, a ne da bi davali danak u hrani, roblju ili u ma čemu drugom. To je svako mogao videti; pošto je život u Saiju postajao sve teži, savet porodice Terter da se preselimo svi odjednom, kao narod, ka jugu, u bogatije krajeve, počeo se opet pominjati u razgovorima. Onaj stari, nemirni Dajaovski duh još je bio u tom narodu, a mnogi njihovi običaji više su odgovarali nomadskom nego naseljeničkom životu. Neke od žena Retforoka govorele su da bi trebalo poći pod Kondorovim krilom ka jugu gde će biti hrane u izobilju i trave i drveća i stoke i novih stvari za gledanje, a muškarci su slušali; iako se smatralo da je govor žena nezalazno, glupo blebetanje, slušali su. Međutim, pošto Dajaovci nisu donosili odluke raspravljanjem u nekom javnom savetu, kao što narodi obično rade, nije bilo načina da ta neslaganja izidu i spoje se u slaganje. Zato su zamisli postale stavovi, a stavovi su se pretvorili u klike, a klike su se razišle i postale tabori, trajno u sukobu.

Kondorci Retforoka bili su među onima koji su govorili da Grad mora ostati tu gde jeste, gde je prst svetlosti pokazao, i da samo vojnici treba da idu za vatrenim tragovima Poletaraca kad počne rat. Iako su pričale o svojoj želji da nađu bolje mesto za život, žene su se i pribojavale pokreta, jer je većina njih proživela ceo život u Gradu, u kućama, u sobama. One su o drugim mestima i ljudima znale isto onoliko malo kao ja kad sam prvi put pošla u Kastoha–nau. Čak ni vojnici nisu znali kako drugi narodi žive i misle, iako su godine provodili među njima. U Loži Nalazitelja kaže se da trgovanje i učenje idu zajedno, kao što neznanje i rat idu zajedno. Osim toga, meni se čini da su Dajaovci, govoreći da sve pripada Jednome, prinudili sebe da svuda vide dvojstvo: ili ovo, ili ono. Nisu mogli da bivaju među Mnoštvom.

Pre nego što je Ekverkve napunila godinu dana, počele su nevolje među porobljenim narodima koji su radili na njivama, u rudnicima i u radionicama, a čak i neki od seljaka, čona, počeli su da beže, krišom, da bi postali šumci, ljudi koji žive u šumi, ili da bi se vratili na istok, u zemlju zvanu Bazen, gde ih je čekao život u preriji sa poljskim zečevima. U jednom rudniku, gore, u Zemlji Kraterskog Jezera, grupa muškaraca hontika poubijala je vojnike Kondorce koji su im zapovedali i odmetnula se u Srebrne Planine. O ovome sam saznala tako što je Baš–Kondor naredio da deset hontika iz Grada budu ubijeni da bi to poslužilo kao kazna ili nadoknada za smrt tih deset Kondoraca u rudniku. To je bilo pošteno, ako su svi Kondorci bili jedno, a svi ne–Kondorci drugo: ili jedno, ili drugo. Tih deset muškaraca hontika vezano je za stubove ispred Palate, na kraju široke, divne ulice. Ratnici Jednoga glasno su kazali molitvu Jednome, a onda su vojnici Kondorci naoružani pucaljama ubili te hontike koji su stajali tako vezani. Ja to nisam videla, ali sam za taj događaj čula. Nazvano je to Izvršenjem Zakona Jednog. A kad sam čula, zavrtelo mi se u glavi. Ugledala sam sunce na zborištu Kastoha–nae, ali ne i moju majku tamo: ne, nego crne lešinare koji se obrušavaju samo da bi razdirali sopstvene trbuhe, da bi izvlačili i jeli sopstvenu utrobu. Otrčala sam u sobu gde je bila Ekverkve i uzela sam je u naručje, pa smo sedele na podu u jednom uglu dugo, dok ta vizija i bolesno osećanje zbog nje ne prodoše. Ali od tog dana više nisam imala srca da budem Kondorka ili da idem njihovim putem. Živela sam

među narodom koji je otišao pogrešnim putevima. Sad sam samo želela da izvučem svoju kćer i njenu majku odatle, na bilo koje drugo mesto.

Tek posle dugog vremena ukazala mi se mogućnost da to učinim, jer Sai je sve više i više bio kao mravinjak protiv koga je neki drugi mravinjak krenuo u rat, zatvoren i očajan. Kad je Baš-Kondor poslao Poletarce da ispuste vatrene bombe na šume i sela naroda Ziaun, jugozapadno od Kulkun Eraian, nekoliko drugih naroda udružilo se sa Ziaunima da ratuju zajedno. Počeli su da prave planove za buduće dane, sastajali su se, razgovarali, slali jedni drugima vesti kroz Berzu Informacija. Nisu ništa mogli Poletarcima u vazduhu, jer oni su leteli iznad domašaja pucaljki, a polje sa koga su poletali i na koje su se vraćali bilo je zaštićeno velikim brojem kondorskih vojnika; zato je jedna osoba, verovatno neko ko je ranije bio hontik rob ili robinja i koji je znao gde je šta i kako treba govoriti i kako se ponašati, došla noću i zapalila rezervoare sa gorivom. Oni su eksplodirali. Ta osoba je u vatri izgubila život, ali su Poletarci ostali bez goriva. Dok su se nove količine goriva proizvodile, Baš-Kondor je poslao mlade ratnike da jedrilicama nadleću sela Ziauna, ali jedrilice je bilo lako oboriti paljbom, pa se nijedna nije vratila. Te jeseni, tako veliki deo žetve – ne samo žetve žita nego i krompira, repe i tako dalje – otišao je na proizvodnju goriva za Poletarce, pa su gradske magaze ispražnjene; upotrebile su i setveno žito. Sve pesme bile su o tome kako je slavno poginuti za Jednog. Svi muškarci Dajaovci bili su rešeni da ubiju sve što su mogli ubiti, a žene su bile rešene da ih za to hvale.

Jednog dana, rano u jesen Ekverkvine treće godine, bilo mi je moguće da posetim Terter Kuću sa još jednom Retforokinjom koja je tamo imala rođake. Mnogo puta smo nas dve molile za to i najzad su nam muškarci Retforoka dali dopuštenje i naredili jednoj grupi robova, muškaraca, da pođe kao naša pratnja. Ekverkve je hodala pored mene od Kuće Retforok, između slepih zidova te ulice Grada, do Kuće Tertera. To je bio njen jedini prolazak pešice tim putem.

Terter Gebe bio je umro prethodne godine, pa je moj otac sad bio poglavar domaćinstva, ali je živio skriven u kući kao Dajaovka, da bi ga Baš-Kondor i Ratnici Jednog zaboravili; jer oni su sad svakodnevno pogubljavali ljude koje su nazivali neprijateljima Kondora; razdirali su sopstvena creva. Terter Abhao dve godine nije bio video kćer svoje kćeri.

Nalazio se u onoj sobi u koju sam, nekoliko godina pre toga, bila dovedena da vidim Terter Gebea. Izgledao je star, bio je vrlo bleđ i potpuno ćelav i poguren. Moje srce je potonulo kad sam ga videla, jer gajila sam nadu da možda nije onoliko bolestan koliko ostali muškarci u tom mestu. Sad se činilo da jeste bolestan, ali kad je pogledao Ekverkve, njegov osmeh bio je osmeh iz Doline, ili se bar meni tako činilo.

"Znači, ovo je Danarju Belela", rekao je kad mu je prišla. Nija ga se plašila; njoj su se dopadali, kao i mnogim malim devojkicama, svi muškarci.

Rekoh: "Ona je Danarju Da-u", što će reći 'Jednome', "ali ona ima i svoje prvo ime, koje glasi Ekverkve. To je ona prepelica koja uzvikne svoje ime kad ugleda opasnost, pa onda celo jato beži po tlu, ili se uzdigne i poleti."

Pogledao me je.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Dete ga je potapšalo po ruci da privuče njegovu pažnju, pa je reklo: "Ja sam Ekverkve."

"To je dobro ime", reče on. "Ti, Ajaću, kako je tebi?"

"Dosađujem se", rekoh. "Ovde nema ništa da se čita." Upotrebila sam našu, dolinsku, reč 'čitati'.

Opet me je neko vreme gledao. "Sovo", rekao je dolinskim jezikom i opet se nasmešio. "Dobijaš li dovoljno da jedeš? Vrlo si mršava."

"Moj želudac može da posti, ali moj um umire od gladi", rekla sam. "Oče, nas dvoje smo napravili pola putovanja, jednom."

Klimnuo je glavom sasvim malo. Neko vreme je posmatrao dete i razgovarao sa drugima u toj sobi, sa Kondorcima i Kćerima iz njegove Kuće i iz Kuće Retforoka. Uskoro mi reče, kad nas niko drugi nije čuo: "Kad se sete mene, mogli bi se setiti i tebe."

Videla sam u njegovom licu ono mesto ispred Palate, one drvene stubove i krvavi pločnik.

"Najzad, dete!" reče on.

Moje srce je silno skočilo i ja rekoh: "Doći ćeš...?"

Odmahnuo je glavom i rekao: "Čekaj."

Uskoro, kad su se Retforokovci spremali da odu, on reče: "Ove noći Ajaću Bele će spavati ovde; toliko dugo nisam video svoje unuča."

Retforokinje su se osetile nelagodno, počele su nešto da mrse; najstarija od njih reče: "Veliki Kondore, muž te žene, Kondor Retforok Dajat, mogao bi biti nezadovoljan, jer nije dao dozvolu da ona ostane", a druga reče: "Pa to je samo unuka", a treća, zlobnica, reče: "Veliki Kondor Terter Abhao mogao bi doprineti otmenosti Kuće Retforok tako što bi je posetio neki put."

Ni na koji način ne bi muškarci mogli da pretvore žene u roblje i u zavisne osobe, kad same žene ne bi odabrale da to budu. Ja sam mrzela Dajaovce što večito naređuju, ali žene su više zasluživale da ih mrzim, zato što su primale ta naređenja. Osećala sam kako se u meni diže sav gnev svih tih godina u Saiju i činilo mi se da neću moći da ga zadržim, ali, na sreću, moj otac – dobar general –: "Pa, dobro, Veliki Kondor Retforok neće biti nezadovoljan tom ženom ako ona ostane ovde još nekoliko sati. Narediću da bude poslata kući večeras posle večere." Nisu mogli nešto mnogo da se protive tome, pa me ostaviše, a i Esirju sa mnom. Čim su izišli, moj otac je naredio da mu se dovede onaj čovek, ona žena, počeo je pripreme za naš odlazak. U kratkom vremenu koje nam je bilo na raspolaganju, mogao je samo da pošalje dva muškarca iz njegove kuće da krenu sa mnom i sa Ekverkve i Esirju; nije nas mogao povesti lično on, niti je mogao poslati sa nama vojnike kao što se nadao. Rekla sam: "Da li će oni slati ljude za nama?" a on je rekao: "Rano ujutro ja ću krenuti iz grada sa patrolom, a oni će poći za mnom, misliće da sam te odveo onako kako sam te doveo."

Obukle smo se kao ćonkinje i stale na ulaznu kapiju Terter Kuće. Rekla sam ocu: "Hoćeš li ikad doći?"

Držao je dete u naručju. Ekverkve je bila dremljiva, naslonila je glavu na njegov vrat. Govorio je glave nagnute ka Ekverkvinj glavi, tako da ne znam da li je

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

govorio njoj ili meni. "Reci svojoj majci da ne čeka, da ne čeka mene", rekao je. Onda je pogladio Ekverkvinu kosu velikom šakom i pažljivo predao devojčicu u moje ruke.

Rekla sam: "Ali bićeš kažnjen – bićeš..." Nisam mogla da izgovorim onu reč, drvene stubove, konopce i krv.

Rekao je: "Ne, ne. Ti si izišla iz moje kuće i time pobegla. A ja neću ni biti ovde da me kažnjavaju. Naređeno mi je da povedem patrolu na zapad do Bele Planine; poći ću malo ranije i to je sve. Biću izvan nevolja, tamo."

Tada sam shvatila da odlazi prema onom kanjonu gde sam ga videla da leži. Ali to je ona vrsta shvatanja koje se ne može kazati ni koristiti; zato sam ga zagrlila, a on je držao i mene i devojčicu blisko uz sebe, neko vreme; potom smo ga ostavile u toj kući.

Izišli smo kroz zadnju kapiju, tiho, u prvi mrak.

Jedan od te dvojice muškaraca sa nama bio je prisutan i kad sam sa ocem išla iz Doline; bio je to jedan tih, sposoban čovek zvan Arda. Nisam znala onog drugog, Dorabada, koji je služio sa mojim ocem u ratovima Šest Reka. Imali su onu odanost koju Dajaovci toliko cene; bili su kao ovčarski psi, pouzdani, napeti, hrabri i bezumni, izvršavali su misli drugog čoveka, imali su njega u umu.

Kapija Grada bila je u svako doba pod stražom, ljudi koji su ulazili i izlazili bili su saslušavani, ali tu nije bilo nevolja. Dorabada je rekao da smo Esirju i ja ćonkinje koje pripadaju nekom visokom zvaničniku Palate, sad poslate nazad na poljoprivredna imanja zato što 'više nizašta nisu, obe trudne', onda je bilo mnogo šala o Ratnicima Jednoga, koji bi po pravilu trebalo da budu doživotno u celibatu; vojnici se njih plaše i gade. Dorabada je pričao lako i proveo nas je bez sumnjičenja i zastoja. Tako izidismo iz Saija. Svetlosti tog grada treperile su blistave na crnoj ravnici i u mrklom vazduhu, bile su divno isijavanje. Cele te noći, dok smo odmicali polako kroz pustinju lave, Grad je sijao iza nas. Dodavali smo usnulo dete između sebe; ponekad se Ekverkve budila i ostajala budna neko vreme, gledajući u mrak, posmatrajući. Ona je do tada retko viđala zvezde.

U prvoj svetlosti zore napustili smo veliki drum i krenuli preko ravnice lave, a kad je svanulo sklonili smo se u jednu pećinu i tu prespavali čitav dan. Pričali smo i ja sam doznala mnoge stvari koje mi nisu bile poznate u Kući Retforoka. Arda je rekao da ćemo morati da izbegavamo sela i farme čona, jer bi nas oni po svoj prilici napali da bi pobili muškarce i silovali žene. Rekla sam: "Ali vi ste Kondorci, vi naređujete ćonima!" On je rekao: "To je bilo." Tako sam doznala da je izvan bedema Grada sve to davanje i primanje naređenja prestalo i da vlada samo nered. Prođosmo kroz sve dajaovske zemlje noću, skrivajući se, pustinjskim putanjama.

Onda smo pali, kao što se kaže, iz vodenice za meso na dasku za seckanje. Izišli smo iz dajaovskog ratarskog zemljišta i ušli u zemlje dajaovskih žrtava i neprijatelja.

Kad smo stigli do Mračne, Arda je rekao da sad možemo putovati i danju, a ja rekoh: "Onda vas dvojica treba da idete kući, Arda, Dorabada. Idite i recite Terteru Abhaou da ste ostavili njegovu kćer na putu kući i da je s njom bilo sve u redu."

Arda reče: "On nam je naredio da te odvedemo do tamo."

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Rekla sam: "Čujte. Vi ste sad moji dobri prijatelji, ali ako ostanete sa mnom, pravićete mi štetu. Sa vama, Esirju i Ekverkve i ja smo Dajaovke. Bez vas, mi smo dve žene i mala devojčica, nemamo rat ni sa kim."

Muškarci su ostali pri svojim naređenjima, odbili su da se vrate. Ja sam odbila da idem dalje sa njima. Nisam želela da budu ubijeni zbog nas, niti da ja budem ubijena zbog njih. Pošto nisam htela čak ni da ustanem sa mesta gde smo se ulogorili pokraj reke, morali su da razgovaraju o tome i razgovarali smo, satima. Otkrili su da je vrlo teško ne poslušati moga oca i poslušati jednu ženu; ali su uvideli da je istina da nas njihovo prisustvo dovodi u veću opasnost nego njihovo odsustvo. Najzad su odlučili, na Dorabadin predlog, da nas prate, tako što će ići približno jedan sat iza nas, kao da nas gone. Bilo je to dobro rešenje našeg neslaganja, osim što je imalo jednu slabu stranu: ostavljalo je njih dvojicu još u opasnosti. Oni nisu prihvatili da to ima ikakav značaj; zato smo ih zagrlile i ostavile pored reke. Nastavile smo, Esirju i Ekverkve i ja, duž severne obale Reke Mračne, prema visokim brdima.

Zašli smo u zemlju jednog naroda koji se zvao Fenen. Sad smo dobro pazile da se ponašamo upravo suprotno nego do tada: putovale smo po punoj svetlosti dana, najotvorenijim putevima, a kad smo prilazile ma kom ljudskom naselju, galamile smo i govorile glasno da bi nas čuli i da bi videli da dolazimo. Razgovarale smo sa ljudima jezikom znakova i pomoću ono malo TOK-a što sam u Sinšanu naučila; Ekverkvino brbljanje bilo je bolje od našeg, jer sve bebe govore istim jezikom i svako ga razume. Četvrte večeri posle našeg rastanka od Arde i Dorabade jedna porodica koja je živela u drvenoj kući pored velikih izvora na mestu zvanom Zidoizvor primila nas je da prespavamo tu noć i podelila s nama slatko mleko i kašu od žireva i dala nam tople krevete. Spavala sam čvrsto i dobro prvi put od početka našeg putovanja, ali ujutro, budeći se, začula sam da ljudi iz tog domaćinstva razgovaraju napolju, pa sam po tonu njihovih glasova znala da se nešto loše desilo. Pomoću TOK-a i znakova otkrila sam šta. Ubili su, iz zasede, jednoga od naših prijatelja; čuli su ih da razgovaraju na dajaovskom jeziku, pa su pucali, ne čekajući da čuju još. Jedan je poginuo, drugi pobegao. Ne znam da li je poginuo Arda ili Dorabada i ne znam da li se onaj drugi bezbedno vratio u Sai. Od mog izlaska iz Grada Kondora nije mi nikad više stigla nijedna reč odatle, ni reč ni ma šta drugo.

Nisam mogla da ne zaplačem od tuge i krivice, a Esirju se trudila da me u tome prekine, jer se plašila da će Fenenci pogoditi da smo Dajaovke; Esirju je živela u velikom strahu tokom svakog sata našeg putovanja. Ali majka tog fenenskog domaćinstva, videći moje suze, počeo takođe da plače i reče mi znacima i rečima da je rata previše, da je ubijanja previše, da su mladi muškarci njene kuće oboleli, nose puške kao ludaci.

Nastavile smo, veoma sporo, jer su Ekverkvine noge bile vrlo kratke. Iako je bila jesen, činilo se da je svaki sledeći dan našeg odmicanja svetliji.

Dole kod ušća Mračne u veliku reku Močvaricu, na jednom brdovitom mestu koje je označeno kao Loklaco na kartama u hejimama, sretosmo neke muškarce koji su išli ka severozapadu. Na obronku brda videh jednu osobu i pomislih da je san, da je avet,

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

osoba Četiri Kuće: znala sam tu osobu. Bio je to poočim moje rođake, Menjanje Uvek od Madidinua, koji je u Loži Ratnika uzeo ime Crv Iz Leša. Poznavala sam tog čoveka celog života. Nisam znala one sa njim, ali bili su odeveni u dolinska odela, bili su malog rasta, lakog tela, okruglih udova, okruglih lica, bila su to lica Dolinaca, a kosa im je bila upletena u pletenice Lože Ratnika; jedan od njih doviknuo je ostalima, iza sebe, mojim jezikom, onim jezikom koji sam prethodnih sedam godina mogla slušati samo kad su njime razgovarale moje duše u snu: "Idu neke žene!"

Pošla sam ka njima i povikala: "Menjanje Uvek! Znači, tu si ti, rođače moj! Kako je u Madidinu?" Nije me zanimalo da li su duhovi ili živi, Ratnici ili prijatelji – bili su iz Doline, iz mog doma, pritrčala sam im i zagrlila Crva. Bio je toliko zapanjen da je, iako Ratnik, dopustio da to učinim; onda je, zureći u moje lice, rekao: "Severna Sovo?"

Rekla sam: "A, ne, ne, to više nisam – ja sam Žena Kući Se Vraćajuća!"

Tako mi je došlo ime za srednji deo mog života.

Te noći ulogorismo se sa Dolincima u jednom vrbaku u brdima Loklacoa, pa se bacismo u duge priče. Tražila sam od njih da mi kažu sve o Sinšanu i Dolini, a oni su tražili da im kažem sve što mogu o Dajavcima, jer bili su krenuli na Sai. Onaj robovski um, koji sam u Saiju naučila da imam, bio mi je još u glavi, još sam mislila kao rob i posle izvesnog vremena provedenog u razgovoru počela sam da ih lažem. Plašila sam se da bi nas oni mogli prinuditi da pođemo sa njima kao vodiči i prevodioci. Zatražili su to od mene jednom i ja sam rekla ne i to je bilo u redu, ali onda su zatražili opet i opet, a ja sam od tog trenutka već osećala prema njima isto onoliko straha i nepoverenja kao prema Dajavcima, više nego što sam prema Dolincima osetila ikad.

U prvi mah govorila sam im jasno ono što sam znala: da bi put ka Saiju mogao svakim sledećim korakom postajati sve opasniji za njih i da narod Dajao živi u velikom neredu, u nasilju i gladi.

Crv Iz Leša slušao je sa licem Ratnika, sa onim izrazom koji me je uvek razbešnjavao, izrazom čoveka koji raspoláže nadmoćnim znanjem; rekao mi je: "Kondorci imaju veličanstvena oružja. Leteće mašine i vatrene bombe. Imaju oni veliku moć, najveću u ovom delu sveta."

Rekla sam: "To je istina, ali takođe ubijaju jedni druge i crkavaju od gladi!"

Jedan Dolinac, jedan iz Telina-nae, ne pamtim kako se zvao, reče Crvu Iz Leša: "Žena; ona beži" i sleže ramenima.

Jedan mladi čovek, sin njegov, još u nebojenoj odeći, upita me: "Vide li Velikog Kondora Jednog kako leti?"

Rekla sam: "Postoji čovek koga zovu Baš-Kondor, ali on ne leti, čak i ne hoda. Nikad ne izlazi iz kuće u kojoj živi."

Nisam znala da li je taj mladić mislio na Baš-Kondora ili je pokušavao da govori o Poletarcima, ali to nije bilo važno. Oni nisu želeli da čuju ono što sam im ja mogla reći, a ja nisam želela da čujem zašto idu ka Saiju. Ali videla sam da Crv, i pored tog nadmoćnog izraza lica, počinje da izgleda kao da se oseća nelagodno; zato sam prestala da im govorim da su Dajavci bolestan narod koji uništava sebe. Kao Dajavke

prema svojim muškarcima, tako sam počela i ja da se ponašam: kao žene koje se osmehuju i slažu sa svačim i glume da ne znaju ništa ni o čemu osim o svojim sopstvenim telima i o bebama. Pomisao na makar i jedan korak nazad ka Gradu navela me je da glumim ovu laž. Onda je išlo ovako: Crv, na primer, pita: "Ima li ikakvih kondorskih vojski na ovom drumu ka Reci Mračnoj?" a ja odgovaram: "Ne znam, mislim da smo videli neke vojnike negde, ali ne znam imena tih mesta. Možda smo tad bili u nekim borovim šumama? Ili blizu onih vulkana? Ali možda to nisu bili kondorski vojnici, možda je bio neko drugi. A, znaš, na ovaj drum smo nabasale čistom srećom, lutale smo mesec dana, jele smo korenje i bobice, zato smo tako mršave. Ne znam stvarno gde smo bile." Sve to, samo da me ne povedu sa sobom kao vodiča.

Kad su postavljali pitanja o Esirju, opet sam lagala bez plana i bez oklevanja. Esirju je nastojala da se sklanja sa vidika najviše što je mogla; plašila se tih muškaraca. Rekla sam: "Ona je ostavila svog muža i morala je da pobegne. Tako isto sam uradila i ja", a onda sam dodala: "Znaš da Kondorci ubijaju ženu koja ostavi muža. A ubijaju i muškarce koje nađu sa takvim ženama."

To mi je bila najbolja laž, zato što je bila istinita. Time je stvar uspešno okončana. Sledećeg jutra dolinski Ratnici otišli su svojim putem ka Gradu, a nas su pustili da odemo ka jugozapadu. Kad smo se rastajali, rekla sam im: "Idite pažljivo, budite umni, ljudi Doline!" Onom mladiću, koji je bio iz moje Kuće, rekla sam: "Brate, u suvoj zemlji misli o toku potoka. Moj brate, u mračnoj kući misli na činiju od plave gline." Te reči, koje mi je Pećinarka dala, bile su jedino što sam ja njemu mogla dati. Možda su mu bile od neke koristi, kao meni.

Ne znam šta je bilo sa tim ljudima posle našeg rastanka kod Loklaca. Posle Loklaca, kretale smo se kroz zemlje koje nisu bile mnogo zahvaćene bolešću Grada. Kad sam kroz njih išla sa mojim ocem i njegovim vojnicima nekoliko godina ranije, držali smo se daleko od ljudskih naseobina i putovali smo kao kojoti. Ovog puta putovala sam kao ljudsko biće. U svakom gradu, na svakoj farmi gde smo dospeli, razgovarali su sa nama. Vrlo malo TOK-a sam znala, a mnogi ljudi nastanjeni u tim prostorima znali su samo svoj jezik, ali znacima i izrazima može se kazati sve što je potrebno, a gostoprinstvo je tok Reke same. Nisu svi oni bili u srcu velikodušni, ali niko nas nije oterao gladne. Deca sa tih salaša i zaselaka bila su uzbuđena susretom sa jednim novim, nepoznatim detetom, nekিপut su bila i stidljiva i bežala u skrovišta. Ali Ekverkve je, susrećući neznance svaki dan i igrajući se sa decom koju nikad nije videla, postala odvažna, pa je odlazila da ih traži. Svi su joj oni dovikivali reči na svojim različitim jezicima, a ona njima na dajaovskom, keškom, fenenskom i klatviškom; između njih je bilo čak razmenjivanja i učenja pesama čije reči ni jedna ni druga strana nije razumela. Putovanje sa njom veoma se razlikovalo od putovanja sa mojim ocem! Samo za Esirju bilo je teško. Napuštala je svoj dom, nije išla ka njemu, a ljudi se bojala; ne na način nekog ko je obazriv i ima na umu različitosti, nego kao pas lutalica koji očekuje da će ga neko tresnuti. Za Dajaovku, svi muškarci izvan zidova očeve ili muževljeve kuće su opasni, zato što su za dajaovske muškarce svi ljudi, i muško i žensko, bez zaštite nekog muškarca, žrtve; Dajaovci za ženu bez muške zaštite ne kažu žena, niti čovek, nego

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

pička. Esirju je samu sebe sagledavala tako, kao nešto namenjeno da bude silovano, pa zato nije mogla da ima nimalo poverenja u te neznanke kod kojih smo ostajale. Uvek je stajala iza mene, pa sam joj zato nadenula ime Senka. Često sam pomišljala da nije trebalo da pođe i da sam loše učinila kad sam je povela sa sobom, ali ona nije dopuštala da odemo bez nje; one večeri kad smo kretali iz Terter Kuće rekla je da bi radije umrla nego da živi bez Ekverkve i mene. A njeno društvo mi je mnogo prijalo i koristilo na tom putu. Doduše, njen strah me je ponekad uznemiravao, prenosio se kao zaraza i na moja osećanja, ali me je zato ponekad činio i hrabrijom nego što sam stvarno bila, jer sam joj morala govoriti: "Vidi, nemamo se čega bojati od ovih ljudi!" i kretati napred, njima u susret.

Budući da smo odmicali nožicama jedne male prepelice, petnaest kilometara na dan bilo nam je uspešno putovanje. Sišle smo do skele sa konopcem na Ikulu i prešle na tom mestu reku Močvaricu sa nekim Amarantincima koji su nosili zlato kući iz jedne visinske rudničke zemlje. Nas tri smo se zaputile ka zapadu preko močvara, onda južno duž podbrđa do mesta zvanog Utud gde počinje Čirjanski drum, pa smo tim drumom prošle kroz brda. To su divlji predeli. Nijedne ljudske osobe nije bilo na tom drumu osim nas. Kojoti su pevali cele noći, pesme ludo–staro–ženske i pesme visoko–mesečne, daleko gore na obroncima brda; trava je bila puna miševa; jeleni su skakali ustranu sa našeg puta ili motrili na nas iz gustiša, po ceo dan; golubovi od one vrste koja se zove 'žalosna' dozivali su se neprestano, a večernji vazduh se zatamnjavao ogromnim jatima običnih golubova i drugih ptica; dižući pogled u podne, svaki put smo vidale crvenokrlog sokola u kruženju. Uzimala sam uz put pera sa tla i čuvala ih, pera devet vrsta ptica. Dok smo tu pešačile, pala je prva kiša. Išla sam pevajući jednu pesmu koja mi je došla iz kiše i iz tog perja, reči koje su mi bile date:

"Ne postoji znanje,
sve je samo kretanje,
samo prolaženje,
ah ja hej.
To veliko biće, to sam ja,
trava koja se povija."

Kad sam se vratila u Dolinu svoga bivanja, donela sam iz divljine tu pesmu i pera devet ptica, na kojotski način; a iz sedam godina proživljenih u Gradu Čoveka donela sam svoju ženskost i dete Ekverkve i svoju drugaricu Senku.

Sišle smo niz Potok Buda u Duboku Dolinu, onda niz potok Hana–if do Reke, a uz put smo na svakom koraku pevale heju. Bile smo veoma gladne, jer smo u brdima živеле od semena i drugog što smo mogle sakupiti, a ja nisam bila voljna da gubim vreme na sakupljački rad, koji je spor čak i kad je oko izobilje; nastojala sam da što brže odmičemo. Skrenule smo nizvodno i pored Gejzira i Banje ušle u Kastoha–nau.

Otišle smo u hejime Plave Gline. Rekla sam tamošnjem narodu: "Ja sam Žena Kući Se Vraćajuća, iz Sinšana, od ove Kuće. Ovo je Ekverkve, iz Kondorova Grada, od

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

ove Kuće. Ovo je Esirju, iz Kondorova Grada, bez Kuće, naša prijateljica." Dali su nam dobrodošlicu u tim hejimama.

Dok smo boravile tamo, govorila sam o onim ljudima koje sam srela kod Loklaca i tad mi je rečeno da je narod Doline održao sastanak u vezi sa Ložom Ratnika i da je ta Loža prestala da bude. O tome mi Crv Iz Leša i ostali nisu bili kazali ni reč.

Učenjaci iz mojih hejima u Kastohi rekli su da bi možda bilo dobro da odem gore do Vakvahe i da bibliotekama i Berzi dam ono što sam doznala o postupcima i namerama naroda Dajao. Rekla sam da ću to učiniti, ali da prvo želim da odem u moj sopstveni grad.

*Devet gradova na Reci: I

Talismanska mapa koju je priređivačici dao Za Drugim, od Serpentine Čukulmasa.

I tako pođosmo niz jugozapadnu obalu Reke, Starpravim drumom do Teline prekrasne. Tamo smo prespavale u hejimama i produžile put veoma rano ujutro. Padala je gusta, fina kiša. Jedva smo razaznavale siva brda na drugoj strani Doline, a desno od nas obližnji bregovi koji su se spuštali sa Izvorke, Zasadnjače i Sinšanke izgledali su, kroz izmaglicu i pokretnu kišu, ogromni.

Idemo tamo, idemo tamo,
gde smo išli pre.
Umirući, u Dolinu.
Oblaci kišni, oblaci kišni
u Dolinu su sišli.

Okrenule smo stazom Amiu kroz Sinšan Polja, prošle pored Plave Stene i spoljašnjih staja, prešle potok Hehu stočnim mostom. Potok je, od kiše, bio već živahno. Videla sam one stene, one staze, drveće, bregove, polja, ambare, ograde, kapije, obrtne kapije, šumarke, mesta znana mom srcu. Njihova imena sam govorila Ekverkvi i Senki, a svakom sam rekla heju. Došle smo do mosta preko Sinšan Potoka, ispod visokih jova i hrastova na kosini Tuglen Brda. Rekla sam Ekverkvi: "Eno, onamo, vidi, na onoj stazi pored kapije na ogradī za magarce, to je mesto gde sada, za nas, stoji tvoj deda, moj otac, Terter Abhao. Jednom je pešice došao tamo i prišao mi. Posle je opet došao tamo za mene, ali na jednom velikom konju, a tad mi je doveo i jednu kobilu. Kad budemo prolazile pored ovog mesta, sledećih dana, neka nam on bude na umu."

"Eno ga", reče Ekverkve, gledajući. Videla je ono što je moje pamćenje videlo. Senka nije videla ništa.

Prešle smo preko mosta, ušle u grad. Samo četiri koraka je dugačak, taj most.

Dok smo zaokretale nadesno, duž Tvrdogudurnog potoka, naišla su neka deca: nisu mi bila poznata. To je bilo neobično! Prošla mi je, zbog toga, neka hladnoća kroz telo i dušu. Ali Ekverkve, naviknuta da pozdravlja sve neznance, pusti svoju šaku,

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

pogleda tu decu i svojim malenim glasom ih pozdravi na njihovom jeziku: "Znači, tu ste vi, deco iz Doline."

Dvoje pobegoše i sakriše se iza kovačnice. Dvoje su bili hrabri i stali su da se suoče sa strancima. Jedno od njih, devojčica, reče, glasićem još sitnijim od Ekverkvinog: "Znači, tu ste vi", ali tu zastade ne znajući kako bi nas nazvala.

"U kom domaćinstvu vi živite, deco iz Doline?" rekla sam. Posle nekog vremena ono drugo dete, dečkić od osam ili devet godina, pokaza pokretom glave ka Kući Čimbam. Onda pomislih na bebu koju je imala Spremna, bebu rođenu onog leta pre mog odlaska iz Sinšana. Rekoh: "Pa možda si ti brat moje Kuće i živiš u domaćinstvu Spremne?" Klimnuo je glavom potvrdno. Rekla sam: "Reci mi, molim te, brate, da li sada u Kući Visokog Trema žive ljudi Plave Gline?"

Opet je potvrdno klimnuo glavom, ali je i sad bio odveć bojažljiv da bi išta rekao. Tako smo krenule dalje, ja sa novim strahom u sebi. Zašto nisam ranije pomislila da je sedam godina proteklo i u Sinšanu, a ne samo u Saiju? Nisam pitala ni Crva Uz Leša ni ljude u hejimama Kastohe i Teline o mome domaćinstvu, jer mi se nije htelo da pomislim da je njima došla ikakva promena.

Prišle smo podnožju severoistočnog stepeništa, onog koje vodi do balkona prvog sprata. Pogledala sam moje družbenice: mala, mokra prepelica u dronjcima, blistava na kiši, i mršava Senka, sjajnih očiju, koja je, kao i ja, stajala zamotana u crni ogrtač. Moj otac nam je dao te ogrtače one noći kad smo krenule; takve su vojnici nosili. Bili su to ogrtači u boji polja stvrdnute lave, u boji Kondora, u boji noći našeg odlaska iz tog grada. Skinula sam ogrtač i prebacila ga preko ruke pre nego što sam krenula uz stepenište moje kuće. Moja stopala su znala razdaljinu između stepenika. Moja ruka je znala rukodržač na ogradi, mokat od kiše. Čitav moj um poznavao je miris tog drveta mokrog od kiše. Moje su oči znale ragastov i u njemu vrata, odškrinuta da bi kišni vetar mogao da ulazi. Medved je otišao pre mene. Kojota je došla sa mnom. Rekoh: "Rođena sam u ovoj kući, pa sam joj se i vratila. Da li da uđem?"

Tokom mnogo dahova niko nije odgovorio. Onda moja majka, Tau, dođe i širom otvori vrata, gledajući nas uplašenim očima. Postala je malena, izgledala je čudno. Njena odeća nije bila čista.

Rekoh: "Znači, tu si ti, moja majko. Pogledaj, ova Ekverkve me je načinila svojom majkom, a tebe svojom bakom!"

Ona reče: "A Vejliant je umrla. Već odavno je umrla."

Pustila nas je da uđemo, ali me nije dodirivala, a kad sam ja bila u prilici da dodirnem nju, uzmicala je. Neko vreme sam mislila da ne razume ko je Ekverkve, da ne shvata da je ona sama, Tau, sad baba, jer kad sam upotrebila tu reč, opet je pomenula Vejliant. Senku nije gledala, niti je pitala o njoj, ponašala se kao da je uopšte ne vidi.

*Planina Duše

Moja baka umrla je dva leta posle mog odlaska. Onda se moj deda vratio u Čumo i umro nedugo potom; tako su mi ljudi rekli. Taui je otada već pet godina sama živela u tom domaćinstvu. Pošto Loža Jagnjeta više nije držala sastanke i vakve, Taui je veliki deo vremena samovala, nije dolazila u hejime, nije išla ni na velike plesove. Leti više nije odlazila na livadu Gah–heje, nego na druga, viša mesta, na grebenima, a tamo je boravila sama. Stara prijateljica moje babe, Školjka, i moj po–deda, Devetvrh, imali su Taui na umu, ali ona nije želela da bude ni sa jednim narodom, ni sa ljudskim, ni sa ovcama naše porodice, pa čak ni sa starim maslinovim drvećem na grebenu Sinšan, onim čije je lišće sivo. Tauine duše su se sparušile, uzmakle jedna od druge i raščinile se. U tome se sastoji opasnost za one koji podu natrag kao što je ona pošla kad se vratila svom imenu iz detinjstva. Nije se kretala otvorenim kruženjem, putanjama povijenim, ali otvorenim, nego je zatvorila krug. Bila je nalik na štapove ubačene u vatru koju je odmah potom ugasila kiša. Nije želela ni da stanujemo s njom u tom domaćinstvu, ni da ne budemo tu; njoj je sad sve bilo manje–više svejedno. Nije dopuštala da se, za nju, išta više menja. Dala sam joj, u mome umu, poslednje ime: Pepela. Ali nisam ga nijednom izgovorila sve dok njena imena nisu predata vatri u Noći Ožaljivanja na Plesu Sveta one godine kad je umrla.

Neki od Sinšanaca došli su da me pozdrave vrlo ljubazno. Došla je Okretna, koja je nekada bila Cvrčkica i igrala se zemlje Šikasan sa mnom; dojurila je, zapravo, sva u suzama, da me vidi, a kasnije je sastavila pesmu o mom putovanju i povratku, koju mi je dala. Granat, koji se nekada kao Ševan Uzlet igrao sa nama, u međuvremenu se oženio jednom Unmalinkom, ali je došao da popriča sa mnom. Stari Dada, koji nikad nije naučio da misli, neprestano mi je davao pera da bi mi saopštio da mu je drago što sam se vratila; tokom nekoliko dana, kad god sam otišla do hejima, on je bio tamo, čekao je pognute glave, držeći kokošije pero malčice pruženo ka meni, ja sam ga uzimala i govorila sam, a on se onda osmehivao, pognute glave, i odlazio. Neki od starijih pasa su me pantili i pozdravljali kao prijatelja. Ali među ljudskim narodom bilo je i onih koji su se plašili zaraze i nisu hteli da se nađu ni blizu mene i Senke, pa čak ni Ekverkve. Neki veoma sujeverni ljudi duvali su ka nama kad god smo pokraj njih prolazile, da ne bi udahnuli naš dah. Verovali su da će im se glave zavrnuti unatrag ako od nas dobiju Bolest Čoveka. Sinšan je stvarno mali grad. Ljudi u malim gradovima imaju verovanja kao što pećine imaju šišmiše. Bilo je, međutim, i ljudi sa izobilnim razumevanjem, u tom gradiću, a ono što su mi oni nudili bila sam sad sposobna da prihvatim, bez straha i lažnog ponosa mojih mladih godina.

Moj otac bio je osoba nijedne Kuće, otac moje kćeri isto tako, pa je Ekverkve samo po jednoj babi bila Dolinka i pripadnica Plave Gline. Ali to u hejimama nisu pominjali, a deca Ekverkvu nisu nazivala poluosobom. Ja zaista mislim da je iz Doline otišla neka bolest koja je bila prisutna kad je Kondor bio u njoj. Neki ljudi su ostali osakaćeni, kao moja mati, ali nisu više bili bolesni.

Esirju nije htela da je zovu Esirju, već je primila ime Senka. Dugo se činilo da i želi da bude nekakva senka, i prisutna i odsutna. Bila je napeta, puna nepoverenja u sebe i u sve ostale ljude. Nije umela da pogladi mačku, a ovaca se plašila kao da su divlji psi;

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

vrlo joj je mnogo vremena bilo potrebno da nauči naš jezik, a naši običaji su je zbunjivali. "Ja sam spoljašica, ja dolazim spolja, a svi ste vi unutar tog vašeg sveta!" rekla mi je kad su pevali Sunce i kad je drveće svuda oko zborišta i plesališta stajalo, usred zime, divno procvetalo perjem, školjkama, zlatasto obojenim žirevima i izrezbarenim drvenim pticama. "Zašto su se deca popela na drveće da vezuju drveno cveće u krošnj? Zašto noću ljudi u beloj odeći dolaze na prozor da plaše Ekverkve? Zašto ti ne jedeš odrezak? Kako mogu Čavkan i Sam Pastuv da se venčaju kad su obojica muškarci? Nikad ja ništa ovde neću razumeti!"

Ali shvatala je, zapravo, hitro; neki ljudi su na njeno nepoverenje uzvratili jednakim nepoverenjem, ali mnogima se počela i dopadati zbog svoje dobre volje i iskrene velikodušnosti, neki su je čak i posebno cenili baš zato, a ne uprkos tome, što je Dajavka, govorili su: "To je jedina Kondorka koja nam je ikad došla; ona je sama svoj sopstveni poklon." Kad je odživela godinu dana u Kući Visokog Trema, rekla mi je jednog dana: "Lako je živeti u Sinšanu. Lako je ovde biti. U Saiju je bilo teško; sve je tamo bilo teško i tvrdo; bivanje je bilo teško i tvrdo. Ovde je meko."

Rekla sam: "Radi se naporno, ovde." Bile smo na njivi Amheho i plevile smo korov iz zasada pamuka, kad je to rekla. "Nikad nisi ovako naporno radila u Saiju. A ja tamo nikad nikakav posao nisam dirnula, osim prokletog šivenja."

"Ne mislim na tu vrstu teškog, lakog, tvrdog, mekog", reče ona. "Životinje žive meko. One ne čine svoj život tvrdim i teškim. Ovde su ljudi životinje."

"Hontici", rekoh ja.

"Da. Ovde su čak i muškarci životinje. Ovde svako pripada svakome. Dajavac, muškarac, pripada sebi. Smatra da sve ostalo pripada njemu, žene, životinje, predmeti, svet."

Rekoh: "Mi to nazivamo življenje izvan sveta."

"Tamo je življenje teško", reče ona. "I za muškarce i za ostale."

Rekoh: "A dolinski muškarci?"

"Meki", reče ona.

"Meki kao jegulje namazane uljem", rekoh, "ili meki kao puma kad hoda?"

"Ne znam", reče ona. "Čudni su. Nikad ne shvatam nijednog muškarca ovde!"

A ni to nije bilo sasvim istinito.

Tokom svih godina mog života u Saiju, i pre i posle udaje za Dajata, moj um se s vremena na vreme okretao mom rođaku Koplju, ne sa bolom i gnevom kao kad sam odlazila iz Doline, nego sa jednom vrstom čežnje koja mi je bila dobro došla zato što nije nalikovala ni na šta drugo što sam u Saiju, ili ovde, ikada mogla osetiti. Iako mi je Koplje okrenuo leđa, ipak smo nas dvoje kao deca, a kasnije i kao mladarija, želeli da se družimo i u svojim srcima smo jedno drugo izabrali; a on je, iako smo bili daleko, iako nisam mogla očekivati da ću ga ikad više videti, i dalje bio deo mene i deo Doline, bio je u mojoj duši, bio je mom umu dobro znan. U poznim mesecima trudnoće ponekad sam razmišljala o umiranju – to su misli kojima se neminovno mora baviti žena koja je svojim um okrenula rađanju; a kad sam pomišljala na svoju smrt, kad mi je padalo na um da bih mogla umreti tu, u stranoj zemlji, izvan Doline, i sići u to tle, takva me je sumornost

obuzimala da mi srce i sad tone čim se toga setim. U takvim rdavim trenucima ponekad su mi pomagale pomisli na livadu Gah—heju i na senke stabljika divljeg ječma na steni Gah—heji, pa i pomisao na mog rođaka kako sedi na obali Malog kestenovog potoka i traži trn u stopalu i kaže mi: "Severna Sovo! Možeš li videti ovaj prokleti trn?" Takve misli meni su život značile.

Njegova sestra koja je bila Pelikana dok smo bili deca, a sad Ljiljana, živela je u njihovom domaćinstvu u Madidinu sa svojim mužem Opsidijancem, ali Koplje se odselio u Čukulmas u vreme kad je Loža Ratnika prestala da bude. Pozno u suvoj sezoni, te godine kad sam se vratila kući, vratio se u Madidinu, u kuću svoje sestre. Sreli smo se kad je došao u Sinšan da pleše Vodu.

Plesala sam te godine. Plesala sam uz muziku jelenjih papaka Stresanje Vode. Videla sam ga da stoji sa nekim Plavogincima i sa Senkom i Ekverkvom. Posle plesa, otišla sam tamo. Pozdravio me je, govoreći: "Dobro je to srednje ime koje ti je došlo, Ženo Kući Se Vraćajuća. Moraš li opet negde ići da bi ono i dalje bilo istinito?"

"Ne", rekoh, "učim da budem svoje ime."

Videla sam da ima na umu poslednje reči koje sam mu rekla u onim vinogradima, jedne poznojesenje večeri pre nekoliko godina: da sam mu u svome srcu dala ime. Nije sad zatražio to ime, a ja mu ga nisam sad dala.

Posle te noći, često je dolazio u Sinšan. Bio je član Vinarske Umetnosti, uvežbani vinar, i radio je u vinarijama oba ta grada.

Živeo je već nekoliko godina sa jednom ženom iz Čukulmasa, ali venčali se nisu. U Madidinu je stanovao kao brat svoje sestre. Pošto sam ga neprestano sretala u Sinšanu, uvidela sam da počinje da pomišlja na mogućnost da pretvori naše staro prijateljstvo u novo. To me je dirnulo, jer sam mu bila zahvalna što mi je dao onu uspomenu koja mi je pomagala u vreme kad sam se plašila da ću umreti u tuđinskoj zemlji; takođe je prijalo i mom samopoštovanju, koje je žestoko nastradalo kad mi je on onako okrenuo leđa, zbog čega je i sad čeznulo za zadovoljenjem. Ali, ostavivši to po strani, nisam osobito želela da mi on bude prijatelj ili ljubavnik. Bio je to zgodan muškarac uspravnih leđa i gipkog hoda, ali muškarac u kome sam još osećala Ratnika. Odviše je podsećao na Dajaovca. Nije nalikovao na mog oca, koji, iako Pravi Kondor i doživotni vojnik, nikada u umu i srcu uopšte nije bio Ratnik; Koplje je više sličio mom mužu Dajatu koji je, nikad se ne boreći telom i oružjem, ipak pretvarao čitav život u rat, u područje pobeđa ili poraza. Većina muškaraca koji su ranije bili u Loži Ratnika, a onda ostali u Dolini, dozvolila je da im dođe neko novo ime, ali Koplje je zadržao svoje. Gledajući ga sada, primećivala sam da su njegove oči nespokojne i brižne; nije gledao svet jasno, kao puma kad zuri. To i nije bilo pravo ime za njega; ime Koplje bilo je bolje.

Jasno sam saopštila da me on zanima samo kao stari prijatelj i kao rođak, ali on je ipak nastavio da dolazi, a Senka se uvek radovala njegovom dolasku. Ovo me je pomalo brinulo. Ođvažna, nemirna, svojeglava Esirju, koja je često bila u nevolji zbog neposlušnosti ili drskosti prema 'pretpostavljenima' u Saiju, pretvorila se u Sinšanu u krotku Senku, koja se uvek držala malo iza ostalih i obarala pogled. Upravo to ponašanje odgovaralo je Koplju. Možda se trudio da me učini ljubomornom, ali svakako mu je i

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

prijalo da razgovara sa Senkom. Ljudi koji od života prave rat povedu ga prvo protiv ljudi suprotnog pola, rekla bih, upinju se da ih potuku, da izbore pobjedu. Senka je bila duša tako pametna i širokogrudna da nije imala želju da potuče tog, ili bilo kog drugog, muškarca, ali njeno obrazovanje među Dajaovcima pripremilo ju je da glumi osobu već potučenu, neprijatelja koji voli. Nije mi se dopadalo to kako je Koplje počinjao da se šepuri dok je šetao sa njom. Ali ona je jačala; bilo je, sada, više puminog u njenim očima nego u njegovim. Pomišljala sam da bi na kraju on mogao postati njen hontik i to nikad ne saznati.

Ako je Esirju postala druga osoba kao Senka i Ajaću je postajala druga osoba kao Kući Se Vraćajuća, ali, kao što sam rekla svojoj rođaci, morala sam da učim kako to da radim. Bilo mi je potrebno mnogo vremena.

U Saiju sam bila nemirna, čeznula sam za poslom koji bih mogla obavljati. U Sinšanu sam ga našla. Imalo se i te kako mnogo raditi za domaćinstvo. Moja majka nije održavala kuću, a ni bašte, niti je prela, a porodične ovce pustila je da odu sa gradskim stadom. Zadovoljstvo rada i pravljenja zgasnulo je u njoj zajedno sa svim drugim vatrama.

Možda zato što sam videla šta je ljubavna strast učinila životima mojih roditelja, izbjegavala sam svakog muškarca koji je mogao uneti takvu strast u moj život. Upravo sam počinjala da učim kako da vidim i nisam želela da budem zaslepljena. Ni moj otac ni moja majka nikada nisu stvarno videli jedno drugo. Abhaou je Vrba od Sinšana bila san – a njegov budni život bio je sav negde drugde. Vrbi je Kondor Abhao bio čitav svet – ništa osim njega nije bilo važno. Zato su dali svoju veliku strast i vernost nikome, ne stvarno jedno drugome, nego ljudima koji nisu postojali, jednoj san–ženi, jednom bog–muškarcu, i to je straćeno, bio je to poklon nikome. Moja majka je izišla iz svog sopstvenog bića posle tog ne–bivanja, istrošila je svu strast na ništa. Sad ništa nije ostalo ni od strasti, ni od nje. Bila je prazna, hladna, siromašna.

Ja sam odlučila da budem bogata. Ako moja majka nije mogla da se zagreje, mogla sam bar ja da je grejem. Čak i te prve godine u domu napravila sam plesni ogrtač i dala ga našim hejimama. Istkala sam ga na Vejliantinom razboju, koji je stajao neupotrebljen u drugoj sobi domaćinstva. Tkajući, gledala sam srebrni polumesec na mojoj ruci kako preleće, blistav, preko tkanja, levo i desno, levo i desno.

Do tada je Školjka pazila na naše ovce u vreme jagnjenja, a vunu dobijanu njihovim šišanjem predavala magacinima; u porodici smo još imali dva ovna škopca i tri ovce. Kad sam odlazila da radim sa njima, uvek sam vodila Ekverkve sa sobom. Bila je spremna da uči od njih i od drugih životinja sa pašnjaka i brda. U Gradu nije bilo nikoga osim ljudskog naroda, pa je njeno obrazovanje bilo strašno nepotpuno. Na našem putovanju u Dolinu prepešačila je celo to dugo rastojanje okružena živim narodima Četiri Kuće; okusila je Kojotino mleko. Sada, u Dolini, želela je da bude sa ovcama i u ambarima sa mlečnim kravama i u psećem gradu sa štenadi, kao i ostala deca, po čitav dan. Nisu joj se toliko dopadale bašte i sakupljališta plodova; tamo je rad sporiji i teži, a učinci se ne vide tako lako, osim u doba žetve. Ta učenost dolazi polako.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Devetvrhovo domaćinstvo držalo je himpije i dalo nam, iz jednog nakota, četiri mladunca. Popravila sam onu staru ogradu za njih, ispod balkona, i dala Ekverkvi da se o njima brine, a ona ih je u početku maltene ugušila silnom umnošću, onda je zaboravila da im da vodu, tako da su zamalo pocrkali, pa je plakala zbog kajanja i učila; takođe je naučila da zviždi kao himpi. U prizemlju Visokotremne bila je jedna mačka, koja se omacila, pa dva muška mačeta dospeše i u naše domaćinstvo. Jednog dana sam blizu našeg plodonosnog drveća našla poluodraslo žensko jare, osakaćeno i okrvavljeno; divlji psi su bili ubili majku i ranili mladunče. Tu ženku sam odnela niz greben, u grad, i negovala je najbolje što sam mogla i držala je u ogradi dok se nije oporavila. Pošto je bila zalutala životinja, postala je član našeg domaćinstva i uskoro su čak petoro od nas bile koze, sa vrlo lepom mrkom i crnom dugačkom dlakom; davale su izvrstan moher za tkanje.

Oduvek sam volela grnčarstvo više nego ijednu drugu veštinu, ali pošto su tu bile ovce, koze i razboj, činilo se da tkački rad postoji tačno ispred mene; zato sam ga i radila. Prihvatila sam ono što mi je davano, zato što sam želela da dajem. Nevolja sa tkanjem sastojala se u tome što nisam volela da ostajem u zatvorenom prostoru. Sedam godina sam imala krovove iznad sebe i bilo mi ih je već isuviše. Ali tokom čitave suve sezone, od Meseca do Trave, držala sam razboj na balkonu; tamo je bilo prijatno raditi.

Senka, koja je u Saiju uzgajana da bude 'služavka za oblačenje', nije znala čak ni da kuva. Ona i Ekverkve učile su tu veštinu zajedno. Mama se navikla na Senkino društvo; vrlo retko je razgovarala s njom, ali joj se počelo dopadati da bude sa Senkom i da radi s njom. Senka je učila vrtlarstvo sa mojom majkom i sa Školjkom. Posle nekog vremena počela je da razgovara sa ženama u Loži Krvi i da prihvata pouke, kao i da razgovara sa ženama i muškarcima u hejimama Plave Gline; trećeg svog leta u Sinšanu, prilikom plesa Vode, postala je osoba Plave Gline, u mojoj Kući živeća, postala mi je sestra, što je i bila po ljubavi i odanosti još od kako smo se srele kao devojke u Terter Kući. Kasnije se pridružila Sadilačkoj Loži. Jednom, dok smo ašovima kopale tešku crnicu u našem vrtu u doba sadenja, kad se zemlja lepila za ašov tako da je jedna od nas morala da iskopa jedan ašov zemlje i doda ašov drugoj da ga očisti, a za to vreme da iskopa još jedan pun ašov zemlje pomoću drugog ašova i onda ga preda na čišćenje, a dohvati onaj prvi ašov da njime kopa ponovo... dok smo se znojile radeći taj posao pod finom, hladnom kišom, ona mi reče: "Moj otac bio je čon, zemljoradnik. Prodao me je Kući Terter kad sam imala pet godina da bih bila osposobljena za služavku, da izbegnem zemljoradnički posao. A gle me sad!" Pokušala je da digno jedno stopalo, ali je i ono bilo oblepljeno velikim grudvama crne zemlje. "Uglavila sam se u blato", reče ona. Sastrugala je tešku masu zemlje sa ašova i dodala mi ga opet, pa smo nastavile da kopamo. O Gradu nismo razgovarale često. Rekla bih da su čak i njoj te kondorske godine počele da liče na grozničavu, nemirnu noć, dugu, mračnu, punu misli, osećanja i jada, na noć mučenja duše, ali mučenja koje ne dozvoljava da ga se sećaš kad sine svetlost dana.

Zaboravih da kažem da sam one godine kad sam došla kući ostavila Ekverkve, Senku i Tau, odmah posle plesa Sunca, i otišla sama u Kastoha–nau i u Vakvahu, da

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

ispričam svoju priču o životu kod naroda Dajao i da odgovaram na pitanja koja su ljudi želeli da postavljaju o Dajaovcima i njihovom naoružanju i ratnim planovima. U to doba se preko Berze davalo i dobijalo mnogo obavještenja o kondorskim vojskama; rečeno mi je da Poletarci opet lete i da su zapalili nekoliko gradova u zemlji jugozapadno od Kulkun Eraian, ali da se nijedna kondorska vojska ne nalazi izvan zemalja Baš–Kondora. Dok sam bila tamo, stigla je Berzom poruka iz Zemlje Šest Reka da je tamošnji narod video kako jedan Poletarac pada iz vazduha, zapaljen; učenjaci su pitali samu Berzu da li je to istina i Berza je potvrdila da jeste. Toliko je naroda, od Bazena i Unutrašnjeg mora, pa duž obala sve do Zemlje Kraterskih jezera i još severnije, koristilo Berzu, da je sve što su vojske Grada činile bilo odmah javljano i svima postajalo poznato; rekoše mi da niko ne može biti napadnut iznanadno, a ni ostati bez pomoći ako je zatraži. Slušala sam šta su mi govorili i odgovarala sam na njihova pitanja najbolje što sam mogla, ali u to vreme više ništa nisam želela da čujem o Dajaovcima, nego samo da ih ostavim iza sebe; zato sam iz Vakvahe otišla najranije što sam mogla.

Moj sledeći dolazak u Vakvahu bio je sa Ekverkve kad je imala devet godina, ali tad nismo išle na Berzu. Otišle smo na Izvore Reke da otlešemo Vodu na tom mestu gde vode počinju da sijaju.

Pošto sam dve–tri godine provela u svome domu, domaćinstvo mi je već bilo u blagostanju, a dnevni rad više nije ispunjavao sav moj um; tada sam počela da slušam pažljivije, u hejmama, a i da razgovaram sa mojim po–dedom i sa Školjkom, koji su oboje bili umni i širokogrudni ljudi. Oni su uvek pazili na mene. Sad su zalazili u starost; bilo je vreme da se ja brinem o njima i da najzad prihvatim ono što su mi nudili. Sad sam bila srećna zbog sveg onog davanja koje je izlazilo i ulazilo kroz vrata našeg domaćinstva, a Školjka i Devetvrh su hvalili moje bogatstvo; ali ja sam znala da me ne smatraju bogatom, zato što sam bila odveć slabo obrazovana u oblastima istorije, pesništva i umnosti. Nisam imala nijednu pesmu osim blatne vakve koju mi je dao onaj starac kad sam kao dete bila na Gejziru i pesme kiše i perja koja mi je bila data u visokim brdima dok sam se kući vraćala. Devetvrh je rekao: "Ako želiš, daću ti Pesmu jelenskog kruženja, unuko." Bio je to veoma veliki poklon i ja sam dugo razmišljala pre nego što sam pristala, zato što nisam imala poverenja u svoje sposobnosti. Rekoh Devetvrhu: "To znači sipati veliki tok vode u malu zdelu!" On reče: "Ali zdela je prazna, pa u nju može mnogo da stane." Tokom cele te kišne sezone sastajali smo se u hejmama rano ujutro i pevali Jelensku Okretnicu, dok je nisam naučila. Ona je i sad najveličanstvenija od svih stvari koje čuvam.

Posle toga počela sam da čitam u Arhivu Madronske Lože, a kasnije sam otišla u Madronu Telina–nae i u Plavu Glinu Vakvahe, da nastavim svoje obrazovanje. Nisam bila mnogo nadarena, ali mi je davano mnogo.

Kad su se Koplje i Senka venčali, našle su se dve porodice u našim dvema sobama u Kući Visokog Trema, a to je bila gužva. Osim toga, meni nije bilo osobito lagodno da živim pod istim krovom sa Kopljem, prema kome sam svojevremeno osećala želju. Nisam imala baš puno poverenje ni u njega ni u sebe. Jesam otpevala Pesmu Venčanja za njih dvoje celim srcem, ali, ipak, stara osećanja mogu da iskrnsu iznenada i

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

da te progutaju, kao pećine u poljima lave. A ja nisam nijednog muškarca imala u svojoj postelji još od dana kad sam otišla sa tih polja ohlađene lave.

Tog proleća sam prvi put plesala Mesec.

Taui, Ekverkve i ja otidosmo da provedemo leto kod Gah-heje, a Senka i Koplje odoše preko Doline na jedno letovališno mesto kod Suvih Vodopada. Posle Vode opet smo bili svi zajedno u Visokotremnoj, a ja odlučih da se na neko vreme preselim u Telinu. Ekverkve je zatražila da ide sa mnom. Boravile smo u Tvrdošljačnoj. Supruga mog poluujaka, Loza, imala je sevai i gubila je vid; volela je da priča sa mnom o starim danima. Nije imala kćeri, pa je njena kuća sad bila vrlo tiha, ta ista kuća u kojoj su nekad deca stvarala onoliku galamu. Volela je da priča Ekverkvi kako sam njenu kuću nazivala planinom i kako me je ona pozvala da dođem i boravim s njom na toj planini. "A sad", govorila je, "ne samo što je došla Sova, nego je, evo, i Prepelica došla da se nastani na toj planini!" Onda je Ekverkve, iako je znala, pitala: "A ko ti je ta Sova?" I tako su se lepo slagale, brbljale su kao dva potoka u kišnom dobu godine.

Dok sam bila u Telini, odlazila sam svaki dan u Madronsku Ložu da čitam povest. Dolazila je tamo i jedna osoba iz Serpentine Čumoa, pa smo ponekad i razgovarali. On nikad ranije nije odlazio iz Čumoa, zato što je hramao posle jednog pada u dečaštvu, pa mu je bilo teško da putuje, osim ako bi našao mogućnost da jaše ili da se vozi na kolima. Nije ni pomišljao na putovanja dok nije odživeo četrdesetak godina. Do tada je već mnogo godina vežbao u Lekarskoj; imao je isceliteljski dar, tako veliki da ga je opterećivao više nego što je on mogao podneti. Toliko je ljudi njemu dugovalo život u Čumou, da se on potpuno iscrpeo pokušavajući da te dugove vraća. Zato je došao u Madronsku Ložu da se malo odmori, a u Lekarsku je svraćao samo da peva. Bio je to vrlo tih čovek, ali njegove reči uvek su bile zanimljive. Posle svakog našeg razgovora želela sam da razgovaramo još.

Jednog dana on reče: "Ženo Kući Se Vraćajuća, ako bismo mogli napraviti jednu postelju, ja bih bio u njoj; ali ne znam gde da je napravimo."

Rekoh: "Imam veliku postelju u Sinšanu, u Kući Visokog Trema."

On reče: "Ako bih dolazio u tvoju kuću, radije bih dolazio kao tvoj muž. Možda ti ne želiš muža, ili ne ovog muža."

Nisam bila mnogo sigurna, pa rekoh: "Pa, dobro, pitaću Lozu. Ona je bila devojka u Čumou. Možda bi volela da u njenoj kući neko vreme boravi jedan Čumovac."

I tako je on došao u Tvrdošljačnu da živi sa nama, pre Sunca. Oboje smo plesali Dvadesetjednodnevlje. Ekverkve je spavala kod Loze, a ja sa Alderom. Moje osećanje bilo je sledeće: da je Alder dobar muž za mene, ako hoću muža; ali da je možda bolje da se ne udajem. Mojim majkama, a to će reći mojoj majci i njenoj majci, bračne veze nisu dobro išle, a ja sam već imala jednog muža koga sam ostavila bez ijedne reči ili pomisli. Alder i ja smo se svakako slagali dobro, a on bi, ženidbom sa mnom, mogao časno da ostavi svoje poverioce u Čumou i da načini novi početak, u Lekarskoj Loži u Sinšanu. To je bio dobar razlog za venčanje. Ipak, predomišljala sam se. Još i sad sam bila kćer Kondora i supruga Kondora, nezalica, duhovno siromašna, tek sam počinjala da budem ličnost. Bila sam sirova, bilo mi je potrebno još mnogo kovanja. Iako sam živela

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

dvadeset šest godina, samo devetnaest od njih bilo je u Dolini. Žena je sa devetnaest možda i premlada za udaju. Rekla sam Alderu ove misli. Saslušao je pažljivo, nije odgovarao. To je bila jedna od onih stvari koje sam kod njega mnogo volela i cenila, to njegovo pomno i čutljivo slušanje. Bio je to njegov dar i način.

Nekoliko dana posle mog izricanja tih misli, on reče: "Pošalji me nazad u Čumo."

Rekoh: "Ovo nije domaćinstvo mojih majki. Ja te ne mogu iz njega isterati."

Rekao je: "Ne mogu te ostaviti, a trebalo bi da te ostavim. Oduzimam ti snagu. Ono što mogu da ti dam, ti ne želiš i nije ti potrebno."

Mislio je na svoju potrebu za mnom. Govorio je sa velikom strašću i velikom uzdržanošću. Ono što je rekao bilo je istinito. Ja nisam želela tu njegovu potrebu za mnom. Ali i još što–šta bilo je istinito. Jednom mi je buba gazibara dala jedan poklon koji tad nisam želela ni razumela; ali uzela sam ga i on je još mogao postati moje bogatstvo. Rekoh: "Izgleda da muževi u našem delu Visokotremne ne ostaju dugo; jedan od njih se stalno vraćao u Čumo, a drugi se vratio u ono mesto izvan sveta odakle je i došao. Ti ne moraš ostati dugo. Možeš u Čumo kad god voliš. Dođi na neko vreme."

Devet gradova na Reci: II

Ponovo nacrtala priređivačica, na osnovu keške mape, sada sa imenima gradova, potoka, planina i tako dalje.

I tako smo otišli u Sinšan da plešemo Svet, ali ne i Noć Venčanja. Ekverkve je ostala još mesec dana sa Lozom, a posle toga Senka i Koplje otišli su da žive u Kod Šljiva Kući, gde je jedna soba na drugom spratu bila prazna još od kad se Školjkin unuk oženio onom Šopive iz Uzbrdne Kuće. Ona druga porodica na prvom spratu Visokotremne iselila se iz jedne male severne sobe, dopuštajući da se ona vrati našoj porodici, pa smo Alder i ja spavali tamo. U Sinšanu smo se slagali još bolje nego u Telini. On, međutim, nikad nije pominjao ženidbu, niti se ponašao na ma koji način koji bi me podsetio na one njegove ranije reči da želi, ako uopšte bude došao u moju kuću, da dođe kao moj muž. Ja sam ih pamtila, ali sam razmišljala ovako: 'Neću da budem uhvaćena kao moji roditelji. Ne dam da ova potreba pojede moj život. Moram samostalno postići da budem ja. A kad naiđe, pod Mesecom ili u svetlosti sunca, neki muškarac koji će mi se dopasti koliko ovaj, uzeću ga ako budem želela.' Tako je i bilo. Sem što nisam nikad srela nijednoga koji bi mi se dopao kao Alder.

U Lekarskoj Sinšana ponašao se obazrivo, a ja sam mnogo naučila posmatrajući njegovu umnost. Znao je da će neki sitnoumni ljudi u toj loži osetiti ljubomoru zbog njegove veštine, pa je dobro pazio da se nikada ne takmiči sa njima. Osim toga, nije želeo da nagomilava dugovanja života, kao što je učinio u Čumou, obuzet ponosom zbog svoje umetnosti; zato je od te lože tražio da se njegovom staranju predaju ljudi koji su dolazili sa smrtonosnim tumorima ili sa sevajjem, dakle oni za koje je bilo olakšanja vrlo malo, a leka nikakvog. U jednom trenutku u Sinšanu je bilo troje takvih ljudi, a on je odlazio da peva i da se brine za sve njih. U loži je jedna osoba zle prirode kazala: "Ovaj

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Čumovac visi oko umirućih kao lešinar!" On je to čuo i postideo se. Nije mi hteo reći zbog čega, ali ja sam videla da ga je nešto postidelo, a od Nasmejane sam saznala šta; ljutila sam se umesto njega, ali sam se pred njim smejala. Rekla sam: "Svi moji muževi su kondori i lešinari!"

Nazvala sam ga, dakle, mužem. On je to čuo, ali nije rekao ništa.

U domaćinstvu, slagao se vrlo dobro sa Ekverkve, a Taii se ni uz koga nije osećala lagodnije nego uz njega. Ponekad je, uveče, pevao, maltene šaputao, jednu od dugih pesama njegove umetnosti, a kad je mama to slušala, lice joj je postajalo meko i duboko, bez napregnutosti. Iako zbog svoje hromosti nikada nije išao sa stadima na Ovču Goru, ipak je bio Čumovac, ovce su imale poverenja u njega; ona koza koju sam našla na Sinšan Grebenu prilazila mu je kad god se našao u poljima. Pošto su oboje bili sakati, bio je to smešan prizor, tiho su hramali jedno iza drugog, a za njima sve ostale koze Sinšana.

Kad je umro Devetvrh, bila sam mojim hejimama Pevačica Jelenske Okretnice, a za tom jednom usledile su i druge odgovorne dužnosti. Osećala sam se sasvim dovoljno bogata, posle nekoliko godina, i ponekad sam, kao moja majka, želela da odem i provedem leto negde daleko u brdima, daleko od ljudskog naroda. Nisam to uradila, ali sam hodala po Kojotinoj kući, uvek neko vreme posle plesa Leta ili pre Trave.

Ponekad je poneka osoba dolazila iz Čumoa da odsedne kod Aldera u našem domaćinstvu. Jedan od njegovih poverilaca bio je dečak kome je on isekao i izbacio zapaljeno slepo crevo kad je tom dečaku bilo šest godina. Nije se mogla poricati Alderova odgovornost za taj život. To je sad bio mladić, s kojim je dolazila i majka da vidi mladićevog poočima Aldera, otprilike jednom u svakoj sezoni. Uvek je govorila Alderu: "Kad ćeš se vratiti? Tome–i–tome si potreban, ta–i–ta me je zamolila da te zamolim, kad se vraćaš u Čumo?" – pominjala je sve one ljude koji su bili živi zato što ih je Alder izlečio ili iscelio. On je voleo tog svog posinka, koga je nazivao imenom 'Secitrb', bio je to pametan i vedar mladić, ali ta majka je uvek ostavljala Aldera veoma potištenog i uznemirenog. Videla sam da razmišlja o svom životu. Najzad, jednog dana posle njihove posete i njihovog odlaska, on reče: "Mislim da bi trebalo da se vratim u Čumo."

Razmišljala sam, pre tog trenutka i ja, pa sam rekla: "Alderu, ti ljudi se brinu jedni za druge u Čumou. Ovde su ljudi kojima si potreban sada. Kako će onaj stari u Severozapadnoj Kući umreti bez tebe? Kako će ova žena u Visokotremnoj Kući živeti bez tebe?"

Ostao je u Sinšanu, a naši su pevali Venčanu pesmu za nas dvoje, druge noći Sveta, te godine. Posle se on priključio Loži Crne Tugle i postao učenjak te učenosti. Dvapat je jahao u Vakvahu na Zapadnu Okretnicu. Kad se moja majka razbolela, brinuo se o njoj, a kad je počela da umire, išao je s njom onoliko daleko koliko to dolikuje. Ja sam išla za njim, pratila sam ga kao ona hroma koza, onda je moja majka produžila napred, a on i ja smo se vratili zajedno, u našu kuću.

I, eto, nema više nikakve povesti moga života, posle toga; sve što sam u Dolinu mogla iz spoljašnjih prostora doneti, donela sam, a sve čega sam se mogla setiti, napisala

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

sam; ono ostalo je proživljeno i biće ponovo življeno. Ovde sam stanovala sve dok nisam postala Kamengatalica, a moj muž Kamen Sluš, a moja Prepelica – Sijanje; najzad su me u ovoj kući Žir i Feba načinili bakom koja sedi za razbojem i tka.

BELEŠKE.

str. 371–2# Sad sam bila srećna... ali mi je davano mnogo.

'Biti bogat', 'davati', su ambad; 'učiti' je andabad; a 'dar' u smislu talenat, kapacitet, je badab. Kamengatalica izvodi malu igru reči da bi pokazala da njeno školovanje nije bilo sasvim uzaludno.

PORUKE U VEZI SA KONDORSKIM NARODOM

Većina poruka i beležaka koje su stizale u Berzu Vakvahe bile su zadržavane u kratkoročnoj memoriji približno dvadeset četiri časa, a onda su se same brisale, jer to su bile poruke od praktičnog i neposrednog značaja – drugi narodi iz tog područja javljali su koju robu ili hranu imaju za trgovinu, kakve su im promene u redu vožnje vozova, koje svetkovine na kojima su neznanci dobro došli treba uskoro da se održe; sateliti Grada slali su iz orbite izveštaje o vremenskim prilikama, ponekad i upozorenja o predstojećoj poplavi, požaru, zemljotresu, vulkanskoj erupciji, ili udaljenim događajima koji bi mogli uticati na lokalne prilike. Ponekad su izveštaji o ljudskim delatnostima za koje se smatralo da bi mogle imati uticaja na stanovništvo šireg područja štampani na hartiji da bi bili poslani arhivima i tamo, možda, čuvani.

Izveštaji koji slede spadaju u ovu poslednje grupu. Sačuvani su u Arhivu Madrone u Vakvahi. 'Naravno, svi takvi izveštaji, kao i svi ostali podaci koji su prolazili kroz kompjutersku mrežu bilo zbog ljudskih delatnosti ili kao deo životnih tokova samog Grada, čuvani su u stalnoj Grada, ali problem njihovog prizivanja bio je znatan.'

DOKUMENT 1

Beleška u vezi sa Kondorcima, koju je napravio i poslao Šor'ki T'i od Dugih-farmi–sa–vrbama naroda Rekvit: Godišnji savet Farmi Rekvita saglasio se da ovaj izveštaj bude napravljen i poslat svim Berzama u zapadnim slivovima sa Planinskog Lanca Svetlosti i u svim slivovima ka Unutarkontinentalnom moru i u svim slivovima ka Okeanu južno od ušća reke Ssu Nnuu. Rečeno je da taj izveštaj napravim ja, zato što sam ja i predložio da bude napravljen. Narod u Rekvitu smatra da je važno da Kondorce onemogućimo da stvaraju nevolje. Možete dobiti zbirne informacije o tom narodu iz Memorije upotrebom kodova 1306611/3116/6/16 i 1306611/3116/6/6442. Ovo je sinopsis tih zbirnih informacija: Oni sebe nazivaju Dajao što znači Jedan Narod. U jezičkom su i drugom srodstvu sa narodom koji živi u zoni Velikih jezera, moguće je da su iz te zone poslani u davnoj prošlosti na zapad. Živeli su kao nomadi u Stepama i u pustinjским zemljama severno od Omornskog mora. Pre oko sto dvanaest godina počeli su da postaju civilizovani. Njihovu moć uzeo je jedan čovek po imenu Kaspjoda. Za njim su krenuli na zapad ka zemlji reke Mračne. On je umro blizu Suvih Jezera. Njegov

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

sin uzeo je njegovu vlast i počeo da je vraća, ali ga je ubio jedan njegov rođak, čovek po imenu Asćoda, koji je sebi dao ime Veliki Kondor. Poveo je taj narod dole, na površine ohladene lave, tvrdeći da je prst svetlosti pokazao ka mestu na kome oni treba da se nastane. Tu su napravili grad. Njihov naziv za taj grad je Grad. Postali su potpuno civilizovani, agresivni i skloni uništavanju. Naneli su mnogo zla i naneće ga još ako ih ne sprečimo. Zahtev: održati savetovanje.

DOKUMENT 2

Odgovor na belešku o Kondorcima koju je poslao Šor'ki T'i od Rekvita. Odgovara Čitajući iz Serpentine Doline Nae: Vaš zahtev je u potpunosti opravdan. Mi smo o tome ovde razgovarali i uvideli da smo bili preterano zainteresovani samo za sebe i da nam je nedostajala umnost. Kondorci – samo muški, nikad žene – već sedamnaest godina dolaze sa severa u ovu Dolinu. Delili smo sa njima hranu i krov kad su zahtevali, ali nismo radili ni venčavali se ni plesali sa njima. Ipak mnogo zaraze se dogodilo. Pojavili su se kultovi. Pošto je jedna velika grupa Konroraca provela pola godine u Donjoj Dolini, mnogo nesloge je izbilo, povećale su se praznoverice, a oslabilo je poverenje. Ako je potrebno voditi, rat ljudi će odavde doći u tu borbu. Ako je moguć karantin, to bi bilo bolje. Zahtevamo od naroda koji žive severozapadno od nas i blizu polja lave i zahtevamo od Informacionog Servisa Berze da šalju vesti preko Berze o svim mogućim agresivnim koracima Kondoraca.

DOKUMENT 3

Javlja Vavac od Taheca u vezi sa narodom Kondora: Mi sa tim bolesnicima vodimo rat već dva ljudska veka.

Posle ove vesti nastala je prava snežna mećava papira, a onda postojana razmena poruka, putem Berze, između dvadeset dva naroda u ovom području. U mnogim porukama bile su iznošene uzajamne optužbe i protivoptužbe, mnoge poruke su bile panične; najtužnija je došla iz sela Uemeve Mag, jugoistočno od Severne Planine:

Pre dve godine ubili su jedanaestoro ljudi i ukrali osam žena i sve konje. Dolaze svake zime i uzimaju nam hranu. Ako pokušate da se borite protiv njih, bilo bi vam pametno da imate puške i metke. Oni ih imaju.

Etički savet od naroda Ispod–Belo–Planinskog, koji je živeo daleko dole na istočnoj obali Unutrašnjeg mora, nije osobito dobro primljen. Oni su savetovali: "Nemojte se boriti protiv tog obolelog naroda, izlečite ih humanim ponašanjem", na šta je Rekvit odgovorio suvo: "Dodite vi ovde gore na sever i učinite to."

Na kraju ipak nije povelan rat. Da je Kondorov grad načinio neki pokušaj da proširi svoju teritoriju ili preseli svoje stanovništvo ka jugu, suočio bi se sa usklađenim otporom saveza svih naroda tog područja. Ali snovi Baš–Kondora o carstvu potukli su sami sebe.

Uzroci tog kolapsa mogu izgledati nejasni, osobito ako se zna da su Kondorci imali na raspolaganju sve resurse Berze. Pre svega, Baš–Kondor je, teorijski, mogao da prati sve rasprave i planove svih drugih naroda uključenih u Berzu. u Berzinom

pamćenju nisu postojale nikakve 'poverljive' informacije i nikakav način da se spreči pristup nekoj informaciji; svaka šifrovana poruka bila je praćena objašnjenjem šifre. Nameće se zaključak da je Baš–Kondor u vrlo maloj meri koristio Berzu; on je samo svešteničkoj kasti dopuštao pristup do nje, a ta kasta ju je, izgleda, koristila samo za dobijanje informacija o materijalnim resursima i tehnologijama, ne slušajući mnogo poruke iz tog područja, utopljene u beskonačni tok ljudskih poruka s kraja na kraj čitavog sveta. Kondorci kao da su bili u neobično visokom stepenu u samoizdvojenosti: njihov oblik opštenja sa drugim narodima sastojala se od agresije, prevlasti, iskorišćavanja i nametnute asimilacije. U tom pogledu oni su bili u znatno slabijem položaju nego introvertni, ali saradnički raspoređeni starosedeooci tog područja.

Opet, moglo bi se postaviti pitanje zašto nije uspeo njihov pokušaj da naprave moćna oružja za ratovanje, odnosno zašto su to pokušavali tako nespretno, kad su u Memoriji Berze imali uputstva za proizvodnju svakog zamislivog oružja od grčke vatre, preko mitraljeza, do hidrogenskih bombi i mnogo čega drugog?

Na um dolaze privlačni odgovori: veliki Grad Uma davno je zaključio da takve igračke nisu dobre za čovečanstvo, pa nije hteo da daje uputstva za njihovu proizvodnju... ili ih je možda davao samo ispreturana, tako da se delotvorna oružja nisu mogla napraviti... Međutim, Grad Uma se nije smatrao odgovornim za svoju roditeljsku rasu. Ako bi se ljudi domogli nuklearnog naoružanja i razneli planetu na komade, Grad se ne bi protivio; Berzina uporišta u dubokom kosmosu bi preživela, a svako od njih sadrži Memoriju u celosti i ima sposobnost da izvrši obnavljanje ostatka mreže, štaviše – i dobrog dela Vaseljene. Međutim, ako bi ljudska rasa uništila sebe, pitanje je da li bi je kompjuter smatrao podobnom za obnavljanje. Prema tome, nije Grad Uma onemogućio Gradu Kondora uspeh sa tenkovima i avionima. Da je bio pitan, Grad Uma bi, nesumnjivo, izložio Kondorcima studiju o onome što mi nazivamo 'delotvornost u odnosu na cenu' za tenkove, avione, rakete, ili ma kakva složena oružja, štaviše prikazao bi beznadežnost jednog takvog projekta u odsustvu svetske tehnološke paukove mreže, 'tehnološkog ekosistema' Industrijske ere, posebno na planeti gde su gotovo sasvim iscrpljena i fosilna goriva i mnogi od materijala pomoću kojih je Industrijska era stvorila samu sebe. Sve je to zamenjeno, s jedne strane, gotovo eteričnom tehnologijom Grada Uma, u kome se nije koristila teška mašinerija, tako da su čak i svemirski brodovi i svemirske stanice bili sačinjeni od nerava i tananih materijala, i, s druge strane, vrlo rastresitom, lakom, mekom mrežom ljudskih kultura, koje su u svojim malim razmerama, velikoj brojnosti i beskonačnoj raznovrsnosti, proizvodile i trgovale manje ili više delatno, ali nisu nikad centralizovale industriju, nisu daleko prevozile robu ni delove, nisu održavale drumove dobro i nisu se bavile poduhvatima koji bi zahtevali epska žrtvovanja, bar ne u materijalnoj ravni. Načiniti, recimo, bateriju za baterijsku svetiljku nije bio lak zadatak, ali ako je postojala velika potreba, on je obavljan: tehnologija Doline bila je potpuno primerena potrebama naroda. Sazdavanje tenka ili bombardera bilo je tako teško i tako nepotrebno da se o njemu, zapravo, ne može ni razgovarati iz perspektive ekonomije Doline. Najzad, troškovi pravljenja, održavanja, snabdevanja gorivom i korišćenja takvih mašina bili su i na vrhuncu Industrijske ere

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

neizračunljivo visoki; zbog njih je supstanca planete osiromašena zauvek, velika većina ljudi na svetu morala je zbog njih živeti u potčinjenosti i siromaštvu. Možda pitanje o neuspehu Kondoraca da sazdaju carstvo pomoću usavršenog oružja ne bi trebalo da glasi 'zašto nisu uspeali' nego 'zašto su pokušali'. Ali to nije pitanje na koje bi Dolinci mogli dati odgovor.

Opet, možemo pitati: pošto su Kondorci imali pristup glavnim rudnicima gvožđa, bakra, cinka i zlata u oblasti Unutrašnjeg mora, a potpunu bezobzirnost u nasilnom uzimanju svega što im je bilo potrebno, zašto svoju nadmoć u metalima nisu upotreбили ne za taj nerazumni napor da se proizvedu anahroni tenkovi i bombarderi, nego za pojačavanje svog arsenala pušaka, ručnih bombi i drugog 'konvencionalnog naoružanja, sve do tačke kad bi zaista bili nepobedivi među gotovo sasvim nebranjanim i slabo naoružanim narodima oko sebe? U tom slučaju stvarno bi mogli da stvaraju istoriju!

Mislim da bi Dolinci mogli na ovo dati neki odgovor, otprilike u stilu izreka 'Vrlo bolesni ljudi lako mogu i umreti od svoje bolesti' ili 'Uništenje uništava sebe'. Taj odgovor, međutim, pretpostavlja da se prvo izvede reverzija u odnosu na našu tačku gledanja. Ono što mi nazivamo snagom, za njih je bolest; ono što mi nazivamo uspehom, iz njihove perspektive je smrt.

Da li je moguće da su genetske promene, do kojih je došlo pod dejstvom materija zaostalih iz Industrijske ere na ljudsku rasu, promene koje sam ja sagledala kao katastrofalne – nizak priraštaj, kratak prosečni životni vek, često pojavljivanje osakaćujućih kongenitalnih bolesti – imale i svoju reverznu stranu? Da li je moguće da je prirodno odabiranje imalo vremena da deluje i na socijalnom, a ne samo na fizičkom i intelektualnom području? Jesi li narodi Najske Doline, Rekvita, Fenena, Amarantske Obale, Pamučnih Ostrva, Oblačne Reke, Mračne Reke, Močvara i Lanca Svetlosti, zapravo, bili zdraviji nego što sam ja uviđala – zdraviji nego što sam ja sposobna da u celosti shvatim, zbog toga što ih gledam sa jednog stanovišta koje je izvan njihovog sveta? Nije li moguće da su oni, prepuštajući napredak mašinama, ostavljajući tehnologiju da sama ide napred svojim putevima i odabirajući iz nje, sa 'našim očima gledano' preteranim oprezom, skromnošću ili uzdržanošću, samo ograničena, ali sasvim prikladna sredstva potrebna njihovoj kulturi – nije li moguće da su takvim opredeljenjem da ne idu 'napred' ili bar ne samo 'napred', ovi ljudi zapravo uspeali da žive u jednoj istoriji koja je ljudska, da žive silovito, u slobodi i lepoti?

O JEDNOM SASTANKU NA KOME SE GOVORILO O RATNICIMA

Arhivima Madrone u Vakvahi i Berzi, dao Medvedar iz Crvene Tugle Telinae, član Lekarske Lože.

Štampana beleška odneta u sve gradove:

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Biće narodni sastanak na Zaravni Topola, 201. dana, da se razgovara o Loži Ratnika. Mi ćemo biti tamo: Postojan od Kastohe, Bira i Crveno Drvo od Teline, Sivi Konj od Čukulmasa.

Šta je Postojan od Kastohe rekao na sastanku:

Ljudi iz Lože Ratnika i Lože Jagnjeta verovatno se neće složiti sa ovim što ću reći. Oni će to poricati, pa ćemo imati raspravu i neslogu. Pošto mnogi od nas ne vole raspravu i izbegavaju neslogu, nismo dosad govorili ovo što ću reći, a ne govoreći, bili smo slabi i nemarni. Vreme je sada, na ovom mestu, da se o tim stvarima govori glasno. Ja sad kažem ovo:

Ljudi Kondora, oni koji su nam iz tog naroda dolazili, bolesni su. Njihove glave su okrenute unazad. Dopustili smo da kužni ljudi uđu u našu kuću. To nije trebalo dozvoliti i to ubuduće dozvoljavati nećemo. Ali, čujte! Ljudi u Loži Ratnika i neki u Loži Jagnjeta zarazili su se. Oni su bolesni. Možda su voljni da budu lečeni, da budu isceljeni. Ako ne, ako žele da žive bolesni, moraće da odu tamo gde ta bolest jeste, u zemlju iz koje su pripadnici tog naroda dolazili, na ravnice lave severno od Mračne Reke, i moraće da ostanu tamo. Eto, ja to kažem; to je odlučeno u razgovoru sa ovim ljudima koji su ovamo došli sa mnom i u čije ime sam govorio.

Šta su govorili neki drugi:

Četvoro ljudi će zatvoriti Dolinu?

Četvoro ljudi će otvoriti raspravu.

Ko je bolestan? Bolesni su oni koji govore o isterivanju ljudi iz njihovih kuća, njihovih gradova, njihove Doline! To je govor iz obolele glave!

Da, ko je bolestan? Bolesni su oni koji se boje borbe!

U prirodi je te bolesti da samu sebe ne vidi. Upravo to neznanje i jeste ta bolest sama.

Ta tvrdnja jede samu sebe! Ako je bolest nedostatak čovekovog uviđanja da je bolestan, onda kako znaš da nisi ti bolestan?

Ma, ti ćeš mu reći da li je bolestan – napravićeš od njega Ratnika, duvaćeš duvanski dim na njega i daćeš mu neko bolesno ime – Beda, ili Smrdi, ili Proliv!

Čujte, nerazumno zborite. Nema koristi od gneva. Ne možeš reći šta je bolest dok ne ozdraviš. Slabost sebe naziva jakom, ali snaga sebe naziva nejakom; slava sebe naziva gnušnom, a mirotvorac sebe naziva ratnikom. Čujte: samo ratnik može da napravi mir.

Niko ne pravi mir. Mir jeste. Šta ti misliš, ko si ti, da praviš mir? Planina, Ličnost Duge, Kojota?

Stišajte se, vi narode. Hoću da me slušate i čujete. Ne stidim se što sam Ratnik. Vi hoćete da se ja toga stidim, ali to je nemoguće. Našao sam u Loži Ratnika snagu i znanje koji su mi bili potrebni i bio bih voljan da to podelim sa vama ako biste me pustili.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Ne stidim se što sam Ratnik! To je moj ponos! Vi, ljudi, tamo, pa vi ste bolesnici, umirete, a ne znate to. Jedete i pijete i plešete i pričate i spavate i umirete i od vas nema ništa, kao mravi ili buve ili komarci, vaš život je ništa, nikud ne ide, ponovo i ponovo i ponovo nigde ne stiže! Nismo bube, mi smo ljudski narod. Služimo višoj svrsi.

Kojoj? Kojoj svrsi? Čijoj svrsi? Čuj njega! To govori Veliki Gazda! "Ja služim, ja jedem govna", tako Veliki Gazda kaže. "Ja sam bolji od svega drugog, ja ću živeti zauvek, sve ostalo je sranje!"

Čujte. Ako ste vi mudraci smatrali da smo mi bolesni, zašto niste zatražili od nas da dođemo u Lekarsku Ložu?

Znaš da neželjeni lek ne leči.

Moraš plesati da bi plesač bio.

Aha – i ratovati da bi ratnik bio!

Ratovati protiv koga? Protiv vaših majki?

Nije Loža Ratnika odobrila da Kondorci dođu ovde i borave ovde i da dolaze opet. Kad oni opet dođu, bićemo spremni, mi, a ne vi, da ih oteramo. Zašto smo Ratnici? Zato što su oni povelili rat! Vi ste ih puštali da dolaze i odlaze kako ih volja, a sad pričate tu o bolesti, sramotite sopstveni narod. A niste nas slušali. Mi smo od početka govorili da ćemo ih oterati i da ih više nećemo pustiti unutra. Sad kažete da ćete vi postići to isto.

Da, ja to kažem, ali ne kažem to kao Ratnik.

Sa čime ćete onda stupiti pred Kondorce? Sa pesmama i plesovima?

Ja vatru ne gasim šibicom, Ratniče.

Samo sila može potući silnike, Govorniče.

Ratniče, ako želiš rat, moraš ga povesti protiv nas, tvog sopstvenog naroda i protiv onih naroda koji su na našim poljima i u našim stajama i protiv divljih naroda i protiv svakog drveta u našim voćnjacima i svake loze u našim vinogradima i svake vlati trave i svakog kamena i svake čestice prašine u Dolini Reke. To je prva bitka tog rata. Dozvolili ste sebi da vas uhvati Bolest Čoveka i sad hoćete da razbolite i nas: a sada vi morate birati da li ćete biti ubijeni ili izleženi ili isterani napolje.

To je rekao Postojan, a mnogi drugi ljudi su rekli:

Stene govore tim glasom. Zemlja i Reka te reči kazuju. Govori baš–Lav, govori baš–Medved. Slušajte!

Opis onoga što se posle dešavalo:

Posle tog govora Postojanog bila je pauza zato što su na sastanak počeli da stižu i drugi ljudi.

Uveče su ljudi opet istupili da govore o Loži Ratnika, pohvalno ili pogrdno i da raspravljaju o onome što su drugi već rekli. Posle toga sastanak je potrajao četiri dana, mnogi su dolazili i odlazili iz gradova sa hranom i delili hranu sa onima koji su ostajali na Zaravni. Mnogo se govorilo o ljudskoj duši i ljudskom umu i o bolesti i svetosti. O svim onim stvarima koje su u Loži Ratnika i Loži Jagnjeta bile držane u tajnosti, sad su članovi tih loža progovorili, sve su objasnili i tajne više nije bilo. Mnogi ljudi su, čuvši te

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

stvari, rekli da su umovi Ratnika uistinu oboleli. Neki Ratnici su prišli i odrekli se svog članstva u toj Loži. Njihovi govori postali su vrlo strastveni. Neki iz Madronske Lože i Hoda Uz iz Serpentine Vakvahe, govornica tih hejima, rekoše da je bolje da čovek ne grdi javno ono što je radio tajno i da se jedna stvar okončava najbolje na taj način da tu stvar samo ostaviš i udaljiš se od nje. Uzbudjenje se, na ovaj ili onaj način, postepeno smirilo, mnogi su počeli da se pridružuju dugim bubanj–plesovima, zato što je bilo toliko ljudi na okupu i zato što je vreme bilo prijatno i što je bilo mnogo uzburkanih osećanja i zato što je bilo prisutno nekoliko veoma dobrih bubnjara. Ipak je više od stotinu muškaraca i žena uporno ostalo pri ratničkim načinima i nastavilo da govori u prilog tome. U njihovo ime, Lobanja od Telina–nae rekao je ovo:

Lobanjin govor:

Kažete da smo bolesni, smrtno bolesni, da umiremo od svoje bolesti. Kažete da se plašite naše bolesti. Neka tako bude. Onda ja kažem ovo: naša bolest je naša ljudskost. Biti ljudsko biće znači biti bolestan. Lavu je dobro, jastrebu je dobro, hrastu je dobro, oni žive i umiru u umnosti svetog i ne moraju se brinuti. Ali od nas je svetost povukla svoje staranje; u nama je um svetog. Zato sve radimo pažljivo i sav je naš napor da budemo umni, a opet nismo celi. Nismo zdravi i ne ide nam dobro. Ovo poricati, glupost je nemarna i bezumna! Kažete da se ljudska bića ne razlikuju od drugih životinja niti od biljaka. Nazivate sebe zemljom i kamenjem. Poričete da ste iz te družine izbačeni, poričete da duša čoveka nema kuću na zemlji. Glumite, zidate kuće od želje i mašte, ali ne možete živeti u njima. Nema stanovanja u njima. A za svoje poricanje, svoje laganje, svoje traženje lagodnosti, bićete kažnjeni. Dan te kazne je dan rata. Samo rat je iskupljenje; samo će ratnik pobednik znati istinu i znajući istinu živeće večno. Jer u bolesti je naše zdravlje, u ratu naš mir, za nas postoji samo jedno, Jedan Iznad Svih Osoba, izvan koga nema ni zdravlja, ni mira, ni života, ničeg!

Posle Lobanjinog govora

Lobanjinom govoru niko nije neposredno odgovorio. Neki su plakali, neki su bili uplašeni, drugi veoma ljuti što su čuli da jedna osoba govori to što je Lobanja rekao. Osećanja su se toliko razbuktala da su Postojan, Hoda Uz, Opsidijan od Unmalina i drugi voditelji sastanka više voleli da očute nego da odgovore, da ne bi bilo nasilja. Samo je jedna pevačica Klovnova Krvi iz Čumoa počela da peva:

"Izvan Jednog stvarno ničeg nema,
ničeg osim kojota i žena."

Opsidijan od Unmalina joj reče da skloni tu pesmu i ona tako učini, ali mnogi ljudi su je čuli i posle pevali. Onda se Hoda Uz obratila Lobanji i drugim Ratnicima, govoreći da je po njenom mišljenju otvoreni sastanak potrajao dovoljno dugo i pozvavši Ratnike da pođu gore u Vakvahu da se tamo nastave razgovori i dogovori šta je najbolje

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

raditi. Ratnici su odbili da dođu u Vakvahu, govorili su da hoće da razgovaraju između sebe, a ne sa drugima. Postojan je rekao da treba da učine kako sami odaberu.

Neki iz Madronske Lože smatrali su da Postojan i Hoda Uz nisu dovoljno pažljivi; rekoše da oni koji odbijaju da razgovorima idu ka sporazumu i koji pristaju na razgovore samo kad se drugi ljudi slažu s njima treba da napuste Dolinu i da odu kod Baš-Kondora na razgovore, jer se on sa njima slaže. Između te grupe i ljudi oko Postojanog došlo je do reči – i to vrućih. Ratnici su gledali njihovu svađu, klimali su glavama i smeškali se.

Rasprava i njen kraj

Sokolov Klik iz Sinšana reče: "Ako neće da razgovaraju, moraju da idu, a ako neće da idu, biće oterani!" Uzdigao je štap od drveta madrone koji je, kao govornik, nosio.

Postojan, u gnevu, reče: "Ako ih teraš, ideš i ti sa njima, gonilac sa gonjenima, batinaš sa bijenima!" Pošao je ka Sokolovom Kliku.

Hoda Uz je rekla: "Bolest nas govori."

Svi su to čuli. Sokolov Klik je odbacio štap. Neko vreme su svi ćutali. Uskoro Sokolov Klik reče: "Otišli su."

Hoda Uz reče: "Da, rekla bih da sad idu."

Postojan reče: "Loše sam govorio. Sad ću neko vreme da ćutim." Sišao je do Reke da se opere i da bude sam. Počeše i drugi da silaze do Reke, ili da se vraćaju u svoje gradove, ostavljajući Ratnike na tom mestu gde su i bili, pored šumice topola.

Sledećeg dana i Ratnici su pošli kući, u svoje gradove.

To je bio kraj te Lože u Dolini. Zaista je otišla.

Zašto sam napisao ovo

Neki od muškaraca koji su bili Ratnici otišli su posle tog sastanka u Zemlju Mračne Reke da žive sa kondorskim narodom. Njih dvadeset četvorica odoše te godine, pa još nekoliko drugih sledeće, nisam siguran koliko. Nijedna žena nije otišla. U Sinšanu je postojala neka žena koja je ranije bila u toj zemlji, sa svojim ocem koji je bio Kondorac. Ona se posle nekoliko godina vratila. Pisala je o svom životu, da bi ispričala o tom narodu. Ne verujem da je mnogo šta drugo ikada napisano o tim vremenima kad su Kondorci dolazili u Dolinu i kad je nastala Ratnička Loža. Na sastanku na Zaravni Topola bio sam kao vrlo mlad čovek, ali sam o njemu celog života mnogo razmišljao. Mi izbegavamo da govorimo o bolesti kad se osećamo dobro, ali to je, ipak, predrasuda. Gledajući umno stvari o kojima se govorilo na tom sastanku, zaključio sam da je Bolest Čoveka nalik na mutirajuće viruse i nalik na toksine: ona će uvek biti prisutna u nekom obliku, ili će je sa drugih mesta donositi putnici i doseljenici – prema tome uvek će postojati opasnost od zaraze. Istina je ono što su ljudi oboleli od nje kazali: to je bolest naše ljudskosti i to strašna. Bilo bi nam nemudro da zaboravimo Ratnike i reči izrečene na Zaravni Topola, jer u tom slučaju moglo bi se desiti da sve to mora da se govori i radi iz početka.

PESME

Četvrti deo

Pesme u ovom odeljku bile su manje ili više formalno korišćene u svetkovinama ili u nastavi, u hejimama ili kao delovi sedam velikih vakvi.

PESMA MESEČEVOG PLESA

Komponovao ju je Karik iz Kuće Opsidijana u Unmalinu, gde je i pevana kao deo muškog obrednog pevanja pre Plesa Meseca.

Dobra mala sa kosom k'o runo
mrko runo al' ima i crno.

Ako pitaš gde je legla mala,
pod Mesecom je i sve mu je dala.

EJEGEONKAMA

Pesma–uloga, koju pevaju žene pre i za vreme Plesa Meseca, iako nije deo formalnog obrednog pevanja. Pod ovim naslovom pojavljuje se mnogo raznih verzija i improvizacija, a sve se uklapaju u melodiju tog 'pevanja pristanka'. Ova verzija je iz Sinšana.

Od usne do usne koliko ima?
Dovoljno, dovoljno, ako reč je 'da'.

Od usne do usne koliko ima?
Dovoljno, dovoljno, za tvoga muškoga.

Tvoja sam, tvoja sam, tvoja sam sva,
uđi mi, uđi mi, uđi mi, da.

PESMA KOJU UPOTREBLJAVAJU U ČUMOU KAD PREGRAĐUJU
BRANOM NEKI POTOK ILI KAD SKREĆU VODU U BAZEN ZA
NAVODNJAVANJE

Ovu istu vodu i druga bića žele,
raznih buba larve, i ptice, i pčele.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Ovu istu vodu želi razno bilje,
kukuruz, kajsija, žbunje i bosilje.

Njihova i jeste, oni će je piti,
ako vode nema, ničeg neće biti.

Ovo nije krađa, mi zajmimo samo,
sad nek prođe ovde, posle je vraćamo.

Neka je piju koze, lasice i guske,
nek curi i kaplje u korene uske.

Vraćićemo, vraćićemo, ovu vodu istu,
vraćićemo, vraćićemo, vraćićemo čistu.

UZ REKU DOLAZEĆI

Pesma za Putovanje Soli. Članovi Lože Soli iz Kuće Plave Gline održavali su Solane – devet plitkih, zatvorenih bazena na blatnim ravnica istočno od najistočnijeg ušća u delti reke Na; u Solanama su kontrolisali isparavanje i kristalizaciju, u petogodišnjem neprekidnom ciklusu proizvodnje, pri kome je voda prebacivana iz bazena u bazen. I sirova i rafinisana so bile su 'u daru' hejima Plave Gline. Mesec dana posle Plesa Vode ljudi iz Lože Soli iz svih devet gradova obavljali su svetkovinsko putovanje nizvodno, da obave sve teže opravke koje bi mogle biti potrebne u sistemu bazena i prelivnih brana između njih, kao i da pokupe žetvu grimiznih slanovodnih šrimp-račića koji su, sušeni i samleveni u prah, korišćeni kao začim.

Na severoistoku, desno, dižu se planine plave.
Nosimo tešku belu so koju nam je dalo more.
Ostavljamo plaže nerođenog, rub, ravnu prazninu,

iz Solana, krećemo uzvodno, kroz našu Dolinu.
Levo je jugozapad, tamo se dižu plave gore.
Vraćamo se kući između bregova suve trave.

UNUTRAŠNJE MORE

Govorio Liskun, kao nastavno gradivo u hejimama Serpentine u Sinšanu.

Svuda tamo ispod te slane vode gradovi su,
gradovi stari.
Svuda tamo ispod tog mora stanovi su,

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

i mrtvi stanari.
Kosturi su njihovi u mraku, na dnu,
ispod blata.
Njihove kuće, knjige, zidovi, prozori,
i vrata.

Previše tamo ima mrtvih duša.

Ko izade na žalo tog mora, ili po njemu zaplovi,
neka se pričuva, možda ga lovi neka duša.

U vodi izgledaju kao hladne iskre ti stari
duhovi.
Iz blata izlaze, iz mraka, iz svojih stvari,
strujanje ih nosi
kroz utopljene sobe, stepeništa, iznad ulica
i raskršća.

U potragu za ma kakvim, ma čijim telom
krenu
dobra im je i morska zvezda, peščani račić,
luminifera,
kroz vodu se dižu, ma kakvog rođenja
očajnički gladne,
a najradije ulaze u lepu, mladu
ženu.

Ti, ako si takva, pogledaj, osmotri na obali travuljinu i penu,
krabe, peščane buve, crve, ježeve, meduze,
to možda puze ka tebi utopljene duše, smerne,
ka tvojoj utrobi.

Da se začnu u njoj kao nove osobe, a da ostanu iste,
do toga je njima stalo.

Njihovi životi bili su kao talasi davnih okeana.
Sad su tu, i nisu tu, a ti, mlada, pripazi malo.

NARODU NA BRDIMA

Peva se u Vakvahi životinjama Plave Gline, kad nastupi Drugi dan Plesa Sveta.

Na četiri, vi idete, kuda treba,
na četiri, preko sveta, ispod neba.
Oprezni ste, i stižete, na četiri noge,
opasno je, ali savladate staze mnoge.

JEDNA OD PESAMA LOŽE MADRONE

Za pevanje ove pesme, zajedno sa njenim matričnim rečima, potrebno je oko jedan sat. U nekim pesmama matrične reči su 'značenja lišeni' slogovi ili samoglasnici, ili stare reči koje se više ne koriste; u ovoj pesmi su izvedene iz reči pesme same. Na primer, kad se pesma otvori četvoronotnim heja, heja, pevači počnu prvo da zuje melodiju, kroz nos, glasom mmmmm. Ali to mmmmm je prvi glas prve reči pesme, koja na keškom jeziku glasi mainvetun, iz svojih kuća, i razvija se postupno u slog ma; ovo se, dalje, postepeno modulira kroz 'samoglasnike Četiri Kuće', unazad, kao ma-un, ma-oun, ma-on, ma-un, sve do ma-in, i tek tad se prva reč/fraza, ma-invetun, otpeva cela. I druge ključne reči ove pesme tretiraju se na sličan način, 'matrične'. Reči i muzika ove pesme pripadali su Liskunu od Sinšana. On ih je nama dao.

Iz svojih kuća, iz svog grada
silaze narodi duginog soja
niz mračne putanje između zvezda
pa stazom sunca na vodi idu danju,
a noću po vodi stazom mesečeve boje.
Visoki, dugonogi stižu,
gipke, dugačke ruke dižu, prate maglenu pumu
i medvede kiše, i kojote vetra,
i jastrebove tamo gde vazduh je tih. Oni su
na putevima sunčanim zračnim,
i na mesečevom drumu,
i tamo gde blešti zvezdani sjaj.
Idu uz merdevine vetra,
idu uz stepeništa oblaka,
silaze niz merdevine vazduha,
niz stepeništa padajuće kiše.
Njih vidi zatvoreno oko.
Njih čuje gluvo uho.
Usta koja čute govore njima.
Ruka koja miruje dodiruje ih.
Kad tonemo u san budimo se ka njima,
stupamo na ulice njihovog grada.
Kad umiremo, živimo njih,
ulazimo u njihove divne kuće.

PESME KOSTI

Namenjene za nastavu, u hejimama Plave Gline u Vakvahi.

Aaaaa! su ga rešili!
Od problema ostao samo kostur,
gore šuplje, dole nema,
levo prazno, desno ništa,
a tajna ista.
O jasnočo!

Nemoj, u pokušaju da tajnu slomiš,
kosti svojih šaka polomiti.
Nego tajnu uzmi, jedi je, obuci,

i njome kojote tuci.
Ej! Kosti tvoga srca,
eto ti tajna najvećnija.
Ej! Odelo obuklo čoveka,
eto ti klovn kretenčina.

Neki odgovaraju da bi znali pitanja.
Neko uvežba da bi mogao da proba.
A zviždaljka od kostiju tvoga srca
muca i štuca i grca
pesmu koju vrana zna
al' neće da peva,
pesmu groba.

Jao! Što se ja plašim!
Što me jeza! Strava!
Noću, od silnog jada i nigde–ničega
uopšte mi se ne spava.
Pa je l' to baš NE MOŽE drugačije?
Kamo sreće da sam mlad capiknuo
dok mi još nije bilo jasno
da moram da pravim kosti svoje duše
od hladne kiše i ljutog bola,
i da moram da otpešačim u pomrčinu
da bih tamo smrtno riknuo.

Iz neprovidne stene
providna voda lije.
Lobanja, tvrdi vrč
pun bistrine.
Hajde da piješ, putniče.
Budi uman. Srkni.

NASTAVNE PESME: REDOVI I PLESOVI ZEMLJE I NEBA

Takve pesme su govorene, ili ritmično napevane, uz jezičasti bubanj, često uz mnogobrojna ponavljanja stihova ili reči, kao deo obrazovanja dece u hejimama. Razlikovale su se od Kuće do Kuće i od grada do grada; ovaj ciklus je iz Serpentine Madidinua.

I. GRAD ZEMLJE

Opsidijan, plava glina, tugla, serpentina:
podovi i zidovi
kuća u gradu zemlje.
Oblaci, kiša, vetar, vazduh:
prozori i krovovi
kuća u gradu zemlje.
Niže od podnih dasaka, ispod podruma,
iznad krovova, iznad dimnjaka,
levo od desne ruke, desno od leve,
severno od budućnosti, južno od prošlosti,
ranije od istoka, kasnije od zapada,
izvan tih zidova:
bezgraničje,
divljina,
planine i reke bivanja,
dolina mogućnosti.

II. OKRUGLI GRAD

Okrugao je Zemlja–grad.
Na svom kraju svaka ulica sretne sebe.
Drumovi su stari, putevi dugi,
široke su vode.
Radi povratka na istok, kit pliva na zapad,
radi povratka na jug, morska lasta leti na sever,
kiša, da bi se uzdigla, pada,
iskra, da bi pala, uzleće.
Pamet može da obuhvati tu celinu,

ali pešačenjem ne stižemo na početni kraj ulice.
Strme su planine i godine,
duboke su vode.
U okruglom gradu Zemlji
dug je put do kuće.

III. PUTANJE

Okreće se Zemlja,
okreće se kao čigra,
okreće se na dnevnoj putanji
između sijanja i mraka.
Ono što leži na pravcu sever–jug,
to je osa okretanja;
ono što leži na pravcu istok–zapad,
to je put okretanja.
U okretima je, dakle, Zemlja,
u okretima svetlosti i tame.

Okreće se Mesec,
okreće se kao čigra,
okreće se na mesečnoj putanji,
u svom mesec dana dugom danu,
između sijanja i mraka,
kruži oko Zemlje i vrti se.
Prvi srp je zora mesečevog dana,
pun mesec je baš podne tamo,
mrak Meseca je njegova noć
koja gleda ka mraku.
U okretima je, dakle, Mesec,
u okretima svetlosti i tame.

Okreću se Zemlja i Mesec zajedno
zajedno kao da su jedno,
oko Sunca,
okreću se na godišnjoj putanji,
a pošto im je iskošena osa okretanja
nastaju zima i leto,
uzlaz i pad plesa jedne godine.
Postoje blistavi plesači,
jedan je Ou, blistavo dete Sunca,
drugi je Adsevin, slava jutra i večeri.
Plesači, vidi kako sijaju plesači,

sve dalje od Sunca, od Zemlje ka spolja,
crveni Kemel, pa Gebaju i Udin,
a ima i onih koji su izgubljeni u mraku
pa ih oko više ne vidi.
U okretima su, dakle, svi oni,
u okretima svetlosti i tame.

BELEŠKA: Ovaj opis Sunčevog sistema ponekad su glumila mala deca, uzimajući uloge Zemlje, Meseca i pet vidljivih planeta. Deca su se vrtela oko sebe i kružila na odgovarajuće načine oko pevača, koji je predstavljao Sunce.

Sledeća pesma, o otvorenim kružnim, to jest 'žiro' kretanjima, nije ni plesana ni pevana, nego je izgovarana u vidu ritmičkog napeva – inkantacije, ili je govorena uz izvesne bubnjevske ritmove. Deca su učila prvi deo; drugi deo se učio tek u mladosti; a reči su bile tako dobro znane i tako svete, da se često nisu ni izgovarale, nego ih je 'govorio bubanj' – jer su ritmovi na njemu bili jednako razgovetni i poznati kao te reči.

III. OTVORENA KRUŽNA KRETANJA

Oko svoje sredine otvorenim krugom
Zemlja se okreće, to je dan;

oko Zemlje, oko Zemlje, otvorenim krugom
Mesec se okreće, mesec dana;

oko Sunca, oko Sunca, otvorenim krugom
Zemlja se okreće, godinu dana;

oko svoje sredine otvorenim krugom
Sunce se okreće, to je ples;

Sunce i druge zvezde otvorenim krugom
okreću se, vraćaju, to je ples.

Plesanje je mirovanje,
promena bez promene,
vraćanje sve dalje.
Plesanje je pravljenje
planina i reka,
Zemlje i zvezda,
i ostrva zvezda,
i njihovo rasturanje.
Plesanje je kruženje
otvoreno u otvorenom

plesu u dolini.
Počinjanje je
vraćanje,
gubitak semena je
cvet.
Znanje kamena izvor
dira.
Viđenje plesa je
zrak.
Slušanje plesa je
mrak.
Plesanje plesa je
sjaj.
U kućama
plešu.
Na plesalištima su
sijanje.

TRAŽENJE GLASNIKA

Stara pesma, peva se uz jezičasti bubanj u Ložama Crne Tugle.

Prepel, prepel, hodi amo,
jednu reč ponesi.

To ne mogu, to ne mogu,
to mi je daleko.

Prepel, prepel, jednu samo,
jednu reč odnesi.

Preći ne znam, preći ne znam,
baš ne umem preko.

Golub, golub, hodi amo,
jednu reč ponesi.

Već se vratih, već se vratih,
bilo mi je lepo.

Tvoja reč je pero moje,
a pera su reči tvoje.

PESMICA TRAVICA

Pesma Crvene Tugle na Plesu Trave u Vakvahi. Versifikacijski metar je bio 'petorni'.

To bude tiho,
ne čuje niko.
Sunce jugu ide,
oblaci kišni,
brda u magli,
žege nestade.

Često—mnogost kišice
sipi bez glasa,
često—mnogost travice
prema gore stasa,
brda ozelene,
to tihe su promene.

OBLACI, KIŠA I VETAR

Jedna od pesama Plesa Trave.

Iz kuće Lava na planini,
plesaća došla dva;
medveđim hodom silazili,
za njima Kojota;
medveđim korakom silazili,
za njima Kojota.
Evo ih, već su u Dolini,
pevaju da se zna,
prati ih Kojota na mesečini,
zavija tužna sva;
prati ih Kojota na mesečini,
zavija tužna sva.

PLES MRAVES

Ovo su pevala i plesala deca u svim dolinskim gradovima Trećeg dana Plesa Sveta, 'Medenog dana', zajedno sa Igricom Pčelicom.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

U ovoj kući soba sto, soba sto,
soba sobica.

U ovoj kući prolaza sto, prolaza sto,
prolaza prolaščića.

Svi po njima trčali, trčali,
trča trčali.
I svi nešto pipali, pipali,
pipa pipali.

Slušaj mene baba ti, baba ti,
bako bakili.
Što me niste napolje pustili, pustili,
napolje pustili.

MEDVEDI DAR

Iz Lože Crne Tugle u Vakvahi: nastavna pesma. Stihovi su na keškom jeziku bili u devetercu, versifikacijskom metru koji je naročito dovođen u vezu sa pesništvo Crne Tugle.

Čak ni medved ne zna medved–ime.
Vatrokresac, suzolijac zna.
Život žive, ali bez priče,
puma, beba, trava, kobila,
krava, osa, riba, košuta.
Ali znalci, mostova gradci,
opasnici, šteto–petljanci,
gomila su koja nariče,
dreči, zveči, lupeta, viče.
Znaju svašta, ponajviše grđ,
bes nizašta, sramotu i srd.
Najernje budućnosti znanci,
plaše se, strah–od–smrtijanci.
Vatru lože da teraju mrak,
na tom svetlu ugledaju strah.
Svi umiru, brigeš samo naš,
mnogo misliš, sebi stravu daš.

JEDAN BRAK

Iz Madronske Lože Telina-nae.

Cura Sedme Kuće ustaje sa brda,
belih ruku, bela tela, bele kose,
ustaje iz trava, kestena i vrba,
zorom, kad oblaci prve zrake nose.

Cura Sedme Kuće čeka mladoženju,
na planinskoj kosi, iznad vodopada,
klizi po žbunju, vije se po stenju,
čeka svoga dragog, tiha bela mlada.
Momak Sunac
stiže vreo,
ruku joj pruža,
to je hteo,
neбом poleću,
divni par,
to je Devete
Kućе dar.

JELEN-PLES

Veoma stara i sveta pesma Kuće Plave Gline. Da je prevedemo i uključimo u ovu knjigu dao nam je Madron-Crveni od Kuće Plave Gline Sinšana.

U Šestoj Kući jelen je hodaо,
napravljen od kiše,
njegove noge bile su kiša koja pada.
Plesao je zavojnicu po zemlji.

U Sedmoj Kući jelen je skakao,
napravljen od oblaka,
njegovi bokovi bili su oblaci koji vise.
Plesao je zavojnicu po stenama.

U Osmoj Kući jelen je trčao,
napravljen od vetra,
njegovi rogovi bili su vetar koji duva.
Plesao je zavojnicu u Dolini.

U Devetoj Kući jelen je stajao,
napravljen od vazduha,

njegove oči bile su vazduh mirni.
Plesao je zavojnicu po planinama.

U zavojnici jelenjeg plesa pero je
jastrebovo palo.
U zglobištu Devet Kuća reč je
rečena jedna.

PUMANOV PLES

Ovoj pesmi nauče u Sinšanu onoga ko se priprema da pođe sam u brda na putovanje duše.

Moje stopalo jugozapadno:
spuštam ga na zemlju čvrsto.
Četiri okrugla nožna prsta,
jedno okruglo jastučje,
na zemlju pored diger–bora,
u prašinu pored diger–bora,
na planini.

Moje stopalo severozapadno:
spuštam ga na zemlju čvrsto.
Četiri okrugla nožna prsta,
jedno okruglo jastučje,
na zemlju pored zalivskog lovora,
u prašinu pored zalivskog lovora,
u podbrežju.

Moje stopalo severoistočno:
spuštam ga na zemlju čvrsto.
Četiri okrugla nožna prsta,
jedno okruglo jastučje,
na zemlju pored madrone,
u prašinu pored madrone,
na planini.

Moje stopalo jugoistočno:
spuštam ga na zemlju čvrsto.
Četiri okrugla nožna prsta,
jedno okruglo jastučje,
na zemlju pored živohrasta,
u prašinu pored živohrasta,
u podbrežju.
Stojim u sredini lavlje zemlje,

u sredini lavljeg sveta,
lavljih brda,
te staze.

PESMA PRIMANJA U NALAZITELJSKU LOŽU

Molim te, donesi nešto čudno.
Molim te, vrati se donoseći nove stvari.
Neka u tvoje ruke dođu dragocene starine.
Neka prizori novi ne dolaze pred oči tvoje uzaludno.
Neka svodovi stopala tvojih budu planine
i neka hode bezbedno, u svetlosti dana.
Neka stazice na vrhovima tvojih prstiju budu tvoje karte,
a putevi kojima prođeš nek ti budu linije dlana.
Neka u tvom udisanju bude duboki sneg,
a u tvom izlaznom dahu neka blista led.
Valjda će tvoja usta ovladati oblikom čudne reči neke.
Valjda ćeš namirisati kako se neka nova vrsta hrane sprema.
Valjda će tvoj pupak biti izvor tuđinske reke.
Valjda će tvoja duša biti kod kuće tamo gde nijedne kuće nema.
Hodaj pažljivo, naš voljeni/naša voljena.
Hodaj umno, naš voljeni/naša voljena.
Hodaj odvažno, naš voljeni/naša voljena,
stalno se vraćajući, stalno se vraćajući, stalno se vraćajući kući.

OD NARODA DOLINSKIH KUĆA ZEMLJE, ONIM DRUGIM NARODIMA, KOJI SU BILI NA ZEMLJI PRE NJIH

U početku kad je izgovorena reč,
u početku je upaljena vatra,
u početku kad je sagrađena kuća,
bili smo među vama.
Tihi, kao reč neizgovorena,
nesvetli, kao vatra neupaljena,
bezoblični, kao kuća nesagrađena,
bili smo među vama:
prodata žena,
neprijatelj u lancima.
Bili smo među vama
i dolazili smo bliže,
sve bliže svetlu.
Dok beše vaše, dok je sve zapisivano,

dok beše vaše, dok je sve bilo gorivo,
dok beše vaše, dok su kuće sakrivalle tle,
bili smo među vama.

Tihi kao šapat,
prigušeni kao žar ispod pepela,
nesušastveni kao zamisao kuće,
bili smo među vama:

gladni,
nemoćni,
u vašem svetu, i dolazili smo bliže,
sve bliže našem svetu.

Kad je prošlo vaše, kad su reči zaboravljene,
kad je prošlo vaše, kad su vatre dogorele,
kad je prošlo vaše, kad su zidine porušene,
bili smo među vama:

deca,
vaša deca,
umirući vašim umiranjem da bismo došli bliže,
došli u naš svet, rodili se.

Bili smo pesci vaših žala,
kamenje vaših ognjišta. Ne znadoste nas.

Bili smo reči za koje niste jezik znali.

Hej, očevi naši! Hej, majke! Oduvek smo vaša deca bili.

Od početka, od početka, vaša deca.

Uz vas.

ZALEĐE KNJIGE

Huishev wewey tusheiyer rru gestanai m duwey gochey.

Dvonožnim ljudima 'pr.' sav 'sub. imen.' posao to 'je' raditi stvari dobro, umetnost i 'obj. imen.' sve zajedničko, koje se deli sa drugima.

Sav posao Čoveka jeste Umetnost, a sve stvari su zajedničke.

Vilijem Blejk

BELEŠKA: Kao što je rečeno u Uvodnoj beleški, na početku knjige, ovo Zaleđe knjige sastoji se pretežno od informacija. U skladu sa razlikovanjima koja su predložena u 'Beleški o vidovima pripovedanja' na str. 500#, sadržine će odsad biti jednako izmišljene, ali više činjenične, mada jednako istinite.

Pošto oznake naglasaka daju stranici engleskog teksta neugodan i naježen izgled, izostavljane su dosad; ali u Zaleđu knjige koriste se da označe duge glasove i, o, i u u keškim rečima. Izgovori su dati na str. 496#, u odeljku "Keška azbuka".

DUGA IMENA KUĆA

Kuće devet dolinskih gradova često su imale prilično duga imena, koja sam ja ponekad u prevodu skraćivala, iz kukavičluka. Plašila sam se da će ta duga imena – Kuća Kiše Pravo Nadole Padajuće, Kuća Ovde Leđima Vinogradu Okrenuta, Kuća Stoput Sunce Odigrala – zazvučati arhaično, možda čak i 'primitivno'. Plašila sam se da ljude koji žive u zgradama sa takvim imenima neće moći ozbiljno shvatiti ljudi koji žive na mestima sa imenima kao što su Čelzi Menors Istejt, Zajednica odraslih, ili Istočni hektari jezera Loma – planska rekreativna zona. Mada jedna čuvena poslovica kaže da 'dobra upoznatost vodi ka preziru', istina može udariti i u suprotnom smeru – naime, ljudi mogu prezirati i ono što im nije blisko niti dobro poznato.

Dužina tih imena mogla bi takođe učiniti da ona izgledaju neuverljivo; pa, zar bi iko stvarno rekao "Hej, svratite kod nas u posetu, mi živimo u kući Devet Lešinara Iznad Planine u Kastoha–nai!" U stvarnosti, oni to verovatno i ne bi rekli, jer je gotovo sigurno da bi njihovo mesto stanovanja bilo poznato svakom sa kim bi razgovarali. U retkom slučaju da pozivaju kući neznance, pomenuli bi mesto kuće, ili njen izgled – 'u jugoistočnoj ruci, sa crvenim vratima na tremovima' – i to bi poslužilo kao adresa, kao što mi možda kažemo "Garden Kort Drajev 2116 1/2, izidete drugom San Mateo silaznicom ka severu, pa skrenete desno kod trećeg semafora i idete dva bloka napred."

U svakom slučaju, Dolincima duga imena nisu smetala. Voleli su ih. Možda su uživali u okolnosti da imaju dovoljno vremena da ih izgovore. Nisu se stideli da imaju vremena. Njima je nedostajao zamah, ona silna želja, koja nas pokreće, da se stvari obave, želja koja nas goni napred, uvek napred, sve brže, tako da se ime San Francisko, koje su smislili spori naseljenici, redukuje na Frisko, Čikago 'gde su naseljenici zapravo bili još sporiji' na Či, a grad Pohoda Naše Gospe od Andela svodi se na Los Andeles, ali i to je predugo pa postaje L.A, ali mlaznjaci idu brže od nas, pa mi grabimo njihov jezik i već kažemo Laks, zato što želimo da brzo, brzo krenemo dalje, da jurnemo, da smo već završili, da je sve već gotovo, sve iza nas. To mi želimo, da sve ostavimo iza sebe. Ali ljudi koji su živeli u Dolini i davali beskrajno duga imena svojim kućama nisu žurili.

Nama je teško da zamislimo, a još teže da sa odobravanjem prihvatimo, da neka ozbiljna odrasla osoba nije u žurbi. Ne hitati, to je za bebe, za ljude starije od osamdeset godina, za propalice i za Treći Svet. Hitnja je suština grada, sama duša njegova. Nema civilizacije bez žurbe, bez napora da se u tri prednjači. Žurba može biti pritajena i nevidljiva, osporena tromim držanjem čoveka koji sedi pored šanka ili lenjim hodom nekoga u hotelskom hodniku, ali ona je ipak tu, u strahovitim motorčinama aviona TWA ili supersoničnog Konkorda, kojim je ona doletela iz Rija ili on iz Rima, ovde u NY, NY na IGPSA konferenciju o primeni GEPS–a, u motorčinama koje će te ljude već sutra poneti i sa njima zaglavinjati nazad, žurno, preko sveta gradova u kome ne postoji nijedno vreme osim sadašnjeg, u kome se meri svaka sekunda i desetinka sekunde i

milisekunda i nanosekunda, gde časovnički displej stalno pomalo ubrzava i gde nota A postaje sve viša. Mocartovo A bilo je sto četrdeset ciklusa u sekundi i zato Mocartov klavir ne može da se uklopi ni sa jednim našim orkestrom niti pevačem. Naše A je sto šezdeset, zato što instrumenti zvuče brilijantnije kad se naštimuju ka većoj napetosti, mi ih tako štimujemo i oni se svi zaošjavaju ka konačnom vrisku. Ali kod ove Doline ništa, baš ništa se ne može učiniti. Nema načina da povisimo tonove dolinskih instrumenata; nema načina da svedemo njihove institucije, imena i adrese na skraćenice; nemoguće je naterati Dolince da se pokrenu napred.

Kao što su njihova imena imala težnju da se šire i da uzimaju dosta vremena kad ih treba izgovoriti ili napisati, tako su i same njihove kuće pokazivale sklonost da zahvataju prostor i da se razvijaju ka većoj složenosti: tamo se dograđi trem, onamo čitavo krilo, tako da je neki u osnovi jednostavan plan zgrade mogao, sporim proticanjem godina, da se nadima, razrasta, razlistava, kao stari hrast silno kvrgav i prostran. Plan temelja zgrade obično je bio u obliku pravougaonika ili nekog romboida bliskog pravougaoniku; temelj je bio od poljskog kamena, ukopanog do pola u tlo; na njemu su dizana dva sprata od kamena, nepečene cigle, odnosno tugle, ili drveta. U podrumu su bile prostorije za pranje, za rad i za smeštaj zaliha. Prvi i drugi sprat – brojali su ih od krova nadole – bili su deljeni na ognjišne sobe, kuhinje, spavaće sobe i tremove; bilo je po pet–šest soba na jednom spratu u malim kućama, a dvanaest do petnaest u velikim. Takva kuća mogla bi sadržati u sebi jedno mnogoljudno domaćinstvo, ili čak i do pet zasebnih domaćinstava; najčešće su po dva ili tri domaćinstva delila jednu kuću, a podela je često važila pokolenjima. Svaka porodica imala je bar po jedan privatan ulaz, tako da je moglo biti i po nekoliko spoljašnjih stepeništa do gornjih i donjih tremova i balkona. Glavnina kućnog života upravo se na tim tremovima odvijala, osim po hladnom vremenu.

Mnoge kuće nisu imale prednju i zadnju stranu; prednja strana gornjeg sprata mogla bi biti zadnja strana sa stanovišta ljudi u nižem, dakle prizemnom, spratu, ili bi mogla biti bočna strana mogućem trećem domaćinstvu u toj zgradi – u zavisnosti od toga gde su kome ulazna vrata. Taj prizemni sprat često je planiran tako da njegova severozapadna strana bude osunčana, a jugoistočna da bude zavučena pod neki deo gornjeg sprata i pod balkone, da bi leti bio u senci; ovo je davalo čitavoj kući zateturan izgled, ali to su bile, uistinu, vrlo stameno projektovane i građene kuće i često su stajale vekovima.

Kuća je bila orijentisana prema okolnom terenu i prema pravcima odakle je dopirala svetlost – dakle, prema tome na kojoj je strani brega, kako stoje druge kuće, gde je drveće, gde su potoci, kako se tokom dana kreću svetlost sunca i senka; od drugostepene važnosti za orijentaciju bio je kompas, koji je korišćen tako što su četiri ugla kuće bila okrenuta ka S, J, I, Z, da bi zidovi bili okrenuti ka omiljenim polupravcima.

Mesto na kome će se podići kuća određivano je prema idealnom planu grada – obliku hejija-if. Svaka kuća činila je po jedan deo tog obrasca, element Leve Ruke 'to jest Levog Kraka' koja se povija da bi se susrela sa petohejijom Desnom Rukom;

mesto njihovog susreta bila je Šarka 'Zglob' grada, a tu je uvek bila ili neka tekuća voda ili bunar. Taj obrazac nikad nije bio ostvaren tačno niti uredno 'kao ni sam grad'; ništa nije bilo u redovima; ipak, oblik je bio prisutan i osetan – međusobno zakačene krivine koje izlaze iz središta i vraćaju se u njega. U Kastoha–nai i Telina–nai bilo je po nekoliko Levih Ruku, jer kad bi se tako mnogo kuća sazidalo u jednoj jedinjoj krivini, one bi morale biti ili zbijene jedna uz drugu, ili razvučene na nepogodan način.

Prostor unutar te labave krivine kuća, sa ponekim zasađenim drvetom i možda nekoliko nadstrešnica ili kioska, ali pretežno prazan i otvoren i uglavnom ili blatnjav ili prašnjav, zvao se zborište ili 'zajedničko mesto' grada. Odgovarajući prazni prostor u krivini pet hejima u Desnoj Ruci grada zvao se plesalište ili 'mesto plesanja'. Ali oba ta mesta bila su zajednička i na oba se plesalo.

Jedan od devet gradova nije sasvim odgovarao ovom opisu. Tahas Tuhas bio je na 'zlu' glasu kao naselje 'spolja doseljenih' – sa severozapada, bar po preovlađujućem narodnom verovanju. Arhitektura tog sela svakako je imala određenu sličnost sa stilovima gradova daleko na severu od Doline, u zemljama crvenog drveća i reka koje teku ka zapadu. Kuće Tahas Tuhasa bile su sve od drveta, i to crvenog ili kedrovog, sa plitkim podrumima, bez upotrebe nepečene cigle. Bile su tako blizu jedna drugoj da su imale zajedničke oluke za kišnicu, stajale su u zbijenoj krivini i sve okrenute ka unutra. Kao Šarka grada služio je jedan živahan vodopad na potoku Šasaš, a Desna Ruka bila je raspoređena i izgrađena konvencionalno. Ali krug tamnih, visokih, strmokrovnih kuća pod strminom Gore Koštane, crnozelenom od borova, bio je sumorno upečatljiv i sasvim različit od svih ostalih dolinskih gradova. Neodobravanje zbog 'stegnutosti' grada često je izražavano izvan njega; ali u samom Tahas Tuhasu građani su kuće obnavljali, kad je zbog proticanja vekova bilo potrebno da se neka kuća sruši i ponovo nazida, na svoj isti, stari i neobični način; taj stil gradnje možda i jeste izražavao ili podsticao neku 'stegnutost', nadmenost, okrenutost ka sebi, u karakteru i načinima ophođenja Tuhašana.

Izuzetna je bila i Vakvaha, grad na drugom kraju dolinskog sveta; pošto je Dolincima značila Benares, Rim ili Meku, oni su je mnogo posećivali, dolazeći iz svih ostalih gradova, pa je zato u njenoj Levoj Ruci postojalo pet izduženih, jednospratnih konaka, održavanih od strane Pet Kuća, gde su posetioci mogli da održavaju svoje sopstveno domaćinstvo nekoliko dana, ili mesecima; a Desna Ruka zauzimala je više prostora nego Leva, zato što je sadržala ne samo pet velikih hejima, nego i dvadesetak drugih svetih i javnih zgrada, kao što su Arhivi, Muzička škola i Pozorište. Šarka Vakvaha bio je jedan od visokih izvora reke Na, divan, postojan izvor koji je izbijao iz vulkanskih stena pri vrhu jedne duboke jaruge na Planini. Nije bilo lako podići grad znatne veličine na takvom terenu, ali strmine i neravnine prostranih planinskih obronaka i kanjonskih zidova iznad i ispod grada davale su Vakvahi veličanstvenost i ljupkost. Neke od zgrada u Vakvahi bile su veoma stare, izgrađene od kamena koji je sačinjavao i tle ispod njih, tako da se dobijao utisak da su iz njega izrasle; madronsko drveće koje je davalo senku njihovim krovovima i ozidanim dvorištima bilo je ogromno, ali ti zidovi nastali su znatno ranije od njega. Imale su stara, duga imena, te kuće. Uzdignuta Sa Mesta Gde Se Svada Završila, zvala se jedna od njih. Drugu su zvali Kuća Jazbine Babe

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Poljskog Zeca. Ali neke jednako stare kuće imale su vrlo kratka imena; jednu su zvali Vetar, jednu Visočica. A druge su imale imena koja su tokom godina izgubila značenje, odneto promenama u jeziku – Kuća Angrauad, Kuća Oufehohe.

Može se desiti da ljudi u maloj društvenoj zajednici pričaju sporo, ali svi su izgledi da će se njihov jezik menjati brzo; čak i ako se zapisuje, nastavlja da teče, tako da stari načini pisanja i tumačenja reči ostaju nasukani, a voda ode negde drugde. Tako su i nazivi dolinskih gradova, veoma stari, ostali bez značenja i ne mogu se prevesti, sa izuzetkom Vakvahe, to jest Vakvaha–nae, grada na svetom izvoru reke Na 'mada bi to ime moglo značiti i način kako pleše reka Na'. Prvobitno značenje imena Čukulmas verovatno je bilo Kuća Živohrasta, a –mal– u Unmalinu je breg ili brežuljak. Tuhašani su uporno tvrdili, ne nudeći nikakve dokaze, da ime njihovog grada znači, na njihovom zaboravljenom severnom jeziku, Gde Je Medved Seo. Ali zašto su grad Sinšan i njegova planina Sinšan tako nazvani i šta znači Kastoha i zašto se izgovor tog imena promenio 'izgleda da je nekad glasio Hastoha' i zašto se najstarija kuća u Madidinu zove Madidinu Animun, to niko nije znao. Svakako je bilo moguće ući u trag etimološkom poreklu tih reči, na osnovu podataka iz Memorije Grada Uma, ako bi čovek uložio nekoliko nedelja ili meseci rada na Berzi. Ali zašto to i čemu? Zar mora svaka reč da se prevede? Moguće je da neprevedena reč ponekad posluži da nas podseti da jezik nije značenje, da je razumljivost samo jedan sastojak jezika, jedna njegova funkcija. Neprevedena reč nije funkcionalna. Narosto, sedi tu gde jeste. Napisana, ona je red slova, koja se mogu glasno pročitati uz vrlo nesigurno nagađanje kako bi trebalo da zvuče; tako se dobija niz fonema, zvuk manje ili više muzikalan i zanimljiv, dobija se nekoliko trenutaka buke, dobija se stvar. Neprevedena reč ili ime je kao kamen, kao parče drveta. Njena upotreba, njena značenjska sadržina, nije racionalna, određena i ograničena, nego je konkretna, potencijalna i beskonačna. Pre svega, sve reči koje izgovaramo su neprevedene.

NEKI OD DRUGIH NARODA U DOLINI

I. Životinje Opsidijana

Za sve domaće životinje smatralo se da žive u Prvoj Kući, Opsidijanu.

OVCE

Sve sorte dolinskih ovaca, a bilo ih je nekoliko, dobijene su ukrštanjem 'inostranih' sorti, dobavljenih trgovinom ili krađom iz stada susednih naroda, sa sortom 'odoun' iz Gornje Doline: to je mala, zdepasta životinja sa rastresitom, finom vunom, tamnim nogama i tamnom njuškom, sa dva ili četiri kratka roga i sa izraženim rimskim nosom. Jagnjad su se rađala mrka, a u odrasloj dobi približno polovina ovih ovaca imala je vunu mrke ili pomešane boje. Svaki grad je čuvao ovce; pojedinci i domaćinstva mogli su imati po jednu ili nekoliko ovaca u gradskom stadu, a čuvanje i negovanje tog

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

stada bili su povereni Tkačkoj Umetnosti. Gradovi Čumo i Telina—na slali su velika stada na ispašu na Ovču Goru i u dolinu Odoun, severoistočno od Čumoa. Da bi se pašnjaci i tlo mogli oporaviti i da bi se ovce utovile na slanoj travi, stada su vođena i do Reke, na poplavne ravni u delti Nae, sredinom kišne sezone, a vraćana u brda tek kad zavladaju žege, između plesova Meseca i Leta. Ovčetine i jagnjetina bili su svetkovinska mesa Doline, a predmeti od ovčije kože i od vune svih vrsta i kakvoća bili su veoma često korišćeni. Ovca Dolincima nije bila, kao nama, simbol pasivne gluposti i slepe poslušnosti 'dolinske ovce bile su zapravo i snažne i plahe', nego je posmatrana sa nekom vrstom naklonosti uz strahopoštovanje, kao biće u suštini tajanstveno. Jagnje je bilo znak i simbol Lože Krvi i Prve Kuće, a ovce su nazivane Decom Meseca.

KOZE

Koze su držane za mleko i kao družbenice, u gradovima Gornje Doline; a u Madidinu, Sinšanu, Unmalinu i Tahas Tuhasu gajene su zarad mesa, kože i dlake. Iako su koze u gornjedolinskim gradovima bile omiljene zbog svoje nestašne bistrine, ljudi ih tamo ipak nisu hteli da drže u većem broju. Govorili su: "Jedna koza nadmašuje svojom brojnošću troje ljudi, tri koze nadmašuju tridesetoro ljudi." Pošto se prilikom odgajanja koza težilo ka različitim estetskim i praktičnim svrhama, nastala je velika raznovrsnost neobičnih sorti i tipova, uključujući i nekoliko sorti vrlo malih, debelih, crnih ili crno—mrkih 'koza kračara', zatim unmalinsku 'mill' sortu sa klempavim ušima i dugačkim krmom krem boje i ratobornu i zgodnu 'planinčicu' koja je išla sa ovcama po Ovčoj Gori.

GOVEDA

Dolinska goveda bila su većinom tamnomrke, krem, prošarane mrke i tamnožute, ili srneće bledomrke boje; bila su sitnog rasta, sa osrednje pogrbljenim leđima, vitkim nogama, rogovima osrednje dužine povijenim ka unutra, tanjirastim čelom i krupnim, ovalnim očima. U Telina—nai goveda su bila nešto krupnija, često potpuno bele boje, visoko cenjena kao vučna. Krda su pretežno bila sastavljena od mlečnih grla, ali dobar deo oranja i teške vuče obavljali su volovi. Oni nisu gajeni za govedinu, a ako su uopšte klani, bilo je to u njihovoj prvoj godini, za teletinu. Po pravilu, svako domaćinstvo imalo je kravu, ili krave, u gradskom krdu, koje je bilo pod nadzorom Štivilačke Umetnosti; za teranje, hranjenje i mužu mogla se postarati i sama porodica, ili je to prepuštala, dogovorom, Umetnosti. Čest je slučaj bio da neko domaćinstvo, odlazeći u brda do svoga letnjikovca u vreme vrućina, povede i jednu svoju kravu. Većina krava i volova shvatani su kao družbenici, imali su imena i ubrajani su u članove porodice. Veliki deo pesništva bio je upućen kravama; neke od pesama ukazivale su na to koliko je lakše slagati se sa kravama nego sa ljudskim bićima. Krave te preovlađujuće sorte imale su blagu i dobru narav, dosta lukavstva i zasluživale su takve pohvale; bikovi su, međutim, imali nepouzdanu narav, pa su obično bili u zajedničkom vlasništvu grada ili Umetnosti. Držani su zatvoreni u ogradi na livadi za koju je važio naziv Kurčeva livada.

KONJI, MAGARCI, MULE I MAZGE

Dolinci većinom nisu bili putnici, a ako su i polazili negde, išli su uglavnom pešice; dugačkih drumova nije bilo; zato konji nisu držani da bi služili za putovanja. I oni su bili članovi porodičnih domaćinstava, mada prilično neobični. Jahanje je bilo sport, a ne način da se nekud stigne; konji su retko upotrebljavani za vuču ili drugi rad. U Dolini ih nije bilo mnogo, a težih sorti nije bilo uopšte; prilikom odabiranja konja težilo se manje ka snazi i strpljenju, a više ka 'pameti i lepoti'. U Letnjim igrama uvek su bile zastupljene i konjske trke i jahačka nadmetanja; sa time se išlo iz grada u grad, po celoj Dolini, oko dva meseca. Postojala je svojevrсна mistika konja; naročito se pastuv smatrao bićem koje je sveto, natprirodno, ili obožavanja dostojno. Ajgir je bio kulturni simbol muškaraca Opsidijana, ali su konje najčešće gajili i uvežbavali Serpentinci, kao Kuća Leta. U Letnjim igrama muškarci su jahali kobile, a žene su jahale ždrepece; na trkama, jahači su bili omladinci oba pola. Beli, crni i šareni pastuvi bili su sveti Opsidijanu, ali najcenjenije boje bile su boja jelenske kože i crvenomrka. Visina dolinskog konja retko je nadmašivala petnaest šaka; bile su to životinje finih kostiju, kratkih prsa, brze na kratkim stazama, sklone gojenju. Neželjena ždrebad nisu ubijana, nego su vođena niz reku i puštana da se pridruže divljim krdima na ravninama pod običnom i slanom travom zapadno od višestrukog ušća reke Na. Ta krda su lutala obalama Okeana, ali i Unutrašnjeg mora. Konji u njima bili su većinom žgoljavi; ipak, dešavalo se da grupa Opsidijanaca ili momaka iz Lože Zalivskog Lovora preduzme putovanje, pustolovno, prijatno i sveto, do zemlje divljih konja, sa namerom da uhvati jednu ili dve takve životinje radi osvežavanja dolinskih gajenih sorti. Jedino veliko krdo konja u dolini držali su Serpentinci Čukulmasa. Nižedolinski gradovi po pravilu nisu uopšte gajili konje. U svim gradovima gajeni su magarci. Kao i konji, bili su to članovi domaćinstva. Radili su zajedno sa ljudima u vuči i nošenju tereta, oranju i svim 'magarećim poslovima'. Bogalji su se kretali po gradu u kolicima sa magarećom vučom. Magareća ždrebad kaskala je po gradu sasvim slobodno, sa mačkama, psima i decom. Dolinski magarac bio je tipični mali buro–magarac, finih nogu, sa crnim krstom na mišje–sivim ledima i sa groznim glasom. Magarci pastuvi, poznati po svojoj sklonosti da se razbesne, držani su na ispaši na Kurčevim livadama zajedno sa bikovima.

*Portret Mibi

Mule i mazge su, kao i konji, gajene pretežno u Čukulmasu. Mazga – dakle neplodna životinja čiji je otac konj, a majka magarica – ponekad je korišćena za jahanje i za igru vetulu, jednu vrstu poloa; mule, kojima je otac magarac, a majka kobila, radile su u zaprezi i na njivama. Voz su vukle pretežno mule. Poštovane su zbog svoje bistrine i pouzdanosti, bile su zgodna stvorenja, ali pošto je muli potrebno gotovo isto onoliko prostora i hrane kao i konju, magarac je ostajao glavni radnik i družbenik u većini gradova.

SVINJE

Svinje nisu gajene u Dolini, možda zbog kulturnog podvajanja u odnosu na narod Teudem ili Svinjski Narod. Taj se sastojao od šest ili sedam malih nomadskih plemena čija je teritorija uključivala oba planinska lanca oko Doline, kao i prostore dolina Odoun i Janjan. Keši su pristajali da se trampe sa Teudemcima da bi dobili svinjsku kožu, ali su ocećali, punom snagom, predrasudu kućevlasnika protiv nomada, a osim toga smatrali su da je Svinjski narod predaleko otišao kad je sebe nazvao Nakotom Velike Krmače.

PSI

Dolinski psi bili su šareno društvo. U gradovima nije bilo mnogo posla za njih, a postojalo je i jako osećanje da im se ne sme dozvoliti da se slobodno razmnožavaju, zato što štenad moraju biti ili pripitomljena ili ubijena da se ne bi pridružila čoporima divljih pasa. Većina muške štenadi je štrojena, a glavni posao pitomog psa bio je da čuva ljude od nailaska divljih pasa; ironična i nesrećna uloga, ali psi, srećom, nemaju mnogo osećanja za ironiju. Divlji psi bili su stvarna opasnost za ljude i domaće životinje u šumi i polju; jurili su ili u porodičnim čoporima sa dvoje do šestoro članova, ili u samo muškim 'odmetnutim' čoporima od petnaest do dvadeset pripadnika i mogli su da obore svako stvorenje na koje bi krenuli u napad. Deci koja su išla za stokom ili u sakupljanje plodova govoreno je da se odmah popnu na najbliže drvo ako čuju ili vide divlje pse, a kad god je bilo moguće išla su na te poslove u pratnji domaćeg psa – često, štaviše, u pratnji čitavog korteša pasa zaštitnika, pratilaca i njuškala sa strane.

Divlji psi bili su veliki i dugonogi; pripitomljeni psi bili su, po pravilu, manji, ali snažni i zbijeno građeni. Nije bilo čistih pasmina, ali najčešći tipovi bili su hehi, čvrst, krznat pas –čuvar nalik na kinesku sortu čau, veoma bistar i ozbiljan, šiljatih ušiju, žbunastog repa, boje obično mrke ili crvenkaste; dui, dugonogi pas kovrdžave sive ili crne dlake, vrlo koristan kao ovčar, po prirodi ozbiljan i osećajan; i u ili lovački pas, kratkodlak, klempavih ušiju, društven, lenj, oštrouman i sklon komedijašenju. Lovačkim psima dopuštano je da jure u čoporima po lovnoj strani grada, ali su lovci oštro motrili na njih da oni ne bi počeli da se zbližavaju sa divljim psima. Korišćeni su samo za lov na divlje jelene i sitnu divljač; kad je bilo potrebno da se love divlji psi, upotrebljavani su hehiji. Psi su bili voljeni družbenici, ali su retko puštani u prostorije; a ako su se vrzmali između gradskih kuća, deca su ih isterivala odatle, jer od dece se očekivalo da paze da psi u gradu ne dospevaju u nevolje, baš kao što se od pasa očekivalo da paze da deca u šumi ne dospevaju u nevolje. Svojevrsno pod–selo sačinjeno od kućica za pse obično je bilo postavljeno duž prilaza Levoj Ruci grada; tu su deca i štenad mogla da se igraju slobodno.

MAČKE

Pošto ne mačke zagađuju staze kojima se kreću, bilo im je dozvoljeno da u gradovima borave gde god žele. Domaćoj mački obično je dopuštano da živi u prostorijama, kao mišolovilica i družbenica. Većina dolinskih mačaka bila je

kratkodlaka, svih zamislivih boja i šara, mada su crne i tigraste bile najomiljenije. Pošto su bile glavne saveznice protiv miševa i pacova u kući, ambaru i polju, dopuštano im je da se razmnožavaju slobodno; a ako bi se pojavio problem prekobrojnih mačića, rešavan je tako što su ih odnosili na lovnu stranu i tamo ostavljali da se snađu kako znaju i umeju. Zato je u šumama bilo mnogo mačaka—grabljivica, a i dolinskih divljih mačaka 'dva put ili tri put većih' i sve su se one takmičile sa lisicama i kojotima u lovu na šumske pacove i bezbrojne voluharice i belonoge miševe. Priče o divovskim divljim mačkama koje bi nastale ukrštanjem sa drugim vrstama – o risovima čađasto crne boje, o ogromnim tigrastim mačkama i tako dalje – ponavljane su sa iskrenim uverenjem da su istinite, ali se nikad nije pojavio nijedan očevidac. Uvek je u pričama isticano da je neko drugi, u nekom drugom gradu, video takvo stvorenje da se šunja blizu kokošinjaca.

PTICE I SITNE ŽIVOTINJE

Kokoši su uvek držane zarad jaja, mesa i druženja; u manjim gradovima kokošinjci i ograđena dvorišta za kokoši bili su tu i tamo između kuća, dok su veliki gradovi nastojali da taj miris i ta gužva ostanu izvan, bliže ambarima, ali ipak je u svakom delu svakog grada najčešće bila na vidiku bar po jedna kokoš. Svaki grad imao je svoju sortu kokoši i tvrdio da je bolja od svih drugih. U Sinšanu i Madidinu ljudi su gajili himpije, životinje nalik na kuniće sa šarenim krznom, radi mesa; na drugim mestima himpiji su gajeni samo kao kućni ljubimci, što je dovelo Sinšan i Madidinu u donekle nepovoljan moralni položaj. Žbunski zečevi ponekad su čuvani, gajeni i hranjeni određenim travama da bi se dobilo meso finije nego kod divljih zečeva, ali zec je smatran životinjom koju treba loviti, pa se na uzgajanje zečeva gledalo sa izvesnim prezirom, kao na svojevrsno varanje. Izgleda da su u izvesnim razdobljima držana velika jata golubova, gusaka i pataka, dok je u drugim vremenima takva praksa bila retkost; ponekad su, dakle, takve ptice živele u Prvoj Kući kao domaće životinje, a ponekad u Drugoj Kući kao divljač. Ali, istovremeno, pošto većinu golubova, pataka i gusaka niko nije ni lovio ni pripitomljavao, pošto su ogromna jata tih ptica delila šume i vode Doline sa ljudskim stanovnicima i pošto to nisu ptice koje žive na tlu, smatralo se da ne pripadaju nijednoj od Pet Kuća, nego Nebu i Divljini. Upravo zbog ovakvih prebacivanja i nedostataka, divlja guska i sivi golub bili su najomiljeniji likovni simboli duše koja ide iz jedne Kuće u drugu, od Zemlje do Neba, od jave do sna ili vizije, od života do smrti i nazad. Ogromne seobe gusaka, tokom kojih je Reka postajala 'reka krila i senki krila', a nebo bilo po čitav dan prošarano geometrijski raspoređenim jatima ptica, bile su voljeni simbol prolaženja i obnavljanja života. U obliku hejija—ifa crtane su divlje guske, divlje patke i divlji labudovi, pojedinačno, ali su i čitava jata tih ptica crtana kao da lete raspoređena u hejija—if. Zvuci međusobnog dozivanja gusaka u letu, njihovo gakanje i kričanje preko vetra korišćeni su u muzici.

KUĆNI LJUBIMCI

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Koristili smo reč družbenik da bismo izbegli omalovažavajuće, patronizirajuće prizvuke reči kućni ljubimac, a i zato što je ona bolji prevod dolinske reči, koja označava pripadnike nekih naroda koji žive zajedno.

Prema merilima postupanja industrije koja se u našem društvu bavi uzgajanjem i ubijanjem životinja, sve domaće životinje u Dolini bile su 'kućni mezimci', ali ta merila mogu se u svakom pogledu dovesti u pitanje. U svakom slučaju, deca i mnogi odrasli su 'živeli zajedno' i sa raznim životinjama koje nisu korisni domaći družbenici – sa miševima, šumskim pacovima, mesoždernim hrčkovima 'koji čine štetu na žitnim poljima', sa cvrčcima, jelencima, sa vodenim i suvozemnim žabama i tako dalje. Čuvali su i jednu vrstu zmije, takozvanu kraljevsku zmiju, doduše ne u kući nego ispod kuće ili ambara, i veoma su je cenili i poštovali zato što je rasterivala zvečarke. Jedna retka životinja zvana 'rudarska mačka', koja se lako pripitomljavala, ponekad je čuvana kao izuzetno vredan i svet stanovnik hejima Plave Gline. Mladunci krupnijih divljih životinja, divljač, većina divljih ptica i ribe nikad nisu čuvani u kući niti se prema njima postupalo kao prema kućnim ljubimcima. Lovac koji greškom ubije košutu sa mladuncima koja još doji ubijao je potom i njih, a onda u Lovачkoj Loži prolazio kroz svetkovinu očišćenja od krivice. Jelen je mogao pristati da bude ubijen i pojedan, ali ne i da bude pripitomljen. Jeleni su sa ljudskim bićima delili Drugu Kuću Života – ne Prvu, u kojoj su bile domaće životinje. Primamljivati ih ili prisiljavati da žive u kući koja nije njihova bilo bi nedolično ili izopačeno.

KUĆA OPSIDIJANA

Po shvatanju Keša, domaće životinje pristale su da žive i umiru sa ljudskim bićima u Prvoj Kući Života. Tajne ljudsko–životinjske međuzavisnosti i tajne žrtvovanja bile su središnje mesto životinjskih obreda u Kući Opsidijana. Ti obredi i učenja bili su u vezi sa sličnima u Loži Krvi. Ta loža, u koju su sve devojčice primane u pubertetu i kojoj su pripadale sve žene, bila je pod opsidijanskim pokroviteljstvom: 'Sve žene žive u Prvoj Kući.' Poistovećenje žene i životinje bilo je duboko rašireno kroz sva seksualna i intelektualna poučavanja u Loži Krvi 'u našoj kulturi, koja je pod muškom prevlašću, takvo poistovećenje koristi se za obezvređivanje žene, ali ne smemo pretpostaviti da je i kod Keša bilo tako: pre će biti suprotno'. Obredi i učenja Lože Krvi prenošeni su dahom, nisu zapisivani; ali iz tog upražnjavanja izraslo je mnogo ženskih pesama za plesove Meseca i Trave, kao i obilje mistične, satirične i erotične poezije – koja je na nesreću, kao i glavina metafizičke poezije, vrlo teška za prevođenje – u kojoj se kao simboli i teme koriste: jagnje, mleko, prinošenje krvi na žrtvu, orgazam kao smrtni grč, oplodjenje kao novo rođenje i tajna pristajanja.

II. Životinje plave gline

Prema dolinskom gledanju na svet, sve divlje životinje jesu Narod Neba, koji živi u Četiri Kuće – Smrti, Sna, Divljine i Večnosti; ali one životinje koje su pristale da budu lovljene, koje su se odazvale na lovčevu pevanje i došle na susret sa strelom ili ušle

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

u klopku, dobrovoljno prelaze u Drugu Kuću Zemlje, Plavu Glinu, sa namerom da umru. Njihov pristanak na smrt je žrtvenske i sakramentalne prirode.

Svojom smrtnošću, pojedinačni jelen stupa u fizičku, materijalnu vezu sa ljudskim bićima i sa svim drugim bićima na Zemlji; međutim 'jelenstvo' ili Baš-Jelen je u metafizičkoj vezi sa ljudskom dušom i sa većitom vasionom bivanja. Ovo razlikovanje između jedinke i tipa bilo je od temeljnog značaja u dolinskoj misli, pa čak i u sintaksi keškog jezika.

Većina divljih životinja ostajala je skoro uvek u Divljini; prizemna veverica, šumski pacov, jazavac, poljski zec, divlja mačka, ptica pevačica, ptica lešinar, žaba krastača, buba, muva i sve ostale, ma koliko dobro poznate, voljene ili štetne, nisu prelazile u Kuću Života, kod ljudskih bića. Tu postoji odnos zasnovan u osnovi na pitanju ko jede koga. Oni koje mi ne jedemo, ili oni koji jedu nas, nisu s nama u srodstvu na onaj isti način kao oni koje jedemo.

Na severozapadnom zidu plavoglinjskih hejima slikali su lik jelena, na jugozapadnom poljskog zeca, a na tavanici blizu merdevinskog ulaza prepelicu. Te tri slike predstavljale su Održavaoce te Kuće.

Odrasli ljudi redovno su lovili samo jelena, poljskog zeca i divlju svinju, radi hrane, krzna i kože, kao i da bi ograničili njihovo množenje. Sve te tri vrste bile su u Dolini i okolnim zemljama veoma namnožene, a u vršnim godinama predstavljale su veliku nevolju za ratare, vrtlare i vinare. Svinje su bile naročito žestok i uporan takmac u borbi za žir, cenjeni sakupljački plod. Bile su i opasne, pa se smatralo da je u redu loviti ih u ma koje doba.

Osim te tri, postojala je samo još jedna stvarno lovljena vrsta životinja. To su bila divlja goveda. Njihova krda ponekad su putovala travnatim padinama zapadno od Unutrašnjeg mora, a lovci su kretali za njima pretežno iz želje za pustolovinom ili sportom, jer se Dolincima govedina nije mnogo sviđala. Sa tim mesom se postupalo kao sa jelenskim; najvećim delom je rezano u tanke dugačke komade koji su sušeni tako da su se dobijali takozvani džerki-štapići.

Čopori divljih pasa bili su izuzetno opasni za ljude i domaće životinje. Čim bi bilo primećeno da takav čopor ulazi u planinske lance oko doline, ljudi su kretali u lov sa naumom da ga potpuno unište. Obično je za to upućivana grupa iz Lovačke Lože, ali ti mesožderni psi nisu smatrani lovinom u sportskom smislu reči. Nisu ni medvedi. Medved uopšte, Plesač Kiše, Brat Smrti, bio je Održavalac svoje sopstvene Kuće, Šeste Kuće. Ali kad je neki pojedinačni medved počinjao da se ponaša 'izgubljeno' ili 'ludo', da se vrzma oko pašnjaka i polja u blizini nekog grada, ili da plaši ljude u letnjikovcima u brdima i da krađe hranu od njih, govorilo se da je 'ušao u Kuću Plave Gline', što je značilo da može biti lovljen i ulovljen, a njegovo meso jedeno.

Što se tiče ptica, prepelica je uvek nazivana lovnom divljači i bila je omiljen lik u plavoglinjskoj metaforici i pesništvu, ali u stvarnosti kao da su samo mala deca, pa i ona retko, išla u lov na prepelice; neki ljudi su, opet, držali prepelice u zatvorenim ptičarnicama i tovali ih da bi ih jeli, ili su jeli njihova jaja. Prepelica crvenih nogu 'zvana čukar' i fazan bili su naročito cenjeni zbog perja. Divlja patka, givlja guska i nekoliko

vrsta golubova živeli su u Najskoj dolini i išli u seobu kroz nju, naročito u močvarama u donjem toku reke, u ogromnom broju. Te ptice lovljene su i hvatane zamkama, radi hrane, ali su i gajene kao domaće 'vidi odeljak 'Životinje Opsidijana'.

Slatkovodne ribe u reci Na i u potocima bile su male i grube, ali pošto su, kao i slatkovodni rakovi i žabe, bile cenjena hrana, smatralo se da žive u Drugoj Kući. Okeanske ribe uglavnom su dobavljane trampom, a ne hvatane, zato što je malo koji Dolinac želeo da ima ikakve veze sa čamcima i dubokom vodom. Postojale su Ribarske Lože u gradovima Donje, ili Niže, Doline; one su ponekad sakupljale školjke po morskim plažama, ali korišćenje tih školjki za ishranu bilo je opasno zbog 'crvenih plima' na Pacifiku i zbog zaostale zagađenosti okeana.

Smatrano je da ribe imaju neku predrasudu protiv muškaraca: "Za nju se dižem, za njega se krijem". Veliki deo ribolova na reci Na i na njenim pritokama obavljale su, udicama i ručnim mrežama, stare žene.

Pravila o lovačkom oružju bila su u Lovačkoj Loži stroga: puške su se mogle upotrebljavati za lov na medvede, divlje pse i divlje svinje; u svim ostalim slučajevima, alati tog zanata bili su luk i strela, zamka i pračka. Govorilo se da je lov 'umetnost tišine'.

Lov radi hrane i kože bio je prvenstveno dečji posao. Svoj maloj deci i dečacima u mladalačkom dobu u Loži Zalivskog Lovora, bilo je dozvoljeno da love zečeve, oposume, veverice sa drveća, divlje himpije i drugu sitnu divljač i jelene; za uspehe u lovu dobijali su pohvale. Bilo im je zabranjeno da love prizemnu vevericu 'koja je još bila prenosilac crne kuge', a samo stariji dečaci mogli su dobiti puške i pridružiti se istrebljivačkom lovu na divlje pse ili divlje svinje. Devojčice su, ulaskom u devojaštvo i u Ložu Krvi, prestajale da love. Žene koje su živеле u izdvojenim letnjikovcima i šumske usamljenice, takozvane 'šumkinje', mogle su puškom ili zamkom hvatati zečeve i jelene radi hrane, ali one su bile izuzeci od pravila. Ako je neki odrasli muškarac, dakle onaj koji je prerastao Ložu Lovora i dospao u godinu za ženidbu, ipak nastavljao mnogo da se bavi lovom, držalo se da je detinjast ili da ne ume da se snađe. Lov se, uopšteno govoreći, nije smatrao prikladnim ponašanjem za odraslu osobu.

Svi lovci imali su odgovornost pred Lovačkom Ložom i bili su podvrgnuti oštrom i stalnom nadzoru. Ako neki lovac – dete ili odrastao muškarac – ne bi propisno odrao i očistio svoj ulov, raspodelio meso, kožu i tako dalje, kako dolikuje, i uklonio otpatke, držali bi mu pridike ili bi ga ismejavali kao nesposobnog. Ako bi lovac ubijao preterano, ili bez veoma dobrog objašnjenja šta će mu toliko hrane, kože, ili krzna, izložio bi se opasnosti da izbije na zao glas kao psihotik, 'ludi' čovek, 'izgubljen', poput opasnog medveda. Lovačka Loža vršila je jak društveni pritisak na pojedince koji su prekoračivali ta etička ograničenja.

U isto vreme, pošto je lov od strane odraslih ljudi bio smatran donekle sramotnim, lovac je dobijao nagradu u vidu stvarnog razumevanja i divljenja samo unutar Lovačke Lože i, ako je bio Plavoglinac, u svojim hejimama. Jer tu veza Kuće sa lovcem i lovljenim nije bila stidna, nego sveta.

Prepelica i jelen nebrojeno puta su slavljani u pesništvu, plesu i likovnoj umetnosti hejima Plave Gline; poistovećenje sa njima bilo je daleko bliže nego sa

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

ostalim životinjama, one su bile voljene na jedan način kako to ni domaće životinje nisu. Bila je to prisnost druge vrste. Lovna divljač bila je spoj između Divljine i ljudske duše; a lovac je bio, baš zato što se smatralo da nije baš u potpunosti ljudsko biće, i saučesnik i žrtva u jednom zaista misterijskom činu, zajedno sa životinjom koju je ubio. Smisao svetog kao opasnog, svetinje kao prekršaja, podrazumevao se u plavoglinjskim životinjskim plesovima i lovačkim pesmama. Navodimo tri odlomka takvih pesama.

Aoj zide naše Kuće prvi
mi smo tebe pravili od krvi.
Lepili smo od blata i gline
i od krvi kad jelenu line.

Crven izvor, brzo lije,
putnik žedan s njega pije.
Jelen-ženo, jesi znala,
košuta je onde pala.

Ja ti dajem ruku, pamet, moju strelu tvome telu,
ti mi daješ krv i meso, tvoju kožu mome nožu.
Ti si meni život, ja sam tebi mrenje.
Na istom izvoru naše je ispunjenje.

'Drugi primeri lovačkih i ribarskih pesama nalaze se u odeljku 'Kako umreti u Dolini!'

RODBINA

U Dolini su postojale četiri vrste rodbine:

Ljudi koji žive u tvojoj Kući; reč je o podeli svih ljudskih i drugih bića u Dolini u pet velikih grupa, to jest u pet Kuća, naime Opsidijan, Plavu Glinu, Serpentinu, Crvenu Tuglu i Žutu Tuglu. Taj rodbinski odnos zvao se maan.

Ljudi koji su u krvnom srodstvu 'konsangvini' – čan

Ljudi koji su se putem braka orodili 'afini' – đamodan

Ljudi koji su odabrani da budu srodnici – goestun

Međuodnosi te četiri vrste srodstva mogli su, očividno, postati vrlo zamršeni; ali nije nedostajalo ni vremena ni zainteresovanih ljudi da se sve dobro sagleda i održi u redu.

SRODSTVO PO KUĆI

Rodbina u okviru iste Kuće uključivala je i stvorenja koja nisu ljudi. Najvažnija takva bića bila su, u Opsidijanu, domaće životinje i Mesec; u Plavoj Glini, lovac divljač i svi izvori i vodotokovi; u Serpentinu, stene i mnoge divlje biljke; u Tuglama, Zemlja i sve gajene biljke. Nazvati stablo masline babom, ili ovcu sestrom, obratiti se njivi od

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

pola hektara uzoranoj za kukuruz i reći joj "brate moj", ponašanje je koje se lako može odbaciti kao primitivno, ili simbolično. Po uverenju Keša, osoba koja ne može da shvati ili prihvati takve odnose jeste osoba čija je pamet na primitivnom nivou, a razmišljanje nerealistično.

Ljudske grupe u Pet Kuća bile su, antropološkim žargonom rečeno, matrilinarni i egzogamni, što će reći: linije srodstva računale su se po majci, a brak je uvek morao biti sa osobom iz neke druge Kuće, ne iz tvoje.

Tablice na str. 428# i 429# prikazuju ponešto od složenih preplitanja srodstva po Kući i srodstva po krvi. Na primer, majka tvoje majke uvek je član tvoje Kuće, a to bi mogla biti i majka tvog oca, ali tvoj otac, njegova majka i otac tvoje majke nikako to ne mogu biti. Kad se to sagleda kroz pokolenja, može se zapaziti da muškarac biva odsečen od srodstva po Kući sa svojom sopstvenom decom. Ženina deca su u njenoj Kući, ali muškarčeva nisu, nisu ni njegovi unuci po kćeri 'deca njegove kćeri', ali bi njegovi unuci po sinu ipak mogli biti. Ta dva obrasca su se preplitala, ne toliko u međusobnom sukobljavanju koliko u usložnjavanju i obogaćivanju.

KONSANGVINO SRODSTVO

Domaćinstvo se zvalo marai. Obično se sastojalo od majke, njene kćeri 'ili njenih kćeri', njihovih muževa i dece i neoženjenih sinova ili drugih srodnika majke; svi oni su živeli zajedno u nekoliko soba, koje su činile funkcionalnu celinu, a domaćinstvo je bilo ekonomska jedinica.

Kad bi u nekom domaćinstvu nastala prevelika gužva, jedna kćer se odseljavala, sa svojim mužem i njihovom decom, u neku drugu grupu soba i time je nastajalo novo domaćinstvo; posle toga najvažniji oblik srodstva između ta dva domaćinstva bio je po Kući. Ipak se i krvno srodstvo dobro pamtilo, a obaveze proistekle iz njega ozbiljno su shvatane. Na majčinoj strani to je obezbeđivalo dvostruku vezu; na očevoj strani lako se moglo pretvoriti u njegovu dvostruku vezanost.

Krvno srodstvo računalo se manje–više kao u engleskom jeziku, ali uz prisustvo izvesnih finijih razlikovanja. Ovo su najčešći keški izrazi o krvnom srodstvu:

majka: mamou

otac: bata, ta, tat

baba: homa

majčina majka: ama

majčin otac: vamatat

deda: hotat

očeva majka: tatvama

očev otac: tativat

kćer: sou

sin: duha

unuča 'muško ili žensko': šepin

brat ili sestra: koš

sestra: kekoš 'dakle, kćer moje majke, ili kćer oba moja roditelja'

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

brat: takoš 'sin moje majke, ili sin oboje mojih roditelja'
polusestra: hvikkoš 'kćer samo mog oca, ali ne i moje majke'
polubrat: hvikkoša 'sin moga oca ali ne i moje majke'
tetka 'sestra moje majke': mađi ili amasou
tetka 'sestra mog oca': takekoš
ujak 'brat moje majke': matai
ujak 'brat mog oca': tatakoš

'Za sestru babe, i tako dalje, dodavala se reč "star-", ho-, tim rečima, npr. homadi.'

nećaka 'kćer majčine sestre': madisou
nećaka 'kćer majčinog brata ili očeve sestre ili očevog brata': ketro
nećak 'sin majčine sestre': madidu
nećak 'sin majčinog brata ili očeve sestre ili očevog brata': ketra
rođak 'po majčinskoj liniji, ili po Kući': mahedi
rođak 'po očinskoj liniji, ili pripadnik neke druge Kuće': houd

Postoje i drugi nazivi, različiti u Donjoj i Gornjoj Dolini, za složene odnose koji su nastajali zbog drugog ili trećeg braka. Nazivi za srodstvo samo po Kući, dakle primenljivi na osobu koja može, ali ne mora biti i u krvnom srodstvu, dobijani su dodavanjem predložka 'ma' 'i prisvojnog prideva' osnovnom terminu: marivduha, sin moje Kuće; makekoš, sestra po Kući i tako dalje. Nazivi za srodstvo i po krvi i po Kući 'dakle, dvostruko' stalno su se koristili kao pozdravi i kao izrazi od milošte.

SRODSTVO ZASNOVANO BRAKOM

Keši su bili matrilokalni: od mladenaca se očekivalo da posle venčanja stanuju bar neko vreme u domaćinstvu nevestine majke 'zbog čega je moglo biti neophodno iseljenje nekih drugih rođaka'. Ovaj običaj nije bio krut, pa su mladi ljudi vrlo često zasnivali svoje sopstveno domaćinstvo u istoj zgradi ili u nekoj drugoj, ili čak u drugom gradu, ako ih je posao tamo vodio. Keši su zamišljali da su ukorenjeni čvrsto kao drveće i brda, ali ja sam zapazila da su se, zapravo, mnogi od njih po više puta u toku svog odraslog života selili iz grada u grad.

Po okončanju braka, žena je mogla ostati u domaćinstvu svoje majke, ili se u njega vratiti, ali ovo nije bilo čvrsto pravilo. Razvedeni muškarac gotovo uvek se vraćao u domaćinstvo svoje majke da tamo živi u statusu 'kao-sin', handuha. Deca razvedenih roditelja obično su ostajala sa majkom, ali ako je otac više nego majka želeo da ostane s njima, nastavljao je da stanuje u domaćinstvu majke majke svoje dece 'to jest, u domaćinstvu svoje tašte' i da ih odgaja u toj Kući.

Reči đamoud, osoba u braku; đoudo, supruga; i đouda, muž, bile su rezervisane za one koji su javno stupili u brak na Svetkovini Venčanja na godišnjem Plesu Sveta. Za ljude koji bez venčanja žive zajedno, zgodno je služio izraz hai, sada: haibi, 'dragi-sada' ili 'draga-sada' jeste privremeni muž ili žena; duhahai, 'sin-sada' bio je privremeni zet i tako dalje. Homoseksualni brak bio je priznat, a homoseksualni bračni drugovi su označavani, kad je to bilo potrebno, izrazima hanaše i hankeše, dakle 'ona koja živi kao

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

muškarac, muško–živeća žena', i 'onaj koji živi kao žena, žensko–živeći muškarac'. Nisu postojale nikakve posebne reči za bivšeg muža ili bivšu suprugu, niti ikakvi odgovarajući nazivi za 'usedelica' i 'usedelac'. Nazivi za bračne odnose često su, kao i oni za srodnost po Kući ili po krvi, korišćeni u razgovoru; čovek je nekom srodniku mogao da se obrati, na primer, rečima "Hej, mužu moje tetke" 'mađiv douda', ili "brate moje supruge" 'takošiv doudo', ili jednostavno, svima sa damoudan, rodbino.

SRODSTVO PO SLOBODNOM OPREDELJENJU: GOESTUN

Dvoje ljudi su se mogli saglasiti da prihvate prava i obaveze međusobnog srodstva koje će biti bliže od onog koje imaju na osnovu Kuće i porekla. Često je to bilo jednostavno usvajanje: dete koje ostane bez roditelja odmah je postajalo nečije goestun–dete, usvojenče, ali unutar iste Kuće. Bebu, naravno, nisu pitali da li pristaje ili ne, ali starije dete je ponekad moglo i da bira; dešavalo se, štaviše, da i dete koje nije ostalo bez roditelja odluči da postane goestun–dete u nekom drugom domaćinstvu 'opet, uz uslov da je to domaćinstvo u istoj Kući'. Postojali su i goestun pobratimi ili posestrime; bile su to obično osobe istog pola koje su želele da iskažu i trajno vežu svoje prijateljstvo, da se, otprilike, 'krvlju zakunu da su odsad braća' 'ili sestre'. Bivalo je slučajeva i da dve osobe suprotnog pola, ali iz dve različite Kuće, postanu goestun–brat i goestun–sestra, iskazujući naklonost ali pojačavajući rodoskrvnu zabranu. Goestunske veze shvatale su veoma ozbiljno; njihovo kršenje smatrano je najbednijom izdajom.

U Kamengatalicinoj priči, čovek za koga ona kaže da je bio njen po–deda, amhotat, zapravo je bio magoestun ili vršilac dužnosti dede. Kuća je takve vršioce dužnosti naimenovala da postanu rodaci osobama koje ih nemaju – u ovom slučaju, Kamengatalica nije imala nijednog muškog rođaka u sopstvenoj Kući, zato što nije imala nijednog ujaka po majčinoj liniji i nikakve srodnike po očevoj liniji, pa je jedan stariji čovek iz Plave Gline zatražio da preuzme tu odgovornost.

INCESTNE ZABRANE

Seksualni odnosi sa ma kojim od sledećih članova zajednice smatrani su rodoskrvnincestnim i bili zabranjeni:

Sa ma kojim članom iste Kuće;

Sa ma kim ko je trenutno u bračnoj vezi sa nekim tvojim srodnikom po krvi;

Sa ma kojim goestun–srodnikom;

I sa sledećim krvnim srodnicima: roditelj/dete; baba ili deda ' unuk ili unuka; brat/sestra; tetka i teča 'to jest, ujak ili ujna'; nećak i nećaka; roditelji tetke i teče; deca nećaka ili nećake. Mogao si da se oženiš detetom tvog daljeg teče ili dalje tetke po očevoj strani, ali ako se taj dalji teča po očevoj strani oženio nekom ženom iz tvoje Kuće, onda je i njegovo dete iz tvoje Kuće, pa braka ne može biti. Deca moje tetke po majci moja su Kuća, naravno; deca mog ujaka po majci nisu, ali brak sa tim srodnicima bio bi neuobičajen – 'previše je blizu majkama'. Brak sa rođacima udaljenijim od toga bio je ograničen jedino u slučaju da ste iz iste Kuće. Za ove rodoskrbne zabrane Keši

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

nisu davali nikakvo obrazloženje, ni versko, ni genetsko, ni društveno, ni etičko. Govorili su: "Takvi su ljudi: tako se ljudski narod ponaša."

TABLICE RODBINSKIH VEZA

'MAJKE'

BABA PO MAJCI deda po majci baba po ocu deda po ocu

TETKA PO MAJCI TEČA PO MAJCI tetka po ocu teča po ocu

dalji teča dalja tetka dalji teča dalja tetka

ROĐACI rođaci rođaci rođaci

MAJKA otac

(dete te majke ili te majke i tog oca) (dete samo tog oca)

MUŠKARAC

BRAT SESTRA polusestra polubrat

tetka teča polusestrin muž polubratova žena

nećake, nećaci NEĆAKE, NEĆACI

zet kćer sin snaja

unuka po kćeri unuk po kćeri unuka po sinu unuk po sinu

praunučad praunučad praunučad praunučad

Glavne rodbinske veze muškarca po Kući, krvnom srodstvu i bračnim vezama

Veza koja mora ostati unutar Kuće tog muškarca napisana je VELIKIM SLOVIMA; veza koja ne sme biti u njegovoj Kući je dvostruko podvučena. Ostale veze mogu, ali ne moraju biti u njegovoj Kući.

'MAJKE'

BABA PO MAJCI deda po majci baba po ocu deda po ocu

TETKA PO MAJCI TEČA PO MAJCI tetka po ocu teča po ocu

dalji teča dalja tetka dalji teča dalja tetka

ROĐACI rođaci rođaci rođaci

MAJKA otac

(dete te majke ili te majke i tog oca) (dete samo tog oca)

BRAT SESTRA ŽENA polusestra polubrat

tetka teča polubratova žena polusestrin muž

nećake, nećaci NEĆAKE, NEĆACI

zet KĆER SIN snaja

UNUKA PO KĆERI UNUK PO KĆERI unuka po sinu unuk po sinu

PRAUNUČAD praunučad praunučad praunučad

Glavne rodbinske veze žene po Kući, krvnom srodstvu i bračnim vezama

Veza koja mora ostati unutar Kuće te žene napisana je VELIKIM SLOVIMA; veza koja ne sme biti u njoj kući dvostruko je podvučena. Ostale veze mogu ali ne moraju biti u njoj Kući.

LOŽE, DRUŠTVA, UMETNOSTI

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Po objašnjenjima koja je davala Trnica od Sinšana odgovarajući na Pandorina pitanja.

PANDORA: Nije mi baš jasno kad kažeš da je neka Loža u jednoj od Pet Kuća.

TRNICA: Pa, to samo znači da su sastanci te Lože u hejimama te Kuće, eto, na primer, Sadilačka se uvek sastaje u hejimama jedne ili druge Tugle. Ili znači da kad ljudima te Lože nešto zatreba, oni to od te Kuće traže, recimo doktori koriste serpentske pesme.

PANDORA: Dakle, ne mora čovek, da bi se učlanio u jednu Ložu, da bude rođen u toj Kući?

TRNICA: Ma, ne. Pa, sve žene se učlanjuju u Ložu Krvi, je l' tako, bez obzira na to da li su Opsidijanke ili nisu. A mnogi muškarci koji nisu Plavoglinci stupe u Lovačku. A Sadilačkoj Loži pripada praktično svako. Mada pretežno Tuglaši plešu sadilačke plesove. Koliko ja znam, postoji samo jedna Loža koja je isključivo za ljude jedne Kuće, a to je Loža Soli. To su ti samo Plavoglinci. A ona radi samo jedan posao – popravlja te solane kod najskog ušća i ide na Put Soli jednom godišnje i uči te pesme. Jesi videla solane? Nove su blistavo crvene od slanovodnih račića, stare su tirkizno plave od algi, pa se ja uvek pitam kako so ispadne onako čisto bela.

PANDORA: Nadam se da ću uskoro poći tamo dole. Kako Loža dospe pod pokroviteljstvo neke od Kuća Neba? Ne može se sastajati u njihovim hejimama, jer Kuće Neba nemaju hejime.

TRNICA: Ta Loža se sastaje u svom sopstvenom mestu, to je onda zgrada koja se zove loža. Madrona ima jednu arhivsku zgradu, znaš, biblioteku, a Crna Tugla uvek ima jednu zgradu–ložu na lovnoj strani grada. E, pa, nju mogu da koriste i Nalazioci, a i momci Zalivskog Lovora se tamo sastaju kad pada kiša. Trebalo bi da se sastaju na otvorenom prostoru na lovnoj strani, al' kad počne da pljušti oni se uvek zavuku u zemljanu ložu Crne Tugle.

PANDORA: Jesu li Društva isto što i Lože?

TRNICA: Pa i nisu. Kao prvo, Društva su manja. A za govornike obično uzimaju ljude iz one Kuće sa kojom su povezana. Ali u Društva mogu da stupaju i ljudi iz drugih Kuća. Izuzev muških Klovnova. Klovn Krvi, znaš, može biti ženska iz ma koje Kuće, ne samo Opsidijanka. Ali Beli Klovnovi su muškarci Opsidijanci, a Zeleni Klovnovi su muškarci Tuglaši.

PANDORA: Kako čovek postane Klovn?

TRNICA: Pa, naučiš. Od onih koji su već Klovnovi, u tajnosti. Može to dugo da potraje.

PANDORA: Šta rade Društva?

TRNICA: Ljudi u Društvima pevaju i uče. Svako Društvo ima svoje pesme, svoje načine bivanja, svoje darove.

PANDORA: Oni... uče jedni sa drugima? 'Da sam to govorila na engleskom, pitanje bi glasilo: Jesu li to škole?'

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

TRNICA: U nekim od njih poučava se o tajnama. A Društvo Hrasta se razlikuje od ostalih, u njemu je mnogo ljudi, ono saraduje sa Knjiškom Umetnošću i sa Ložom Madrone i sa bibliotekama u svim hejimama. Hrastovo je stvarno više kao Umetnost nego kao Društvo – tu se uči čitanje i pisanje i pravljenje knjiga i mastila i prepisivanje i štampanje i sve te veštine u vezi sa pisanim rečima.

PANDORA: A Umetnosti, koliko su blisko one povezane sa Pet Kuća?

TRNICA: U stvari, ja baš ne znam tačno kako bi to trebalo da bude. Ovde u Sinšanu žena će najverovatnije stupiti u neku od Umetnosti koje pripadaju njenoj Kući, ali muški neće. A u velikim gradovima neće ni žene, primetila sam to. Umetnost se obično ne sastaje u hejimama svoje Kuće, nego u radionici. Ali ako nešto pođe kako ne treba, znaš, ako se nešto ne uradi ili se uradi loše, onda je ta Kuća obavezna da sve dovede u red. A osoba koja radi u jednoj Umetnosti može da ode u Kuću te Umetnosti i da zatraži pomoć, ako je iskrsla neka nevolja. Jedan od razloga što je opasno biti Mlinar sastoji se u tome što Mlinarska Umetnost nema nijednu Kuću Zemlje – oni su pod Nebom. Znači, ako Mlinarka nešto zabrlja, svi se ljute na nju, a ona, kao što narod kaže, nema krov nad glavom.

TABLICA LOŽA, DRUŠTAVA I UMETNOSTI

PET KUĆA ZEMLJE ČETIRI KUĆE NEBA

Prva Druga Treća Četvrta Peta Šesta Sedma Osmo Deveta OPSIDIJAN
PLAVA GLINA SERPENTINA ŽUTA TUGLA CRVENA TUGLA KIŠA OBLAK
VETAR VAZDUH

Loža Krvi Lovačka Loža Lekarska Loža Loža Crne Tugle

'obredna i Ribarska Loža medicina i Sadilačka Loža 'Zgrada–loža od zemlje,
izvan grada. Pogrebi i pogrebni obredi.'

socijalna Loža Soli obred' 'poljoprivreda i obred' Loža Madrone

'arhivi, zapisi, istorija'

Društvo Klovnova Društvo Hrasta Društvo Zelenih Klovnova Društvo Društvo

Krvi 'pisanje, Društvo Masline Tojon Krtice

knjige' 'kult' 'kult' 'kult'

Društvo Belih

Klovnova

Društvo Jagnjeta

'kult'

Plesači Unutrašnjeg Sunca

Staklarska Umetnost: Lončarska Umetnost: Knjiška Umetnost: Drvodieljska
Umetnost: Vinarska Umetnost:

prozori, keramičke utenzilije, hartija, mastilo, obrada drveta, vinogradarstvo
posude, pločice i cevi knjigovezački rad, boje arhitektura i vinarstvo
instrumenti

Umetnost Vode: Bubnjarska Umetnost: Kovačka Umetnost:

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Štavelačka Umetnost: bunari, vodovodi, muzički rudarstvo, Mlinarska Umetnost:

kasapski posao, navodnjavanje, kanalizacija, instrumenti topioničarstvo, vetrenjače, vodenice, turbine, sprave za proizvodnju električne energije, pravljenje predmeta čuvanje zalih vode metalurgija, elektromotori, solarni kolektori, osvetljenje, grejanje, hlađenje

od štavljene kože alati, žice

Tkačka Umetnost:

pređenje vlakna, tkanje,

bojenje tkanine,

pletenje

Lože koje su u svih Pet Kuća:

Loža Zalivskog Lovora

'omladinci: izviđački zadaci, atletska dostignuća, čuvanje granice, lov, obred i izvesne druge društvene uloge'

Nalaziteljska Loža

'istraživačka putovanja i trgovina izvan Doline'

U ŠTA SU SE OBLAČILI U DOLINI

U prostorijama, beba je nosila portiklu ili pelene; pod vedrim nebom, u suvoj sezoni, ništa. Mala deca nosila su odeću samo da bi se zaštitila od sunca ili hladnoće, ili kao ukras; ta njihova odeća bila je ovlaš sastavljena, obično sečenjem i prekranjem odeće neke druge osobe ili sečenjem stare posteljine ili već kakvogod tekstila.

Postajući starija, zalazeći u svoje godine 'bistre vode' ili 'pupljenja i ispružanja grana', deca su, gotovo sva, počinjala da nose nešto da ne bi bilo sramota zbog golotinje – nekakvu suknjicu ili mušku kilt–suknjicu. Tada su deca počinjala da čeznu za onom vrstom odeće koja je bila za odrasle, ali ako bi je prerano obukli, dočekao bi ih podsmeš njihovih vršnjaka i grdnje u njihovim domaćinstvima i hejimama.

Na početku puberteta, mladom Dolincu priređivana je svetkovina u hejimama, a kod kuće zabava; dobijao 'dobijala' je potpuno novu odeću posebne vrste. Momci su dobijali tešku mušku kilt–suknju do kolena, od bele, jelenske kože ili belog pamuka ili mrke vune i belu pamučnu košulju 'krojenu u stilu takozvane kurta–košulje; ponekad sa okovratnikom i manžetnama na rukavima'. Po hladnom vremenu uglavnom su nosili čarape i sandale, a na grubom terenu kožne cipele. Devojke su dobijale suknju sličnu kiltu, ili suknju prikupljenu u mnogo nabora, do ispod kolena, ali iznad zglavaka stopala, od nebojene vune krem boje, sive, ili mrke; imale su i jelek ili košulju od belog pamuka i čarape i sandale ili cipele kao momci. Tesni jelek ili prsluk mogli su nositi i momci i devojke jednako. Kaputi, šalovi i pleteni džemperi za hladno vreme nisu bili ni u kakvom propisanom stilu, ali nikada nisu bojani. Nikakva boja za vlakna i tkanine nije korišćena ni za jedan od tih odevnih predmeta za ljude koji 'žive na Obali'. Ta odeća pravljen je pažljivo, od dobrih materijala, često ju je pravila ona osoba koja će je i nositi; mnogo truda je ulagano da na toj odeći bude sve tačno kako treba. Nedostatak

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

boje davao joj je svojevrsnu asketsku eleganciju; mladi ljudi koji su živeli na Obali bili su jasno primetni u svakoj dolinskoj gomili.

Kad bi otpočeli seksualni život sa nekim partnerom – 'učinili zalaženje dublje u kopno' – devojke i mladići često su nastavljali da nose tu istu odeću, ali obojenu, ili samo da nose poneki obojeni odevni predmet uz nju.

Što se tiče 'urođeničkog kostima' Dolinaca, njega je prilično teško opisati, zato što je toliko varirao u zavisnosti od vremena, mesta i nosioca. Sasvim je sigurno da su postojali stilovi i mode; na zidnim slikama mogli ste videti prilike u odeći koja se krajem sasvim razlikovala od ma koje prisutne u Dolini. I muškarcima i ženama bili su na raspolaganju, između ostalog, košulje, prsluci sa punim izrezom, ogrtači nalik na toge sa i bez opasača, kiltovi i prilično labave pantalone; žene su tome ponekad dodavale i veoma naboranu suknju. Donji veš nošen je radi toplote. Nije bilo uobičajeno da odrasli šetaju nagi po gradu, izuzev muškaraca u vreme Plesa Meseca, ali je u bazenima sa rezervom vode za navodnjavanje svako plivao nag, a u domaćinstvu i u letnjikovcu stariji ljudi često su išli nagi. Za hladno vreme postojali su dugački kožusi – kaputi od ovčije kože zajedno sa runom i kaputi od jakog ciradnog platna; ali ljudi koji su u vreme kiše radili napolju bili su skloni pre da se svlače, nego da se dodatno oblače – teorija na koju su se oslanjali glasila je 'Koža se brzo suši'. Plesni kostimi, nošeni na vakvama, bili su naravno konzervativni po stilu, često veoma lepi. Osobeni svetkovinski odevni predmet bio je jelek ili prsluk bez rukava. Kad su silazili u hejime radi pevanja, nastave, druženja, ili ma čega drugog, ljudi su obično imali na sebi kratak, nezakopčan prsluk fine izrade i lepo ukrašen, koji je za te svrhe čuvan kod kuće i u hejimama; a muškarci koji su plesali Mesec, kao i plesači, i muški i ženski, na Letu, Vinu i Travi nosili su veličanstveno kitnjaste ogrtače, od kojih su neki bili mnogo pokolenja stari.

Glavni odevni materijali bili su vuna, pamuk, lan i štavljena koža.

Vuna se u celosti dobijala od dolinskih ovaca. Najcenjenija je bila vuna od čumovskih stada, upređena u Čumou ili Telina–nai.

Pamuk se gajio tu i tamo u Dolini, ali glavnina je dobavljana sa južnih obala Unutrašnjeg mora. Jednom godišnje ukrcavali su vino u Voz i slali ga do luke Sed da se brodovima odveze tamo, u zamenu za pamuk koji im je slat sa juga 'vidi pripovetku 'Nevolja sa Pamučnim Narodom'.

Lan je gajen u Dolini, ali još više severno od Planine, u oblasti Bistrog jezera. Da bi ga dobili, trampili su za njega vino, masline, maslinovo ulje, limun i staklariju; sve su to prevozili preko Planine ili Vozom ili zaprežnim kolima koja su železničku prugu 'zvanu Linija ili Pruga' koristila kao drum.

Štavljena koža pravljena je u Dolini; upotrebljavane su kože krava, konja, ovaca, koza, jelena, zečeva, krtica, himpija i drugih malih životinja. Ptičje kože štavljene su da bi se nosile na svečanostima, a perjane odežde i ogrtači pravljene su kao veliki pokloni hejimama. Tehnologija kožarstva bila je visoko razvijena, pa je široki izbor štavljenih koža bio na raspolaganju za odeću, obuću i druge svrhe.

Sirova vlakna uglavnom su obrađivana u gradskoj radionici ili manufakturi, pod nadzorom Tkačke Umetnosti. Pojedinaac je mogao doneti vunu od porodične ovce ili

izvesnu količinu lana ili pamuka odgajenog na obližnjim poljima i to predati radionici da se očisti, izgrebena, to jest iščešlja, i oboji; ponekad je dolazila grupa ljudi, da sve to zajednički obavi; ili su ljudi dolazili, pojedinačno i u grupama, i davali runa i bale Tkačkoj Umetnosti na pripremu. Mnogo se pređenja obavljalo na mašinama sa električnim pogonom, u radionicama, a tkanje velikih količina tkanine i širokih tkanina obavljali su profesionalci Tkačke Umetnosti na velikim razbojima sa električnim pogonom, ali većina finih ili svetkovinskih tkanina nastajala je tako što su ljudi kod kuće, pomoću točka ili preslice, ručno pravili pređu, a kod kuće i tkali. Vuna je bila glavni svetkovinski materijal; ona je davala divne ćilime Čumoa i Čukulmasa, tkali su je kod kuće i muškarc i žene da bi imali šaleve, čarape i tako dalje. Mešavina poznata na engleskom kao linzi–vulzi 'pola lan, pola vuna' bila je najomiljeniji materijal za suknje, kiltove i pantalone. Takođe su mešani pamuk i lan za letnje tkanine i pletiva. Najcjenjeniji materijal za svakodnevno nošenje bio je pamuk, za čiju je obradu postojala divno istančana tehnologija: rađene su najrazličitije vrste pamučnih tkanina, počev od teškog, debelog, ciradnog platna, preko teških, ali mekanih tkanina, pa sve do vazdušastih velova tako finih da je kroz njih 'prolazila mesečina'.

Štavilačka Umetnost bavila se klanjem životinja i kožarskim tehnologijama za štavljenje i bojenje kože za izradu amova, cipela, kožnih delova nameštaja, kožne odeće i tako dalje, dok je Tkačka Umetnost obrađivala sirova vlakna, što je uključivalo njihovo čišćenje, grebananje, bojenje i upredanje, zatim tehnologije izrade tkanina, uključujući tu mašinsko tkanje i štrikanje, kao i masovnu proizvodnju nekih artikala – čarapa, čaršava, čebadi, tepiha – koji su potom slagani u magacine i čuvani. Te dve umetnosti bile su važni sastojci ukupne dolinske ekonomije i blisko su saradivale. Klanica i kožara uvek su bile izvan grada, ali je dovršena štavljena koža donošena u radionice Tkačke Umetnosti na preradu u cipele i odeću. Kožari i tekstilci po pravilu su bili postojani, imućni, ugledni ljudi, koji su pokolenjima živeli u istoj kući i smatrali sebe, samozadovoljno, stubovima društva.

*Vez

ŠTA SU JELI

Na engleskom jeziku postoji reč za masovno gladovanje, za katastrofalnu nestašicu hrane koja zahvati čitav narod: famine. Na keškom jeziku takve reči nema.

Smatra se da je lovačko–skupljačko privređivanje, kao način da se dođe bar do minimuma hrane, nespojivo sa zemljoradnjom; naime, pravilo glasi da narod, kad nauči da čuva stoku i obrađuje zemlju, prestaje da lovi i da sakuplja plodove iz prirode. Keši to pravilo nisu poštovali.

Njihov lov imao je vrlo malo stvarnog značaja za njihovo snabdevanje hranom; uglavnom su deca lovila i jela plen. 'Može se postaviti pitanje koliki je ikada bio značaj lova kao bitnog izvora ljudske hrane, osim u slučajevima kad baš nikakvog drugog izvora belančevina nije bilo; izrazita simbolička vrednost lova, naročito važna muškarcima, prikrila je praktičnu beznačajnost ulova, tako da 'Muškarac Lovac'

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

romantično preovlađuje, a o ženama koje stvarno nabavljaju i pripremaju hranu od koje on živi uopšte se i ne govori.' Kao i nama, Kešima je lov bio mešavina sporta, religije, samodiscipline i ispunjavanja vlastitih ćefova. Sakupljanje je, međutim, bilo jedan od bitnih izvora hrane. Sakupljali su ono što divlje izraste – žir, razne vrste zelja, korenja, trava, bobica i semena; za dobavljanje i obradu nekih od tih proizvoda trebalo je mnogo strpljenja, pa zato Keši tim stvarima nisu pristupali kako bilo, nego su radili metodično, odlazili su svake godine u pravo vreme do porodičnih stabala ili semenskih livada ili do livada mačje trave. Pitanju 'Zašto?' mogli bismo, po mome utisku, pošteno protivstaviti pitanje 'A zašto ne?' Ovi prirodni izvori hrane bili su veoma bogati, a Keši su voleli ukus i kvalitet takve hrane; pošto je društvena zajednica gledala sa neodobravanjem na porodice sa mnogo dece, na velike privatne zalihe hrane i na takmački stav, nije bilo ni potrebe ni pobuda da se odustane od sakupljanja i pređe na poljoprivrednu proizvodnju velikog obima. Ovde su bitni činiooci, bez obzira na to da li ćemo ih smatrati uzrokom ili posledicom, veličina i priraštaj populacije. Grad – kao 'suprotnost' poljoprivrednom imanju – ne može nastati dok ne počne teško poljoprivredno iskorišćavanje zemljišta i ne može se bez njega održati. Populaciona eksplozija ma koje žive vrste zasniva se na višku hrane; brazda se završava tamo gde ulica počinje. Keši su stanovali napola u gradu, napola u divljini. Nijednu ulicu nisu imali, a njihove farme bile su, po našim merilima, bašte.

To nisu bile osobito uredne bašte, zato što je u njima radilo mnogo različitih ljudi, uz pomoć životinja, a ne mašina, i zato što su veličinom i oblikom bile 'sa izuzetkom velikih vinograda na dolinskom dnu' malene i raznovrsne. Uistinu je i hrana koju su gajili i pripremali bila raznovrsna – iznenađujuće raznovrsna za jednu naciju čiji su mnogi kulturni stilovi bili ograničeni, otporni na tuđe uticaje i 'čisti'. Na primer, kukuruz im je bio glavna žitarica, ali su takođe sakupljali žir, gajili pšenicu, ječam i ovas i nabavljali pirinač posredstvom trampe. Pirinač i ječam uglavnom su ljuštili i kuvali ceo; druge žitarice češće su mlevene, da bi se dobile razne vrste prekrupe, proje, brašna, griza, i to se kuvalo, pravljena su testa sa i kvascom bez njega, koja su pečena i tako dalje – tako da su dobijana mnoga jela i kaše od žitarica i mnoge vrste hleba.

Sve u svemu, Keši su uzimali, tražili, ili uzgajali hranu gde god im je bilo zgodno, pa su je pripremali i jeli sa zanimanjem, poštovanjem i zadovoljstvom. Nisu bili narod mršavih; bili su to ljudi malih kostiju, sitni i više skloni da budu zaokrugljeni nego uglasti, radije prijatno popunjeni nego vitki.

Hrana nije podesna tema za apstraktne rasprave; čini se da je razumnije navesti nekoliko recepata.

LIRIV METADI, ILI DOLINSKI SUKOTAŠ <sukotaš je indijanska gusta čorba od kukuruza i pasulja – prim. prev.>

Operi otprilike dve pune šolje sitnog crvenog pasulja 'dolinski metadi vrlo je sličan meksičkom friholeu' i kuvaj ga dok se ne raskuva 'dva sata' sa pola glavice crnog luka, tri ili četiri komada belog luka i jednim listom zalivskog lovora.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Na tihoj vatri kuvaj otprilike šolju i po suvog kukuruza dok se sasvim ne raskuva, pa ga ocedi 'ili u sezoni upotrebi mlad kukuruz sveže okrunjen sa klipa, nekuvan'.

Na tihoj vatri kuvaj punu šaku sušenih crnih pečuraka oko pola sata i ostavi ih u čorbi u kojoj su se kuvale.

Kad su svi ti sastojci spremni, kombinuj ih i dodaj:

- sok i pulpu jednog limuna, ili izvesnu količinu sačuvane pulpe tamarinda;
- jednu glavicu crnog luka, iseckanu i proprženu na ulju sa izvesnom količinom sitno seckanog belog luka i supenom kašikom kima;
- jednu veliku mahunu blagog zelenog čili–bibera, ili malu mahunu veomag zelenog bibera 'ali ne takozvanog bel–pepera', sa izvađenim semenom, sitno iseckanu;
- tri ili četiri paradajza, oljuštena i krupno iseckana;
- kao dodatak, ili začim, oregano, zimski čubar i još limuna, prema ukusu;
- ako se želi ljutina, dobiberiti sušenim crvenim čili–biberom.

Ko je hteo da zagusti ovu čorbu, dodavao je loptu sušene paste od paradajza; kod nas bi ovo bile bi dve ili tri kašike guste paradajz–paste. 'Ako nije sezona svežih paradajza, treba udvostručiti ili utrostručiti količinu paradajz–paste.'

Zatim se sve to zajedno kuva na tihoj vatri oko jedan sat.

Poslužiti garnirano seckanim sirovim crnim lukom i priložiti kiseli sos ili ljutu turšiju od zelenih paradajza ili paradajzica, 'tomatiloa', sa začimom od svežeg ili sušenog korijanderovog lista.

Pošto je ovo jelo bilo 'previše teško za pirinač', uz njega se jeo kukuruzni hleb tipa tortilje, ili proja.

HOTUKO, 'MATORA KOKA', JELO OD PIRINČA I PILETINE, 'PILAV'

Kuvaj na tihoj vatri veliku, tvrdu, staru kokošku sa lišćem lovora i ružmarina i sa dodatkom izvesne količine vina, dok se sasvim ne raskuva. 'Pošto malo ko od nas može da nabavi velike, stare, tvrde kokoši, kuvaj malu, mladu, tvrdu.' Ohladi meso i skini ga sa kostiju.

Vodu koja je ostala od kuvanja podeli, u jednu posudu izdvoj dovoljnu količinu da u njoj skuvaš pirinač, a ostatak kuvaj još, da se zgusne 'ako je redak' i onda u njemu prokuvaj, samo pet do petneast minuta, tako da je samo malo kuvano, nešto ili sve od sledećeg:

- punu šaku oljuštenih celih badema;
- seckane komade celera, mrkve, rotkvica, žute ili zelene bundeve, crnog luka i tako dalje;
- nekoliko listova spanaća, kineskog kupusa ili nekog drugog zelja;
- cele pečurke, sveže ili sušene.

Dodaj to pileće meso, seckano, i izvesnu količinu seckanog peršuna, seckanog svežeg ili suvog korijanderovog lista i seckanog mladog crnog luka; začini semenom kima, semenom korijandera, malom količinom mlevenog crvenog bibera i solju ili limunom. Ostavi da to miruje ceo dan ili celu noć da se 'ukusi naviknu jedan na drugi'.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Blago podgrej i posluži sa pirinčem skuvanim u vodi ranije izdvojenoj.

Kao dopunu možeš poslužiti nešto ili sve od sledećeg:

- seckana tvrdo kuvana jaja;
- ovlaš pečeno seme katran–korova ili čie;
- seckane listove koriandera;
- zeleni biber;
- sos od zelenog paradajza ili tomatila, ili kisele krastavčice;
- turšiju sa ljutim crvenim biberom ili krastavčićima;
- žele od ribizli;
- sušene ribizle ili seckano suvo grožđe.

Ti dodaci bi se nalazili u zdelicama raspoređenim oko glavnog jela.

Glavnina pirinča koji je dospevao u Dolinu bila je proizvedena oko reke Močvarice, zrna su bila kratka, a posle kuvanja takav pirinač bio je prilično lepljiv. Dolinci su cenili pirinač jedne ređe vrste, 'sasi', koji je imao izduženija zrna i veoma fini ukus; gajen je na udaljenijim južnim i istočnim obalama Unutrašnjeg mora, a Dolinci su za njega bili voljni da daju svoja najbolja vina.

PRAGASIV FAS – LETNJA SUPA

Jede se kad je veoma toplo vreme, posle gozbe sa jagnjetinom.

Uzmi parče maslaca veliko približno kao žumance i u njemu prokuvaj otprilike polovinu te količine kukuruznog brašna i jedno žumance, sa blagim mešanjem, tako da dobiješ gustu pastu zvanu ru. Ohladi je, pa je razmuti u otprilike jednoj šolji jogurta i otprilike dve šolje hladne jagnjeće čorbe 'napravljene kuvanjem samo kostiju, bez imalo masnoće'. Začiniti po ukusu, limunovim sokom i/ili suvim belim vinom. Posluži posuto iseckanim lišćem nane 'metvice, minta'.

Ako hoćeš da ova letnja supa bude vruća, dodaj kuvani ječam i podgrevaj blago, a umesto nane upotrebi peršun ili krbuljicu.

DUR M DREVI, 'CRVENO I ZELENO', VEČERA OD POVRĆA

Oljušti jedan veliki plavi patlidžan, ili nekoliko malih, i iseci na kriške debele 'otprilike kao moj prst'. Poprskaj kriške limunovim sokom i krupnozrnim solju i pusti da tako stoji dok spremaš za kuvanje ostale sastojke:

- kriške od dve oveće tikvice 'neljuštene' isečene na isti način i takođe poprskane limunovim sokom;
- punu šaku peršuna, ali bez stabljika;
- dva–tri češnja belog luka, sitno iseckana;
- dve pune šake pečuraka 'ma koje delikatne vrste', svežih.

Napravi sos od dva češnja belog luka temeljito izgnječena u stupi ili presi, otprilike dve supene kašike dobrog maslinovog ulja i male količine 'između dva prsta' mlevenog crvenog bibera, što treba razmutiti u dve šolje jogurta i mešati dok ne bude sasvim glatko i nalik na krem.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Proprži tikvice ovlašno i brzo u vrlo vrućem lakom ulju, u gvozdenu tiganju, tako da samo ivice potamne; nagomilaj ih na jedan kraj tanjira. Upotrebljavajući manju količinu ulja, proprži i plavi patlidžan na isti način, da dobije živu crvenosmeđu boju; nagomilaj ga na drugi kraj tanjira. Proprži ovlašno, uz mešanje, gljive, beli luk i peršun, samo dok se peršun ne sparusi, i nagomilaj to na sredinu tanjira. Izneti da se jede odmah, sa krompirima kuvanim u ljusci. Sos od jogurta je dopuna i uz krompire i uz povrće, sipa se odozgo ili se u njega umače.

Uz ovo jelo dobro idu kriške paradajza i crne masline.

HVOV–VON, 'HRASTOVA JAJA'

Zanimljivo je uporediti brašno od žira sa brašnom od kukuruza ili pšenice. Pre kuvanja, u kukuruza i pšenici ima, u proseku, 1% do 2% masnoće, 10% belančevina i 75% ugljenih hidrata. U brašnu od žira ima 21% masnoće, 5% belančevina i 60% ugljenih hidrata. Brašno od žira bilo je, naravno, jedna od glavnih namirnica prvobitnih ljudskih stanovnika u ovom delu sveta, ali su kasnije od njegove upotrebe odustali narodi koji su žir davali samo svinjama.

Keši su sadili hrastove u svojim gradovima i oko njih i negovali 'sakupljačka stabla' to jest ona sa kojih će sakupljati plodove, u šumama i poljima. Ta oblast bila je vrlo bogata i vrstama i brojem hrastova, pa je svake normalne godine bilo neuporedivo više žireva na raspolaganju nego što su ljudi mogli upotrebiti. Keši su najviše voleli žireve od hrasta dolinca i od 'tanin–hrasta'. Rad na sakupljanju i obradi žira bio je zajednički, ali pod nadzorom Serpentine, mada je, naravno, porodica koja je želela više za sebe mogla da ode i sakupi koliko god hoće. Posle sortiranja i ljuštenja, mleli su žir; za ovo su Mlinari imali posebne mlinske kamenove – 'žir kamenove'. Višak ulja čuvan je, za mnogo različitih svrha. Brašno, krupno ili sitno, izbeljivano je utapanjem u hladnu ili vruću vodu, od nekoliko sati do nekoliko dana, u zavisnosti od količine taninske kiseline u njemu i željenog ukusa. Tako dobijena proja ili brašno sušeni su ili blago pečeni pre skladištenja, ili neposredno pre upotrebe, da bi postali 'sladi' i da bi se pojačao ukus sličan orahu.

Čorba od žir–brašna, gusta, različito začinjena, bila je svakodnevna zimska hrana u mnogim domaćinstvima. Oni su za nju imali naziv doumfas, mrka supa; bila je to često prva hrana novorođenčeta posle, ili umesto, majčinog mleka. Grublje žir–brašno je kuvano, pa se jelo kao griz, palenta, kaša, ili spremljeno kao da je pirinač, ili pečeno tako da se dobije teški, suvi, bogati hleb. Žir–brašno se mešalo sa medom, prepečenim semenjem i pšeničnim brašnom, mesilo i peklo i na taj način su nastajali slatki kolači i slatke oblande. Pošto je uljasto, njegov ukus se u spremištu postepeno kviri; one količine koje posle šest meseci u magacinu još nisu potrošene davane su, po pravilu, životinjama.

TIS: MED

Keši su voleli slatkiše; imali su polja šećerne repe ispod Unmalina, ali su smatrali da je njeno gajenje i prerađivanje mukotržno, pa su za zaslađivanje uglavnom

koristili med. Smatralo se da su pčele, kao i lovna divljač, posetioci iz Kuća Neba koji su pristali da dođu u Kuće Zemlje i čak da stanuju u malenim kućama koje su im na Zemlji ponuđene. Pčelari su većinom bili Crvenotuglaši; ta Kuća nadzirala je dobijanje, čuvanje i raspodelu meda. 'Pčelogradovi', grupe košnica, bili su postavljeni na mnogo mesta sa sadne strane svakog ljudograda. Košnice su bile napravljene od drveta, a pčelari su nameštali, za saće, pokretne drvene ramove, tako da je bilo moguće izvući saće, a da raj ne bude uništen – čak ni uznemiren. Toliko se meda proizvodilo u gornjedolinskim gradovima da su ga Dolinci i koristili u trgovini sa narodima u severnim i istočnim zemljama, koji su, izgleda, bili manje metodični u pčelarenju.

FATFAT – 'KLOVN–KLOVN', VRSTA DESERTA

Očisti otprilike četvrt kilograma ozrozdovih bobica, crvene ribizle, ili severnoameričke 'hakilberi' borovnice, sa dodatkom bobica jove, madrone ili manzanite po želji – ili ma kojih drugih zrelih jestivih bobica oštrijeg ukusa – i kuvaj na blagoj vatri. Zamešaj u to med, koliko god voliš. Začini limunovom korom ili, ako želiš, seckanim kumkvatom. Ohladi.

Popari u vrlo vrućoj vodi pola litra ili litar vrlo gustog šlaga i mlati ga dok se ne ohladi i ne zgusne. Pomešaj ga sa tim voćem.

Šlag pravljen na vrućoj vodi ima bogatu gustinu veoma različitu od našeg potpuno ulupanog šlaga; ali da bi se dobio, mora se početi od težeg šlaga nego što ga mi, u većini slučajeva, možemo nabaviti.

LUTE: AMOLE

Čumovci su kuvali amole, to jest 'sapun–koren' 'Chlorogalum pomeridianum', mešali ga sa malo meda i jeli kao delikates. Ljudi u ostalih osdam gradova koristili su taj koren kao šampon. Keška verzija poslovice De gustibus non disputandum glasila je: 'On pere kosu njenom večerom'.

NAČIN OPHODENJA ZA STOLOM

Na sto su stavljali poslužavnike, tanjire sa jelom, činije, šolje, čaše i drugo posuđe, često izrazite lepote i raznovrsnosti, ali ne mnogobrojno, jer posuđe se, ipak, mora i prati. Za supe i 'neuredna' jela imali su kašike od porculana, drveta, roga i metala; sve ostalo jeli su prstima. Ni leva ni desna ruka nisu smatrane baksuznom, to jest 'levom' u pogrdnom smislu 'a to je značenje engleske i latinske reči sinister'; pretpostavljalo se da češ za sto doći čistih ruku, a onda možeš da jedeš i levom i desnom rukom, ili sa obe – uredno. Hleb 'koga je bilo raznih vrsta' služio je da se hrana stavlja u njega ili na njega ili da se namakanjem upija u njega. Meso je pre posluživanja sečeno na komade ili na kriške, sa živine su otkidani bataci. Površina stola mogla je biti gola, ili pokrivena stolnjakom, ili je posuđe stavljanu na podmetače od tkanine ili upletene trske, bambusa, mačje trave ili druge trave; na stolu se mogla nalaziti jedna ili dve zdele sa vodom za pranje prstiju, a čest je slučaj bio da na kraju obroka ljudi jedan drugome dodaju, oko stola, veliku salvetu od tkanine.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Pošto su Keši retko koristili stolice, stolovi su bili niski. Ljudi su sedeli na podu, noge su ispružali pravo pred sebe, ili povijali u jednu stranu, ili prekršrtali na krojački način, ili su sedeli na niskoj, dugačkoj škrinji–klupi koja je u većini keških soba postojala duž dva ili tri zida, a pred sebe su dovlačili tronožni ili četvoronožni stočić–stolicu bez naslona i sa njega jeli.

Imali su u vidu tri dnevna obroka: doručak, koji se često sastojao od mleka, hleba ili popare, svežeg ili suvog voća; ručak, od hrane koja je preostala od ranije, ili od nekuvane hrane; i večeru, koja je obično bila posle zalaska sunca, pa prema tome zimi rano, a leti veoma kasno. Bili su, međutim, skloni da jedu pomalo, kad ogladne, a ne da se natrpaju velikim količinama hrane u tačno zakazano vreme. Ovo možda zbog toga što je hrana bila uvek pri ruci i što su je imali u izobilju; i zbog toga što nijedna osoba nije imala posebnu povlasticu/obavezu da priprema, deli, ili uskraćuje hranu; i najzad zbog toga što se smatralo da je nedolična stvar jesti veoma mnogo i da je prežderavanje sramota, ali je svako svoju oblapornost mogao da zadovolji manje–više nevidljivo, uzgrednim ali upornim uzimanjem užine. Kao što rekoh, Keši nisu bili mršavci.

KEŠKI MUZIČKI INSTRUMENTI

Svi instrumenti o kojima se ovde govori čuju se i na tonskoj kaseti koja ide uz ovu knjigu.

Instrumente profesionalnog kvaliteta, ili za svetskovinsku upotrebu, pravili su članovi Bubnjarske Umetnosti, pod pokroviteljstvom Kuće Žute Tugle.

HOUMBUTA

Houmbuta ili veliki rog sviran je u pozorišnoj i sakralnoj muzici. Sa najpomnijom pažnjom odabirano je madronsko drvo za sedam stopa dugačko, kupasto telo instrumenta; svaka pojedinost prepariranja, oblikovanja i rezbarenja bila je od bitnog značaja za sposobnost tog drveta da prikuplja, uobličava i dovodi u žižu zvuk daha. Onaj kraj u koji se duva 'dulac, usnik' bio je kupastog oblika, napravljen od jelenskog roga i očekivalo se da bude 'kao ljiljan koji prima tople zrake sunca'; iako dugačak samo pet palaca, svojim proporcijama bio je tačan odraz tela i šireg kraja houmbute. Telo je bilo načinjeno od devet uzanih komada madronskog drveta, zalepljenih katranom i obmotanih vlaknima. Zvonasti širi kraj houmbute, gotovo dve stope dugačak, bio je napravljen od legure srebra i zlata, a za drveno telo bio je pričvršćen katranom i omotačem od vlakana.

DOUBURE BINGA

Ovaj naziv – 'mnogo vibracija' – opisivao je komplet od devet mesinganih činija, čuvanih u kutiji koja se mogla rasklopiti tako da sačini platformu po kojoj ih je svirač raspoređivao u obrascu hejija–if, pet levo od sebe i četiri desno. Prečnikom su ove zdele bile od četiri do jedanaest palaca, a njihove tonske visine pokrivala su raspon durske devete oktave. Kvalitet tona zavisio je od vrste udaraljke – bilo ih je od tvrdog drveta, mekog drveta i pokrivenih tkaninom – zatim od mesta na činiji gde se udara i od

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

jačine udarca. Retko korišćen kao solistički, ovaj instrument davao je ritmični, svetlucavi tok zvukova koje je jedan muzičar opisao kao 'svetlucanje sunca na tekućoj vodi koja odlazi ali se i vraća...'

JOJIDE

Ovaj jednožični instrument bio je dugačak oko četiri stope, a sa prednje strane izgledao je kao krivudava suzna kap. Gudalo, divno savijeno na jednu, pa na drugu stranu, bilo je oko dve stope dugačko, a strune na njemu bile su kombinacija konjskih dlaka i ljudske kose; verovalo se da ta mešavina daje ovom instrumentu njegov jedinstveno osećajni ton.

VEOSAI MEDOUD TEJAHİ

Svako keško dete umelo je da napravi frulu. Činilo se da u Dolini postoji bezbroj vrsta ovakvih svirala, sa uzdužnim ili poprečnim duvanjem, sa piskovima ili bez njih, od drveta, metala, kosti i kamena slaninca. Jedna od najčudnijih bila je svirala od kosti sa piskom: bila je dugačka pet do šest palaca, napravljena od butne kosti jelena ili jagnjeta. Šupljina za prolaz vazduha bila je izbušena tako da je polazila od užeg kraja kosti, silazila do šireg, a onda se vraćala gore do držača za pisak koji je bio od mačje trave stegnute komadima vrbovog drveta. Zvuk je izlazio u slobodni prostor kroz jedan otvor bočno probušen u kosti. Tanano menjajući pritisak na taj držač piska, svirač je mogao proizvesti zapanjujuće mikrotonske prelive, a zatvarajući i otvarajući prstima pet rupa na svirali mogao je proizvesti čudne, prodorne, žalostivne, pticolike tonove. Tabit, član Madronske Lože i Žute Tugle u Vakvahi, koji nam je prikazao ovaj instrument, rekao je da mora da ga sklanja od mačke, koja 'neprestano pokušava da izvuče pticu iz njega'.

VRBE

PREPEL PESMA

TOVANDOU

Ova devetožična čekićasta harfa bila je zapravo spoj dva instrumenta. Veći od njih, u obliku polumeseca, dugačak oko pet stopa imao je pet žica; manji, sa četiri žice, bio je postavljen naspram njega. Zajednička im je bila rezonantna ploča od trešnjevog drveta. Telo instrumenta, u obliku kanua, bilo je od fino izrezbarenog i uglačanog drveta mirte 'to jest, zalivskog lovora'. Najveća žica većeg dela, 'šarka- žica', odnosno 'zglob- žica', bila je bez mosta, a ostale četiri bile su poduprte mostom od lešnikovog drveta u obliku blage hejija-if krivine. Tovandou se mnogo koristio kao deo muzičke pratnje uz plesove i pozorišne komade; njegov zvuk značio je u Dolini svetkovinu. Najfinije primerke držale su hejime Žute Tugle u svakom gradu; putujući glumci i slične grupe koristili su te najbolje, ili su nosili manje, prenosive verzije ovog instrumenta.

BOUD

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Svako je u Dolini svirao na nekom bubnju – obično je to bio mali bubanj sa glavom, odnosno gornjom stranom od drveta ili razapete štavljene kože, po kome se blago lupalo prstima ili celom šakom ili štapom umotanim u sirovu kožu. Taj bubanj bio je pratnja uz pevanje, ples, meditaciju i razmišljanje. Svirano je na mnogo takvih bubnjeva odjednom, ili na samo jednom. Kešima je ovaj bubanj bio 'drugo srce'.

Bubnjevi profesionalnih muzičara bili su često veliki, složene izrade. Vehosoboud, drveni bubanj, mogao je imati i do devet jezika ili šipki raznih tonova urezanih u gornju stranu i niz od dvanaest različitih parova štapova i udaraljki nalik na drvene maljeve; takav bubanj bio je melodijski instrument izuzetne izražajnosti. Među bubnjevima sa razapetom kožom, najupečatljiviji je bio svetkovinski bubanj: sastojao se od dva velika bubnja u obliku kotla za kuvanje. Jedan je imao oko četiri, a drugi oko pet stopa u prečniku, u međusobnoj srazmeri četiri prema pet; bili su povezani na takav način da je udarac po jednome ili po drugome dovodio do obrtanja oba oko jednog središnjeg stuba, o koji su bili okačeni oko tri stope iznad tla. Ovo veličanstveno okretanje uslovljavalo je i moguću brzinu udaranja po njima. Ovi instrumenti, od kojih su neki bili veoma stari, nikad nisu vađeni iz hejima; ali čak i u neformalnom, nadzemnom stvaranju muzike bilo je moguće osetiti njihovu duboku rezonanciju i njihov tempo.

DARBAGATUŠ

Ova 'rukoudaraljka' bila je za uzgredbu upotrebu, kao ritmička pratnja uz pesmu i ples. Zasnivala se na težnji kore nekih vrsta eukaliptusovih stabala da se ljušti u listovima ili trakama, a zatim, tokom sušenja, uvija, odnosno ukovrćuje u obliku cevi. Odabirali su nekoliko 'pet do devet' ovih komada prijatnog mirisa, dugačkih oko dve stope, i vezivali ih na jednom kraju strukovima trave; takav svežanj držali su jednom šakom i njime lupkali po dlanu druge, dobijajući prijatni, zveketavi udar. Ako se pevalo ili plesalo pokraj vatre, na otvorenom prostoru ili u zatvorenom, običaj je bio da se darbagatuš spali kad muzika bude dovršena.

*Darbagatuš

ZEMLJOPISNE KARTE

Dolinci su crtali karte – uglavnom Doline. Očigledno im je prijalo da na papir stavljaju, a zatim razgledaju prostorne odnose mesta i objekata koji su im bili dobro poznati. I što su im bolje bili poznati, utoliko su ih radije crtali i kartografisali.

Deca su često crtala karte polja i brda oko svog rodnog grada, uglavnom neverovatno podrobne – tačkica za svaku stenu, oznaka za svako drvo.

Male, shematske, simbolske karte Doline ili nekog njenog dela često su nosili ljudi koji su išli niz Reku do okeana ili uz Reku do Vakvahe. Pošto je većina ljudi znala svaku crtu predela, od planina do krtičnjaka, u krugu od pet–šest kilometara oko svoje kuće, a kako je ukupna dužina Doline bila manje od pedeset kilometara, te karte bile su više talismani nego vodiči.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Tačnost većih karta moramo smatrati za izuzetno visoku, ako imamo u vidu da je njihova funkcija bila pretežno estetska ili pesnička; ali, tačnost je zapravo smatrana jednom od bitnih odlika dobrog pesništva. Karte Doline uvek su crtane kao karte reke Na i njenih pritoka, a u kartama raznih oblasti unutar Doline osovino je predstavljao, uvek, najvažniji tamošnji potok ili sistem potoka. Izvor potoka dolazi na vrh karte. Strane sveta su mogle biti naznačene, ali karta je bila orijentisana prema toku vode, a mesto gde se voda najviše 'slila dole' bilo je dno stranice. U crtanju brda i planina često je postojao element perspektive, ali ne i skraćivanja zbog udaljenosti. Gradovi i druge ljudske tvorevine obično su označavani 'gradovi hejija-ifom'; čini se da ovi kartografi nisu voleli da pišu po kartama, jer na nekima ne postoji nijedno slovo, a na drugima samo početno slovo ili neki veoma kriptični i zgrčeni nagoveštaj naziva grada, potoka, planine i tako dalje. Pošto je praktično svaki iole važni element krajolika imao ime, kartografi su možda iz praktičnih razloga odustali od pokušaja da sva imena utrpaju u kartu.

*'Neke od staza oko potoka Sinšan'

Ovu kešku kartu sliva Sinšan Potoka dala je priređivačici Mala Medvedica od Sinšana.

Nazivima su označene samo Gora Sinšanija, Plava Stena, izvor Sinšan Potoka i još nekoliko potoka i brda.

Beleška u donjem desnom delu karte glasi: 'Severozapadno petnaest ispod tojon–stene. Pre Trave.' Mala Medvedica nije imala nikakvu predstavu na šta bi se to moglo odnositi; ali je rekla da se ta karta 'već odavno povlači po kući'.

*Sliv Sinšan Potoka

Ova karta je zasnovana na prethodnoj, dobijenoj od Male Medvedica i razrađena podrobnije: vide se područja gradova Sinšan i Madidinu, prikazano je manje staza, ali je dato više toponima.

Loža Nalazitelja pravila je i koristila karte predela oko planinskih lanaca kojima je Dolina bila uokvirena; takođe predela do nekoliko stotina kilometara okolo. Ove karte su ažurirane radom istraživačkih pohoda koje su Nalazitelji slali, ali i poređenjem sa kartama koje su kompjuteri Berze, na osnovu snimanja iz vazduha, uvek iznova davali.

Karte celog kontinenta, kao i svetskih mora i okeana i ostalih kontinenata, korišćene su u Madronskoj Loži kao nastavna sredstva. U svakom gradu bilo je bar nekoliko tih karti sveta. One su, nesumnjivo, prvobitno dobijene od Berze, a mogućnost da se pribave nove, ažurirane, uvek je postojala – trebalo ih je samo zatražiti; ali Keši su to retko činili, ako je bar suditi po činjenici da su karte izložene i složene na police u Madronskim Ložama, divno crtane i maštovito ukrašene, bile većinom 'časne starine', veoma krte. Ostatak sveta nije osobito žarko zanimao Dolince, ili bar ne većinu njih. Zadovoljavali su se saznanjem da on postoji. Većina njih imala je neku mutno predstavu o geografiji Zemlje; ali njihove predstave o globalnim i kontinentalnim daljinama bile su i netačne i preterane. Za većinu Dolinaca 'ne za sve' pravi zemljopis obuhvatao je

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

vulkanske zemlje na severu i puste planine na jugu; Tihi okean bio je zapad; na istoku su bili Unutrašnje more sa svojim obalama, zatim Planinski Lanac Svetlosti, Omornsko more i jedan udaljeni planinski lanac nazvan Lanac Neba ili Lanac Stena. Iza tih planinskih lanaca "nastavljaju se zemlje, mnoge zemlje, pa se onda opet stigne do mora, znaš... i tako dalje, u krug i na kraju opet stigneš u Dolinu".

PLES SVETA

Plesom Sveta slavljeno je ljudsko učešće u pravljenu i rasturanju, obnavljanju i nastavljanju sveta.

Dok su narodi Doline plesali Ples Neba za sve narode i sva bića Zemlje, narodi Neba učestvovali su u toj svečanosti plešući Ples Zemlje. Mrtvi i nerođeni plesali su na vetru i u moru, ptice u vazduhu, a divlje životinje na tajnim mestima u divljini. "Životinjsko plesanje nije kao naše. Mi njihove svečanosti ne znamo. Oni plešu svoje živote." Spojene zavojnice ta dva kosmička plesa tvore svetu sliku, hejija-if.

Svet je plesan u vreme mraka Meseca posle prolećne ravnodnevice. Te svečanosti trajale su tri dana; trećeg dana uveče ukazao bi se, pri zalasku sunca, sasvim mlad Mesec. Ovim plesom upravljale su dve lože, Madrona i Crna Tugla.

PRVI DAN SVETA

Zemaljsko izvođenje Plesa Sveta počinjalo je u cik zore, ispod zemlje, u zgradama-ložama Crne Tugle. Bile su to podzemne odaje, uvek izvan grada, na lovnoj strani. Nisu bile onako velike kao hejime Pet Kuća, pa su plesači najčešće ulazili u smenama i posle nekoliko sati izlazili da bi napravili mesta za druge. Svi plesači Prvog Dana Sveta bili su stariji ljudi, 'oni čija deca imaju decu'.

Kao i kod mnogih drugih svetkovina koje su nazivane plesovima, bilo je dugih razdoblja u kojima se zapravo nije plesalo; to u podzemnoj zgradi-loži bilo je dugopevanje, koje su predvodili uvežbani pevači Crne Tugle i Madrone. Duboki, svečani, podzemni bubanj udarao je ritmom srca neprekidno od zore do zalaska sunca. Stari ljudi grada čekali su blizu te lože-zgrade, ćuteći, ili su se sa pevanja vraćali kući takođe bez ijedne reči; deca su upozoravana da ne razgovaraju sa svojim dedama i babama jer oni neće odgovoriti. Stari plesači postili su čitav dan. Vezivali su ptičja pera u kosu, ili nosili ogrtač od tanke, tamne vune na koji su prišivali pera; ne pera skinuta sa gajenih ili ulovljenih ptica, nego nađena.

Nijedna reč pesama Prvog Dana nije zapisivana.

Po zalasku sunca, to postojano bubnjanje je prestajalo. Narod se počinjao okupljati na plesalištu, otvorenom prostoru unutar krivine pet hejima. Donosili su drva za loženje, naročito jabukovo drvo, koje je čuvano za ovu priliku: jabuka je bila drvo povezano sa smrću.

U prvi mrak plesači su izlazili iz lože Crne Tugle na plesalište. Oni koji su plesali ovaj deo svetkovine bili su posebno osposobljeni za to i prikladno odeveni u crne trikoe privezane uz zglobove šaka i stopala, a po licu, kosi, šakama i stopalima namazani belim i sivim pepelom. Bili su to članovi Crnotuglene i Madronske Lože, kao i svi drugi

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

građani koji su zatražili da se u te dve lože obučavaju za ovaj ples. Stizali su u povorci po jedan, pevajući. Reči su bile arhaične, a pesme su, složene i sumorne, sa vrlo dugim intervalima, imale avetinjski i potištujući zvuk.

Plesači su nosili bukjinje od jabukovog drveta, neupaljene, držane vrhom nadole. Kad bi svi plesači stigli na plesalište, Govornik Madrone dolazio je sa zapada sa upaljenom bukjinjom; plesači su na njoj palili svoje bukjinje, a onda, plešući, njima potpaljivali drvo za vatru već nagomilano na plesalištu. 'Ako je padala kiša, pobadali su visoke motke i preko njih razapinjali platneni svod; u svim hejimama čuvana je takva oprema za svetkovine u kišnoj sezoni.' Ta vatra nije bila razbuktala lomača, nastojali su da oстане malena, ali jarka. Plesači su kružili oko nje, vukući noge, u jednoj vrsti polučučnja, kolena povijenih, a ruku dignutih i povijenih; šakama su tresli ispred lica. Svi drugi prisutni stajali su ili čučali u prstenu oko plesača. Prisustvovala je većina stanovnika grada 'ili većina stanovnika te ruke velikog grada'; prisustvovao je bez izuzetka svako kome je smrt odnela prijatelja ili rođaka tokom godinu dana proteklih od prethodnog Plesa Sveta do sad.

Tu igru drhtanja Mrtvi Pevači su nastavljali, kao i svoje ritmično pevanje, ali su postepeno pojačavali tempo i povišavali ton glasa; najzad bi, iznenada, jedan od tihih posmatrača sa strane kriknuo ime jedne od osoba umrlih protekle godine. Drugi su onda prihvatili da to ime ponavljaju u ritmu napevanja. Prihvatili su ga, potom, i plesači. To ime ponavljali su mnogo puta, zatim su na isti način ponavljana i sva druga imena te iste preminule osobe, sve do trenutka kad bi se Mrtvi Pevači naglo skupili oko vatre, napevajući jakim glasom i brzo i njišući povijenim rukama kao da nešto bacaju ili guraju u plamen: istom takvom iznenadnošću prestajali su da pevaju i prelazili u potpuni čučanj, saginjući glave ka zemlji i drhteći telom. Svi žalioци činili su isto. Onda je polako i blago nastavljan uporni ritam plesa, prvo ga je nastavljao jedan glas, pa drugi, pa sledeći i tako redom; plesači su ustajali, ples se nastavljao, pevanje je opet dobijalo na tempo i visini, sve dok ne bi 'bacili u vatru' sledeće ime.

U malim donjedolinskim gradovima bilo je godina u kojima nije umro niko, tako da se nije imalo koje ime baciti na vatru. Ipak je držana svečanost ožaljivanja, ali su u njoj učestvovali samo uvežbani plesači; ostali su sedeli u obruču oko njih, ćuteći, a ukupno trajanje ove svetkovine bilo je, tada, najviše dva sata. U velikim gradovima uvek je bilo smrti za ožaljivanje, a svetkovina je postajala, što duže je trajala, sa sve više učesnika i sve osećajnije obojena. Obično su u vatru prvo bacana imena starijih ljudi; pozno u svetkovini govorena su imena mrtve dece i mrtvorodne dece koja su sva pri sahrani dobijala ime da bi se ono moglo ožaliti na ovom Ožaljivanju. Svetkovina se onda nastavljala, ljudi iz spoljašnjeg kruga pridruživali su se njišućem plesu, napevali su, imena mrtvih su ponovo govorena, a žalioци su to pratili kricima, pozivali su mrtve, glasno plakali i kukali. Svi su se njihali, svi su pevali, svi su ridali zajedno i zajedno tonuli u tišinu jada i opet bivali potreseni sve jačim ritmom i glasovima koji su dozivali umrle. Tu su padale sve prepreke stida i uzdržavanja, tu su strah, gnev i osećanje gubitka bili iznošeni celome svetu na videlo, taj tihi narod glasno je vrištalo, priznajući svoj bol.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Kad je i poslednje ime otišlo u vatru, voditelji plesa počinjali su da usporavaju i stišavaju tempo, a karakter napeva se menjao, starinskim rečima se pričalo o mestima u Četiri Kuće gde bi duše mrtvih mogle otići; malo po malo prelazilo se u pesmu kiše. Vatra je ostavljena da se ugasi. Na kraju bi Govornik rekao: "Imena su kazana." Plesači su iz plavoglinjskih hejima donosili vodu i sipali je na vatru, onda opet stajali u povorku po jedan i vraćali se, čuteći, u mraku, u zgradu–ložu Crne Tugle. Žalioći su obeležavali svoja lica mokrim pepelom te mrtve vatre, a onda odlazili kući. Pre odlaska na počinak, ili ujutro, jeli su tradicionalni doručak od mleka, kukuruznog hleba i prolećnog zeleniša. Sutra su plesači ovog obreda rasipali pepeo sa te vatre–ožalnice po oranicama.

DRUGI DAN SVETA

Izgledi su bili da se narod iscrpeo u napetoj, strasnoj svetkovini prethodne noći; ništa novo nije se otpočinjalo do odmaklih popodnevni časova Drugog Dana. Svih pet hejima – dakle, sve Kuće Zemlje – bile su nadležne da upravljaju svečanostima zahvalnosti, koje su obavljane po podne Drugog Dana. Sad su se procesije, to jest povorke, sastojale od ljudi između približno sedamnaest i pedeset ili šezdeset godina starosti, a voditelji su često bili stariji omladinci i mlađi odrasli koji još 'žive na obali' – to jest, poštuju razdoblje seksualnog uzdržavanja koje se smatralo prikladnim za njihovo životno doba. Koliko će se ljudi uključiti u ovu svetkovinu i koliko će kitnjasta ona biti, zavisilo je u znatnoj meri od tih mladih predvodnika i menjalo se od godine do godine i od grada do grada; sada ćemo dati opis idealne svetkovine Drugog Dana, iako, po svemu sudeći, nijedna nije nikad izvedena baš u svim tim pojedinostima savršeno.

Očekivalo se da ljudi iz Prve Kuće, Opsidijana, odu do pašnjaka, ambara i živinarnika, pevajući o domaćim životinjama i za njih. To su mogle biti tradicionalne pesme te vrste, ili nove koje je sastavio neki pesnik–svirač, ili improvizovane tog trenutka, ili mešavina svega toga; bile su to pesme jednostavnog opisivanja ili hvaljenja, bez traženja da se životinje množe i bez ikakvih drugih zahteva. Često i nije bilo mnogo pevanja, izuzev nekoliko tradicionalnih horskih pesama kao što je 'Bičja', koja spada u kategoriju takozvanih 'pohotljivih narodnih':

Bik je kravu zajašio, zajašio, zajašio,
bik je kravu zajašio, ona ga nosi.
Kako se zaglavio, zaglavio, zaglavio,
kako se zaglavio, može da se ponosi.

Ovan ovcu opasao, opasao, opasao,
ovan ovcu opasao, ona ga nosi.
Taj je mužjak stasao, stasao, stasao,
taj je mužjak stasao, može da se ponosi.

Taj procesioni obilazak staja i pašnjaka često se pretvarao u priredbu sa jahanjem na leđima govoda, sa prikazivanjem veština ovčarskih pasa, sa magarećim

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

trkama, ili sa improvizovanom paradom najboljih konja. Deca su spremala okovratne vence, ispletene od trave i od biljke buhače za svoje najomiljenije životinje; životinjama je zadržavana grančica buhače u povodac, grivu ili vunu, ili su im ukrašavane stajske pregrade, ili su ih ljudi častili, dajući im po jednu dodatnu šaku ovsu; živina i himpiji dobijali su po jedan ceo dodatni obrok.

Druga Kuća, Plava Glina, slala je ljude da idu duž potoka na lovnoj strani grada i da pevaju lovnoj divljači. Bile su to stare, dobro znane pesme, a kad je o toj procesiji reč, čini se da nikad nisu zabušavali: uvek je neko išao da 'peva jelenima'.

Treća Kuća, Serpentina, slala je ljude u šume i brda na razna sakupljališta plodova i na livade koje je keška društvena zajednica koristila. Očekivalo se od Govornika ove Kuće da predvodi jedan dugi napav u kome će se nabrojati svi nesađeni usevi, sve lekovite trave, semenje, korenje, voćke, sve vrste kore sa stabala, orasi i lišće koje su ljudi sakupljali za hranu, lečenje ili za druge potrebe.

Ljudi iz Četvrtе i Pete Kuće, Tuglaši, odlazili su u voćnjake sa sličnom ritmičnom pesmom – pohvalnicom namenjenom voćkama, zatim na oranice da imenuju i hvale ono što grad sadi.

Sve te grupe vraćale su se u grad rano uveče i narod se pripremao za svečanost Druge Noći: za Venčanje.

Kao i Ožaljivanje, ovo je bilo zajedničko obeležavanje jednog ličnog čina. Parovi koji su tokom protekle godine počeli da žive zajedno nisu smatrani venčanim sve dok ne bi otplesali Noć Venčanja. Mogao je, po želji, učestvovati i svaki već venčani par i time potvrditi svoju vezu.

U ovoj svetkovini nije bilo mnogo formalnosti. Svi koji su plesali Venčanje sretali su se na plesalištu, a tu su svi pevači svih hejima pevali Venčanu pesmu – jednu vrlo staru, prilično kratku, veselu, horsku pesmu koja nikad nije reprodukovana niti igde pevana, osim te noći na tom mestu – a ako je vreme bilo lepo, a muzičari voljni, mogla je posle toga biti i igranka; Venčani ples bio je veseo, u tričetvrtinskom ritmu, parovi su plešući prolazili kroz tunel od podignutih ruku drugih parova, kao na starim anglosaksonskim igrankama tipa 'linija i kvadrat'. Posle toga svi su išli kući na Venčanu večeru, na kojoj su vruće vino i nepristojne šale bili tradicionalni.

U dva grada ova jednostavna svetkovina bila je nešto razrađenija. U Čukulmasu, mladoženje su dobijale smirenu, svečanu večeru u svojim hejimama, a onda su pevanjem ispraćani do kuća svojih nevesta, gde će odsad živeti i tek tad im je pevana Venčana. U Vakvahi su, posle opšte Venčane pesme, dve tuglene Kuće izvodile svetu pozorišnu predstavu, 'Venčanje Avara i Bulekve'; osim te drame, bilo je i muzike, plesa i raznih romantičnih, erotskih ili mističkih predstava. Govorilo se: 'Nije stvarno venčan ko se nije u Vakvahi venčao', a parovi koji su želeli, ili slavili, dugotrajni brak često su odlazili da plešu Svet tamo.

TREĆI DAN SVETA

Pre zore, u mraku, mlađi omladinci – cure i momci do petnaest ili šesnaest godina starosti – budili su malu decu i izvodili ih na balkone gornjih spratova ili na krov

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

kuće ili na ma koje dostupno visoko mesto. Tu su plesali u mestu, bez pevanja, a za održavanje ritma koristili su zvečke sa semenjem ili od jelenskih papaka. Stariji braća i sestre ili rođaci nosili su bebe koje još nisu prohodale i poučavali manju decu jednostavnom tapkanju u mestu koje je sačinjavalo ovaj ples. Licem su svi bili okrenuti ka jugoistoku; kad sunce izađe, pozdravljali su ga šaputavim napevom, hejom četiri–sa–četiri. Kad se sunce vine iznad brda, silazili su i rastrčavali se po gradu i po baštama, mlađa deca uz pomoć starije, i niko se nije vraćao dok ne nađe ili dok mu ne daju jedno pero i jedan kamičak.

Svako dete držalo je kamičak u desnoj, a pero u levoj ruci – to je bilo ukrštanje ili 'brak' uobičajenog obrednog položaja, te dve duboko svete stvari, pera iz desnih Kuća i kamenovi iz levih Kuća – pa su svi dolazili na plesalište grada i onda se upućivali na Šarku 'Zglob' grada, između plesališta i zborišta. Tamo su se zaustavljali, a jedno dete odabirano je da produži napred, ka zborištu, i da viče: 'Puštajte decu unutra!'

Tada su odrasli, koji su čekali u svojim kućama, na kojima su vrata do tog trenutka morala biti zatvorena, mogli otvoriti vrata i dočekati decu dobrodošlicom.

Doručak koji je zatim nastajao u svakom domaćinstvu sa decom bio je praznični; ostatak tog dana, Poslednjeg Dana Sveta, bio je posvećen deci. Reverzioni elementi imali su svojstvo igre: odrastao čovek, govoreći detetu, morao je da se klanja ili da ide na sve četiri, a ako to nije hteo, moglo ga je svako dete koje se zateklo u blizini udarati jelovom grančicom po turu. Pojavljivali su se Zeleni Klovnovi, izvodili trikove i žongleraje. U nižedolinskim gradovima priređivani su tobožnji ratovi, u kojima su municija bili žirevi i loptice od blata; takvi ratovi mogli su se preneti na ugarene 'nesađene, neorane, korovu i prirodi privremeno prepuštene' njive i na lovnu stranu i mogli su potrajati celo popodne, a njihova česta posledica bile su modrice, tamnoplavi uboji ispod oka, ili manje ogrebotine. Jednu posebnu vrstu marcipana, napravljenu od mlevenih badema zaslađenih medom, pa obojenih i oblikovanih u životinje, ptice, cveće i lica, delilo je, to jest poklanjalo svako domaćinstvo koje je držalo do sebe. Taj dan, često nazivan i Meden–dan, završavan je tako što su vrlo mala deca igrala Igricu Pčelicu i Ples Mraves. Ovo se moralo završiti pre zalaska sunca. Čim se sunce spustilo blizu planinskog lanca na zapadu, omladinci, koji su se u međuvremenu vratili na balkone i krovove, počinjali su da viču: heja, heja.

Tada im se pridruživala i većina odraslih, mada su mnogi odlazili na obližnji breg; neki od starijih omladinaca i odraslih provodili su čitav taj dan penjući se po najbližoj planini. U Vakvahi, mnogi su tog dana išli na vrhove planine Ama Kulkun. Tamo su čekali da se pojavi mladi mesec, koji je kretao za suncem, ka zapadu. Oblaci i kiša su, naravno, često skrivali i mesec i sunce u to doba godine; ali oblaci i kiša su narodi neba, prema tome nije važno šta se vidi, važno je da budeš na visini i da gledaš uvis, ka nebesima.

Po zalasku i sunca i meseca Govornik Kuće Opsidijana zahtevao je od Meseca da ponese blagoslove Zemlje i zemaljskih naroda kroz Kuće Neba. Taj glas, samo jedan, značio je da su okončana tri dana Plesa Sveta. Možda su ljudi još neko vreme, u tišini, u sve gušćem mraku, 'čekali narod duge' koji se otiskuje sa planinskih strana u vazduh i

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

hoda putevima vetra; ali pre potpunog mraka silazili su, odlazili kući i šaputali hej-napev, ulazeći kroz vrata svoga doma.

DAN POSLE SVETA

Tri dana Plesa Sveta sadrže jednu vrstu preokretanja vremena: ples ide od posmrtno tuge, kroz rad i brak, do detinjstva i novorođenosti. Danom Posle Sveta ovo kretanje odlazi jedan korak dalje.

Ko god želi da pleše taj dan, odlazi rano ujutro do podzemne zgrade-lože Crne Tugle, gde su tri dana pre toga svetkovine počele. Onda članovi te Lože – obično malobrojni – povedu tu grupu do izvesnih mesta u pobočnim dolinama ili kanjonima, blizu nekog izvora ili kakve vode. To su sasvim neobeležena mesta na zemljištu, često samo nekoliko koraka u prečniku, ali ona predstavljaju 'ili odražavaju' pojedina mesta u Četiri Kuće, u Svetu Desne Strane – i to mesta koja su reverzna u odnosu na groblja: mesta porađanja, gde nerođeni čekaju da se rode.

Položaj i značaj ovih 'porodajnih terena', to jest radališta, bili su deo nastavnog gradiva u Loži Crne Tugle.

Na jednom od radališta članovi Lože pevali su i učili ostale slavitelje da pevaju, 'Sijanje sunca', pesmu koja je i rečima i melodijom povezana sa pesmom 'Odlazjenje na zapad ka izlasku sunca' koja se peva umirućima i tek umrlim. 'Matrica' te pesme je reč hvavgepragu, sijanje sunca; od ostalih reči obično su pevane samo neke, ali retko sve, mada smo ih mi ovde sve naveli 'dobili smo ih napisane od Aldera iz Crne Tugle Sinšana'.

Čekamo sunčanu dragu,
hvavgepragu.
Ona je na zračnom tragu,
hvavgepragu.
Lako dođe svakom gradu,
hvavgepragu.
Čekamo svetlanu mladu,
hvavgepragu.

Smatralo se da su svi okeani i sve morske plaže radališta i da bi nerođeni lako mogli biti tamo. Zato su uvek zbijane šale kad su mlade žene silazile na Najaska Ušća – 'Šta je, sa čime si se ovog puta vratila?'

Sledeći odlomak deo je nastavnog gradiva u Ložama Crne Tugle i predaje se tokom Dana Posle Sveta.

Pesak svih plaža na svim obalama, zrna peska na svim žalima svih obala sveta, životi nerođenih jesu, životi onih koji još postali nisu, životi koje rođenje tek čeka. Talasi mora i talasi okeana, mehurići pene na svim obalama, svi drhtaji i treptaji svetla,

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

svetlucaji na svim valima svih mora, svaki sunčev zrak sa njih odbijen, sve su to životi iz Devet Kuća Života, koji preskaču od nestanka do nestanka bez prestanka.

Pesma 'Unutrašnje more' na str. 390# takođe je u vezi sa ovim nastavnim gradivom.

PLES SUNCA

Dva od sedam godišnjih Velikih Plesova 'hedou vakva' plesale su sve Kuće – svih devet. U Svetskom Plesu kosmičke obnove u vreme prolećne ravnodnevice Zemlja i Nebo plesali su jednovremeno, ali ne zajedno: narodi Kuća Zemlje nudili su sve zemne stvari narodima Neba na upotrebu i na blagoslov, a narodi Neba su, plešući na svojim mestima, to primali i Zemlji uzvraćali blagoslovima. Svetkovine Sveta učenjaci su nazivali 'razdvajanjem' ili 'razmeštanjem' – jer je tad sve, na neki način, postavljano na svoje mesto. Na svetkovinama Sunca prilikom zimske kratkodnevice sve rastavljeno opet je spajano. Sva bića Zemlje i Neba, u svim ravnima bivanja, sastajala su se i plesala Sunce zajedno. Ovo nije bio lak posao za obične smrtnike. Smatralo se da je Sunce najarkanski, najnapetiji i najopasniji od svih plesova. Oni koji su želeli da uzmu puno učešće u tim tajnama i svečanostima, da plešu Unutrašnje Sunce, obučavali su se godinama; o staroj osobi koja umire govorilo se: 'On/ona je spreman/spremna da pleše Unutrašnje Sunce'.

Većina ljudi učestvovala je samo u opštim svetkovinama Spoljašnjeg Sunca, a do kog obima će učestvovati zavisilo je isključivo od ličnog izbora. Bilo je teško ne uleteti u pijanku celog grada, kao što je Ples Vina, a u vreme Plesa Sveta svako je učestvovao bar jedne Noći; mnogi građani su, međutim, samo sa strane gledali svetkovine Sunca, iako su one bile privlačne za ljude introvertnog ili mističarskog temperamenta. Deca i omladinci imali su važne uloge, i aktivne i pasivne, u razdoblju zvanom Dvadeset jedan dan, ili Dvadesetjednodnevlje, koje je neposredno prethodilo kratkodnevi.

Tokom Dvadesetjednodnevlja mala deca odlazila su u šumu, nalazila mladice drveća ili žbunja, presađivala ih u korpe ili male kace i čuvala ih na skrivenim mestima sve do Svanuća, jutra kratkodnevice, a tada ga uz likovanje davala na poklon voljenom ili cenjenom odraslom. Starija deca mogla su činiti to isto, ili u šumama naći i negovati neko divlje sakupljačko drvo 'orahovo, neku voćku ili hrast mastiljar' koje još niko nije proglasio za svoje, ili zasaditi i negovati u gradskim voćnjacima, možda i godinama, neko plodno drvo, a onda to pokloniti u Svanuće odrasloj osobi kojoj žele da iskažu posebnu ljubav i čast. Poklon–drvo često je ukrašavano blistavo obojenim žirovima i orahovim ljuskama, ornamentima od duvanog stakla i perjem vezanim za grane; te 'pero–reči' bile su divno kitnjasta, krhka, mala umetnička dela.

Deca i omladinci takođe su se starali da drveće oko gradskog plesališta i zborišta bude ukrašeno, iako je kiša često pravila veliku štetu toj finoj izložbi. Šegrti mlinarstva u gornjedolinskim gradovima razapinjali su nizove malih sijalica kroz krošnje, stvarajući čudetni, obojeni, treptavi prizor koji je najviše blistao prve noći

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Dvadesetjednodnevlja, a onda tokom preostalih noći tog razdoblja postepeno postajao razređeniji i tamniji. Grane smreke, jele, bora i zimzelene tojone, koja je prošarana blistavocrvenim bobicama, stavljane su na balkone i iznad vrata, ili splitane u vence i uzdužne pletenice za sobe. Mladi ljudi pravili su sveće naročite vrste, često obojene crveno i namirisane zalivskim lovorom ili ružmarinom, i palili ih svake noći Dvadesetjednodnevlja; očekivalo se da one, sve do poslednje, sasvim sagore do kraja poslednje noći.

Sveti ili intelektualni činovi obavljani u hejimama tokom Dvadesetjednodnevlja predstavljali su napor da se postigne približenje Leve i Desne Ruke 'Zemlje i Neba' da bi se one najzad spojile na mestu i u vremenu kratkodnevničkog plesa.

Pažnja nije usredsređena na materijalna i pojedinačna ispoljavanja bivanja – na stene, biljke, životinje i osobe, brojane i slavljene u Plesu Sveta – nego na one generičke i duhovne: na vid pod kojim bića, čak i živa, još/već nastanjuju Kuće Smrti, Sna, Divljine i Večnosti. Trebalo je na ples pozvati i mrtve i nerođene. Deo tog plesa trebalo je da budu i narod duge, slike iz snova i vizija, sva divlja stvorenja, talasi mora, sunce i sve ostale zvezde. Dakle, zemni, smrtni, ljudski plesači prizivali su onaj deo svoga bića koji je postojao ranije i koji će postojati posle njihovog zemnog života: njihovu dušu, ili njihove duše. Ne 'duh' koji je suština pojedinačnosti 'osobnosti', ili bar ne samo njega, jer, pojedinačnost je smrtnost; nego i dah–duh, to jest dah–dušu, pojavu koja se uzima iz sveukupnosti bivanja i neprestano deli sa tom sveukupnošću i njoj vraća; takođe ono jastvo koje stoji iza, ili onostran, pojedinačnog jastva.

U postupke i vežbe Unutrašnjeg Sunca bile su uključene i vežbe disanja, kao kod joge, ali su sličnosti sa teorijom i tehnikama joge bile veoma slabe. Atletski asketizam joge ne bi se osobito dobro uklopio u opštu dolinsku sklonost ka politici zvanog 'ubu' – 'sredovanje, ostajanje pri srednjim rešenjima'. Bliža uporednost dolinskim postupcima našla bi se kod kineskih taoista.

Neposredni pristup, kraljevski drum, za vezu ili uspostavljanje odnosa sa svetom Četiri Kuće bio je kroz snove ili kroz zanos. Posredna, ali trajna veza, zvana 'niži put', bila je kroz umnu i telesnu disciplinu, naime kroz obuku Unutrašnjeg Sunca. To nastavno gradivo nije zapisivano; prenošeno je samo usmenim putem, ili neverbalno, tokom obuke. Ništa od tog gradiva ne nalazi se u opisu koji sledi; navodim samo ono što se radilo u Spoljašnjem Suncu, na osnovu mojih zapažanja i na osnovu onog što su mi pričali učesnici i nastavnici.

Vežbanja i obredi Spoljašnjeg Sunca, u toku Dvadesetjednodnevlja bili su sve dalje i dalje odmicanje u jedno kontrolisano stanje zajedničkog zanosu.

Načini postizanja ovog zanosu bili su post, bubnjanje, pevanje, ples i putovanje.

Putovanja Snetražice 'potrage za snovima' u vezi sa plesom Sunca nisu bila usamljenička putovanja svake osobe zasebno po obližnjim planinama, već grupna putovanja, sa po četvoro ili petoro učesnika, koji su provodili po nekoliko dana ili čak sve te tri sedmice u dalekim, divljim predelima, na drugoj, 'pogrešnoj' strani Ama Kulkune ili na nekom drugom surovom planinskom ili kanjonskom terenu izvan teritorija u koje su Dolinci obično zalazili. Ovo prestupanje preko granica bilo je i

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

potvrda zajedništva u koje će se tragaoci najzad vratiti, 'kao što se dete vraća kući svoje majke, kao što se duša vraća iz vizije'. Ova tražilačka zimska putovanja u divljinu smatrana su za opasna, ne toliko fizički koliko moralno ili socijalno; pošto su često preduzimana pod strogim zavetom ćutanja, tako da se nije smela nijedna reč progovoriti tokom celog putovanja, psihološko naprezanje moralo je biti znatno.

Bilo je takođe nagovešteno da ima opasnosti u obredima 'putovanja unazad' tokom kojih su namerno kršene normalne granice bezbednosti i pristojnosti svakidašnjeg života. Ti prekršaji činjeni su samo pod upravom i po uputstvima, proučavalaca Unutrašnjeg Sunca – ali pojavljivale su se i takmačke discipline, kao što su Loža Jagnjeta i Loža Ratnika, sa svojim sopstvenim tajnonaučnim obredima. Jedino članovi tih kultova nazivali su 'putovanja unazad' reverzijama 'jahve'. Tu se išlo na rizike i podvige telesne izdržljivosti upravo one vrste koju su Dolinci obično pažljivo izbegavali; uzimale su se droge – za pročišćenje, emetične i halucinogene; pribegavalo se krajnjem asketizmu – postu, nepomičnom sedenju i izgladnjivanju čula; u kultovima i samosakaćenju i prinošenju životinja na žrtvu.

Najzloslutnije i najneobičnije ispoljavanje Dvadesetjednodnevlja bio je Beli Klovn: figura užasa, potpuno obučena i maskirana u belo, visoka devet ili deset stopa, koja je vrebala decu 'po jedan Beli Klovn sam, ili po nekoliko njih u grupi' u šumama, poljima, pa čak i na stazama i prolazima gradova. Bez obzira na to da li Beli Klovnovi jesu ili nisu na ma koji način fizički napadali, o njima se uvek govorilo kao da to čine; bilo je puno potvrđenih predanja i priča o sudbini dece koja su srela Bele Klovnove – bile su to prave avetijske pripovesti: 'Sledećeg jutra nađoše tog malog dečka, stajao je uz stablo jabukovog drveta. Hladan je bio kao kiša, a krut kao to drvo, oči su mu zurile ukočeno napred – ali su zenice njihove bile mrtvački bele.'

Deca su morala nekako pomiriti svoje pastirske, govedarske, sakupljačke i druge poslove i svoj rad oko poklon–drveća, sa stvarnim strahom od tih vrebajućih čudovišta, pa su izlazila, kad god je bilo moguće, u parovima ili u grupama, tokom celog Dvadesetjednodnevlja.

Ostale svetkovine ovog razdoblja obavljane su u pet hejima, ili zajednički na plesalištu. Ko god je i kad god je hteo, mogao se priključiti bubnjanju i plesu i mogao je prići grupi plesača, ili iz nje izići; u tim plesovima stihovanje je jednostavni koraci bili su tradicionalni. Po svojstvima, ti plesovi bili su, rekla bih, nemirni, ali ipak jednolični i čudnovato privlačni; uvlačili su čoveka u sebe, a vreme je nestajalo. Glavna delatnost bilo je dugopevanje. Reči dugopesme bile su matrični slogovi bez racionalnog značenja, uz njih je ponekad išlo i 'jezgro' smislenih reči – a ponekad ga nije bilo. Jedna osoba 'voda' pevala je napev, a oni koji su se pridruživali prihvatili su time dužnost da nastave sa pevanjem dokle god voda peva. Takva napevanja, u hejimama jedne Kuće ili u nekoliko njih istovremeno, mogla su trajati i danima bez prestanka, a učesnici su, posteći i pevajući, vodili sebe kroz zanos do potpune iscrpljenosti. Neki su se posle toga odmarali po četiri–pet dana, a onda ponavljali dugopevanje.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Navodimo tekst jednog dugopevanja održanog u hejimama Crvene Tugle u Madidinu. On, po pravilu, ne bi bio nigde zapisan, ali pevač mi je rekao da se zapisivanje u ovom slučaju smatralo nepotrebno, a ne nedolično.

Heja kemeja
ou
imitimi
ou—a ja.

Jedan učenjak Unutrašnjeg Sunca bio je vođa; predvodio je u pevanju, a s vremena na vreme davao je ritam jednotonskim drvenim bubnjem. Svaki od gornja četiri stiha pevan je po čitav sat, osim stiha 'imitimi' koji je ponavljan manji broj puta, to jest u ukupnom kraćem trajanju, i to uvek u umnošcima broja devet. Zapanjujuća je bila sposobnost ostalih pevača da izvrše, baš kad i vođa, potpuno nenajavljeni prelazak na sledeći stih ili na novi melodijski obrazac; dvoje učesnika, očito manje nadareni, nisu pevali nego su izgovarali, bez prestanka, samo glas o, kao jedva čujnu pozadinu pevanju ostalih; u tome su se smenjivali i na taj način su uspevali da održe, ili bar prividno da održe, savršeno postojan, neprekinut zvuk, sve dok nisu prestali posle nekih jedanaest sati. To dugopevanje ukupno je trajalo skoro dva dana i dve noći. Kad je vođa ostao bez glasa, što se desilo tek oko sredine druge noći, nastavio je da lupka po bubnju i da bezvučno pokreće usne u skladu sa pevanjem, a šapatom se oglašavao samo pri prelasku na novi slog ili stih.

Dugopevanja koja su trajala duže od dve noći imala su po nekoliko vođa i mogla su trajati četiri ili pet dana i noći. Većina starijih omladinaca i mnogi odrasli sudelovali su u bar jednom dugopevanju.

Većina ljudi upražnjavala je do nekog stupnja post i seksualno uzdržavanje tokom Dvadesetjednodnevlja; sve više ih je tome pristupalo i sve strožiji su postajali, što je više to razdoblje odmicalo. Ukupno raspoloženje društvene zajednice postajalo je sve napetije i sumornije – ili, njihovim izrazom, sve 'rastegnutije'.

Na dan uoči kratkodnevničkog svanuća, sve grupe tragalaca stizale su kući, ako je moguće pre mraka, a rasejane porodice okupljale su se 'opet: ako je bilo moguće' oko materinskog domaćinstva. Oženjeni muškarci često su se vraćali u kuće svojih majki, da tamo provedu Dvadeset prvu noć. Gradovi su se povlačili u sebe, kao pod opsadom. U smiraj dana, zatvarana su sva vrata i svi prozori. Izvori električne energije bili su i pre toga svi pogašeni, mlinovi zaustavljeni, mašine isključene; domaće životinje su, koliko je god bilo izvodljivo, uvođene u ograde, staje, torove i ambare. U trenutku zalaska sunca gašena su sva svetla i sve vatre. Moglo se ipak dozvoliti da neka sveća ili neka vatra u ognjištu dogore, ali običaji su izričito zahtevali 'a deca i odrasli, strastveno odani tradiciji, pazili su na njihovo ispunjenje' da se tokom te noći ne upali ništa. Ako se vatra ugasi, ostaje ugašena. Najduža noć godine bila je i najtamnija.

Tokom popodneva tog dana ljudi Unutrašnjeg Sunca kopali su rupu ili jamu negde na zborištu, dve stope u prečniku, ali znatne dubine. Posle zalaska sunca, ljudi su

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

dolazili do te male rake ili groba, nazvane 'odsutnost', i ubacivali unutra po jednu mrvicu pepela sa svog kućnog ognjišta, ili komadić hrane uvijen u krpicu, ili pero, ili uvojak kose, ili možda prsten ili neki izrezbareni lik ili ispisan svitak hartije, ili kakav drugi predmet od lične vrednosti i značaja. Ništa se nije govorilo niti pevalo. Ljudi su navraćali kao uzgredno i prinostili tu malu, privatnu, žrtvenu ponudu. Ova ćutljiva i neuređena povorka trajala je približno do ponoći. Svako se vraćao sam, kroz mrak, do mračne kuće, ili u utihle hejime, gde je samo u srednjoj sobi goreo jedan, najmanji plamičak u jednom uljnom fenjeru. Kasnije te noći gašen je čak i taj plamičak. U neko doba, u mrklom mraku, članovi Lože Crne Tugle zatrpavali su raku 'odsutnosti' i metlama prelazili preko tog mesta da ga sakriju.

Alder iz Crne Tugle je rekao: "To je kao neka uspomena na grad, tamo dole, ispod površine zborišta, po kojoj gazimo, sve to što se stavi tamo, u mraku i ćuteći, to su sve godine, sve ono zaboravljeno. To se prinosi na žrtvu."

Dvadeset prva noć prođe u tišini i mraku.

Kad se ukaže prvi znak zore, približno u vreme prvih petlova, pevala se jedna pesma. Omladinke osposobljene u Unutrašnjem Suncu, njih četiri ili pet, odlazile su na neki visoki krov, ili na kulu, ako je u gradu postojala, i tamo, stojeći, pevale Zimsku pesmu, samo jednom.

Trnica je rekla: "Kad sam bila mala, uvek sam htela da ostanem budna i da slušam Zimsku, ili da se probudim na vreme da je čujem, ali nikad mi to nije uspelo. Molila sam moje majke da me probude, ali kad su one to činile, svaki put se završila pre nego što bih se ja dovoljno razbudila da je slušam. Ali kad sam bila starija i prvi put čula tu pesmu, učinilo mi se da sam je od rođenja znala."

Reči te pesme se ne zapisuju.

Rano ujutru opet su paljene vatre na ognjištima, uključivane su grejalice, a podzemne hejime su osvetljivane svetkovinski i to je trajalo do izlaska sunca – ali samo to svanuće, iako središnji događaj cele tronedeljne svetkovine, nije ni na koji formalan način obeležavano.

Alder je rekao: "U središtu je odsutnost. To je tako." Dok je to govorio, držao je šake uzdignute naspramno, dlan prema dlanu, malo povijene ka unutra, razmaknute oko dva i po centimetra, na takav način da je levi palac bio okrenut dole, a desni gore.

Jedini događaj za koji bi se moglo reći da je obeležavao to svanuće bio je nedogađaj: prestajalo je pojavljivanje Belih Klovnova. U tom svetom času njihova moć bivala je skršena i oni su iščezavali do iduće godine, a deca su bila oslobođena te vrebajuće strave. Poklon–drveće je sad davano, uz veliko, ali neformalno porodično slavlje. Štošta je kuvano, čak i za vreme posta, da bi hrana bila spremna za ovo jutro; ali tokom Dana Svanuća počinjalo je stvarno obilato i upečatljivo kuvanje, za gozbu koja će potom trajati četiri dana u domovima i u hejimama.

U hejimama, Plesovi Jutra Sunca počinjali su neko vreme posle izlaska sunca i držani su i sledeća tri jutra 'ukupno četiri, ali svake četvrte godine i u peto jutro'. Pevači su bili ljudi Unutrašnjeg Sunca. Izvesne plesove izvodili su maskirani plesači Unutrašnjeg Sunca, a ostale plesove svi koji su ih znali.

Alder je rekao: "Ako se plesovi vode i plešu kako valja i treba, narodi nebeski biće uz nas i plesaće sa narodima zemaljskim. Zato nema držanja za ruke, u Plesovima Jutra Sunca. Između svake dve osobe ostavlja se mesto za po jednu osobu iz Četiri Kuće. Tako isto i u pesmama ostavljamo po jednu tišinu posle svakog stiha, da mogu i oni drugi glasovi da pevaju, bez obzira na to da li ih čujemo ili ne; a bubnjevi udaraju samo svaku drugu notu."

Petnaestogodišnja Uzvod–Riba je rekla: "Jutarnje pesme Sunca nisu da se rastužiš, kao dvadesetjednodnevnike, nego su tajnovite i slađane. Sve ti na srcu milina, lako se pevaju, čini ti se da su svi zajedno tu, svi koji ih pevaju, u Dolini i Živi i nerođeni i mrtvi, i da nije niko izgubljen i da je sve u redu."

Trnica je rekla: "Ma znam ja da pevačima Unutrašnjeg Sunca potrebno po nekoliko godina da nauče Jutarnje pesme Sunca i da ih nanovo sastave, al' kad čujem da se to peva, znam da ih znam. Znam ih kao sunčev sjaj što znam."

U popodnevim ta četiri Dana Dignutog Sunca u grad ulaze klovnovi – ne visoki i beli, nego natprirodno debeli i odeveni u zeleno, bez maski, ali sa fantastičnim bradama i zulufima nalik na dugačke, kovrdžave perjanice napravljene od bele vune ili od mahovine sa drveća. Ovi Klovnovi Sunca često vode i pokušavaju da jašu jarce, a manjoj deci dele svakojake sitne poklone, uglavnom slatkiše. Svi postovi se u ovo doba prekidaju, a u svakom domaćinstvu sprema se hrana i za posetioce. Trnica je rekla: "Mnogi proslavljaju uz groždanu rakiju ili jaku jabukovaču, a i nažderu se, pa to bude pijano i svakojake gluparije pravi, al' niko ne pada u gnev i niko, znaš, ne besni, zato što se deca vesele i zato što su narodi Četiri Kuće još sa nama. Za njih uvek ostavljaš sa strane po malo hrane, a od svega što ćeš da piješ prvo sipneš u stranu malo, kao jedan gutljaj. Dok u hejimama nastavljaju da pevaju one pesme sa pola tišine."

Dve Ruke Sveta lagano se razdvajaju tokom tih četiri ili pet dana, bića Četiri Kuće vraćaju se u svoju ravan postojanja, a zemni ljudi okreću se dnevnim potrebama svojih smrtnih života. Trnica je rekla: "Ljudi dok rade po kući, čiste, kuvaju ili rade u radionici, pevaju one pesme koje će odlaziti sa ljudima duge, sve dalje i dalje, kako se oni vraćaju u svoje Kuće. Mi, znači, pevamo te pesme i šaljemo svoj dah za narodom duge, naš dah izlazi iz naših usta i ide za njima, jednim delom puta." Alder je rekao: "Dahom svojim izlazećim, pesmom svojom, idemo za njima, to je naš hod za njima, on potraje neko vreme, tad svet njihovim očima vidimo, očima sunca, koje samo svetlost znaju."

O VOZU

Na polaganju šina, opravci i održavanju radili su zajedničkim snagama Mlinarska Umetnost i Nalaziteljska Loža. Često su, pod njihovom upravom, radili i mladi ljudi, neučlanjeni u te dve grupe, sezonu ili dve, na 'Liniji', to jest 'Pruzi'; to su doživljavali kao pustolovinu. Predvodnici radnih ekipa, kao i oni muškarci i žene čiji je glavni posao bio da gone magareću zapregu ili da upravljaju vučnom mašinom, bili su nadaleko poznati, romantični i 'opasni' likovi.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Ta pruga koju su koristili Keši vodila je od Česteba, depoa južno od Bistrog Jezera, preko Ama Kulkune, do Kastohe, zatim niz Dolinu pored Teline i pored velikih vinarija južno od Teliine, pa istočno kroz Severoistočni Planinski Lanac do obale Unutrašnjeg mora, odnosno do lučkog grada Seda koji je na teritoriji naroda Amaranta; verovatno manje od sto trideset kilometara ukupno.

Postojao je samo jedan kolosek, sa koga su se odvajali kratki bočni proizvođači do utovarnih magacina i vinarija; osim toga, na celoj toj pruzi postojala su i dvadeset dva udvajanja koloseka, za 'ranžirne' potrebe, to jest da bi se neki vozovi mogli mimoilaziti ili da bi neki vagoni mogli biti ostavljeni u mirovanju. Postojale su i petlje-okretnice za lokomotive kod Kastohe i kod Seda 'i kod grada Stoj na Bistrom Jezeru, gde se moglo izvršiti prebacivanje na jednu drugu prugu, ka severnim zemljama, ili pretovarivanje na drumska prevozna sredstva za putovanje na istok'.

Šine su bile od hrastovog drveta, temeljito natopljenog sredstvima protiv truljenja, termita i glodara; bile su položene na pragove od crvenog drveta, usadene u nasip od oblog kamenja izvađenog iz potoka. Ničeg metalnog nije bilo u šinama. Svaka je bila kratka, a za pragove su bile pričvršćene drvenim hvataljkama sa klinovima. Drvodeljska Umetnost je, pod pokroviteljstvom Žute Tugle, davala te šine i pragove i upravljala svetkovinskim vidovima njihovog polaganja i popravljanja.

Nikakvi tuneli nisu probijani; na žestokim strminama i u kanjonima Ama Kulkune i Severoistočnog Lanca, bile su bezbrojne krivine naizmenično levo pa desno, nama poznate kao serpentine. Potporni nosači bili su masivni, pošto su morali da drže i stamenu drumsku površinu za prolaženje vučnih zaprega.

Vagoni su se kretali na uobručenim hrastovim točkovima, i to na oba kraja vagona po dva točka sa osovinom uglavljenom u uspravno-obrtno postolje; međuvagonske spojnice bile su od upletene višeslojne štavljene kože, ponekad ojačavane lancem. Vagoni za teške terete imali su zidove i krov; oni za vino imali su i sloj za toplotnu izolaciju, a unutra držače i hvataljke za burad, da bi mirovala. Postojao je jedan vagon sa ležajima za spavanje, prozorima i sa jednom peći koja se ložila drvima, i taj je bio putnički – bio je to vrhunac luksuza, bar po mišljenju autora priče o 'Nevolji sa Pamučnim Narodom'. Drugi vagoni bili su bez krova i lakše građe; često su imali samo ravnu ploču za teret, duž ivica te ploče uglavljivane su uspravne grede, a teret je bio privezivan za vagon i pokrivan cirađom. Nijedan vagon nije bio duži od devetnaest stopa; osovinska širina 'standardna još od pamtiveka na svim putevima u ovom području' bila je dve stope i devet palaca, a tačno toliki je bio keški metar, ili keški jard, zvani herš '83,368 cm ili 0,83368 m'. Toliko su uzani bili ti vagoni, da su donekle ličili na čamce, a Keši su ih i zvali tako.

U razdoblju kojim se ova knjiga bavi, u Dolini su se koristile dve lokomotive, jedna u vlasništvu Keša, a druga u vlasništvu Amarantinaca. Obe su vozile isključivo između Kastohe i Seda. Bile su to parnjače, drvima ložene, a snaga im je bila 'po mom nagađanju' između 15 i 20 konjskih snaga. Kešku lokomotivu napravili su, održavali i njome rukovali Mlinari u saradnji sa drugim Umetnostima i Ložama koje su koristile ovu železnicu da bi trgovale sa susednim narodima. Keši su ovoj lokomotivi dali ime

Skakavac zbog toga što je imala klipove koji su išli daleko uvis i zato što je sva izgledala nekako uglasto, a verovatno i zbog njene sklonosti da iz mesta kreće jednim žestokim skokom, kao da pokušava da poleti. Bila je izgrađena od drvenih delova, međusobno uklopljenih i podglavljenih klinovima i od lima spojenog zakivcima; cevi su bile napravljene savijanjem lima i njegovim zavarivanjem na mestu preklapanja, a to zavarivanje postizano je udarima čekića velike snage, uz podmetanje lažnog jezgra cevi kao podloge. Ložište i kotao bili su na kratkim, prikovanim nogama, na znatnoj udaljenosti od vagona, a visoki, uzani dimnjak imao je na vrhu jednu složenu i nepouzdanu zapreku za iskre. Opasnost da se izazove požar u suvoj travi i u čaparelu na planinama bila je glavna nepogodnost pri upotrebi ovih lokomotiva; u suvim godinama, lokomotive uopšte nisu vozile između Plesa Vode i početka kiša. U tim razdobljima vozove su vukle zaprege volova ili mula, kako za kraće vožnje unutar Doline, tako i za vuču samo po jednog vagona, odnosno za sav saobraćaj koji je išao severno od Kastohe preko Planine: hodna površina oko šina, nalik na drum, olakšavala je taj posao.

Sistem signalizacije upotrebljavan je u razdobljima čestog rada 'što će reći, više od jednog putovanja u desetak dana'. Tim signalima rukovali su železničari i železničarke, a postojale su i putujuće ekipe koje su se starale da duž pruge stoje spremne zalihe vode i ložnog drveta. Signali su išli preko Berza u Vakvahi, Sedu i drugim gradovima u trgovinskoj mreži, gde su izrađivani i objavljivani redovi vožnje i aranžmani za slanje pojedinih roba.

NEKE BELEŠKE O MEDICINSKIM POSTUPCIMA

O medicini kod Keša saznala sam malo i to uglavnom kroz razgovore sa Alderom Serpentincom, članom Lekarske Lože u Čumou i u Sinšanu. On je rekao da lekari imaju četiri posla – sprečavanje, negovanje, lečenje i ubijanje.

Zadaci preventivne medicine bili su imunizacija, javna i lična higijena, držanje nastave i davanje saveta o ishrani, radnim navikama, radnim mestima i vežbanju, savetovanje u slučajevima psihičkog prenaprezanja i uznemirenja i mnogo raznih vrsta masaže, delovanja rukama, muzikom i plesom – a sve to mi opisujemo izrazom 'rad na telu'.

Negovanje ili ublažavanje nevolja sastojalo se od lečenja visokih temperatura, groznica, bolova, zaraza i prenosivih bolesti, kao i od negovanja hendikepiranih i neizlečivo bolesnih ljudi.

U lečenje su spadali nameštanje slomljenih kostiju, upotreba lekova u većim količinama ili složenijih, terapijski rad sa telom i hirurgija. Nemam neki spisak hirurških operacija koje su Keši smatrali izvodljivim; Alder je u raznim prilikama, govoreći o operacijama koje je obavio, pomenuo amputaciju, kiretažu, odsecanje slepog creva, vađenje tumora iz stomaka, uklanjanje tumora kože i jednu operaciju da se zatvori rasepljeno nepce 'zečja usna'. Za velike operacije, anestezija je postizana opojnim travama koje su uzimane u danima pre i u danima posle operacije, ali je izvođena i 'kopljima', tankim bambusovim iglama koje su sistematski zabadane u kožu na izvesnim

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

mestima, prema jednoj karti tela koja je – ovom neznalačkom oku – veoma ličila na kartu za akupunkturu. 'Nisam čula ni za šta što bi predstavljalo terapijsku akupunkturu.'

Pošto u našoj medicini nema mesta za ubijanje, zato što ona sebe sagledava kao pojavu koja je u binarnoj opoziciji prema smrti, mi jedino raspoložemo pomalo sumnjivim izrazom 'eutanzija' za imenovanje izvesnih postupaka koje su Keši smatrali delom rada svakog doktora i važnim delom medicinske teorije i medicinskog morala: tu spadaju kastriranje životinja, zatim ljudski abortus, koji nije smatran ni malom operacijom ni činom za osudu, i ubijanje čudovišne novorođenčadi, kako ljudske, tako i životinjske.

Nije postojalo razdvajanje na dve kaste – 'veterinar' i 'lekar' – iako su se lekari obično do neke mere specijalizovali u skladu sa svojim posebnim nadarenostima i sa potrebama društva. Činilo se da ne postoji posebna zubarska struka, verovatno zato što su Keši većinom imali zdrave zube i jeli hranu sa malo šećera.

GEDVEAN: DOVOĐENJE–UNUTRA

Ovaj medicinski postupak, za Keše ponajviše osoben, mogao bi se nazvati 'svetkovinom isceljenja' ako shvatamo da se i ugradnja koronarnog bajpasa takođe može nazvati 'svetkovinom isceljenja'. Ovu drugu nalazimo u sadašnjim dobro opremljenim, visokotehnološkim bolnicama, a prvu u Dolini; obe su specijalizovane tehnologije koje primenjuju osposobljeni profesionalci, obe odražavaju određena moralna shvatanja i uključuju u sebe određene ocene o svrhama i sredstvima medicine. Statistike koje bi uporedile u kojoj su meri smanjene patnje bolesnika, koliko je kratkoročnih, a koliko dugoročnih izlečenja postignuto i koliko neuspeha se dogodilo, bile bi zanimljive, ali neprimerene.

Pošto je svako dovođenje–unutra stvarao, za jednu osobu u posebnim okolnostima bolesti ili stresa, jedan određeni lekar, ili jedna grupa lekara, nikakav opšti opis ne mogu dati; a opis jednog konkretnog dovođenja–unutra prekršio bi keška načela lične i svete diskrecije. Dakle, apstraktno: za dovođenje–unutra morale su postojati dve strane, takozvani goddve, ili dovođeni, i dveši, dovođioci. Goddve – obično samo jedna osoba, ali ponekad i bračni par, ili dete sa roditeljem ili bratom, odnosno sestrom – stanovao je/stanovali su tokom razdoblja od četiri, pet, ili devet dana, koliko je gedvean mogao trajati, u svojim hejimama ili u zgradi Lekarske Lože. Na obolelog se budno pazilo, za njega je spreman poseban obrazac hranjenja ili posta, on se morao pridržavati jednog pažljivo propisanog režima delatnosti i odmora; po licu i telu obolelog nanošene su oznake ili boje, davana mu je i posebna odeća, naime dugačka košulja nalik na spavačicu, ovlaš pritegnuta opasačem oko struka, napravljena od vunene šalis–tkanine. 'Takav odevni predmet davali su tkači na poklon Lekarskoj Loži, u zamenu – ili, recimo, kao plaćanje, ili plaćanje–unapred – za medicinsku negu. Nasuprot teorijama i praksi šamanizma i psihijatrije, gde je cena bitan deo lečenja, keški doktori nisu naplaćivali ništa; njihov rad bio je sastavni deo neprekidne razmene roba i usluga koja je sačinjavala kešku seosku ekonomiju. Koliko je uspešno izlečenje koštalo lekara može se naslutiti iz onog što je Kamengatalica ispričala o Alderovim pacijentima u Čumou i Sinšanu'.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Dveši ili dovoditelji, od kojih je jedan morao biti 'pevajući lekar', pripremali su svetkovinu/lečenje, koja je mogla uključivati: upotrebu lekova, upotrebu droga koje izazivaju zanos, hipnozu putem bubnjanja i pevanja, masažu, kupanje, vežbe, nastavu o simbolima i figurama koje se iscrtavaju u prosejanoj prašini ili se bojom ili oznakama nanose na kožu i raspravu o značenju takvih simbola, kao i pesama, priča i događaja iz života osobe koja se dovodi—unutra; zatim, izvođenje raznih obreda, od kojih su neki bili deo tradicije, a neki lična svojina tog lekara, dobavljena vizijom ili dobijena na poklon od nekog drugog lekara; i izmišljanje i izvođenje pesama, plesova i bubnjarskih obrazaca, na čemu su radili pacijent i lekar zajedno. Goddve je sa dovođenja—unutra odlazio sa preporukama za dalje tretmane, ako su potrebni, i sa propisanim ponašanjem koga se morao pridržavati da bi blagotvorno dejstvo gedveana potrajalo.

Alder mi je pričao da po njegovom mišljenju veliki deo blagotvornog delovanja dovođenja—unutra leži u pažnji – pažnji što je davana goddveu, koji je bio središte zanimanja svih prisutnih, u jednoj nenapetoj, udobnoj, podsticajnoj okolini, gde vladaju toplina, odmor, tiho bubnjanje i pevanje; takođe u pažnji koju je sam goddve morao dati svome životu, u njegovom razmišljanju i u mističnim, intelektualnim ili praktičnim uvidima do kojih se stizalo zajedničkim radom svih učesnika u gedveanu. To je prilično dobar primer onoga što su Keši označavali izrazom uvron, pažljivost, obraćanje pažnje.

Neki ljudi su tokom života mnogo puta dovođeni—unutra, a neki jednom ili nijednom. Neki članovi Lekarske Lože pristajali su da budu dveši kad god je to od njih zatraženo, drugi samo u slučajevima koje su smatrali ozbiljnim; prvi su bili omiljeni zato što su se odazivali ljudskoj potrebi za saosećanjem, ali su drugi ipak bili najcenjeniji. Svi lekari koji su obavljali dovođenje—unutra bili su i sami ponekad goddvei, naime bili su dovođeni—unutra, iz razloga terapije ili vežbe.

*Katran—korov

UMIRANJE

Smrtno bolesni ljudi, među njima uglavnom stradalnici od sevaija, vedeta, ili raka, dolazili su da stanuju u Lekarskoj Loži, u jednom postupku udomljavanja koji se zvao hvagedvean, neprekidno dovođenje—unutra. Po pravilu, ublažavanje patnje smatrano je važnijim od produžavanja života. Ako bi pacijent zatražio smrt i ako bi se porodica i bliski prijatelji složili, Lekarska Loža je o tome raspravljala. Ako bi se došlo do zaključka da je smrt prikladno rešenje, četvoro lekara je preuzimalo obavezu da joj prisustvuje; eutanazija je obavljana kao svetkovina, obredno, kao i nasilni pobačaj i ubijanje novorođenčeta sa čudovišnim nedostacima. Sredstvo za eutanaziju bio je otrov, koji je davan oralno ili injekcijom; abortus je obavljan kiretažom, pre i posle koje su korišćene lekovite trave; rođena čudovišta, ako ne bi od svojih slabosti odmah umrla, ostavljana su da umru od gladi, naime dobijala su negu, ali ne i hranu, sve do smrti.

Odgovarajući na moja pitanja o čudovišnoj novorođenčadi, Alder mi je dao sledeću pismenu izjavu: "Ubijamo, ili puštamo da umru, odmah posle rođenja, one pripadnike naroda 'ljudskog ili životinjskog' koji su se rodili sa dve glave, ili sa dva

srasla tela, bebe rođene kao dusevai 'odmakli stadijum sevajja: slepa i gluva deca, ujedno i sklona mišićnom grču koji onemogućava sisanje' i one koji su rođeni sa veoma groznim izobličenjima ili bez mozga, bez kože, ili bez nekog drugog organa potrebnog za život. Takvima, koji se rađaju kao samrtnici, dopuštamo da umru. Ljudskim bićima koja su rođena, a ne mogu da žive, obezbeđujemo smrt praćenu negom, pevamo pesme Ožaljenja na zapad sa njima, a majke im daju imena da bi i ona mogla biti ožaljena na Ožaliteljskim vatrama ravnodnevce. Pripadnici životinjskih naroda koji se rode nesposobni za život ubijaju se na prikladan način, daju im se prikladne reči, a smrt se spali."

PORAĐANJE

Izgleda da je ovo bila jedina oblast za koju su se lekari specijalizovali na osnovu svog pola. U radu sa životinjama bilo je gotovo isto toliko muškaraca koliko i žena stručnih da pomognu kod nekog teškog porađanja krave ili ovce, ali prilikom ljudskog porađanja retko se dešavalo da poslom upravlja muškarac; štaviše, neke lekarke, zvane itatenšo ili 'one koje šalju', specijalizovale su se gotovo isključivo za babički posao i za staranje o trudnicama i dojiljama. Složene i divne svetkovine trudnoće i rađanja obavljane su pod upravom žena iz Lože Krvi koje su bile ujedno i lekarke, ili su sa lekarkama saradivale. Poslovi pretporođajne nege i nastave bili su temeljito obavljani; većinom su bili ugrađeni u obrede i svetkovine. U vreme porađanja, higijena je bila izuzetno stroga. Ako domaćinstvo majke ne bi obezbedilo zasebnu sobu za taj porodaj i ako ta soba ne bi bila spremljena kako treba i čista – a to je značilo, između ostalog, da svaka daska mora biti oribana i ošmirglana i sveže obojena, da celokupno rublje mora biti iskuvano i da u svakom drugom pogledu moraju biti zadovoljena najstroža merila – Loža je mogla naložiti da se porodaj obavi u zgradi same Lože. Majka je ostajala sa bebom još devet dana u toj čistoj, tihoj, slabo osvetljenoj sobi; pravila su zahtevala to razdoblje odmora. Prijatelji i članovi porodice mogli su dolaziti u posetu i pevati, ali ne veliki broj njih odjednom. Otac je bio nadležan da posetiocima poželi dobrodošlicu, da odluči koga će pustiti u sobu, a koga neće i da im kaže kad treba izići; neki drugi muškarac iz očeve Kuće mogao je to raditi umesto oca, ako je otac bio odsutan, razveden, ili ako mu iz nekog drugog razloga nije mogla biti poverena odgovornost za to dete. Očekivalo se da on, ili njegov zamenik, pomaže novoj majci u njenim poslovima i da pazi da ona ne preteruje sa radom dok još doji dete, mada je u stvarnosti domaćinstvo obično štitilo, ili preterano štitilo, mladu majku, do te mere da je ona uskoro morala odlučno zahtevati da joj se vrati njena sloboda da odlazi, dolazi i radi kad joj je i šta ju je volja. Trnica je upravo prolazila obuku za itatenšo u Lekarskoj Loži Sinšana; rekla je da su teški trudovi i teška porađanja retkost, ali da se mnogo trudnoća neizbežno završi pobačajem ili mrtvorodenjem ili rođenjem teško defektne bebe i to, očigledno, zbog genetskih oštećenja. Tako isto bilo je i kod krupnih životinja; sitnije životinje su u ovom pogledu manje stradale, zato što su u svom bržem smenjivanju pokolenja već odbacile najgora oštećenja izazvana starim zagađenjima životne sredine i drugim traumama koje su udarile u genetsku osnovu svake žive vrste.

ZARAZNE BOLESTI

Ova lista oboljenja je neprecizna, nepotpuna i verovatno na mnogim mestima pogrešna. Mnoga oboljenja o kojima mi je Alder govorio nisam uspela da prepoznam; nikad nismo bili savršeno sigurni da govorimo o istoj bolesti. U međuvremenu su se nadogadale mutacije bakterija i virusa, zbog čega se, nesumnjivo, promenila i priroda mnogih zaraznih bolesti; ali glavni problem bio je rečnik. Keška teorija medicine i keški metodi postavljanja dijagnoze razlikovali su se, iz temelja, od naših. Na primer:

Iako su imali jasnu svest o ulozi bakterija i virusa 'mada viruse nikako nisu mogli videti svojim mikroskopima' u događanju zaraznih bolesti, Keši nisu smatrali da je zarazna bolest uopšte, ili ma koja pojedinačna zarazna bolest, entitet po sebi. Bolest nije bila nešto što se dogodi osobi, nego nešto što ta osoba čini. Ako bih morala na keški jezik prevoditi našu reč zdravlje, najpribližniji prevod koji bih mogla naći glasio bi 'oja' – lakoća ili elegancija, odnosno 'gestanai' – dobro življenje, postizanje dobrog života, kombinacijom urođene nadarenosti, veštine i taličnosti. Za prevodenje naših reči bolest ili oboljenje morala bih upotrebiti keške privativne 'odrečne, koje ukazuju da nećeg nema' oblike 'poya' – nelakost, nelakoća 'što nije daleko od prvobitnog značenja engleske reči za zaraznu bolest, disease, dis-ease' ili teškoća ili tegoba; i 'gepestanai', bolesno življenje, postizanje loših ishoda, nemanje veštine, nemanje srećne ruke, to jest taličnosti. Iz ovih keških reči proističe da bolesna osoba nije patient 'onaj koji trpi, koji strpljivo podnosi, pacijent' nego je agent, činilac, izvršilac; ne događa se samo spoljašnja invazija na telo te osobe, nego ta osoba sama čini bolovanje/biva bolest. Možda će čudno zazvučati, ali ja mislim da takav pogled na bolest vodi ka manjem osećanju krivice nego naša slika tela koje je isključivo žrtva zlonamernih spoljašnjih sila. U keškoj slici podrazumevalo se saznanje da ne činimo uvek ono što bismo voleli, ili se nadali, ili što bi trebalo da činimo i da življenje nije uvek lako. Postupci Lekarske Lože nisu bili služenje nekakvom idealu da čovek stekne savršeno zdravlje i većitu mladost i da bolesti budu sasvim iskorenjene; keški lekari su samo nastojali da život ne bude teži nego što mora biti.

Postojale su u Lekarskoj Loži svetkovine za imunizaciju ili vakcinaciju novorođenčadi stare 9, 54 i 81 dan; dece stare 2, 4, 5 i 9 godina; i odraslih po potrebi ili na lični zahtev. Zarazne bolesti koje su keški doktori mogli sprečiti vakcinacijom ili imunizacijom pomenute su u sledećem spisku:

Tetanus, besnilo, malarija, crna 'bubonska' kuga; verujem da sam te četiri bolesti prepoznala pouzdano. Postojale su vakcine za sve četiri i davane su bebama i deci, a i odraslima u slučaju potrebe. Malarija je opako napadala u velikim močvarama na ušćima reke Na; vakcina je bila delotvorna, ali ipak ne tako potpuno da bi Keši rado putovali u te krajeve. Doduše, Keši nisu rado putovali nigde. Veverice one vrste koja živi na zemlji, a ne na drveću i sad su prenosile crnu kugu; zato nisu nikad lovljene niti rukama doticane, ali nije bilo poznato da se ijedan slučaj crne kuge dogodio Dolincima ili ljudima okolnih zemalja u vremenima kojih se iko živ sećao.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Moja raspitivanja o simptomima velikih boginja i tuberkuloze završila su se tako što Alder nije mogao da prepozna koje su to, zapravo, bolesti. Činilo se da govorimo o istoj stvari kad sam pomenula bolesti i bolesna stanja u čijem nastajanju posreduje virus herpesa: male boginje, labijalni herpes, genitalni herpes, pojasni herpes. Alder je za sve njih znao i smatrao je da čine jednu povezanu skupinu, sa zajedničkim imenom hemhem. Male boginje bile su opasne i za decu i za odrasle, a vakcinacija obavezna i delotvorna.

Za venerične bolesti – po svemu sudeći, varijante sifilisa i gonoreje – važila su dva naziva: jebirane i muka vandolinska; ovaj drugi naziv pošteno je odražavao činjenicu da nijedna venerična bolest nije bila ukorenjena u populaciji Doline. Razlog više da se ne putuje. Alder je znao nekoliko postupaka za lečenje, ali nijedan postupak sprečavanja osim higijene.

Ostale bolesti koje ću pomenuti prepoznali smo nepouzdanost:

Bebe su dobijale vakcinu protiv nečeg što je ličilo na difteriju i protiv nekog osipa po koži koji svakako nije predstavljao male boginje, ali je mogao biti neki oblik šarlaha.

Ono što je Alder nazivao 'mokrim plućima' svakako je bio neki oblik zapaljenja pluća. Delotvorni keški lek bio je penicilin ili neki gljivični derivat penicilina. Nisam ni pokušala da shvatim silno zamršenu farmakopeju zasnovanu uglavnom na lekovitim travama.

Prilično često su se javljali slučajevi zaraznog hepatitisa 'zapaljenja jetre' i zarazne žutice; Alder je rekao da poremećaji jetre spadaju među najteže lečive obične bolesti. Glavna taktika protiv njih bila je higijena.

Strastveno pažljivi u upotrebi vode i očuvanju svojih potoka i bunara, Keši su znali i za tifus, ali samo iz knjiga i iz opisa koje su dobijali sa Berze.

Razne vrste raka kože bile su itekako česte; druge vrste tumora svakako su se pojavljivale, ali meni se činilo da su bile manje česte nego kod nas, mada je moguće da sam u ovome, zbog različitih shvatanja i pristupa, sasvim zalutala. Srčane bolesti, koje su lečene lekovima i svetkovinom gedveana, smatrane su staračkom nevoljom, osim u slučajevima kad su bile posledica urođenog srčanog defekta.

Dve bolesti koje su opterećivale kešku i okolnu populaciju, a koje ne opterećuju nas, bile su sevai i vedet: urođeni, neizlečivi, progresivni poremećaji nervnog sistema. 'Od ove dve bolesti stradali su ne samo ljudi, nego i sve velike domaće životinje, a za losove se govorilo da su odavno izumrli u celom slivu Unutrašnjeg mora zato što su 'bili vedet'. Koliko sam ja mogla ustanoviti, obe te bolesti izražavale su genetsko 'hromozomsko' oštećenje koje su izazivali dugotrajni otrovi i zaostaci otrova i radioaktivnog otpada iz vojnoindustrijske ere, koji su bili široko prisutni u zemljištu i vodi i koji su nekontrolisano oticali iz pojedinih visokozagađenih zona. Vedet je donosio poremećaje ličnosti i demenciju; sevai je obično vodio do slepila i gubitka drugih čula i do degenerativnih promena u pogledu kontrole mišićnih pokreta. Obe te bolesti bile su

bolne, osakaćujuće, neizlečive i sa kobnim ishodom. Oštrina njihovog naleta i trajanje toka bolesti u velikoj meri su zavisili od onog što je Alder nazivao 'temeljitošću' tog stanja: veoma velika oštećenja gena mogla su dovesti do smrti čak i u materici, a vrlo mala oštećenja mogla su se ispoljiti tek u starosti. A starost je, u Dolini, nastupala oko šezdesete godine. Prosečni 'ili 'očekivani" životni vek Dolinca, izračunat po našem sistemu, bio je kratak, ne više od trideset ili četrdeset godina – zato što je tako mnogo dece rađano sa sevaijem ili sa drugim teškim genetskim nepravilnostima, što je izazivalo visoku smrtnost u ranom detinjstvu. Međutim, Keš koji se rodi oja i živi gestanai zalazio je, najčešće, u duboke sedamdesete godine, a starost je prihvatana sa lakoćom i življena, veoma često, sa mnogo veštine i lepote.

OGLED O POSTUPCIMA

Iz nastavne biblioteke crvenotuglanskih hejima Sinšana.

Najspoljašnije: slabo svetlo, grubost, hladnoća, slabi postupci, to donosi mrtva tela, takozvane trunide. Postupci lova i rata traže strpljenje, budnost, pažljivost prema pojedinostima, poslušnost, kontrolu, takmačko preduzetništvo, iskustvo, tupu maštu, hladan razum. Klanje životinja i ubijanje biljaka radi hrane jesu postupci koji traže strpljenje, budnost, obraćanje pažnje na pojedinosti, prisustvo duha i veliku pažljivost. Opasnost po ubijача velika je. Ako se izgubi slika darova onog drugog, izgubi se i ubijačev um, ako se izgubi slika bola, ubijač je izgubljen. Slika bola onog drugog bića jeste središte ljudskosti. Kad zbog nemara ili hira počne ubijanje na surov način, to je izvan najspoljašnjijeg i ne može se nikada više ni na koji način vratiti unutra.

U najspoljašnjijem, postupci zgrtanja blaga samo za sebe i zelenašenja ne mogu se razumom savladati, nezasiti su, treba ih sa zloćudnim tumorima porediti.

Prilazeći bliže ka unutra, slabo svetlo, grubost, hladnoća, jaki postupci, to je ono kad se mrtvo telo priprema. Deljanje i oblikovanje drveta i pripremanje svih biljaka i njihovog korenja i semenja za hranu, rasecanje na komade, dimljenje, sušenje, konzervisanje i kuvanje mesa životinja, ptica ili riba, sahranjivanje mrtvih gradskih životinja, sahranjivanje i pogrebne svetkovine za ljudska bića, to su postupci o kojima dolikuje i treba svi da znaju ponešto, jer se obavljati moraju, ali na načine umne i prikladne.

Još bliže ka unutra dolazeći, grubi su, blistavi i jaki oni postupci koji uglavnom znače razmenjivanje jedne stvari za drugu stvar. Trampa i razmena omogućuju da se sila premešta sa jednog mesta na drugo; te dve radnje mnogo liče na život. Umeće Mlinara u korišćenju snaga sunca, vetra, vode, elektriciteta i u kombinovanju stvari da bi se dobile druge stvari, sve su to postupci razmenjivanja. Oni zahtevaju da se budno pazi, da um bude bistar, mašta blistava, da čovek bude skroman, da pazi na pojedinosti i na ono što proihodi, da pokaže snagu i hrabrost.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Još bliže ka unutra dolazeći, pravo unutra ulazeći, postupci začeca, trudnoće, porađanja, gajenja i podizanja živog bića jesu oni koji život donose.

Najunutrašnjije: topli, jaki, fini, blistavi postupci, to je ono što dovodi i do pojave živih bića i do raznovrsnosti, složenosti, moći i lepote stvari. Blistava mašta, jasan um, toplina, spremnost, velikodušnost, gracioznost i lakoća, to je ono što se traži u postupcima vrtlarstva, rada na farmi, deljenja hrane, negovanja životinja, lečenja, nege, isceljenja i tešenja, u umećima da se stvore čistoća i red na mestima gde ljudi žive i rade, u svim plesovima i divnim vežbanjima, u umećima da se naprave lepe i korisne stvari i u svim veštinama i postupcima muzike, govora, pisanja i čitanja glasno ili u sebi.

IGRANJE

Igračke za odrasle i za decu bile su deljane od drveta, ili živene, a imale su oblik životinja, lutaka, majušnih korisnih upotrebnih predmeta i komada nameštaja, ili su to bili uglasti, uobličeni, izglaçani otpadni komadi drveta iz strugare, ili lopte od gume dobijene od mlečne trave, ili ovčije bešike, ili punjeni predmeti od zašivene štavljene kože. Sve ostalo čime su se igrala, deca su pravila sama, ili su pozajmljivala iz kuće ili radionice. Većina dečjih igara sastojala se u tome da se odglumi neka priča i da se oponašaju rad i druge delatnosti odraslih, uključujući pevanje u zanosu, lečenje, umiranje, rađanje, porodične svađe i sve melodramske vidove keškog života. Neke dečje igre imale su i svoja pravila; među takvima su:

Mnoge igre sa pevanjem i plesanjem. Neke od njih bile su prilično složene i lepe za gledanje. Jednu su zvali mudup 'zec iz polja', a podsećala je na naše skakutanje zvano 'školice', jer su plesači išli jedan za drugim duž unapred nacrtane putanje, odnosno prolazili kroz nacrtani lavirint, a uz put na izvesnim tačkama bacali ili podizali zrna ili orahove ljuske.

Nabacivanje prstena. Za ovo je korišćen obruč izdeljan od lakog drveta, a igrači su ga bacali uvek preko potoka. Igrači su uvek bili u parovima ili grupama. Pesme 'nabacaljke' pevane su sve dok neko ne bi promašio pobodeni štap; onda se pevanje počinjalo iz početka, a 'pobeda' se sastojala u tome da se stigne do kraja pesme.

'Backe', bacanje noža tako da se zabode u zemlju. Ovo su deca radila vrlo vešto. Nož je detetu često bio najdraži posed, "pravi od telinskog čelika!"

Igra hiš, slična badmingtonu. Kao lopta služila je gumena 'ptica' sa perjem 'reč hiš znači lasta' koju su udarali reketima dugačke drške, a male glave, po kojoj su bile razapete ukrštene strune od creva. Igralo se učetvoro, po dvoje sa svake strane jednog zategnutog kanapa ili trake. Cilj igre bio je da 'lasta' ostaje neprestano u vazduhu i to u pravilnom i brzom dodavanju. Hiš je bio jedna od igara Leta; omladinci i odrasli često su išli iz grada u grad da učestvuju u egzibicionim takmičenjima. Odrasle žene i stariji muškarci retko su igrali hiš, ali su često koristili tu 'lopticu i taj reket da igraju bez pravila; u suvoj sezoni na zborištu je obično bio nameštan jedan, ili dva terena za hiš.

Potkovice su nabacivali na uspravan štap tačno kao mi.

Kuglanje, sa teškom drvenom loptom koja je kotrljana po glatkoj zemljanoj stazi u pravcu pet kamenova raspoređenih u obliku latiničnog slova 'V'. Izračunavanje

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

broja postignutih poena bilo je složeno, zahtevalo je duge, ozbiljne rasprave. Stari ljudi su nabacivali potkovice i kuglali se češće nego većina dece.

Streličarstvo 'gađanje pomoću luka i strele', izbacivanje kratke strelice i bacanje udarnog štapa. To su, naravno, elementi lova, ali su korišćeni i kao igre, ili su egzibiciono izvođeni na igrama Leta. Gotovo svako dete imalo je po jedan, za njega napravljen, mali luk, za koji je umelo da pravi strele. Deca su odlazila i u stvarni lov na male životinje; to ne možemo nazvati igrom, iako znamo da je obavljano po strogim pravilima, jer hrana, dobavljena na taj način, nije bila od bitnog značaja za opstanak.

Žmurke 'skrivalice'. Ovo se mnogo igralo tokom leta, kao i jedna igra slična našoj takozvanoj 'Šutni kofu'. Ali da bi se zarobljenici oslobodili, nije trebalo šutnuti kofu, nego baciti jedan dugački bambusov štap; na mestu njegovog pada bila je nova baza.

'Sardine', igra obrnuta od skrivalica. Nju su mnogo volela mala deca u zatvorenim prostorima tokom kišne sezone.

Hokej na travi, koji se igrao na nekoj travnatoj ledini ili u ambaru, sa kožnom loptom i drvenim štapovima. Igrala su četiri tima istovremeno, sa po dva do pet igrača u svakom timu; cilj je bio da lopta prođe, određenim redosledom, kroz sva četiri gola.

Jedna vrsta fudbala igrala se po pravilima 'koliko sam ja mogla videti' gotovo istim kao u hokeju na travi, osim što se lopta nije udarala štapom nego isključivo šutirala.

Vetulu, igra slična polou. Bila je istog tipa kao i gornje dve, ali nisu postojali timovi nego su svaki konj i jahač bili tim za sebe. U svim igrama ove vrste pobeđivao je onaj tim ili takmičar koji prvi upotpuni jedan ceo obrazac prolaženja lopte kroz golove, ali igra se, ipak, nije smatrala završenom dok svi ne ispune taj obrazac. Ovo su bile veoma aktivne i rizične igre, ali ako bi se između igrača javilo agresivno ponašanje, to bi odmah značilo neizostavni i neopozivi prekid utakmice. Izvrsnost se sastojala u brzini, veštini i timskom ostvarivanju željenog obrasca; utakmica je bila metafora za društvo, a ne za rat. Ova premoć saradnje u odnosu na takmaštvo važila je u svim igrama osim u kockarskim.

Igre kockicom 'za bacanje'. Često su ih igrala starija deca, omladinci, a i mnogi odrasli. Postojale su dve vrste kockica, obe sa šest strana: u igri apap 'nula-nula' upotrebljavane su dve jednake kockice koje su na pet svojih strana imale tačke 'od jedne do pet tačaka' dok je šesta strana bila prazna; u igri hvots upotrebljavane su četiri jednake kockice, čije su strane bile markirane simbolima 'list, kost, oko, riba, ašov, usta' i te četiri su bacane u nadi da se postigne jedna od mnogih dobitnih kombinacija, što je ličilo na malo složeniju varijantu naše slot-mašine čija tri točka, kad se zaustave, mogu pokazati isto voće. Druge igre sa kockicama, između ostalih i neke sa osmostranim 'dugačkim kockicama', bile su pozajmljene od susednih naroda. Kao ulozi služili su uglavnom drveni žetoni, ili obluci; društvena zajednica nije sa odobravanjem gledala kockanje u predmete od stvarne materijalne vrednosti, ali je ono ipak bilo česta pojava. Odrasli su se ponekad upuštali u duge kockarske sedeljke – naročito u letnjim kućama, gde u blizini nije bilo nikog ko bi izrazio neodobravanje. Ljudi zapravo nisu posedovali

toliko lične imovine da bi se iko mogao upropastiti kockanjem, ali ugled se mogao gubiti. Koliko je meni poznato, kockarski ulozi osvajani su isključivo bacanjem kockica; Keši su smatrali da su sve druge igre stvar veštine, a ne srećne slučajnosti, te da zato nisu prikladne za stavljanje kladilačkih uloga.

Dizanje slamke. Bila je ovo kod dece najomiljenija od sedećih igara. Upotrebljavan je komplet fino izglaćanih drvenih štapića 'a u poljima pravih slamki' nabacan kako bilo na gomilu. Zadatak igrača bio je da dignu i uklone jednu po jednu slamku, ali ko pomakne ijednu osim one koju je, u tom krugu uzimanja, prvu dodirnuo, gubio je 'potez', to jest tu rundu. Komplet nešto težih štapića, od maslinovog drveta, korišćen je za čitavu jednu grupu igara, kao što su 'nagni-baci', 'na-ruku-hvataj', 'kuću-gradi' i druge. Pojedina deca su izvodila čudesno vešte trikove tim štapićima.

Pravljenje reči, ili rečenice. Slovima ispisane drvene pločice približno velike kao naše pločice za domine, neke od njih divno izrađene i ukrašene, služile su za niz ovakvih igara, kojima je, kao kod naše igre anagrama 'ispreturanih slova na osnovu kojih pogađamo šta je pisalo' cilj bio da se naprave pojedine reči ili, u težim varijantama, cele rečenice. Ovakve igre mogle su trajati satima, pa i danima. Cilj igre mogao je biti i taj da se napiše nova pesma, ili da igrači jedni druge nadmašuju u ironičnim i uvredljivim komentarima – 'nadzezavanju' ili 'poklapanju'. A takva takmičenja, bez ikakvih predmeta za igru, govorena kao niz slobodnih usmenih improvizacija, bila su i deo Plesa Vina. Tipično je za Keše bilo to da neposredno takmaštvo i agresivnost kanališu u verbalne oblike, koji su im bili prihvatljivi pod uslovom da ostanu pod kontrolom i koji su smatrani divljenja dostojnim ako su bili duhoviti.

Priče za nastavljjanje. Postojale su i druge čisto usmene igre, a u ovima su učesnici bili raspoređeni u krug i svako je morao da kaže 'šta se desilo dalje', 'šta je onda bilo', završavajući nekim dramatičnim i napetim trenutkom, od koga je sledeća osoba morala nekako nastaviti priču. Čini se da zagonetanje, to jest postavljanje samo po jednog zagonetnog pitanja, u Dolini uopšte nije postojalo.

Nisam primetila nijednu igru koja bi ličila na šah ili na ma koju drugu našu igru na tabli sa kvadratićima, niti ikakvu verziju igre go. Keši nisu imali ni karte za igranje. Keške igre na tabli bile su tipa engleske igre 'zmije i merdevine' ili 'parčizi', veoma jednostavne; igrala su ih mala deca, ili deca i odrasli sa malom decom. U Tahas Tuhasu deca su išla u hejime Crvene Tugle da igraju 'odlaženje do devet gradova na težak način', igru sa kotrljanjem kockica, u kojoj putnika, na putovanju po ogromnoj, prastaraj, divno ilustrovanoj tabli, čekaju zmije zvečarke, divlji psi, besni mlinari, vatrene lopte, odnosno meteori, gromovi, natprirodne prizemne veverice i druge opasnosti i unazađujuće stvari, a na kraju on može stići u Vakvahu na Planini.

NEKE GENERATIVNE METAFORE

Izložila ih priređivačica čisto kao vežbu iz kulturnog relativizma, ili kao napad prolećnog čišćenja kuće.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Metafora: RAT.

Generiše: BORBU.

Vasiona kao rat: Likovanje bića nad ništavilom. Bojno polje.

Društvo kao rat: Podvrgavanje slaboga jakome.

Osoba kao ratnik: Hrabrost; junak.

Medicina kao pobjeda nad smrću.

Um kao ratnik: Osvajač.

Jezik kao kontrola.

Odnos ljudskih bića prema drugim bićima u ratu: Neprijateljstvo.

Slike Rata: Pobjeda, poraz, plen, ruševine, vojska.

Metafora: GOSPODAR.

Generiše: SILU, VLAST, MOĆ.

Vasiona kao kraljevina: Hijerarhija od jednog kralja nadole. Red iz haosa.

Osoba kao gospodar/podanik: Klasa, kasta, položaj, odgovornost.

Medicina kao vlast.

Um kao gospodar/podanik: Zakon. Sudenje.

Jezik kao vlast.

Odnos ljudskih bića prema drugim bićima u kraljevini: Nadmoć.

Slike kraljevine: Piramida, grad, sunce.

Metafora: ŽIVOTINJA.

Generiše: ŽIVOT.

Vasiona kao životinja: Organska, nedeljiva celina.

Društvo kao životinja: Pleme, klan, porodica.

Osoba kao životinja: Rodbinska veza.

Medicina kao odmor.

Um kao životinja: Otkriće.

Jezik kao odnos.

Odnos ljudskih bića prema drugim bićima kao životinjama: Jedenje, međuzavisnost.

Slike životinje: Rađanje, parenje, umiranje, godišnja doba, stablo drveta, raznovrsne biljke i zveri.

Metafora: MAŠINA.

Generiše: RAD

Vasiona kao mašina: Časovnik i časovničar. Funkcionisanje i odmotavanje do kraja.

Društvo kao mašina: Delovi, funkcije, zupci na zupčanicima; međuodnosi; proizvodnja.

Osoba kao mašina: Upotreba. Svrha kojoj služi.

Medicina kao popravljanje.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Um kao mašina: Informacije.
Jezik kao komunikacija.
Odnos ljudskih bića prema drugim bićima kao mašinama: Izrabljivanje.
Slike mašine: Napredak, nezadrživo nadiranje, kvar ili slom, točak.

Metafora: PLES.
Generiše: MUZIKU.
Vasiona kao ples: Harmonija. Stvaranje/uništavanje.
Društvo kao ples: Učešće.
Osoba kao plesač: Saradnja.
Medicina kao umetnost.
Um kao plesanje: Ritam, mera.
Jezik kao veza.
Odnos između ljudskih bića i drugih bića kao ples: Vodoravni spojevi.
Slike plesa: Koraci, pokreti rukama, nadovezivanje, sklad, zavojnica.

Metafora: KUĆA.
Generiše: POSTOJANOST.
Vasiona kao kuća: Sobe u jednoj velikoj zgradi.
Društvo kao domaćinstvo: Podeljenost u jedinstvu; uključivanje/isključivanje.
Osoba kao domaćin/domaćica: Jastvo.
Medicina kao zaštita.
Um kao domaćin/domaćica: Pripadanje.
Jezik kao odomaćenje samoga sebe.
Odnos ljudskih bića prema drugim bićima u kući: Unutra/spolja.
Slike Kuće: Vrata, prozori, ognjište, dom, grad.

Metafora: PUT
Generiše: PROMENU.
Vasiona kao put: Tajna; ravnoteža u kretanju.
Društvo kao put: Oponašanje neljudskog; nečinjenje.
Osoba kao putnik: Oprez.
Medicina kao održavanje u ravnoteži.
Um kao putnik: Spontanost. Pouzdanost.
Jezik kao neodgovarajući.
Odnos ljudskih bića prema drugim bićima na putu: Jedinstvo. Slike na putu:
Ravnoteža, preokret, putovanje, povratak.

TRI PESME BAŠ PANDORINE, NAPISANE IZ DOLINE USTRANU,
GRADU ČOVEKA

KULA VISOKA

Uzvišena Kula od kamenih blokova Volje
na div–steni Zakona: večno je, večno,
to stanovanje. U palati Jednog
natrpane gomile ljudi žive.
A divljake izbaciše da crknu k'o zverad.

Pa neka vam, rekosmo, kad vi znate bolje,
i otidosmo iz tog Vilajeta
u polje, travno i ravno, da zidamo bedno.
Od zemlje, drveta i vode, kućice krive,
oko nas trčkaju koze i perad,
naša je užina od kriške sira i jednog jajeta.
Živimo kao i druge žive duše, kao životinje i bilje,
jedemo ih i hvale im pevamo i sa njima mremo;
Radimo sve kao oni, samo umno i kao reka
preko peska i kamenja i stena tečemo.
Krećemo se nisko kao voda, nisko kao senke.
Kulu Duha smo, negde iza sebe, izgubili iz vida,
zaboravili smo kako se to visoko i tvrdo zida.
Niz reku, sa vodom! Postojimo tečno, tečno.

NJUTN OVDE NIJE SPAVAO

Baš me briga da l' sam moguća.
A koji su pa mostovi između nas?
Vetar, duga, maglica,
nebeski mirni dah.
Moramo naučiti da hodamo po duginom spektru.
'Čak i Matori Ljubomorko
pominjao je to kao zavet.'
Moramo naučiti da šetamo po vazduhu.
Ono što nas povezuje,
'dušo, sestro moja lepa',
jeste ova provalija između nas.
Moramo naučiti da gazimo po ničemu.
Ono što nas razvezuje,
'telo, moj dobri brate',
jeste naše srodstvo u istoj kući.
Moramo naučiti, moj je savet,
da poklonimo svoje poverenje
osloncu samo od vazduha.

NE BITI JEDNOUMAN

Ništa Bog, ništa Kralj,
nijedan Jedan–vredan.
Ništa što ne može još neko.
Ništa dupl, tripl, ništa multi,
nema repli, identit jok, jednak–umnož: a–a!
Dakle, nema grada.
U, što mi žao.
Ovde nema u koje 'od' da baciš
ni u koje 's' da mećeš,
nemamo 'đ' za ubre ni 'ot' za pad.
Naša je karta bez vašeg škarta.
Nego:
tako, neki narod,
ne baš mnogobrojan,
blag, pazi gde gazi,
prirodi drag, na prirodnoj stazi,
peva heja, heja,
i svojim putem pored vode smireno odlazi.

ŽIVLJENJE NA OBALI, ENERGIJA I PLESANJE

ŽIVLJENJE NA OBALI

Ovo je bio keški naziv za razdoblje seksualnog uzdržavanja koje je zahtevano od svih omladinaca. Dugo sam smatrala da je ovaj običaj anomalija, da je neosoben za dolinsku kulturu kao celinu, odnosno da se u nju ne uklapa. Taj narod koji je nastojao da ostvari realistični i nezahtevni stav prema seksualnosti i da izbegava sve preteranosti i u zadovoljavanju i u uzdržavanju, narod čiji je stil u kontroli i samokontroli bio zanovan na opuštenosti, a ne na krutosti, narod koji je želeo elegantno, lepo, graciozno ponašanje, a ne vladavinu, narod kome su deca bila središte sveta – zašto se obrušio na omladinu jednim takvim krajnjim zahtevom, tako kruto sprovedenim?

Jedno vreme objašnjavala sam ovo 'na–obali–življenje' i tim objašnjenjem zadovoljna' govoreći sebi da je to u nekoj vezi sa keškom predrasudom protiv ranog roditeljstva, koja je bila veoma jaka, jaka baš kao i njihova predrasuda protiv rađanja/imanja 'kao majka i kao otac' više od dvoje dece i da su te tri stvari sve u vezi; ta moja objašnjenja bila su, zaista, racionalna. Velike porodice počinju sa mladim roditeljima. Ali ma kakvi da su bili elementi razuma u korenu tog njihovog 'na–obali', Keši su tom pitanju pristupili sa strašću: smatrali su da je rano roditeljstvo nemudro, nezdravo i ponižavajuće. Rečeno mi je da se trudnoća devojke ispod osamnaest ili sedamnaest godina preseca abortusom, uvek i bez izuzetka, i da je pri tome sva sramota na strani devojke, što je bila trudna, a ne na strani onih koji naređuju nasilni pobačaj. Momak u mladi od devetnaest godina koji bi postao otac bio bi pritisnut takvim prezirom ostalih građana da bi se to lako moglo završiti njegovim izgnanstvom ili samoubistvom.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Pa ipak, zašto celibat? Genetska šteta nastala zbog davnih katastrofa bila je tolika da su Keši imali, u poređenju sa nama, mali broj uspešnih začeca i vrlo mali broj uspešno završenih trudnoća 'sa živorođenom i zdravom decom'; a sredstva protiv zaleća 'kondomi, dijafragme, sunderi od mlečnotravne gume i od drugih materijala i herbalni, odnosno travni spermicidi koje je pripremala Lekarska Loža' bili su delotvorni, odobreni i lako su se nabavljali. Dečaci i devojčice već su sa deset godina znali sve o upotrebi sredstava protiv začeca – čak su i petljali sa njima, gotovo svi, jer su dečje seksualne igre smatrane potpuno normalnim, odobravane su, pa i nagrađivane i podsticane. Međutim, negde oko desete godine deca su sama počinjala da odustaju od seksualnih igara, zato što su želela da nadrastu to razdoblje, da oponašaju celibatne omladince. Ali otkud ta zabrana baš u trenutku kad seksualna želja počinje da se ispoljava i da jača, otkud i zašto, na početku potencije, taj nepotrebn i potpuni preokret?

Tek kad sam sagledala 'na-obali-življenje' kao reverziju, počela sam da uviđam njegovu punu uklopljenost u kulturu Doline.

Za objašnjenje ove pojave prvo se moraju objasniti dve-tri ključne reči; o njima je već bilo govora u odeljku o Serpentinskom kodeksu.

HEJJA

Prvi element ove reči, hej- ili heja, neprevodivi je iskaz hvale/pozdrava/svetosti/bivanja na sveti način.

Drugi element jeste reč ija. Ona znači šarku 'kao na vratima': tvrdi predmet sastavljen od dva međusobno uzgobljena dela 'ili komad štavljene kože' koji spaja ploču vrata sa otvorom koji ta ploča treba da otvara i zatvara. Oko ove slike rojile su se konotacije i metafore. Ija je sredina zavojnice, izvorište obrtnog kretanja 'ali ne u zatvorenim, kružnim putanjama, nego u otvorenim, 'žiro' putanjama'; prema tome, ija je izvorište promene, ali i spojnica. Ija je večiti početak, ija je proces uzdizanja i nastavljanja snage. Keška reč za energiju je ije.

Energija se ispoljava u tri glavna oblika: kosmičkom, društvenom i ličnom.

Za kosmos, Vaseljenu, Keši su imali prilično uzgrednu reč rruvej, 'sve ovo'. Postojala je i formalnija, filozofskija reč em, koja je značila prostiranje-i-trajanje, ili prostor-vreme. Energija u značenju koje fizičari pridaju toj reči, dakle temeljna sila koja se može pretvarati u materiju, a materija u nju, bila je emije.

Reč ostou-ud opisivala je postupak tkanja, ili tkaninu, ali i dovođenje u vezu, uspostavljanje odnosa, pa je zato korišćena i da označi društvenu zajednicu, zajedništvo življenja, utkanost međuzavisnih postojanja. Energija jednog odnosa, i u politici i u ekologiji, bila je ostou-udije.

Najzad, energija jedne ličnosti, snaga jastva jedne jedinke, bila je šeije.

Međuigru ta tri oblika energije u čitavom kosmosu Keši su nazivali plesom.

Poslednja od pomenutih, jastvena energija ili energija ličnosti, razgranavala se u drugi skup pojmova, koje ću opisati vrlo sumarno:

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Smatralo se da lična energija ima pet glavnih sastojaka, koji su u vezi sa seksom, umom, kretanjem, radom i igrom, ali da svaki od tih pet delova ima po dva vida, jedan koji odlazi izvan i drugi koji se vraća unutra.

1. Lamaje, seksualna energija. Lamavoije, energija koja odlazi u seks 'frojdovski libido?'

2. Jaije, ekstrovertna misao. Jaivoje, introvertna misao.

3. Daoje, prava kinetička energija. Ševdaoje, energija koja se izražava u atletici, putovanju, svim telesnim veštinama, u svemu napornom, u raznim delatnostima. Ševdaojoje, lično kretanje, zapravo je samo telo.

4. Ajaje, igranje, učenje, poučavanje. Ajavoje – ovo bi se valjda najbolje dalo prevesti kao 'učenje bez učitelja'.

5. Šeije, lična energija, shvaćena kao rad: osnovne delatnosti potrebne da bi čovek živeo – nabavljanje i pripremanje hrane, održavanje domaćinstva, veštine i poslovi življenja. Ševoije, rad uperen ka unutra, rad u svrhu postizanja ličnosti i jastva; može se prevesti i kao pravljenje duše.

Biti živ značilo je odabirati i upotrebljavati, svesno ili ne, dobro ili loše, neke od ovih energija, na način koji odgovara tvom životnom dobu, stanju zdravlja, tvojim moralnim idealima i tako dalje. Upotreba 'raspoređivanje za dejstvo' ije bila je, zapravo, glavna tema dolinskog obrazovanja, u kući i u hejimama, od rođenja do smrti.

Lična energija bila je, naravno, lična stvar, birao ju je pojedinac sam, a to biranje, mudro ili glupo, umno ili nemarno, bilo je on, bilo je njegova ličnost. Ali nikakav izbor nije se mogao izvršiti nezavisno od nadličnih i bezličnih energija, nezavisno od kosmičkih/društvenih/jastvenih spojenosti svih postojanja. Još jedna reč veoma važna u keškom razmišljanju, tuuvjai, umnost, mogla bi se opisati kao inteligentna svesnost o ovoj međuzavisnosti energija i bića, kao osećanje o mestu i ulozi jednog čoveka u celini svemira.

Najzad, sve ove apstrakcije mogu biti primenjene na konkretni život u Dolini: beba postoji više u smislu fizičke energije i fizičkih odnosa 'emije, ostou–udije' nego kao ličnost. Dok dete raste, njegova lična energija okrenuta prema spolja 'šeije' dobija zamah i počinje da se razlaže, prvo u kretanje unaokolo, igranje i učenje 'ševdaoje, ajaje', što su poželjne delatnosti mladih, delatnosti koje ne treba sprečavati, sputavati, 'zauzdavati', kako je govorio engleski pesnik Vilijem Blejk. Predstojalo je da se u mladoj osobi razviju i izraze, nešto sporije, energije seksa i uma 'lamaje, jaije' koje će takođe biti 'ka spolja odlazeće', ekstrovertne. Najzad je u godinama za koje se govorilo da su, kod devojičica, 'godine bistre vode' 'između devete ili desete godine i početka redovne menstruacije', a kod dečaka 'godine pupljenja i izrastanja grančica' 'od desete ili jedanaeste godine do punog puberteta', izlazila na svetlo dana prava lična energija, radna osoba.

Nastupanjem omladinstva, sve te prema napolje usmerene, centrifugalne, rastuće energije počinjale su se udvajati 'ka unutra dolazećim', centripetalnim energijama zrelog ljudskog bića. Omladinac je morao da nauči kako da uravnoteži sve te sile i postane cela osoba, 'osoba sasvim', jevejše. Način da se ovo izvede ekonomično,

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

inteligentno i sa lepotom, bila je regulacija energija. Ovde se vraćamo pravilu o seksualnom uzdržavanju, vraćamo se življenju–na–obali kao reverziji.

Deca su išla prema seksualnoj potenciji. Omladinci su seksualnu moć dostizali i zato su se okretali od nje. Baš onda kad su sticali sposobnost da 'rade' 'funkcionišu' kao seksualna bića, prestajali su to da čine – svesno, svojim opredeljenjem. Sad je bila neophodna reverzija svih ekstrovertnih energija, one su se sve morale vratiti nazad u središte, da bi delale u službi osobnosti upravo u etapi kad je osobnost u najranjivijoj, ključnoj fazi.

Prilikom ovog preokreta, mlada 'sad–postaje–osoba' odlazi na nova mesta, na ona unutrašnja mesta gde nerođeni čekaju da se rode 'to je i mentalna, ali i telesna slika, jer ono što se događa u glavi i ono što se događa u testisima i jajnicima jesu procesi međusobno nerazdvojivo vezani'. Tog trenutka mlada ličnost odlazi da 'na–Obali–živi'. Kad je to putovanje obavljeno, kad je tamo dospela, mlada osoba je spremna da 'učini zalaženje dublje u kopno', da se vrati kući.

Dabome, to slobodno, lično opredeljivanje, sa razumevanjem učinjeno, bilo je ideal. U praksi, omladina je na celibat pristajala zbog pritiska okoline, iz poslušnosti, a i zato što su nagrade za pristanak bile znatne. 'Na–Obali–življenje' počinjalo je slavljem kod kuće i svetkovinom u hejimama i dobijanjem potpuno nove odeće; omladinac u toj nebojenoj odeći dobijao je počasti, a ujedno se prema njemu postupalo sa приметnom nežnošću. Takva osoba osećala je podršku celog tkanja društva, podršku rodbine, Kuće, osoba u posebno bliskoj vezi, lože, umetnosti i grada. A koliko će vremena provesti na–Obali–živeći bilo je, stvarno, prepušteno jedinki da odluči. Celibatno razdoblje moglo je trajati i samo jednu jedinu godinu, ali se moglo produžiti i do ranih dvadesetih. Jedino je trebalo izbeći krajnosti: rani promiskuitet ili opsesivni asketizam.

Življenje–na–Obali, dakle, bilo je početak umnog življenja. Bio je to 'zglobni' čin. Tek je iz tog čina moglo proisteći funkcionisanje "rad" čoveka kao osobe, i to osobe koja je i sama deo širih odnosa 'dakle jednog šireg 'rada' koji su, opet, samo deo vaseljenskog 'rada', proticanja reke, plesa, obrtanja galaksija. Vejija hejija – sve se na uzglobljeni način kreće, sve je sveto.

VAKVA

Reč koju prevodimo kao 'regulaciju energija', ijevkvva, u stvari je tehnički termin, keški psihotehnoški žargon, hejimski jezik.

U običnom govoru, element kva javlja se samo u reči vakva, koja se koristila veoma često, iako je bila vrlo složena. Mogla je značiti: izvor, tekuću vodu, nadizanje ili izlivanje vode, proticati, plesati, ples, svečanost, svetkovinu, obred i 'tajnu' – tajnu u smislu zatamnjenog ili neotkrivenog znanja, ali i tajnu u smislu svetih sredstava pomoću kojih je moguće prići tajanstvenom biću ili znanju i otkriti ga. Kao što jednom reče Liskun, moj nastavnik, ta reč je premalena vreća za toliko mnoštvo oraha koji moraju u nju stati.

Pravi 'dakle: u doslovnom smislu' izvor vode ili vodotok obično su određivani rečju vakvana. Grad na početku reke Na i na njenom glavnom izvoru jeste Vakovaha:

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Izvor–Put, Izvorski put, idenje iz izvora. Ova reč, kao običan glagol/imenica, značila je tok vode u trenucima kad ona izbija iz izvora i putanju kojom se tad kreće: to je u keškom razmišljanju bila vrlo moćna slika i zamisao. Reč vakvaha takođe je značila 'način plesanja', 'na plesni način' – dakle, način na koji se neki ples obavlja, način na koji je neka svečanost uređena, redosled događaja u nekoj javnoj priredbi, pravac ka kome jedna radnja teži. Obrazac ili figura 'u smislu: vidljivi lik, crtež' koji nastaju pri nekom događanju ili procesu označavaju se nazivom vakvaha–if.

Vakva kao tajna ima dva oblika. Vegotenhvija vakva, doslovno 'pozadi–poslata vakva', znači mistifikaciju, okultnost: to je neki obred ili neko znanje hotimice skriveno ili neotkriveno. Gouvakva, mračni ples, znači tajnu samu: nešto nepoznato ili nesaznatljivo. Kad sunce izlazi Keši mu vele: 'Heja, heja!' i time izražavaju pohvalu i pozdrav. Međuvezdanoj tami takođe se obraćaju, pa joj kažu: 'Heja gouvakva.'

LJUBAV

Postoji šest keških reči koje se mogu prevesti kao 'ljubav'; ali možemo se izraziti i drugačije, pa reći da nema reči 'ljubav' u keškom, ali da ima šest reči za različite vrste ljubavi. Ja sam u prvo vreme mislila da su ta keška razlikovanja slična islandskim – Islandani imaju istančano i korisno trojstvo ania, apia, alia – ali pokazalo se da je preklapanje islandskih i keških značenja samo delimično. Navodim spisak tih šest – on je najbolje što sam mogla postići.

1. venun: imenica i glagol, želiti, žudnja, rado bih imao/imala "Volim jabuke."

2. lamavenun: imenica i glagol, seksualna želja, pohotljivost, telesna strastvenost "Volim te!"

3. kvaijo voi dad – srce odlazi ka: osećati da ti se nešto dopada, sviđa, da imaš poriv topline prema nečemu ili nekome "On se meni sviđa." Engleski: like 'a ne love'.

4. unne: imenica i glagol, pouzdati se u, prijateljevati, trajna toplina "Volim svoga brata." 'E, nju volim kao sestru."

5. ijakvun: imenica i glagol, međusobna veza, međuzavisnost, ljubav dece prema roditeljima ili roditeljska prema deci, ljubav prema miru, prema svome narodu, kosmička ljubav "Mama, ja te volim." 'Volim svoju zemlju.' 'Bog me voli."

6. baho: kao glagol, zadovoljavati, oduševljavati se nečim i uživati u njemu "Volim da plešem."

Glavna razlika između 3 i 4 jeste razlika u trajanju – 3 je kratkotrajno, ili je početak, a 4 je dugotrajno, ili se nastavlja. Razlika između 4 i 5 je teža. Unne podrazumeva uzajamnost, ijakvun hoće da nametne uzajamnost; unne je nežnost–ljubav, ijakvun je strast; unne je razumska, umerena, društvena ljubav, ijakvun je ona ljubav koja pomera Sunce i druge zvezde.

PISANI KEŠKI JEZIK

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Smatralo se da su čitanje i pisanje činioci ljudskog društvenog postojanja jednako bitni kao i sam govor. Već od svoje treće ili četvrte godine dete je učilo, kod kuće i u hejimama, da čita i da piše. Nijedan Keš nije bio nepismen, osim onih sa nedelatnim mozgom ili vidom; ali slepi su svoju nemoć da čitaju često nadoknađivali tako što su govorno pamćenje razvijali do izuzetnog stepena.

Dolinci su manje nego mi bili skloni da sagledavaju govor i pisanje kao jednu delatnost u dva različita oblika. Sve što mi kažemo može se i zapisati, a nama se čini da i treba da bude zapisano ako je od iole ikakve važnosti: pisanje potvrđuje izgovoreno i daje mu zvaničnost i važnost, pa je zato pisanje kod nas važnije od izgovaranja. Mi sad čitamo ono što će naši govornici reći, pre nego što oni to izgovore. Sadašnji načini upotrebe računara pospešuju i pojačavaju ovo uklapanje ljudske reči u vidljivi način njenog postojanja. Keši su imali mali broj vrsta tekstova koji se nikad nisu glasno kazivali niti čitali i nekoliko veoma važnih vrsta govora koji se nikad nisu zapisivali, pa zato nisu izjednačavali govor i pisanje kao jednu istu pojavu u dva oblika ili vida; Kešima su to bile dve vrste jezika, sa mogućnošću da se jedna u drugu prevode ako je to korisno i ako dolikuje.

*Mastionica

Azbuka koju su koristili u vreme našeg boravka u Dolini razvijena je nekoliko vekova pre toga, od strane jedne grupe ljudi u Madronskoj Vakvahe koji su bili nezadovoljni azbukom dotad važećom, takozvanom 'fesu' azbukom. Ta kitnjasta azbuka bila je, možda zbog toga što su je Keši pozajmili iz drugog jezika, ili zato što su tokom vekova dobrim delom izmenili glasove svog jezika, nezgodna za upotrebu i proizvoljna; imala je čak 67 slova pomoću kojih su zapisivana 34 fonema koje su Keši raspoznavali kao zasebne glasove svog jezika. Zato je 'aiha' 'nova' azbuka, sa 29 slova i dodatkom jednog znaka za Četiri Kuće i jednog znaka za Pet Kuća bila manje-više fonetska 'odstupanja nabrajamo u donjoj tabeli'. Likovno rešenje slova bilo je daleko strožije i škrtije, možda i previše racionalizovano. Učenjaci su iz radoznalosti prema drevnim vremenima učili fesu, ali svi važni dokumenti odavno su prepisani na novi način aiha pismom.

Pero i četkica bejahu oruđa za pisanje. Najčešće je bilo čelično pero u drvenoj držalji 'topionica u Kastohi proizvodila je čelik u količinama dovoljnim za ta pera, za šivaće igle, sečiva noževa, briače i neke druge fine alatke, kao i za male mašinske delove'. U hejimama su koristili ptičja pera, zato što su smatrali da je svako ptičje pero već samo po sebi jedna reč. Četkica, od dlaka uglavljenih u bambus, bila je alternativa za one koji su više voleli da pišu tako. Izgleda da su se pesnici većinom opredeljivali za kaligrafiju četkicom radenu, možda zato što je ona unosila nešto živosti u prilično jednolična slova aihe.

*Pero sa staklenim vrhom

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

*Pero–četkica

Mastilo za pisanje perom izrađivano je od hrastovog tanina, lešnika, gvođenog sulfata 'vitriola' i biljke indigo, a čuvano je u sivim, širokim, keramičkim mastionicama prijatnog oblika. Mastilo za pisanje četkicom izrađivano je od čađi spaljenog katrana ili od ulja mešanog sa lepkom i kamforom i čuvalo se u obliku kolačića ili štapića, kao kinesko mastilo. Mastilo za štampanje bilo je mešavina kalofonijuma, ulja iz semenki lana, takozvanog pinetar–sapuna, čađi i biljke, odnosno biljne boje zvane indigo.

Hartija je proizvođena u zadivljujućoj raznovrsnosti težina i tekstura. Pravljen je od mešavina čamove i druge drvne pulpe, od pamuka, lana, mačje trave i drugih močvarnih trava, od mlečne trave i od praktično svih ostalih vrsta vlakana. U radionici za proizvodnju hartije Knjiške Umetnosti u Telina–nai videla sam pesmu napisanu četkicom na jednom poluprozirnom, maglenom listu hartije, koji se po veličini razlikovao od svih uobičajenih formata; pesnik mi je rekao da je napravio taj list od padobrančića precvetalog maslačka i od iščerkane čičkove vunice. Smatrala sam da pesma ipak manje zasluđuje da se zapamti nego taj list hartije.

U Knjiškoj Umetnosti i Hrastovoj Loži svakog grada pravljeni su i deljeni papir i mastilo i drugi materijali za pisanje i štampanje, a obezbeđivane su i mogućnosti da oni koji žele sami prave papir i da sami štampanju.

Čovek je mogao napisati pesmu, ili niz pesama, na jednom velikom listu papira; kratka dela često su pisana na svecima, to jest rotulusima koji su namotavani oko uspravnih, valjkastih, drvenih štapova. Knjige su pravljen kao naše, tabaci su presavijani, slagani jedan preko drugog, spajani s jedne strane prošivanjem i lepljenjem i korićeni u teleću štavljenu kođu ili u pergament od kozje kože ili u tvrde kartonske korice obložene jakim platnom. Ljudi koji su mnogo pisali obično su sami pravili za sebe hartiju i korićili je u prazne knjige koje su onda rukom ispunjavali. Fino izrađene primerke knjiga i štampana književna dela obično su izrađivali prepisivači i štampari Knjiške Umetnosti; za takve primerke govorilo se da su vudaddu, 'vraćanje nazad radi ponovnog prolaska', davanje nove verzije, jedno od mogućih izvođenja – a ta ista reć odnosila se i na recitacije, na glumačku izvedbu nekog pisanog pozorišnog komada, ili na sviranje nekog muzičkog dela.

*Zaprašivać hartije

'posebnim prahom da se mastilo odmah osuši'

KEŠKA AZBUKA

KEŠKA AZBUKA ENGESKI ALFABET MEĐUNARODNA FONETSKA
TRANSKRIPCIIJA TIH GLASOVA

'Dve vrste, odnosno dva različita izgovora glasa 'l', kao na početku i na kraju engleske reći little.'

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

'Vidi napomenu dole.'

'Kao što se ponekad izgovara u engleskoj reči 'what''

Ponekad 'x'

'Kao u engleskom 'off'.'

'Duže 'o', kao u engleskom 'oat'.'

'Dvoglasnik, to jest dva slivena glasa, kao u engleskom 'go''

'Dugo 'u' kao u engleskom 'toot'.'

'Kao u engleskom 'the'; odnosno, u 'but', 'dumb''

'Kao u engleskom 'yet'.'

'Dugo 'a' kao u engleskom 'father'.'

'Dvoglasnik to jest slivena dva glasa, kao u engleskom 'tie'.'

'Kratko 'i' kao u engleskom 'pit'.'

'Dugo ujednačeno 'i' kao u engleskom 'meet'.'

Znak Pet Kuća, izgovara se 'z', služi kao sufiks rečima u modalitetu Pet Kuća, a u većini vrsta pisanja se ne koristi.

Znak Četiri Kuće 'ne izgovara se nikako'.

Znak za udvojeno slovo, piše se iznad slova koje treba shvatiti kao udvojeno.

Napomena o keškom izgovoru slova r: u zavisnosti od okolnih glasova i reči, moglo je biti treperavo, to jest sa više treptaja vrhom jezika "rrrrr", ili glas nalik na muklo kratko 'e', ili frikativ kao englesko '&' na početku reči then, there, ili je moglo zvučati kao 'dr'; a kao završni zvuk u reči često je zvučalo kao 'tvrdo' 'e' u pojedinim rečima američkog engleskog, na primer her.

Može se primetiti da u aiha azbuci postoji prilično pravilno napredovanje suglasnika, po mestu stvaranja, od zadnjeg dela usta napred do usana, pa nazad kroz polusuglasnike od dentalnih 'zubnih' ka glotalnim 'resičnim' i još jednom napred kroz sve samoglasnike. Niko nije znao zbog čega su diftonzi 'dvoglasnici' ou i ai uključeni u azbuku kao posebna slova, a podjednako česti ei i oi ne. Simbol ili slovo (&) koji označava da je tekst u modusu Pet Kuća 'to jest, u modusu Zemlje' čitao se kao 'z', a simbol ili slovo (&) za modus Četiri Kuće, to jest modus Neba, nije značio nikakav zvuk; znak za udvajanje pisao se iznad slova, ali nije spadao u sastav same azbuke, ni u njenom pisanju ni u izgovaranju 'recitovanju' cele azbuke napamet.

Tekst se pisao i čitao sleva nadesno i odozgo prema dole; ali klovnovi su pisali prevrnuto, odozdo prema gore, s desne strane ka levoj, naopakim slovima.

Nisu postojala 'velika slova'; rečenice su razdvajane znacima interpunkcije i razmakom. Samoglasnička slova obično su pisana nešto krupnije nego suglasnička.

INTERPUNKCIJA

U natpisima 'inskrpcijama' i zidnom 'muralnom' pisanju malo je interpunkcije upotrebljavano, izuzev kose crte koja razdvaja rečenice. U običnom i književnom pisanju interpunkcija je bila pomna i složena, sadržala je i onu vrstu naznaka o brzini

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

'tempu' i načinu izražavanja koju mi koristimo samo za muziku. Najvažniji znaci bili su sledeći:

ekvivalent naše tačke

'dvostruka tačka' koja znači otprilike isto što i završetak pasusa.

ekvivalent našeg zareza', kojim se razdvajaju dve etape iste rečenice

ekvivalent naše tačke i zapete, oznake da unutar jedne rečenice imamo neku celovitu grupu reči sa zasebnim značenjem.

Ta četiri znaka su, kao naša interpunkcija, imala sintaksičko značenje i doprinosila su jasnoći. Sledećih pet znakova odnosili su se na dinamiku i tempo:

Ekvivalent naše crte između zasebnih reči, koja označava zastoje. Dvaput napisan, ovaj znak je značio dužu pauzu, a napisan više puta značio je još dužu pauzu.

Keško podvlačenje je, kao i naše, značilo naglasak ili jači izgovor.

Suprotno od podvlačenja, nenaglašena reč, blagim ili ujednačenim tonom kazana.

Napisano iznad reči, imalo je značenje naše napomene 'fermata': prolongirati reč, izgovoriti je tako da ona potraje duže nego što je uobičajeno. Napisano na margini, imalo je značenje naše napomene 'ralentando': čitati sa usporavanjem koje postaje sve veće.

Pisalo se na margini i značilo je: ubrzaj čitanje, ili se vrati na normalnu brzinu čitanja.

NAČINI ZEMLJE I NEBA

Veliki deo keškog govora bio je u onom načinu koji se u ovoj knjizi pojavljuje samo na jednom mestu, u jednom redu jednog dijaloga u priči 'Opasan narod'. To je petokućni ili zemni način, naznačen završnim glasom z dodavanim na imenice/glagole u rečenici; upotrebljavao ga je onaj ko se, u svakidašnjem neformalnom razgovoru, obraća živim osobama ili obližnjim mestima, ili govori o živim osobama ili obližnjim mestima, u jednome od sadašnjih gramatičkih vremena ili sa pomoćnim rečima koje znače 'moći', 'biti sposoban za', ili 'morati'.

Četvorokućni ili nebeski način koristio se u svim iskazima o narodima i mestima. Četiri Kuće 'o nerođenima, mrtvima, o mišljenima, o zamišljanima, o sanjanima, o onima u divljini i tako dalje' i u svim prošlim i budućim gramatičkim vremenima, kao i kod pomoćnih glagola u kondicionalima, optativu, konjuktivu i tako dalje; u negativu, odnosno u odričnom obliku; u apstraktnim i uopštenim iskazima; i u svim formalnim diskursima, u retorici i u književnim delima, pisanim i usmenim. Postojalo je u keškoj azbuci slovo za fonem 'z' koje je ukazivalo na zemaljski način, ali izgleda da se retko kad koristilo. Ljudi koji bi u stvarnom životu, u razgovoru, upotrebili zemaljski način, ostali bi ipak pri nebeskom načinu čak i u najrealističnijem istorijskom delu ili romanu.

Dakle, u stvarnom razgovoru čovek bi rekao: "Pandora, stanuješ li ti sada u Sinšanu?" – "Pandoraz, Sinšanzan gehovzes hai ohu" – pri čemu su obe vlastite imenice

i glagolski oblik u zemaljskom načinu. Ali to isto pitanje u pozorišnom komadu ili u ma kakvom prepričavanju glasilo bi: "Pandora, Sinšanana gehoves hai ohu." Negativ bi i u kolokvijalnom i u formalnom govoru glasilo: "Pandora Sinšanana pegehov hai", "Pandora ne stanuje u Sinšanana sada". A gramatičko prošlo vreme bilo bi uvek u nebeskom modusu: "Pandora Sinšanana jinjegehovah", "Pandora je zaista stanovala u Sinšanana jedno kraće vreme".

Iako moja beleška o načinima pripovedanja 'gramatičkim načinima' pokazuje da Keši nisu pravili razliku između činjenične književnosti i književnosti izmišljenoga onako kako to mi razlikujemo, tačnost upotrebe ova dva osnovna načina u jeziku pokazuje da su bili jasno svesni razlike između stvarnog i zamišljenog.

BELEŠKA I KARTA O NAČINIMA IZLAGANJA

Naše mišljenje je nadasve binarno: za nas na današnjem engleskom govornom području stvari su uključene ili isključene, tvrde ili meke, istinite ili pogrešne i tako dalje. Naše vrste izlaganja pokoravaju se tom obrascu. Nama je izlaganje ili činjenično ili je izmišljeno. Tu je razlikovanje jasno, a slabašni oblici kao što su 'romansirana biografija' i 'neizmišljeni roman' koji pokušavaju da ga prenebregnu – u stvari samo pokazuju koliko je čvrsta.

U Dolini to razlikovanje je postupno i neuredno. Ona vrsta izlaganja koja priča 'šta je bilo' nikad se jasno ne odvaja po žanru, stilu ili vrednosti od one vrste koja priča 'kao da je nešto bilo'. Neke romantične priče svakako iznose stvarne događaje; neki trezveno pisani Istorijski izveštaji opisuju događaje koje mi ne bismo svrstali u okvire stvarnog, ili čak mogućeg. Tu je, dabome, razlika: gde ćeš stati, na kom terenu ćeš se zaustaviti i izjaviti: 'E, stvarnost ide dovdle – i ne dalje'.

Iako činjenice i izmišljeno nisu jasno razdvojeni u keškoj književnosti, istina i laž jesu. Hotimična laž 'kleveta, hvalisanje, laganje radi ostavljanja jakog utiska' prepoznaje se kao takva i na nju se uopšte ne gleda kao na književnost. Nalazim da su u ovom slučaju naše vrste možda manje jasne nego njihove. Ovde postoji razlikovanje na osnovu namere, a mi ga u mnogim slučajevima ne pravimo nimalo, zato što dopuštamo da se propaganda protura i kao novinarstvo i kao književnost izmišljenog, dok Keši propagandu jednostavno odbacuju kao laž.

Priložena shema nastoji da pokaže te neprekidnosti i prekide.

VRSTE PRİPOVEDAČKOG IZLAGANJA U ZAPADNOJ CIVILIZACIJI ČINJENICE: NEIZMIŠLJENO NEČINJENICE: IZMIŠLJENO

novinarstvo biografija letopisi istorija mit predanje narodna priča parabola
basna priča roman propaganda

Opis

Izveštaj

ŠTA JE STVARNO BILO KAO DA JE STVARNO BILO

LAŽI,

ŠALE

VRSTE PRIPOVEDAČKOG IZLAGANJA U DOLINI

USMENA I PISANA KNJIŽEVNOST

Neki dolinski tekstovi bili su nepisani u dva smisla reči. Prvi smisao je da ti tekstovi, ipak, još nisu napisani. Drugi je smisao da se oni nikad nisu zapisivali: bili su usmeni. Prema tome, oni koji pripadaju toj vrsti, a uključeni su u ovu knjigu, prevedeni su dva puta, jednom sa keškog na engleski i drugi put sa daha na štampanu hartiju – a ako vi želite, oni mogu biti opet prevedeni sa štampanog oblika na dah, vaš dah.

Za Keše pisanje i govorenje, pisana i govorna reč, nisu bile dva vida jedne stvari, nego različite delatnosti koje su se velikim svojim delovima preklapale, različiti jezici čija je oblast uzajamne prevodivosti bila velika, ali ne sveobuhvatna. Smatrali su da je prvenstvena različitost između usmenog i pisanog teksta u kvalitetu uspostavljenog odnosa.

Nema sumnje da su ljudi u razgovoru 'zvaničnom ili nezvaničnom' u mogućnosti da kažu i ponekad voljni da kažu neke stvari koje ne bi pristali da napišu 'ili ne bi kazali, ako bi znali da se to snima'. Piščeva usamljenost mogla bi izgledati kao najveća sloboda, ali neposredni odnos između govornika i slušaoca 'ili slušalaca' može povećati slobodu na taj način što će povećati poverenje. 'Pisac, dakako, može ostati anoniman na jedan način koji je govorniku nedostupan, ali anonimnost ili pseudonim, poništavajući jastvo, poništavaju i samu mogućnost poverenja.'

Između pisca i čitaoca posreduje tekst. Ovo treba sagledati kao opštenje, a ne kao odnos. Na keškom jeziku veza između pisca i čitaoca nije prezentska: ona se pravi u neprezentskim oblicima, u Kućama Neba – prema tome, sve napisane priče su u četvorokućnom načinu. Međutim, kad se jedan tekst govori, 'bez obzira na to da li je pripremljen ili se improvizuje i kad govornika neko sluša, tu se uspostavlja odnos u Pet Kuća Zemlje, veza sadašnjih savremenika, 'ljudi koji dišu zajedno'.

Pisana reč je tamo, za ma koga, u ma koje vreme. Ona je opšta i potencijalno večita. Govorna reč je ovde, ona se govori tebi, kaže ti se sad. Kratkovečna je 'odmah nestaje' i ne može biti reprodukovana. 'Ovu poslednju tvrdnju mi bismo mogli osporiti; ali mehanička reprodukcija, pa čak i pokretna slika sa zvukom, ipak je samo slika, ali ne i ponovna stvorenost onih okolnosti, onog vremena, onog mesta, onih ljudi koji su tada bili prisutni.'

Poverenje koje se može uspostaviti između pisca i čitaoca je stvarno, mada u celosti mentalno; ono se, sa obe strane, sastoji od voljnosti da se izvrši 'animiranje', 'unošenje života' – naime, da čovek projektuje svoje misli i svoja osećanja u svojevrsno saglasje sa još nepostojećim čitaocem ili sa odsutnim i možda odavno mrtvim piscem. Čudesna je to i sasvim simbolska transpustancijacija.

Kad su umetnik i publika zajedno, njihova saradnja u pravljenju umetničkog dela postaje svetovna i konkretna; delo oblikuje sebe i to istovremeno i u glasu izvođača i u reakcijama slušalaca. Ovaj moćni odnos može se zloupotrebiti – a u politici se često i zloupotrebljava: tu govornik prisvaja moć samo za sebe, pa uspostavi svoju prevlast nad publikom i počinje publiku da iskorišćava. A kad se moć tog odnosa upotrebljava, ali ne

zloupotrebljava, kad je poverenje uzajamno, kao, na primer, kad roditelj priča deci priču pred spavanje ili kad nastavnik deli sa učenicima bogatstva pameti ili kad pesnik govori svojim slušaocima i za svoje slušaoce, pravo zajedništvo se postiže; ti trenuci su svetinja.

Unosili bismo zabunu, međutim, ako bismo tvrdili da je usmena književnost bila sveta, a pisana svetovna, u Dolini; jer, binarnu opoziciju sveto/svetovno Keši nisu pravili. Postojale su, svakako, izvesne pesme, drame, uputstva i drugi usmeni tekstovi povezani sa velikim svetkovinama i sa svetim prilikama ili mestima, koji nikada nisu bili zapisivani niti na ma koji način beleženi. Na primer, Venčana pesma, pevana svake godine na Plesu Sveta i poznata svakoj odrasloj osobi u Dolini, ostajala je nepisana; za nju su Keši govorili da 'pripada dahu'. Prema njihovom mišljenju, reprodukovanje takvog teksta bilo bi do krajnosti nedolično, ali – ne zato što je on velika svetinja, nego zato što je njegovo usmeno/za upotrebu u određenoj prilici/zajedničko svojstvo od suštinske važnosti. 'Kad su mi govorili da bi bilo nedolično snimati ili zapisivati nešto, ja sam to poštovala. Poseban izuzetak, veoma vredan, učinili su za mene u slučaju pesama umiranja, koje su se zvale 'Odlazjenje na zapad ka izlasku sunca'; naveli smo ih u odeljku 'Kako umreti u Dolini', a pominju se još jednom i u ovom odeljku, niže.'

Čini se da mi, uopšteno govoreći, imamo osećanje da je dolično i poželjno da sve izgovorene reči, pa i one u kancelarijama i privatni razgovori i bakine priče, budu snimljene na traku, sačuvane u kompjuterskoj memoriji, zapisane na papir, štampane, čuvane u bibliotekama. Možda među nama nema mnogo onih koji bi umeli objasniti zašto čuvamo tolike količine reči, zašto baš sve šume moraju biti posećene da bi se napravio papir na kome će naše reči biti napisane, zašto baš sve reke moraju biti ispregrađivane branama da bi se dobio elektricitet za naše kompjuterske programe za obradu teksta; mi to radimo opsesivno, kao da se plašimo nečeg, kao da želimo da nadoknadimo nedostatak nečeg. Možda se plašimo smrti, plašimo se da dozvolimo da naše reči budu jednostavno izgovorene i da onda jednostavno umru, ostavljajući tišinu u kojoj bi se neke druge reči mogle roditi. Možda tražimo zajedništvo, tražimo ono izgubljeno, tražimo ono što se reprodukovati ne može.

Keška poezija se mogla, ali se nije morala, zapisivati. Mogla je biti improvizovana, pamćena pa recitovana, ili čitana – ali uvek glasno čitana, pa makar i da je čitalac sam u prostoriji. Dobar deo pesama ne–za–pevanje i pesama za pevanje koje se nalaze u ovoj knjizi njihovi autori ili izvođači nisu zapisali, ali bilo im je drago kad su videli da ih mi zapisujemo. Kad je pesništvo oblik razgovora, čovek možda neće pokušati da zapiše sve što se razgovaralo, ali će biti zadovoljan ako istaknutija mesta ipak budu pribeležena. Druge pesme ovde uključene zapisali su njihovi autori i dali hejimama; znalo se da će pesme tu biti neko vreme čuvane u arhivama ili u fondu knjiga, ali da će doći i trenutak da budu izbačene, a hartija reciklirana, ili da će ih prepisati i odneti kući neko ko ih želi, ili da će na neki drugi način otići odatle. Naveli smo i nekoliko pesama koje su govorene glasno u nastavi u ložama, ili u drugim svečanim prilikama; neke od njih bile su zajedničko vlasništvo naroda, druge je 'davao dahom'

neki pojedinac 'autor ili vlasnik' drugome; te pesme bile su privatno vlasništvo stečeno putem poklona.

Nisam pokušala da označavam koje su pesme ne–za–pevanje, a koje su za pevanje. Kad sam tražila da zapišem reči neke improvizacije ili da snimim neku pevanu pesmu, izvođač je obično davao svoj srdačni pristanak, ali ne uvek. Kao što reče jedan dečko od četrnaest godina kad sam ga zamolila da ponovi jednu improvizaciju da bih je snimila na traku, 'Pa to je vilinkonjicna pesma bila, ne možeš je naterati da se vrati.'

Zapisujući pesme sa 'matricom' od ponovljenih slogova, Keši su obično pisali samo reči sa rečeničkim značenjem, a matricu izostavljali, iako je baš ona često činila glavninu i najdublje osećani, ili značenjski najvažniji, deo pesme. Međutim, Keši su smatrali da se značenje prenosi muzikom i dahom tačno, a pisanim slovima pogrešno. Smatram da su bili u pravu.

Uputstva za izvođenje pojedinih obreda, ili nabranjanja redosleda postupaka u njima, mogla su biti ili ne biti zapisana; nikad nisam otkrila neki dosledan obrazac u vezi sa tim. U Dolini je hermetička tradicija delovala naporedo sa jakim otporom prema hermetičkim i ezoteričkim postupcima. Pojava koja znači preokretanje onog poverenja što ga pominjem gore sastoji se u tome što se tajna, ipak, najbolje čuva dahom; zapisati znači objaviti. Kamengatalica u svojoj životnoj priči pominje tajne kultova Jagnjeta i Ratnika; iako su sve one odavno razotkrivene i govorene glasno, ne uspeva da natera sebe da ih napiše.

Pesme za pevanje u Odlazanju na zapad ka izlasku sunca i uputstva za obavljanje tih obreda, bejahu i ezoterični i opštepoznati; i pisane i usmene. Sa velikim poštovanjem pristupalo se pesmama koje su pevali umiraooci i koje su pevane za umiraoce. To se smelo učiti samo od naimenovanog nastavnika, člana Crne Tugle, samo u određeno doba godine, na mestu koje je bilo izdvojeno samo za tu svrhu, to jest u kući namenski podignutoj, koja je bila tipični temenos, sveto zemljište. Pa ipak, te pesme nisu bile baš nimalo tajne. Učili su ih, pre ili kasnije, svi odrasli; deca su slušala kako se one pevaju tokom Prve noći Plesa Sveta. Bile su, u najpunijem smislu te reči, zajednička svojina. Čak ih je učenik mogao zapisati da bi ih lakše zapamtio, ili ih je nastavnik mogao zapisati za osobu koja zbog ložeg sluha ne može da uči na osnovu izgovorenog – ali svi takvi zapisi spaljivani su poslednje noći nastavnog razdoblja. Te pesme nikad nisu prepisivane sa papira i nikad nisu štampane. Njihovo objavljivanje u ovoj knjizi povlastica je koju je meni odobrio moj nastavnik u Loži Reunije, Liskun od Sinšana, posle pomnih savetovanja sa članovima Lože Crne Tugle u Sinšanu i u drugim gradovima.

Pripovedna književnost mogla je biti sasvim usmena, kao u slučaju pričanja tradicionalnih ili ekstemporizovanih priča; ili se mogla čuvati u pismenom obliku, a govoriti po sećanju; ili je neposredno čitana iz teksta – ovom poslednjem često su pribegavali bibliotekari, manje–više profesionalci u govorenju priča i pesama. Neki pripovedni oblici bili su samo pisani, nikad govoreni; Keši su ih prenosili 'rukom', to jest rukopisom ili štampom, ali ne 'dahom': biografija, autobiografija, romantične priče. Suštinski deo njihove prirode bio je da one postoje tamo za svakoga. Isto važi za velike

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

romane pisaca koji su se zvali Kukavičko Pseto, Barušтина i Trunčica; to su bili, avaj, romani toliko dugi da ih ja u ovu knjigu nikako nisam mogla uključiti, ali sam zato unela jedno poglavlje iz Govorekinog romana Opasan narod.

Veliki deo ovoga što sam rekla o pisanom i usmenom tekstu odnosio se, u jednom širem smislu, i na muziku. Keši su imali prikladan sistem beleženja muzike, ali su ga koristili uglavnom za učeničke vežbe, kao pomagalo na putu do prakse. Nisu želeli da beleže muziku ma koje kompozicije, ali su ponekad, samo podsećanja radi, pravili kratke zabeleške o melodiji, ili o nekim akordima, ili o nekim tehničkim pojedinostima kao što je kretanje jezika ili 'disanje preko šarke' i slično. Muzika se prenosila izvođenjem. Ponajviše iznenađuje to što nisu nikada snimali izvođenje muzike, iako im je to bilo tehnički dostupno. Dozvoljavali su da Berza, kad sama zatraži, izvrši elektronsko snimanje; mi smo uspeli da snimimo izvestan broj pevanja i pozorišnih izvođenja; ali time smo činili nešto što Keši nikad nisu. Učtivo nam je skretana pažnja da je reprodukcija te muzike – ili ma koje muzike – greška, možda greška u vezi sa prirodom vremena.

Drugim rečima, izvesne postupke koje mi smatramo za poželjne i potrebne Keši su uglavnom držali za nepotreban rizik i znak slabosti: mehaničko umnožavanje, kopiranje.

'Jedna nota, samo jednom, u divljini...'

PANDORA VIŠE NE BRINE

Ovde, na početku kraja svetkovine, na mestu gde se hejija-if otvara, Pandora se hvata za ruke sa svojim prijateljima i pleše sa njima, a među njima su, i divno plešu, sledeći:

Bart Džons, koji je prvi čuo prve pesme, prepeličju i potočnu, i koji mi ih je pevao da bih mogla čuti svoj narod.

Džad Bojnton, koji mi je objasnio kako se od mlečne trave pravi guma i kako se reciklira otpad i kako se obezbeđuje struja za mašinu za pranje rublja, i koji mi je takođe pokazao kako čovek može da pleše umirući, što je Jejsu bilo poznato:

'Duša pljeska šakama i peva utoliko glasnije,
što su njene smrtne, zemne halje iskidanije!'

Plovidba za Vizantiju

I Drugi Vlasnici, koji su nam dali ta četiri meseca.

Džim Bitner, zahvaljujući kome bejahu na raspolaganju Heinrich von Ofterdingen, und andere Dingen.

Džin Nordhaus iz Folgerove pesničke edicije, koja mi je omogućila da hučem i grakćem u Šekspirovskoj biblioteci Folger.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

Gospođa Klara Pirson, pripadnica naroda Nihalem Tilamuk, koja je ispričala onu priču što ju je Kraljevska Zmija ukrao; i E. D. i Melvil Džejkobs i Džarold Remzi, koji su je zabeležili i štampali.

I oni koji prave muziku za plesanje: Gregori S. Hejz, koji je dao vreme i plesalište.

Majstori Mlinarske Umetnosti, koji su radili pod pokroviteljstvom Četiri Kuće Neba, Daglas K. Farber, koji je niko drugi do Mibi lično; i Kimberli Beri, kojoj dajem ime Novelemaha, Divna Mirnoća.

I pevači, ma, čujte samo imena pevača: En Hodžkinson Bejunaheo, Tomas Vagner Tomhoija i Rebeka Vorner Odbaho Handuše, Žena Koja Se Divi Pticama; i Patriša O'Skenel, Dejvid Marston, Suzan Marston, Malkolm Leve i Meredith Bek. Hio dadamnes hanoja donhaju koumušude!

Troje Koji Su Se Brinuli O Kravi, moje Virdžinija, Valerija i Džejn, one su u središtu, njih da nije, ne bi plesa bilo.

A gledajte samo geomansera, vrača – po–oblacima–pogađača, čije ime je mera Doline, koji je oblikovao brda i pomogao mi da potopim pola Kalifornije, koji je išao na Putovanje Soli i uhvatio Voz i prepešačio svaki korak naporedo sa Sivim Bikom – Heja Hegaja, han es im! Amoud gevakvasur, ješou gevakvasur.

REČNIK

U pravljenju ovog rečnika moja namera je bila da uključim sve keške reči koje se pojavljuju u tekstu knjige i u pesmama za pevanje i u pesmama ne–za–pevanje na tonskoj kaseti koja se uz knjigu dobija. Uključene su još neke reči, radi zadovoljstva mojih drugara – čitalaca rečnika i poklonika one stvari koju je jedan moj izvrsni prethodnik nazvao Tajni greh.

KEŠKI BROJEVI

ap 0
dai 1
hu 2
ide 3
kle 4
hem 5
dide 6
duse 7
bekel 8
gaho 9
hum 10
huhemdai 11
huhemhu 12
huhemide 13
huhemkle 14

idehem 15
idehemdai 16
idehemhu 17
idehemide 18
idehemkle 19
klehem 20
klehemdai... 21
hemhem 25
hemhemdai... 26
didehem... 30
dusehem... 35
bekelhem... 40
gahohem... 45
humhem... 50
humhemdai... 51
humhemhem... 55
humdide... 60
humduse... 70
humbekel... 80
humgaho... 90
humhum... 100
humhumhvaihu... 200
humhumhvaide... 300
humhumhvaihum. 1000
vedai: prvi
vehu: drugi i tako dalje
hvidai: jedanput, jednom
hvaihu: dvaput
hvaide: tripit i tako dalje.

A

a 1. 'prefiks ili sufiks; znači muški rod. Vidi i ta, peke.'

2. 'uzvik; znači vokativ'.

ah crveno drvo, dakle sekvoja 'Sequoia sempervirens' – njegovo stablo ili njegovo drvo kao materijal.

adre Mesec. Sijati 'na mesečini, ili kao Mesec'. adre vakva Ples Meseca. Plesati Mesec.

adselon puma, planinski lav 'Felis concolor'.

adsevin Venera 'planeta'; zvezda Zornjača ili Večernjača.

adgi ili agi divlji pas 'podivljali Canis domesticus'.

aibre purpurna ili ljubičasta boja.

aiha mlad; nov.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

aio večnost, beskonačnost, otvorenost. Večito, beskrajno, otvoreno.
aja učenje; poučavanje drugog; oponašanje, mimezis. Učiti, poučavati, glumiti,
oponašati, uzimati učešća.
ajahe manzanita 'Arctostaphylos spp.' kao stablo, žbun, drvo.
ajaš učenjak, onaj koji uči, nastavnik.
ajeha uistinu, zaista, stvarno
al rudarska mačka 'Bassariscus astutus'.
am 'obično ispred objekta u rečenici' pored, uz, do nečeg; naporedo pruženo, uz
bok; neposredno pre ili ubrzo posle nečeg, približno u isto vreme kao nešto.
ama baka, baba; ženski predak po majčinoj liniji.
amab prihvatanje. Pristati na nešto, primiti nešto.
amakeš Dolina reke Na.
amavtat deda 'otac po majčinoj liniji'.
ambad davanje, čin davanja; velikodušnost, izdašnost; bogatstvo. Davati; biti
bogat, imućan; biti široke ruke u davanju drugima.
ambaduš davalac, bogatun, velikodušna osoba.
amhu 'obično pre objekta' između, među; 'kao imenica' koža, površina,
zajednička površina kojom su dve stvari slepljene; 'kao glagol' biti između, biti ono što
razdvaja ili određuje.
amhudade buba gazivoda, vodotrk 'insekt koji se održava nožicama na površini
vode; vidi takođe taidagam'.
amoud 'obično ispred objekta u rečenici' zajedno, zajedno sa, u isto vreme, ili u
ritmu sa nečim
amoud manhov 'biti' član 'iste' porodice, živeti zajedno.
an 'posle objekta u rečenici' biti u; zalaziti u; biti unutra.
anan 'posle objekta' zalaziti u.
anasaju stablo ili drvo 'kao materijal' madrone 'Arbutus menziesii'.
ansai duga, spektar duginih boja.
ansaivše Narod Duge.
anjabad učenje 'ali, pre 'ono što čovek treba da zna' ili 'znanje koje je čoveku
potrebno', nego 'ono što čoveka teraju da uči''. Učiti.
ao glas. Glasno reći, oglasiti se, kazati.
ap nula; praznina, blank.
apap jedna igra sa kockicama.
arba šaka; rukovanje. Upotrebljavati šake, rukovati.
arban rad, odgovornost; starati se o, saradivati sa
arban hanuvron dobro se starati o nečemu, pažljivo raditi.
arbajai 'šakoum', fizički rad pametno obavljan, ili plodovi takvog rada.
aregin obala, žalo, plaža; rub, ivica.
areginounhov 'na-obali-živeti', što znači biti u celibatu, bez seksualnog
partnera.
arra reč. Govoriti 'nekim jezikom u kome postoje reči'.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

arrakou ili arrakoum ili rakoum pesma ne–za–pevanje, dakle samo za čitanje i recitovanje; pesništvo; poiesis. Praviti ili pisati pesmu ne–za–pevanje, pesništvo.

arrakuš poeta, pesnik.

arš 'pridev, zamenica, odnosna zamenica; subjekat u rečenici, vršilac radnje' onaj koji, ko; ono što, oni koji; on/ona koji.

asai ili asaj prelaženje. Preći.

asaika prelaziti 'ili: prelazak' iz Pet Kuća u Četiri Kuće, ili obratno; dakle, umreti ili se roditi.

aše muškarac; biće muškog pola. Mužjak.

asole opal.

ast slomiti se, rasturiti se.

B

badap dar 'u značenju: nadarenost, kapacitet'.

baho zadovoljstvo, oduševljenje. Zadovoljiti, oduševiti.

banhe primanje, uključivanje; uvid, shvatanje; ženski orgazam. Uključiti; razumeti; imati orgazam 'žena'.

baroi ili baroj ljubazan, ljubazno. Biti ljubazan, učtiv, prijatan u ophođenju, postupati sa dobrotom.

bata ili ta ili tat otac 'biološki otac'.

belai bundeva.

beš zid; sklonište. Stajati između, zaklanjati.

bešan u zatvorenom prostoru, u prostorijama.

bešvou na otvorenom prostoru, izvan prostorija.

bejunahe vidra 'Lutra'.

bi 'sufiks, iz milošte' dragi, draga, drago

binje 'sufiks' drago malo.

bibi drag, voljen/a/o.

binbin mače, mladunče ma koje vrste iz roda mačaka.

bit lisica 'Urocyon'

bitbin mladunče lisice.

bod ćup od gline, grne.

boled 'pre obj.' oko, uokolo 'u prostornom ili vremenskom smislu'.

boleka povratak. Vratiti se, okrenuti se i poći nazad.

boso detlić žirnjak 'Melanerpes formicivorus'.

bou 'sufiks' napolje; izvan, pošlo iz 'vidi i vou'.

brai vino.

hvan ili suhvan belo vino. ujuma ružičasto vino.

'Tridesetak vrsta vina proizvedeno je u Dolini. Najslavnija su bila crveni 'Ganais', 'Berena', 'Tomehej' i 'Šipa'; crveno vino 'Mes' proizvedeno u Unmalinu; i belo vino 'Tekege' sa podbrežja Planine.'

bu velika rogata sova 'Bubo'.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

burebure 'množina' mnogi, mnoštvo.

buta rog.

buje 'može pre ili posle obj.' blizu, u blizini, nadomak, približno u to vreme; obližnji.

Č

čan rođak, srodnik, član porodice.

čandi šumski pacov 'Neotoma fuscipes'.

čebeši limunada.

čeheni narod, ljudi koji žive zajedno u grupi većoj od jednog domaćinstva; građani jednog grada; društvo; društveno postojanje. 'Članovi istog domaćinstva, satrpeznici, jesu manhovoud.' Živeti u gradu ili na selu, živeti kao društveno biće.

čema Pet Kuća Zemlje; 'kao pridev' petokućni, koji je u vezi sa Pet Kuća.

čemahov živeti u Pet Kuća; odnosno, biti živ, postojati.

čemaše petokućno biće, zemni stvor.

čenats lekar, doktor, stručnjak za medicinu.

geonkamats pevajući lekar.

nohenats lekar koji čuti.

gearbanats lekar koji dejstvuje rukama.

dveš dovoditelj–unutra 'vidi gedvean'.

čenatsiv hedom Lekarska Loža.

čep 'ispred obj.' bez 'vidi i poud'.

čevitu čukar 'Alectoris graeca'.

čej deljenje, zajedničko posedovanje. Podeliti nešto s nekim, imati nešto zajedničko.

gohej deljeno, zajedničko, uzajamno, javno.

čini plavi patlidžan.

čog štavljena koža.

čomadu gromada, stena veća od male koze koja leži.

čoum grad, selo, mesto gde živi više od jednog domaćinstva.

čunu meso, telesna tvar žive biljke ili životinje 'vidi trunid'.

D

d, du 'prefiks; pokazuje da je data reč imenica u ulozi neposrednog objekta'.

dad kretanje, ići.

dadam odmicanje, odmicati, ići uzduž

dade dodir, čin dodirivanja. Osećati, doticati, kretati se po površini, skupljati kajmak, ići po.

dagga noga 'cela, ne samo stopalo'; sredstvo za kretanje po tlu 'vidi i hurga'.

dahaihai poljski zec 'Lepus californicus'.

dai jedan; sam; usamljeno činiti nešto; nije u paru.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

daihuda šetanje. Hodati 'na dve noge; to se kaže za ljudska bića, za životinje kad idu na zadnjim nogama i za ptice, kao što su golubovi, koje hodaju'.

haida skakutati na dve noge.

jakleda hodati na četiri noge.

handesdade puziti

dadam ići ili se kretati na više od četiri noge, ili na ma kom velikom broju nogu.

dam zemlja, zemljište, Zemlja.

damše zemaljski 'zemni' narodi.

damsa svet; kosmos; Devet Kuća.

dao kretanje, pokret, delanje, delatnost. Kretati se, vrzmati se unaokolo, biti delatan.

delup srce 'organ'. Pulsirati, kucati kao srce.

dem širina; proširiti; široko.

depemehai 'obično ispred obj.' daleko, daleko od; na udaljenosti, u drugim vremenima, daleko u prostoru ili u vremenu.

dest zmija.

dejon biljka tojon, tojona 'Photinia arbutifolia', 'kalifornijska zelenika'.

didumi višak, suvišak, premnogo. Prekoračivati, preterivati.

diftu mali, malen 'ali ne kratkotrajan; vidi inje. Oblutak je diftu, ali nije inje.'

dirac krv. Krvariti.

diu dizanje, ustajanje. Ustati, dići se, krenuti gore.

diuha jugoistok.

diuhafar istok.

doduk kamen, komad kamena koji nije suviše veliki i težak da bi se mogao podići.

don 'životinja' šarenog krzna, prošarana.

dot ovca.

doto ženka ovce.

dota ovan.

pedota uštrojeni ovan.

mebi, omebi, amebi, jagnje.

dou 'obično pre obj.' na; gore, odozgo; preko 'vidi i stou; tai; oun'.

doubure 'množina' mnogo, prilično mnogo njih.

doum mrke boje; ili u nekoj mešavini boja, ali toplih i tamnih.

doumiadu ohve veštački 'zmaj' u kome je bilo nekoliko plesača; pojavljivao se tokom Plesa Vina. Zvali su ga i damiv hodest, Stara Zmija Zemlje. Zemljotresi, ali i drhtaji u ljudskom telu i teturanja čoveka, mogli su biti pripisani pokretima Doumiadu ohvea koji se pružao ispod svih obalskih planinskih lanaca.

drevi zelen, ili žučkastozelen.

du 'pre ili posle obj.' kroz; skroz 'sasvim prolaziti ili se prostirati kroz neku oblast ili kroz neko razdoblje'.

duha sin.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

duhatat polubrat, očev sin.
dudam zatvoreni prostor, enklava, ćelija, soba 'obično podzemna'. Okružiti nešto tako da bude zatvoreno, sadržano.
duede providnost, bistrina. Biti providan, bistar.
dui vrsta ovčarskog psa sa vrlo kratkom, ali kovrdžavom dlakom.
dukab ili berka ili tuk živina, perad.
dume izračunati, smisliti, razumeti.
dumi napuniti; ispuniti; stići do granice; postići; pobediti u nekoj igri ili trci.
dur crven.
dut 'lična ili odnosna zamenica, ili pridev; služi kao objekat glagola' koji, koga, kome, onaj koji.
dve dovođenje, donošenje; dovoditi, donositi.

E
ed viđenje, prizor; videti.
eje ili ej da.
em prostorni obim i trajanje; prostor–vreme.
emvej ili emvejem uvek, zauvek, večno, svuda.
emvoum ispoljavanje. Ispoljiti; biti ispoljen, primetan.
ene možda ne. 'Često upotrebljavano kad se hoće kazati 'ne!'.
ense 1. 'ispred obj.' posle. 2' 'posle obj.' onda, tada; sledeći.
eppe kraj, završetak, prekid. Zaustaviti 'se', prestati, odustati.
eppeše smrt 'živog bića', prestanak, uništenje, kraj 'neživog bića'. Ne biti više, okončati svoje postojanje, ne postojati.
er severozapad.
erai ili farer sever.
erhvaha zapad.
estun izbor, u smislu: jedna od nekoliko stvari za koje se čovek može opredeliti, opcija. Birati.
eše za vreme; dok; tokom vremena dok se nešto drugo dešava.
evai Društvo: tako je prevedeno u ovoj knjizi. Grupa ljudi koji su formalno organizovani sa zajedničkim interesom i delatnostima takve grupe, esnafa, ili kulta; takođe mesto gde se ti ljudi susreću ili gde rade.

F
farki vererica koja živi na tlu, a ne na drveću 'Citellus'.
fas supa, čorba, sok.
fat klovn.
sufat Beli Klovn.
drevifat Zeleni Klovn.
vediracfat Klovn Krvi.
fefinum tamjanski kedar 'Libocedrus decurrens'.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

fege krpelj, drvni krpelj.

fehoh polje, obrađena zemlja, plodno tle.

fehohovoud obrađivati zemlju.

feituli jedna otrovna vrsta pečuraka 'možda Amanita'.

fen kanap, struna.

fesent kretanje u povorci po jedan, jedan za drugim. Kretati se u takvom redu ili nizu. Jedan posle drugog.

fia isparavanje. Isparavati, otići u atmosferu, postati njen deo 'ovo se govorilo za vodu, dim, dah i tako dalje'.

fini poetsko takmičenje u uvredama 'nadzezavanje', u Oksfordskom rečniku engleskog jezika: flyting'.

fijaju vrsta divljeg kestena 'Aesculus californica'. Cveta u maju, a gubi lišće u pozno leto.

foure početak. Početi.

fumo jedna tvar, po svemu sudeći ostatak nekih industrijskih proizvoda ili nuzproizvoda, možda plastičnih masa zasnovanih na nafti. Pojavljuje se u beličastim zrcima ili u zbijenim komadima sačinjenim od takvih zrna, pokriva neke delove okeanske površine, nalazi se na plažama i u plimnim ravninama 'onim ravninama koje plima preplavi', često su nanosi duboki i po nekoliko metara; ta materija je beskorisna, neuništiva, a kad se baci na vatru, otrovna je.

fun krtica.

G

galik jelen 'možda Odocoileus ili neka slična, malo krupnija, nova vrsta'.

ogalik košuta.

galika mužjak jelen.

galikaiha mladunče jelena, lane.

gai 1. spreman 'za', pripravan; odlučan, rešio se, čvrste je volje. 2. uglavljen u ležište, ugaran u utikački prostor, pritegnut, čvrsto smešten.

gam ptica lešinar 'Cathartes'.

ganai potok, potočić, mali vodotok. Teći 'kaže se za male količine vode'.

gat udariti, pogoditi. Udarac.

gavace žaba krastača 'Bufo'.

gebaju planeta Jupiter.

gedadha pravac.

gedvean dovođenje—unutra; jedan medicinski postupak, opisan u odeljku 'Beleške o medicinskim postupcima'. Dovoditi—unutra.

gele trčanje. Trčati na dve noge. 'Trčati na četiri noge: jaklegele, jaklele, leste'

gettop tvor 'Mephitis'.

gettop vevave oblačni tvor 'njegov opis je zvučao kao da je posredi takozvani 'zapadni tačkasti tvor', Spilogale—u, ali Keši su uporno govorili da ta životinja pleše na rukama i ispušta slatki miris koji privlači pse, divlje pse i kojote i navodi ih da plešu sve

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

dok ne uginu od iscrpljenosti; prema tome, mogla bi ovo biti izmišljena, mitska životinja'.

geved hanoja meditacija, meditirati.

gevotun arban zasađivati, baviti se baštovanstvom.

govotun ili mane dam govotun bašta, vrt.

gej vatra. Goreti.

houmgej šumski požar.

geji ton 'u muzici'.

gi strpljiv, budno pazi, čeka; strpljenje; strpljiva osoba.

gohej međusobno deljena imovina, u zajedničkom vlasništvu ili zajednički korišćena.

goli živohrast 'Quercus agrifolia', stablo ili drvena građa od njega.

golidun 'Q. wislizenii'.

gora jedenje, pijenje. Jesti, piti, konzumirati ustima.

gou mrak, tama, pomrčina. Biti mračan, smračiti, smračiti se.

goutun ili gedagoutun jutarnji polumrak, osvit.

gouvoi ili gedagouvoi večernji polumrak, suton.

grat crv.

gunju divlja svinja 'domaća svinja koja se odmetnula u divljinu'.

H

ha put, drum; putovanje. Putovati, ići nekud ili ići svojim putem.

hai sada.

haiḡ ugriz. Ugristi.

haitrou strah. Plašiti se.

ham dah; vazduh. Disati.

hamduše ptica.

han 1. na 'neki određen' način; slično nečemu. 2. 'sufiks, pokazuje da je reč upotrebljena kao prilog; kao u engleskom -ly'. 3. tako.

han 'es' im, 'Znači, tu si ti', što je značilo: 'Zdravo'.

hannaheda tok, tečenje, neprekidno, skupno kretanje napred. Teći, slivati se, strujati 'važilo je za svaku tvar'.

hanjo na takav način da.

hat vrsta gline.

durhatvma Kuća Crvene Tugle.

hvanhatvma Kuća Žute Tugle.

hehi vrsta domaćeg psa, nalik na kinesku vrstu čau.

he akcija. Delati, stupati u akciju, činiti.

hedom Loža: tako smo prevodili u ovoj knjizi. Formalno organizovana grupa ljudi koji uče, poučavaju, ili primenjuju izvesne veštine, zanate, obrede, obimnija znanja i tako dalje; postupci i rad takve grupe; mesto ili zgrada gde se oni sastaju u tom cilju.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

hedou 1. veliki, od bitnog značaja, važan, vredan da se zapazi. 2. kalifornijski kondor 'Gymnogyps californianus' ili neka veoma slična vrsta ptice, ali rasprostranjena na nešto severnijim i daleko širim, terenima nego danas.

heggai domaći pas 'ova reč se primenjivala kad nije tačno pominjano koje je rase ili vrste neki pojedini pas'.

hebbi ili wi štene.

hegou crn.

hegoudo opsidijan 'vulkansko staklo'.

hegoudovma Kuća Opsidijana.

hehole amajlija, predmet koji se rado čuva zato što se smatra divnim ili svetim.

hehole—no predmet jednog određenog oblika, obično veličinom podesan da stane u šaku i da se lako nosi u džepu ili u kesi; služio je kao pomoć u meditiranju ili u 'lakom sedenju'.

hem, helm 'arhaično' duša.

hemham dah—duh 'jedna od varijanti duše'.

henni 'upitna reč' šta? šta je...?

herš 2 stope i 9,2 inča, dakle, 0,83368 metara ili oko 84 centimetra. Osnovna jedinica za merenje dužine u Dolini i u svim kulturama tog dela sveta, izuzev kod naroda na severnim Obalama Crvenog Drveta. Herš se delio na četvrtine, ili na petine, desetine, dvanaestine i dvadeset četvrtine, čime su se dobijale različite 'stope' i različiti 'palci', od kojih su neki radije korišćeni u jednim, a neki u drugim zanimanjima 'na primer hartija je merena kekelima, drvena građa ejajima, vunene tkanine otonehouima, pamuk kumpetuima'.

hestanai Umetnost: tako smo tu reč prevodili u ovoj knjizi. Esnaf ili društvo ljudi koji uče, poučavaju i primenjuju neku veštinu, zanat ili zanimanje; njihov rad.

heve ili hevevaho duša 'korišćeno kao generički naziv'.

hejimas hejime. Kaže se uvek u množini, čak i kad je to jedna zgrada 'različito proistekla iz osnovnog obrasca petostrane podzemne odaje sa četvorostranim piramidalnim krovom' gde neka od Pet Kuća Zemlje obavlja svoje delatnosti. 'Desna Ruka' svakog dolinskog grada sastojala se od pet hejima raspoređenih u krivinu oko plesališta.

hejija sveta, ili veoma važna stvar, mesto, vreme, ili događaj; veza; zavojnica u ravni, nezatvorene kružne linije, ili heliks, spirala u tri dimenzije kao navoj omotan oko valjka; šarka oko koje se vrata okreću pri zatvaranju i otvaranju; središte, centar; promena. Biti svet, svetački, veoma važan; povezivati; kretati se po zavojnici, ili 'žiro' 'kružnim ali ne zatvorenim' kretanjem; biti središte, ili u središtu; menjati, menjati se, postajati, postati. Hvaljenje; hvaliti.

hejija—if figura ili crtež hejije.

hilla dovoljno 'imenica i pridev'. Dostajati, biti dovoljan.

himpi mala životinja, nalik na krupnog zamorca, gajena u Dolini kao domaća; pričalo se da živi u Planinskom Lancu Svetlosti kao divlja.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

hio 'nepromenljivi glagolski oblik, za pravljenje zapovednog i optativnog načina; možemo ga prevesti rečima neka bude.. i eh, kamo sreće da...'.
hio voja 'es' 'Neka imaš lakoću', što je značilo 'zbogom' ili 'do viđenja'.
hio dadam 'es' hanoja idi sa lakoćom, dakle 'Do viđenja'.
hirai nostalgičan, nostalgija. Čeznuti za svojim domom.
hiš lasta 'možda vrste Tachycinata'.
ho godine starosti, velika starost. Biti star.
hu starica.
aho, hota starac.

hohevoun duh, božanstvo, natprirodni ili vanprirodni objekt; Bog. Biti božanstven, iz sveta duhova, natprirodan.
honne korenčić, fino vlakno.
hoso drvo kao materijal, drvna građa.

houdada rast; veličina; oteklina. Porasti, povećavati se, nadimati se, postati veliki.

houhvo hrast dolinac 'Quercus lobata'.
houm velik, prostran, dugačak i širok, dugotrajan.
hov ostajanje, boravljenje, življenje 'na jednom mestu'. Ostajati, stanovati, nastanjivati.

manhov živeti u nekoj kući, ili u nekoj Kući 'prema tome, postojati'.
hovinje posetiti, ostati neko vreme, biti gost, posetilac.
hojfit rakun 'Procyon lotor'.
hu dva.
huge podela, razdvajanje, rascep, rastanak. Razdvojiti 'se', rascepiti nešto na dva dela.

hugela trčati 'na dve noge'.
hui dvonogo biće ili osoba; ljudsko biće. Biti čovek.
huppaida skočiti sa obe noge.
hur podrška, osnova, temelj; vozilo, nešto što nosi. Držati gore, podržavati, nositi, obezbediti da ne padne.

hurga noga od stola, stolice i tako dalje; pijedestal, oslonac.
HV

hva sunce. Sijati 'biti osunčan, ili sijati kao sunce'.
hvadiuha jug.
hvaha jugozapad.
hvai vreme 'doba dana, vreme u kome se nešto odigralo, trenutak, neko razdoblje'. Meriti ili određivati vreme.

hvan žut, zlatne boje.
hvapevejo suva sezona 'približno od maja do oktobra'.
hvavgediu jutro, pre podne.
hvavgodiu podne.
hvavgemalo po podne.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

hvaevgomalo zalazak sunca, večē.
hve 1. 'pre obj.' ispred, pre 'u prostoru ili u vremenu'. 2. 'posle glagola' napred,
krenuti od nečeg napred.
hvefesent voz, Voz.
hverin konj.
ohverin kobila.
tahverin, hverina pastuv.
pehverin uštrojen pastuv.
klin ždrebe.
hvete žbunasti hrast 'Quercus dumosa'.
'U tekstu knjige jedna žena se tako zvala i tada smo pisali tu reč velikim
početnim slovom, Hvete, zbog našeg, a ne keškog, pravopisa.'
hvete sudrevidoun Q. durata.
hvija 1. 'posle obj.' iza, pozadi. 2. 'posle glagola' unazad, ići nazad.
hvijahve reverzija, preokret. Izvršiti preokretanje.
vehvijahve prevrnut, naopačke, unazad, unatraške postavljen 'pridev'.
hvik pola. Prepoloviti.
hvikonoj mula, ženka mule.
tahvik mužjak mule, mulac.
hvo hrast 'stablo'; hrastovina.
hvovvon žir.
hvoi pomoć, pomoć u radu. Pomoći, biti pomagač.
hvol dah koji izlazi iz usta. Duvati, puhati.
hvots jedna igra sa kockicama.
hvu ostatak iz industrijske ere, pojavljivao se u komadima ili kao vlaknasta
masa, najčešće u tlu, zagađivao je vodu.
hvun maslinovo stablo, ili maslinovo drvo kao građa, ili plod masline.

I
ija šarka 'na vratima'; spoj, veza; žiro—okretanje; izvor, početak, središte.
Spajati; izvirati iz nečeg.
ijakvun ljubav, uzajamna ljubav, međuzavisnost; ljubav prema narodu ili prema
nekom mestu; kosmička ljubav.
ije energija, sila za rad. Raditi.
im ovde.
ime usna.
imehu usne.
imhai ovde, sada; baš ovde, baš sad.
rru imhai na ovom mestu u ovom trenutku.
in 'deminutivni prefiks, znači mali'.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

inje mali, kratak, kratkotrajan. 'Vidi i diftu. Većina malih živih bića bila bi inje, ne diftu, izuzev možda kornjače ili nekog bića koje je malo, ali poznato po dugovečnosti!.

irai dom; biti kod kuće. Biti dom.

iraivoi dad ići kući.

irivin dolinski soko ili jastreb 'Buteo'.

išavo divljina, divlja mesta; divlje; biti divalj.

išavolen podivljala mačka 'Felis domesticus odmetnuta u divljinu'.

isitut divlja perunika 'Iris spp.'.

iugo zenit; velika visina.

J

ja 'pre obj. ili prefiks' pomoću, postizati nešto pomoću nečega.

jabre vino.

braiv jabre loza 'Vitis vinifera'.

sodev jabre divlje grožđe 'Vitis californicus', koje se koristilo kao davalac korena pri kalemljenju vinove loze raznih vrsta.

jai um; misao; razmišljanje. Misliti, posvetiti um nečemu.

jaivjkaH Grad Uma, autonomna kompjuterska mreža ili organizacija veštačke inteligencije, koja je u ljudskim zajednicama bila zastupljena preko svojih terminala zvanih vudun, Berze'.

jakle, jakleđa ići na četiri noge.

jaklegele, jaklele trčati na četiri noge.

jambad 'bukvalno značenje, velikodušno' molim te, molim vas. 'Zapravo znači imperativ, kad se upotrebi sa glagolom, najčešće sa hio.'.

je 'prefiks, značio je da se reč upotrebljava kao prilog.'.

jebše popustiti, prepustiti, učiniti uslugu.

jem obala mora, reke ili potoka.

ji nota u muzici.

geji ton, odsvirana nota.

jik čamac ili brod. Ići na vodu čamcem ili brodom.

jo, jovut da bi, u cilju da.

jovai kojot 'Canis latrans'.

jovajo Kojota, mitska ličnost.

K

ka dolaženje. Dolaziti.

kah grad. 'Ali se nikad tako nije govorilo za keške gradove.'.

kada talas. Doći i otići; kretati se tamo i amo kao talas, talasavo.

kaija okret, obrtaj. Okretati 'se'.

kailiku dolinska prepelica 'Lophortyx californicus' kakaga suvo korito potoka; arojo. 'Korito potoka koji teče jeste genakaga ili nahevha.'.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

kan čin ulaženja, zalaženja u. Ući, zaći unutra.

kanadra patka 'divlja ili domaća'.

kaou odlaziti, izlaziti iz nekog mesta. Izići, otići napolje.

karai dolazak kući. Doći svome domu.

ke 'obično sa nekim prefiksom' žena, ženka, ženski pol.

kekoš sestra 'vidi koš'.

kemel planeta Mars.

keš 1. dolina, a naročito Dolina reke Na; varijante ove reči koje znače upravo tu Dolinu jesu: kešheja, amakeš, rrukeš, kešnav. 2. osoba, stanovnik Najske Doline; varijanta toga: kešivše. 3. jezik ljudskih stanovnika Doline; varijante ovoga: arrakešiv, arravekeš.

keše, kešo žena, ženska osoba ili biće ženskog pola.

kevem sandala ili opanak.

kinta rat. Ratovati.

kintaš ratnik.

kintašude Ratnici 'Društvo'.

klei, klej četvoroonožno biće ili osoba; životinja.

klema Četiri Kuće Neba; 'kao pridev' četvorokućni, u vezi sa Četiri Kuće.

klemahov, klemaše stanovnik Četiri Kuće. Stanovati u Četiri Kuće; prema tome, biti takav, što u raznim slučajevima može značiti mrtav, još nerođen, nestvaran, mitski, izmišljen, istorijski, ili večit. U tekstu ove knjige reč klemaše je obično prevedena kao: osoba neba, nebeski narod i tako dalje.

klilti biljka šamiz 'Adenostoma'.

kod kukuzruz.

koš brat ili sestra. Nazivi za biološke braću i sestre:

kekoš sestra i po ocu i po majci.

takoš brat i po ocu i po majci.

souma polusestra, samo po ocu, ali ne po majci.

duhatat polubrat, sin istog oca, ali ne iste majke.

Nazivi za braću i sestre po Kući 'često bez ikakve biološke veze':.

makoš brat ili sestra po Kući.

makekoš sestra po Kući.

matakoš brat po Kući.

'Vidi odeljak 'Rodbina' u tekstu.'

koum zanat; pravljenje, kreiranje. Praviti, oblikovati.

gokoum 'imenica' oblik.

kulkun planina. 'Ama Kulkun, Baba Planina, uspavani vulkan na vrhu Doline reke Na.'

kvaijo srce, u metaforičkom smislu; emotivno biće, osećajnost, osećanja; intelekt u osećajnom načinu funkcionisanja, kognicija po nalogu čula, telesno znanje. Misliti, ali i osećati, znati telom ili umom i srcem.

kvaijo – voi dad osećati dopadanje prema nečemu ili nekome.

L

lahe spavanje. Spavati.

lama seksualni odnos, jebanje. Jebati.

lamavenun seksualna strast, pohota ili ljubav. Voleti, čeznuti telesno za nekim, želeći nekog.

lemaha lepota. Biti lep.

leni mačka 'Felis domesticus'.

olen ženka mačke.

lena mužjak mačke, mačor.

binbin mače.

leste trčati na četiri noge 'ovo se kaže naročito za male životinje'.

lim kosa, dlaka.

lir san, vizija. Sanjati, imati viziju.

lirš vizionar.

liji kao, prividno, liči na.

lonel ris 'Lynx rufus'.

lousva potonuće. Potonuti; postići da voda isteče iz nečeg.

lute biljka amole 'Chlorogalum pomeridianum'.

M

m, me i; takođe; 'isto' kao i.

ma kuća, stambena zgrada; Kuća 'kao društveno/kosmičko načelo'.

mačumat ptica taui 'Pipilo spp.'.

mal brdo, breg, brežuljak.

maldou uspon; uzbrdo, nagore. Penjati se, ići nagore, pentrati se.

malo silazak; spust; kretanje nizbrdo, dole. Silaziti, ići dole.

mamou majka 'biološka'.

mane 'obično kao partitivni pridev' deo nečeg, ne sve, izvesna količna.

manhov čin ili stanje življenja u nekoj kući ili u nekoj Kući. Živeti u kući ili u Kući; obitavati, nastanjivati.

manhovoud zajednica, društvena zajednica; oni koji 'jedu zajedno', satrpeznici. Živeti sa, živeti u zajednici sa.

marai domaćinstvo 'i mesto i sve osobe koje u njemu žive'.

med mačja trava; gustiš mačje trave ili trske.

meddelt levo; levoručni 'to jest koji pripada Levoj Ruci – to se kaže za jedan deo figure hejija-if'.

mehoi slušati, obraćati pažnju 'na nešto'.

memen semenska tečnost, sperma.

mip miš 'ako se zna ili se ne kaže tačno koja je to vrsta miša'.

aregimip miš iz slanah močvara 'Reithrodontomys'.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

mibi poljski miš ili livadska voluharica 'Microtus spp.'
uti 'jelenmiš', odnosno američki belonogi miš 'Peromyscus'.

mo krave; goveda.

amo krava.

momota bik.

mudi vo.

aihamo, aihama tele.

muddumada mumlanje, gundanje, zujanje. Mumlati, gundati, brujati, zujati; 'za tečnost na vatri' vriti.

mudup poljski zec 'Sylvilagus'.

mun glina.

sumun plava ili grnčarska glina.

N

na reka, naročito Reka koja teče kroz Dolinu u kojoj keški narod živi. Teći kao reka, slično reci.

nahai sloboda. Biti slobodan.

nahe voda.

nen za.

no mir, tišina; meditacija. Biti miran, nepomičan, tih.

O

o 'prefiks ili sufiks koji označava ženski rod'.

o, ok 'obično pre objekta, ili kao prefiks objektu' ispod, pod, dole, niže od.

ob 'pre obj.' ka, prema 'vidi i voi'.

ogo nadir; dubine.

ohu 'upitna reč, pokazuje da je ono što govoriš pitanje; obično se izgovarala na samom početku rečenice, ali mogla je biti i na ma kom drugom mestu u rečenici'.

ohuhan koliko 'po brojnosti ili po količini', koliko mnogo, kako, na koji način?

olo čaplja 'Ardea'.

olun zalivski lovor 'Umbellularia californica' kao stablo, žbun, drvena građa, plod, ili lišće 'korišćeno kao začin'.

om tamo; na tom mestu.

rrai om, rrai om pehaian tamo i tada, na tom mestu u to vreme 'ustaljeni izraz u pripovedanju'.

one možda, može biti.

onhaju muzika. Biti muzika, stvarati muziku.

onkama pesma. Pevati.

onoj magarac.

opal žaba 'Rana spp.'.

osai kost.

ou lovački pas. Zavijati 'glasom, kao vuk'.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

oud 'obično kao sufiks objektu' sa, zajedno sa.
oudan 'obično kao sufiks objektu' sa; unutar; među, usred.
ouklalt desno, desni; desnoruki 'deo Desne Ruke ili u vezi s njom'.
oun 'iza objekta, ili kao sufiks na objektu' na, staviti na, biti na.
oja lakoća. Biti raspoložen lako, vedro, biti 'lak'.
woja činiti nešto na lak način, beznaporno, lako.
hanoja beznaporno, lako.
geved hanoja 'lako sedeti' u smislu: meditirati.

P

p, pe 'previks za negativ ili privativ – njime se nešto odriče ili poriče, lišava, isključuje'.

pao postignuće; sejanje; ejakulacija, muški orgazam. Postići, ostvariti; saditi žito; ejakulirati, izbacivati spermu, imati 'muški' orgazam.

parad livada, nekultivisano polje, ugareno 'na jednu godinu, ili više, korovu ili nekorisnim biljkama prepušteno' polje.

pavon držati, nositi u šakama, na rukama, ili uz telo.

pehai onda 'ne sad; u neko drugo vreme. Sekvencijalno onda, koje znači da je nešto sledeće u jednom redosledu događaja, jeste ense'.

peham ne diše, neživo, mrtvo.

peke 'obično kao prefiks' muško, muškog pola.

pekeš stranac, osoba koja nije iz Doline.

pekeše muškarac, muško stvorenje.

pema stranac, osoba ni iz jedne Kuće.

perru drugi, onaj drugi, neki drugi.

perrukeš neka dolina koja nije Najska.

pešai suša.

pevejo parče, deo; oblast, područje; era, neko razdoblje.

vakvav pevejo plesalište, mesto za ples, sveto područje.

ševeiv pevejo, gohej pevejo zborište, zajednički prostor, gradski trg.

poud odvojen, zaseban, izdvojen, sam; zasebno, odvojeno 'činiti nešto'.

poja teškoća, tegoba, bol.

vepoja težak, naporan, bolan.

pragasi leto, vruće vreme.

pragu sijanje, sjaj. Sijati, blistati.

puč trnoviti žbun, naročito čaparelski grašak 'Pickeringia montana'

pul ako ne.

R

rahem duše 'nekoliko raznih duša iste osobe, ili duše mnogih bića'.

rava govor, jezik 'ne onaj u ustima, nego u smislu: keški jezik, engleski jezik i tako dalje'. Govoriti, rečima ili bez reči, pričati 'vidi arra'.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

reha lov, lovljenje. Loviti.
rehude, rehudiv hedom Lovačka Loža.
rejš linija; ma šta veoma dugačko, tanko i pravo.
hurejš dolinska Pruga; pruga uopšte.
rip rebro; paok točka; šipka.
ro 'povratna zamenica' sebe, se.
ron briga. Starati se o nečemu, brinuti se o nečemu, biti pažljiv.
uvron pažljiv, obazriv.
roj hrabrost. Biti hrabar.

overoj hrabra žena, Hrabrica 'ime', na engleskom bi se ime istog značenja,
Valiant, izgovaralo Vejliant, kako smo i pisali.
rrai 'pokazna zamenica ili pokazni pridev' to, ono.
rru 'pokazna zamenica ili pokazni pridev' ovo.
rrutoujo ili rrunenjo zbog, zato što.
rruvej kosmos, vasiona, Vaseljena, svemir.

S

sa nebo; Nebo.
saham atmosfera.
sahamdao vetar. Duvati, ili biti kao vetar.
sahamno miran vazduh, stanje kad nema vetra.
sas ili desas zmija zvečarka 'Crotalus'.
saja 'može pre ili posle objekta' preko.
sajaten poslati poruku, uspostaviti vezu.
sajagoten poruka.
še sajagoten, sajatenš glasnik, prenosilac poruke.
sei cvet 'lanterna' 'Calochortus spp.'.
sense 'može pre ili posle objekta' posle, za nečim; iza, pozadi; kasnije od.
seppi gušter iz ograda 'Sceloporus'.
set uravnjen, u istom nivou, gladak. Izgladiti, izglačati, poravnati.
setaik 'pre objekta' prethodi, ide ispred; pre, ranije.
sev trava, trave.

sevai 1. omotnica, navlaka, koverta. Omotati, staviti u omotač. 2. jedna smrtonosna degenerativna bolest. Biti zahvaćen ovom bolešću.

sejed oko 'čulo vida'.

husejed oči.

sičidu zima; hladno vreme.

sobe ponašanje. Ponašati se na neki određeni način.

sode drvo 'u smislu: stablo sa korenjem i granjem'. Izrasti kao drvo, ili stvoriti obrazac ili oblik kao drvo.

sosode šuma, šumovit predeo.

soun kolibri 'Calypte anna'.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

stad opasnost, rizik, pogibelj.
stanai umetnost, veština, zanat; raditi nešto na vešt način, raditi dobro.
stehab ponuditi.
gostehab ponuda, stvar koju neko nudi.

stik soko ili jastreb.
jestik peregrinski soko 'Falco peregrinus'.
injestik kobac.

stou, dou 'obično pre objekta ili kao prefiks na objektu' nad; preko; sa gornje strane; na.

stre, sustre kalifornijska čavka, čavka iz žbunja i makije 'Aphelocoma coerulescens'

su belo; bezbojno. Belina. Biti beo.
su plav; plavoljubičast. Plavetnilo. Biti plav.
sudrevido mineral serpentin.
sudrevidovma Kuća Serpentine.
sum glava; vrh, najviša tačka.
sumun plava glina, grnčarska glina.
sumunivma Kuća Plave Gline.
suša sive boje, ili mešovitih boja u bleđim, svetlim ili hladnim tonovima; bleđ.

Š

š 'sufiks, pokazuje da je to vršilac te radnje, kao sufiks 'er' u rečima tipa moler, instalater'.

ša sivo, ili mešovitih boja ali pretežno tamnih i hladnih.

šahu okean.

malov šahu Tihi okean.

šai kiša. Kišiti, padati kao kiša.

šaipevejo kišna sezona, kišni deo godine 'približno od novembra do aprila'.

šansa 'množina' neki; nekoliko, ali ne mnogo; nekolicina.

šasode diger–bor 'Pinus sabiniana'.

še osoba; osobe, ličnosti, narod; biće; jastvo. Biti osoba, postojati 'kao osoba ili kao biće'.

šeije rad, posao, obavljanje posla. Raditi, činiti, dejstvovati, delati, biti delatan.

šestanai umetnik, zanatlija, onaj koji nešto pravi.

ševej svako, svaki pojedini; svi zajedno, sve zajedno.

šo kao.

šoko 1. zlatokrili detlić 'Colaptes'. 2. treptaji, u smislu: mnogo puta ponovljeni kratkotrajni pokreti; svetlucanje, treperenje svetlosti. Kretati se ili plesati 'ovo se kaže za mnoštvo ljudi ili predmeta', treperiti, svetlucati.

šou veliki, krupan. 'Ali ne obavezno i dugotrajan; vidi houn. Planina je houn; veliki oblak je šou. Većina živih bića bila bi šou, ali ne houn.'.

šun 'sufiks' na.

T

ta 'prefiks' muško, muškog pola.

tabetupah minijaturna drama 'vrsta usmene književnosti'.

tai 'prefiks ili sufiks' iznad; na.

taidagam buba gazivoda, insekt koji se šeta po površini vode 'vidi i amhudade'.

taik 'pre objekta' pre 'vremenski'; ranije nego; ispred 'prostorno'.

tar kraj, završetak. Završiti 'se', dokrajčiti, okončati 'se'.

tat ili bada otac 'biološki'.

tavkah Grad Čoveka, to jest civilizacija.

ten poslati.

tetisvou šišmiš, to jest slepi miš 'Miotis ili Pipistrellus'.

tibro kraljevska zmija 'Lampropeltis'.

tiodva plavozelen, tirkizne boje.

tis med.

to krug; točak. Rasporediti se u krug, kružiti, okretati se kao točak. 'Ako je ta figura ili to kretanje probijeno, nezatvoreno, ili zavojito, reći će se toudou ili hejija.'

TOK 'nije keška reč' računarski jezik. Takozvane Berze 'informacija' u sastavu Grada Uma pomagale su svim onim ljudima koji su tamo radili kao programeri da nauče TOK. Korišćen je u govoru i pisanju kao 'lingva franka', to jest međunarodni jezik za sporazumevanje bez obzira na to ko pripada kojoj naciji.

tom lopta, sfera; okruglina, oblost, okruglo.

tomhoi upotpunjenje, ispunjenje, zadovoljenje; upotpuniti, ispuniti, zadovoljiti; potpun.

top zadržati, čuvati.

topuš čuvar, onaj koji nešto drži ili čuva.

totop zgrtanje blaga; bogatstvo; grabiti samo za sebe.

tou 'prefiks koji pokazuje da je ta imenica subjekat nekog glagola; takođe pokazuje, u pasivnoj konstrukciji, ko je vršilac radnje, kao engleska reč by'.

toudou otvoreni ili probijeni krug ili prsten; kružno kretanje koje se ne vraća svaki put na ista mesta. Kretanje vodeničnog točka opisuje se rečju to 'vidi gore', ali kretanje vode u tom točku, sa njim i kroz njega, jeste toudou.

tramad smrt; ubijanje. Umreti; izazvati nečiju smrt; ubiti.

tregai guska 'Anser ili Branta'.

tregaiavarra divlje guske u trenucima dok lete preko neba svrstane u neki svoj raspored.

trum medved, možda vrste Ursus americanus. Slike i opisi pokazivali su nešto krupniju životinju, ali možda su to bila keška preterivanja; tvrdilo se da je uvek crn ili tamne boje, ali sa belim ili sivim krznom sa donje strane.

trunid tkivo živog bića posle smrti – meso, leš, oboreno drvo, slama i tako dalje; telo, ali mrtvo 'živo telo je čunu'.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

tu kroz 'kroz neku tvar, kroz rupu u nečemu, kroz prolaz; vidi du'.
tun 'sufiks' od, iz.
tupude 'množina' neki, veći broj njih, znatan broj nečega.

U

ubbu sredina, osrednji. Biti u sredini.
ubiu sova 'obično vrsta zvana kukuvija ili dremalica – Otus asio'.
ubiši ambarska sova 'Tyto alba'.
ud, udde 'prefiks, znači da je ta imenica posredni objekt nekog glagola'.
uddam materica. Nositi u materici 'dete, mladunče'.
uddamten, uddamtunten rođenje, porođaj. Roditi, poroditi se.
uddamgoten rođen, rodio se.
uddamgotenše onaj koji je rođen i koji prema tome jeste, biva, postoji.
ude 1. 'množina' grupa nečega, nekoliko njih. 2. 'afiks, označava da je nečega više u istoj grupi, da ih ima nekoliko zajedno, da su gomila, krdo i tako dalje; otud kintašude, Loža Ratnika; galikude, krdo jelena'.
udin planeta Saturn.
udou otvoren; otvor; otvaranje. Otvoriti.
ul ako; kad bi.
um prazan, šupalj, bez sadržine. Isprazniti.
umi pčela.
unne ljubav, poverenje, prijateljstvo, naklonost. Voleti, pouzdati se u nekoga,
biti prijatelj.
urlele vilin konjic.
ušud ubistvo. Ubiti neopravdano, bez razloga, na pogrešan način, na pogrešnom mestu, u pogrešno vreme; izvršiti ubistvo, umorstvo.
uti vrsta miša 'vidi mip'.
uv 'prefiks, označava da se neka reč koristi kao pridev; u srpskom to bi bili završeci kao na primer vatren, vatrena, vatreno, razbarušen, i tako dalje'.
uvlemaha lep, divan.
uvjai uman, u smislu: promišljen, obazriv, ima obzira.
ujuma ruža 'Rosa californica'.

V

v, iv 'sufiks koji označava pripadanje, to jest da je nešto nečije ili se sastoji od nečega i tako dalje Na primer, nahevna: čitava reka vode; ali, navnahe : voda reke, rečna voda.'.
vaheb so.
vahevha Put Soli, Putovanje Soli.
vahevhedom Loža Soli.
vakva izvor, izvor vode, izdan, zdenac; svečanost, svetkovina, obred, običaj koji se svečano obavlja; ples; tajna. Izvirati, teći iz nekog izvora, navirati; održavati neku

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

svečanost, svetkovinu ili ples, ili u njima učestvovati; plesati; biti učesnik ili deo misterije.

vakvana izvor vode, početak vodotoka, mesto odakle reka kreće.

vana još ne; zamalo; maltene; ne baš sasvim; nadomak.

vave oblak, naročito tipa kumulusa i cirusa.

ve 'prefiks koji označava da se neka reč koristi kao pridev'.

ved sedište. Sesti; 'posaditi' u smislu: omogućiti nekome da sedne.

veved hanoja sedeti lako, u smislu: meditirati, baviti se razmišljanjima filozofske prirode.

vedet jedna opaka nasledna bolest.

vej sve; celo, celina, celovitost; u celosti, sasvim.

veja 'množina' ima ih mali broj, nekoliko 'ali ne mnogo' osoba ili predmeta.

vejevej sve, sva vremena i sva mesta.

ven 'sufiks' prema 'naročito: prema nekom mestu'.

venha naći, otkriti.

venhaš nalazač, otkrivač, pronalazač, nalazitelj, Nalazitelj 'množina: venhaude'.

venhav hedom Loža Nalazitelja.

venun želja, žudnja. Želeti, hteti, žudeti za, voleti, osećati da ti se nešto dopada, zavideti na nečemu.

verou kvarc.

veševe magla, izmaglica, niski oblak, naoblačenost, maglovitost. Zamagлити, izazvati mutnoću.

vešole zao, jadan, škrt, škrtica, bednik, cicija.

vetulu jahačka igra, sa loptom od upletene trske i sa dugačkim hvataljkama kojima se lopta, kao kašikom ili korpom, zahvata i podiže.

viddi slabost. Biti slab.

visuju vrba 'Salix' kao stablo i kao drvna građa.

vo seme. Biti seme, biti semenje.von senka. Baciti senku, osenčiti.

vodam dublje u kopnu, ne na obali.

kavodam 'učiniti zalaženje dublje u kopno' to jest prekinuti celibat.

voi, voj 'sufiks' ka, prema 'vidi i ob'.

von jaje. Biti jaje, biti jaja.

votun priraštaj, povećanje, sazrevanje. Rasti, sazrevati, povećavati se kao biće 'a za povećanje veličine vidi houdada'.

vou 'sufiks' izvan, onostran, dalje od nečeg što je već na izvesnoj udaljenosti; napolje, izvan 'vidi bou'.

vu, vud 'prefiks' opet, ponovo 'označava ponavljanje iste radnje, kao latinski prefiks re-'.
vudun razmena, prenošenje, izvesni oblici trampe. Razmeniti, razmenjivati nešto za nešto drugo. Berza 'jedan ili više računarskih terminala koji pripadaju Gradu Uma'.

Ursula Legvin.....Stalno se vraćajući kući

vujai odraz, refleksija. Odražavati, reflektovati, vraćati neku sliku; razmišljati duboko o nečem.

vukajja povratak; ponavljanje. Vratiti se; ponoviti.

vure pesak.

vurrai priča; nešto izmišljeno, izmaštano; pripovedanje. Kazati, pričati neku priču, izmišljati.

vurrarap recitacija; izveštaj; pričanje, kazivanje. Kazati, izvestiti, ponoviti neke reči, recitovati.

Z

z 'sufiks, označavao je da je reč u petokućnom načinu, korišćen je samo u kolokvijalnom govoru'

MUCAJPESMA

Iz Biblioteke Vakvahe.

Drugi je moj način, druga mi je volja,
neke druge reči su mi na umu,
idem po zaobilaznom drumu,
vraćam se drugim putem, okolo, spolja.
Ima, vidiš, tu negde, dolina neka,
oko te doline nisu brda,
duž nje smireno krivuda
jedna bezobalna, čista reka.
Za drugu vodu osim te, moj jezik ne zna,
plešem sa tim narodom bez tela,
vraćam se kući u njihova sela,
igram, spotičem se, opijena, trezna.
Pašću, umreću, ispod Sinšan Gore,
tu gde su vrbe i obale od gline,
rastopiću se od sna i miline.
tu gde ljudi plešu sa rekom, do zore.